។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

ទីឃនិកាយេ

មហាវគ្គដីកា

១. មហាបទានសុត្តវណ្ណនា

បុព្ពេនិវាសបដិសំយុត្តកថាវណ្ណនា

១. យថាជាតានំ ករេរិរុក្ខានំ ឃនបត្តសាខាវិដបេហិ មណ្ឌបសណ្ឋានេហិ សញ្ឆន្នោ បទេសោ “**ករេរិមណ្ឌបោ**”តិ អធិប្បេតោ។ **ទ្វារេ**តិ ទ្វារសមីបេ។ ទ្វារេ ឋិតរុក្ខវសេន អញ្ញត្ថាបិ សមញ្ញា អត្ថីតិ ទស្សេតុំ “**យថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ កថំ បន ភគវា មហាគន្ធកុដិយំ អវសិត្វា តទា ករេរិកុដិកាយំ វិហាសីតិ? សាបិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ វសនគន្ធកុដិ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ “**អន្តោជេតវនេ**”តិអាទិមាហ។ **សលឡាគារ**ន្តិ ទេវទារុរុក្ខេហិ កតគេហំ។ **បកតិភត្តស្ស បច្ឆតោ**តិ ភិក្ខូនំ បាកតិកភត្តកាលតោ បច្ឆា, ឋិតមជ្ឈន្ហិកតោ ឧបរីតិ អត្ថោ។ **បិណ្ឌបាតតោ បដិក្កន្តាន**ន្តិ បិណ្ឌបាតភោជនតោ អបេតានំ។ តេនាហ “**ភត្តកិច្ច**”ន្តិអាទិ។

មណ្ឌលសណ្ឋានា មាឡសណ្ឋានេន កតា និសីទនសាលា “**មណ្ឌលមាឡេ**”ន្តិ អធិប្បេតាតិ អាហ “**និសីទនសាលាយា**”តិ។ **បុព្ពេនិវាសបដិសំយុត្តា**តិ ឯត្ថ បុព្ព-សទ្ទោ អតីតវិសយោ, និវាស-សទ្ទោ កម្មសាធនោ, ខន្ធវិនិមុត្តោ ច និវសិតធម្មោ នត្ថិ, ខន្ធា ច សន្តានវសេនេវ បវត្តន្តីតិ អាហ “**បុព្ពេនិវុត្ថក្ខន្ធសន្តានសង្ខាតេន បុព្ពេនិវាសេនា**”តិ។ **យោជេត្វា**តិ វិសយភាវេន យោជេត្វា។ **បវត្តិតា**តិ កថិតា។ ធម្មូបសំហិតត្តា ធម្មតោ អនបេតាតិ **ធម្មី**។ តេនាហ “**ធម្មសំយុត្តា**”តិ។

ឧទបាទីតិ បទុទ្ធារោ, តស្ស ឧប្បន្នា ជាតាតិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ តំ បនស្សា ឧប្បន្នាការំ បាឡិយំ សង្ខេបតោវ ទស្សិតំ, វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**អហោ អច្ឆរិយ**”ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **កេ អនុស្សរន្តិ, កេ នានុស្សរន្តី**តិ បទទ្វយេ បឋមំយេវ សប្បបញ្ចនំ, ន ឥតរន្តិ តទេវ បុគ្គលភេទតោ, កាលវិភាគតោ, អនុស្សរណាការតោ, ឱបម្មតោ និទ្ទិសន្តេន “**តិត្ថិយា អនុស្សរន្តី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អគ្គប្បត្តកម្មវាទិនោ**តិ សិខាប្បត្តកម្មវាទិនោ “អត្ថិ កម្មំ អត្ថិ កម្មវិបាកោ”តិ (បដិ. ម. ១.២៣៤) ឯវំ កម្មស្សកតាញាណេ ឋិតា តាបសបរិព្ពាជកា។ **ចត្តាលីសំយេវ កប្បេ អនុស្សរន្តី**តិ ព្រហ្មជាលាទីសុ (ទី. និ. ១.៣៣) ភគវតា តថា បរិច្ឆិជ្ជ វុត្តត្តា។ **តតោ បរំ ន អនុស្សរន្តី**តិ តថាវចនញ្ច ទិដ្ឋិគតោបដ្ឋកស្ស តេសំ ញាណស្ស បរិទុព្ពលភាវតោ។

សាវកាតិ មហាសាវកា តេសញ្ហិ កប្បសតសហស្សំ បុព្ពាភិនីហារោ។ បកតិសាវកា បន តតោ ឩនកមេវ អនុស្សរន្តិ។ យស្មា “កប្បានំ លក្ខាធិកំ ឯកំ, ទ្វេ ច អសង្ខ្យេយ្យានី”តិ កាលវសេន ឯវំ បរិមាណោ យថាក្កមំ អគ្គសាវកបច្ចេកពុទ្ធានំ បុញ្ញញាណាភិនីហារោ, សាវកពោធិបច្ចេកពោធិបារមិតាសម្ភរណញ្ច, តស្មា វុត្តំ “**ទ្វេ អគ្គសាវកា...បេ.... កប្បសតសហស្សញ្ចា**”តិ។ យទិ ពោធិសម្ភារសម្ភរណកាលបរិច្ឆិន្នោ តេសំ តេសំ អរិយានំ អភិញ្ញាញាណវិសយោ, ឯវំ សន្តេ ពុទ្ធានម្បិស្ស សបរិច្ឆេទតា អាបន្នាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**ពុទ្ធានំ បន ឯត្តកន្តិ បរិច្ឆេទោ នត្ថិ, យាវតកំ អាកង្ខន្តិ, តាវតកំ អនុស្សរន្តី**”តិ “យាវតកំ នេយ្យំ, តាវតកំ ញាណ”ន្តិ (មហានិ. ១៥៦; ចូឡនិ. ៨៥; បដិ. ម. ៣, ៥) វចនតោ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស វិយ ហិ ពុទ្ធានំ អភិញ្ញាញាណានម្បិ សវិសយេ បរិច្ឆេទោ នាម នត្ថិ, តស្មា យំ យំ ញាតុំ ឥច្ឆន្តិ, តេ តំ តំ ជានន្តិ ឯវ។ អថ វា សតិបិ កាលបរិច្ឆេទេ ករុណូបាយកោសល្លបរិគ្គហិតា សាតិសយត្តា មហាពោធិសម្ភារានំ បញ្ញាបារមិតាយ បវត្តិអានុភាវស្ស បរិច្ឆេទោ នាម នត្ថិ, កុតោ តន្និមិត្តកានំ អភិញ្ញាញាណានន្តិ វុត្តំ “**ពុទ្ធានំ...បេ.... នត្ថី**”តិ។

ខន្ធបដិបាដិយាតិ យថាបច្ចយំ អនុបុព្ពបវត្តមានានំ ខន្ធានំ អនុបុព្ពិយា។ **ខន្ធប្បវត្តិ**ន្តិ វេទនាទិក្ខន្ធប្បវត្តិំ។ តេសញ្ហិ អនុភវនាទិអាការគ្គហណមស្ស សាតិសយំ, តំ សញ្ញាភវេ តត្ថ តត្ថ អនុស្សរណវសេន គហេត្វា គច្ឆន្តា ឯកវោការភវេ អលភន្តា “ន បស្សន្តី”តិ វុត្តា, ជាលេ បតិតា វិយ សកុណា, មច្ឆា វិយ ចាតិ អធិប្បាយោ។ **កុណ្ឋា វិយា**តិ ទន្ធា វិយ។ **បង្គុឡា វិយា**តិ បីឋសប្បិនោ វិយ។ **ទិដ្ឋឹ គណ្ហន្តី**តិ អធិច្ចសមុប្បន្និកទិដ្ឋឹ គណ្ហន្តិ។ យដ្ឋិកោដិហេតុកំ គមនំ **យដ្ឋិកោដិគមនំ** ខន្ធបដិបាដិយា អមុញ្ចនតោ។

ឯវំ សន្តេបីតិ កាមំ ពុទ្ធសាវកាបិ អសញ្ញភវេ ខន្ធប្បវត្តឹ ន បស្សន្តិ, ឯវំ សន្តេបិ **តេ** ពុទ្ធសាវកា អសញ្ញភវំ លង្ឃិត្វា បរតោ អនុស្សរន្តិ។ **“វដ្ដេ”**តិអាទិ តថា តេសំ អនុស្សរណាការទស្សនំ។ **ពុទ្ធេហិ ទិន្ននយេ ឋត្វា**តិ “យត្ថ បញ្ចកប្បសតានិ រូបប្បវត្តិយេវ, ន អរូបប្បវត្តិ, សោ អសញ្ញភវោ”តិ ឯវំ សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ ទេសិតាយំ ធម្មនេត្តិយំ ឋត្វា។ ឯវញ្ហិ អន្តរា ចុតិបដិសន្ធិយោ អបស្សន្តា **បរតោ អនុស្សរន្តិ សេយ្យថាបិ អាយស្មា សោភិតោ**តិ (ថេរគា. អដ្ឋ. ១.២.១៦៤ សោភិតត្ថេរគាថាវណ្ណនា)។ សោ កិរ បុព្ពេនិវាសេ ចិណ្ណវសី ហុត្វា អនុបដិបាដិយា អត្តនោ និព្ពត្តដ្ឋានំ អនុស្សរន្តោ យាវ អសញ្ញភវេ អត្តនោ អចិត្តកបដិសន្ធិ តាវ អទ្ទស, តតោ បរំ បញ្ចកប្បសត បរិមាណេ កាលេ ចុតិបដិសន្ធិយោ អទិស្វា អវសានេ ចុតឹ ទិស្វា “កឹ នាមេត”ន្តិ អាវជ្ជយមានោ នយវសេន “អសញ្ញភវោ ភវិស្សតី”តិ និដ្ឋំ អគមាសិ។ អថ នំ ភគវា តំ ការណំ អដ្ឋុប្បត្តឹ កត្វា បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរន្តានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ។ **“ចុតិបដិសន្ធឹ ឱលោកេត្វា”**តិ ឥទំ ចុតិបដិសន្ធិវសេន តេសំ ញាណស្ស សង្កមនទស្សនំ, តេន សព្ពសោ ភវេ អនាមសិត្វា គន្តុំ ន សក្កោន្តីតិ ទស្សេតិ។

តំ តទេវ បស្សន្តីតិ យថា នាម សរទសមយេ ឋិតមជ្ឈន្ហិកវេលាយ ចតុរតនិកេ គេហេ ចក្ខុមតោ បុរិសស្ស រូបគតំ សុបាកដមេវ ហោតីតិ លោកសិទ្ធមេតំ, សិយា បន តស្ស សុខុមតរតិរោហិតាទិភេទស្ស រូបគតស្ស អគោចរតា។ ន ត្វេវ ពុទ្ធានំ ញាតុំ ឥច្ឆិតស្ស ញេយ្យស្ស អគោចរតា, អថ ខោ តំ ញាណាលោកេន ឱភាសិតំ ហត្ថតលេ អាមលកំ វិយ សុបាកដំ សុវិភូតមេវ ហោតិ តថា ញេយ្យាវរណស្ស សុប្បហីនត្តា។ តេនាហ “ពុទ្ធា បន អត្តនា វា បរេហិ វា ទិដ្ឋកតសុតំ, សូរិយមណ្ឌលោភាសសទិស”ន្តិ ច អាទិ។

តថា សាវកា ច បច្ចេកពុទ្ធា ចាតិ។ ឯត្ថ **តថា**-សទ្ទេន “អត្តនា ទិដ្ឋកតសុតមេវ អនុស្សរន្តី”តិ ឥទំ ឧបសំហរតិ, តេន សប្បទេសមេវ នេសំ អនុស្សរណំ, ន និប្បទេសន្តិ និទស្សេតិ។

ខជ្ជោបនកឱភាសសទិសំ ញាណស្ស អតិវិយ អប្បានុភាវតាយ។ **សាវកាន**ន្តិ ឯត្ថ បកតិសាវកានំ បាកតិក**បទីបោភាសសទិសំ។** មហាសាវកានំ (ថេរគា. អដ្ឋ. ២.២១ វង្គីសេត្ថេរគាថាវណ្ណនាយ វិត្ថារោ) មហា**បទីបោភាសសទិសំ។** តេនាហ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៤០២) “ឧក្កាបភាសទិស”ន្តិ។ **ឱសធិតារកោភាសសទិស**ន្តិ ឧស្សន្នា បភា ឯតាយ ធីយតិ, ឱសធីនំ វា អនុពលប្បទាយកត្តា “ឱសធី”តិ ឯវំ លទ្ធនាមាយ តារកាយ បភាសទិសំ។ **សរទសូរិយមណ្ឌលោភាសសទិសំ** សព្ពសោ អន្ធការវិធមនតោ។ អបដុភាវហេតុកោ វិសយគ្គហណេ ចញ្ចលភាវោ **ខលិតំ,** កុណ្ឋិភាវហេតុកោ វិសយស្ស អនភិសមយោ **បដិឃាតោ។ អាវជ្ជនបដិពទ្ធមេវា**តិ អាវជ្ជនមត្តាធីនំ, អាវជ្ជិតមត្តេ ឯវ យថិច្ឆិតស្ស បដិវិជ្ឈនកន្តិ អត្ថោ។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។

អសង្គអប្បដិហតំ បវត្តមានំ ភគវតោ ញាណំ លហុគរុបិ វិសយេ, គរុតរេ ច ឯកសទិសមេវាតិ ទស្សេតុំ **“ទុព្ពលបត្តបុដេ”**តិអាទិនា ឧបមាទ្វយំ វុត្តំ។ ធម្មកាយត្តា ភគវតោ គុណំ អារព្ភ បវត្តា **“ភគវន្តំយេវ អារព្ភ ឧប្បន្នា”**តិ វុត្តំ។ **តំ សព្ពម្បី**តិ តំ យថាវុត្តំ សព្ពម្បិ បុព្ពេនិវាសបដិសំយុត្តំ កថំ។ តិត្ថិយានំ, សាវកានញ្ច បុព្ពេនិវាសានុស្សរណំ ភគវតោ បុព្ពេនិវាសានុស្សរណស្ស ហីនុទាហរណទស្សនវសេនេត្ថ កថិតំ។ ឯវញ្ហិ ភគវតោ មហន្តភាវោ វិសេសតោ បកាសិតោ ហោតីតិ។ **សង្ខេបតោ**តិ សមាសតោ។ យត្តកោបិ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណស្ស បវត្តិភេទោ អត្តនោ ញាណស្ស វិសយភូតោ, តំ សព្ពំ តទា យថាកថិតំ តេ ភិក្ខូ សង្ខិបិត្វា **“ឥតិបី”**តិ អាហំសុ។ តស្ស ច អនេកាការតាយ អាមេឌិតវចនំ, **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, “ឥតិ ខោ ភិក្ខវេ សប្បដិភយោ ពាលោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.១២៤; អ. និ. ៣.១) វិយ អាការត្ថោ **ឥតិ**-សទ្ទោតិ ទស្សេន្តោ **“ឯវម្បី”**តិ តទត្ថមាហ។

២-៣. វុត្តមេវាតិ ឯត្ថ ច ឥធ បាឋេ យំ វត្តព្ពំ តេន បាឋេន សាធារណំ, តំ វុត្តមេវាតិ អធិប្បេតំ, ន អសាធារណំ អបុព្ពបទវណ្ណនាយ អធិកតត្តាតិ តំ ទស្សេន្តោ **“អយមេវ ហិ វិសេសោ”**តិអាទិមាហ។ **“អស្សោសី”**តិ ឥទំ សវនកិច្ចនិប្ផត្តិយា វុត្តំ សទ្ទគ្គហណមុខេន តទត្ថាវពោធស្ស សិទ្ធត្តា។ តត្ថ បន បាឡិយំ “ឥមំ សំខិយធម្មំ វិទិត្វា” ឥច្ចេវ (ទី. និ. ១.២) វុត្តំ។ ឥមេ ភិក្ខូ មម គុណេ ថោមេន្តិ, កថំ? មម បុព្ពេនិវាសញាណំ អារព្ភាតិ យោជនា។ **និប្ផត្តិ**ន្តិ កិច្ចនិប្ផត្តិំ, តេន កាតព្ពកិច្ចសិទ្ធន្តិ អត្ថោ។ **នោ**តិ បុច្ឆាវាចី **នុ**-ឥតិ ឥមិនា សមានត្ថោ និបាតោតិ វុត្តំ **“ឥច្ឆេយ្យាថ នូ”**តិ។ **ន**ន្តិ ភគវន្តំ។ “យំ ភគវា”តិ ឯត្ថ យំ-សទ្ទេន កិរិយាបរាមសនភូតេន “ធម្មឹ កថំ កថេយ្យា”តិ ឯវំ វុត្តំ។ ធម្មិកថាករណំ បរាមដ្ឋំ “ឯតស្សា”តិ បទស្ស អត្ថោតិ អាហ **“ឯតស្ស ធម្មិកថាករណស្សា”**តិ, អាទរវសេន បន តំ ទ្វិក្ខត្តុំ វុត្តំ។

៤. សុណាថាតិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា, ឯតេន “មនសិ ករោថា”តិ បទំ សង្គណ្ហាតិ។ **សោតាវធានំ** សោតស្ស ឱទហនំ, សុស្សូសាតិ អត្ថោ។ ឆិន្នំ ឧបច្ឆិន្នំ វដុមំ សំសារវដ្ដំ ឯតេសន្តិ **ឆិន្នវដុមកា,** សម្មាសម្ពុទ្ធា, អញ្ញេ ច ខីណាសវា, ឥធ បន សម្មាសម្ពុទ្ធា អធិប្បេតា។ តេសញ្ហិ សព្ពសោ អនុស្សរណំ ឥតរេសំ អ

វិសយោ។ តេនាហ “**អញ្ញេសំ អសាធារណ**”ន្តិ។ **បច្ចត្តវចនេ ទិស្សតិ យំ-សទ្ទោ** កម្មត្ថទីបនតោ។ **ឧបយោគវចនេ** ទិស្សតិ យំ-សទ្ទោ បុច្ឆនកិរិយាយ កម្មត្ថទីបនតោ។ **តន្តិ** ច ឧបយោគវចនមេវ បុច្ឆតិ-សទ្ទស្ស ទ្វិកម្មកភាវតោ។ **យន្តិ** យេន ការណេនាតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ “**ករណវចនេ ទិស្សតី**”តិ។ **ភុម្មេតិ ទដ្ឋព្ពោ**តិ យថា យំ-សទ្ទោ ន កេវលំ បច្ចត្តឧបយោគេសុ ឯវ, អថ ខោ ករណេបិ ទិស្សតិ, ឯវំ ឥធ ភុម្មេតិ ទដ្ឋព្ពោ។ **ទសសហស្សិលោកធាតុ**ន្តិ ជាតិក្ខេត្តភូតំ ទសសហស្សចក្កវាឡំ។ **ឧន្នាទេន្តោ ឧប្បជ្ជិ** អនេកច្ឆរិយបាតុភាវបដិមណ្ឌិតត្តា ពុទ្ធុប្បាទស្ស។

កាលស្ស ភទ្ទតា នាម តត្ថ សត្តានំ គុណវិភូតិយា, ពុទ្ធុប្បាទបរមា ច គុណវិភូតីតិ តព្ពហុលតា យស្ស កប្បស្ស ភទ្ទតាតិ អាហ “**បញ្ចពុទ្ធុប្បាទបដិមណ្ឌិតត្តា សុន្ទរកប្បេ**”តិ, តថា សារភូតគុណវសេន “**សារកប្បេ**”តិ ។ “ឥមំ កប្បំ ថោមេន្តោ ឯវមាហា”តិ វត្វា ឥមស្ស កប្បស្ស តថា ថោមេតព្ពតា អនញ្ញសាធារណាតិ ទស្សេតុំ “**យតោ បដ្ឋាយា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **យតោ បដ្ឋាយា**តិ យតោ បភុតិ **អភិនីហារោ កតោ**តិ មនុស្សត្តាទិអដ្ឋង្គសមន្នាគតោ អភិនីហារោ បវត្តិតោ។ សំសារស្ស អនាទិភាវតោ ឥមស្ស ភគវតោ អភិនីហារតោ បុរេតរំ ឧប្បន្នា សម្មាសម្ពុទ្ធា អនន្តា អបរិមេយ្យាតិ តេហិ ឧប្បន្នកប្បេ និវត្តេន្តោ “**ឯតស្មិំ អន្តរេ**”តិ អាហ។ កាមំ ទីបង្ករពុទ្ធុប្បាទេ អយំ ភគវា អភិនីហារមកាសិ, តស្ស បន ភគវតោ និព្ពត្តិ ឥមស្ស អភិនីហារតោ បុរិមតរាតិ វុត្តំ “**អម្ហាកំ…បេ…. និព្ពត្តិំសូ**”តិ។

អសង្ខ្យេយ្យកប្បបរិយោសានេតិ មហាកប្បានំ អសង្ខ្យេយ្យបរិយោសានេ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។ “**ឥតោ តីសកប្បសហស្សានំ ឧបរី**”តិ ឯតេន បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ, សុមេធស្ស ច ភគវតោ អន្តរេ ឯកូនសត្តតិកប្បសហស្សានិ ពុទ្ធសុញ្ញានិ អហេសុន្តិ ទស្សេតិ។ “**ឥតោ អដ្ឋារសន្នំ កប្បសហស្សានំ ឧបរី**”តិ ឥមិនា សុជាតស្ស ភគវតោ, អត្ថទស្សិស្ស ច ភគវតោ អន្តរេ ឯកេន្ទូនានិ ទ្វាទសកប្បសហស្សានិ ពុទ្ធសុញ្ញានិ អហេសុន្តិ ទស្សេតិ។ “**ឥតោ ចតុនវុតេ កប្បេ**”តិ ឥមិនា ធម្មទស្សិស្ស ភគវតោ, សិទ្ធត្ថស្ស ច ភគវតោ អន្តរេ ឆាធិកនវសតុត្តរានិ សត្តរសកប្បសហស្សានិ ពុទ្ធសុញ្ញានិ អហេសុន្តិ ទស្សេតិ។ “**ឯកតិំសេ កប្បេ**”តិ ឥមិនា វិបស្សិស្ស ភគវតោ, សិខិស្ស ច ភគវតោ អន្តរេ សដ្ឋិ កប្បានិ ពុទ្ធសុញ្ញានិ អហេសុន្តិ ទស្សេតិ។ តេ សព្ពេបិ បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ ឱរំ សុមេធាទីហិ ឧប្បន្នកប្បេហិ សទ្ធិំ សមោធានិយមានា សតសហស្សា កប្បា ហោន្តិ, យត្ថ មហាសាវកាទយោ (ថេរគា. អដ្ឋ. ២.២១ វង្គីសត្ថេរគាថាវណ្ណនា) វិវដ្ដូបនិស្សយានិ កុសលានិ សម្ភរិំសុ។ ពុទ្ធសុញ្ញេបិ លោកេ បច្ចេកពុទ្ធា ឧប្បជ្ជិត្វា តេសំ បុរិសវិសេសានំ បុញ្ញាភិសន្ទាភិវុទ្ធិយា បច្ចយា ហោន្តិ។ “**ឯវមយ**”ន្តិអាទិ វុត្តមេវត្ថំ និគមនវសេន វទតិ។

“**កី បនេត**”ន្តិអាទិ បុព្ពនិមិត្តវិភាវនត្ថាយ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ឯត**ន្តិ ពុទ្ធានំ ឧប្បជ្ជនំ។ **កប្បសណ្ឋានកាលស្មិ**ន្តិ វិវដ្ដកប្បស្ស សណ្ឋហនកាលេ។ **ឯកមសង្ខ្យេយ្យ**ន្តិ សំវដ្ដដ្ឋាយី សន្ធាយាហ។ **ឯកង្គណំ ហុត្វា ឋិតេ**តិ បព្ពតរុក្ខគច្ឆាទីនំ, មេឃាទីនញ្ច អភាវេន វិវដំអង្គណំ ហុត្វា ឋិតេ។ **លោកសន្និវាសេ**តិ ភាជនលោកេន សន្និវិសិតព្ពដ្ឋានេ។ វីសតិ យដ្ឋិយោ **ឧសភំ។** “ឧសភមត្តា, ទ្វេ ឧសភមត្តា”តិអាទិនា បច្ចេកំ មត្តា-សទ្ទោ យោជេតព្ពោ។ **យោជនសហស្សមត្តា ហុត្វា**តិ បតមានាវ ឧទកធារា យោជនសហស្សមត្តំ អាកាសដ្ឋានំ ផរិត្វា បវត្តិយា យោជនសហស្សមត្តា ហុត្វា។ **យាវ អវិនដ្ឋព្រហ្មលោកា**តិ យាវ អាភស្សរព្រហ្មលោកា, យាវ សុភកិណ្ហព្រហ្មលោកា, យាវ វេហប្ផលព្រហ្មលោកាតិ អត្ថោ។

វាតវសេនាតិ សដ្ឋិសហស្សាធិកនវយោជនសតសហស្សុព្ពេធស្ស សន្ធារកវាតមណ្ឌលស្ស វសេន។ **មហាពោធិបល្លង្កោ**តិ មហាពោធិបល្លង្កប្បទេសមាហ។ តស្ស បច្ឆា វិនាសោ, បឋមំ សណ្ឋហនញ្ច ធម្មតាវសេន វេទិតព្ពំ។ **តត្ថា**តិ តស្មិំ បទេសេ។ **បុព្ពនិមិត្តំ ហុត្វា**តិ ពុទ្ធុប្បាទស្ស បុព្ពនិមិត្តំ ហុត្វា។ បុព្ពនិមិត្តសន្និស្សយោ ហិ គច្ឆោ និស្សិតវោហារេន តថា វុត្តោ។ តេនាហ “**តស្សា**”តិអាទិ។ **កណ្ណិកាពទ្ធានិ ហុត្វា**តិ អាពទ្ធកណ្ណិកា វិយ ហុត្វា។ សុទ្ធាវាសព្រហ្មានោ អត្តមនា…បេ…. គច្ឆន្តីតិ យោជនា។ វេហប្ផលេបិ សុភកិណ្ហេ សង្គហេត្វា “**នវ ព្រហ្មលោកា**”តិ វុត្តំ។ តថា ហិ តេ ចតុត្ថីយេវ វិញ្ញាណដ្ឋិតី ភជន្តិ។ **និក្ខមន្តេសូ**តិ មហាភិនិក្ខមនំ អភិនិក្ខមន្តេសុ។ អភិជាតិ បនេត្ថ ជាតិភាវសាមញ្ញេន គព្ភោក្កន្តិយាវ សង្គហិតា។ និមិយតិ អនុមិយតិ ផលំ ឯតេនាតិ **និមិត្តំ,** ការណំ។ ញាបកម្បិ ហិ ការណំ ទិស្វា តស្ស អព្យភិចារីភាវេន ផលំ សិទ្ធមេវ កត្វា គណ្ហិ, យថា តំ អសិតោ ឥសិ អភិជាតិយំ មហាបុរិសស្ស លក្ខណានិ ទិស្វា តេសំ អព្យភិចារីភាវេន ពុទ្ធគុណេ សិទ្ធេ ឯវ កត្វា គណ្ហិ, ឯវំ បន គយ្ហមានំ តន្និមិត្តកំ ផលំ តទានុភាវេន សិទ្ធំ វិយ វោហរីយតិ តព្ភាវេ ភាវតោ។ តេនាហ “**តេសំ និមិត្តានំ អានុភាវេនា**”តិអាទិ។ តថា ចាហ ភគវា “សោ តេន លក្ខណេន សមន្នាគតោ…បេ…. រាជា សមានោ កឹ លភតិ, ពុទ្ធោ សមានោ កឹ លភតី”តិ (ទី. និ. ៣.២០២, ២០៤) ច ឯវមាទិ។ **ឥមមត្ថ**ន្តិ បញ្ច ពុទ្ធា ឥមស្មិំ កប្បេ ឧប្បជ្ជិស្សន្តីតិ ឥមមត្ថំ យាថាវតោ **ជានឹសុ។**

ជាតិបរិច្ឆេទាទិវណ្ណនា

៥-៧. កប្បបរិច្ឆេទវសេនាតិ “ឥតោ សោ ឯកនវុតេ កប្បេ”តិអាទិនា យត្ថ យត្ថ កប្បេ តេ តេ ពុទ្ធា ឧប្បន្នា, តស្ស តស្ស កប្បស្ស បរិច្ឆិន្ទនវសេន បរិជាននវសេន។ “ឥទំ ឥ”ន្តិ ហិ និយមេត្វា បរិច្ឆិជ្ជ ជាននំ បរិច្ឆិន្ទនំ **បរិច្ឆេទោ។ បរិត្ត**ន្តិ ឥត្តរំ។ **លហុក**ន្តិ សល្លហុកំ, អាយុនោ អធិប្បេតត្តា វស្សន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនាហ **“ឧភយមេតំ អប្បកស្សេវ វេវចន”**ន្តិ។

“អប្បំ វា ភិយ្យោ”តិ អវិសេសជោតនំ “វីសំ វា តីសំ វា”តិអាទិនា អនិយមិតវសេនេវ យថាលាភតោ វវត្ថបេត្វា អយញ្ច នយោ អបច្ចុរោតិ ទស្សេន្តោ **“ឯវំ ទីឃាយុកោ បន អតិទុល្លភោ”**តិ អាហ។ ឥទំ តំ វិសេសវវត្ថាបនំ បុគ្គលេសុ បក្ខិបិត្វា ទស្សេន្តោ **“តត្ថ វិសាខា”**តិអាទិមាហ។

យទិ ឯវំ កស្មា អម្ហាកំ ភគវា តត្តកម្បិ កាលំ ន ជីវិ, ននុ មហាពោធិសត្តា ចរិមភវេ អតិវិយឧឡារតមេន បុញ្ញាភិសង្ខារេន បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តីតិ? សច្ចមេតន្តិ។ តត្ថ ការណំ ទស្សេតុំ **“វិបស្សីអាទយោ បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ អភិជាតិយា មេត្តាឋានតាយ អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្ស មេត្តាបុព្ពភាគតា។ តទនុគុណញ្ហិ តេសំ វិសេសតោ បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ។ តស្ស វិសេសតោ ពហុលំ ខេមវិតក្កូបនិស្សយតាយ សោមនស្សសហគតតា, អនញ្ញសាធារណបរោបទេសរហិតញាណវិសេសូបនិស្សយតាយ ញាណសម្បយុត្តតា, អសង្ខារិកតា ច វេទិតព្ពា, **អសង្ខ្យេយ្យំ អាយុ** អាធារវិសេសតោ, និស្សយវិសេសតោ, បដិបក្ខទូរីភាវតោ, បវត្តិអាការវិសេសតោ ច អបរិមេយ្យានុភាវតាយ ការណស្ស។ តត្ថ ចិរតរំ កាលំ សន្តានស្ស បារមិតាបរិភាវិតតា **អាធារវិសេសតា។** អលោភជ្ឈាសយាទិអាសយសម្បទា **និស្សយវិសេសតា។** លាភមច្ឆរិយាទិបាបធម្មវិក្ខម្ភនំ **បដិបក្ខទូរីភាវោ។** សព្ពសត្តានំ សកលវដ្ដទុក្ខនិស្សរណត្ថាយ អាយូហនា **បវត្តិអាការវិសេសោ** វេទិតព្ពោ។

អយញ្ច នយោ សព្ពេសំ មហាពោធិសត្តានំ ចរិមភវាភិនិព្ពត្តកកម្មាយូហនេ សាធារណោតិ តស្ស ផលេនាបិ ឯកសទិសេនេវ ភវិតព្ពន្តិ អាហ **“ឥតិ សព្ពេ ពុទ្ធា អសង្ខ្យេយ្យាយុកា”**តិ, អសង្ខ្យេយ្យកាលាវត្ថានាយុកាតិ អត្ថោ។ អសង្ខ្យេយ្យាយុកសំវត្តនសមត្ថំ បរិចិតំ កម្មំ ហោតិ, ពុទ្ធា បន តទា មនុស្សានំ បរមាយុប្បមាណានុរូបមេវ កាលំ ឋត្វា បរិនិព្ពាយន្តិ តតោ បរំ ឋត្វា សាធេតព្ពបយោជនាភាវតោ, ធម្មតាវេសាតិ វា វេទិតព្ពា។ **អដ្ឋកថាយំ** បន តតោ បរំ បន អដ្ឋានស្ស “ឧតុភោជនវិបត្តិយា”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៥) ការណំ វុត្តំ, “តំ លោកសាធារណំ លោកេ ជាតសំវុទ្ធានំ តថាគតានំ ន ហោតី”តិ ន សក្កា វត្តុំ។ តថា ហិ នេសំ រោគកិលមថាទយោ ហោន្តិយេវ។ **ឧតុភោជនវសេនា**តិ អសម្បន្នស្ស, សម្បន្នស្ស ច ឧតុនោ, ភោជនស្ស ច វសេន យថាក្កមំ **អាយុ ហាយតិបិ វឌ្ឍតិបិ។ អាយូ**តិ ច បរមាយុ អធិប្បេតំ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ **ព្រហ្មជាលាទិដីកាយំ** (ទី. និ. ដី. ១.៤០) វុត្តមេវ។

ឥទានិ តមត្ថំ សមុទាគមតោ បដ្ឋាយ ទស្សេតុំ **“តត្ថ យទា”**តិអាទិ វុត្តំ។ ធម្មេ និយុត្តា **ធម្មិកា,** ន ធម្មិកា **អធម្មិកា,** ហឹសាទិអធម្មបសុតា។ **អធម្មិកមេវ ហោតិ** ឥស្សរជនានំ អនុវត្តនេន, បរេសំ ទិដ្ឋានុគតិអាបជ្ជនេន ច។ **ឧណ្ហវលាហកា ទេវតា**តិ ឧណ្ហឧតុនោ បច្ចយភូតមេឃមាលាសមុដ្ឋាបកា ទេវបុត្តា។ តេសំ កិរ តថា ចិត្តុប្បាទសមកាលមេវ យថិច្ឆិតដ្ឋានំ ឧណ្ហំ ផរមានា វលាហកមាលា នាតិពហលា ឥតោ ចិតោ នភំ ឆាទេន្តី វិតនោតិ។ ឯស នយោ **សីតវលាហកវស្សវលាហកា**សុ។ **អព្ភវលាហកា** បន ទេវតា សីតុណ្ហវស្សេហិ វិនា កេវលំ អព្ភបដលស្សេវ សមុដ្ឋាបកា វេទិតព្ពា។ **តាស**ន្តិ ឯត្ថ “មិត្តា”តិ បទំ អានេត្វា យោជនា។ កាមំ ហេដ្ឋា វុត្តា សត្តវិធាបិ ទេវតា ចាតុមហារាជិកាវ តា បន តេន តេន វិសេសេន វត្វា ឥទានិ តទញ្ញេ បឋមភូមិកេ កាមាវចរទេវេ សាមញ្ញតោ គណ្ហន្តោ **“ចាតុមហារាជិកា”**តិ អាហ។ **តាសំ អធម្មិកតាយា**តិ រាជូនំ អធម្មិកភាវមូលកេន ឧបរាជាទិអធម្មិកភាវបរម្បរាភតេន តាសំ ទេវតានំ អធម្មិកភាវេន។ **វិសមំ ចន្ទិមសូរិយា បរិហរន្តី**តិ ពហ្វាពាធតាទិ អនិដ្ឋផលូបនិស្សយភូតស្ស យថាវុត្តអធម្មិកតាសញ្ញិតស្ស សាធារណស្ស បាបកម្មស្ស ពលេន វិសមំ វាយន្តេន វាយុនា បីឡិយមានា ចន្ទិមសូរិយា សិនេរុំ បរិក្ខិបន្តា វិសមំ បរិវត្តន្តិ យថាមគ្គេន នប្បវត្តន្តីតិ ។ អស្សិទំ យថា ចន្ទិមសូរិយានំ វិសមបរិវត្តនំ វិសមវាតសង្ខោភហេតុកំ, ឯវំ ឧតុវស្សាទិវិសមប្បវត្តីតិ ទស្សេតុំ **“វាតោ យថាមគ្គេន ន វាយតី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ទេវតាន**ន្តិ សីតវលាហកទេវតាទិទេវតានំ។ តេនាហ “សីតុណ្ហភេទោ ឧតូ”តិអាទិ។ **តស្មឹ អសម្បជ្ជន្តេ**តិ តស្មឹ យថាវុត្តេ វស្សពីជភូតេ ឧតុម្ហិ យថាកាលំ សម្បត្តឹ អនុបគច្ឆន្តេ។

“ន សម្មា ទេវោ វស្សតី”តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរន្តោ **“កទាចី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កទាចិ វស្សតី**តិ កទាចិ អវស្សនកាលេ វស្សតិ។ **កទាចិ ន វស្សតី**តិ កទាចិ វស្សិតព្ពកាលេ ន វស្សតិ។ **កត្ថចិ វស្សតិ, កត្ថចិ ន វស្សតី**តិ បទេសមាហ។ **“វស្សន្តោបី”**តិអាទិ “កទាចិ វស្សតិ, កទាចិ ន វស្សតី”តិ បទទ្វយស្សេវ អត្ថវិវរណំ។ **វិគតគន្ធ**

វណ្ណសាទីតិ អាទិ-សទ្ទេន និរោជតំ សង្គណ្ហាតិ។ **ឯកស្មឹ បទេសេ**តិ ភត្តបចនភាជនស្ស ឯកបស្សេ។ **ឧត្តណ្ឌុល**ន្តិ បាកតោ ឧក្កន្តតណ្ឌុលំ។ **តីហាការេហី**តិ សព្ពសោ អបរិណតំ, ឯកទេសេន បរិណតំ, ទុបរិណតញ្ចាតិ ឯវំ តីហាការេហិ។ **បច្ចតិ** បក្កាសយំ ឧបគច្ឆតិ។ **អប្បាយុកា**តិ ឯត្ថ "ទុព្ពណ្ណា ចា"តិបិ វត្តព្ពំ។ **ឯវំ ឧតុភោជនវសេន អាយុ ហាយតិ** ហេតុម្ហិ អបរិក្ខីណេបិ បច្ចយស្ស បរិទុព្ពលត្តា។

"**យទា បនា**"តិអាទិ សុក្កបក្ខស្ស អត្ថោ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្ពោ។

វឌ្ឍិត្វា វឌ្ឍិត្វា បរិហីនន្តិ វេទិតព្ពំ។ កស្មា? ន ហិ ឯកស្មឹ អន្តរកប្បេ អនេកេ ពុទ្ធា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឯកោ ឯវ បន ឧប្បជ្ជតីតិ។ ឥទានិ តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ "**កថ**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **ចត្តារិ បត្វា**តិ អច្ចន្តសំយោគេ ឧបយោគវចនំ។ **យំយំអាយុបរិមាណេសូ**តិ យត្តកយត្តកបរមាយុប្បមាណេសុ។ **តេសម្បី**តិ ពុទ្ធានំ។ **តំ តទេវ អាយុបរិមាណំ ហោតិ,** តត្ថ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

ជាតិបរិច្ឆេទាទិវណ្ណនា និដ្ឋិតា

ពោធិបរិច្ឆេទវណ្ណនា

៨. **មូលេ**តិ មូលាវយវស្ស សមីបេ។ តំ បន តស្សា ហេដ្ឋាបទេសោ ហោតីតិ អាហ "**បាដលិរុក្ខស្ស ហេដ្ឋា**"តិ។ **តំទិវស**ន្តិ អត្តនា ជាតទិវសេ, **តំទិវស**ន្តិ វា តំ ភគវតោ អភិសម្ពោធិទិវសេ។ សោ កិរ ពោធិរុក្ខោ សាលកល្យាណី វិយ បឋវិយា អព្ភន្តរេ ឯវ បុរេតរំ វឌ្ឍន្តោ អភិសម្ពោធិទិវសេ បឋវឹ ឧព្ភិជ្ជិត្វា ឧដ្ឋិតោ រតនសតំ ឧច្ចោ, តាវទេវ ច វិត្ថតោ ហុត្វា នភំ បូរេន្តោ អដ្ឋាសិ។ អយម្បិ កិរេតស្ស រុក្ខភាវេន វិយ អញ្ញេហិ វេមត្តតា។ ឃនសំហតនាឡវណ្ណតាយ **កណ្ណិកពទ្ធេហិ វិយ បុប្ផេហិ។ ឯកសញ្ឆន្នា**តិ បុប្ផានំ និរន្តរតាយ ឯកជ្ឈំ សញ្ឆន្នា, **តត្ថ តត្ថ និពទ្ធ... បេ.... សមុជ្ជល**ន្តិ តហំ តហំ ឱលម្ពិតកុសុមទាមេហិ ចេវ តហំ តហំ ខិត្តមាលាបិណ្ឌីហិ ច ឥតោ ចិតោ វិប្បកិណ្ណវិវិធវណ្ណមុត្តបុប្ផេហិ ច សម្មទេវ ឧជ្ជលំ។ **អញ្ញមញ្ញំ សិរីសម្បត្តានី**តិ អញ្ញមញ្ញស្ស សិរិយា សោភាយ សម្បន្នានិ។ **ពុទ្ធគុណវិភវសិរិ**ន្តិ សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ អភិគន្តព្ពគុណវិភូតិសោភំ។ **បដិវិជ្ឈមានោ**តិ អធិគច្ឆន្តោ។

សេតម្ពរុក្ខោតិ សេតវណ្ណផលោ អម្ពរុក្ខោ។ **តទេវា**តិ បាដលិយា វុត្តប្បមាណមេវ។ **ឯកតោ**តិ ឯកបស្សេ។ **សុរសានី**តិ សុមធុររសានិ។

ឯកោវ បល្លង្កោតិ ឯកោវ បល្លង្កប្បទេសោ។ **សោ សោ** រុក្ខោ "**ពោធី**"**តិ វុច្ចតិ** ពុជ្ឈន្តិ ឯត្ថាតិ កត្វា។

សាវកយុគបរិច្ឆេទវណ្ណនា

៩. **សាវកបរិច្ឆេទេ**តិ សាវកយុគបរិច្ឆេទេ។ "ខណ្ឌតិស្ស"ន្តិ ទ្វេបិ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា ឯកត្តវសេន វុត្តន្តិ អាហ "**ខណ្ឌោ ច តិស្សោ ចា**"តិ, ពុទ្ធានំ សហោទរោ, វេមាតិកោបិ វា ជេដ្ឋភាតា ន ហោតីតិ "**ឯកបិតិកោ កនិដ្ឋភាតា**"តិ វុត្តំ។ **អវសេសេហិ** បុត្តេហិ។ "បញ្ញាបារមិយា មត្ថកំ បត្តោ"តិ វត្វា តស្ស មត្ថកប្បត្តំ គុណវិសេសំ ទស្សេតុំ "**សិខិនា ភគវតា**"តិអាទិ វុត្តំ។

ឧត្តមោតិ ឧត្តមោ។ បុន **ឧត្តមោ**តិ ថេរំ នាមេន វទតិ។ **បារ**ន្តិ បរកោដិមត្ថកំ។ **បញ្ញាវិសយេ**តិ បញ្ញាធិការេ។ បវត្តិដ្ឋានវសេន ហិ បវត្តី វទតិ។

សាវកសន្និបាតបរិច្ឆេទវណ្ណនា

១០. **ឧបោសថ**ន្តិ អាណាបាតិមោក្ខំ។ **ទុតិយតតិយេសូ**តិ ទុតិយេ, តតិយេ ច សាវកសន្និបាតេ។ **ឯសេវ នយោ**តិ ចតុរង្គិកតំ អតិទិសតិ។ **អភិនីហារតោ បដ្ឋាយ វត្ថុំ កថេត្វា បព្ពជ្ជា ទីបេតព្ពា,** សា បន យស្មា **មនោរថបូរណិយំ** អង្គុត្តរដ្ឋកថាយំ (អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២១១) វិត្ថារតោ អាគតា, តស្មា តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពាតិ។

ឧបដ្ឋាកបរិច្ឆេទវណ្ណនា

១១. **និពទ្ធុបដ្ឋាកភាវ**ន្តិ អារម្ភតោ បដ្ឋាយ យាវ បរិនិព្ពានា និយតឧបដ្ឋាកភាវំ។ អនិយតុឧបដ្ឋាកា បន ភគវតោ បឋមពោធិយំ ពហូ អហេសុំ។ តេនាហ "**ភគវតោ ហិ**"តិអាទិ។ ឥទានិ អានន្ទត្ថេរោ យេន ការណេន

សត្ថុ និពទ្ធុបដ្ឋាកភាវំ ឧបគតោ, យថា ច ឧបគតោ, តំ ទស្សេតុំ **“តត្ថ ឯកទា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **“អហំ ឥមិនា មគ្គេន គច្ឆាមី”តិ អាហ** អនយព្យសនាបាទកេន កម្មុនា ចោទិយមានោ ។ **អថ នំ ភគវា** តមត្ថំ អនារោចេត្វាវ ខេមំ មគ្គំ សន្ធាយ **“ឯហិ ភិក្ខុ ឥមិនា គច្ឆាមា”តិ អាហ។** កស្មា បនស្ស ភគវា តមត្ថំ នារោចេសីតិ? អារោចិតេបិ អសទ្ទហន្តោ នាទិយិស្សតិ។ តញ្ហិ តស្ស ហោតិ ទីឃរត្តំ អហិតាយ ទុក្ខាយាតិតិ។ **តេ**តិ តេ គមនំ, **“ត”**ន្តិ វា បាឋោ។

អន្វាសត្តោតិ អនុពទ្ធោ, ឧបទ្ទុតោ វា។ ធម្មគារវនិស្សិតោ សំវេគោ **ធម្មសំវេគោ** “អម្ហេសុ នាម តិដ្ឋន្តេសុ ភគវតោបិ ឦទិសំ ជាត”ន្តិ។ “អហំ ឧបដ្ឋហិស្សាមី”តិ វទន្តោ ធម្មសេនាបតិ អត្ថតោ ឯវំ វទន្តោ នាម ហោតីតិ **“អហំ ភន្តេ តុម្ហេ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **អសុញ្ញាយេវ មេ សា ទិសា**តិ អសុញ្ញាយេវ មម សា ទិសា។ តត្ថ ការណមាហ **“តវ ឱវាទោ ពុទ្ធានំ ឱវាទសទិសោ”**តិ។

វសិតុំ ន ទស្សតីតិ ឯកគន្ធកុដិយំ វាសំ ន លភិស្សតីតិ អធិប្បាយោ។ **បរម្មុខា ទេសិតស្សាបិ ធម្មស្សា**តិ សុត្តន្តទេសនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ អភិធម្មទេសនា បនស្ស បរម្មុខាវ បវត្តា បគេវ យាចនាយ។ តស្សា វាចនាមគ្គោបិ សារិបុត្តត្ថេរប្បភវោ។ កស្មា? សោ និទ្ទេសបដិសម្ភិទា វិយ ថេរស្ស ភិក្ខុតោ គហិតធម្មក្ខន្ធបក្ខិយោ។ អបរេ បន “ធម្មភណ្ឌាគារិកោ បដិបាដិយា តិកទុកេសុ ទេវសិកំ កតោកាសោ ភគវន្តំ បញ្ហំ បុច្ឆិ, ភគវាបិស្ស បុច្ឆិតបុច្ឆិតំ នយទានវសេន វិស្សជ្ជេសិ។ ឯវំ អភិធម្មោបិ សត្ថារា បរម្មុខា ទេសិតោបិ ថេរេន សម្មុខា បដិគ្គហិតោវ អហោសី”តិ វទន្តិ។ សព្ពំ វីមំសិត្វា គហេតព្ពំ។

អគ្គុបដ្ឋាកោតិ ឧបដ្ឋានេ សក្កច្ចការិតាយ អគ្គភូតោ ឧបដ្ឋាកោ។ ថេរោ ហិ ឧបដ្ឋាកដ្ឋានំ លទ្ធកាលតោ បដ្ឋាយ ភគវន្តំ ទុវិធេន ឧទកេន, តិវិធេន ទន្តកដ្ឋេន, បាទបរិកម្មេន, គន្ធកុដិបរិវេណសម្មជ្ជនេនាតិ ឯវមាទីហិ កិច្ចេហិ ឧបដ្ឋហន្តោ “ឥមាយ នាម វេលាយ សត្ថុ ឥទំ នាម លទ្ធុំ វដ្ដតិ, ឥទំ នាម កាតុំ វដ្ដតី”តិ ចិន្តេត្វា តំ តំ និប្ផាទេន្តោ មហតី ទណ្ឌទីបិកំ គហេត្វា ឯករត្តឹ គន្ធកុដិបរិវេណំ នវ វារេ អនុបរិយាយតិ។ ឯវំ ហិស្ស អហោសិ “សចេ មេ ថិនមិទ្ធំ ឱក្កមេយ្យ, ភគវតិ បក្កោសន្តេ បដិវចនំ ទាតុំ នាហំ សក្កុណេយ្យ”ន្តិ, តស្មា សព្ពរត្តឹ ទណ្ឌទីបិកំ ហត្ថេន ន មុញ្ចតិ។ តេន វុត្តំ “អគ្គុបដ្ឋាកោ”តិ។

១២. បិតុមាតុជាតនគរបរិច្ឆេទោ បិតុមុខេន អាគតត្តា **“បិតិបរិច្ឆេទោ”**តិ វុត្តោ។

វិហារំ បាវិសីតិ គន្ធកុដឹ បាវិសិ។ **ឯត្តកំ កថេត្វា**តិ កប្បបរិច្ឆេទាទិនវវារបដិមណ្ឌិតំ វិបស្សីអាទីនំ សត្តន្នំ ពុទ្ធានំ បុព្ពេនិវាសបដិសំយុត្តំ ឯត្តាវតា ទេសនំ ទេសេត្វា។ កស្មា បនេត្ថ ភគវា វិបស្សីអាទីនំ សត្តន្នំយេវ ពុទ្ធានំ បុព្ពេនិវាសំ កថេសិ, ន **ពុទ្ធវំស**ទេសនាយំ (ពុ. វំ. ៦៤ គាថាទយោ) វិយ បញ្ចវីសតិយា ពុទ្ធានំ, តតោ វា បន ភិយ្យោតិ? អនធិការតោ, បយោជនាភាវតោ ច។ ពុទ្ធវំសទេសនាយញ្ហិ (ពុ. វំ. ៧៥) –

> “កីទិសោ តេ មហាវីរ, អភិនីហារោ នរុត្តម;
> កម្ហិ កាលេ តយា វីរ, បត្ថិតា ពោធិមុត្តមា”តិ។ អាទិនា –

បវត្តំ តំ បុច្ឆំ អធិការំ អដ្ឋុប្បត្តឹ កត្វា យស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បាទមូលេ អត្តនា មហាភិនីហារោ កតោ, តំ ទីបង្ករំ ភគវន្តំ អាទឹ កត្វា យេសំ ចតុវីសតិយា ពុទ្ធានំ សន្តិកា ពោធិយា លទ្ធព្យាករណោ ហុត្វា តត្ថ តត្ថ បារមិយោ បូរេសិ, តេសំ បដិបត្តិសង្ខាតោ បុព្ពេនិវាសោ, អត្តនោ ច បដិបត្តិ កថិតា, ឥធ បន តាទិសោ អធិការោ នត្ថិ , យេន ទីបង្ករតោ បដ្ឋាយ, តតោ វា បន បុរតោ ពុទ្ធេ អារព្ភ បុព្ពេនិវាសំ កថេយ្យ។ តស្មា ន ឯត្ថ ពុទ្ធវំសទេសនាយំ វិយ បុព្ពេនិវាសោ វិត្ថារិតោ។ យស្មា ច ពុទ្ធានំ ទេសនា នាម ទេសនាយ ភាជនភូតានំ បុគ្គលានំ ញាណពលានុរូបា, ន អត្តនោ ញាណពលានុរូបា, តស្មា តត្ថ អគ្គសាវកានំ, មហាសាវកានំ, (ថេរគា. អដ្ឋ. ២.២១ វង្គីសត្ថេរគាថាវណ្ណនា) តាទិសានញ្ច ទេវព្រហ្មានំ វសេន ទេសនា វិត្ថារិតា។ ឥធ បន បកតិសាវកានំ, តាទិសានញ្ច ទេវតានំ វសេន បុព្ពេនិវាសំ កថេន្តោ សត្តន្នមេវ ពុទ្ធានំ បុព្ពេនិវាសំ កថេសិ។ តថា ហិ នេ ភគវា បលោភនវសេន សមុត្តេជេតុំ សប្បបញ្ចតាយ កថាយ ទេសនំ មត្ថកំ អបាបេត្វាវ គន្ធកុដឹ បាវិសិ។ តថា ច ឥមិស្សា ឯវំ ទេសនាយ អនុសារតោ **អាដានាដិយ**បរិត្ត- (ទី. និ. ៣.២៧៥) ទេសនាទយោ បវត្តា។

អបិចេត្ថ ភគវា អត្តនោ សុទ្ធាវាសចារិកាវិភាវិនិយា ឧបរិទេសនាយ សង្គហត្ថំ វិបស្សីអាទីនំ ឯវ សត្តន្នំ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ បុព្ពេនិវាសំ កថេសិ។ តេសំយេវ ហិ សាវកា តទា ចេវ ឯតរហិ ច សុទ្ធាវាសភូមិយំ ឋិតា, ន អញ្ញេសំ បរិនិព្ពុតត្តា។ “សិទ្ធត្ថតិស្សផុស្សានំ កិរ ពុទ្ធានំ សាវកា សុទ្ធាវាសេសុ ឧបបន្នា ឧបបត្តិសមនន្តរមេវ ឥមស្មឹ សាសនេ ឧបកាទយោ វិយ អរហត្តំ អធិគន្ត្វា នចិរស្សេវ បរិនិព្ពាយឹសុ, ន តត្ថ តត្ថ យាវតាយុកំ

អង្គំសូ”តិ វទន្តិ។ តថា យេសំ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ បដិវេធសាសនំ ឯកំសតោ និច្ឆយេ ន អដ្ឋាបិ ធរតិ, ន អន្តរហិតំ, តេ ឯវ កិត្តេន្តោ វិបស្សីអាទីនំយេវ ភគវន្តានំ បុព្ពេនិវាសំ តមេស្មឹ សុត្តេ កថេសិ វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេន។ អបុព្ពាចរិមនិយមោ បន អបរាបរំ សំសរណកសត្តាវាសវសេន ឯកិស្សា លោកធាតុយា ឥច្ឆិតោតិ ន តេនេតំ វិរុជ្ឈតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **និវន្តរំ មគ្គកំ បាបេត្វា**តិ អភិជាតិតោ បដ្ឋាយ យាវ បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ យាវ តា ពុទ្ធកិច្ចសិទ្ធិ, តាវ មគ្គកំ សិខំ បាបេត្វា។ ន តាវ កថិតោតិ យោជនា។

តន្តិន្តិ ធម្មតន្តឹ, បរិយត្តិន្តិ អត្ថោ។ បុត្តបុត្តមាតុយានវិហារធនវិហារទាយកាទីនំ សម្ពហុលានំ អត្ថានំ វិភាវនវសេន បវត្តវារោ **សម្ពហុលវារោ។**

សម្ពហុលវារវណ្ណនា

កាមញ្ចាយំ បាឡិយំ អនាគតោ, អដ្ឋកថាសុ អាគតត្តា បន អានេត្វា ទីបេតព្ពោតិ តំ ទីបេន្តោ “**សព្ពពោធិសត្តានញ្ហិ**”តិអាទិមាហ។ **កុលវំសោ** កុលានុក្កមោ។ **បវេណី**តិ បរម្បរា។ “**កស្មា**”តិ បុត្តប្បត្តិយា ការណំ បុច្ឆិត្វា តំ វិស្សជ្ជេន្តោ “**សព្ពញ្ញុពោធិសត្តានញ្ហិ**”តិអាទិមាហ, តេន តេសំ ជាតនគរាទិ បញ្ញាយមានំ ឯកំសតោ មនុស្សភាវសញ្ញាននត្ថំ ឥច្ឆិតព្ពំ, អញ្ញថា យថាធិប្បេតពុទ្ធកិច្ចសិទ្ធិ ឯវ ន សិយាតិ ទស្សេតិ, យតោ មហាសត្តានំ ចរិមភវេ មនុស្សលោកេ ឯវ បាតុភាវោ, ន អញ្ញត្ថ។

សម្ពហុលបរិច្ឆេទវណ្ណនា

ចន្ទាទីនំ សោភាវិសេសំ រហេតិ ចជាបេតីតិ **រាហុ,** រាហុគ្គហោ, ឥធ បន រាហុ វិយាតិ **រាហុ។ ពន្ធន**ន្តិ ច អនត្ថុប្បត្តិដ្ឋានតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តថា មហាសត្តេន វុត្តវចនមេវ គហេត្វា កុមារស្ស “**រាហុលោ**”តិ នាមំ អកំសុ។ **អថា**តិ និបាតមត្តំ។ **រោចិនី**តិ រោចនសីលា, ឧជ្ជលរូបាតិ អត្ថោ។ **វុចគ្គតី**តិ រុចំ បភាតំ អាគតិភូតា, គ-ការាគមំ កត្វា វុត្តំ។ ឥត្ថិរតនភាវតោ មនុស្សលោកេ សព្ពាសំ ឥត្ថីនំ ពិម្ពបដិច្ឆន្នភូតាតិ **ពិម្ពា។**

ឈានា វុដ្ឋាយាតិ បាទកជ្ឈានតោ ឧដ្ឋាយ។

អដ្ឋង្គុលុព្ពេធាតិ អដ្ឋង្គុលប្បមាណពហលភាវា។ **ចូឡំសេន ឆាទេត្វា**តិ តិរិយភាគេន ឋបនវសេន សព្ពំ វិហារង្គនំ ឆាទេត្វា។ **សុវណ្ណយដ្ឋិផាលេហី**តិ ផាលប្បមាណាហិ សុវណ្ណយដ្ឋីហិ។ **សុវណ្ណហត្ថិបាទានី**តិ បកតិហត្ថិបាទបរិមាណានិ សុវណ្ណខណ្ឌានិ។ **វុត្តនយេនេវា**តិ ចូឡំសេនេវ។ **សុវណ្ណកដ្ដហី**តិ សុវណ្ណខណ្ឌេហិ។ **សលក្ខណាន**ន្តិ លក្ខណសម្បន្នានំ សហស្សានំ។

ពោធិបល្លង្កោតិ អភិសម្ពុជ្ឈនកាលេ និសជ្ជដ្ឋានំ។ **អវិជហិតោ**តិ ពុទ្ធានំ តថានិសជ្ជាយ អនញ្ញត្ថភាវីភាវតោ អបរិច្ចត្តោ។ តេនាហ “**ឯកស្មឹយេវ ឋានេ ហោតី**”តិ។ **បឋមបទគណ្ឋិកា**តិ បច្ឆិមេ សោបានផលកេ ឋត្វា ឋបិយមានស្ស ទក្ខិណបាទស្ស បតិដ្ឋហនដ្ឋានំ។ តំ បន យស្មា ទឡ្ហំ ថិរំ កេនចិ អភេជ្ជំ ហោតិ, តស្មា “**បទគណ្ឋី**”តិ វុត្តំ។ យស្មឹ ភូមិភាគេ ឥទានិ ជេតវនមហាវិហារោ, តត្ថ យស្មឹ ឋានេ បុរិមានំ សព្ពពុទ្ធានំ មញ្ចោ បញ្ញត្តោ, តស្មឹយេវ បទេសេ អម្ហាកម្បិ ភគវតោ មញ្ចោ បញ្ញត្តោតិ កត្វា “ចត្តារិ មញ្ចបាទដ្ឋានានិ អវិជហិតានេវ ហោន្តី”តិ វុត្តំ។ មញ្ចានំ បន មហន្តខុទ្ទកភាវេន មញ្ចបញ្ញាបនបទេសស្ស មហន្តាមហន្តតា អប្បមាណំ, ពុទ្ធានុភាវេន បន សោ បទេសោ សព្ពទា ឯកប្បមាណោយេវ ហោតីតិ “ចត្តារិ មញ្ចបាទដ្ឋានានិ អវិជហិតានេវ ហោន្តី”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **វិហារោបិ ន វិជហិតោ យេវា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ បុរិមំ វិហារដ្ឋានំ ន បរិច្ចជតីតិ ហិ អត្ថោ។

វិសិដ្ឋា មត្តា វិមត្តា, វិមត្តាវ **វេមត្តំ,** វិសទិសតាតិ អត្ថោ។ **បមាណំ** អារោហោ។ **បធានំ** ទុក្ករកិរិយា។ **រស្មី**តិ សរីរប្បភា។

“សត្តានំ បាកតិកហត្ថេន ឆហត្ថោ មជ្ឈិមបុរិសោ, តតោ តិគុណំ ភគវតោ សរីរប្បមាណន្តិ ភគវា អដ្ឋារសហត្ថោ”តិ វទន្តិ។ អបរេ បន ភណន្តិ “មនុស្សានំ បាកតិកហត្ថេន ចតុហត្ថោ មជ្ឈិមបុរិសោ, តតោ តិគុណំ ភគវតោ សរីរប្បមាណន្តិ ភគវា ទ្វាទសហត្ថោ ឧបាទិន្នករូបធម្មវសេន, សមន្តតោ បន ព្យាមមត្តំ ព្យាមប្បភា ផរតីតិ ឧបរិ ឆហត្ថំ អព្ភុគ្គតោ, ពហលតរប្បភា រូបេន សទ្ធឹ អដ្ឋារសហត្ថោ ហោតី”តិ។

អទ្ធនិយន្តិ ទីឃកាលំ។

អជ្ឈាសយបដិពទ្ធន្តិ ពោធិសម្ភារសម្ភរណកាលេ តថាបវត្តជ្ឈាសយាធីនំ, តថាបវត្តបត្ថនានុរូបំ វិបុលំ, វិបុលតរញ្ច ហោតីតិ អត្ថោ។ ស្វាយមត្ថោ **ចរិយាបិដកវណ្ណនាយំ** វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថ ច យស្មា សរីរប្បមាណំ, បធានំ, សរីរប្បភា ច ពុទ្ធានំ វិសទិសាតិ ឥធ បាឡិយំ អនាគតា, តស្មា តេហិ សទ្ធឹ វេមត្តតាសាមញ្ញេន អាយុកុលានិបិ ឥធ អាហរិត្វា ទីបិតានិ។ **បដិវិទ្ធគុណេសូ**តិ អធិគតសព្ពញ្ញុគុណេសុ។ ននុ ច ពោធិសម្ភារេសុ, វេនេយ្យបុគ្គលបរិមាណេ ច វេមត្តំ នត្ថីតិ? សច្ចំ នត្ថិ, តទុភយំ បន ពុទ្ធគុណគ្គហណេន គហិតមេវ ហោតីតិ ន ឧទ្ធដំ។ យទគ្គេន ហិ សព្ពពុទ្ធានំ ពុទ្ធគុណេសុ វេមត្តំ នត្ថិ, តទគ្គេន នេសំ សម្ពោធិសម្ភារេសុបិ វេមត្តំ នត្ថីតិ។ កស្មា? ហេតុអនុរូបតាយ ផលស្ស , ឯកន្តេនេវ វេនេយ្យបុគ្គលបរិមាណេ វេមត្តភាវោ វិភាវិតោ។ មហាពោធិសត្តានញ្ហិ ហេតុអវត្ថាយំ សម្មត្តូបនិស្សយិន្ទ្រិយបរិបាកា វេនេយ្យបុគ្គលា ចរិមភវេ អរហត្តសម្បត្តិយា បរិបោសិតានិ កមលវនានិ សូរិយរស្មិសម្ផស្សេន វិយ តថាគតគុណានុភាវសម្ផស្សេន វិពោធំ ឧបគច្ឆន្តីតិ ទីបេសុំ អដ្ឋកថាចរិយា។

និធិកុម្ភោតិ ចត្តារោ មហានិធយោ សន្ធាយ វទតិ។ **ជាតោ ចា**តិ។ **ច**-សទ្ទេន កតមហាភិនីហារោ ចាតិ អយម្បិ អត្ថោ សង្គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ វុត្តំ ហេតំ **ពុទ្ធវំសេ** –

> “តារាគណា វិរោចន្តិ, នក្ខត្តា គគនមណ្ឌលេ;
> វិសាខា ចន្ទិមាយុត្តា, ធុវំ ពុទ្ធោ ភវិស្សតី”តិ។ (ពុ. វំ. ៦៥);

“ឯតេនេវ ច សព្ពពុទ្ធានំ វិសាខានក្ខត្តេនេវ មហាភិនីហារោ ហោតី”តិ ច វទន្តិ។

១៣. អយំ គតីតិ អយំ បវត្តិ បវត្តនាការោ, អញ្ញេ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរន្តា ឥមិនា អាការេន អនុស្សរន្តីតិ អត្ថោ, យស្មា ចុតិតោ បដ្ឋាយ យាវ បដិសន្ធិ, តាវ អនុស្សរណំ អារោហនំ អតីតអតីតតរអតីតតមាទិជាតិសង្ខាតេ បុព្ពេនិវាសេ ញាណស្ស អភិមុខភាវេន បវត្តីតិ កត្វា។ តស្មា បដិសន្ធិតោ បដ្ឋាយ យាវ ចុតិ, តាវ អនុស្សរណំ ឱរោហនំ បុព្ពេនិវាសេ បដិមុខភាវេន ញាណស្ស បវត្តីតិ អាហ “**បច្ឆាមុខំ ញាណំ បេសេត្វា**”តិ។ **ចុតិគន្តព្ព**ន្តិ យំ បនិទំ ចុតិយា ញាណគតិយា គន្តព្ពំ, តំ គមនំ ពុជ្ឈនន្តិ អត្ថោ។ **គរុក**ន្តិ ភារិយំ ទុក្ករំ។ តេនាហ “**អាកាសេ បទំ ទស្សេន្តោ វិយា**”តិ។ **អបរម្បិ ការណ**ន្តិ ឆិន្នវដុមានុស្សរណំ បច្ឆាមុខំ ញាណំ បេសនតោ អបរំ អច្ឆរិយព្ភុតការណំ។ **យត្រា**តិ បច្ចត្តត្ថេ, **នាមា**តិ អច្ឆរិយត្ថេ និបាតោ, **ហិ**-សទ្ទោ អនត្ថកោ។ តេនាហ “**យោ នាម តថាគតោ**”តិ។ ឯវញ្ច កត្វា “យត្រា”តិ និបាតវសេន វិសុំ យត្រ-សទ្ទគ្គហណំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ បបញ្ចេន្តិ សត្តសន្តានំ សំសារេ វិត្ថារេន្តីតិ **បបញ្ចំ។ កម្មវដ្ដំ វុច្ចតី**តិ កិលេសវដ្ដស្ស បបញ្ចគ្គហណេន, វិបាកវដ្ដស្ស ទុក្ខគ្គហណេន គហិតត្តា។ **បរិយាទិន្នវដ្ដេ**តិ សព្ពសោ ខេបិតវដ្ដេ។ “មគ្គសីលេន ផលសីលេនា”តិ វត្វា តយិទំ មគ្គផលសីលំ លោកិយសីលបុព្ពកំ, ពុទ្ធានញ្ច លោកិយសីលម្បិ លោកុត្តរសីលំ វិយ អនញ្ញសាធារណំ ឯវាតិ ទស្សេតុំ “**លោកិយលោកុត្តរសីលេនា**”តិ វុត្តំ។ **សមាធិបញ្ញាសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ **សមាធិបក្ខា**តិ សមាធិ ច សមាធិបក្ខា ច សមាធិបក្ខា, ឯកទេសសរូបេកសេសោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេនាហ “**មគ្គសមាធិនា**”តិអាទិ, “**វិហារោ គហិតោ វា**”តិ ច។ **សមាធិបក្ខា** នាម វីរិយសតិអាទយោ។

សយន្តិ អត្តនា។ **នីវរណាទីហី**តិ នីវរណេហិ ចេវ តទេកដ្ឋេហិ ច បាបធម្មេហិ, វិតក្កវិចារាទីហិ ច។ “**វិមុត្តត្តា វិមុត្តីតិ សង្ខ្យំ គច្ឆន្តី**”តិ ឥមិនា វិមុត្តិ-សទ្ទស្ស កម្មសាធនតំ អាហ អដ្ឋសមាបត្តិអាទិវិសយត្តា តស្ស។ វិមុត្តត្តាតិ ច “វិក្ខម្ភនវសេន វិមុត្តត្តា”តិអាទិនា យោជេតព្ពំ។ **តស្ស តស្សា**តិ អនិច្ចានុបស្សនាទិកស្ស។ **បច្ចនីកង្គវសេនា**តិ បហាតព្ពបដិបក្ខអង្គវសេន។ **បដិប្បស្សទ្ធន្តេ ឧប្បន្នត្តា**តិ កិលេសានំ បដិប្បស្សម្ភនំ **បដិប្បស្សទ្ធំ**, សោ ឯវ **អន្តោ** បរិយោសានភាវតោ, តស្មឹ សាធេតព្ពេ និព្ពត្តត្តា, តំតំមគ្គវជ្ឈកិលេសានំ បដិប្បស្សម្ភនវសេន បវត្តត្តាតិ អត្ថោ។ កិលេសេហិ និស្សដតា, អបគមោ ច និព្ពានស្ស តេហិ វិវិត្តត្តា ឯវាតិ អាហ “**ទូរេ ឋិតត្តា**”តិ។

១៦. ធម្មធាតូតិ ធម្មានំ សភាវោ, អត្ថតោ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ។ **សុប្បដិវិទ្ធា**តិ សុដ្ឋុ បដិវិទ្ធា សវាសនានំ សព្ពេសំ កិលេសានំ បជហនតោ។ ឯវញ្ហិ សព្ពញ្ញុតា, ទសពលញាណាទយោ ចាតិ សព្ពេ ពុទ្ធគុណា ភគវតា អធិគតា អហេសុំ។ អរហត្តំ **ធម្មធាតូ**តិ កេចិ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណន្តិ អបរេ។ **ទ្វីហិ បទេហី**តិ ទ្វីហិ វាក្យេហិ។ **អាពទ្ធ**ន្តិ បដិពទ្ធំ តំមូលកត្តា ឧបរិទេសនាយ។ **ទេវចារិកកោលាហល**ន្តិ អត្តនោ ទេវលោកេ ចារិកាយំ សុទ្ធាវាសទេវានំ កុតូហលប្បវត្តិ **ទស្សេន្តោ សុត្តន្តបរិយោសានេ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៩១) **វិចារេស្សតិ,** អត្ថតោ វិភាវេស្សតីតិ យោជនា។ **អយំ ទេសនា**តិ “ឥតោ សោ ភិក្ខវេ”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៤) វិត្ថារតោ បវត្តិតទេសនមាហ។ **និទានកណ្ឌេ**តិអាទិតោ ទេសិតំ ឧទ្ទេសទេសនមាហ។ សា ហិ ឥមិស្សា ទេសនាយ និទានដ្ឋានិយត្តា តថា វុត្តា។

ពោធិសត្តធម្មតាវណ្ណនា

១៧. “វិបស្សីតិ តស្ស នាម”ន្តិ វត្វា តស្ស អន្វត្ថតំ ទស្សេតុំ “**តញ្ច ខោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **វិវិធេ អត្ថេ**តិ តិរោហិតវិទូរទេសគតាទិកេ នីលាទិវសេន នានាវិធេ, តទញ្ញេ ច ឥន្ទ្រិយគោចរភូតេ តេ ច យថូបគតេ, វោហារវិនិច្ឆយេ ចាតិ នានាវិធេ អត្ថេ។ **បស្សនកុសលតាយា**តិ ទស្សនេ និបុណភាវេន។ យាថាវតោ ពុជ្ឈតីតិ **ពោធិ,** សោ ឯវ សត្តយោគតោ **ពោធិសត្តោ**តិ អាហ “**បណ្ឌិតសត្តោ ពុជ្ឈនកសត្តោ**”តិ។ សុចិន្តិតចិន្តិតាទិនា បន បណ្ឌិតភាវេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ យទា ច បនានេន មហាភិនីហារោ កតោ, តតោ បដ្ឋាយ មហាពោធិយំ ឯកន្តនិន្នត្តា ពោធិម្ហិ សត្តោ **ពោធិសត្តោ**តិ អាហ “**ពោធិសង្ខាតេសុ**”តិអាទិ។ មគ្គញាណបទដ្ឋានញ្ហិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានញ្ច មគ្គញាណំ “ពោធី”តិ វុច្ចតិ។ “សតោ សម្បជានោ”តិ ឥមិនា ចតុត្ថាយ គព្ភាវក្កន្តិយា ឱក្កមីតិ ទស្សេតិ។ ចតស្សោ ហិ គព្ភាវក្កន្តិយោ ឥធេកច្ចោ គព្ភោ មាតុកុច្ឆិយំ ឱក្កមនេ, ឋានេ, និក្ខមនេតិ តីសុ ឋានេសុ អសម្បជានោ ហោតិ, ឯកច្ចោ បឋមេ ឋានេ សម្បជានោ, ន ឥតរេសុ, ឯកច្ចោ បឋមេ, ទុតិយេ ច ឋានេ សម្បជានោ, ន តតិយេ, ឯកច្ចោ តីសុបិ ឋានេសុ សម្បជានោ ហោតិ។ តត្ថ បឋមា គព្ភាវក្កន្តិ លោកិយមហាជនស្ស វសេន វុត្តា, ទុតិយា អសីតិមហាសាវកានំ (ថេរគា. អដ្ឋ. ២.២១ វង្គីសត្ថេរគាថាវណ្ណនាយ វិត្ថារោ) វសេន, តតិយា ទ្វិន្នំ អគ្គសាវកានំ, បច្ចេកពុទ្ធានញ្ច វសេន។ តេ កិរ កម្មជវាតេហិ ឧទ្ធំបាទា អធោសិរា អនេកសតបោរិសេ បបាតេ វិយ យោនិមុខេ ខិត្តា តាឡច្ឆិគ្គឡេន ហត្ថី វិយ សម្ពាធេន យោនិមុខេន និក្ខមន្តា មហន្តំ ទុក្ខំ បាបុណន្តិ, តេន នេសំ “មយំ និក្ខមាមា”តិ សម្បជញ្ញំ ន ហោតិ។ ចតុត្ថា សព្ពញ្ញុពោធិសត្តានំ វសេន។ តេ ហិ មាតុកុច្ឆិម្ហិ បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តាបិ បជានន្តិ, តត្ថ វសន្តាបិ បជានន្តិ, និក្ខមនកាលេបិ បជានន្តិ។ ន ហិ តេ កម្មជវាតា ឧទ្ធំបាទេ អធោសិរេ កត្វា ខិបិតុំ សក្កោន្តិ, ទ្វេ ហត្ថេ បសារិត្វា អក្ខីនិ ឧម្មីលេត្វា ឋិតកាវ និក្ខមន្តីតិ។ **ញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា**តិ បុព្ពភាគេ បញ្ចមហាវិលោកនញាណេហិ ចេវ “ឥទានិ ចវាមី”តិ ចុតិបរិច្ឆិន្ទនញាណេន ច អបរភាគេ “ឥធ មយា បដិសន្ធិ គហិតា”តិ បដិសន្ធិបរិច្ឆិន្ទនញាណេន ច បរិច្ឆិជ្ជ ជានិត្វា។

បញ្ចន្នំ មហាបរិច្ចាគានំ, ញាតត្ថចរិយាទីនញ្ច សតិបិ បារមិយា បរិយាបន្នភាវេ សម្ភារវិសេសភាវទស្សនត្ថំ វិសុំ គហណំ។ តត្ថ អង្គបរិច្ចាគោ, នយនបរិច្ចាគោ, អត្តបរិច្ចាគោ, រជ្ជបរិច្ចាគោ, បុត្តទារបរិច្ចាគោតិ ឥមេ **បញ្ច មហាបរិច្ចាគា។** តត្ថាបិ កាមំ អង្គបរិច្ចាគាទយោបិ ទានបារមីយេវ, តថាបិ បរិច្ចាគវិសេសភាវទស្សនត្ថញ្ចេវ សុទុក្ករភាវទស្សនត្ថញ្ច មហាបរិច្ចាគានំ វិសុំ គហណំ។ តតោ ឯវ ច អង្គបរិច្ចាគតោបិ វិសុំ នយនបរិច្ចាគគ្គហណំ, បរិច្ចាគភាវសាមញ្ញេបិ រជ្ជបរិច្ចាគបុត្តទារបរិច្ចាគគ្គហណញ្ច កតំ។ ញាតីនំ អត្ថចរិយា **ញាតត្ថចរិយា,** សា ច ខោ ករុណាយនវសេន។ តថា សត្តលោកស្ស ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថានំ វសេន ហិតចរិយា **លោកត្ថចរិយា។** កម្មស្សកតាញាណវសេន, អនវជ្ជកម្មាយតនសិប្បាយតនវិជ្ជាឋានវសេន, ខន្ធាយតនាទិវសេន, លក្ខណត្តយាទិតីរណវសេន ច អត្តនោ, បរេសញ្ច តត្ថ សតិបដ្ឋានេន ញាណចារោ **ពុទ្ធចរិយា,** សា បនត្ថតោ បញ្ញាបារមីយេវ, ញាណសម្ភារវិសេសតាទស្សនត្ថំ បន វិសុំ គហណំ។ **ពុទ្ធចរិយាន**ន្តិ ពហុវចននិទ្ទេសេន បុព្ពយោគបុព្ពចរិយាធម្មក្ខានាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តត្ថ គតបច្ចាគតវត្តសង្ខាតាយ បុព្ពភាគបដិបទាយ សទ្ធឹ អភិញ្ញាសមាបត្តិនិប្ផាទនំ **បុព្ពយោគោ។** ទានាទីសុយេវ សាតិសយបដិបត្តិ **បុព្ពចរិយា។** “យាវ ចរិយាបិដកេ សង្គហិតា អភិនីហារោ **បុព្ពយោគោ,** កាយាទិវិវេកវសេន ឯកចរិយា **បុព្ពចរិយា**”តិ កេចិ។ ទានាទីនញ្ចេវ អប្បិច្ឆតាទីនញ្ច សំសារនិព្ពានេសុ អាទីនវានិសំសានញ្ច វិភាវនវសេន, សត្តានំ ពោធិត្តយេ បតិដ្ឋាបនបរិបាចនវសេន ច បវត្តកថា **ធម្មក្ខានំ។ កោដឹ បត្វា**តិ បរំ បរិយន្តំ បរមុក្កំសំ បាបុណិត្វា។ **សត្តមហាទានានី**តិ អដ្ឋវស្សិកកាលេ “ហទយមំសាទីនិបិ យាចកានំ ទទេយ្យ”ន្តិ អជ្ឈាសយំ ឧប្បាទេត្វា ទិន្នទានំ, មង្គលហត្ថិទានំ, គមនកាលេ ទិន្នំ សត្តសតកមហាទានំ, មគ្គំ គច្ឆន្តេន ទិន្នំ អស្សទានំ, រថទានំ, បុត្តទានំ, ភរិយាទានន្តិ ឥមានិ សត្ត មហាទានានិ (ចរិយា. ៧៨) **ទត្វា។**

“ឥទានេវ មេ មរណំ ហោតូ”តិ អធិមុច្ចិត្វា កាលករណំ **អធិមុត្តិកាលកិរិយា,** តំ ពោធិសត្តានំយេវ, ន អញ្ញេសំ។ ពោធិសត្តា កិរ ទីឃាយុកទេវលោកេ ឋិតា “ឥធ ឋិតស្ស មេ ពោធិសម្ភារសម្ភរណំ ន សម្ភវតី”តិ កត្វា តត្ថ វាសតោ និព្ពិន្នមានសា ហោន្តិ, តទា វិមានំ បវិសិត្វា អក្ខីនិ និមីលេត្វា “ឥតោ ឧទ្ធំ មេ ជីវិតំ នប្បវត្តតូ”តិ ចិត្តំ អធិដ្ឋាយ និសីទន្តិ, ចិត្តាធិដ្ឋានសមនន្តរមេវ មរណំ ហោតិ។ បារមីធម្មានញ្ហិ ឧក្កំសប្បវត្តិយា តស្មិំ តស្មិំ អត្តភាវេ អភិញ្ញាសមាបត្តីហិ សន្តានស្ស វិសេសិតត្តា អត្តសិនេហស្ស តនុភាវេន, សត្តេសុ ច មហាករុណាយ ឧឡារភាវេន អធិដ្ឋានស្ស តិក្ខវិសទភាវាបត្តិយា ពោធិសត្តានំ អធិប្បាយា សមិជ្ឈន្តិ។ ចិត្តេ, វិយ កម្មេសុ ច នេសំ វសីភាវោ, តស្មា យត្ថ ឧបបន្នានំ បារមិយោ សម្មទេវ បរិព្រូហន្តិ។ វុត្តនយេន កាលំ កត្វា តត្ថ ឧបបជ្ជន្តិ។ តថា ហិ អម្ហាកំ មហាសត្តោ ឥមស្មិំយេវ កប្បេ នានាជាតីសុ អបរិហីនជ្ឈានោ កាលំ កត្វា ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តោ, អប្បកមេវ កាលំ តត្ថ ឋត្វា តតោ ចវិត្វា មនុស្សលោកេ និព្ពត្តោ, បារមីសម្ភរណបសុតោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ “ពោធិសត្តានំយេវ, ន អញ្ញេស”ន្តិ។ “**ឯកេនអត្តភាវេន អន្តរេន បារមីនំ សព្ពសោ**

បូរិតត្ថា”តិ ឥមិនា បយោជនាភាវតោ តត្ថ បត្វា អធិមុត្តិកាលកិរិយា នាម នាហោសីតិ ទស្សេតិ។ អបិ ច តត្ថ យាវតាយុកដ្ឋានំ ចរិមភវេ អនេកមហានិធិសមុដ្ឋានបុព្ពិកាយ ទិព្ពសម្បត្តិសទិសាយ មហាសម្បត្តិយា និព្ពត្តិ វិយ, ពុទ្ធភូតស្ស អសទិសទានាទិវសេន អនញ្ញសាធារណលាភុប្បត្តិ វិយ ច “ឥតោ បរំ មហាបុរិសស្ស ទិព្ពសម្បត្តិអនុភវនំ នាម នត្ថី”តិ ឧស្សាហជាតស្ស បុញ្ញសម្ភារស្ស វសេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អយញ្ហេត្ថ ធម្មតា។

មនុស្សគណនាវសេន, ន ទេវគណនាវសេន។ **បុព្ពនិមិត្តានី**តិ ចុតិយា បុព្ពនិមិត្តានិ។ **អមិលាយិត្វា**តិ ឯត្ថ អមិលាតគ្គហណេនេវ តាសំ មាលានំ វណ្ណសម្បទាយបិ គន្ធសម្បទាយបិ សោភាសម្បទាយបិ អវិនាសោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ពាហិរព្ភន្តរានំ រជោជល្លានំ លេបស្សបិ អភាវតោ ទេវានំ សរីរគតានិ វត្ថានិ សព្ពកាលំ បរិសុទ្ធប្បភស្សរានេវ ហុត្វា តិដ្ឋន្តីតិ អាហ **“វត្ថេសុបិ ឯសេវ នយោ**”តិ។ **នេវ សីតំ ន ឧណ្ហ**ន្តិ យស្ស សីតស្ស បដិការវសេន អធិកំ សេវិយមានំ ឧណ្ហំ, សយមេវ វា ខរតរំ ហុត្វា អភិភវន្តំ សរីរេ សេទំ ឧប្បាទេយ្យ, តាទិសំ នេវ សីតំ, ន ឧណ្ហំ **ហោតិ។ តស្មឹ កាលេ**តិ យថាវុត្តមរណាសន្នកាលេ។ **ពិន្ទុពិន្ទុវសេនា**តិ ឆិន្នសុត្តាយ អាមុត្តមុត្តាវលិយា និបតន្តា មុត្តគុឡិកា វិយ ពិន្ទុ ពិន្ទុ ហុត្វា។ **សេទា**តិ សេទធារា **មុច្ចន្តិ។** ទន្តានំ ខណ្ឌិតភាវោ **ខណ្ឌិច្ចំ។** កេសានំ បលិតភាវោ **បាលិច្ចំ។ អាទិ**-សទ្ទេន វលិត្តចតំ សង្គណ្ហាតិ។ **កិលន្តរូបោ អត្តភាវោ ហោតិ**, ន បន ខណ្ឌិច្ចបាលិច្ចាទីតិ អធិប្បាយោ។ **ឧក្កណ្ឋិតា**តិ អនភិរតិ។ សា នត្ថិ ឧបរូបរិ ឧឡារឧឡារានមេវ ភោគានំ វិសេសតោ ទុវិជាននានំ ឧបតិដ្ឋហនតោ។ **និស្សសន្តី**តិ ឧណ្ហំ និស្សសន្តិ។ **វិជម្ភន្តី**តិ អនភិរតិវសេន វិជម្ភនំ ករោន្តិ។

បណ្ឌិតា ឯវាតិ ពុទ្ធិសម្បន្នា ឯវ ទេវតា។ យថា ទេវតា សម្បតិជាតា “កីទិសេន បុញ្ញកម្មេន ឥធ និព្ពត្តា”តិ ចិន្តេត្វា “ឥមិនា នាម បុញ្ញកម្មេន ឥធ និព្ពត្តា”តិ ជានន្តិ, ឯវំ អតីតភវេ អត្តនា កតំ, អញ្ញទាបិ វា ឯកច្ចំ បុញ្ញកម្មំ ជានន្តិយេវ មហាបុញ្ញាតិ អាហ **“យេ មហាបុញ្ញា**”តិអាទិ។

ន បញ្ញាយន្តិ ចិរតរកាលត្តា បរមាយុនោ។ **អនិយ្យានិក**ន្តិ ន និយ្យានាវហំ សត្តានំ អភាជនភាវតោ។ សត្តា ន បរមាយុនោ ហោន្តិ នាម បាបុស្សន្នតាយាតិ អាហ **“តទា ហិ សត្តា ឧស្សន្នកិលេសា ហោន្តី**”តិ។ ឯត្ថាហ – កស្មា សម្មាសម្ពុទ្ធា មនុស្សលោកេ ឯវ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន ទេវព្រហ្មលោកេសូតិ? ទេវលោកេ តាវ នុប្បជ្ជន្តិ ព្រហ្មចរិយវាសស្ស អនោកាសភាវតោ, តថា អនច្ឆរិយភាវតោ ។ អច្ឆរិយធម្មា ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ, តេសំ សា អច្ឆរិយធម្មតា ទេវត្តភាវេ ឋិតានំ ន បាកដា ហោតិ យថា មនុស្សភូតានំ, ទេវភូតេ ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធេ ទិស្សមានំ ពុទ្ធានុភាវំ ទេវានុភាវតោ លោកោ ទហតិ, ន ពុទ្ធានុភាវតោ, តថា សតិ “សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ នាធិមុច្ចតិ ន សម្បសីទតិ, ឥស្សរគុត្តគ្គាហំ ន វិស្សជ្ជេតិ, ទេវត្តភាវស្ស ច ចិរកាលាធិដ្ឋានតោ ឯកច្ចសស្សតវាទតោ ន បរិមុច្ចតិ។ **ព្រហ្មលោកេ នុប្បជ្ជន្តី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ សត្តានំ តាទិសគ្គាហវិនិមោចនត្ថញ្ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ មនុស្សសុគតិយំយេវ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន ទេវសុគតិយំ។ មនុស្សសុគតិយំ ឧប្បជ្ជន្តាបិ ឱបបាតិកា ន ហោន្តិ, សតិ ច ឱបបាតិកូបបត្តិយំ វុត្តទោសានតិវត្តនតោ, ធម្មវេនេយ្យានំ ធម្មតន្តិយា ឋបនស្ស វិយ ធាតុវេនេយ្យានំ ធាតូនំ ឋបនស្ស ឥច្ឆិតព្ពត្តា ច។ ន ហិ ឱបបាតិកានំ បរិនិព្ពានតោ ឧទ្ធំ សរីរធាតុយោ តិដ្ឋន្តិ។ មនុស្សលោកេ ឧប្បជ្ជន្តាបិ មហាពោធិសត្តា ចរិមភវេ មនុស្សភាវស្ស បាកដភាវករណាយ បន ទារបរិគ្គហម្បិ ករោន្តា យាវ បុត្តមុខទស្សនា អគារមជ្ឈេ តិដ្ឋន្តិ, បរិបាកគតសីលនេក្ខម្មបញ្ញាទិបារមិកាបិ ន អភិនិក្ខមន្តីតិ។ កឹ វា ឯតាយ ការណចិន្តាយ “សព្ពពុទ្ធេហិ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណា, យទិទំ មនុស្សភូតានំយេវ អភិសម្ពុជ្ឈនា, ន ទេវភូតាន”ន្តិ។ អយមេត្ថ ធម្មតា។ តថា ហិ តទត្ថោ មហាភិនីហារោបិ មនុស្សភូតានំយេវ ឥជ្ឈតិ, ន ទេវភូតានំ។

កស្មា បន សម្មាសម្ពុទ្ធា ជម្ពុទីបេ ឯវ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន សេសទីបេសុ? កេចិ តាវ អាហុ “យស្មា បឋវិយា នាភិភូតា, ពុទ្ធានុភាវសហិតា អចលដ្ឋានភូតា ពោធិមណ្ឌភូមិ ជម្ពុទីបេ ឯវ, តស្មា ជម្ពុទីបេ ឯវ ឧប្បជ្ជន្តី”តិ, តថា “ឥតរេសម្បិ អវិជហិតដ្ឋានានំ តត្ថេវ លព្ភនតោ”តិ។ អយំ បនេត្ថ អម្ហាកំ ខន្តិ – យស្មា បុរិមពុទ្ធានំ, មហាពោធិសត្តានំ, បច្ចេកពុទ្ធានញ្ច និព្ពត្តិយា សាវកពោធិសត្តានំ សាវកពោធិយា អភិនីហារោ, សាវកបារមិយា សម្ភរណំ, បរិបាចនញ្ច ពុទ្ធខេត្តភូតេ ឥមស្មឹ ចក្កវាឡេ ជម្ពុទីបេ ឯវ ឥជ្ឈតិ, ន អញ្ញត្ថ។ វេនេយ្យានំ វិនយនត្ថោ ច ពុទ្ធុប្បាទោតិ អគ្គសាវកមហាសាវកាទិ វេនេយ្យវិសេសាបេក្ខាយ ឯតស្មឹ ជម្ពុទីបេ ឯវ ពុទ្ធា និព្ពត្តន្តិ, ន សេសទីបេសុ។ អយញ្ច នយោ សព្ពពុទ្ធានំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណោតិ។ តេសំ ឧត្តមបុរិសានំ តត្ថេវ ឧប្បត្តិ សម្បត្តិចក្កានំ វិយ អញ្ញមញ្ញូបនិស្សយតោ អបរាបរំ វត្តតីតិ ទដ្ឋព្ពំ, ឯតេនេវ ឥមំ ចក្កវាឡំ មជ្ឈេ កត្វា ឥមិនា សទ្ធឹ ចក្កវាឡានំ ទសសហស្សស្សេវ ខេត្តភាវោ ទីបិតោ ឥតោ អញ្ញស្ស ពុទ្ធានំ ឧប្បត្តិដ្ឋានស្ស តេបិដកេ ពុទ្ធវចនេ អនុបលព្ភនតោ។ តេនាហ **“តីសុ ទីបេសុ ពុទ្ធា ន និព្ពត្តន្តិ, ជម្ពុទីបេយេវ និព្ពត្តន្តីតិ ទីបំ បស្សី**”តិ។ ឥមិនា នយេន ទេសនិយាមេបិ ការណំ នីហរិត្វា វត្តព្ពំ។

ឥទានិ ច ខត្តិយកុលំ លោកសម្មតំ ព្រាហ្មណានម្បិ បូជនីយភាវតោ។ “**រាជា បិតា ភវិស្សតី**”**តិ កុលំ បស្សិ** បិតុវសេន កុលស្ស និទ្ទិសិតព្ពតោ។

“**ទសន្នំ មាសានំ ឧបរិ សត្ត ទិវសានី**”**តិ បស្សិ**, តេន អត្តនោ អន្តរាយាភាវំ អញ្ញាសិ, តស្សា ច តុសិតភវេ ទិព្ពសម្បត្តិបច្ចនុភវនំ។

តា ទេវតាតិ ទសសហស្សិចក្កវាឡទេវតា។ កថំ បន តា ទេវតា តទា ពោធិសត្តស្ស បូរិតបារមិភាវំ, កថំ ចស្ស ពុទ្ធភាវំ ជានន្តីតិ? មហេសក្ខានំ ទេវតានំ វសេន, យេភុយ្យេន ច តា ទេវតា អភិសមយភាគិនោ។ តថា ហិ ភគវតោ ធម្មទានសំវិភាគេ អនេកវារំ ទសសហស្សចក្កវាឡទេវតាសន្និបាតោ អហោសិ។

“**ចវាមី**”**តិ ជានាតិ** ចុតិអាសន្នជវនេហិ ញាណសហិតេហិ ចុតិយា ឧបដ្ឋិតភាវស្ស បដិសំវិទិតត្តា។ **ចុតិចិត្តំ ន ជានាតិ** ចុតិចិត្តក្ខណស្ស ឥត្តរភាវតោ។ តថា ហិ តំ ចុតូបបាតញាណស្សបិ អវិសយោវ។ **បដិសន្ធិចិត្តេបិ** ឯសេវ នយោ។ **អាវជ្ជនបរិយាយោ**តិ អាវជ្ជនក្កមោ។ យស្មា ឯកវារំ អាវជ្ជិតមត្តេន អារម្មណំ និច្ឆិនិតុំ ន សក្កា, តស្មា តំ ឯវារម្មណំ ទុតិយំ, តតិយញ្ច អាវជ្ជិត្វា និច្ឆយតិ។ អាវជ្ជនសីសេន ចេត្ថ ជវនវារោ គហិតោ។ តេនាហ “**ទុតិយតតិយចិត្តវារេ ឯវ ជានិស្សតី**”តិ។ ចុតិយា បុរេតរំ កតិបយចិត្តវារតោ បដ្ឋាយ “មរណំ មេ អាសន្ន”ន្តិ ជាននតោ “**ចុតិក្ខណេបិ ចវាមីតិ ជានាតី**”តិ វុត្តំ។ បដិសន្ធិយា បន អបុព្ពភាវតោ **បដិសន្ធិចិត្តំ ន ជានាតិ។** និកន្តិយា ឧប្បត្តិតោ បរតោ “**អសុកស្មឹ មេ ឋានេ បដិសន្ធិ គហិតា**”**តិ ជានាតិ។ តស្មឹ កាលេ**តិ បដិសន្ធិគ្គហណកាលេ។ **ទសសហស្សិលោកធាតុ កម្បតី**តិ ឯត្ថ កម្បនការណំ ហេដ្ឋា **ព្រហ្មជាលវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. ដី. ១.១៤៩) វុត្តមេវ។ អត្ថតោ បនេត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ **មហាបរិនិព្ពានវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.១៧១) អាគមិស្សតិ។ មហាការុណិកា ពុទ្ធា ភគវន្តោ សត្តានំ ហិតសុខវិធានតប្បរតាយ ពហុលំ សោមនស្សិការ ហោន្តីតិ តេសំ បឋមមហាវិបាកចិត្តេន បដិសន្ធិគ្គហណំ **អដ្ឋកថាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.១៧; ធ. ស. អដ្ឋ. ៤៩៨; ម. និ. អដ្ឋ. ៤.២០០) វុត្តំ។ **មហាសិវត្ថេរោ**បន យទិបិ មហាការុណិកា ពុទ្ធា ភគវន្តោ សត្តានំ ហិតសុខវិធានតប្បរា, វិវេកជ្ឈាសយា បន វិសង្ខារនិន្នា សព្ពសង្ខារេសុ អជ្ឈុបេក្ខនពហុលាតិ បញ្ចមមហាវិបាកចិត្តេន បដិសន្ធិគ្គហណមាហ។

បុរេ បុណ្ណមាយ សត្តមទិវសតោ បដ្ឋាយាតិ បុណ្ណមាយ បុរេ សត្តមទិវសតោ បដ្ឋាយ, សុក្កបក្ខេ នវមិតោ បដ្ឋាយាតិ អត្ថោ។ **សត្តមេ ទិវសេ**តិ នវមិតោ សត្តមេ ទិវសេ អាសឡ្ហិបុណ្ណមាយំ។ **ឥទំ សុបិន**ន្តិ ឥទានិ វុច្ចមានាការំ។ **មជ្ឈិមដ្ឋកថាយំ** បន “អនោតត្តទហំ នេត្វា ឯកមន្តំ អដ្ឋំសុ។ អថ នេសំ ទេវិយោ អាគន្ត្វា មនុស្សមលហរណត្ថំ ន្ហាបេត្វា”តិ (ម. និ. អដ្ឋ. ៤.២០០) វុត្តំ។ តត្ថ **នេសំ ទេវិយោ**តិ មហារាជូនំ ទេវិយោ។ **ចរិត្វា**តិ គោចរំ ចរិត្វា។

ហរិតូបលិត្តាយាតិ ហរិតេន គោមយេន កតបរិភណ្ឌាយ។ “**សោ ច ខោ បុរិសគព្ភោ, ន ឥត្ថិគព្ភោ, បុត្តោ តេ ភវិស្សតី**”តិ ឯត្តកមេវ តេ ព្រាហ្មណា អត្តនោ សុបិនសត្ថនយេន កថេសុំ។ “**សចេ អគារំ អជ្ឈាវសិស្សតី**”តិអាទិ បន ទេវតាវិគ្គហេន តមត្ថំ យាថាវតោ បវេទេសុំ។

ធម្មតាតិ ឯត្ថ **ធម្ម**-សទ្ទោ “ជាតិធម្មានំ ភិក្ខវេ សត្តាន”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៣១; ៣.៣៧៣; បដិ. ម. ១.៣៣) វិយ បកតិបរិយាយោ, ធម្មោ ឯវ **ធម្មតា** យថា ទេវោ **ឯវ** ទេវតាតិ អាហ “**អយំ សភាវោ**”តិ, អយំ បកតីតិ អត្ថោ។ ស្វាយំ សភាវោ អត្ថតោ តថា និយតភាវោតិ អាហ “**អយំ និយាមោតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ។ និយាមោ បន ពហុវិធោតិ តេ សព្ពេ អត្ថុទ្ធារនយេន ឧទ្ធរិត្វា ឥធាធិប្បេតនិយាមមេវ ទស្សេតុំ “**និយាមោ ច នាមា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ កម្មានំ និយាមោ **កម្មនិយាមោ។** ឯស នយោ ឧតុនិយាមាទីសុ តីសុ។ ឥតរោ បន ធម្មោ ឯវ និយាមោ **ធម្មនិយាមោ**, ធម្មតា។

កុសលស្ស កម្មស្ស។ **និសេន្តោ** តិខិណំ ករោន្តោ។

អរូបាទិភូមិភាគវិសេសវសេន ឧតុវិសេសទស្សនតោ ឧតុវិសេសេន សិជ្ឈមានានំ រុក្ខាទីនំ បុប្ផផលាទិគ្គហណំ “**តេសុ តេសុ ជនបទេសូ**”តិ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ **តស្មឹ តស្មឹ កាលេ**តិ តស្មឹ តស្មឹ វសន្តាទិកាលេ។

មធុរតោ ពីជតោ **តិត្តតោ** ពីជតោតិ យោជនា។

១៨. វត្តមានសមីបេ វត្តមានេ វិយ វោហរិតព្ពន្តិ “ឱក្កមតី”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**ឱក្កន្តោ ហោតីតិ អយមេវត្ថោ**”តិ។ **ឯវំ ហោតី**តិ ឯវំ វុត្តប្បការេនស្ស សម្បជាននា ហោតិ។ **ន ឱក្កមមានេ** បដិសន្ធិក្ខណស្ស ទុវិញ្ញេយ្យតាយ។ យថា ច វុត្តំ “បដិសន្ធិចិត្តំ ន ជានាតី”តិ។ ទសសហស្សចក្កវាឡបត្ថរណេន វា **អប្បមាណោ**។ អតិវិយ សមុជ្ជលនភាវេន **ឧឡារោ** ។ **ទេវានុភាវន្តិ** ទេវានំ បភានុភាវំ។ ទេវានញ្ហិ បភំ សោ ឱភាសោ អភិភវតិ, ន តេសំ អាធិបច្ចំ។ តេនាហ “**និវត្ថវត្ថស្សា**”តិអាទិ។

លោកានំ លោកធាតូនំ អន្តរោ វិវរោ **លោកន្តរោ**, សោ ឯវ ឥត្ថិលិង្គវសេន “**លោកន្តរិកា**”តិ វុត្តោ។ រុក្ខគច្ឆាទិនា កេនចិ ន ហញ្ញន្តីតិ **អឃា**, អសម្ពាធា។ តេនាហ “**និច្ចវិវដា**”តិ។ **អសំវុតា**តិ ហេដ្ឋា, ឧបរិ ច កេនចិ ន បិហិតា។ តេន វុត្តំ “**ហេដ្ឋាបិ អប្បតិដ្ឋា**”តិ។ តត្ថ **បិ**-សទ្ទេន យថា ហេដ្ឋា ឧទកស្ស បិធាយិកា បថវី នត្ថីតិ អសំវុតា លោកន្តរិកា, ឯវំ ឧបរិបិ ចក្កវាឡេសុ វិយ ទេវវិមានានំ អភាវតោ អសំវុតា អប្បតិដ្ឋាតិ ទស្សេតិ។ អន្ធការោ ឯត្ថ អត្ថីតិ **អន្ធការា។ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ន ជាយតិ** អាលោកស្ស អភាវតោ, ន ចក្ខុនោ។ តថា ហិ “តេន ឱភាសេន អញ្ញមញ្ញំ សញ្ជានន្តី”តិ វុត្តំ។ ជម្ពុទីបេ ឋិតមជ្ឈន្ហិកវេលាយំ បុព្ពវិទេហវាសីនំ អត្ថង្គមនវសេន ឧបឌ្ឍំ សូរិយមណ្ឌលំ បញ្ញាយតិ, អបរគោយានវាសីនំ ឧគ្គមនវសេន, ឯវំ សេសទីបេសុ បីតិ អាហ “**ឯកប្បហារេនេវ តីសុ ទីបេសុ បញ្ញាយន្តី**”តិ។ ឥតោ អញ្ញថា បន ទ្វីសុ ឯវ ទីបេសុ ឯកប្បហារេន បញ្ញាយន្តីតិ។ ឯកេកាយ ទិសាយ នវ នវ យោជនសតសហស្សានិ អន្ធការវិធមនម្បិ ឥមិនាវ នយេន ទដ្ឋព្ពំ។ **បភាយ នប្បហោន្តី**តិ អត្តនោ បភាយ ឱភាសិតុំ អនភិសម្ភុនន្តិ។ យុគន្ធរបព្ពតប្បមាណេ អាកាសេ វិចរណតោ “**ចក្កវាឡបព្ពតស្ស វេមជ្ឈេន វិចរន្តី**”តិ វុត្តំ។

វាវដាតិ ខាទនត្ថំ គណ្ហិតុំ ឧបក្កមន្តា។ **វិបរិវត្តិត្វា**តិ វិវត្តិត្វា។ **ឆិជ្ជិត្វា**តិ មុច្ចាបត្តិយា ឋិតដ្ឋានតោ មុច្ចិត្វា, អង្គបច្ចង្គឆេទនេន វា ឆិជ្ជិត្វា។ **អច្ចន្តខារេ**តិ អាតបសន្តាបាភាវេន អតិសីតភាវមេវ សន្ធាយ អច្ចន្តខារតា វុត្តា សិយា។ ន ហិ តំ កប្បសណ្ឋហនឧទកំ សម្បត្តិករមហាមេឃវុដ្ឋំ បថវិសន្ធារកំ កប្បវិនាសកំ ឧទកំ វិយ ខារំ ភវិតុំ អរហតិ។ តថា ហិ សតិ បថវិបិ វិលីយេយ្យ, តេសំ វា បាបកម្មពលេន បេតានំ ឧទកស្ស បុព្ពខេឡភាវាបត្តិ វិយ តស្ស ឧទកស្ស តទា ខារភាវាបត្តិ ហោតីតិ វុត្តំ “**អច្ចន្តខារេ ឧទកេ**”តិ។

ឯកយាគុបានមត្តម្បីតិ បត្តាទិភាជនគតំ យាគុំ គឡោចិអាទិឧទ្ធរណិយា គហេត្វា បិវនមត្តម្បិ កាលំ។ **សមន្តតោ**តិ សព្ពភាគតោ ឆប្បការម្បិ។

១៨. **ចតុន្នំ មហារាជានំ វសេនា**តិ វេស្សវណាទិចតុមហារាជភាវសាមញ្ញេន។

យថាវិហារន្តិ យថាសកំ វិហារំ។

២០. **បកតិយា**តិ អត្តនោ បកតិយា ឯវ។ តេនាហ “**សភាវេនេវា**”តិ។ បរស្ស សន្តិកេ គហណេន វិនា អត្តនោ សភាវេនេវ សយមេវ អធិដ្ឋហិត្វា **សីលសម្បន្នា។ ពោធិសត្តមាតាបី**តិ អម្ហាកំ ពោធិសត្តមាតាបិ។ **កាលទេវិលស្សា**តិ យថា កាលទេវិលស្ស សន្តិកេ អញ្ញទា គណ្ហាតិ, ពោធិសត្តេ បន...បេ.... សយមេវ សីលំ អគ្គហេសិ, តថា វិបស្សីពោធិសត្តមាតាបីតិ អធិប្បាយោ។

២១. “**មនុស្សេសូ**”តិ ឥទំ បកតិចារិត្តវសេន វុត្តំ, “មនុស្សិត្ថិយា នាម មនុស្សបុរិសេសុ បុរិសាធិប្បាយចិត្តំ ឧប្បជ្ជេយ្យា”តិ។ ពោធិសត្តស្ស មាតុយា បន ទេវេសុបិ តាទិសំ ចិត្តំ នុប្បជ្ជតេវ។ យថា ពោធិសត្តស្ស អានុភាវេន ពោធិសត្តមាតុ បុរិសាធិប្បាយចិត្តំ នុប្បជ្ជតិ, ឯវំ តស្ស អានុភាវេនេវ សា កេនចិ បុរិសេន អនភិភវនីយាតិ អាហ “**បាទា ន វហន្តិ ទិព្ពសង្ខលិកា វិយ ពជ្ឈន្តី**”តិ។

២២. បុព្ពេ “កាមគុណូបសំហិតំ ចិត្តំ នុប្បជ្ជតី”តិ វុត្តំ, បុន “បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សមប្បិតា សមង្គីភូតា បរិចារេតី”តិ ច វុត្តំ។ កថមិទំ អញ្ញមញ្ញំ ន វិរុជ្ឈតីតិ អាហ “**បុព្ពេ**”តិអាទិ។ **វត្ថុបដិក្ខេបោ**តិ អព្រហ្មចរិយវត្ថុ បដិសេធោ។ តេនាហ “**បុរិសាធិប្បាយវសេនា**”តិ។ **អារម្មណបដិលាភោ**តិ រូបាទិបញ្ចកាមគុណារម្មណស្សេវ បដិលាភោ។

២៣. **កិលមថោ**តិ ខេទោ, កាយស្ស គរុភាវកឋិនភាវាទយោបិ តស្សា តទា ន ហោន្តិ ឯវ។ “តិរោកុច្ឆិគតំ បស្សតី”តិ វុត្តំ។ កទា បដ្ឋាយ បស្សតីតិ អាហ “**កលលាទិកាលំ អតិក្កមិត្វា**”តិអាទិ។ ទស្សនេ បយោជនំ សយមេវ វទតិ។ តស្ស អភាវតោ កលលាទិកាលេ ន បស្សតិ។ **បុត្តេន** ទហរេន មន្ទេន ឧត្តានសេយ្យកេន **សទ្ធឹ។ “យំ តំ មាតូ**”តិអាទិ បកតិចារិត្តវសេន វុត្តំ។ ចក្កវត្តិគព្ភតោបិ ហិ សវិសេសំ ពោធិសត្តគព្ភោ បរិហារំ លភតិ បុញ្ញ

សម្ភារស្ស សាតិសយត្តា, តស្មា ពោធិសត្តមាតា អតិវិយ សប្បាយាហារាចារា ច ហុត្វា សក្កច្ចំ បរិហរតិ។ **សុខវាសត្ថ**ន្តិ ពោធិសត្តស្ស សុខវាសត្ថំ។ **បុរត្ថាភិមុខោ**តិ មាតុ បុរិមភាគាភិមុខោ។ ឥទានិ តិរោកុច្ឆិគតស្ស ទិស្សមានតាយ អព្ភន្តរំ, ពាហិរញ្ច ការណំ ទស្សេតុំ “**បុព្ពេ កតកម្ម**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **អស្សា**តិ ទេវិយា។ **វត្ថុ**ន្តិ កុច្ឆឹ។ ផលិកអព្ភបដលាទិនោ វិយ ពោធិសត្តមាតុកុច្ឆិតចស្ស បតនុភាវេន អាលោកស្ស វិពន្ធាភាវតោ យថា ពោធិសត្តមាតា កុច្ឆិគតំ ពោធិសត្តំ បស្សតិ, កឹ ឯវំ ពោធិសត្តោបិ មាតរំ, អញ្ញញ្ច បុរតោ ឋិតំ រូបគតំ បស្សតិ, នោតិ អាហ “**ពោធិសត្តោ បនា**”តិអាទិ។ កស្មា បន សតិ ចក្ខុម្ហិ, អាលោកេ ច ន បស្សតីតិ អាហ “**ន ហិ អន្តោកុច្ឆិយំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតី**”តិ។ អស្សាសបស្សាសា វិយ ហិ តត្ថ ចក្ខុវិញ្ញាណម្បិ ន ឧប្បជ្ជតិ តជ្ជស្ស សមន្នាហារស្ស អភាវតោ។

២៤. យថា អញ្ញា ឥត្ថិយោ វិជាតប្បច្ចយា តាទិសេន រោគេន អភិភូតាបិ ហុត្វា មរន្តិ, ពោធិសត្តមាតុ បន ពោធិសត្តេ កុច្ឆិគតេ តស្ស វិជាយននិមិត្តំ, ន កោចិ រោគោ ឧប្បជ្ជតិ, កេវលំ អាយុបរិក្ខយេនេវ កាលំ ករោតិ, ស្វាយមត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោ ឯវ។ “**ពោធិសត្តេន វសិតដ្ឋានញ្ហិ**”តិអាទិ តស្ស ការណវចនំ។ **អញ្ញេសំ អបរិភោគ**ន្តិ អញ្ញេហិ ន បរិភុញ្ជិតព្ពំ, ន បរិភោគយោគ្យន្តិ អត្ថោ។ តថា សតិ ពោធិសត្តបិតុ អញ្ញាយ អគ្គមហេសិយា ភវិតព្ពំ, តថាបិ ពោធិសត្តមាតរិ ធរន្តិយា អយុជ្ជមានកន្តិ អាហ “**ន ច សក្កា**”តិអាទិ។ **អបនេត្វា**តិ អគ្គមហេសិឋានតោ នីហរិត្វា។ អត្ថនិ ឆន្ទរាគវសេនេវ ពហិទ្ធា អារម្មណបរិយេសនាតិ វិសយិនិសារាគោ សត្តានំ វិសយេសុ សារាគស្ស ពលវការណន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ “**សត្តានំ អត្តភាវេ ឆន្ទរាគោ ពលវា ហោតី**”តិ។ **អនុរក្ខិតុំ ន សក្កោតី**តិ សម្មា គព្ភបរិហារំ នានុយុញ្ជតិ។ តេន **គព្ភោ ពហ្វាពាធោ ហោតិ។ វត្ថុ វិសទំ ហោតី**តិ គព្ភាសយោ វិសុទ្ធោ ហោតិ។ មាតុ មជ្ឈិមវយស្ស តតិយកោដ្ឋាសេ ពោធិសត្តគព្ភោក្កមនម្បិ តស្សា អាយុបរិមាណវិលោកនេនេវ សង្គហិតំ វយោវសេន ឧប្បជ្ជនកវិការស្ស បរិវជ្ជនតោ។ ឥត្ថិសភាវេន ឧប្បជ្ជនកវិការោ បន ពោធិសត្តស្ស អានុភាវេនេវ វូបសមតិ។

២៥. **សត្តមាសជាតោ**តិ បដិសន្ធិគ្គហណតោ សត្តមេ មាសេ ជាតោ។ សោ **សីតុណ្ហក្ខមោ ន ហោតិ** អតិវិយ សុខុមាលតាយ។ **អដ្ឋមាសជាតោ** កាមំ សត្តមាសជាតតោ ពុទ្ធិវយវា, ឯកច្ចេ បន ចម្មបទេសា វុទ្ធី បាបុណន្តា យដ្ឋនំ ន សហន្តិ, តេន សោ **ន ជីវតិ។** “សត្តមាសជាតស្ស បន ន តាវ តេ ជាតា”តិ វទន្តិ។

២៧. **ទេវា បឋមំ បដិគ្គណ្ហន្តី**តិ “លោកនាថំ មហាបុរិសំ សយមេវ បឋមំ បដិគ្គណ្ហាមា”តិ សញ្ជាតគារវពហុមានា អត្តនោ បីតឹ បវេទេន្តា **ខីណាសវា សុទ្ធាវាសព្រហ្មានោ អាទិតោ បដិគ្គណ្ហន្តិ។ សូតិវេស**ន្តិ សូតិជគ្គនធាតិវេសំ។ **ឯកេ**តិ អភយគិរិវាសិនោ។ **មច្ឆក្ខិសទិសំ** ឆវិវសេន។ **អដ្ឋាសិ** ន និសីទិ, ន និបជ្ជិ វា។ តេន វុត្តំ “ឋិតាវ ពោធិសត្តំ ពោធិសត្តមាតា វិជាយតី”តិ។ និទ្ទុក្ខតាយ **ឋិតា** ឯវ ហុត្វា **វិជាយតិ។** ទុក្ខស្ស ហិ ពលវភាវតោ តំ ទុក្ខំ អសហមានា អញ្ញា ឥត្ថិយោ និសិន្នា វា និបន្នា វា វិជាយន្តិ។

២៨. **អជិនប្បវេណិយា**តិ អជិនចម្មេហិ សិព្ពិត្វា កតបវេណិយា។ **មហាតេជោ**តិ មហានុភាវោ។ **មហាយសោ**តិ មហាបរិវារោ, វិបុលកិត្តិឃោសោ ច។

២៩. **ភគ្គវិភគ្គា**តិ សម្ពាធដ្ឋានតោ និក្ខមនេន វិភាវិតត្តា ភគ្គា, វិភគ្គា វិយ ច ហុត្វា, តេន នេសំ អវិសទភាវមេវ ទស្សេតិ។ **អលគ្គោ ហុត្វា**តិ គព្ភាសយេ, យោនិបទេសេ ច កត្ថចិ អលគ្គោ អសត្តោ ហុត្វា, យតោ “ធមករណតោ ឧទកនិក្ខមនសទិស”ន្តិ វុត្តំ។ **ឧទកេនា**តិ គព្ភាសយគតេន ឧទកេន។ **អមក្ខិតោវ និក្ខមតិ** សម្មក្ខិតស្ស តាទិសស្ស ឧទកសេម្ហាទិកស្សេវ តត្ថ អភាវតោ។ ពោធិសត្តស្ស ហិ បុញ្ញានុភាវតោ បដិសន្ធិគ្គហណតោ បដ្ឋាយ តំ ឋានំ បុព្ពេបិ វិសុទ្ធំ វិសេសតោ បរមសុគន្ធគន្ធកុដិ វិយ ចន្ទនគន្ធំ វាយន្តំ តិដ្ឋតិ។

ឧទកវដ្ដិយោតិ ឧទកក្ខន្ធា។

៣១. **មុហុត្តជាតោ**តិ មុហុត្តេន ជាតោ ហុត្វា មុហុត្តមត្តោវ។ **អនុធារិយមានេ**តិ អនុកូលវសេន នីយមានេ។ **អាគតានេវា**តិ តំ ឋានំ ឧបគតានិ ឯវ។ **អនេកសាខ**ន្តិ រតនមយានេកសតបតិដ្ឋានហីរកំ។ **សហស្សមណ្ឌល**ន្តិ តេសំ ឧបរិដ្ឋិតំ អនេកសហស្សមណ្ឌលហីរកំ។ **មរូ**តិ ទេវា។ **ន ខោ បន ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ** បទវីតិហារតោ បគេវ ទិសាវិលោកនស្ស កតត្តា។ តេនាហ “**មហាសត្តោ ហី**”តិអាទិ។ **ឯកង្គណានី**តិ វិវដភាវេន វិហារង្គណបរិវេណង្គណានិ វិយ ឯកង្គណសទិសានិ **អហេសុំ។ សទិសោបិ នត្ថី**តិ តុម្ហាកំ ឥទំ វិលោកនំ វិសិដ្ឋេ បស្សិតុំ “**ឥធ តុម្ហេហិ សទិសោបិ នត្ថិ, កុតោ ឧត្តរិតរោ**”តិ អាហំសុ។ **អគ្គោ**តិ បធានោ, កេន បនស្ស បធានតាតិ អាហ “**គុណេហី**”តិ។ **បឋម**-សទ្ទោ ចេត្ថ បធានបរិយាយោ។ ពោធិសត្តស្ស បន បធានតា អនញ្ញសាធារណាតិ

អាហ “**សព្ពបឋមោ**”តិ, សព្ពបធានោតិ អត្ថោ។ **ឯតស្សេវា**តិ អគ្គសទ្ទស្សេវ។ ឯត្ថ ច មហេសក្ខា តាវ ទេវា តថា
ច វទន្តិ, ឥតរេ បន កថន្តិ? មហាសត្តស្ស អានុភាវទស្សនាទិនា។ មហេសក្ខានញ្ហិ ទេវានំ មហាសត្តស្ស
អានុភាវោ វិយ តេន សទិសានម្បិ អានុភាវោ បច្ចក្ខោ អហោសីតិ, ឥតរេ បន តេសំ វចនំ សុត្វា សទ្ទហន្តា អនុ
មិនន្តា តថា អាហំសុ។ បរិបាកគតបុព្ពហេតុសំសិទ្ធាយ ធម្មតាយ ចោទិយមានោ **ឥមស្មិ... បេ.... ព្យាកាសិ។**

ជាតមត្តស្សេវ ពោធិសត្តស្ស ឋានាទីនិ យេសំ វិសេសាធិគមានំ បុព្ពនិមិត្តភូតានីតិ តេ និទ្ធារេត្វា
ទស្សេន្តោ “**ឯត្ថ ចា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បតិដ្ឋានំ ចតុរិទ្ធិបាទបដិលាភស្ស បុព្ពនិមិត្តំ** ឥទ្ធិបាទវសេន
លោកុត្តរធម្មេសុ សុប្បតិដ្ឋិតភាវសមិជ្ឈនតោ។ **ឧត្តរាភិមុខភាវោ** លោកស្ស ឧត្តរណវសេន គមនស្ស បុព្ព
និមិត្តំ។ តេន ហិ ភគវា សទេវកស្ស លោកស្ស អភិភូតោ, កេនចិ អនភិភូតោ អហោសិ។ តេនាហ “**មហាជនំ
អជ្ឈោត្ថរិត្វា អភិភវិត្វា គមនស្ស បុព្ពនិមិត្ត**”ន្តិ។ តថា សត្តបទគមនំ សត្តបទពោជ្ឈង្គសម្បន្នអរិយ
មគ្គគមនស្ស។ សុវិសុទ្ធសេតច្ឆត្តធារណំ សុវិសុទ្ធវិមុត្តិឆត្តធារណស្ស។ បញ្ចរាជកកុធភណ្ឌសមាយោគោ បញ្ចវិធ
វិមុត្តិគុណសមាយោគស្ស។ អនាវដទិសានុវិលោកនំ អនាវដញាណតាយ។ “អគ្គោហមស្មី”តិអាទិនា អឆម្ភិត
វាចាភាសនំ កេនចិ អវិពន្ធនីយតាយ អប្បវត្តិយស្ស សទ្ធម្មចក្កប្បវត្តនស្ស។ “អយមន្តិមា ជាតី”តិ អាយតី
ជាតិយា អភាវកិត្តនា អនុបាទិ... បេ.... បុព្ពនិមិត្តន្តិ វេទិតព្ពំ តស្ស តស្ស អនាគតេ លទ្ធព្ពវិសេសស្ស តំ តំ
និមិត្តំ អព្យភិចារីតិ កត្វា។ **ន អាគតោ**តិ ឥមស្មិំ សុត្តេ, អញ្ញត្ថ ច វក្ខមានាយ អនុបុព្ពិយា ន អាគតោ។ **អា
ហរិត្វា**តិ តស្មិំ តស្មិំ សុត្តេ, អដ្ឋកថាសុ ច អាគតនយេន អាហរិត្វា **ទីបេតព្ពោ។**

“**ទសសហស្សិលោកធាតុ កម្បី**”តិ ឥទំ សតិបិ ឥធ បាឡិយំ អាគតត្តេ វក្ខមានានំ អច្ឆរិយានំ មូលភូតំ
ទស្សេតុំ វុត្តំ, ឯវំ អញ្ញម្បិ ឯវរូបំ ទដ្ឋព្ពំ។ **តន្តិពទ្ធា វីណា ចម្មពទ្ធា ភេរិយោ**តិ បញ្ចង្គិកតូរិយស្ស និទស្សនមត្តំ,
ច-សទ្ទេន វា ឥតរេសម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ “អន្ទុពន្ធនាទីនិ តង្ខណេ ឯវ ឆជ្ជិត្វា បុន បាកតិកានេវ ហោន្តិ,
តថា ជច្ចន្ធាទីនំ ចក្ខុសោតាទីនិ តថារូបកម្មបច្ចយា តស្មិំយេវ ខណេ ឧប្បជ្ជិត្វា តាវទេវ វិគច្ឆន្តី”តិ វទន្តិ។
ឆិជ្ជិំសូតិ ច បាទេសុ ពន្ធដ្ឋានេសុ ឆិជ្ជិំសុ។ **វិគច្ឆិំសូ**តិ វូបសមឹសុ។ **អាកាសដ្ឋករតនានិ** នាម តំតំវិមានគតមណិ
រតនាទីនិ។ **សកតេជោភាសិតានី**តិ អតិវិយ សមុជ្ជលាយ អត្តនោ បភាយ ឱភាសិតានិ **អហេសុំ។ នប្បវត្តី**តិ ន
សន្ទិបាតោ។ **ន វាយី**តិ ខរោ វាតោ ន វាយិ។ មុទុសុខោ បន សត្តានំ សុខាវហោ វាយិ។ **បថវិគតា អហេសុំ** ឧច្ច
ដ្ឋានេ ឋាតុំ អវិសហន្តា។ **ឧតុសម្បន្នោ**តិ អនុណ្ហាសីតតាសង្ខាតេន ឧតុនា សម្បន្នោ។ **អញ្ជោដនំ** វុច្ចតិ ភុជហត្ថ
សង្ឃដ្តនសទ្ទោ, អត្ថតោ បន វាមហត្ថំ ឧរេ ឋបេត្វា ទក្ខិណេន បុថុបាណិនា ហត្ថតាឡនេន សទ្ទករណំ។
មុខេន ឧស្សេឡនំ សទ្ទស្ស មុញ្ចនំ **សេឡនំ។ ឯកទ្ធជមាលា អហោសិ** និរន្តរំ ធជមាលាសមោធានគតាយ។ ន
កេវលញ្ច ឯតានិ ឯវ, អថ ខោ អញ្ញានិបិ “វិចិត្តបុប្ផសុគន្ធបុប្ផវស្សទេវោបវស្សិ សូរិយេ ទិស្សមានេ ឯវ តារកា
ឱភាសឹសុ, អច្ឆំ វិប្បសន្នំ ឧទកំ បថវិតោ ឧព្ភិជ្ជិ, ពិលាសយា ច តិរច្ឆានា អាសយតោ និក្ខមឹសុ, រាគទោស
មោហាបិ តនុ ភវឹសុ, បថវិយំ រជោ វូបសមិ, អនិដ្ឋគន្ធោ វិគច្ឆិ, ទិព្ពគន្ធោ វាយិ, រូបិនោ ទេវា សរូបេនេវ
មនុស្សានំ អាបាថំ អគមំសុ, សត្តានំ ចុតូបបាតា នាហេសុ”ន្តិ ឯវមាទីនិ យានិ មហាភិនីហារសមយេ
ឧប្បន្នានិ ទ្វត្តឹសបុព្ពនិមិត្តានិ, តានិ អនវសេសតោ តទា អហេសុន្តិ។

តត្រាបីតិ តេសុបិ បថវិកម្បាទីសុ ឯវំ បុព្ពនិមិត្តភាវោ វេទិតព្ពោ។ ន កេវលំ សម្បតិជាតស្ស ឋានាទីសុ
ឯវាតិ អធិប្បាយោ។ **សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបដិលាភស្ស បុព្ពនិមិត្តំ** សព្ពស្ស ញេយ្យស្ស, តិត្ថករមតស្ស ច ចាលនតោ។
កេនចិ អនុស្សាហិតានំយេវ ឥមស្មិំយេវ **ឯកចក្កវាឡេ សន្និបាតោ** កេនចិ អនុស្សាហិតានំយេវ **ឯកប្បហារេនេវ
សន្និបតិត្វា ធម្មបដិគ្គណ្ហនស្ស បុព្ពនិមិត្តំ។ បឋមំ ទេវតានំ បដិគ្គហណំ** ទិព្ពវិហារបដិលាភស្ស, **បច្ឆា
មនុស្សានំ បដិគ្គហណំ** តត្ថេវ ឋានស្ស និច្ចលសភាវតោ អានេញ្ជវិហារបដិលាភស្ស **បុព្ពនិមិត្តំ។ វីណានំ សយំ
វជ្ជនំ** បរូបទេសេន វិនា សយមេវ **អនុបុព្ពវិហារបដិលាភស្ស** បុព្ពនិមិត្តំ។ **ភេរីនំ វជ្ជនំ** ចក្កវាឡបរិយន្តាយ
បរិសាយ បវេទនសមត្ថស្ស **ធម្មភេរិយា អនុសាវនស្ស** អមតទុន្ទុភិឃោសនស្ស **បុព្ពនិមិត្តំ។ អន្ទុពន្ធនាទីនំ
ឆេទោ** មានវិនិពន្ធភេទនស្ស **បុព្ពនិមិត្តំ។ មហាជនស្ស រោគវិគមោ** តស្សេវ សកលវដ្តទុក្ខរោគវិគមភូតស្ស
សច្ចបដិលាភស្ស បុព្ពនិមិត្តំ។ “មហាជនស្សា”តិ បទំ “មហាជនស្ស ទិព្ពចក្ខុបដិលាភស្ស, មហាជនស្ស
ទិព្ពសោតធាតុបដិលាភស្សា”តិអាទិនា តត្ថ តត្ថ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ ឥទ្ធិបាទភាវនាវសេន
សាតិសយញាណជវសម្បត្តិសិទ្ធីតិ អាហ “**បីឋសប្បីនំ ជវសម្បទា ចតុរិទ្ធិបាទបដិលាភស្ស បុព្ពនិមិត្ត**”ន្តិ។
សុបដ្ដនសម្បាបុណនំ ចតុបដិសម្ភិទាធិគមស្ស បុព្ពនិមិត្តំ។ អត្ថាទិអនុរូបំ អត្ថាទីសុ សម្បដិបត្តិភាវតោ។
រតនានំ សកតេជោភាសិតត្តំ យំ លោកស្ស ធម្មោភាសំ ទស្សេស្សតិ, តេន **តស្ស** សកតេជោភាសិតត្តស្ស **បុព្ព
និមិត្តំ។**

ចតុព្រហ្មវិហារបដិលាភស្ស បុព្ពនិមិត្តំ តស្ស សព្ពសោ វេរវូបសមនតោ។ **ឯកាទសអគ្គិនិព្ពាបនស្ស បុព្ព
និមិត្តំ** ទុន្និព្ពាបននិព្ពានភាវតោ។ **ញាណាលោកាទស្សនស្ស បុព្ពនិមិត្តំ** អនាលោកេ អាលោកទស្សនភាវតោ។

និព្ពានរសេនាតិ កិលេសានំ និព្ពាយនរសេន។ **ឯករសភាវស្សា**តិ សាសនស្ស សព្ពត្ថ ឯករសភាវស្ស, តញ្ច ខោ អមធុរស្ស លោកស្ស សព្ពសោ មធុរភាវាបាទនេន។ **ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតភិន្ទនស្ស បុព្ពនិមិត្តំ** សព្ពសោ ទិដ្ឋិគតវាតាបនយនវសេន។ អាកាសាទិអប្បតិដ្ឋវិសមចញ្ចលដ្ឋានំ បហាយ **សកុណានំ បថវិគមនំ** តាទិសំ មិច្ឆាគាហំ បហាយ សត្តានំ **បាណេហិ** រតនត្តយ**សរណគមនស្ស បុព្ពនិត្តំ។ ពហុជនកន្តតាយា**តិ ចន្ទស្ស វិយ ពហុជនស្ស កន្តតាយ។ **សូរិយស្ស ឧណ្ហសីតវិរជ្ជិតឧតុសុខតា** បរិឡាហវិរជ្ជិត**កាយិកចេតសិកសុខុប្បត្តិយា បុព្ពនិមិត្តំ។ ទេវតានំ អជ្ឈោដនាទីហិ កីឡនំ** បមោទុប្បត្តិ ភវន្តគមនេន, ធម្មសភាវពោធនេន ច ឧទានវសេន បមោទវិភាវនស្ស **បុព្ពនិមិត្តំ។ ធម្មផេគវស្សនស្សា**តិ ទេសនាញាណវេគេន ធម្មាមតស្ស វស្សនស្ស **បុព្ពនិមិត្តំ។** កាយគតាសតិវសេន លទ្ធំ ឈានំ បាទកំ កត្វា ឧប្បាទិតមគ្គផលសុខានុភវោ **កាយគតាសតិអមតបដិលាភោ**, តស្ស បន កាយស្សាបិ អតប្បកសុខាវហត្តា ខុទាបិបាសាបីឡនាភាវោ បុព្ពនិមិត្តំ វុត្តោ ។ **អដ្ឋកថាយំ**បន ខុទំ, បិបាសញ្ច ភិន្ទិត្វា វុត្តំ។ តត្ថ បុព្ពនិមិត្តានំ ភេទោ វិសេសសាមញ្ញវិភាគេន, គោពលីពទ្ទញាយេន ច គហេតព្ពោ។ "សយមេវា"តិ បទំ "អដ្ឋង្គិកមគ្គទ្វារវិវរណស្សា"តិ ឯត្ថាបិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **ភរិតភាវស្សា**តិ បរិបុណ្ណភាវស្ស។ "**អរិយទ្ធជមាលាមាលិតាយា**តិ កាសាយទ្ធជមាលាវន្តតាយា"តិ កេចិ, សទេវកស្ស លោកស្ស បន អរិយមគ្គពោជ្ឈង្គទ្ធជមាលាហិ មាលិភាវស្ស **បុព្ពនិមិត្តំ។** យំ បនេត្ថ អនុទ្ធដំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឯត្ថាតិ "សម្បតិជាតោ"តិអាទិនា អាគតេ ឥមស្មិំ វារេ។ **វិស្សជ្ជិតោវ,** តស្មា អម្ហេហិ ឥធ អបុព្ពំ វត្តព្ពំ នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ តទា បថវិយំ គច្ឆន្តោបិ មហាសត្តោ អាកាសេន គច្ឆន្តោ វិយ មហាជនស្ស តថា ឧបដ្ឋាសីតិ អយមេត្ថ និយតិ ធម្មនិយាមោ ពោធិសត្តានំ ធម្មតា តិ ឥទំ និយតិវាទវសេន កថនំ។ បុព្ពេ បុរិមជាតីសុ តាទិសស្ស បុញ្ញសម្ភារកម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា មហាជនស្ស តថា ឧបដ្ឋាសីតិ ឥទំ បុព្ពេកតកម្មវាទវសេន កថនំ។ ឥមេសំ សត្តានំ ឧបរិ ព្ពៃសនសីលតាយ យថាសកំ កម្មមេវ ឥស្សរោ នាម, តស្ស និម្មានំ អត្តនោ ផលស្ស និព្ពត្តនំ មហាបុរិសោបិ សទេវកំ លោកំ អភិភវិតុំ សមត្ថេន ឧឡារេន បុញ្ញកម្មេន និព្ពត្តិតោ, តេន ឥស្សរេន និម្មិតោ នាម, តស្ស ចាយំ និម្មានវិសេសោ, យទិទំ មហានុភាវតា, យាយ មហាជនស្ស តថា ឧបដ្ឋាសីតិ ឥទំ ឥស្សរនិម្មានវសេន កថនំ។ ឯវំ តំ តំ ពហុលំ វត្វា កិំ ឥមាយ បរិយាយកថាយាតិ អវសានេ ឧជុកមេវ ព្យាករិ។ សម្បតិជាតោ បថវិយំ កថំ បទសា គច្ឆតិ, ឯវំ មហានុភាវោ អាកាសេន មញ្ញេ គច្ឆតីតិ បរិកប្បនវសេន អាកាសេន គច្ឆន្តោ វិយ អហោសិ។ សីឃតរំ បន សត្តបទវីតិហារេន គតត្តា ទិស្សមានរូបោបិ មហាជនស្ស អទិស្សមានោ វិយ អហោសិ។ អចេលកភាវោ, ឧទ្ទកសរីរតា ច តាទិសស្ស ឥរិយាបថស្ស ន អនុច្ឆវិកាតិ កម្មានុភាវសញ្ចនិតបាដិហារិយវសេន អលង្កតបដិយត្តោ វិយ, សោឡសវស្សុទ្ទេសិកោ វិយ ច មហាជនស្ស ឧបដ្ឋាសីតិ វេទិតព្ពំ។ មហាសត្តស្ស បុញ្ញានុភាវេន តទា តថា ឧបដ្ឋានមត្តមេវេតន្តិ។ **បច្ឆា ពាលទារកោវ អហោសិ, ន តាទិសោ**តិ។ ពុទ្ធភាវានុច្ឆវិកស្ស ពោធិសត្តានុភាវស្ស យាថាវតោ បវេទិតត្តា **បរិសា ចស្ស** ព្យាករណេន **ពុទ្ធេន វិយ...បេ.... អត្តមនា អហោសិ។**

សព្ពធម្មតាតិ សព្ពា សោឡសវិធាបិ យថាវុត្តា ធម្មតា **សព្ពពោធិសត្តានំ ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា** បុញ្ញញាណសម្ភារទស្សនេន នេសំ ឯកសទិសត្តា។

ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណវណ្ណនា

៣៣. ទុកូលចុម្ពដកេតិ ទហរស្ស និបជ្ជនយោគ្យភាវេន បដិសំហដទុកូលសុខុមេ។ "ខត្តិយោ ព្រាហ្មណោ"តិ ឯវមាទិ **ជាតិ។** "កោណ្ឌញ្ញោ គោតមោ"តិ ឯវមាទិ **គោត្តំ។** "ហោណិកា ចិក្ខល្លិកា សាកិយា កោឡិយា"តិ ឯវមាទិ **កុលបទេសោ។ អាទិ**-សទ្ទេន រូបិស្សរិយបរិវារាទិសព្ពសម្បត្តិយោ សង្គណ្ហាតិ។ **មហន្តស្សា**តិ វិបុលស្ស, ឧឡារស្សាតិ អត្ថោ។ **និប្ផត្តិយោ**តិ សិទ្ធិយោ។ **គន្តព្ពតតិយា**តិ គតិ-សទ្ទស្ស កម្មសាធនតមាហ។ ឧបបជ្ជនវសេន ហិ សុចរិតទុច្ចរិតេហិ គន្តព្ពាតិ **គតិយោ,** ឧបបត្តិភវវិសេសោ។ គច្ឆតិ យថារុចិ បវត្តតីតិ **គតិ,** អជ្ឈាសយោ។ **បដិសរណេ**តិ បរាយណេ អវស្សយេ។ សព្ពសង្ខតវិសំយុត្តស្ស ហិ អរហតោ និព្ពានមេវ តំបដិសរណំ។ **ត្យាហន្តិ** តេ អហំ។

ទសវិធេ កុសលធម្មេ, អគរហិតេ ច រាជធម្មេ (ជា. ២ មហាមំសជាតកេ វិត្ថារោ) និយុត្តោតិ **ធម្មិកោ។** តេន ច ធម្មេន សកលំ លោកំ រញ្ជេតីតិ **ធម្មរាជា។** យស្មា ចក្កវត្តី ធម្មេន ញាយេន រជ្ជំ អធិគច្ឆតិ, ន អធម្មេន, តស្មា វុត្តំ "**ធម្មេន លទ្ធរជ្ជត្តា ធម្មរាជា**"តិ។ ចតូសុ ទិសាសុ សមុទ្ទបរិយោសានតាយ **ចតុរន្តា** នាម តត្ថ តត្ថ ទីបេ មហាបថវីតិ អាហ "**បុរត្ថិម...បេ.... ឥស្សរោ**"តិ។ **វិជិតាវី**តិ វិជេតព្ពស្ស វិជិតវា, កាមកោធាទិកស្ស អព្ភន្តរស្ស, បដិរាជភូតស្ស ពាហិរស្ស ច អរិគណស្ស វិជយិ, វិជេត្វា ឋិតោតិ អត្ថោ។ កាមំ ចក្កវត្តិនោ កេនចិ យុទ្ធំ នាម នត្ថិ, យុទ្ធេន បន សាធេតព្ពស្ស វិជយស្ស សិទ្ធិយា "**វិជិតសង្គាមោ**"តិ វុត្តំ។

ជនបទោវ ចតុព្ពិធអច្ឆរិយធម្មាទិសមន្នាគតោ អស្មិ រាជិនិ ថាវរិយំ កេនចិ អសំហារិយំ ទឡ្ហំ ភត្តភាវំ បត្តោ, ជនបទេ វា អត្តនោ ធម្មិកាយ បដិបត្តិយា ថាវរិយំ ថិរភាវំ បត្តោតិ **ជនបទត្ថាវរិយប្បត្តោ។** មនុស្សានំ ឧរេ សត្ថំ ឋបេត្វា ឥច្ឆិតធនហរណាទិនា បរសាហសការិតាយ **សាហសិកា។**

រតិជននដ្ឋេនាតិ អតប្បកបីតិសោមនស្សុប្បាទនេន។ សទ្ទត្ថតោ បន រមេតីតិ **រតនំ។** “អហោ មនោហរ”ន្តិ ចិត្តេ កត្តព្ពតាយ **ចិត្តីកតំ** ។ “ស្វាយំ ចិត្តីការោ តស្ស បូជនីយតាយា”តិ ចិត្តីកតន្តិ បូជនីយន្តិ អត្ថំ វទន្តិ។ មហន្តំ វិបុលំ អបរិមិតំ មូលំ អគ្ឃតីតិ **មហគ្ឃំ។** នត្ថិ ឯតស្ស តុលា ឧបមាតិ **អតុលំ,** អសទិសំ។ កទាចិ ឯវ ឧប្បជ្ជនតោ ទុក្ខេន លទ្ធព្ពត្តា **ទុល្លភទស្សនំ។** អនោមេហិ ឧឡារគុណេហេវ សត្តេហិ បរិភុញ្ជិតព្ពតោ **អនោមសត្តបរិភោគំ។** ឥទានិ នេសំ ចិត្តីកតាទិអត្ថានំ សវិសេសំ ចក្ករតនេ លព្ភមានតំ ទស្សេត្វា ឥតរេសុបិ តេ អតិទិសិតុំ **“ចក្ករតនស្ស ចា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **អញ្ញំ ទេវដ្ឋានំ នាម ន ហោតិ** រញ្ញោ អនញ្ញសាធារណិស្សរិយាទិសម្បត្តិបដិលាភហេតុតោ, សត្តានញ្ច យថិច្ឆិតត្ថបដិលាភហេតុតោ។ **អគ្ឃោ នត្ថិ** អតិវិយ ឧឡារសមុជ្ជលសត្តរតនមយត្តា, អច្ឆរិយព្ភុតមហានុភាវតាយ ច។ យទគ្គេន មហគ្ឃំ, តទគ្គេន **អតុលំ។** សត្តានំ បាបជិគុច្ឆនេន វិគតកាឡកោ បុញ្ញបសុតតាយ មណ្ឌភូតោ យាទិសោ កាលោ ពុទ្ធុប្បាទា រហោ, តាទិសេ ឯវ ចក្កវត្តីនម្បិ សម្ភវោតិ អាហ **“យស្មា ច បនា”**តិអាទិ។ ឧបមាវសេន ចេតំ វុត្តំ, ឧបមោបមេយ្យានញ្ច ន អច្ចន្តមេវ សទិសតា។ តស្មា យថា ពុទ្ធា កទាចិ ករហចិ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន តថា ចក្កវត្តិនោ, ឯវំ សន្តេបិ ចក្កវត្តិវត្តបរិបូរណស្សាបិ ទុក្ករភាវតោបិ ទុល្លភុប្បាទាយេវាតិ , ឥមិនា ទុល្លភុប្បាទតាសាមញ្ញេន តេសំ ទុល្លភទស្សនតា វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។ កាមំ ចក្ករតនានុភាវេន សិជ្ឈមានោ គុណោ ចក្កវត្តិបរិវារសាធារណោ, តថាបិ “ចក្កវត្តី ឯវ នំ សាមិភាវេន វិសវិតាយ បរិភុញ្ជតី”តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ តទត្ថំ ឧប្បជ្ជនតោតិ ទស្សេន្តោ **“តទេត”**ន្តិអាទិមាហ។ យថាវុត្តានំ បញ្ចន្នំ, ឆន្នម្បិ វា អត្ថានំ ឥតររតនេសុបិ លព្ភនតោ **“ឯវំ សេសានិបី”**តិ វុត្តំ។ ហត្ថិអស្ស-បរិណាយករតនេហិ អជិតវិជយតោ, ចក្ករតនេន ច បរិវារភាវេន, សេសេហិ បរិភោគូបករណភាវេន សមន្នាគតោ។ ហត្ថិអស្សមណិឥត្ថិរតនេហិ បរិភោគូបករណភាវេន សេសេហិ បរិវារភាវេនាតិ យោជនា។

ចតុន្នំ មហាទីបានំ សិរិវិភវន្តិ តត្ថ លទ្ធំ សិរិសម្បត្តិញ្ចេវ ភោគសម្បត្តិញ្ច។ **តាទិសមេវា**តិ “បុរេភត្ត មេវា”តិអាទិនា វុត្តានុភាវមេវ។ យោជនប្បមាណំ បទេសំ ព្យាបនេន **យោជនប្បមាណំ អន្ធការំ។** អតិទីឃតាទិ**ឆព្ពិធទោសបរិវជ្ជិតំ។**

សូរាតិ សត្តិវន្តោ, និព្ភយាតិ អត្ថោតិ អាហ **“អភីរុកា”**តិ។ **អង្គ**ន្តិ ការណំ។ យេន ការណេន “វីរា”តិ វុច្ចេយ្យុំ, តំ **វីរង្គំ។** តេនាហ **“វីរិយស្សេតំ នាម”**ន្តិ។ យាវ ចក្កវាឡបព្ពតា ចក្កស្ស វត្តនតោ **“ចក្កវាឡបព្ពតំ សីមំ កត្វា ឋិតសមុទ្ទបរិយន្ត”**ន្តិ វុត្តំ។ **“អទណ្ឌេនា”**តិ ឥមិនាវ ធនទណ្ឌស្ស, សរីរទណ្ឌស្ស ច អករណំ វុត្តំ។ **“អសត្ថេនា”**តិ ឥមិនា បន សេនាយ យុជ្ឈនស្សាតិ តទុភយំ ទស្សេតុំ **“យេ កតាបរាធេ”**តិអាទិ វុត្តំ។ **វុត្តប្បការ**ន្តិ សាគរបរិយន្តំ។

“រញ្ជនដ្ឋេន **រាគោ,** តណ្ហាយនដ្ឋេន **តណ្ហា**”តិ បវត្តិអាការភេទេន លោភោ ឯវ ទ្វិធា វុត្តោ ។ តថា ហិស្ស ទ្វិធាបិ ឆទនដ្ឋោ ឯកន្តិកោ។ យថាហ “អន្ធតមំ តទា ហោតិ, យំ រាគោ សហតេ នរ”ន្តិ, (នេត្តិ. ១១, ២៧) “តណ្ហាឆទនឆាទិតា”តិ (ឧទា. ៦៤) ច។ ឥមិនា នយេន ទោសាទីនម្បិ ឆទនដ្ឋោ វត្តព្ពោ។ **កិលេស**គ្គហណេន វិចិកិច្ឆាទយោ សេសកិលេសា វុត្តា។ យស្មា តេ សព្ពេ បាបធម្មា ឧប្បជ្ជមានា សត្តសន្តានំ ឆាទេត្វា បរិយោនន្ធិត្វា តិដ្ឋន្តិ កុសលប្បវត្តិំ និវារេន្តិ, តស្មា តេ “ឆទនា, ឆទា”តិ ច វុត្តា។ **វិវដ្ដច្ឆទា**តិ ច ឱ-ការស្ស អា-ការំ កត្វា និទ្ទេសោ។

៣៥. **តាស**ន្តិ ទ្វិន្នម្បិ និប្ផត្តីនំ។ **និមិត្តភូតានី**តិ ញាបកការណភូតានិ។ តថា ហិ លក្ខីយតិ មហាបុរិសភាវោ ឯតេហីតិ **លក្ខណានិ។** ឋានគមនាទីសុ ភូមិយំ សុដ្ឋុ សមំ បតិដ្ឋិតា បាទា ឯតស្សាតិ **សុប្បតិដ្ឋិតបាទោ។** តំ បនស្ស សុប្បតិដ្ឋិតបាទតំ ព្យតិរេកមុខេន វិភាវេតុំ **“យថា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អគ្គតល**ន្តិ អគ្គបាទតលំ។ **បណ្ហី**តិ បណ្ហិតលំ។ **បស្ស**ន្តិ បាទតលស្ស ទ្វីសុ បស្សេសុ ឯកេកំ, ឧភយមេវ វា បរិយន្តំ បស្សំ។ **“អស្ស បនា”**តិអាទិ អន្វយតោ អត្ថវិភាវនំ។ **សុវណ្ណបាទុកតលមិវ** ឧជុកំ និក្ខិបិយមានំ។ **ឯកប្បហារេនេវា**តិ ឯកក្ខណេយេវ។ **សកលំ បាទតលំ ភូមឹ ផុសតិ** និក្ខិបនេ។ ឯកប្បហារេនេវ សកលំ បាទតលំ ភូមិតោ ឧដ្ឋហតីតិ យោជនា។ **តស្មា អយំ សុប្បតិដ្ឋិតបាទោ**តិ និគមនំ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ អនុបុព្ពនិទ្ទាទិ អច្ឆរិយព្ភុតំ និស្សន្ទផលំ, តំ បរតោ **លក្ខណសុត្តវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.២០១) អាវិភវិស្សតីតិ។

នាភិ ទិស្សតីតិ លក្ខណចក្កស្ស នាភិ បរិមណ្ឌលសណ្ឋានា សុបរិព្យត្តា ហុត្វា ទិស្សតិ, លព្ភតីតិ អធិប្បាយោ។ **នាភិបរិច្ឆិន្នា**តិ តស្សំ នាភិយំ បរិច្ឆិន្នា បរិច្ឆេទវសេន ឋិតា។ **នាភិមុខបរិក្ខេបបដ្តោ**តិ បកតិចក្កស្ស អក្ខព្ភាហតបរិហរណត្ថំ នាភិមុខេ ឋបេតព្ពំ បរិក្ខេបបដ្ដោ, តប្បដិច្ឆន្នោ ឥធ អធិប្បេតោ។ **នេមិមណិកា**តិ នេមិយំ អាវលិភាវេន ឋិតមណិកាលេខា។ **សម្ពហុលវារោ**តិ ពហុវិធលេខង្គវិភាវនវារោ។ **សត្តី**តិ អាវុធសត្តិ។ **សិរិវច្ឆោ**តិ សិរិអង្គោ។ **នន្ទី**តិ ទក្ខិណាវត្តំ។ **សោវត្ថិកោ**តិ សោវត្ថិអង្កោ។ **វដំសកោ**តិ អាវេឡំ។ **វឌ្ឍមានក**ន្តិ បុរិមហាទីសុ ទីបង្កំ។ **មោរហត្ថកោ**តិ មោរបិញ្ឆកលាបោ, មោរបិញ្ឆបដិសិព្ពិតោ វា ពីជនីវិសេសោ។ **វាឡពីជនី**តិ ចាមរវិវាលំ។ សិទ្ធត្ថាទិ **បុណ្ណឃដបុណ្ណបាតិយោ**។ “ចក្កវាឡោ”តិ វត្វា តស្ស បធានាវយវេ ទស្សេតុំ “**ហិមវា សិនេរុ...បេ.... សហស្សានី**”តិ វុត្តំ។ “**ចក្កវត្តិវញ្ញោ បរិសំ ឧបាទាយា**”តិ ឥទំ ហត្ថិរតនាទីនម្បិ តត្ថ លព្ភមានភាវទស្សនំ។ **សព្ពោ**តិសត្តិអាទិកោ យថាវុត្តោ អង្គវិសេសោ **ចក្កលក្ខណស្សេវ បរិវារោ**តិ វេទិតព្ពោ។

“**អាយតបណ្ហី**”តិ ឥទំ អញ្ញេសំ បណ្ហិតោ ទីឃតំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន បន អតិទីឃតន្តិ អាហ “**បរិបុណ្ណបណ្ហី**”តិ។ យថា បន បណ្ហិលក្ខណំ បរិបុណ្ណំ នាម ហោតិ, តំ ព្យតិរេកមុខេន ទស្សេតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អារគ្គេនា**តិ មណ្ឌលាយ សិខាយ។ **វដ្ដេត្វា**តិ យថា សុវដ្ដំ ហោតិ, ឯវំ វដ្ដេត្វា។ **រត្តកម្ពលគេណ្ឌុកសទិសា**តិ រត្តកម្ពលមយគេណ្ឌុកសទិសា។

“**មក្កដស្សេវា**”តិ ទីឃភាវំ, សមតញ្ច សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ **និយ្យាសតេលេនា**តិ ឆត្តិវិតនិយ្យាសាទិនិយ្យាសសម្មិស្សេន តេលេន, យំ “សុរភិនិយ្យាស”ន្តិបិ វទន្តិ។ **និយ្យាសតេល**គ្គហណញ្ចេត្ថ ហរិតាលវដ្ដិយា យនសិនិទ្ធភាវទស្សនត្ថំ។

យថា សតក្ខត្តុំ វិហតំ កប្បាសបដលំ សប្បិមណ្ឌេ ឱសារិតំ អតិវិយ មុទុ ហោតិ, ឯវំ មហាបុរិសស្ស ហត្ថបាទាតិ ទស្សេន្តោ “**សប្បិមណ្ឌេ**”តិអាទិមាហ។ **តលុនា**តិ សុខុមាលា។

ចម្មេនាតិ អង្គុលន្តរវេឋិតចម្មេន។ **បដិពទ្ធអង្គុលន្តរោ**តិ ឯកតោ សម្ពទ្ធអង្គុលន្តរោ ន ហោតិ។ **ឯកប្បមាណា**តិ ទីឃតោ សមានប្បមាណា។ **យវលក្ខណ**ន្តិ អព្ភន្តរតោ អង្គុលិបព្ពេ ឋិតំ យវលក្ខណំ។ **បដិវិជ្ឈិត្វា**តិ តំតំបព្ពានំ សមានទេសតាយ អង្គុលីនំ បសារិតកាលេបិ អញ្ញមញ្ញំ វិជ្ឈិតានិ វិយ ផុសិត្វា តិដ្ឋន្តិ។

សង្ខា វុច្ចន្តិ គោប្ផកា, ឧទ្ធំ សង្ខា ឯតេសន្តិ **ឧស្សង្ខា**, បាទា។ **បិដ្ឋិបាទេ**តិ បិដ្ឋិបាទសមីបេ។ **តេនា**តិ បិដ្ឋិបាទេ ឋិតគោប្ផកភាវេន ពទ្ធា ហោន្តីតិ យោជនា។ តយិទំ “តេនា”តិ បទំ ឧបរិបទទ្វយេបិ យោជេតព្ពំ “តេន ពទ្ធភាវេន ន យថាសុខំ បរិវដ្តន្តិ, តេន យថាសុខំ នបរិវដ្តនេន គច្ឆន្តានំ បាទតលានិបិ ន ទិស្សន្តី”តិ។ **ឧបរី**តិ បិដ្ឋិបាទតោ ទ្វិតិអង្គុលិមត្តំ ឧទ្ធំ, “ចតុរង្គុលមត្តេ”ន្តិ ច វទន្តិ។ និច្ចឡានិ ច ហោន្តិ, ន អញ្ញេសំ វិយ បញ្ញាយមានានិ។ **តេនា**តិ គោប្ផកានំ ឧបរិ បតិដ្ឋិតភាវេន។ **អស្សា**តិ មហាបុរិសស្ស។ សតិបិ ទេសន្តរប្បវត្តិយំ និច្ចលោតិ ទស្សនត្ថំ **នាភិ**គ្គហណំ។ “**អធោកាយោវ ឥញ្ជតី**”តិ ឥទំ បុរិមបទស្ស ការណវចនំ។ យស្មា អធោកាយោវ ឥញ្ជតិ, តស្មា នាភិតោ...បេ.... និច្ចលោ ហោតិ។ “**សុខេន បាទា បរិវដ្តន្តី**”តិ ឥទំ បន បុរិមស្ស, បច្ឆិមស្ស ច ការណវចនំ។ យស្មា សុខេន បាទា បរិវដ្តន្តិ, តស្មា អធោកាយោវ ឥញ្ជតិ, យស្មា សុខេន បាទា បរិវដ្តន្តិ, តស្មា បុរតោបិ...បេ.... បច្ឆតោយេវាតិ។

យស្មា ឯណិមិគស្ស សមន្តតោ ឯកសទិសមំសា អនុក្កមេន ឧទ្ធំ ថូលា ជង្ឃា ហោន្តិ, តថា មហាបុរិសស្សាបិ, តស្មា វុត្តំ “**ឯណិមិគសទិសជង្ឃោ**”តិ។ **បរិបុណ្ណជង្ឃោ**តិ សមន្តតោ មំសូបចយេន បរិបុណ្ណជង្ឃោ។ តេនាហ “**ន ឯកតោ**”តិអាទិ។

ឯតេនាតិ “អនោនមន្តោ”តិអាទិវចនេន, ជាណុជាសុភាវទីបនេនាតិ អត្ថោ។ **អវសេសជនា**តិ ឥមិនា លក្ខណេន រហិតជនា។ **ខុជ្ជា វា ហោន្តិ** ហេដ្ឋិមកាយតោ ឧបរិមកាយស្ស រស្សតាយ, **វាមនា វា** ឧបរិមកាយតោ ហេដ្ឋិមកាយស្ស រស្សតាយ, ឯតេន ឋបេត្វា សម្មាសម្ពុទ្ធំ, ចក្កវត្តិនញ្ច ឥតរេ សត្តា ខុជ្ជបក្ខិកា, វាមនបក្ខិកា ចាតិ ទស្សេតិ។

កាមំ សព្ពាបិ បទុមកណ្ណិកា សុវណ្ណវណ្ណាវ, កញ្ចនបទុមកណ្ណិកា បន បភស្សរភាវេន ឥតោ សាតិសយាតិ អាហ “**សុវណ្ណបទុមកណ្ណិកសទិសេហី**”តិ។ **ឱហិត**ន្តិ សមោហិតំ អន្តោគធំ។ តថាភូតំ បន តំ តេន ឆន្នំ ហោតីតិ អាហ “**បដិច្ឆន្ន**”ន្តិ។

សុវណ្ណវណ្ណោតិ សុវណ្ណវណ្ណវណ្ណោតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ “**ជាតិហិង្គុលកេនា**”តិអាទិ, ស្វាយមត្ថោ អាវុត្តិញាយេន ច វេទិតព្វោ។ សព្វបរិយាយោ ឥធ វណ្ណ-សទ្ទោតិ អធិប្បាយោ។ បឋមវិកប្បំ វត្វា តថារូបាយ បន វុត្តិយា អភាវំ មនសិ កត្វា វណ្ណធាតុបរិយាយមេវ វណ្ណ-សទ្ទំ គហេត្វា ទុតិយវិកប្បោ វុត្តោ។ តស្មា បទទ្វយេនាបិ សុនិទ្ធន្តសុវណ្ណសទិសឆវិវណ្ណោតិ វុត្តំ ហោតិ។

រជោតិ សុខុមរជោ។ **ជល្ល**ន្តិ មលីនភាវាវហោ រេណុសញ្ចយោ។ តេនាហ “**មលំ វា**”តិ។ យទិ វិវដ្ដតិ, កថំ ន្ហានាទីនីតិ អាហ “**ហត្ថធោវនាទីនី**”តិអាទិ។

អាវដ្ដបរិយោសានេតិ បទក្ខិណាវដ្ដនវសេន បវត្តស្ស អាវដ្ដស្ស អន្តេ។

ព្រហ្មុនោ សរីរំ បុរតោ វា បច្ឆតោ វា អនោនមិត្វា ឧជុកមេវ ឧគ្គតន្តិ អាហ “**ព្រហ្មា វិយ ឧជុគត្តោ**”តិ។ សា បនាយំ ឧជុគត្តតា អវយវេសុ ពុទ្ធិប្បត្តេសុ ទដ្ឋព្ពា, ន ទហរកាលេតិ វុត្តំ “**ឧគ្គតទីឃសរីរោ ភវិស្សតី**”តិ។ **ឥតរេសូ**តិ “ខន្ធជាណូសូ”តិ ឥមេសុ **ទ្វីសុ ឋានេសុ** នមន្តា បុរតោ នមន្តីតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **បស្សវង្កា**តិ ទក្ខិណបស្សេន វា វាមបស្សេន វា វង្កា។ **សូលសទិសា**តិ បោត្ថករូបករណេ ឋបិតសូលបាទសទិសា។

ហត្ថបិដ្ឋិអាទិវសេន សត្ត សរីរាវយវា ឧស្សទា ឧបចិតមំសា ឯតស្សាតិ **សត្តុស្សទោ។** អដ្ឋិកោដិយោ បញ្ញាយន្តីតិ យោជនា។ **និគូឡ្ហសិរាជាលេហី**តិ លក្ខណវចនមេតន្តិ តេន និគូឡ្ហអដ្ឋិកោដីហីតិបិ វុត្តមេវ ហោតីតិ។ **ហត្ថបិដ្ឋាទីហី**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន អំសកូដខន្ធកូដានំ សង្គហោ សិទ្ធោ តំ ឯកទេសេន ទស្សេន្តោ “**វដ្ដេត្វា...បេ. ... ខន្ធេនា**”តិ អាហ។ “**សិលារូបកំ វិយា**”តិអាទិនា វា និគូឡ្ហអំសកូដតាបិ វិភាវិតា យេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សីហស្ស បុព្ពទ្ធំ សីហបុព្ពទ្ធំ, បរិបុណ្ណាវយវតាយ សីហបុព្ពទ្ធំ វិយ សកលោ កាយោ អស្សាតិ សីហបុព្ពទ្ធកាយោ។ តេនាហ “**សីហស្ស បុព្ពទ្ធកាយោ វិយ សព្ពោ កាយោ បរិបុណ្ណោ**”តិ។ **សីហស្សេវា**តិ សីហស្ស វិយ។ **ទុស្សណ្ឋិតវិសណ្ឋិតោ ន ហោតី**តិ ទុដ្ឋុ សណ្ឋិតោ, វិរូបសណ្ឋិតោ ច ន ហោតិ, តេសំ តេសំ អវយវានំ អយុត្តភាវេន, វិរូបភាវេន ច សណ្ឋិតិ ឧបគតោ ន ហោតីតិ អត្ថោ។ **សណ្ឋន្តី**តិ សណ្ឋហន្តិ។ **ទីឃេហី**តិ អង្គុលិនាសាទីហិ។ **រស្សេហី**តិ គីវាទីហិ។ **ថូលេហី**តិ ឩរុពាហុអាទីហិ ។ **កិសេហី**តិ កេសលោមមជ្ឈាទីហិ។ **បុថុលេហី**តិ អក្ខិហត្ថតលាទីហិ។ **វដ្ដេហី**តិ ជង្ឃហត្ថាទីហិ។

សតបុញ្ញលក្ខណតាយ **នានាចិត្តេន បុញ្ញចិត្តេន ចិត្តិតោ** សញ្ជាតចិត្តភាវោ “ឦទិសោ ឯវ ពុទ្ធានំ ធម្មកាយស្ស អធិដ្ឋានំ ភវិតុំ យុត្តោ”តិ ទសបារមីហិ **សជ្ជិតោ** អភិសង្ខតោ, “ទានចិត្តេន បុញ្ញចិត្តេនា”តិ វា បាឋោ, ទានវសេន, សីលាទិវសេន ច បវត្តបុញ្ញចិត្តេនាតិ អត្ថោ។

ទ្វិន្នំ កោដ្ឋានំ អន្តរន្តិ ទ្វិន្នំ បិដ្ឋិពាហានំ វេមជ្ឈំ បិដ្ឋិមជ្ឈស្ស ឧបរិភាគោ។ **ចិតំ បរិបុណ្ណ**ន្តិ អនិន្នភាវេន ចិតំ, ទ្វីហិ កោដ្ឋេហិ សមតលតាយ បរិបុណ្ណំ។ **ឧគ្គម្មា**តិ ឧគ្គន្ត្វា, អនិន្នំ សមតលំ ហុត្វាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**សុវណ្ណផលកំ វិយា**”តិ។

និគ្រោធោ វិយ បរិមណ្ឌលោតិ បរិមណ្ឌលនិគ្រោធោ វិយ បរិមណ្ឌលោ, “និគ្រោធបរិមណ្ឌលបរិមណ្ឌលោ”តិ វត្តព្ពេ ឯកស្ស បរិមណ្ឌល-សទ្ទស្ស លោបំ កត្វា “**និគ្រោធបរិមណ្ឌលោ**”តិ វុត្តោ។ តេនាហ “**សមក្ខន្ធសាខោ និគ្រោធោ**”តិអាទិ។ ន ហិ សព្ពោ និគ្រោធោ បរិមណ្ឌលោតិ, បរិមណ្ឌលសទ្ទសន្និធានេន វា បរិមណ្ឌលោវ និគ្រោធោ គយ្ហតីតិ ឯកស្ស បរិមណ្ឌលសទ្ទស្ស លោបេន វិនាបិ អយមត្ថោ លព្ភតីតិ អាហ “**និគ្រោធោ វិយ បរិមណ្ឌលោ**”តិ។ **យាវតកោ អស្សាតិ យាវតក្វស្ស** ឱ-ការស្ស វ-ការាទេសំ កត្វា។

សមវដ្ដិតក្ខន្ធោតិ សមំ សុវដ្ដិតក្ខន្ធោ។ កោញ្ចា វិយ ទីឃគលា, ពកា វិយ វង្កគលា , វរាហា វិយ បុថុលគលាតិ យោជនា។ **សុវណ្ណាឡិង្គសទិសោ**តិ សុវណ្ណមយខុទ្ទកមុទិង្គសទិសោ។

រសគ្គសគ្គីតិ មធុរាទិភេទំ រសំ គសន្តិ អន្តោ បវេសន្តីតិ រសគ្គសា រសគ្គសានំ អគ្គា រសគ្គសគ្គា, តា ឯតស្ស សន្តីតិ **រសគ្គសគ្គី។ តេនា**តិ ឱជាយ អផរណេន ហីនធាតុកត្តា **តេ ពហ្វាពាធា ហោន្តិ។**

ហនូតិ សន្និស្សយទន្តាធារស្ស សមញ្ញា, តំ ភគវតោ សីហស្ស ហនុ វិយ, តស្មា ភគវា **សីហហនុ។** តត្ថ យស្មា ពុទ្ធានំ រូបកាយស្ស, ធម្មកាយស្ស ច ឧបមា នាម ហីនូបមាវ, នត្ថិ សមានូបមា, កុតោ អធិកូបមា, តស្មា អយម្បិ ហីនូបមាតិ ទស្សេតុំ “**តត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ យស្មា មហាបុរិសស្ស ហេដ្ឋិមានុរូបវសេនេវ ឧបរិមម្បិ សណ្ឋិតំ,

តស្មា វុត្តំ “**ទ្វេបិ បរិបុណ្ណានី**”តិ, តញ្ច ខោ ន សព្ពសោ បរិមណ្ឌលតាយ, អថ ខោ តិភាគាវសេសមណ្ឌលតាយាតិ អាហ “**ទ្វាទសិយា បក្ខស្ស ចន្ទសទិសានី**”តិ។ **សល្លក្ខេត្វា**តិ អត្តនោ លក្ខណសត្ថានុសារេន ឧបធារេត្វា។ ទន្តានំ ឧច្ចនីចតា អព្ភន្តរពាហិរបស្សវសេនបិ វេទិតព្ពា, ន អគ្គវសេនេវ។ តេនាហ “**អយបដ្ដកេន ឆិន្នសង្ខបដលំ វិយា**”តិ។ **អយបដ្ដក**ន្តិ កកចំ អធិប្បេតំ។ **សមា ភវិស្សន្តិ**, ន វិសមា, សមសណ្ឋានាតិ អត្ថោ។

សាតិសយំ មុទុទីឃបុថុលតាទិប្បការគុណា ហុត្វា ភូតា ជាតាតិ បភូតា, ភ-ការស្ស ហ-ការំ កត្វា បហូតា ជិវ្ហា ឯតស្សាតិ **បហូតជិវ្ហោ**។

វិច្ឆិន្ទិត្វា វិច្ឆិន្ទិត្វា បវត្តសរតាយ **ឆិន្នស្សរាបិ**។ អនេកាការតាយ **ភិន្នស្សរាបិ**។ កាកស្ស វិយ អមនុញ្ញសរតាយ **កាកស្សរាបិ**។ **អបលិពុទ្ធត្តា**តិ អនុបទ្ទុតវត្ថុកត្តា, វត្ថូតិ ច អក្ខរុប្បត្តិដ្ឋានំ វេទិតព្ពំ។ **អដ្ឋង្គសមន្នាគតោ**តិ ឯត្ថ អង្គានិ បរតោ អាគមិស្សន្តិ។ **មញ្ជុឃោសោ**តិ មធុរស្សរោ។

អភិនីលនេត្តោតិ អធិកនីលនេត្តោ, អធិកតា ច សាតិសយំ នីលភាវេន វេទិតព្ពា, ន នេត្តនីលភាវស្សេវ អធិកភាវតោតិ អាហ “**ន សកលនីលនេត្តោ**”តិអាទិ។ បីតលោហិតវណ្ណា សេតមណ្ឌលគតរាជិវសេន។ នីលសេតកាឡវណ្ណា បន តំតំមណ្ឌលវសេនេវ វេទិតព្ពា។

“**ចក្ខុភណ្ឌ**ន្តិ អក្ខិទល”ន្តិ កេចិ។ “អក្ខិទលវដុម”ន្តិ អញ្ញេ។ អក្ខិទលេហិ បន សទ្ធឹ អក្ខិពិម្ពន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឯវញ្ហិ វិនិគ្គតគម្ភីរជោតនាបិ យុត្តា ហោតិ។ “**អធិប្បេត**”ន្តិ ឥមិនា អយមេត្ថ អធិប្បាយោ ឯកទេសេន សមុទាយុបលក្ខណញាយេនាតិ ទស្សេតិ។ យស្មា បខុម-សទ្ទោ លោកេ អក្ខិទលលោមេសុ និរុឡ្ហោ, តេនេវាហ “**មុទុសិនិទ្ធនីលសុខុមបខុមាចិតានិ អក្ខីនិ**”តិ។

កិញ្ចាបិ ឧណ្ណា-សទ្ទោ លោកេ អវិសេសតោ លោមបរិយាយោ, ឥធ បន លោមវិសេសវាចកោតិ អាហ “**ឧណ្ណា លោម**”ន្តិ។ **នលាដវេមជ្ឈេ ជាតា**តិ នលាដមជ្ឈគតា ជាតា។ **ឱទាតតាយ ឧបមា**, ន មុទុតាយ ។ ឧណ្ណា ហិ តតោបិ សាតិសយំ មុទុតរា។ តេនាហ“**សប្បិ មណ្ឌេ**”តិអាទិ។ **រជតបុព្ពុឡក**ន្តិ រជតមយតារកមាហ។

ទ្វេ អត្ថវសេ បដិច្ច វុត្តន្តិ យស្មា ពុទ្ធា, ចក្កវត្តិនោ ច បរិបុណ្ណនលាដតាយ, បរិបុណ្ណសីសពិម្ពតាយ ច “ឧណ្ហីសសីសា”តិ វុច្ចន្តិ, តស្មា តេ ទ្វេ អត្ថវសេ បដិច្ច **“ឧណ្ហីសសីសោ”តិ ឥទំ វុត្តំ។** ឥទានិ តំ អត្ថទ្វយំ មហាបុរិសេ សុប្បតិដ្ឋិតន្តិ “**មហាបុរិសស្ស ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ សណ្ហតមតាយ, សុវណ្ណវណ្ណតាយ, បភស្សរតាយ, បរិបុណ្ណតាយ ច **រញ្ញោ ពន្ធឧណ្ហីសបដ្ដោ វិយ វិរោចតិ។ កបិសីសា**តិ ទ្វិធាភូតសីសា។ **ផលសីសា**តិ ផលិតសីសា។ **អដ្ឋិសីសា**តិ មំសស្ស អភាវតោ អតិវិយ អដ្ឋិតាយ, បតនុភាវតោ វា តចោនទ្ធអដ្ឋិមត្តសីសា។ **តុម្ពសីសា**តិ លាពុសទិសសីសា។ **បព្ភារសីសា**តិ បិដ្ឋិភាគេន ឱលម្ពមានសីសា។ **បុរិមនយេនា**តិ បរិបុណ្ណនលាដតាបក្ខេន។ **ឧណ្ហីសវេឋិតសីសោ វិយា**តិ ឧណ្ហីសបដ្ដេន វេឋិតសីសបទេសោ វិយ។ **ឧណ្ហីសំ វិយា**តិ ឆេកេន សិប្បិនា វិរចិតឧណ្ហីសមណ្ឌលំ វិយ។

វិបស្សីសមញ្ញាវណ្ណនា

៣៧. តស្ស វិត្ថារោតិ តស្ស លក្ខណបរិគ្គហណេ នេមិត្តកានំ សន្តប្បនស្ស វិត្ថារោ វិត្ថារកថា។ **គព្ភោក្កន្តិយំ** និមិត្តភូត សុបិនបដិគ្គាហកសន្តប្បនេ **វុត្តោយេវ។ និទ្ទោសេនា**តិ ខារិកលោណិកាទិទោសរហិតេន។ **ធាតិយោ**តិ ថញ្ញបាយិកា ធាតិយោ។ តា ហិ ធាបេន្តិ ថញ្ញំ បាយេន្តីតិ **ធាតិយោ។ “តថា**”តិ ឥមិនា “សដ្ឋិ”ន្តិ បទំ ឧបសំហរតិ , **សេសាបី**តិ ន្ហាបិកា, ធារិកា, បរិហារិកាតិ ឥមា តិវិធា។ តាបិ ទហន្តិ វិទហន្តិ ន្ហានំ ទហន្តិ ធារេន្តីតិ “ធាតិយោ” ត្វេវ វុច្ចន្តិ។ តត្ថ **ធារណំ** ឧរសា, ឩរុនា, ហត្ថេហិ វា សុចិរំ វេលំ សន្ធារណំ។ **បរិហរណំ** អញ្ញស្ស អង្កតោ អត្តនោ អង្កំ, អញ្ញស្ស ពាហុតោ អត្តនោ ពាហុំ ឧបសំហរន្តេហិ **ហរណំ** សម្បាបនំ។

៣៨. មញ្ជុស្សរោតិ សណ្ហស្សរោ។ យោ ហិ សណ្ហោ, សោ ខរោ ន ហោតីតិ អាហ “**អខរស្សរោ**”តិ។ **វគ្គុស្សរោ**តិ មនោរម្មស្សរោ, មនោរម្មតា ចស្ស ចាតុរិយនេ បុញ្ញយោគតោតិ អាហ “**ឆេកនិបុណស្សរោ**”តិ។ **មធុរស្សរោ**តិ សោតសុខស្សរោ, សោតសុខតា ចស្ស អតិវិយ ឥដ្ឋភាវេនាតិ អាហ “**សាតស្សរោ**”តិ។ **បេមនីយស្សរោ**តិ បិយាយិតព្ពស្សរោ, បិយាយិតព្ពតា ចស្ស សុណន្តានំ អត្តនិ ភត្តិសមុប្បាទនេនាតិ អាហ “**បេមជនកស្សរោ**”តិ។ **ករវីកស្សរោ**តិ។ ករវីកសទ្ទោ យេសំ សត្តានំ សោតបថំ ឧបគច្ឆតិ, តេ អត្តនោ សរសម្បត្តិយា បកតឹ ជហាបេត្វា អវសេ ករោន្តោ អត្តនោ វសេ វត្តេតិ, ឯវំ មធុរោតិ ទស្សេន្តោ “**តត្រិទ**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ “**ករវីក សកុណោ**”តិអាទិ តស្ស សភាវកថនំ។ **លឡិត**ន្តិ បីតិវេគសមុដ្ឋិតំ លីឡ្ហំ។ **ឆឌ្ឌេត្វា**តិ “សង្ខរណម្បិ មធុរសទ្ទស

វនន្តរាយករ”ន្តិ **តិណានិ** អបនេត្វា។ **អនិក្ខិបិត្វា**តិ ភូមិយំ អនិក្ខិបិត្វា អាកាសគតមេវ កត្វា។ **អនុពទ្ធមិគា** វាឡមិគេហិ។ តតោ **មរណភយំ** ហិត្វា។ **បក្ខេ បសារេត្វា**តិ បក្ខេ យថាបសារិតេ កត្វា អបតន្តា **តិដ្ឋន្តិ**។

សុវណ្ណបញ្ជរំ វិស្សជ្ជេសិ យោជនប្បមាណេ អាកាសេ អត្តនោ អាណាយ បវត្តនតោ។ តេនាហ “**សោ រាជាណាយា**”តិអាទិ។ **លទ្ធីសូ**តិ លទ្ធិតំ កាតុំ អារភីសុ។ **តំ បីតិ**ន្តិ តំ ពុទ្ធគុណារម្មណំ បីតឹ តេនេវ នីហារេន បុនប្បុនំ បវត្តំ បីតឹ **អវិជហិត្វា** វិក្ខម្ភិតកិលេសា ថេរានំ សន្តិកេ លទ្ធធម្មស្សវនសប្បាយា ឧបនិស្សយសម្បត្តិយា បរិបក្កញាណតាយ **សត្តហិ...បេ.... បតិដ្ឋាសិ។** សត្តសតមត្តេន ឱរោធជនេន សទ្ធឹ បទសាវ ថេរានំ សន្តិកំ ឧបគតត្តា “**សត្តហិ ជង្ឃសតេហិ សទ្ធិ**”ន្តិ វុត្តំ។ **តតោ**តិ ករវីកសទ្ទតោ។ **សតភាគេន...បេ.... វេទិតព្ពោ** អនេកកប្បកោដិសតសម្ភូតបុញ្ញសម្ភារសមុទាគតវត្ថុសម្បត្តិភាវតោ។

៣៩. **កម្មវិបាកជ**ន្តិ សាតិសយសុចរិតកម្មនិព្ពត្តំ បិត្តសេម្ហរុហិរាទីហិ អបលិពុទ្ធំ ទូរេបិ អារម្មណំ សម្បដិច្ឆនសមត្ថំ កម្មវិបាកេន សហជាតំ, កម្មស្ស វា វិបាកភាវេន ជាតំ បសាទចក្ខុ។ ទុវិធញ្ហិ ទិព្ពចក្ខុំ កម្មមយំ, ភាវនាមយន្តិ។ តត្រិទំ កម្មមយន្តិ អាហ “**ន ភាវនាមយ**”ន្តិ។ ភាវនាមយំ បន ពោធិមូលេ ឧប្បជ្ជិស្សតិ។ អយំ “សោ”តិ សល្លក្ខណំ កាមំ មនោវិញ្ញាណេន ហោតិ, ចក្ខុវិញ្ញាណេន បន តស្ស តថា វិភាវិតត្តា មនោវិញ្ញាណស្ស តត្ថ តថាបវត្តីតិ អាហ “**យេន និមិត្តំ...បេ.... សក្កោតី**”តិ។

៤០. **វចនត្ថោ**តិ សទ្ទត្ថោ។ **និមីលន**ន្តិ និមីលនទស្សនំ នវិសុទ្ធំ, តថា ច អក្ខីនិ អវិរជានិ និមីលទស្សនស្ស ន វិសុទ្ធិភាវតោ។ តព្ពិបរិយាយតោ បន ទស្សនំ វិសុទ្ធំ, វិរជញ្ចាតិ អាហ “**អន្តរន្តរា**”តិអាទិ។

៤១. នី-ឥតិ – ជាននត្ថំ ធាតុំ គហេត្វា អាហ “**បនយតិ ជានាតី**”តិ។ យតោ វុត្តំ “អនិមិត្តា ន នាយរេ”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.១៧៤; សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២០), “វិទូភិ នេយ្យំ នរវរស្សា”តិ (នេត្តិ. សង្គហវារ) ច។ នី-ឥតិ បន បវត្តនត្ថំ ធាតុំ គហេត្វា “**នយតិ** បវត្តេតី”តិ។ **អប្បមត្តោ អហោសិ** តេសុ តេសុ កិច្ចករណីយេសុ។

៤២. វស្សាវាសោ **វស្សំ** ឧត្តរបទលោបេន, តស្មា វស្សំ, វស្សេ វា, សន្និវាសផាសុតាយ អរហតីតិ **វស្សិកោ,** បាសាទោ។ មាសា បន វស្សេ ឧតុម្ហិ ភវាតិ វស្សិកា។ **ឥតរេសូ**តិ ហេមន្តិកំ គិម្ហិកន្តិ ឥមេសុ។ **ឯសេវ នយោ**តិ ឧត្តរបទលោបេន និទ្ទេសំ អតិទិសតិ។

នាតិឧច្ចោ ហោតិ នាតិនីចោតិ គិម្ហិកោ វិយ ឧច្ចោ, ហេមន្តិកោ វិយ នីចោ ន ហោតិ, អថ ខោ តទុភយវេមជ្ឈលក្ខណតាយ នាតិឧច្ចោ ហោតិ, នាតិនីចោ។ **អស្សា**តិ បាសាទស្ស។ **នាតិពហូនី**តិ គិម្ហិកស្ស វិយ ន អតិពហូនិ។ **នាតិតនូនី**តិ ហេមន្តិកស្ស វិយ ន ខុទ្ទកានិ, តនុតរជាលានិ ច។ **មិស្សកានេវា**តិ ហេមន្តិកេ វិយ ន ឧណ្ហនិយានេវ, គិម្ហិកេ វិយ ច ន សីតនិយានេវ, អថ ខោ ឧភយមិស្សកានេវ។ **តនុកានី**តិ ន បុថុលានិ។ **ឧណ្ហប្បវេសនត្ថាយា**តិ សូរិយសន្តាបានុប្បវេសាយ។ **ភិត្តិនិយូហានី**តិ ទក្ខិណបស្សេ ភិត្តីសុ និយូហានិ។ **សិនិទ្ធ**ន្តិ សិនេហវន្តំ, សិនិទ្ធគ្គហណេនេវ ចស្ស គរុកតាបិ វុត្តា ឯវ។ **កដុកសន្និស្សិត**ន្តិ តិកដុកាទិកដុកទ្រព្ពូបសញ្ហិតំ។ **ឧទកយន្តានី**តិ ឧទកធារាវិស្សន្ទយន្តានិ។ យថា ជលយន្តានិ, ឯវំ ហិមយន្តានិបិ តត្ថ ករោន្តិ ឯវ។ តស្មា ហេមន្តេ វិយ ហិមានិ បតន្តានិយេវ ហោន្តីតិ ច វេទិតព្ពំ។

សព្ពដ្ឋានានិបីតិ សព្ពានិ បដិកិរិយាដ្ឋានភោជនកីឡាសញ្ចរណាទិដ្ឋានានិបិ, ន និវាសដ្ឋានានិយេវ។ តេនាហ “**ទោវារិកាបី**”តិអាទិ។ តត្ថ ការណមាហ “**រាជា កិរ**”តិអាទិ។

បឋមភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ជិណ្ណបុរិសវណ្ណនា

៤៤. **គោបានសិវង្ក**ន្តិ វង្កគោបានសី វិយ។ វង្កានញ្ហិ វង្កភាវស្ស និទស្សនត្ថំ អវង្កគោបានសីបិ គយ្ហតិ។ **អាភោគ្គវង្ក**ន្តិ អាទិតោ បដ្ឋាយ អព្ភុគ្គតាយ កុដិលសរីរតាយ វង្កំ។ តេនាហ “**ខន្ធេ**”តិអាទិ។ ទណ្ឌបរំ ទណ្ឌគ្គហណបរំ អយនំ គមនំ ឯតស្សាតិ **ទណ្ឌបរាយនំ,** ទណ្ឌោ វា បរំ អាយនំ គមនការណំ ឯតស្សាតិ **ទណ្ឌបរាយនំ។** ឋានាទីសុ ទណ្ឌោ គតិ អវស្សយោ ឯតស្ស តេន វិនា អប្បវត្តនតោតិ **ទណ្ឌគតិកំ,** គច្ឆតិ ឯតេនាតិ វា **គតិ,** ទណ្ឌោ គតិ គមនការណំ ឯតស្សាតិ **ទណ្ឌគតិកំ។ ទណ្ឌបដិសរណ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ជរាតុរ**ន្តិ ជរាយ កិលន្តំ អស្សវសំ។ **យទា រថោ បុរតោ ហោតី**តិ ទ្វេធាបថេ សម្បត្តេ បុរតោ គច្ឆន្តេ ពលកាយេ តត្ថ ឯកំ សណ្ឋានំ អារុឡ្ហោ មជ្ឈេ គច្ឆន្តោ ពោធិសត្តេន អារុឡ្ហោ រថោ ឥតរំ សណ្ឋានំ គច្ឆន្តោ យទា បុរតោ ហោតិ។ **បច្ឆា**

ពលកាយោតិ តទា បច្ឆា ហោតិ សព្ពោ ពលកាយោ។ **តាទិសេ ឱកាសេ**តិ តាទិសេ វុត្តប្បការេ មគ្គប្បទេសេ។ **តំ បុរិស**ន្តិ តំ ជិណ្ណបុរិសំ។ **សុទ្ធាវាសា**តិ សិទ្ធត្ថាទីនំ តិណ្ណំ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ សាសនេ ព្រហ្មចរិយំ ចរិត្វា សុទ្ធាវាសភូមិយំ និព្ពត្តព្រហ្មានោ។ តេ ហិ តទា តត្ថ តិដ្ឋន្តិ។ "កឹ បនេសោ ជិណ្ណោ នាមា"តិ ឯសោ តយា វុច្ចមានោ កឹ អត្ថតោ, តំ មេ និទ្ធារេត្វា កថេហីតិ ទស្សេតិ។ អនិទ្ធារិតសរូបត្តា ហិ តស្ស អត្ថនោ ពោធិសត្តោ លិង្គសព្ពនាមេន តំ វទន្តោ "កិ"ន្តិ អាហ។ "យថា កឹ តេ ជាត"ន្តិ ទ្វយមេវ ហិ លោកេ យេភុយ្យតោ ជាយតិ ឥត្ថី វា បុរិសោ វា, តថាបិ តំ លិង្គសព្ពនាមេន វុច្ចតិ, ឯវំ សម្បទមិទំ វេទិតព្ពំ។ **"កឹ វុត្តំ ហោតី"**តិអាទិ តស្ស អនិទ្ធារិតសរូបតំយេវ វិភាវេតិ។

"តេន ហី"តិអាទិ "អយញ្ច ជិណ្ណភាវោ សព្ពសាធារណត្តា មយ្ហម្បិ ឧបរិ អាបត្តិតោ ឯវា"តិ មហាសត្តស្ស សំវិជ្ជនាការវិភាវនំ។ រថំ សារេតីតិ **សារថិ។** កីឡាវិហារត្ថំ ឧយ្យុត្តា យន្តិ ឧបគច្ឆន្តិ ឯតន្តិ **ឧយ្យានំ។ អល**ន្តិ បដិក្ខេបវចនំ។ **នាមា**តិ គរហណេ និបាតោ "កថញ្ហិ នាមា"តិអាទីសុ (បារា. ៣៩, ៤២, ៨៧, ៨៨, ៩០, ១៦៦, ១៧០; បាចិ. ១, ១៣, ៣៦) វិយ។ ជាតិយា អាទីនវទស្សនត្ថំ តំមូលស្ស ឧម្មូលនំ វិយ ហោតីតិ, តស្ស ច អវស្សិតភាវតោ **"ជាតិយា មូលំ ខណន្តោ និសីទី"**តិ អាហ។ សិទ្ធេ ហិ ការណេ ផលំ សិទ្ធមេវ ហោតីតិ។ បីឡំ ជនេត្វា អន្តោតុទនវសេន សព្ពបឋមំ ហទយំ អនុបវិស្ស ឋិតត្តា **បឋមេន សល្លេន ហទយេ វិទ្ធោ វិយ និសីទី**តិ យោជនា។

ព្យាធិបុរិសវណ្ណនា

៤៧. **បុព្ពេ វុត្តនយេនេវា**តិ "សុទ្ធាវាសា កិរា"តិអាទិនា បុព្ពេ វុត្តេនេវ នយេន។ **អាពាធិក**ន្តិ អាពាធវន្តំ។ **ទុក្ខិត**ន្តិ សញ្ជាតទុក្ខំ។ **អជាត**ន្តិ អជាតភាវោ, និព្ពានំ វា។

កាលកតបុរិសវណ្ណនា

៥០. ភន្តនេត្តកុប្បលាទិ វិវិធំ កត្វា លាតព្ពតោ **វិលាតោ,** វយ្ហំ, សិវិកា ចាតិ អាហ **"វិលាតន្តិ សិវិក"**ន្តិ។ សិវិកាយ ទិដ្ឋបុព្ពត្តា មហាសត្តោ ចិតកបញ្ជរំ "សិវិក"ន្តិ អាហ។ **ឥតោ បដិគត**ន្តិ ឥតោ ភវតោ អបគតំ ។ **កតកាល**ន្តិ បរិយោសាបិតជីវនកាលំ។ តេនាហ **"យត្តក"**ន្តិអាទិ។

បព្ពជិតវណ្ណនា

៥៣. ធម្មំ ចរតីតិ **ធម្មចរណោ,** តស្ស ភាវោ **ធម្មចរណភាវោ**តិ ធម្មចរិយមេវ វទតិ។ **ឯវំ ឯកេកស្ស បទស្សា**តិ យថា "សាធុធម្មចរិយាតិ បព្ពជិតោ"តិ យោជនា, ឯវំ "សាធុសមចរិយាតិ បព្ពជិតោ"តិអាទិនា ឯកេកស្ស បទស្ស **យោជនា វេទិតព្ពា។ សព្ពានី**តិ "សាធុធម្មចរិយា"តិអាទីសុ អាគតានិ សព្ពានិ ធម្មសមកុសលបុញ្ញបទានិ។ **ទសកុសលកម្មបថវេវចនានី**តិ ទានាទីនិ ទសកុសលធម្មបរិយាយបទានិ។

ពោធិសត្តបព្ពជ្ជាវណ្ណនា

៥៤. បព្ពជិតស្ស ធម្មំ កថំ សុត្វាតិ សម្ពន្ធោ។ **អញ្ញញ្ច** សង្គីតិអនារុឡ្ហំ តេន តទា វុត្តំ ធម្មំ កថេន្តិ យោជនា។ **"វំសោវា"**តិ បទត្តយេន ធម្មតា ឯសាតិ ទស្សេតិ។ **ចិរស្សំ ចិរស្សំ បស្សន្តិ** ទីឃាយុកភាវតោ។ តថា ហិ វុត្តំ "ពហូនំ វស្សានំ…បេ…. អច្ចយេនា"តិ។ **តេនេវា**តិ ន ចិរស្សំ ទិដ្ឋភាវេនេវ។ អចិរកាលន្តរិកមេវ បុព្ពកាលកិរិយំ ទស្សេន្តោ **"ជិណ្ណញ្ច ទិស្វា…បេ…. បព្ពជិតញ្ច ទិស្វា, តស្មា អហំ បព្ពជិតោម្ហិ រាជា"**តិ អាហ យថា "ន្ហត្វា វត្ថំ បរិទហិត្វា គន្ធំ វិលិម្បិត្វា មាលំ បិឡន្ធិត្វា ភុត្តោ"តិ។

មហាជនកាយអនុបព្ពជ្ជាវណ្ណនា

៥៥. **"កស្មា បនេត្ថា"**តិអាទិនា តេសំ ចតុរាសីតិយា បាណសហស្សានំ មហាសត្តេ សំភត្តតំ, សំវេគពហុលតញ្ច ទស្សេតិ, យតោ សុតង្គានេយេវ ឋត្វា ញាតិមិត្តាទីសុ កិញ្ចិ អនាមន្តេត្វា មត្តវរវារណោ វិយ អយោមយពន្ធនំ ឃនពន្ធនំ ឆិន្ទិត្វា បព្ពជ្ជំ ឧបគច្ឆឹសុ។

ចត្តារោ មាសេ ចារិកំ ចរិ ន តាវ ញាណស្ស បរិបាកំ គតត្តា។

យទា បន ញាណំ បរិបាកំ គតំ, តំ ទស្សេន្តោ “**អយំ បនា**”តិអាទិមាហ។ **សព្ពេវ តេមេ** បព្ពជិតា មម គមនំ **ជានិស្សន្តិ**, ជានន្តា ច មំ អនុពន្ធិស្សន្តីតិ អធិប្បាយោ។ **សន្និសីវេសូ**តិ សន្និសិន្នេសុ។ **សណតេវា**តិ សណតិ វិយ សទ្ទំ ករោតិ វិយ។

អវិវេការាមានន្តិ អនភិរតិវិវេកានំ។ **អយំ កាលោ**តិ អយំ តេសំ បព្ពជិតានំ មម គមនស្ស អជាននកាលោ។ **និក្ខមិត្វា**តិ បណ្ណសាលាយ និក្ខន្ត្វា, មហាភិនិក្ខមនំ បន បគេវ និក្ខន្តោ។ បារមិតានុភាវេន ឧឌ្ឌិតំ ឧបរិ ទេវតាហិ ទិព្ពបច្ចត្ថរណេហិ សុបញ្ញត្តម្បិ មហាសត្តស្ស បុញ្ញានុភាវេន សិទ្ធត្តា តេន បញ្ញត្តំ វិយ ហោតីតិ វុត្តំ “**បល្លង្កំ បញ្ញបេត្វា**”តិ។ “កាមំ តចោ ច ន្ហារុ ច, អដ្ឋិ ច អវសិស្សតូ”តិអាទិ (ម. និ. ២.១៨៤; សំ. និ. ២.២២, ២៣៧; អ. និ. ២.៥; ៨.១៣; មហានិ. ១៧, ១៩៦) នយប្បវត្តំ **ចតុរង្គវីរិយំ អធិដ្ឋហិត្វា**។ **វូបកាស**ន្តិ វិវេកវាសំ។

អញ្ញេនេវាតិ យត្ថ មហាបុរិសោ តទា វិហរតិ, តតោ អញ្ញេនេវ ទិសាភាគេន។ កាមំ ពោធិមណ្ឌោ ជម្ពុទីបស្ស មជ្ឈេ នាភិដ្ឋានិយោ, តទា បន ព្រហារញ្ញេ វីរិត្តេ យោគីនំ បដិសល្លានសារុប្បោ ហុត្វា តិដ្ឋតិ, តទញ្ញោ បន ជម្ពុទីបប្បទេសោ យេភុយ្យេន ពហុជនោ អាកិណ្ណមនុស្សោ តទ្ទោ ធីតោ អហោសិ។ តេន តេ តំ តំ ជនបទទេសំ ឧទ្ទិស្ស គតា “**អន្តោ ជម្ពុទីបាភិមុខា ចារិកំ បក្កន្តា**”តិ វុត្តា **អន្តោ ជម្ពុទីបាភិមុខា**, ន ហិមវន្តាទិបព្ពតាភិមុខាតិ អត្ថោ។

ពោធិសត្តអភិនិវេសវណ្ណនា

៥៧. កាមំ ភគវា ពុទ្ធោ ហុត្វា សត្តសត្តាហានិ តត្ថេវ វសិ, សព្ពបឋមំ បន វិសាខបុណ្ណមំ សន្ធាយ “**ឯកវត្តិវាសំ ឧបគតស្សា**”តិ វុត្តំ។ **រហោគតស្សា**តិ រហោ ជនវិវិត្តំ ឋានំ ឧបគតស្ស, តេន គណសង្គណិកាភាវេន មហាសត្តស្ស កាយវិវេកមាហ។ **បដិសល្លីនស្សា**តិ នានារម្មណចារតោ ចិត្តស្ស និវត្តិយា បតិ សម្មទេវ និលីនស្ស តត្ថ អវិសដចិត្តស្ស, តេន ចិត្តសង្គណិកាភាវេនស្ស បុព្ពភាគិយំ ចិត្តវិវេកមាហ។ **ទុក្ខ**ន្តិ ជាតិអាទិមូលកំ ទុក្ខំ។ កាមំ ចុតូបបាតាបិ ជាតិមរណានិ ឯវ, មរណជាតិយោវ “ជាយតិ មីយតី”តិ បន វត្វា “ចវតិ ឧបបជ្ជតី”តិ វចនំ ន ឯកភវបរិយាបន្នានំ នេសំ គហណំ, អថ ខោ នានាភវបរិយាបន្នានំ ឯកជ្ឈំ គហណន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ “**តេទំ ទ្វយំ…បេ… វុត្ត**”ន្តិ។ កស្មា បន លោកស្ស កិច្ឆាបត្តិបរិកិត្តនេ “ជរាមរណស្សា”តិ ជរាមរណវសេន និយមនំ កតន្តិ អាហ “**យស្មា**”តិអាទិ។ **ជរាមរណមេវ ឧបដ្ឋាតិ** អាទិតោតិ អធិប្បាយោ។ **អភិនិវិដ្ឋស្សា**តិ អារទ្ធស្ស។ បដិច្ចសមុប្បាទមុខេន វិបស្សនារម្ភេ តស្ស ជរាមរណតោ បដ្ឋាយ អភិនិវេសោ អគ្គតោ យាវ មូលំ ឱតរណំ វិយាតិ អាហ “**ភវគ្គតោ ឱតរន្តស្ស វិយា**”តិ។

ឧបាយមនសិការាតិ ឧបាយេន មនសិករណតោ មនសិការស្ស បវត្តនតោ។ តទានិ តំ ឧបាយមនសិការ បរិយាយំ យោនិសោមនសិការំ សរូបតោ, បវត្តិអាការតោ ច ទស្សេតុំ “**អនិច្ចាទីនិ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **យោនិសោមនសិការោ នាម ហោតី**តិ យាថាវតោ មនសិការភាវតោ។ **អនិច្ចាទីនី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ទុក្ខានត្តអសុភាទីនំ គហណំ។ **អយ**ន្តិ “ឯតទហោសី”តិ ឯវំ វុត្តោ “កិម្ហិ នុ ខោ សតី”តិអាទិនយប្បវត្តោ មនសិការោ។ **តេសំ អញ្ញតរោ**តិ តេសុ អនិច្ចាទិមនសិការេសុ អញ្ញតរោ ឯកោ។ កោ បន សោតិ? អនិច្ចមនសិការោវ, តត្ថ ការណមាហ “**ឧទយព្ពយានុបស្សនាវសេន បវត្តត្តា**”តិ។ យញ្ហិ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ ចវតិ ច, តំ អនិច្ចំ ឧទយវយបរិច្ឆិន្នត្តា អទ្ធុវត្តិ កត្វា។ តស្ស បន តព្ភាវទស្សនំ យាថាវមនសិការតាយ យោនិសោមនសិការោ ។ **តតោ យោនិសោមនសិការា**តិ ហេតុម្ហិ និស្សក្កវចនន្តិ តស្ស តមិនា “**ឧបាយមនសិការេនា**”តិ ហេតុម្ហិ ករណវចនេន អត្ថមាហ។ **សមាគមោ អហោសី**តិ យាថាវតោ បដិវិជ្ឈនវសេន សង្គមោ អហោសិ។ **កឹ បន ត**ន្តិ កឹ បន តំ ជរាមរណការណន្តិ អាហ “**ជាតី**”តិ។ “ជាតិយា ខោ”តិអាទីសុ អយំ សង្ខេបត្ថោ – កិម្ហិ នុ ខោ សតិ ជរាមរណំ ហោតិ, កឹ បច្ចយា ជរាមរណ”ន្តិ ជរាមរណការណំ បរិគ្គណ្ហន្តស្ស ពោធិសត្តស្ស “យស្មឹ សតិ យំ ហោតិ, អសតិ ច ន ហោតិ, តំ តស្ស ការណ”ន្តិ ឯវំ អព្យភិចារិការណបរិគ្គណ្ហនេ “ជាតិយា ខោ សតិ ជរាមរណំ ហោតិ, ជាតិបច្ចយា ជរាមរណ”ន្តិ យា ជរាមរណស្ស ការណបរិគ្គាហិកា បញ្ញា ឧប្បជ្ជតិ, តាយ ឧប្បជ្ជន្តិយា សមាគមោ អហោសីតិ។ **សព្ពបទានី**តិ “កិម្ហិ នុ ខោ សតិ ជាតិ ហោតី”តិអាទិនា អាគតានិ ជាតិអាទីនិ វិញ្ញាណបរិយោសានានិ នវ បទានិ។

ទ្វាទសបទិកេ បដិច្ចសមុប្បាទេ តេជ យានិ ទ្វេ បទានិ អគ្គហិតានិ, តេសំ អគ្គហណេ ការណំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជេតុកាមោ តេសំ គហេតព្ពាការំ តាវ ទស្សេន្តោ “**ឯត្ថ បនា**”តិអាទិមាហ។ បច្ចក្ខភូតំ បច្ចុប្បន្នភវំ បឋមំ គហេត្វា តទនន្តរំ អនាគតំ “ទុតិយ”ន្តិ គហណេ អតីតោ តតិយោ ហោតីតិ អាហ “**អវិជ្ជា សង្ខារា ហិ អតីតោ ភវោ**”តិ។ ននុ ចេត្ថ អនាគតស្សាបិ ភវស្ស គហណំ ន សម្ភវតិ បច្ចុប្បន្នវសេន អភិនិវេសស្ស ជោតិតត្តាតិ?

សច្ចមេតំ, ការណេ បន គហិតេ ផលំ គហិតមេវ ហោតីតិ តថា វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អបិ ចេត្ថ អនាគតោបិ អទ្ធា អត្ថតោ សង្គហិតោ ឯវ, យតោ បរតោ “នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន”ន្តិអាទិនា អនាគតទ្ធសង្គហិកា ទេសនា បវត្តា។ **តេហី**តិ អវិជ្ជាសង្ខារេហិ អារម្មណភូតេហិ។ **ន ឃដិយតិ** ន សម្ពជ្ឈតិ។ **មហាបុរិសោ ហិ បច្ចុប្បន្នវសេន អភិនិវិដ្ឋោ**តិ អយដនេ ការណមាហ។ **អទិដ្ឋេហី**តិ អនវពុទ្ធេហិ, ឥត្ថម្ភូតលក្ខណេ ចេតំ ករណវចនំ។ សតិ អនុពោធេ បដិវេធេន ភវិតព្ពន្តិ អាហ “**ន សក្កា ពុទ្ធេន ភវិតុ**”ន្តិ។ **ឥមិនា**តិ មហាសត្តេន។ **តេ**តិ អវិជ្ជាសង្ខារា។ **ភវឧបាទានតណ្ហាវសេនេវា**តិ ភវឧបាទានតណ្ហាទស្សនវសេនេវ។ **ទិដ្ឋា** តំសភាវតំសហគតេហិ តេហិ សមានយោគក្ខមត្តា។ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៥៧០) **កថិតាវ,** តស្មា ន ឥធ កថេតព្ពាតិ អធិប្បាយោ។

៥៨. បច្ចយតោតិ ហេតុតោ, សង្ខារតោតិ អត្ថោ។ “កិម្ហិ នុ ខោ សតិ ជរាមរណំ ហោតី”តិអាទិនា ហិ ហេតុបរម្បរាវសេន ផលបរម្បរាយ វុច្ចមានាយ “កិម្ហិ នុ ខោ សតិ វិញ្ញាណំ ហោតី”តិ វិចារណាយ “សង្ខារេ ខោ សតិ វិញ្ញាណំ ហោតី”តិ វិញ្ញាណស្ស វិសេសការណភូតេ សង្ខារេ អគ្គហិតេ តតោ វិញ្ញាណំ បដិនិវត្តតិ នាម, ន សព្ពបច្ចយតោ។ តេនេវាហ “នាមរូបេ ខោ សតិ វិញ្ញាណំ ហោតី”តិ (ទី. និ. ២.៥៨), នាមម្បិ ចេត្ថ សហជាតាទិវសេនេវ បច្ចយភូតំ អធិប្បេតំ, ន កម្មូបនិស្សយវសេន បច្ចុប្បន្នវសេន អភិនិវិសស្ស ជោតិតត្តា។ **អារម្មណតោ**តិ អវិជ្ជាសង្ខារសង្ខាតអារម្មណតោ, អតីតភវសង្ខាតអារម្មណតោ វា។ អតីតទ្ធបរិយាបន្នា ហិ អវិជ្ជាសង្ខារា។ យតោ បដិនិវត្តមានំ វិញ្ញាណំ អតីតភវតោបិ បដិនិវត្តតិ នាម។ **ឧភយម្បី**តិ បដិសន្ធិវិញ្ញាណម្បិ វិបស្សនាវិញ្ញាណម្បិ។ **នាមរូបំ នាតិក្កមតី**តិ បច្ចយភូតំ, អារម្មណភូតញ្ច នាមរូបំ នាតិក្កមតិ តេន វិនា អវត្តនតោ។ តេនាហ “**នាមរូបតោ បរំ ន គច្ឆតី**”តិ។

វិញ្ញាណេ នាមរូបស្ស បច្ចយេ ហោន្តេតិ វិញ្ញាណេ នាមស្ស, រូបស្ស, នាមរូបស្ស ច បច្ចយេ ហោន្តេ។ **នាមរូបេ ច វិញ្ញាណស្ស បច្ចយេ ហោន្តេ**តិ តថា នាមេ, រូបេ, នាមរូបេ ច វិញ្ញាណស្ស បច្ចយេ ហោន្តេតិ ចតុវោការឯកវោការបញ្ចវោការភវវសេន យថារហំ យោជនា វេទិតព្ពា, **ទ្វីសុបិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេសុ ហោន្តេសូ**តិ បន បញ្ចវោការភវវសេនេវ។ **ឯត្តកេនា**តិ ឯវំ វិញ្ញាណ នាមរូបានំ អញ្ញមញ្ញំ ឧបត្ថម្ភនវសេន បវត្តិយា។ **ជាយេថ វា…បេ.… ឧបបជ្ជេថ វា**តិ “សត្តោ ជាយតិ…បេ.… ឧបបជ្ជតិ វា”តិ សមញ្ញា ហោតិ វិញ្ញាណនាមរូបវិនិមុត្តស្ស សត្តបញ្ញត្តិយា ឧបាទានភូតស្ស ធម្មស្ស អភាវតោ។ តេនាហ “**ឥតោ ហី**”តិអាទិ។ **ឯតទេវា**តិ វិញ្ញាណំ, នាមរូបន្តិ ឯតំ ទ្វយមេវ។

បញ្ច បទានីតិ “ជាយេថ វា”តិអាទីនិ បញ្ច បទានិ។ ននុ តត្ថ បឋមតតិយេហិ ចតុត្ថបញ្ចមានិ អត្ថតោ អភិន្នានីតិ អាហ “**សទ្ធឹ អបរាបរំ ចុតិបដិសន្ធីហី**”តិ។ **បុន តំ ឯត្តាវតាតិ វុត្តមត្ថ**ន្តិ យោ “ឯត្តាវតា”តិ បទេន បុព្ពេ វុត្តោ, តមេវ យថាវុត្តមត្ថំ “យទិទ”ន្តិអាទិនា **និយ្យាតេន្តោ** និទស្សេន្តោ បុន **វត្វា។ អនុលោមបច្ចយាការវសេនា**តិ បច្ចយធម្មទស្សនបុព្ពកំ បច្ចយុប្បន្នធម្មទស្សនវសេន។ បច្ចយធម្មានញ្ហិ អត្តនោ បច្ចយុប្បន្នស្ស បច្ចយភាវោ ឥទប្បច្ចយតា បច្ចយាការោ, សោ ច “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិអាទិនា វុត្តោ។ សំសារប្បវត្តិយា អនុលោមនតោ **អនុលោមបច្ចយាការោ។** ជាតិអាទិកំ សព្ពំ វដ្ដទុក្ខំ ចិត្តេន សមិហិតេន កតំ សមូហវសេន គហេត្វា បាឡិយំ “ទុក្ខក្ខន្ធស្សា”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**ជាតិ…បេ.… ទុក្ខរាសិស្សា**”តិ។

៥៩. ទុក្ខក្ខន្ធស្ស អនេកវារំ សមុទយទស្សនវសេន វិញ្ញាណស្ស បវត្តត្តា “**សមុទយោ សមុទយោ**”តិ អាមេឌិតវចនំ អវោច។ អថ វា “ឯវំ សមុទយោ ហោតី”តិ ឥទំ ន កេវលំ និព្ពត្តិនិទស្សនបទំ, អថ ខោ បដិច្ចសមុប្បាទ-សទ្ទោ វិយ សមុប្បាទមុខេន ឥធ សមុទយ-សទ្ទោ និព្ពត្តិមុខេន បច្ចយត្ថំ វទតិ។ វិញ្ញាណាទយោ ភវន្តា ឥធ បច្ចយធម្មា និទ្ទិដ្ឋា, តេ សាមញ្ញរូបេន ព្យាបនិច្ឆាវសេន គណ្ហន្តោ “សមុទយោ សមុទយោ”តិ អាហ, ឯវញ្ច កត្វា យំ វក្ខតិ “ឥមស្មឹ សតិ ឥទំ ហោតីតិ បច្ចយសញ្ញាននមត្ថំ កថិត”ន្តិ, (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៥៩) តំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ យទិ ឯវំ “ឧទយទស្សនបញ្ញា វេសា”តិ ឥទំ កថន្តិ? នាយំ ទោសោ បច្ចយតោ ឧទយទស្សនមុខេន និព្ពត្តិលក្ខណទស្សនស្ស សម្ភវតោ។ **ទស្សនដ្ឋេន ចក្ខូ**តិ សមុទយស្ស បច្ចក្ខតោ ទស្សនភាវេន ចក្ខុ វិយាតិ **ចក្ខុ។ ញាតករណដ្ឋេនា**តិ យថា សមុទយោ សម្មទេវ ញាតោ ហោតិ អវពុទ្ធោ, ឯវំ ករណដ្ឋេន។ **បជាននដ្ឋេនា**តិ “វិញ្ញាណាទិតំតំបច្ចយុប្បត្តិយា ឯតស្ស ទុក្ខក្ខន្ធស្ស សមុទយោ ហោតី”តិ បការតោ ជាននដ្ឋេន។ **និព្ពិជ្ឈិត្វា បដិវិជ្ឈិត្វា ឧប្បន្នដ្ឋេនា**តិ អនិព្ពិជ្ឈិត្វា បុព្ពេ ឧទយទស្សនបញ្ញាយ បដិបក្ខធម្មេ និព្ពិជ្ឈិត្វា “អយំ សមុទយោ”តិ បច្ចយតោ, ខណតោ ច, សរូបតោ បដិវិជ្ឈិត្វា ឧប្បន្នភាវេន, និព្ពិជ្ឈនដ្ឋេន បដិវិជ្ឈនដ្ឋេន វិជ្ជាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឱភាសដ្ឋេនា**តិ សមុទយសភាវបដិច្ឆាទនកស្ស មោហន្ធការស្ស ច កិលេសន្ធការស្ស ច វិធមនវសេន អវភាសកភាវេន។

ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ បដិបាដិយា វិភាវេតុំ “**យថាហា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ចក្ខុំ ឧទបាទី**តិ បាឡិយំ បទុទ្ធារោ។ កថំ ឧទបាទីតិ ចេតិ អាហ “**ទស្សនដ្ឋេនា**”តិ។ “សមុទយស្ស បច្ចក្ខតោ ទស្សនភាវេនាតិ វុត្តោ

វាយមត្ថោ។ ឥមិនា នយេន សេសបទេសុបិ អត្ថោ វេទិតព្វោ។ **ចក្ខុធម្មោ**តិ ចក្ខូតិ បាឡិធម្មោ។ **ទស្សនដ្ឋោ អត្ថោ**តិ ទស្សនសភាវោ តេន បកាសេតព្វោ អត្ថោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯត្តកេហិ បទេហី**តិ ឥមេហិ បញ្ចហិ បទេហិ។ “**កឹ កថិត**”ន្តិ បិណ្ឌត្ថំ បុច្ឆតិ។ **បច្ចយសញ្ជាននមត្ត**ន្តិ វិញ្ញាណាទីនំ បច្ចយធម្មានំ នាមរូបាទិបច្ចយុប្បន្នស្ស បច្ចយសភាវសញ្ជាននមត្តំ កថិតំ អវិសេសតោ បច្ចយសភាវសល្លក្ខណស្ស ជោតិតត្តា។ សង្ខារានំ សម្មទេវ ឧទយទស្សនស្ស ជោតិតត្តា “**វីថិបដិបន្នា តរុណវិបស្សនា កថិតា**”តិ ច វុត្តំ។

៦១. អត្តនា អធិគតត្តា អាសន្នបច្ចក្ខតាយ “**អយ**”ន្តិ វុត្តំ, អរិយមគ្គាទីនំ មគ្គនដ្ឋេន **មគ្គោ**តិ។ បុព្ពភាគវិបស្សនា ហេសា។ តេនាហ “**ពោធាយា**”តិ។ ពោធបទស្ស ភាវសាធនតំ សន្ធាយាហ “**ចតុសច្ចពុជ្ឈនត្ថាយា**”តិ។ បរិញ្ញាបហានភាវនាភិសមយា យាវទេវ សច្ឆិកិរិយាភិសមយត្ថា និព្ពានាធិគមត្ថត្តា ព្រហ្មចរិយវាសស្សាតិ វុត្តំ “**និព្ពានពុជ្ឈនត្ថាយ ឯវ វា**”តិ។ “និព្ពានំ បរមំ សុខ”ន្តិ (ម. និ. ២.២១៥, ២១៧; ធ. ប. ២០៤) ហិ វុត្តំ។ **ពុជ្ឈតី**តិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ឯកបដិវេធេន បដិវិជ្ឈតិ, តេន ពោធ-សទ្ទស្ស កត្តុសាធនត្តមាហ។ **បច្ចត្តបទេហី**តិ បឋមាវិភត្តិទីបកេហិ បទេហិ។ **និព្ពានមេវ កថិតំ** វិញ្ញាណាទិ និរុជ្ឈតិ ឯត្ថាតិ កត្វា។ **អនិព្ពត្តិនិរោធ**ន្តិ សព្ពសោ បច្ចយនិរោធេន អនុប្បាទនិរោធំ អច្ចន្តនិរោធំ។

៦២. **សព្ពេហេវ ឯតេហិ បទេហី**តិ “ចក្ខុ”តិអាទីហិ បញ្ចហិ បទេហិ។ **និរោធសញ្ជាននមត្តមេវា**តិ “និរោធោ និរោធោតិ ខោ”តិអាទិនា និរោធស្ស សញ្ជាននមត្តមេវ **កថិតំ** បុព្ពារម្ភភាវតោ, ន តស្ស បដិវិជ្ឈនវសេន បច្ចក្ខតោ ទស្សនំ អរិយមគ្គស្ស អនធិគតត្តា។ សង្ខារានំ សម្មទេវ និរោធទស្សនំ នាម សិខាប្បត្តាយ វិបស្សនាយ វសេន ឥច្ឆិតព្ពន្តិ “**វុដ្ឋានគាមិនី ពលវវិបស្សនា កថិតា**”តិ ច វុត្តំ។

៦៣. **វិទិត្វា**តិ បុព្ពភាគិយេន ញាណេន ជានិត្វា។ **តតោ អបរភាគេ**តិ វុត្តនយេន បច្ចយនិរោធជាននតោ បច្ឆាភាគេ។ **ឧបាទានស្ស បច្ចយភូតេសូ**តិ ចតុព្ពិធស្សបិ ឧបាទានស្ស អារម្មណបច្ចយាទិនា បច្ចយភូតេសុ, ឧបាទានិយេសូតិ អត្ថោ ។ **វុហន្តោ**តិ បវត្តេន្តោ។ **ឥទ**ន្តិ “អបរេន សមយេនា”តិអាទិ វចនំ។ **កស្មា វុត្ត**ន្តិ “យាយ បដិបត្តិយា សព្ពេបិ មហាពោធិសត្តា ចរិមភវេ ពោធាយ បដិបជ្ជន្តិ, វិបស្សនាយ មហាពោធិសត្តេន តថេវ បដិបន្ន”ន្តិ កថេតុកម្យតាវសេន បុច្ឆាវចនំ។ តេនាហ “**សព្ពេយេវ ហី**”តិអាទិ។ តត្ថ បុត្តស្ស ជាតទិវសេ មហាភិនិក្ខមនំ, បធានានុយោគោ ច ធម្មតាវសេន វេទិតព្ពោ, ឥតរំ ឥតិកត្តព្ពតាវសេន។ តត្ថាបិ ចិរកាលបរិភាវនាយ លទ្ធាសេវនាយ មហាករុណាយ សញ្ចោទិតមានសត្តា “កិច្ឆំ វតាយំ លោកោ អាបន្នោ”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៥៧; សំ. និ. ២.៤, ១០) សំសារទុក្ខតោ មោចេតុំ ឥច្ឆិតស្ស សត្តលោកស្ស កិច្ឆាបត្តិទស្សនមុខេន ជរាមរណតោ បដ្ឋាយ បច្ចយាការសម្មសនម្បិ ធម្មតាវ។ តថា អត្តាធីនតាយ, កេនចិ អនុបខតត្តា, អសេចនកសុខវិហារតាយ, ចតុត្ថជ្ឈានិកតាយ ច អានាបានកម្មដ្ឋានានុយោគោ។ **បញ្ចសុ ខន្ធេសុ អភិនិវិសិត្វា**តិ វិញ្ញាណនាមរូបាទិបរិយាយេន គហិតេសុ បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ វិបស្សនាភិនិវេសវសេន អភិនិវិសិត្វា បដិបត្តិំ អារភិត្វា។ **អនុក្កម**ន្តិ អនុ អនុ គាមិតព្ពតោ បដិបជ្ជិតព្ពតោ “អនុក្កម”ន្តិ លទ្ធនាមំ អនុបុព្ពបដិបត្តិំ។ **គត្វា**តិ បដិបជ្ជិត្វា។

ឥតិ រូបន្តិ ឯត្ថ ទុតិយោ **ឥតិ**-សទ្ទោ និទស្សនត្ថោ, តេន បឋមោ **ឥតិ**-សទ្ទោ សរូបស្ស, បរិមាណស្ស ច ពោធកោ អនេកត្ថត្តា និបាតានំ,អាវុត្តិអាទិវសេន វាយមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អន្តោគធាវធារណញ្ច វាក្យំ ទស្សេន្តោ “**ឥទំ រូបំ, ឯត្តកំ រូបំ, ឥតោ ឧទ្ធំ រូបំ នត្ថី**”តិអាទិមាហ ។ តត្ថ “**រុប្បនសភាវ**”ន្តិ ឥមិនា សាមញ្ញតោ រូបស្ស សភាវោ ទស្សិតោ, “**ភូតុបាទាយភេទ**”ន្តិអាទិនា វិសេសតោ, តទុភយេនបិ “ឥទំ រូប”ន្តិ បទស្ស អត្ថោ និទ្ទិដ្ឋោ។ តត្ថ **លក្ខណំ** នាម តស្ស តស្ស រូបវិសេសស្ស អនញ្ញសាធារណោ សភាវោ។ **រសោ** តស្សេវ អត្តនោ ផលំ បតិ បច្ចយភាវោ។ **បច្ចុបដ្ឋានំ** តស្ស បរមត្ថតោ វិជ្ជមានត្តា យាថាវតោ ញាណស្ស គោចរភាវោ។ **បទដ្ឋានំ** អាសន្នការណំ, តេនស្ស បច្ចយាយត្តវុត្តិតា ទស្សិតា។ “**អនវសេសរូបបរិគ្គហោ**”តិ ឥមិនា បន “ឯត្តកំ រូបំ, ឥតោ ឧទ្ធំ” រូបំ នត្ថីតិ បទទ្វយស្សាបិ អត្ថោ និទ្ទិដ្ឋោ រូបស្ស សព្ពសោ បរិយាទានវសេន និយាមនតោ។ “ឥតិ រូបស្ស សមុទយោ”តិ ឯត្ថ បន **ឥតិ**-សទ្ទោ “ឥតិ ខោ ភិក្ខវេ សប្បដិភយោ ពាលោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.១២៤; អ. និ. ៣.១) វិយ បការត្ថោតិ អាហ “**ឥតីតិ ឯវ**”ន្តិ។

អវិជ្ជាសមុទយាតិ អវិជ្ជាយ ឧប្បាទា, អត្ថិភាវាតិ អត្ថោ។ និរោធនិរោធី ហិ ឧប្បាទោ អត្ថិភាវវាចកោបិ ហោតិ, តស្មា បុរិមភវសិទ្ធាយ អវិជ្ជាយ សតិ ឥមស្មឹ ភវេ រូបសមុទយោ, រូបស្ស ឧប្បាទោ ហោតីតិ អត្ថោ។ “**តណ្ហាសមុទយា**”តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អាហារសមុទយា**តិ ឯត្ថ បន បវត្តិបច្ចយេសុ កពឡីការាហារស្ស ពលវតាយ សោ ឯវ គហិតោ។ តស្មឹ បន គហិតេ បវត្តិបច្ចយតាសាមញ្ញេន ឧតុចិត្តានិ គហិតានេវ ហោន្តីតិ ចតុសមុដ្ឋានិករូបស្ស បច្ចយតោ ឧទយទស្សនំ វិភាវិតមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “**និព្ពត្តិលក្ខណ**”ន្តិអាទិនា កាលវសេន ឧទយទស្សនមាហ។ តត្ថ **និព្ពត្តិលក្ខណ**ន្តិ រូបស្ស ឧប្បាទសង្ខាតំ សង្ខតលក្ខណំ។ **បស្សន្តោបី**តិ ន កេវលំ

បច្ចយសមុទយមេវ, អថ ខោ ខណតោ ឧទយំ បស្សន្តោបិ។ អទ្ធាវសេន ហិ បឋមំ ឧទយំ បស្សិត្វា ឋិតោ បុន សន្តតិវសេន ទិស្វា អនុក្កមេន ខណវសេន បស្សតិ។ **អវិជ្ជានិរោធា រូបនិរោធោ**តិ អគ្គមគ្គេន អវិជ្ជាយ អនុប្បាទនិរោធតោ អនាគតស្ស រូបស្ស អនុប្បាទនិរោធោ ហោតិ បច្ចយាភាវេ អភាវតោ។ **តណ្ហានិរោធា កម្មនិរោធោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **អាហារនិរោធា**តិ បវត្តិបច្ចយស្ស កពឡីការាហារស្ស អភាវេន។ **រូបនិរោធោ**តិ តំសមុដ្ឋានរូបស្ស អភាវោ ហោតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ **“វិបរិណាមលក្ខណ”**ន្តិ ភង្គកាលវសេន ហេតំ វយទស្សនំ, តស្មា តំ អទ្ធាវសេន បឋមំ បស្សិត្វា បុន សន្តតិវសេន ទិស្វា អនុក្កមេន ខណវសេន បស្សតិ។ អយញ្ច នយោ បាកតិកវិបស្សកវសេន វុត្តោ, ពោធិសត្តានំ បនេតំ នត្ថិ។ ឯស នយោ ឧទយទស្សនេបិ។

“ឥតិ វេទនា”តិអាទីសុបិ ហេដ្ឋា រូបេ វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តេនាហ **“អយំ វេទនា, ឯត្តកា វេទនា”**តិអាទិ។ តត្ថ **វេទយិត…បេ…. សភាវ**ន្តិ ឯត្ថ “វេទយិតសភាវំ…បេ…. វិជាននសភាវ”ន្តិ បច្ចេកំ **សភាវ-** សទ្ទោ យោជេតព្ពោ។ **វេទយិតសភាវ**ន្តិ អនុភវនសភាវំ។ **សញ្ជាននសភាវ**ន្តិ “នីលំ បីត”ន្តិអាទិនា អារម្មណស្ស សល្លក្ខណសភាវំ។ **អភិសង្ខរណសភាវ**ន្តិ អាយូហនសភាវំ។ **វិជាននសភាវ**ន្តិ អារម្មណស្ស ឧបលទ្ធិសភាវំ។ **សុខាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ទុក្ខសោមនស្សទោមនស្សុបេក្ខាវេទនានំ សង្គហោ **រូបសញ្ញាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សទ្ទសញ្ញាទីនំ, **ផស្សាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ចេតនា វិតក្កាទីនំ **ចក្ខុវិញ្ញាណាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សព្ពេសំ លោកិយវិញ្ញាណានំ សង្គហោ។ យថា ច វិញ្ញាណេ, ឯស នយោ វេទនាទីសុបិ។ **តេស**ន្តិ “សមុទយោ”តិ វុត្តធម្មានំ។ **តីសុ ខន្ធេសូ**តិ វេទនាសញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធេសុ។ “ផុដ្ឋោ វេទេតិ, ផុដ្ឋោ សញ្ជានាតិ, ផុដ្ឋោ ចេតេតី”តិ (សំ. និ. ៤.៩៣) វចនតោ **“ផស្សសមុទយា”តិ វត្តព្ពំ**។ “នាមរូបបច្ចយាបិ វិញ្ញាណ”ន្តិ (វិភ. ២៤៦; ទី. និ. ២.៩៧) វចនតោ **វិញ្ញាណក្ខន្ធេ “នាមរូបសមុទយា”**តិ វត្តព្ពំ។ **តេសំ យេវា**តិ តីសុ ខន្ធេសុ “ផស្សស្ស វិញ្ញាណក្ខន្ធេ នាមរូបស្សា”តិ ផស្សនាមរូបានំយេវ **វសេន អត្ថង្គមបទម្បិ យោជេតព្ពំ**, អវិជ្ជាទយោ បន រូបេ វុត្តសទិសា ឯវាតិ អធិប្បាយោ។

សមបញ្ញាសលក្ខណវសេនាតិ បច្ចយតោ វីសតិ ខណតោ បញ្ចាតិ បញ្ចវីសតិយា ឧទយលក្ខណានំ, បច្ចយតោ វីសតិ ខណតោ បញ្ចាតិ បញ្ចវីសតិយា ឯវ វយលក្ខណានំ ចាតិ សមបញ្ញាសាយ ឧទយវយលក្ខណានំ វសេន។ តត្ថ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ឧទយោ លក្ខីយតិ ឯតេហីតិ **លក្ខណានី**តិ វុច្ចន្តិ អវិជ្ជាទិសមុទយោតិ, តថា តេសំ អនុប្បាទនិរោធោ លក្ខីយតិ ឯតេហីតិ **លក្ខណានី**តិ វុច្ចន្តិ អវិជ្ជាទីនំ អច្ចន្តនិរោធោ។ និព្ពត្តិវិបរិណាមលក្ខណានិ បន សង្ខតលក្ខណមេវាតិ។ ឯវំ ឯតានិ សមបញ្ញាសលក្ខណានិ សរូបតោ វេទិតព្ពានិ។ **យថានុក្កមេន វឌ្ឍិតេ**តិ យថាវុត្តឧទយព្ពយញាណេ តិក្ខេ សូរេ បសន្នេ ហុត្វា វហន្តេ តតោ បរំ វត្តព្ពានំ ភង្គញាណាទីនំ ឧប្បត្តិបដិបាដិយា ពុទ្ធិប្បត្តេ បរមុក្កំសគតេ **វិបស្សនាញាណេ។** ភគវេ ហិ ឆត្តឹសកោដិសតសហស្សមុខេន បវត្តេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណានុច្ចវិកេន មហាវជិរញាណសង្ខាតេន សម្មសនញាណេន សម្ភតានុភាវំ គតព្ពំ គណ្ហន្តំ បរិបាកំ គច្ឆន្តំ បដិបទាវិសុទ្ធិញាណំ អបរិមិតកាលេ សម្ភតាយ បញ្ញាបារមិយា អានុភាវេន ឧក្កំសបារមិប្បត្តំ អនុក្កមេន វុដ្ឋានគាមិនិភាវំ ឧបគន្ត្វា យទា អរិយមគ្គេន ឃដេតិ, តទា អរិយមគ្គចិត្តំ សព្ពកិលេសេហិ មគ្គបដិបាដិយា វិមុច្ចតិ , វិមុច្ចន្តញ្ច តថា វិមុច្ចតិ, យថា សព្ពញេយ្យាវរណប្បហានំ ហោតិ។ យំ កិលេសានំ “សវាសនប្បហាន”ន្តិ វុច្ចតិ, តយិទំ បហានំ អត្ថតោ អនុប្បត្តិនិរោធោតិ អាហ **“អនុប្បាទនិរោធេនា”**តិ។ **អាសវសង្ខាតេហិ កិលេសេហី**តិ ភវតោ អាភវគ្គំ, ធម្មតោ អាគោត្រភុំ សវនតោ បវត្តនតោ អាសវសញ្ញិតេហិ រាគោ, ទិដ្ឋិ, មោហោតិ ឥមេហិ កិលេសេហិ។ លក្ខណវចនញ្ចេតំ, បាឡិយំ យទិទំ “អាសវេហី”តិ, តទេកដ្ឋតាយ បន សព្ពេហិបិ កិលេសេហិ សព្ពេហិបិ បាបធម្មេហិ ចិត្តំ វិមុច្ចតិ។ **អគ្គហេត្វា**តិ តេសំ កិលេសានំ លេសមត្តម្បិ អគ្គហេត្វា។

មគ្គក្ខណេ វិមុច្ចតិ នាម តំតំមគ្គវជ្ឈកិលេសេហិ **ផលក្ខណេ វិមុត្តំ នាម។ មគ្គក្ខណេ វា វិមុត្តញ្ចេវ វិមុច្ចតិ ចា**តិ ឧបរិមគ្គក្ខណេ ហេដ្ឋិមមគ្គវជ្ឈេហិ វិមុត្តញ្ចេវ យថាសកំ បហាតព្ពេហិ វិមុច្ចតិ ច។ **ផលក្ខណេ វិមុត្តមេវា**តិ សព្ពស្មិម្បិ ផលក្ខណេ វិមុត្តមេវ, ន វិមុច្ចតិ នាម។

សព្ពពន្ធនាតិ ឱរម្ភាគិយុទ្ធម្ភាគិយសង្គហិតា សព្ពស្មាបិ ភវសញ្ញោជនា, **វិប្បមុត្តោ** វិសេសតោ បការេហិ មុត្តោ។ **សុវិកសិតចិត្តសន្តានោ**តិ សាតិសយំ ញាណរស្មិសម្ផស្សេន សុដ្ឋុ សម្មទេវ សម្ផុល្លចិត្តសន្តានោ។ **“ចត្តារិ មគ្គញាណានី”**តិអាទិ យេហិ ញាណេហិ សុវិកសិតចិត្តសន្តានោ, តេសំ ឯកទេសេន ទស្សនំ។ និប្បទេសតោ ទស្សនំ បន បរតោ អាគមិស្សតិ, តស្មា តត្ថេវ តានិ វិភជិស្សាម។ **សកលេ ច ពុទ្ធគុណេ**តិ អតីតំសេ អប្បដិហតញាណាទិកេ សព្ពេបិ ពុទ្ធគុណេ។ យទា ហិ លោកនាថោ អគ្គមគ្គំ អធិគច្ឆតិ, តទា សព្ពេ គុណេ ហត្ថគតេ ករោតិ នាម។ តតោ បរំ “ហត្ថគតេ កត្វា ឋិតោ”តិ វុច្ចតិ។

“បរិបុណ្ណសង្កប្បោ”តិ វត្វា បរិបុណ្ណសង្កប្បតាបរិទីបនំ ឧទានំ ទស្សេតុំ “អនេកជាតិសំសារ”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ អាទិតោ ទ្វិន្នំ គាថានមត្ថោ ហេដ្ឋា **ព្រហ្មជាលនិទានវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. ដី. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថា

វណ្ណនា) វុត្តោ ឯវ។ បរតោ បន **អយោឃនហតស្សាតិ** អយោ ហញ្ញតិ ឯតេនាតិ **អយោឃនំ,** កម្មារានំ អយោកូដំ, អយោមុដ្ឋិ ច, តេន អយោឃនេន ហតស្ស បហតស្ស។ **ឯវ**-សទ្ទោ ចេត្ថ និបាតមត្តំ។ **ជលតោ ជាតវេទសោតិ** ជលយមានស្ស អគ្គិស្ស, អនាទរេ វា ឯតំ សាមិវចនំ។ **អនុបុព្ពូបសន្តស្សាតិ** អនុក្កមេន ឧបសន្តស្ស វិជ្ឈាតស្ស និរុទ្ធស្ស។ **យថា ន ញាយតេ គតីតិ** យថា តស្ស គតិ ន ញាយតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – អយោមុដ្ឋិកូដាទិនា បហតត្តា អយោឃនេន ហតស្ស បហតស្ស អយោគតស្ស, កំសភាជនាទិគតស្ស វា ជលមានស្ស អគ្គិស្ស អនុក្កមេន ឧបសន្តស្ស ទសសុ ទិសាសុ ន កត្ថចិ គតិ បញ្ញាយតិ បច្ចយនិរោធេន អប្បដិសន្ធិកនិរុទ្ធត្តាតិ។ **ឯវំ សម្មាវិមុត្តានន្តិ** សម្មា ហេតុនា ញាយេន តទង្គវិក្ខម្ភនវិមុត្តិបុព្ពង្គមាយ សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា អរិយមគ្គេន ចតូហិបិ ឧបាទានេហិ, អាសវេហិ ច មុត្តត្តា សម្មា វិមុត្តានំ, តតោ ឯវ កាមពន្ធនសង្ខាតំ កាមោឃភវោឃាទិភេទំ អវសិដ្ឋឱឃញ្ច តរិត្វា ឋិតត្តា **កាមពន្ធោឃតារីនំ** សុដ្ឋុ បដិបស្សម្ភិតសព្ពកិលេសវិប្ផន្ទិតត្តា កិលេសាភិសង្ខារវាតេហិ អកម្បនីយតាយ **អចលំ** និព្ពានសង្ខាតំ សង្ខារូបសមំ **សុខំ បត្តានំ** អធិគតានំ ខីណាសវានំ **គតិ** ទេវមនុស្សាទិភេទាសុ គតីសុ “អយំ នាមា”តិ បញ្ញាបេតព្ពតាយ អភាវតោ **បញ្ញាបេតុំ នត្ថិ** ន ឧបលព្ភតិ, យថាវុត្តជាតវេទោ វិយ អបញ្ញត្តិកភាវមេវ តេ គច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។ **ឯវំ មនសិ ករោន្តោតិ** “ឯវំ អនេកជាតិសំសារ”ន្តិអាទិនា (ធ. ប. ១៥៣) អត្តនោ កតកិច្ចត្តំ មនសិ ករោន្តោ ពោធិបល្លង្កេ និសិន្នោវ វិរោចិត្ថាតិ យោជនា។

ទុតិយភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ព្រហ្មយាចនកថាវណ្ណនា

៦៤. យន្នូនាតិ បរិវិតក្កនត្ថេ និបាតោ, **អហន្តិ** ភគវា អត្តានំ និទ្ទិសតីតិ អាហ “**យទិ បនាហ**”ន្តិ។ “**អដ្ឋមេ សត្តាហេ**”តិអាទិ យថា អម្ហាកំ ភគវា អភិសម្ពុទ្ធោ ហុត្វា វិមុត្តិសុខបដិសំវេទនាទិវសេន សត្តសុ សត្តាហេសុ បដិបជ្ជិ, តតោ បរញ្ច ធម្មគម្ភីរតាបច្ចវេក្ខណាទិវសេន, ឯវមេវ សព្ពេបិ សម្មាសម្ពុទ្ធា អភិសម្ពុទ្ធកាលេ បដិបជ្ជីសុ, តេ ច សត្តាហាទយោ តថេវ វវត្ថបិយន្តីតិ អយំ សព្ពេសម្បិ ពុទ្ធានំ ធម្មតា។ តស្មា វិបស្សី ភគវា អភិសម្ពុទ្ធកាលេ តថា បដិបជ្ជីតិ ទស្សេតុំ អារទ្ធំ។ តត្ថ “**អដ្ឋមេ សត្តាហេ**”តិ ឥទំ សត្តមសត្តាហតោ បរំ, សត្តាហតោ ឱរិមេ ច បវត្តាយ បដិបត្តិយា វសេន វុត្តំ, ន បល្លង្កសត្តាហស្ស វិយ អដ្ឋមស្ស នាម សត្តាហស្ស វវត្ថិតស្ស លព្ភមានត្តា។ **អនន្តរោតិ** “អធិគតោ ខោ ម្យាយំ ធម្មោ”តិអាទិកោ វិតក្កោ (ទី. និ. ២.៦៧; ម. និ. ១.២៨១; ២.៣៣៧; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ. ៧, ៨)។

បដិវិទ្ធោតិ សយម្ភុញាណេន “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិនា បដិមុខំ បដិវិជ្ឈនវសេន បវត្តោ, យថាភូតំ អវពុទ្ធោតិ អត្ថោ។ **ធម្មោតិ** ចតុសច្ចធម្មោ តព្ពិនិមុត្តស្ស បដិវិជ្ឈិតព្ពធម្មស្ស អភាវតោ។ **គម្ភីរោតិ** មហាសមុទ្ទោ វិយ មកសតុណ្ឌសូចិយា អញ្ញត្រ សមុបចិតបរិបក្កញាណសម្ភារេហិ អញ្ញេសំ ញាណេន អលព្ភនេយ្យប្បតិដ្ឋោ។ តេនាហ “**ឧត្តានភាវបដិក្ខេបវចនមេត**”ន្តិ។ អលព្ភនេយ្យប្បតិដ្ឋោ ឱគាហិតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ សរូបតោ វិសេសតោ ច បស្សិតុំ ន សក្កាតិ អាហ “**គម្ភីរត្តាវ ទុទ្ទសោ**”តិ។ **ទុក្ខេន ទដ្ឋព្ពោតិ** កិច្ឆេន កេនចិ កទាចិទេវ ទដ្ឋព្ពោ។ យំ បន ទដ្ឋុមេវ ន សក្កា, តស្ស ឱគាហេត្វា អនុ អនុ ពុជ្ឈនេ កថា ឯវ នត្ថីតិ អាហ “**ទុទ្ទសត្តាវ ទុរនុពោធោ**”តិ។ **ទុក្ខេន អវពុជ្ឈិតព្ពោ** អវពោធស្ស ទុក្ករភាវតោ។ ឥមស្មឹ ឋានេ “តំ កឹ មញ្ញថ ភិក្ខវេ ទុក្ករតរំ វា ទុរភិសម្ភវតរំ វា”តិ (សំ. និ. ៥.១១១៥) សុត្តបទំ វត្តព្ពំ។ សន្តារម្មណតាយ វា **សន្តោ។** និព្ពុតសព្ពបរិឡាហតាយ **និព្ពុតោ។** បធានភាវំ នីតោតិ វា **បណីតោ។** អតិត្តិករដ្ឋេន **អតប្បកោ** សាទុរសភោជនំ វិយ។ ឯត្ថ ច និរោធសច្ចំ សន្តំ អារម្មណន្តិ **សន្តារម្មណំ,** មគ្គសច្ចំ សន្តំ, សន្តារម្មណញ្ចាតិ **សន្តារម្មណំ** អនុបសន្តសភាវានំ កិលេសានំ, សង្ខារានញ្ច អភាវតោ **សន្តោ និព្ពុតសព្ពបរិឡាហត្តា និព្ពុតោ,** សន្តបណីតភាវេនេវ តទត្ថាយ អសេចនកតាយ **អតប្បកតា** ទដ្ឋព្ពា។ តេនាហ “**ឥទំ ទ្វយំ លោកុត្តរមេវ សន្ធាយ វុត្ត**”ន្តិ។ ឧត្តមញាណស្ស វិសយត្តា ន តក្កេន អវចរិតព្ពោ, តតោ ឯវ និបុណញាណគោចរតាយ, សណ្ហសុខុមសភាវត្តា ច **និបុណោ។** ពាលានំ អវិសយត្តា បណ្ឌិតេហិ ឯវ វេទិតព្ពោតិ **បណ្ឌិតវេទនីយោ។** អាលីយន្តិ អភិរមិតព្ពដ្ឋេន សេវីយន្តីតិ **អាលយា,** បញ្ច កាមគុណា។ អាលយន្តិ អភិរមណវសេន សេវន្តីតិ **អាលយា,** តណ្ហាវិចរិតានិ។ **អាលយរតាតិ** អាលយនិរតា។ **សុដ្ឋុ មុទិតា** អតិវិយ មុទិតា អនុក្កណ្ឋនតោ។ **រមតីតិ** រតិ វិន្ទតិ កីឡតិ លឡតិ។ ឥមេ សត្តា យថា កាមគុណេ, ឯវំ រាគម្បិ អស្សាទេន្តិ អភិនន្ទន្តិ យេវាតិ វុត្តំ “**ទុវិធម្បិ**”តិអាទិ។

ឋានំ សន្ធាយាតិ ឋាន-សទ្ទំ សន្ធាយ។ អត្ថតោ បន “**ឋាន**”ន្តិ ច បដិច្ចសមុប្បាទោ ឯវ អធិប្បេតោ។ តិដ្ឋតិ ឯត្ថ ផលំ តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ **ឋានំ,** សង្ខារាទីនំ បច្ចយភូតា អវិជ្ជាទយោ។ **ឥមេសំ** សង្ខារាទីនំ **បច្ចយាតិ ឥទប្បច្ចយា,** អវិជ្ជាទយោវ។ **ឥទប្បច្ចយា ឯវ ឥទប្បច្ចយតា** យថា ទេវោ ឯវ ទេវតា , ឥទប្បច្ចយានំ វា អវិជ្ជាទីនំ អត្តនោ ផលំ បដិច្ច បច្ចយភាវោ ឧប្បាទនសមត្ថតា **ឥទប្បច្ចយតា,** តេន បរមត្ថបច្ចយ

លក្ខណោ បដិច្ចសមុប្បាទោ ទស្សិតោ ហោតិ។ បដិច្ច សមុប្បជ្ជតិ ផលំ ឯតស្មាតិ **បដិច្ចសមុប្បាទោ។** បទទ្វយេនាបិ ធម្មានំ បច្ចយដ្ឋោ ឯវ វិភាវិតោ។ តេនាហ **"សង្ខារាទិបច្ចយានំ អវិជ្ជាទីនមេតំ អធិវចន"**ន្តិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាសុ** (វិសុទ្ធិ. ២.៥៧០) វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។

សព្ពសង្ខារសមថោតិអាទិ សព្ពន្តិ សព្ពសង្ខារសមថាទិបទាភិធេយ្យំ សព្ពំ, អត្ថតោ **និព្ពានមេវ។** ឥទានិ តស្ស និព្ពានភាវំ ទស្សេតុំ **"យស្មា ហី"**តិអាទិ វុត្តំ។ **តន្តិ** និព្ពានំ។ **អាគម្មា**តិ បដិច្ច អរិយមគ្គស្ស អារម្មណបច្ចយហេតុ។ **សម្មន្តី**តិ អប្បដិសន្ធិកូបសមវសេន សម្មន្តិ។ តថា សន្តា ច សវិសេសំ ឧបសន្តា នាម ហោន្តីតិ អាហ **"វូបសម្មន្តី"**តិ, ឯតេន សព្ពេ សង្ខារា សម្មន្តិ ឯត្ថាតិ **សព្ពសង្ខារសមថោ,** និព្ពានន្តិ ទស្សេតិ។ សព្ពសង្ខារវិសំយុត្តេ ហិ និព្ពានេ សព្ពសង្ខារវូបសមបរិយាយោ ញាយាគតោ យេវាតិ។ សេសេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឧបធីយតិ ឯត្ថ ទុក្ខន្តិ **ឧបធិ,** ខន្ធាទយោ។ **បដិនិស្សដ្ឋា**តិ សមុច្ឆេទវសេន បរិច្ចត្តា **ហោន្តិ។ សព្ពា តណ្ហា**តិ អដ្ឋសតប្បភេទា សព្ពាបិ តណ្ហា។ **សព្ពេ កិលេសរាគា**តិ កាមរាគរូបរាគាទិភេទា សព្ពេបិ កិលេសភូតា រាគា, សព្ពេបិ វា កិលេសា ឥធ កិលេសរាគាតិ វេទិតព្ពា, ន លោភវិសេសា ឯវ ចិត្តស្ស វិបរិតភាវាបាទនតោ។ យថាហ "រត្តម្បិ ចិត្តំ វិបរិណតំ, ទុដ្ឋម្បិ ចិត្តំ វិបរិណតំ, មូឡ្ហម្បិ ចិត្តំ វិបរិណត"ន្តិ (បារា. ២៧១) **វិរជ្ជន្តី**តិ អត្តនោ សភាវំ វិជហន្តិ។ **សព្ពំ ទុក្ខ**ន្តិ ជរាមរណាទិភេទំ សព្ពំ វដ្ដទុក្ខំ។ **ភវេន ភវ**ន្តិ តេន តេន ភវេន ភវន្តរំ។ ភវនិកន្តិភាវេន **សំសិព្ពតិ, ផលេន វា សទ្ធឹ កម្មំ** សតណ្ហស្សេវ អាយតឹ បុនព្ភវភាវតោ។ **តតោ វានតោ និក្ខន្តំ** តត្ថ តស្ស សព្ពសោ អភាវតោ។ ចិរនិសជ្ជាចិរភាសនេហិ បិដ្ឋិអាគិលាយនតាលុគលសោសាទិវសេន **កាយកិលមថោ ចេវ កាយវិហេសា ច** វេទិតព្ពា។ សា ច ខោ ទេសនាយ អត្ថំ អជានន្តានំ, អប្បដិបជ្ជន្តានញ្ច វសេន, ជានន្តានំ, បន បដិបជ្ជន្តានញ្ច ទេសនាយ កាយបរិស្សមោបិ សត្ថុ អបរិស្សមោវ។ តេនាហ ភគវា "ន ច មំ ធម្មាធិករណំ វិហេសេសី"តិ (ឧទា. ១០)។ តថា ហិ វុត្តំ **"យា អជានន្តានំ ទេសនា នាម, សោ មម កិលមថោ អស្សា"**តិ។ **ឧភយ**ន្តិ ចិត្តកិលមថោ, ចិត្តវិហេសា ចាតិ **ឧភយំ បេតំ ពុទ្ធានំ នត្ថិ,** ពោធិមូលេយេវ សមុច្ឆិន្នត្តា។

៦៥. អនុព្រូហនំ សម្បិណ្ឌនំ។ **សោ**តិ "អបិស្សុ"តិ និបាតោ។ **វិបស្សិន្តិ** បដិ-សទ្ទយោគេន សាមិអត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ "វិបស្សិស្សា"តិ។ វុទ្ធិប្បត្តា អច្ឆរិយា វា **អនច្ឆរិយា។** វុទ្ធិអត្ថោបិ ហិ អការោ ហោតិ យថា"អសេក្ខា ធម្មា"តិ (ធ. ស. តិកមាតិកាយ ១១)។ កប្បានំ ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានិ សតសហស្សញ្ច សទេវកស្ស លោកស្ស ធម្មសំវិភាគករណត្ថមេវ បារមិយោ បូរេត្វា ឥទានិ សមធិគតធម្មរជស្ស តត្ថ អប្បោស្សុក្កតាបត្តិទីបនតា, គាថាត្ថស្ស អច្ឆរិយតា, តស្ស វុទ្ធិប្បត្តិ ចាតិ វេទិតព្ពា។ អត្ថទ្វារេន ហិ គាថានំ អនច្ឆរិយតា។ **គោចរា អហេសុ**ន្តិ ឧបដ្ឋហឹសុ។ ឧបដ្ឋានញ្ច វិតក្កេតព្ពតាវាតិ អាហ **"បរិវិតក្កយិតព្ពតំ បាបុណឹសូ"**តិ។

យទិ សុខាបដិបទាវ កថំ កិច្ឆតាតិ អាហ **"បារមីបូរណកាលេ"**តិអាទិ។ **ឯវមាទីនិ** ទុប្បរិច្ចជានិ **ទេន្តស្ស។ ហ**-ឥតិ វា ព្យត្តន្តិ ឯតស្មឹ អត្ថេ និបាតោ, "ឯកំសត្ថេ"តិ កេចិ។ **ហ** ព្យត្តំ, ឯកំសេន វា **អលំ** និប្បយោជនំ ឯវំ កិច្ឆេន អធិគតស្ស ធម្មស្ស ទេសេតុន្តិ យោជនា។ **ហលន្តិ** "អល"ន្តិ ឥមិនា សមានត្ថំ បទំ "ហលន្តិ វទាមី"តិអាទីសុ (សំ. និ. ដី. ១.១៧២) វិយ។ **រាគទោសផុដ្ឋេហី**តិ ផុដ្ឋវិសេន វិយ សប្បេន រាគេន, ទោសេន ច សម្ផុដ្ឋេហិ អភិភូតេហិ។ **រាគទោសានុគតេហី**តិ រាគទោសេហិ អនុពន្ធេហិ។

និច្ចាទីនន្តិ និច្ចគ្គាហាទីនំ។ **ឯវំ គត**ន្តិ ឯវំ បវត្តំ អនិច្ចាទិអាការេន បវត្តំ។ **"ចតុសច្ចធម្ម"**ន្តិ ឥទំ អនិច្ចាទីសុ, សច្ចេសុ ច យថាលាភវសេន គហេតព្ពំ។ ឯវំ គតន្តិ វា ឯវំ "អនិច្ច"ន្តិអាទិនា អភិនិវិសិត្វា មយា, អញ្ញេហិ ច សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ គតំ, ញាតំ បដិវិទ្ធន្តិ អត្ថោ។ **កាមរាគេន, ភវរាគេន ច រត្តា** នីវរណេហិ និវុតចិត្តតាយ, **ទិដ្ឋិរាគេន រត្តា** វិបរីតាភិនិវេសេន **ន ទក្ខន្តិ** យាថាវតោ ឥមំ ធម្មំ នប្បដិវិជ្ឈិស្សន្តិ។ **ឯវំ គាហាបេតុ**ន្តិ "អនិច្ច"ន្តិអាទិនា សភាវេន យាថាវតោ ធម្មេ ជានាបេតុំ។ រាគទោសបរេតតាបិ នេសំ សម្មូឡ្ហភាវេនេវាតិ អាហ **"តមោខន្ធេន អាវុដា"**តិ។

ធម្មទេសនាយ អប្បោស្សុក្កតាបត្តិយា ការណំ វិភាវេតុំ **"កស្មា បនា"**តិអាទិនា សយមេវ ចោទនំ សមុដ្ឋាបេតិ។ តត្ថ យថាយំ ឥទានិ ធម្មទេសនាយ អប្បោស្សុក្កតាបត្តិ សព្ពពុទ្ធានំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណធម្មតាវសេន, សព្ពពោធិសត្តានំ អាទិតោ "កឹ មេ អញ្ញាតវេសេនា"តិអាទិនា (ពុ. វំ. ២.៩៥) មហាភិនីហារេ អត្តនោ ចិត្តស្ស សមុស្សាហនំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណធម្មតា វាតិ អាហ **"កឹ មេ"**តិអាទិ។ តត្ថ **អញ្ញាតវេសេនា**តិ សទេវកំ លោកំ ឧទ្ធាទេន្តោ ពុទ្ធោ អហុត្វា កេវលំ ពុទ្ធានំ សាវកភាវូបគមនវសេន អញ្ញាតរូបេន។ តិវិធំ ការណំ អប្បោស្សុក្កតាបត្តិយា បដិបក្ខស្ស ពលវភាវោ, ធម្មស្ស បរមគម្ភីរតា, តត្ថ ច ភគវតោ សាតិសយំ គារវន្តិ តំ ទស្សេតុំ **"តស្ស ហី"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **បដិបក្ខា** នាម រាគាទយោ កិលេសា សម្មាបដិបត្តិយា អន្តរាយករត្តា។ តេសំ ពលវភាវតោ ចិរបរិភាវនាយ សត្តសន្តានតោ ទុព្ពិសោធិយតាយ តេ សត្តេ

មគ្គហត្ថិនោ វិយ ទុព្ពលំ បុរិសំ អជ្ឈោត្ថរិត្វា អនយព្យសនំ អាបាទេន្តា អនេកសតយោជនាយាមវិត្ថារំ សុនិចិតំ ឃនសន្និវេសំ កណ្ដកទុគ្គម្បិ អធិសេន្តិ។ ទូរប្បភេទ ទុច្ឆេជ្ជតាហិ ទុព្ពិសោធិយតំ បន ទស្សេតុំ “**អថស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ច អន្តោ អាមដ្ឋតាយ **កញ្ជិកបុណ្ណលាពុ** ចិរបរិវាសិកតាយ **តក្កភរិតចាដិ** ស្នេហតិន្តទុព្ពលភាវេន **វសាតេលបីតបិលោតិកា;** តេលមិស្សិតតាយ **អញ្ជនមក្ខិតហត្ថា** ទុព្ពិសោធនីយា វុត្តា។ ហីនូបមា ចេតា រូបប្បពន្ធភាវតោ, អចិរកាលិកត្តា ច មលីនតាយ, កិលេសសំកិលេសោ ឯវ បន ទុព្ពិសោធនីយតរោ អនាទិកាលិកត្តា, អនុសយិតត្តា ច។ តេនាហ “**អតិសំកិលិដ្ឋា**”តិ។ យថា ច ទុព្ពិសោធនីយតាយ ឯវំ គម្ភីរទុទ្ទសទុរនុពោធានម្បិ វុត្តឧបមា ហីនូបមាវ។

គម្ភីរោបិ ធម្មោ បដិបក្ខវិធមនេន សុបាកដោ ភវេយ្យ, បដិបក្ខវិធមនំ បន សម្មាបដិបត្តិបដិពទ្ធំ, សា សទ្ធម្មស្សវនាធីនា, តំ សត្ថុរិ, ធម្មេ ច បសាទាយត្តំ។ សោ វិសេសតោ លោកេ សម្ភាវនីយស្ស គរុកាតព្ពស្ស អភិបត្ថនាហេតុកោតិ បនាឡិកាយ សត្តានំ ធម្មសម្បដិបត្តិយា ព្រហ្មយាចនាទិនិមិត្តន្តិ តំ ទស្សេន្តោ “**អបិចា**”តិអាទិមាហ។

៦៦. “អញ្ញតរោ”តិ អប្បញ្ញាតោ វិយ កិញ្ចាបិ វុត្តំ, អថ ខោ បាកដោ បញ្ញាតោតិ ទស្សេតុំ “**ឥមស្មឹ ចក្កវាឡេ ជេដ្ឋកមហាព្រហ្មា**”តិ វុត្តំ។ មហាព្រហ្មភាវេន **ជេដ្ឋកមហាព្រហ្មា។** សោ ហិ សក្កោ វិយ កាមទេវលោកេ, ព្រហ្មលោកេ ច បាកដោ បញ្ញាតោ។ ឧបក្កិលេសភូតំ អប្បំ រាគាទិរជំ ឯតស្សាតិ **អប្បរជំ,** អប្បរជំ អក្ខិ បញ្ញាចក្ខុ យេសំ តេ តំសភាវាតិ កត្វា **អប្បរជក្ខជាតិកា**តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ “**បញ្ញាមយេ**”តិអាទិមាហ។ អប្បំ រាគាទិរជំ យេសំ តេ តំសភាវា **អប្បរជក្ខជាតិកា**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អស្សវនតា**តិ “សយំ អភិញ្ញា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៨, ៤០៥; ម. និ. ១.១៥៤, ៤៤៤) វិយ ករណេ បច្ចត្តវចនន្តិ អាហ “**អស្សវនតាយា**”តិ។ **ទសបុញ្ញកិរិយវត្ថុវសេនា**តិ ទានាទិទសវិធវិមុត្តិបរិបាចនីយបុញ្ញកិរិយវត្ថូនំ វសេន។ តេនាហ “**កតាធិការា**”តិអាទិ។ **បបញ្ចសូទនិយំ** បន “ទ្វាទសបុញ្ញកិរិយវសេនា”តិ (ម. និ. អដ្ឋ. ២.២៨២) វុត្តំ, តំ ទានាទីសុ សរណគមនបរហិតបរិណាមនទ្វយ បក្ខិបនវសេន វុត្តំ។

៦៨. គរុដ្ឋានិយេសុ គារវវសេន គរុករបត្ថនា **អជ្ឈេសនា,** សាបិ អត្ថតោ បត្ថនា ឯវាតិ វុត្តំ “**យាចន**”ន្តិ។ បទេសវិសយញាណទស្សនំ ហុត្វា ពុទ្ធានំយេវ អាវេណិកភាវតោ ឥទំ ញាណទ្វយំ “ពុទ្ធចក្ខូ”តិ វុច្ចតីតិ អាហ “**ឥមេសញ្ហិ ទ្វិន្នំ ញាណានំ ពុទ្ធចក្ខូតិ នាម**”ន្តិ។ **តិណ្ណំ មគ្គញាណាន**ន្តិ ហេដ្ឋិមានំ តិណ្ណំ មគ្គញាណានំ “**ធម្មចក្ខូ**”តិ នាមំ, ចតុសច្ចធម្មទស្សនន្តិ កត្វា ទស្សនមគ្គភាវតោ។ យតោ តានិ ញាណានិ វិជ្ជូបមាភាវេន វុត្តានិ, អគ្គមគ្គញាណំ បន ញាណកិច្ចស្ស សិខាប្បត្តិយា ទស្សនមត្តំ ន ហោតីតិ “ធម្មចក្ខូ”តិ ន វុច្ចតីតិ។ យតោ តំ វជិរូបមាភាវេន វុត្តំ។ **វុត្តនយេនេវា**តិ “អប្បរជក្ខជាតិកា”តិ ឯត្ថ វុត្តនយេនេវ។ យស្មា មន្ទកិលេសា “**អប្បរជក្ខា**”តិ វុត្តា, តស្មា ពហលកិលេសា “**មហារជក្ខា**”តិ វេទិតព្ពា។ បដិបក្ខវិធមនសមត្ថតាយ **តិក្ខានិ** សូរានិ វិសទានិ, វុត្តវិបរិយាយេន **មុទូនិ។ សទ្ធាទយោ អាការា**តិ សទ្ទហនាទិប្បការេ វទតិ។ **សុន្ទរា**តិ កល្យាណា។ **សម្មោហវិនោទនិយំ** បន “យេសំ អាសយាទយោ កោដ្ឋាសា សុន្ទរា, តេ ស្វាការា”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៨១៤) វុត្តំ, តំ ឥមាយ អត្ថវណ្ណនាយ អញ្ញទត្ថុ សំសន្ទតិ សមេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ យតោ សទ្ធាសម្បទាទិវសេន អជ្ឈាសយស្ស សុន្ទរតាតិ, តព្ពិបរិយាយតោ អសុន្ទរតាតិ។ **ការណំ** នាម បច្ចយាការោ, សច្ចានិ វា។ **បរលោក**ន្តិ សម្បរាយំ។ តំ ទុក្ខាវហំ វជ្ជំ វិយ ភយតោ បស្សិតព្ពន្តិ វុត្តំ “**បរលោកញ្ចេវ វជ្ជញ្ច ភយតោ បស្សន្តី**”តិ។ សម្បត្តិភវតោ វា អញ្ញត្តា វិបត្តិភវោ “បរលោកោ”តិ វុត្តំ “**បរ...បេ.... បស្សន្តី**”តិ។

អយំ បនេត្ថ បាឡីតិ ឯត្ថ “អប្បរជក្ខា”ទិបទានំ អត្ថវិភាវនេ អយំ តស្ស តថាភាវសាធកបាឡិ។ សទ្ធាទីនញ្ហិ វិមុត្តិបរិបាចកធម្មានំ ពលវភាវោ តប្បដិបក្ខានំ បាបធម្មានំ ទុព្ពលភាវេនេវ ហោតិ, តេសញ្ច ពលវភាវោ សទ្ធាទីនំ ទុព្ពលភាវេនាតិ វិមុត្តិបរិបាចកធម្មានំ សវិសេសំ អត្ថិតានត្ថិតាវសេន “អប្បរជក្ខា មហារជក្ខា”តិ អាទយោ បាឡិយំ (បដិ. ម. ១.១១១) វិភជិត្វា ទស្សិតា។ ឥតិ សទ្ធាទីនំ វសេន បញ្ច អប្បរជក្ខា, អសទ្ធិយាទីនំ វសេន បញ្ច មហារជក្ខា។ ឯវំ តិក្ខិន្ទ្រិយមុទិន្ទ្រិយាទយោតិ វិភាវិតា បញ្ញាស បុគ្គលា។ សទ្ធាទីនំ បន អន្តរភេទេន អនេកភេទា វេទិតព្ពា។ ខន្ធាទយោ ឯវ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន **លោកោ,** សម្បត្តិភវភូតោ លោកោ **សម្បត្តិភវលោកោ,** សុគតិសង្ខាតោ ឧបបត្តិភវោ, សម្បត្តិ សម្ភវតិ ឯតេនាតិ **សម្បត្តិសម្ភវលោកោ** សុគតិសំវត្តនិយោ កម្មភវោ។ ទុគ្គតិសង្ខាតឧបបត្តិភវទុគ្គតិសំវត្តនិយកម្មភវា **វិបត្តិភវលោកវិបត្តិសម្ភវលោកា។**

បុន ឯកកទុកាទិវសេន លោកំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “**ឯកោ លោកោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ អាហារាទយោ ហិ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន **លោកោ**តិ។ តត្ថ “**ឯកោ លោកោ សព្ពេ សត្តា អាហារដ្ឋិតិកា**”តិ (ទី. និ. ៣.៣០៣; អ. និ. ១០.២៧, ២៨; បដិ. ម. ១.២, ១១២, ២០៨) យាយំ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ កថាយ សព្ពសង្ខារានំ បច្ចយាយត្តវុត្តិតា

វុត្តា, តាយ សព្វោ សង្ខារលោកោ ឯកោ ឯកវិធោ បការន្តរស្សាភាវតោ។ “**ទ្វេ លោកា**”តិអាទីសុបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្វោ។ នាមគ្គហណេន ចេត្ថ និព្វានស្ស អគ្គហណំ តស្ស អលោកសភាវត្តា។ ននុ ច “អាហារដ្ឋិតិកា”តិ ឯត្ថ បច្ចយាយត្តវុត្តិតាយ មគ្គផលានម្បិ លោកតា អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ បរិញ្ញេយ្យានំ ទុក្ខសច្ចធម្មានំ “ឥធ លោកោ”តិ អធិប្បេតត្តា។ អថ វា ន លុជ្ជតិ ន បលុជ្ជតីតិ យោ គហិតោ, តថា ន ហោតិ, សោ លោកោតិ តំគហណរហិតានំ លោកុត្តរានំ នត្ថិ លោកតា។ ឧបាទានានំ អារម្មណភូតា ខន្ធា **ឧបាទានក្ខន្ធា។** អនុរោធាទិវត្ថុភូតា លាភាទយោ **អដ្ឋ លោកធម្មា។ ទសាយតនានី**តិ ទស រូបាយតនានិ វិវដ្ដជ្ឈាសយស្ស អធិប្បេតត្តា។ តស្ស ច សព្វំ តេភូមកកម្មំ គរហិតព្វំ, វជ្ជិតព្វញ្ច ហុត្វា ឧបដ្ឋាតីតិ វុត្តំ “**សព្វេ អភិសង្ខារា វជ្ជា, សព្វេ ភវគាមិកម្មា វជ្ជា**”ន្តិ។ យេសំ បុគ្គលានំ សទ្ធាទយោ មន្ទា, តេ ឥធ “អស្សទ្ធា”តិអាទិនា វុត្តា។ ន បន សព្វេន សព្វំ សទ្ធាទីនំ អភាវតោតិ អប្បរជក្ខទុកាទីសុ បញ្ចសុ ទុកេសុ ឯកេកស្មឹ ទស ទស កត្វា “**បញ្ញាសាយ អាការេហិ ឥមានិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ ជានាតី**”តិ វុត្តំ។ អថ វា អន្វយតោ, ព្យតិរេកតោ ច សទ្ធាទីនំ ឥន្ទ្រិយានំ បរោបរិយត្តំ ជានាតីតិ កត្វា តថា វុត្តំ។ ឯត្ថ ច អប្បរជក្ខាទិវសេន អាវជ្ជន្តស្ស ភគវតោ តេ សត្តា បុញ្ជបុញ្ជាវ ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ, ន ឯកេកា។

ឧប្បលានិ ឯត្ថ សន្តីតិ **ឧប្បលិនី**, គច្ឆោបិ ជលាសយោបិ, ឥធ បន ជលាសយោ អធិប្បេតោតិ អាហ “**ឧប្បលវនេ**”តិ។ យានិ ឧទកស្ស អន្តោ និមុគ្គានេវ ហុត្វា បុសន្តិ វឌ្ឍន្តិ, តានិ **អន្តោនិមុគ្គបោសីនី។ ទីបិតានី**តិ អដ្ឋកថាយំ បកាសិតានិ, ឥធេវ វា “អញ្ញានិបី”តិអាទិនា ទីបិតានិ។ **ឧគ្ឃដិតញ្ញូ**តិ ឧគ្ឃដនំ នាម ញាណុគ្ឃដនំ, ញាណេ ឧគ្ឃដិតមត្តេ ឯវ ជានាតីតិ អត្ថោ។ វិបញ្ចិតំ វិត្ថារមេវមត្ថំ ជានាតីតិ **វិបញ្ចិតញ្ញូ។** ឧទ្ទេសាទីហិ នេតព្វោតិ **នេយ្យោ។ សហ ឧទាហដវេលាយា**តិ ឧទាហារេ ធម្មស្ស ឧទ្ទេសេ ឧទាហដមត្តេ ឯវ។ **ធម្មាភិសមយោ**តិ ចតុសច្ចធម្មស្ស ញាណេន សទ្ធឹ អភិសមយោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា”តិអាទិនា នយេន សង្ខិត្តេន មាតិកាយ ទីបិយមានាយ ទេសនានុសារេន ញាណំ បេសេត្វា អរហត្តំ គណ្ហិតុំ សមត្ថោ “**បុគ្គលោ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ**”តិ វុច្ចតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ សង្ខិត្តេន មាតិកំ ឋបេត្វា វិត្ថារេន អត្ថេ វិភជិយមានេ អរហត្តំ បាបុណិតុំ សមត្ថោ “**បុគ្គលោ វិបញ្ចិតញ្ញូ**”តិ វុច្ចតិ។ **ឧទ្ទេសតោ**តិ ឧទ្ទេសហេតុ, ឧទ្ទិសន្តស្ស, ឧទ្ទិសាបេន្តស្ស វាតិ អត្ថោ។ **បរិបុច្ឆតោ**តិ អត្ថំ បរិបុច្ឆន្តស្ស។ **អនុបុព្វេន ធម្មាភិសមយោ ហោតី**តិ អនុក្កមេន អរហត្តប្បត្តោ ហោតិ។ **ន តាយ ជាតិយា ធម្មាភិសមយោ ហោតី**តិ តេន អត្តភាវេន មគ្គំ វា ផលំ វា អន្តមសោ ឈានំ វា វិបស្សនំ វា និព្វត្តេតុំ ន សក្កោតិ។ **អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ បទបរមោ**តិ អយំ បុគ្គលោ ព្យញ្ជនបទមេវ បរមំ អស្សាតិ “បទបរមោ”តិ វុច្ចតិ។

យេតិ យេ ទុវិធេ បុគ្គលេ សន្ធាយ វុត្តំ វិភង្គេ **កម្មាវរណេនា**តិ បញ្ចវិធេន អានន្តរិយកម្មេន។ **វិបាកាវរណេនា**តិ អហេតុកបដិសន្ធិយា។ យស្មា ទុហេតុកានម្បិ អរិយមគ្គបដិវេធោ នត្ថិ, តស្មា ទុហេតុកបដិសន្ធិបិ “វិបាកាវរណមេវា”តិ វេទិតព្វា។ **កិលេសាវរណេនា**តិ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិយា។ **អស្សទ្ធា**តិ ពុទ្ធាទីសុ សទ្ធារហិតា។ **អច្ឆន្ទិកា**តិ កត្តុកម្យតាកុសលច្ឆន្ទរហិតា, ឧត្តរកុរុកា មនុស្សា អច្ឆន្ទិកដ្ឋានំ បវិដ្ឋា។ **ទុប្បញ្ញា**តិ ភវង្គបញ្ញាយ បរិហីនា, ភវង្គបញ្ញាយ បន បរិបុណ្ណាយបិ យស្ស ភវង្គំ លោកុត្តរស្ស បច្ចយោ ន ហោតិ, សោបិ ទុប្បញ្ញោ ឯវ នាម។ **អភព្វា និយាមំ ឱក្កមិតុំ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្ត**ន្តិ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្តនិយាមសង្ខាតំ អរិយមគ្គំ ឱក្កមិតុំ អធិគន្តុំ អភព្វា។ “**ន កម្មាវរណេនា**”តិអាទីនិ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្វានិ។

“**រាគចរិតា**”តិអាទីសុ យំ វត្តព្វំ, តំ បរមត្ថទីបនិយំ [បរមត្ថមញ្ជូសាយំ វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយន្តិ ភវិតព្វំ –

“សា ឯសា បរមត្ថានំ, តត្ថ តត្ថ យថារហំ;
និធានតោ បរមត្ថ-មញ្ជូសា នាម នាមតោ”តិ។ (វិសុទ្ធិមគ្គមហាដីកាយ និគមនេ សយមេវ វុត្តត្តា)]
វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយំ វុត្តនយេន វេទិតព្វំ;

៧០. **អារញ្ញា**តិ អត្តនោ អធិប្បេតស្ស អត្ថស្ស ភគវតោ ជានាបនំ ឧទ្ទិស្សាតិ អត្ថោ។ សេលោ បព្វតោ ឧច្ចោ ហោតិ ថិរោ ច, ន បំសុបព្វតោ, មិស្សកបព្វតោ វាតិ អាហ “**សេលេ យថា បព្វតមុទ្ធនី**”តិ។ **ធម្មមយំ បាសាទ**ន្តិ លោកុត្តរធម្មមាហ។ សោ ហិ បព្វតសទិសោ ច ហោតិ សព្វធម្មេ អតិក្កម្ម អព្ភុគ្គតដ្ឋេន បាសាទសទិសោ ច, បញ្ញាបរិយាយោ វា ឥធ ធម្ម-សទ្ទោ ។ សា ហិ អព្ភុគ្គតដ្ឋេន បាសាទោតិ អភិធម្មេ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៦) និទ្ទិដ្ឋា។ តថា ចាហ –

“បញ្ញាបាសាទមារុយ្ហ, អសោកោ សោកិនឹ បជំ;
បព្វតដ្ឋោវ ភូមដ្ឋេ, ធីរោ ពាលេ អវេក្ខតី”តិ។ (ធ. ប. ២៨);

“**យថា ហី**”តិអាទីសុ យថា បព្ពតេ ឋត្វា រត្តន្ធការេ ហេដ្ឋា ឱលោកេន្តស្ស បុរិសស្ស ខេត្តេ កេទារបាឡិ កុដិយោ, តត្ថ សយិតមនុស្សា ច ន បញ្ញាយន្តិ អនុជ្ជលភាវតោ។ កុដិកាសុ បន អគ្គិជាលា បញ្ញាយតិ ឧជ្ជលភាវតោ ឯវំ ធម្មបាសាទមារុយ្ហ សត្តលោកំ ឱលោកយតោ ភគវតោ ញាណស្ស អាបាថំ នាគច្ឆន្តិ អកតកល្យាណា សត្តា ញាណគ្គិនា អនុជ្ជលភាវតោ, អនុឡារភាវតោ ច រត្តិំ ខិត្តា សរា វិយ ហោន្តិ។ កតកល្យាណា បន ភព្វបុគ្គលា ទូរេ ឋិតាបិ ភគវតោ ញាណស្ស អាបាថំ អាគច្ឆន្តិ បរិបក្កញាណគ្គិតាយ សមុជ្ជលភាវតោ, ឧឡារសន្តានតាយ ហិមវន្តបព្ពតោ វិយ ចាតិ ឯវំ យោជនា វេទិតព្វា។

ឧដ្ឋេហីតិ ត្វំ ធម្មទេសនាយ អប្បោស្សុក្កតាសង្ខាតសង្កោចាបត្តិតោ កិលាសុភាវតោ ឧដ្ឋហ។ **វីរិយវន្តតាយា**តិ សាតិសយ ចតុព្ពិធសម្មប្បធានវីរិយវន្តតាយ។ វីរស្ស ហិ ភាវោ, កម្មំ វា **វីរិយំ។** កិលេសមារស្ស វិយ មច្ចុមារស្សាបិ អាយតឹ អសម្ភវតោ “**មច្ចុកិលេសមារាន**”ន្តិ វុត្តំ។ អភិសង្ខារមារវិជយស្ស អគ្គហណំ កិលេសមារវិជយេនេវ តព្ពិជយស្ស ជោតិតភាវតោ។ **វាហនសមត្ថតាយា**តិ សំសារមហាកន្តារតោ និព្ពានសង្ខាតំ ខេមប្បទេសំ សម្បាបនសមត្ថតាយ។

៧១. “អបារុតំ តេសំ អមតស្ស ទ្វារ”ន្តិ កេចិ បឋន្តិ។ និព្ពានស្ស ទ្វារំ បវិសនមគ្គោ វិវរិត្វា ឋបិតោ មហាករុណូបនិស្សយេន សយម្ភុញាណេន អធិគតត្តា។ **សទ្ធំ បមុញ្ចន្តូ**តិ សទ្ធំ បវេទេន្តុ, អត្តនោ សទ្ទហនាការំ ឧបដ្ឋាបេន្តូតិ អត្ថោ។ សុខេន អកិច្ឆេន បវត្តនីយតាយ **សុប្បវត្តិតំ។ ន ភាសឹ** ន ភាសិស្សាមីតិ ចិន្តេសិ។

អគ្គសាវកយុគវណ្ណនា

៧៣. **សល្លបិត្វា**តិ “វិប្បសន្នានិ ខោ តេ អាវុសោ ឥន្ទ្រិយានី”តិអាទិនា (មហាវ. ៦០) អាលាបសល្លាបំ កត្វា។ តញ្ហិស្ស អបរភាគេ សត្ថុ សន្តិកំ ឧបសង្កមនស្ស បច្ចយោ អហោសិ។

៧៥-៦. **អនុបុព្ពឹ កថ**ន្តិ អនុបុព្ពិយា អនុបុព្ពំ កថេតព្វំ កថំ។ កា បន សាតិ? ទានាទិកថា។ តត្ថ **ទានកថា** តាវ បចុរជនេសុ បវត្តិយា សព្ពសាធារណត្តា, សុករត្តា, សីលេ បតិដ្ឋានស្ស ឧបាយភាវតោ ច អាទិតោ កថិតា។ បរិច្ចាគសីលោ ហិ បុគ្គលោ បរិគ្គហវត្ថូសុ និស្សង្គភាវតោ សុខេនេវ សីលានិ សមាទិយតិ, តត្ថ ច សុប្បតិដ្ឋិតោ ហោតិ។ សីលេន ទាយកបដិគ្គាហកវិសុទ្ធិតោ បរានុគ្គហំ វត្វា បរបីឡានិវត្តិវចនតោ, កិរិយធម្មំ វត្វា អកិរិយធម្មវចនតោ, ភោគសម្បត្តិហេតុំ វត្វា ភវសម្បត្តិហេតុវចនតោ ច **ទានកថានន្តរំ សីលកថា** កថិតា, តញ្ចេ ទានសីលំ វដ្ដនិស្សិតំ, អយំ ភវសម្បត្តិ តស្ស ផលន្តិ ទស្សនត្ថំ, ឥមេហិ ច ទានសីលមយេហិ បណីតបណីតតរាទិភេទភិន្នេហិ បុញ្ញកិរិយវត្ថូហិ ឯតា ចាតុមហារាជិកាទីសុ បណីតបណីតតរាទិភេទភិន្នា អបរិមេយ្យា ទិព្ពភោគភវសម្បត្តិយោ ហោន្តីតិ ទស្សនត្ថំ **តទនន្តរំ សគ្គកថំ។** វត្វា អយំ សគ្គោ រាគាទីហិ ឧបក្កិលិដ្ឋោ, សព្ពទា អនុបក្កិលិដ្ឋោ អរិយមគ្គោតិ ទស្សនត្ថំ **សគ្គានន្តរំ មគ្គកថា** កថេតព្វា។ មគ្គញ្ច កថេន្តេន តទធិគមុបាយទស្សនត្ថំ សគ្គបរិយាបន្នាបិ, បគេវ ឥតរេ សព្ពេបិ កាមា នាម ពហ្វាទីនវា, អនិច្ចា អធុវា, វិបរិណាមធម្មាតិ **កាមានំ អាទីនវោ**, ហីនា, គម្មា, បោថុជ្ជនិកា, អនរិយា, អនត្ថសញ្ហិតាតិ តេសំ **ឱការោ** លាមកភាវោ, សព្ពេបិ ភវា កិលេសានំ វត្ថុភូតាតិ **តត្ថ សំកិលេសោ**, សព្ពសោ កិលេសវិប្បមុត្តំ និព្ពានន្តិ **នេក្ខម្មេ អានិសំសោ** ច កថេតព្វោតិ អយមត្ថោ **មគ្គន្តី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទេន អាទិអត្ថជោតកេន ពោធិតោតិ វេទិតព្វំ។

សុខានំ និទានន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកានំ, សម្បរាយិកានំ, និព្ពានបដិសំយុត្តានញ្ចាតិ សព្ពេសម្បិ សុខានំ ការណំ។ យញ្ហិ កិញ្ចិ លោកេ ភោគសុខំ នាម, តំ សព្ពំ ទាននិទានន្តិ បាកដោ យមត្ថោ។ យំ បន តំ ឈានវិបស្សនាមគ្គផលនិព្ពានបដិសំយុត្តំ សុខំ, តស្សាបិ ទានំ ឧបនិស្សយបច្ចយោ ហោតិយេវ។ **សម្បត្តីនំ មូល**ន្តិ យា ឥមា លោកេ បទេសរជ្ជំ សិរិស្សរិយំ សត្តរតនសមុជ្ជលចក្កវត្តិសម្បទាតិ ឯវំបភេទា មានុសិកា សម្បត្តិយោ, យា ច ចាតុមហារាជិកចាតុមហារាជាទិភេទា ទិព្ពសម្បត្តិយោ, យា វា បនញ្ញាបិ សម្បត្តិយោ, តាសំ សព្ពាសំ ឥទំ ទានំ នាម មូលំ ការណំ។ **ភោគាន**ន្តិ ភុញ្ជិតព្ពដ្ឋេន “**ភោគោ**”តិ លទ្ធនាមានំ មនាបិយរូបាទីនំ, តន្និស្សយានញ្ច ឧបភោគសុខានំ។ អវស្សយដ្ឋេន **បតិដ្ឋា។ វិសមគតស្សា**តិ ព្យសនប្បត្តស្ស។ **តាណ**ន្តិ រក្ខា តតោ បរិបាលនតោ។ **លេណ**ន្តិ ព្យសនេហិ បរិបាចិយមានស្ស ឱលីយនបទេសោ។ **គតី**តិ គន្តព្ពដ្ឋានំ។ **បរាយណ**ន្តិ បដិសរណំ។ **អវស្សយោ**តិ វិនិបតិតុំ អទេន្តោ និស្សយោ។ **អារម្មណ**ន្តិ ឱលុព្ភារម្មណំ។

រតនមយសីហាសនសទិសន្តិ សព្ពរតនមយសត្តង្គមហាសីហាសនសទិសំ មហគ្ឃំ ហុត្វា សព្ពសោ វិនិបតិតុំ អប្បទានតោ។ **មហាបថវិសទិសំ** គតគតដ្ឋានេ បតិដ្ឋាយ លភាបនតោ។ **អាលម្ពនរជ្ជុសទិស**ន្តិ យថា ទុព្ពលស្ស បុរិសស្ស អាលម្ពនរជ្ជុ ឧត្តិដ្ឋតោ, តិដ្ឋតោ ច ឧបត្ថម្ភោ, ឯវំ ទានំ សត្តានំ សម្បត្តិភវេ ឧប្បត្តិយា,

បិតិយា ច បច្ចយភាវតោ។ **ទុក្ខនិត្ថរណដ្ឋេនាតិ** ទុក្ខតិទុក្ខនិត្ថរណដ្ឋេន។ **សមស្សាសនដ្ឋេនាតិ** លោភមច្ឆរិយាទិបដិសត្តុបទ្ទវតោ សម្មទេវ អស្សាសនដ្ឋេន។ **ភយបរិត្តាណដ្ឋេនាតិ** ទាលិទ្ទិយភយតោ បរិបាលនដ្ឋេន។ **មច្ឆេរមលាទីហីតិ** មច្ឆេរលោភទោសឥស្សាវិចិកិច្ឆាទិដ្ឋិ អាទិចិត្តមលេហិ។ **អនុបលិត្តដ្ឋេនាតិ** អនុបក្កិលិដ្ឋតាយ។ **តេសន្តិ** មច្ឆេរមលាទិកចវរានំ។ ឯតេហិ ឯវ **ទុរាសទដ្ឋេន។ អសន្តាសនដ្ឋេនាតិ** អនភិភវនីយតាយ សន្តាសាភាវេន។ យោ ហិ ទាយកោ ទានបតិ, សោ សម្បតិបិ កុតោចិ ន ភាយតិ, បគេវ អាយតឹ។ ធម្មសីសេន បុគ្គលោ វុត្តោ។ **ពលវន្តដ្ឋេនាតិ** មហាពលវតាយ។ ទាយកោ ហិ ទានបតិ សម្បតិ បក្ខពលេន ពលវា ហោតិ, អាយតឹ បន កាយពលាទីហិបិ។ **អភិមង្គលសម្មតដ្ឋេនាតិ** “វឌ្ឍិការណ”ន្តិ អភិសម្មតភាវេន។ វិបត្តិភវតោ សម្បត្តិភវូបនយនំ **ខេមន្តភូមិសម្បាបនំ**, ភវសង្គាមតោ យោគក្ខេមសម្បាបនញ្ច **ខេមន្តភូមិសម្បាបនដ្ឋោ។**

ឥទានិ ទានំ វដ្ដគតា ឧក្កំសប្បត្តា សម្បត្តិយោ វិយ វិវដ្ដគតាបិ តា សម្បាទេតីតិ ពោធិចរិយភាវេនបិ ទានគុណេ ទស្សេតុំ “**ទានញ្ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សក្កមារព្រហ្មសម្បត្តិយោ អត្តហិតាយ ឯវ, ចក្កវត្តិសម្បត្តិ បន អត្តហិតាយ, បរហិតាយ ចាតិ ទស្សេតុំ សា តាសំ បរតោ វុត្តា, ឯតា លោកិយា, ឥមា បន លោកុត្តរាតិ ទស្សេតុំ តតោ បរំ “**សាវកបារមីញាណ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថាបិ ឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋតរុក្កដ្ឋតមាតិ ទស្សេតុំ កមេន ញាណត្តយំ វុត្តំ។ តេសំ បន ទានស្ស បច្ចយភាវោ ហេដ្ឋា វុត្តោ ឯវ។ ឯតេនេវស្ស ព្រហ្មសម្បត្តិយាបិ បច្ចយភាវោ ទីបិតោតិ វេទិតព្ពោ។

ទានញ្ច នាម ទក្ខិណេយ្យេសុ ហិតជ្ឈាសយេន វា បូជនជ្ឈាសយេន វា អត្តនោ សន្តកស្ស បរេសំ បរិច្ចជនំ, តស្មា ទាយកោ សត្តេសុ ឯកន្តហិតជ្ឈាសយោ បុរិសបុគ្គលោ, សោ “បរេសំ ហឹសតិ, បរេសំ វា សន្តកំ ហរតី”តិ អដ្ឋានមេតន្តិ អាហ “**ទានំ ទទន្តោ សីលំ សមាទាតុំ សក្កោតី**”តិ។ **សីលសទិសោ អលង្ការោ នត្ថីតិ** អកិត្តិមំ ហុត្វា សព្ពកាលំ សោភាវិសេសាវហត្តា។ **សីលបុប្ផសទិសំ បុប្ផំ នត្ថីតិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សីលគន្ធសទិសោ គន្ធោ នត្ថីតិ** ឯត្ថ “ចន្ទនំ តគរំ វាបី”តិអាទិកា (ធ. ប. ៥៥) គាថា, “គន្ធោ ឥសីនំ ចិរទិក្ខិតានំ, កាយា ចុតោ គច្ឆតិ មាលុតេនា”តិអាទិកា (ជា. ២.១៧.៥៥) ច វត្តព្ពា ។ សីលញ្ហិ សត្តានំ អាភរណញ្ចេវ អលង្ការោ ច គន្ធវិលេបនញ្ច បរស្ស ទស្សនីយភាវាវហញ្ច។ តេនាហ “**សីលាលង្ការេន ហី**”តិអាទិ។

“**អយំ សក្កោ លព្ភតី**”តិ ឥទំ មជ្ឈិមេហិ ឆន្ទាទីហិ អារទ្ធំ សីលំ សន្ធាយាហ។ តេនាហ សក្កោ ទេវរាជា –

“ហីនេន ព្រហ្មចរិយេន, ខត្តិយេ ឧបបជ្ជតិ;
មជ្ឈិមេន ច ទេវត្តំ, ឧត្តមេន វិសុជ្ឈតី”តិ។ (ជា. ២.២២.៤២៩);

ឥដ្ឋោតិ សុខោ, **កន្តោតិ** កមនីយោ, **មនាបោតិ** មនវឌ្ឍនកោ, តំ បនស្ស ឥដ្ឋាទិភាវំ ទស្សេតុំ “**និច្ចមេត្ថ កីឡា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **និច្ចន្តិ** សព្ពកាលំ **កីឡាតិ** កាមូបសំហិតា សុខវិហារា។ **សម្បត្តិយោតិ** ភោគសម្បត្តិយោ។ **ទិព្ពន្តិ** ទិព្ពភវំ ទេវលោកបរិយាបន្នំ។ **សុខន្តិ** កាយិកំ, ចេតសិកញ្ច សុខំ។ **ទិព្ពសម្បត្តិន្តិ** ទិព្ពភវំ អាយុសម្បត្តឹ, វណ្ណយសឥស្សរិយសម្បត្តឹ, រូបាទិសម្បត្តិញ្ច។ **ឯវមាទីតិ** **អាទិ**-សទ្ទេន យាមាទីហិ អនុភវិតព្ពំ ទិព្ពសម្បត្តឹ វទតិ។

អប្បស្សាទាតិ និរស្សាទា បណ្ឌិតេហិ យថាភូតំ បស្សន្តេហិ តត្ថ អស្សាទេតព្ពតាភាវតោ។ **ពហុទុក្ខាតិ** មហាទុក្ខា សម្បតិ, អាយតិញ្ច វិបុលទុក្ខានុពន្ធត្តា។ **ពហុបាយាសាតិ** អនេកវិធបរិស្សយា។ **ឯត្ថាតិ** កាមេសុ។ **ភិយ្យោតិ** ពហុំ។ **ទោសោតិ** អនិច្ចតាទិនា, អប្បស្សាទតាទិនា ច ទូសិតភាវោ, យតោ តេ វិញ្ញូនំ ចិត្តំ នារាធេន្តិ។ អថ វា អាទីនំ វាតិ បវត្តតីតិ **អាទីនវោ**, បរមកបណតា, តថា ច កាមា យថាភូតំ បច្ចវេក្ខន្តានំ បច្ចុបតិដ្ឋន្តិ។ **លាមកភាវោតិ** និហីនភាវោ អសេដ្ឋេហិ សេវិតព្ពត្តា, សេដ្ឋេហិ ន សេវិតព្ពត្តា ច។ **សំកិលិស្សនន្តិ** វិពាធេតព្ពតា ឧបតាបេតព្ពតា។ **នេក្ខម្មេ អានិសំសន្តិ** ឯត្ថ យត្តកា កាមេសុ អាទីនវា, តប្បដិបក្ខតោ តត្តកា នេក្ខម្មេ អានិសំសា។ អបិ ច “នេក្ខម្មំ នាមេតំ អសម្ពាធំ អសំកិលិដ្ឋំ, និក្ខន្តំ កាមេហិ, និក្ខន្តំ កាមសញ្ញាយ, និក្ខន្តំ កាមវិតក្កេហិ, និក្ខន្តំ កាមបរិឡាហេហិ, និក្ខន្តំ ព្យាបាទតោ”តិអាទិនា (សារត្ថ. ដី. ៣.២៦ មហាវគ្គោ) នយេន នេក្ខម្មេ អានិសំសេ បកាសេសិ, បព្ពជ្ជាយ, ឈានាទីសុ ច គុណេ វិភាវេសិ វណ្ណេសិ។

វុត្តនយន្តិ ឯត្ថ យំ អវុត្តនយំ “កល្លចិត្តេ”តិអាទិ, តត្ថ **កល្លចិត្តេតិ** កម្មនិយចិត្តេ, ហេដ្ឋា បវត្តិតទេសនាយ អស្សទ្ធិយាទីនំ ចិត្តទោសានំ វិគតត្តា ឧបរិទេសនាយ ភាជនភាវូបគមនេន កម្មក្ខមចិត្តេតិ អត្ថោ។ អស្សទ្ធិយាទយោ ហិ យស្មា ចិត្តស្ស រោគភូតា តទា តេ វិគតា, តស្មា អរោគចិត្តេតិ អត្ថោ។ ទិដ្ឋិមានាទិកិលេសវិគមនេន **មុទុចិត្តេ។** កាមច្ឆន្ទាទិវិគមេន **វិនីវរណចិត្តេ។** សម្មាបដិបត្តិយំ ឧឡារបីតិបាមោជ្ជយោគេន **ឧទគ្គចិត្តេ។** តត្ថ សទ្ធាសម្បត្តិយា **បសន្នចិត្តេ។** យទា ច ភគវា អញ្ញាសីតិ សម្ពន្ធោ។ អថ វា **កល្លចិត្តេតិ**

កាមច្ឆន្ទវិគមេន អរោគចិត្តេ។ **មុទុចិត្តេ**តិ ព្យាបាទវិគមេន មេត្តាវសេន អកឋិនចិត្តេ។ **វិនីវរណចិត្តេ**តិ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចវិគមេន វិក្ខេបស្ស វិគតត្តា តេន អបិហិតចិត្តេ។ **ឧទគ្គចិត្តេ**តិ ថិនមិទ្ធវិគមេន សម្បគ្គហិតវសេន អលីនចិត្តេ។ **បសន្នចិត្តេ**តិ វិចិកិច្ឆាវិគមេន សម្មាបដិបត្តិយំ អធិមុត្តចិត្តេ, ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្វោ។

“**សេយ្យថាបិ**”តិអាទិនា ឧបមាវសេន នេសំ សំកិលេសប្បហានំ, អរិយមគ្គុប្បាទញ្ច ទស្សេតិ។ **អបគតកាឡក**ន្តិ វិគតកាឡកំ។ **សម្មទេវា**តិ សុដ្ឋុ ឯវ។ **រជន**ន្តិ នីលបីតាទិរង្គជាតំ។ **បដិគ្គណ្ហេយ្យា**តិ គណ្ហេយ្យ បភស្សរំ ភវេយ្យ។ **តស្មិំយេវ អាសនេ**តិ តិស្សមេវ និសជ្ជាយំ, ឯតេន នេសំ លហុវិបស្សកតា, តិក្ខបញ្ញតា, សុខបដិបទាខិប្បាភិញ្ញតា ច ទស្សិតា ហោតិ។ **វិរជ**ន្តិ អបាយគមនីយរាគរជាទីនំ វិគមេន វិរជំ។ អនវសេសទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាមលាបគមនេន **វីតមលំ។** បឋមមគ្គវជ្ឈកិលេសរជាភាវេន វា **វិរជំ។** បញ្ចវិធទុស្សីល្យមលាបគមនេន **វីតមលំ។ ធម្មចក្ខុ**ន្តិ ព្រហ្មាយុសុត្តេ (ម. និ. ២.៣៨៣) ហេដ្ឋិមា តយោ មគ្គា វុត្តា, ចូឡរាហុលោវាទេ (ម. និ. ៣.៤១៦) អាសវក្ខយោ, ឥធ បន សោតាបត្តិមគ្គោ អធិប្បេតោ។ “**យំ កិញ្ចិ សមុទយធម្មំ, សព្ពំ តំ និរោធធម្ម**”ន្តិ តស្ស ឧប្បត្តិអាការទស្សនន្តិ។ ននុ ច មគ្គញាណំ អសង្ខតធម្មារម្មណំ, ន សង្ខតធម្មារម្មណន្តិ? សច្ចមេតំ។ យស្មា តំ និរោធំ អារម្មណំ កត្វា កិច្ចវសេន សព្ពសង្ខតំ បដិវិជ្ឈន្តំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា តថា វុត្តំ។

“សុទ្ធំ វត្ថ”ន្តិ និទស្សិតឧបមាយំ ឥទំ ឧបមាសំសន្ទនំ វត្ថំ វិយ ចិត្តំ, វត្ថស្ស អាគន្តុកមលេហិ កិលិដ្ឋភាវោ វិយ ចិត្តស្ស រាគាទិមលេហិ សំកិលិដ្ឋភាវោ , ធោវនសិលា វិយ អនុបុព្ពិកថា, ឧទកំ វិយ សទ្ធា, ឧទកេ តេមេត្វា ឩសគោមយឆារិកាភរេហិ កាឡកបទេសេ សមុដ្ឋិន្ទិត្វា វត្ថស្ស ធោវនបយោគោ វិយ សទ្ធាសិនេហេន តេមេត្វា តេមេត្វា សតិសមាធិបញ្ញាហិ ទោសេ សិថិលី កត្វា សុតាទិវិធិនា ចិត្តស្ស សោធនេ វីរិយារម្ភោ, តេន បយោគេន វត្ថេ នានាកាឡកាបគមោ វិយ វីរិយារម្ភេន កិលេសវិក្ខម្ភនំ, រង្គជាតំ វិយ អរិយមគ្គោ, តេន សុទ្ធស្ស វត្ថស្ស បភស្សរភាវោ វិយ វិក្ខម្ភិតកិលេសស្ស ចិត្តស្ស មគ្គេន បរិយោទបនន្តិ។ “ទិដ្ឋធម្មា”តិ វត្វា ទស្សនំ នាម ញាណទស្សនតោ អញ្ញម្បិ អត្ថីតិ តំ និវត្តនត្ថំ “**បត្តធម្មា**”តិ វុត្តំ។ បត្តិ ច ញាណសម្បត្តិតោ អញ្ញម្បិ វិជ្ជតីតិ តតោ វិសេសទស្សនត្ថំ “**វិទិតធម្មា**”តិ វុត្តំ។ សា បន វិទិតធម្មតា ធម្មេសុ ឯកទេសេនាបិ ហោតីតិ និប្បទេសតោ វិទិតភាវំ ទស្សេតុំ “**បរិយោគាឡ្ហធម្មា**”តិ វុត្តំ, តេន នេសំ សច្ចាភិសម្ពោធិយេវ វិភាវេតិ។ មគ្គញាណញ្ហិ ឯកាភិសមយវសេន បរិញ្ញាទិកិច្ចំ សាធេន្តំ និប្បទេសតោវ ចតុសច្ចធម្មំ សមន្តតោ ឱគាហន្តំ បដិវិជ្ឈតីតិ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

៧៧. ចីវរទានាទីនីតិ ចីវរាទិបរិក្ខារទានំ សន្ធាយាហ។ យោ ហិ ចីវរាទិកេ អដ្ឋ បរិក្ខារេ, បត្តចីវរមេវ វា សោតាបន្នាទិអរិយស្ស, បុថុជ្ជនស្សេវ វា សីលសម្បន្នស្ស ទត្វា “ឥទំ បរិក្ខារទានំ អនាគតេ ឯហិភិក្ខុភាវាយ បច្ចយោ ហោតូ”តិ បត្ថនំ បដ្ឋបេសិ, តស្ស ច សតិ អធិការសម្បត្តិយំ ពុទ្ធានំ សម្មុខីភាវេ ឥទ្ធិមយបរិក្ខារលាភាយ សំវត្តតីតិ វេទិតព្ពំ។ **វស្សសតិកត្ថេរា វិយ** អាកប្បសម្បន្នាតិ អធិប្បាយោ។

សន្ទស្សេសីតិ សុដ្ឋុ បច្ចក្ខំ កត្វា ទស្សេសិ។ **ឥធលោកត្ថ**ន្តិ ឥធលោកភូតំ ខន្ធបញ្ចកសង្ខាតមត្ថំ។ **បរលោកត្ថ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ទស្សេសី**តិ សាមញ្ញលក្ខណតោ, សលក្ខណតោ ច ទស្សេសិ។ តេនាហ “**អនិច្ច**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ ហុត្វា អភាវតោ **អនិច្ចន្តិ ទស្សេសិ។** ឧទយព្ពយបដិបីឡនតោ **ទុក្ខន្តិ ទស្សេសិ។** អវសវត្តនតោ **អនត្តាតិ ទស្សេសិ។** ឥមេ រុប្បនាទិលក្ខណា បញ្ចក្ខន្ធាតិ រាសដ្ឋេន **ខន្ធេ ទស្សេសិ។** ឥមេ ចក្ខាទិសភាវា និស្សត្តនិជ្ជីវដ្ឋេន អដ្ឋារស ធាតុយោតិ **ទស្សេសិ។** ឥមានិ ចក្ខាទិសភាវានេវ ទ្វាររម្មណភូតានិ ទ្វាទស អាយតនានីតិ **ទស្សេសិ។** ឥមេ អវិជ្ជាទយោ ជរាមរណបរិយោសានា ទ្វាទស បច្ចយធម្មា បដិច្ចសមុប្បាទោតិ **ទស្សេសិ។** រូបក្ខន្ធស្ស ហេដ្ឋា វុត្តនយេន បច្ចយតោ ចត្តារិ, ខណតោ ឯកន្តិ ឥមានិ **បញ្ច លក្ខណានិ ទស្សេសិ។ តថា**តិ ឥមិនា “បញ្ច លក្ខណានី”តិ បទំ អាកឌ្ឍតិ។ **ទស្សេន្តោ**តិ **ឥតិ**-សទ្ទោ និទស្សនត្ថោ, ឯវន្តិ អត្ថោ។ **និរយ**ន្តិ អដ្ឋមហានិរយសោឡសឧស្សទនិរយប្បភេទំ សព្ពសោ និរយំ **ទស្សេសិ។ តិរច្ឆានយោនិ**ន្តិ អបទទ្វិបទចតុប្បទពហុប្បទាទិភេទំ មិគបសុបក្ខិសរីសបាទិវិភាគំ នានាវិធំ តិរច្ឆានលោកំ។ **បេត្តិវិសយ**ន្តិ ខុប្បិបាសិកវន្តាសិកបរទត្តូបជីវិនិជ្ឈាមតណ្ហិកាទិភេទភិន្នំ នានាវិធំ បេតសត្តលោកំ។ **អសុរកាយ**ន្តិ កាលកញ្ជិកាសុរនិកាយំ។ ឯវំ តាវ ទុគ្គតិភូតំ បរលោកត្ថំ វត្វា ឥទានិ សុគតិភូតំ វត្តុំ “**តិណ្ណំ កុសលានំ វិបាក**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ វេហប្ផលេ សុភកិណ្ហេយេវ សង្គហេត្វា អសញ្ញីសុ, អរូបីសុ ច សម្បត្តិយា ទស្សេតព្ពាយ អភាវតោ ទុវិញ្ញេយ្យតាយ “**នវន្នំ ព្រហ្មលោកាន**”ន្ត្វេវ វុត្តំ។

គណ្ហាបេសីតិ តេ ធម្មេ សមាទិន្នេ ការាបេសិ។

សមុត្តេជនំ នាម សមាទិន្នធម្មានំ យថា អនុបការកា ធម្មា បរិហាយន្តិ, បហីយន្តិ ច, ឧបការកា ធម្មា បរិវឌ្ឍន្តិ, វិសុជ្ឈន្តិ ច, តថា នេសំ ឧស្សាហុប្បាទនន្តិ អាហ “**អត្ថុស្សាហេសី**”តិ។ យថា បន តំ ឧស្សាហុប្បាទនំ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “**ឥធលោកត្ថញ្ចេវា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **តាសេត្វា តាសេត្វា**តិ បរិព្យត្តភាវាបាទនេន តេជេត្វា តេជេត្វា។ **អធិគតំ វិយ កត្វា**តិ យេសំ កថេតិ, តេហិ តមត្ថំ បច្ចក្ខតោ អនុភុយ្យមានំ វិយ កត្វា។ វេនេយ្យានញ្ហិ ពុទ្ធេហិ បកាសិយមានោ អត្ថោ បច្ចក្ខតោបិ បាកដតរោ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ។ តថា ហិ ភគវា ឯវំ ថោមីយតិ –

> “អាទិត្តោបិ អយំ លោកោ, ឯកាទសហិ អគ្គិភិ;
> ន តថា យាតិ សំវេគំ, សម្មោហបលិគុណ្ឋិតោ។
>
> សុត្វាទីនវសញ្ញុត្តំ, យថា វាចំ មហេសិនោ;
> បច្ចក្ខតោបិ ពុទ្ធានំ, វចនំ សុដ្ឋុ បាកដ”ន្តិ។

តេនាហ “**ទ្វត្តឹសកម្មការណបញ្ចវីសតិមហាភយប្បភេទញ្ហិ**”តិអាទិ។ ទ្វត្តឹសកម្មការណានិ “ហត្ថម្បិ ឆិន្ទន្តី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.១៧៨) **ទុក្ខក្ខន្ធសុត្តេ** អាគតនយេន វេទិតព្ពានិ។ **បញ្ចវីសតិមហាភយានិ** “ជាតិភយំ ជរាភយំ ព្យាធិភយំ មរណភយ”ន្តិអាទិនា (ចូឡនិ. ១២៣) តត្ថ តត្ថ សុត្តេ អាគតនយេន វេទិតព្ពានិ។ **អាឃាតនភណ្ឌិកា** អធិកុដ្ដនកឡិង្គរំ, យំ “អច្ចាធាន”ន្តិបិ វុច្ចតិ។

បដិលទ្ធគុណេន ចោទេសីតិ “តំតំគុណាធិគមេន អយម្បិ គុណម្ហេហិ បដិលទ្ធោ, អានិសំសោ អយម្បី”តិ បច្ចក្ខតោ ទស្សេន្តោ “កឹ ឥតោ បុព្ពេ ឯវរូបំ អត្ថី”តិ ចោទេន្តោ វិយ អហោសិ។ តេនាហ “**មហានិសំសំ កត្វា កថេសី**”តិ។

តប្បច្ចយញ្ច កិលមថន្តិ សង្ខារបវត្តិហេតុកំ តស្មឹ តស្មឹ សត្តសន្តានេ ឧប្បជ្ជនកបរិស្សមំ សំវិឃាតំ វិហេសំ។ **ឥធា**តិ ហេដ្ឋា បឋមមគ្គាធិគមត្ថាយ កថាយ។ សព្ពសង្ខារូបសមភាវតោ **សន្តំ។** អតិតិត្តិករបរមសុខតាយ **បណីតំ។** សកលសំសារព្យសនតោ តាយនត្ថេន **តាណំ។** តតោ និព្ពិន្ទហទយានំ និលីយនដ្ឋានតាយ **លេណំ។** **អាទិ**-សទ្ទេន គតិបដិសរណំ បរមស្សាសោតិ ឯវមាទីនំ សង្គហោ។

មហាជនកាយបព្ពជ្ជាវណ្ណនា

៨០. សង្ឃប្បហោនកានំ ភិក្ខូនំ អភាវា “**សង្ឃស្ស អបរិបុណ្ណត្តា**”តិ វុត្តំ។ ទ្វេ អគ្គសាវកា ឯវ ហិ តទា អហេសុំ។

ចារិកាអនុជាននវណ្ណនា

៨៦. “កទា ឧទបាទី”តិ បុច្ឆំ “សម្ពោធិតោ”តិអាទិនា សង្ខេបតោ វិស្សជ្ជេត្វា បុន តំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**ភគវា កិរា**”តិអាទិ វុត្តំ។ បិតុ សង្គហំ ករោន្តោ វិហាសិ សម្ពោធិតោ “សត្ត សំវច្ឆរានិ សត្ត មាសេ សត្ត ទិវសេ”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ, តញ្ច ខោ វេនេយ្យានំ តទា អភាវតោ។ **កិលញ្ជេហិ** ពហិ **ឆាទាបេត្វា, វត្ថេហិ** អន្តោ **បដិច្ឆាទាបេត្វា, ឧបរិ ច** វត្ថេហិ **ឆាទាបេត្វា**, តស្ស ហេដ្ឋា **សុវណ្ណ…បេ…. វិតានំ ការាបេត្វា។ មាលាវច្ចកេ**តិ បុប្ផមាលាហិ វច្ចាការេន វេឋិតេ។ **គន្ធន្តរេ**តិ ចាដិភរិតគន្ធស្ស អន្តរេ។ **បុប្ផានី**តិ ចាដិអាទិភរិតានិ ជលជបុប្ផានិ ចេវ ចង្កោតកាទិភរិតានិ ថលជបុប្ផានិ ច។

កាមញ្ចាយំ រាជា ពុទ្ធបិតា, តថាបិ ពុទ្ធា នាម លោកគរុនោ, ន តេ កេនចិ វសេ វត្តេតព្ពា, អថ ខោ តេ ឯវ បរេ អត្តនោ វសេ វត្តេន្តិ, តស្មា រាជា “**នាហំ ភិក្ខុសង្ឃំ ទេមី**”តិ អាហ។

ទានមុខន្តិ ទានករណូបាយំ, ទានវត្តន្តិ អត្ថោ។ **ន ទានិ មេ អនុញ្ញាតា**តិ ឥទានិ មេ ទានំ ន អនុញ្ញាតា, នោ ន អនុជានន្តីតិ អត្ថោ។

បរិតស្សនជីវិតន្តិ ទុក្ខជីវិកា ទាលិទ្ទិយន្តិ អត្ថោ។

សព្ពេសំ ភិក្ខូនំ បហោសីតិ ភគវតោ អឌ្ឍសដ្ឋិ ច ភិក្ខុសតសហស្សានំ ភាគតោ ទាតុំ បហោសិ, ន សព្ពេសំ បរិយត្តភាវេន។ តេនាហ “**សេនាបតិបិ អត្តនោ ទេយ្យធម្មំ អទាសី**”តិ។ **ជេដ្ឋិកដ្ឋានេ**តិ ជេដ្ឋិកទេវិដ្ឋានេ។

តថេវ កត្វាតិ ចរបុរិសេ ឋបេត្វា។ **សុចិន្តិ** សុទ្ធំ។ **បណីតន្តិ** ឧឡារំ, ភាវនបុំសកញ្ចេតំ “ឯកមន្តំ”ន្តិអាទីសុ (បារា. ២) វិយ។ **ភញ្ជិត្វា**តិ មទ្ទិត្វា, បីឡេត្វាតិ អត្ថោ។ **ជាតិសប្បិខីរាទីហិយេវា**តិ អន្តោជាតសប្បិខីរាទីហិយេវ, អម្ហាកមេវ គាវិអាទិតោ គហិតសប្បិអាទីហិយេវាតិ អត្ថោ។

៩០. បរាបវាទំ, បរាបការំ, សីតុណ្ហាទិភេទញ្ច គុណាបរាធំ ខមតិ សហតិ អធិវាសេតីតិ **ខន្តិ។** សា បន យស្មា សីលាទីនំ បដិបក្ខធម្មេ សវិសេសំ តបតិ សន្តបតិ វិធមតីតិ **បរមំ** ឧត្តមំ **តបោ។** តេនាហ “**អធិវាសនខន្តិ នាម បរមំ តបោ**”តិ។ “អធិវាសនខន្តី”តិ ឥមិនា ធម្មនិជ្ឈានក្ខន្តិតោ វិសេសេតិ។ តិតិក្ខនំ ខមនំ **តិតិក្ខា។** អក្ខរចិន្តកា ហិ ខមាយំ តិតិក្ខា-សទ្ទំ វណ្ណេន្តិ។ តេនេវាហ “**ខន្តិយា ឯវ វេវចន**”ន្តិអាទិ។ **សព្ពាការេនា**តិ សន្តបណីតនិបុណសិវខេមាទិនា សព្ពប្បការេន។ **សោ បព្ពជិតោ នាម ន ហោតិ** បព្ពាជិតព្ពធម្មស្ស អបព្ពាជនតោ។ **តស្សេវ** តតិយបទស្ស **វេវចនំ** អនត្ថន្តរត្តា។

“**ន ហី**”តិអាទិនា តំ ឯវត្ថំ វិវរតិ។ **ឧត្តមត្ថេន បរមន្តិ វុច្ចតិ** បរ-សទ្ទស្ស សេដ្ឋវាចកត្តា, “បុគ្គលបរោបរញ្ញូ”តិអាទីសុ (អ. និ. ៧.៦៨; នេត្តិ. ១១៨) វិយ។ **បរន្តិ** អញ្ញំ។ ឥទានិ បរ-សទ្ទំ អញ្ញបរិយាយមេវ គហេត្វា អត្ថំ ទស្សេតុំ “**អថ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **មលស្សា**តិ បាបមលស្ស។ **អបព្ពាជិតត្តា**តិ អនីហដត្តា អនិរាកតត្តា ។ **សមិតត្តា**តិ និរោធិតត្តា តេសំ បាបធម្មានំ។ “**សមិតត្តា ហិ បាបានំ សមណោតិ បវុច្ចតី**”តិ ហិ វុត្តំ។

អបិច ភគវា ភិក្ខូនំ បាតិមោក្ខំ ឧទ្ទិសន្តោ បាតិមោក្ខកថាយ ច សីលបធានត្តា សីលស្ស ច វិសេសតោ ទោសោ បដិបក្ខោតិ តស្ស និគ្គណ្ហនវិធី ទស្សេតុំ អាទិតោ “**ខន្តី បរមំ តបោ**”តិ អាហ, តេន អនិដ្ឋស្ស បដិហននូបាយោ វុត្តោ, តិតិក្ខាគហណេន បន ឥដ្ឋស្ស, តទុភយេនបិ ឧប្បន្នំ រតឹ អភិភុយ្យ វិហរតីតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោតិ។ តណ្ហាវានស្ស វូបសមនតោ **និព្ពានំ បរមំ វទន្តិ ពុទ្ធា។** តត្ថ ខន្តិគ្គហណេន បយោគវិបត្តិយា អភាវោ ទស្សិតោ, តិតិក្ខាគហណេន អាសយវិបត្តិយា អភាវោ។ តថា ខន្តិគ្គហណេន បរាបរាធសហតា, តិតិក្ខាគហណេន បរេសុ អនបរជ្ឈនា ទស្សិតា។ ឯវំ ការណមុខេន អន្វយតោ បាតិមោក្ខំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ព្យតិរេកតោ តំ ទស្សេតុំ “**ន ហី**”តិអាទិ វុត្តំ, តេន យថា សត្តានំ ជីវិតា វោរោបនំ, បាណិលេឌ្ឌុទណ្ឌាទីហិ វិពាធនញ្ច “បរូបឃាតោ, បរវិហេឋន”ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវំ តេសំ មូលសាបតេយ្យាវហរណំ, ទារបរាមសនំ, វិសំវាទនំ, អញ្ញមញ្ញភេទនំ, ផរុសវចនេន មម្មឃដ្ដនំ, និរត្ថកវិប្បលាបោ , បរសន្តកគិជ្ឈនំ, ឧច្ឆេទវិន្ទនំ, មិច្ឆាភិនិវេសនញ្ចឧបឃាតោ, វិហេឋនញ្ច ហោតីតិ យស្ស កស្សចិ អកុសលស្ស កម្មបថស្ស, កម្មស្ស ច ករណេន បព្ពជិតោ, សមណោ ច ន ហោតីតិ ទស្សេតិ។

សព្ពាកុសលស្សាតិ សព្ពស្សាបិ ទ្វាទសាកុសលចិត្តុប្បាទសង្គហិតស្ស សាវជ្ជធម្មស្ស។ ករណំ នាម តស្ស អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បាទនន្តិ តប្បដិក្ខេបតោ អករណំ “**អនុប្បាទន**”ន្តិ វុត្តំ។ “**កុសលស្សា**”តិ ឥទំ “ឯតំ ពុទ្ធាន សាសន”ន្តិ វក្ខមានត្តា អរិយមគ្គធម្មេ, តេសញ្ច សម្ភារភូតេ តេភូមកកុសលធម្មេ សម្ពោធេតីតិ អាហ “**ចតុភូមកកុសលស្សា**”តិ។ **ឧបសម្បទា**តិ ឧបសម្បាទនំ, តំ បន តស្ស សមធិគមោតិ អាហ “**បដិលាភោ**”តិ។ **ចិត្តជោតនន្តិ** ចិត្តស្ស បភស្សរភាវករណំ សព្ពសោ បរិសោធនំ។ យស្មា អគ្គមគ្គសមង្គិនោ ចិត្តំ សព្ពសោ បរិយោទបីយតិ នាម, អគ្គផលក្ខណេ បន បរិយោទបិតំ ហោតិ បុន បរិយោទបេតព្ពតាយ អភាវតោ, ឥតិ បរិនិដ្ឋិតបរិយោទបនតំ សន្ធាយាហ “**តំ បន អរហត្តេន ហោតី**”តិ។ **សព្ពបាបំ បហាយ** តទង្គាទិវសេនេវាតិ អធិប្បាយោ។ “**សីលសំវរេនា**”តិ ហិ ឥមិនា តេភូមកស្សាបិ សង្គហេ ឥតរប្បហានានម្បិ សង្គហោ ហោតីតិ, ឯវញ្ច កត្វា សព្ពគ្គហណំ សមត្ថិតំ ហោតិ ។ **សមថវិបស្សនាហី**តិ លោកិយលោកុត្តរាហិ សមថវិបស្សនាហិ។ **សម្បាទេត្វា**តិ និប្ផាទេត្វា។ សម្បាទនញ្ចេត្ថ ហេតុភូតាហិ ផលភូតស្ស សហជាតាហិបិ, បគេវ បុរិមសិទ្ធាហីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

កស្សចីតិ ហីនាទីសុ កស្សចិ សត្តស្ស កស្សចិ ឧបវាទស្ស, តេន ទវកម្យតាយបិ ឧបវទនំ បដិក្ខិបតិ។ **ឧបឃាតស្ស អករណ**ន្តិ ឯត្ថាបិ “កស្សចី”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **កាយេនា**តិ ច និទស្សនមត្តមេតំ មនសាបិ បរេសំ អនត្ថចិន្តនាទិវសេន ឧបឃាតករណស្ស វជ្ជេតព្ពត្តា។ **កាយេនា**តិ វា ឯត្ថ អរូបកាយស្សាបិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ, ន ចោបនកាយករជកាយានមេវ។ **ប អតិមោក្ខ**ន្តិ បការតោ អតិវិយ សីលេសុ មុខ្យភូតំ។ “**អតិប មោក្ខ**”ន្តិ តមេវ បទំ ឧបសគ្គព្យត្តយេន វទតិ។ ឯវំ ភេទតោ បទវណ្ណនំ កត្វា តត្វតោ វទតិ “**ឧត្តមសីល**”ន្តិ។ “**បាតិ វា**”តិអាទិនា បាលនតោ រក្ខណតោ អតិវិយ មោក្ខនតោ អតិវិយ មោចនតោ **បាតិមោក្ខ**ន្តិ ទស្សេតិ។ “បាបា អតិ មោក្ខេតីតិ អតិមោក្ខោ”តិ និមិត្តស្ស កត្តុភាវេន ឧបចរិតព្ពតោ។ **យោ វា ន**ន្តិ យោ វា បុគ្គលោ នំ បាតិមោក្ខសំវរសីលំ **បាតិ** សមាទិយិត្វា អវិកោបេន្តោ **រក្ខតិ, តំ** “បាតី”តិ លទ្ធនាមំ បាតិមោក្ខសំវរសីលេ ឋិតំ **មោក្ខេតីតិ បាតិមោក្ខ**ន្តិ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារតោ បន បាតិមោក្ខបទស្ស អត្ថោ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយំ** (វិសុទ្ធិ. ដី. ១.១៤) វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។

មគ្គញ្ញុតាតិ ភោជនេ មត្តញ្ញុតា, សា បន វិសេសតោ បច្ចយសន្និស្សិតសីលវសេន គហេតព្ពាតិ អាហ “**បដិគ្គហណបរិភោគវសេន បមាណញ្ញុតា**”តិ។ អាជីវបារិសុទ្ធិសីលវសេនាបិ គយ្ហមានេ “បរិយេសនវិស្សជ្ជនវសេនា”តិបិ វត្តព្ពំ។ **សង្ឃដ្ដនវិរហិត**ន្តិ ជនសង្ឃដ្ដនវិរហិតំ, និរជនសម្ពាធំ វិវិត្តន្តិ អត្ថោ។ **ចតុបច្ចយសន្តោសោ ទីបិតោ** បច្ចយសន្តោសតាសាមញ្ញេន ឥតរទ្វយស្សាបិ លក្ខណហារនយេន ជោតិតភាវតោ។ “**អដ្ឋសមាបត្តិវសិភាវាយា**”តិ ឥមិនា បយោជនទស្សនវសេន យទត្ថំ វិវិត្តសេនាសនសេវនំ ឥច្ឆិតំ, សោ អធិចិត្តានុយោគោ វុត្តោ។ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ ចេត្ថ វិបស្សនាយ បាទកភូតា អធិប្បេតា, ន យា កាចីតិ សកលស្សាបិ អធិចិត្តានុយោគស្ស ជោតិតភាវោ វេទិតព្ពោ។

ទេវតារោចនវណ្ណនា

៩១. **ឯត្តាវតា**តិ ឯត្តកេន សុត្តបទេសេន។ តត្ថាបិ ច ឥមិនា...បេ.... កថនេន សុប្បដិវិទ្ធភាវំ បកាសេត្វាតិ យោជនា។ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកត្ថោ, តេន ឥទានិ វុច្ចមានត្ថំ ឧល្លង្កេតិ។ **ឯកមិទាហ**ន្តិ ឯកំ អហំ។ **ឥទំ**-សទ្ទោ និបាតមត្តំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន “ភិក្ខវេ សមយ”ន្តិ ឯវមាទិ បាឋោ សង្គហិតោ។ អហំ ភិក្ខវេ ឯកំ សមយន្តិ ឯវំ បេត្ថ បទយោជនា។

សុភគវនេតិ សុភគត្តា **សុភគំ,** សុន្ទរសិរិកត្តា , សុន្ទរកាមត្តា វាតិ អត្ថោ។ សុភគញ្ហិ តំ សិរិសម្បត្តិយា, សុន្ទរេ ចេត្ថ កាមេ មនុស្សា បត្ថេន្តិ។ ពហុជនកន្តតាយបិ តំ **សុភគំ។** វនយតីតិ **វនំ,** អត្តសម្បត្តិយា អត្តនិ សិនេហំ ឧប្បាទេតីតិ អត្ថោ។ វនុតេ ឥតិ វា **វនំ,** អត្តសម្បត្តិយា ឯវ “មំ បរិភុញ្ជថា”តិ សត្តេ យាចតិ វិយាតិ អត្ថោ។ សុភគញ្ច តំ វនញ្ចាតិ សុភគវនំ, តស្មឹ **សុភគវនេ។ អដ្ឋកថាយំ**បន កឹ ឥមិនា បបញ្ចេនាតិ “**ឯវំ នាមកេ វនេ**”តិ វុត្តំ។ កាមំ សាលរុក្ខោបិ “សាលោ”តិ វុច្ចតិ, យោ កោចិ រុក្ខោបិ វនប្បតិ ជេដ្ឋករុក្ខោបិ។ ឥធ បន បច្ឆិមោ ឯវ អធិប្បេតោតិ អាហ “**វនប្បតិជេដ្ឋកស្ស មូលេ**”តិ។ **មូលសមុត្សាតវសេនា**តិ អនុសយសមុច្ឆិន្ទនវសេន។

ន វិហាយន្តីតិ អកុប្បធម្មតាយ ន វិជហន្តិ។ “**ន កញ្ចិ សត្តំ តបន្តីតិ អតប្បា**”តិ ឥទំ តេសុ តស្សា សមញ្ញាយ និរុឡ្ហតាយ វុត្តំ, អញ្ញថា សព្ពេបិ សុទ្ធាវាសា ន កញ្ចិ សត្តំ តបន្តីតិ អតប្បា នាម សិយុំ។ “**ន វិហាយន្តី**”តិអាទិនិព្ពចនេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សុន្ទរទស្សនា**តិ ទស្សនីយាតិ អយមត្ថោតិ អាហ “**អភិរូបា**”តិអាទិ។ **សុន្ទរមេតេសំ ទស្សន**ន្តិ សោភនមេតេសំ ចក្ខុនា ទស្សនំ, វិញ្ញាណេន ទស្សនំ បីតិ អត្ថោ។ **សព្ពេ ហេវ...បេ.... ជេដ្ឋា** បញ្ចវោការភវេ តតោ វិសិដ្ឋានំ អភាវតោ។

សត្តន្នំ ពុទ្ធានំ វសេនាតិ សត្តន្នំ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ អបទានវសេន។ អវិហេហិ អជ្ឈិដ្ឋេន ឯកេន អវិហាព្រហ្មុនា កថិតា តេហិ សព្ពេហិ កថិតា នាម ហោន្តីតិ វុត្តំ “**តថា អវិហេហី**”តិ។ ឯសេវ នយោ សេសេសុបិ។ តេនាហ ភគវា “ទេវតា មំ ឯតទវោចុ”ន្តិ។ យំ បន បាឡិយំ “អនេកានិ ទេវតាសតានី”តិ វុត្តំ, តំ សព្ពំ បច្ឆា អត្តនោ សាសនេ វិសេសំ អធិគន្ត្វា តត្ថ ឧប្បន្នានំ វសេន វុត្តំ។ **អនុសន្និទ្វយម្បី**តិ ធម្មជាតុបទានុសន្ធិ, ទេវតារោចនបទានុសន្ធីតិ ទុវិធំ អនុសន្ធឹ។ **និយ្យាតេន្តោ**តិ និគមេន្តោ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ។

មហាបទានសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

២. មហានិទានសុត្តវណ្ណនា

និទានវណ្ណនា

៩៥. ជនបទិនោតិ ជនបទវន្តោ, ជនបទស្ស វា តស្សេវសាមិនោ **រាជកុមារា** គោត្តវសេន **កុរូ នាម។** តេសំ និវាសោ យទិ ឯកោ ជនបទោ, កថំ ពហុវចនន្តិ អាហ **“រុឡ្ហិសទ្ទេនា”**តិ។ អក្ខរចិន្តកា ហិ ឦទិសេសុ ឋានេសុ យុត្តេ វិយ ឦទិសលិង្គវចនានិ ឥច្ឆន្តិ។ អយមេត្ថ រុឡ្ហិ យថា អញ្ញត្ថាបិ “អង្គេសុ វិហរតិ, មល្លេសុ វិហរតី”តិ ច។ តព្ពិសេសនេបិ ជនបទសទ្ទេ ជាតិសទ្ទេ ឯកវចនមេវ។ **អដ្ឋកថាចរិយា បនា**តិ **បន**-សទ្ទោ វិសេសត្ថជោតនោ, តេន “បុថុអត្ថវិសយតាយ ឯវេតំ បុថុវចន”ន្តិ “ពហុកេ បនា”តិអាទិនា វក្ខមានំ វិសេសំ ជោតេតិ។ **សុត្វា**តិ មន្ធាតុមហារាជស្ស អានុភាវទស្សនានុសារេន បរម្បរានុគតំ កថំ សុត្វា។ **អនុសំយាយន្តេនា**តិ អនុវិចរន្តេន។ **ឯតេសំ ឋាន**ន្តិ ចន្ទិមសូរិយមុខេន ចាតុមហារាជិកភវនមាហ។ តេនាហ **“តត្ថ អគមាសី”**តិអាទិ។ **សោ**តិ មន្ធាតុមហារាជា។ **តន្តិ** ចាតុមហារាជិករជ្ជំ។ **គហេត្វា**តិ សម្បដិច្ឆិត្វា។ **បុន បុច្ឆិ** បរិណាយករតនំ។

ទោវារិកភូមិយំ តិដ្ឋន្តិ សុធម្មាយ ទេវសភាយ, ទេវបុរស្ស ច ចតូសុ ទ្វារេសុ អារក្ខាយ អធិគតត្តា។ **“ទិព្ព រុក្ខសហស្សបដិមណ្ឌិត”**ន្តិ ឥទំ “ចិត្តលតាវន”ន្តិអាទីសុបិ យោជេតព្ពំ។

បថវិយំ បតិដ្ឋាសីតិ ភស្សិត្វា បថវិយា អាសន្នដ្ឋានេ អដ្ឋាសិ។ ន ហិ ចក្ករតនំ ភូមិយំ បតតិ, តថាបិតញ្ច នចិរស្សេវ អន្តរធាយិ តេនត្តភាវេន ចក្កវត្តិតស្សេវិយស្ស អភាវតោ។ “ចិរតរំ កាលំ ឋត្វា”តិ អបរេ។ **រាជា ឯកកោវ អគមាសិ** អត្តនោ អានុភាវេន។ **មនុស្សភាវោ**តិ មនុស្សគន្ធសរីរនិស្សន្ទាទិមនុស្សភាវោ។ **បាតុរហោសី**តិ ទេវលោកេ បវត្តិវិបាកទាយិនោ អបរាបរិយាយ វេទនីយស្ស កម្មស្ស កតោកាសត្តា សព្ពទា សោឡសវស្សុទ្ទេសិកតា មាលាមិលាយនាទិ **ទិព្ពភាវោ** បាតុរហោសិ។ តទា មនុស្សានំ អសង្ខេយ្យាយុកតាយ **សក្ករជ្ជំ ការេត្វា។** “កឹ មេ ឥមិនា ឧបឌ្ឍរជ្ជេនា”តិ អត្រិច្ឆតាយ **អតិត្តោវ។** មនុស្សលោកេ ឧតុនោ កក្ខឡតាយ **វាតាតបេន ផុដ្ឋគត្តោ កាលមកាសិ។**

អវយវេសុ សិទ្ធោ វិសេសោ សមុទាយស្ស វិសេសកោ ហោតីតិ ឯកម្បិ រដ្ឋំ **ពហុវចនេន វោហរិយតិ។**

ទ-ការេន អត្ថំ វណ្ណយន្តិ និរុត្តិនយេន។ **កម្មាសោតិ កម្មាសបាទោ វុច្ចតិ** ឧត្តរបទលោបេន យថា “រូបភវោ រូប”ន្តិ។ កថំ បន សោ “កម្មាសបាទោ”តិ វុច្ចតីតិ អាហ **“តស្ស កិរា”**តិអាទិ។ ទមិតោតិ ឯត្ថ កីទិសំ ទមនំ អធិប្បេតន្តិ អាហ **“បោរិសាទភាវតោ បដិសេធិតោ”**តិ។ **“ឥមេ បន ថេរា**តិ មជ្ឈិមភាណកា”តិ កេចិ។ អបរេ បន “អដ្ឋកថាចរិយា”តិ, “ទីឃភាណកា”តិ វទន្តិ។ ឧភយថាបិ ចូឡកម្មាសទម្មំ សន្ធាយ តថា វទន្តិ។ យក្ខិនិបុត្តោ ហិ កម្មាសបាទោ អលីនសត្តុកុមារកាលេ (ចរិយា. ២.៧៥) ពោធិសត្តេន តត្ថ ទមិតោ។ សុតសោមកាលេ (ជា. ២.២១.៣៧១) បន ពារាណសិរាជា បោរិសាទភាវបដិសេធនេន យត្ថ ទមិតោ, តំ មហាកម្មាសទម្មំ នាម។ **“បុត្តោ”**តិ វត្វា **“អត្រជោ”**តិ វចនំ ឱរសបុត្តភាវទស្សនត្ថំ។

យេហិ អាវសិតប្បទេសោ “កុរុរដ្ឋ”ន្តិ នាមំ លភិ, តេ ឧត្តរកុរុតោ អាគតមនុស្សា តត្ថ រក្ខិតនិយាមេនេវ បញ្ច សីលានិ រក្ខឹសុ។ តេសំ ទិដ្ឋានុគតិយា បច្ឆិមជនតាតិ សោ ទេសធម្មវសេន អវិច្ឆេទតោ បវត្តមានោ **កុរុវត្តធម្មោ**តិ បញ្ញាយិត្ថ។ អយញ្ច អត្ថោ **កុរុធម្មជាតកេន** ទីបេតព្ពោ។ សោ អបរភាគេ បឋមំ យត្ថ សំកិលិដ្ឋោ ជាតោ, តំ ទស្សេតុំ **“កុរុរដ្ឋវាសីន”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ យត្ថ ភគវតោ វសនោកាសភូតោ កោចិ វិហារោ ន ហោតិ, តត្ថ កេវលំ គោចរគាមកិត្តនំ និទានកថាយ បកតិ យថា តំ សក្កេសុ វិហរតិ ទេវទហំ នាម សក្យានំ និគមោតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“អវសនោកាសតោ”**តិអាទិមាហ។

“អាយស្មា”តិ វា “ទេវានំ បិយា”តិ វា “តត្រ ភវ”ន្តិ វា បិយសមុទាហារោ ឯសោតិ អាហ **“អាយស្មាតិ បិយវចនមេត”**ន្តិ។ តយិទំ បិយវចនំ គរុគារវវសេន វុច្ចតីតិ អាហ **“គារវវចនមេត”**ន្តិ។

អតិទូរអច្ចាសន្នវជ្ជនេន នាតិទូរនាច្ចាសន្នំ នាម គហិតំ, តំ បន អវកំសតោ ឧភិន្នំ បសារិតហត្ថានំ សង្ឃដ្ដនេន វេទិតព្ពំ។ **ចក្ខុនា ចក្ខុំ អាហច្ច ទដ្ឋព្ពំ ហោតិ,** តេនាបិ អគារវមេវ កតំ ហោតិ។ **គីវំ បរិវត្តេត្វា**តិ បរិវត្តនវសេន គីវំ បសារេត្វា។

កុលសង្គហត្ថាយាតិ កុលានុទ្ទយភាវសេន កុលានំ អនុគ្គណ្ហនត្ថាយ **សហស្សភណ្ឌិកំ និក្ខិបន្តោ វិយ** ភិក្ខុបដិគ្គណ្ហនេន តេសំ មហតោ បុញ្ញាភិសន្ទស្ស ជននេន។ **បដិសម្មជ្ជិត្វា**តិ អន្តេវាសិកេហិ សម្មជ្ជនដ្ឋានំ សក្កច្ចការិតាយ បុន សម្មជ្ជិត្វា។ **តិក្ខត្តុន្តិ** "អាទិតោ បដ្ឋាយ អន្ត"ន្តិអាទិនា វុត្តចតុរាការូបសញ្ហិតេ តយោ វារេ, តេនស្ស ទ្វាទសក្ខត្តុំ សម្មសិតភាវមាហ។

អម្ហាកំ ភគវតោ គម្ភីរភាវេនេវ កថិតត្តា សេសពុទ្ធេហិបិ ឯវមេវ កថិតោតិ ធម្មន្វយេ ឋត្វា វុត្តំ **"សព្ព ពុទ្ធេហិ...បេ.... កថិតោ"**តិ។ **សាលិន្ទន្តិ** សបរិភណ្ឌំ។ **"សិនេរុំ ឧក្ខិបន្តោ វិយា"**តិ ឥមិនា តាទិសាយ ទេសនាយ សុទុក្ករភាវមាហ។ សុត្តមេវ **"សុត្តន្តកថ"**ន្តិ អាហ ធម្មក្ខន្ធភាវតោ។ យថា វិនយបណ្ណត្តិភូមន្តរសមយន្តរានំ វិជាននំ អនញ្ញសាធារណំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្សេវ វិសយោ, ឯវំ អន្តទ្វយវិនិមុត្តស្ស ការកវេទករហិតស្ស បច្ចយាការស្ស វិភជនំ បីតិ ទស្សេតុំ **"ពុទ្ធានញ្ហី"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ឋានានី**តិ ការណានិ។ **គជ្ជិតំ មហន្តំ ហោតី**តិ តំ ទេសេតព្ពស្សេវ អនេកវិធតាយ, ទុវិញ្ញេយ្យតាយ ច នានានយេហិ បវត្តមានំ ទេសនាគជ្ជិតំ មហន្តំ វិបុលំ, ពហុភេទញ្ច ហោតិ។ **ញាណំ អនុបវិសតី**តិ តតោ ឯវ ទេសនាញាណំ ទេសេតព្ពធម្មេ វិភាគសោ កុរុមានំ អនុ អនុ បវិសតិ, តេន អនុបវិស្ស ឋិតំ វិយ ហោតីតិ អត្ថោ។ **ពុទ្ធញាណស្ស មហន្តភាវោ បញ្ញាយតី**តិ ឯវំវិធស្ស នាម ធម្មស្ស ទេសកំ, បដិវេធកញ្ចាតិ ពុទ្ធានំ ទេសនាញាណស្ស, បដិវេធញាណស្ស ច ឧឡារភាវោ បាកដោ ហោតិ។ ឯត្ថ ច កិញ្ចាបិ "សព្ពំ វចីកម្មំ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណបុព្ពង្គមំ ញាណានុបរិវត្ត"ន្តិ (មហានិ. ៦៩, ១៦៩; ចូឡនិ. ៨៥; បដិ. ម. ៣.៥; នេត្តិ. ១៤) វចនតោ សព្ពាបិ ភគវតោ ទេសនា ញាណរហិតា នត្ថិ, សីហសមានវុត្តិតាយ សព្ពត្ថ សមានប្បវត្តិ។ ទេសេតព្ពវសេន បន ទេសនា វិសេសតោ ញាណេន អនុបវិដ្ឋា, គម្ភីរតរា ច ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ កថំ បន វិនយបញ្ញត្តិ បត្វា ទេសនា តិលក្ខណព្ភាហតា សុញ្ញតបដិសំយុត្តា ហោតីតិ? តត្ថាបិ សន្និសិន្នបរិសាយ អជ្ឈាសយានុរូបំ បវត្តមានា ទេសនា សង្ខារានំ អនិច្ចតាទិវិភាវនំ, សព្ពធម្មានំ អត្តត្តនិយតាភាវប្បកាសនញ្ច ហោតិ។ តេនេវាហ "អនេកបរិយាយេន ធម្មិំ កថំ កត្វា"តិអាទិ។

អាបជ្ជាតិ បត្វា យថា ញាណគោចរានំ វិស្សជ្ជេតិ, ឯវំ បាបុណិត្វា។

បមាណាតិក្កមេតិ អបរិមាណត្តេ "យាវញ្ចិទំ តេន ភគវតា"តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៤) វិយ។ អបរិមេយ្យភាវជោតនោ ហិ អយំ យាវ-សទ្ទោ។ តេនាហ **"អតិគម្ភីរោ អត្ថោ"**តិ។ **អវភាសតី**តិ ញាយតិ ឧបដ្ឋាតិ។ ញាណស្ស តថា ឧបដ្ឋានញ្ហិ សន្ធាយ **"ទិស្សតី"**តិ វុត្តំ។ ននុ ឯស បដិច្ចសមុប្បាទោ ឯកន្តគម្ភីរោវ, តត្ថ កស្មា គម្ភីរាវភាសតា ជោតិតាតិ? សច្ចមេតំ, ឯកន្តគម្ភីរតាទស្សនត្ថមេវ បនស្ស គម្ភីរាវភាសគ្គហណំ។ តស្មា អញ្ញត្ថ លព្ភមានំ ចតុកោដិកំ ព្យតិរេកមុខេន និទស្សេត្វា តំ ឯវស្ស ឯកន្តគម្ភីរតំ វិភាវេតុំ **"ឯកញ្ហី"**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯតំ នត្ថី**តិ អគម្ភីរោ, អគម្ភីរាវភាសោ ចាតិ ឯតំ ទ្វយំ នត្ថិ, តេន យថាទស្សិតេ ចតុកោដិកេ បច្ឆិមា ឯក កោដិ លព្ភតីតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ **"អយញ្ហី"**តិអាទិ។

យេហិ គម្ភីរភាវេហិ បដិច្ចសមុប្បាទោ "គម្ភីរោ"តិ វុច្ចតិ, តេ ចតូហិ ឧបមាហិ ឧល្លិង្គេន្តោ **"ភវគ្គគ្គហណាយា"**តិអាទិមាហ។ យថា ភវគ្គំ ហត្ថំ បសារេត្វា គហេតុំ ន សក្កា ទូរភាវតោ, ឯវំ សង្ខារាទីនំ អវិជ្ជាទិបច្ចយសម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ បាកតិកញាណេន គហេតុំ ន សក្កា។ យថា សិនេរុំ ភិន្ទិត្វា មិញ្ជំ បព្ពតរសំ បាកតិកបុរិសេន នីហរិតុំ ន សក្កា, ឯវំ បដិច្ចសមុប្បាទគតេ ធម្មត្ថាទិកេ បាកតិកញាណេន ភិន្ទិត្វា វិភជ្ជ បដិវិជ្ឈនវសេន ជានិតុំ ន សក្កា។ យថា មហាសមុទ្ទំ បាកតិកបុរិសស្ស ពាហុទ្វយេន បធារិតុំ ន សក្កា, ឯវំ វេបុល្លដ្ឋេន មហាសមុទ្ទសទិសំ បដិច្ចសមុប្បាទំ បាកតិកញាណេន ទេសនាវសេន បធារិតុំ ន សក្កា។ យថា មហាបថវិំ បរិវត្តេត្វា បាកតិកបុរិសស្ស បថវោជំ គហេតុំ ន សក្កា, ឯវំ "ឥត្ថំ អវិជ្ជាទយោ សង្ខារាទីនំ បច្ចយា ហោន្តី"តិ តេសំ បច្ចយភាវោ បាកតិកញាណេន នីហរិត្វា គហេតុំ ន សក្កាតិ។ ឯវំ ចតុព្ពិធគម្ភីរតាវសេន ចតស្សោ ឧបមា យោជេតព្ពា។ បាកតិកញាណវសេន ចាយមត្ថយោជនា កតា ទិដ្ឋសច្ចានំ តត្ថ បដិវេធសភាវតោ, តថាបិ យស្មា សាវកានំ, បច្ចេកពុទ្ធានញ្ច តត្ថ សប្បទេសមេវ ញាណំ, ពុទ្ធានំយេវ និប្បទេសំ, តស្មា វុត្តំ **"ពុទ្ធវិសយំ បញ្ហ"**ន្តិអាទិ។

ឧស្សាទេន្តោតិ បញ្ញាយ ឧក្កំសេន្តោ, ឧគ្គណ្ហន្តោតិ អត្ថោ។ **អបសាទេន្តោ**តិ និព្ភច្ឆន្តោ, និគ្គណ្ហន្តោតិ អត្ថោ។

ឧស្សាទនាវណ្ណនា

តេនាតិ មហាបញ្ញាភាវេន។ **តត្ថា**តិ ថេរស្ស សតិបិ ឧត្តានភាវេ, បដិច្ចសមុប្បាទស្សអញ្ញេសំ គម្ភីរភាវេ។ **សុភោជនរសបុដ្ឋស្សា**តិ សុន្ទរេន ភោជនរសេន បោសិតស្ស។ **កតយោគស្សា**តិ និពទ្ធបយោគេន កតបរិច

យស្ស។ **មល្លបាសាណ**ន្តិ មល្លេហិ មហព្ពលេហេវ ឧក្ខិបិតព្ពបាសាណំ។ **កុហី ឥមស្ស ភារិយដ្ឋាន**ន្តិ កស្មី បស្សេ ឥមស្ស បាសាណស្ស គរុតរប្បទេសោតិ តស្ស សល្លហុកភាវំ ទីបេន្តោ វទតិ។

តិមិរបិង្គលេនេវ ទីបេន្តិ តស្ស មហាវិប្ផារភាវតោ។ តេនាហ "**តស្ស កិរ**"តិអាទិ។ **បក្កុថតីតិ** បក្កុថន្តំ វិយ បរិវត្តតិ បរិតោ វិវត្តតិ។ លក្ខណវចនញ្ហេតំ។ បិណ្ឌិយំ សកលិនបទកាបិណ្ឌំ។ **កាយូបបន្នស្សា**តិ មហតា កាយេន ឧបេតស្ស, មហាកាយស្សាតិ អត្ថោ។

បិញ្ឆវដ្ដីតិ បិញ្ឆកលាបោ។ **សុបណ្ណវាត**ន្តិ នាគគ្គហណាទីសុ បក្ខបប្ផោដនវសេន ឧប្បជ្ជនកវាតំ។

បុព្ពូបនិស្សយសម្បត្តិកថាវណ្ណនា

"បុព្ពូបនិស្សយសម្បត្តិយា"តិអាទិនា ឧទ្ទិដ្ឋការណានិ វិត្ថារតោ វិវរិតុំ "**ឥតោ កិរ**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឥតោ**តិ ឥតោ កប្បតោ ។ **សតសហស្សិមេ**តិ សតសហស្សមេ។ **ហំសាវតី នាម នគរំ អហោសិ** ជាតនគរំ។ **ធុរបត្តានី**តិ ពាហិរបត្តានិ, យានិ ទីឃតមានិ។

កនិដ្ឋភាតាតិ វេមាតិកភាតា កនិដ្ឋោ យថា អម្ហាកំ ភគវតោ នន្ទត្ថេរោ។ ពុទ្ធានញ្ហិ សហោទរា ភាតរោ នាម ន ហោន្តិ។ កថំ ជេដ្ឋា តាវ ន ឧប្បជ្ជន្តិ, កនិដ្ឋានំ បន អសម្ភវោ ឯវ។ **ភោគ**ន្តិ វិភវំ។ **ឧបសន្តោ**តិ ចោរជនិតសង្ខោភវូបសមេន ឧបសន្តោ **ជនបទោ។**

ទ្វេ សាដកេ និវាសេត្វាតិ សាដកទ្វយមេវ អត្តនោ កាយបរិហារិកំ កត្វា ឥតរំ សព្ពសម្ភារំ អត្តតោ មោចេត្វា។

បត្តគ្គហណត្ថន្តិ អន្តោបក្ខិត្តឧណ្ហភោជនត្តា អបរាបរំ ហត្ថេ បរិវត្តេន្តស្ស បត្តគ្គហណត្ថំ។ **ឧត្តរិសាដក**ន្តិ អត្តនោ ឧត្តរិសាដកំ។ **ឯតានិ បាកដដ្ឋានានី**តិ ឯតានិ យថាវុត្តានិ ភគវតោ ទេសនាយ បាកដានិ ថេរស្ស បុញ្ញករណដ្ឋានានិ។

បដិសន្ធី គហេត្វាតិ អម្ហាកំ មហាពោធិសត្តស្ស បដិសន្ធិគ្គហណទិវសេ ឯវ បដិសន្ធី គហេត្វា។

តិត្ថវាសាទិវណ្ណនា

ឧគ្គហណំ បាឡិយា ឧគ្គណ្ហនំ។ **សវនំ** អត្ថសវនំ។ **បរិបុច្ឆនំ** គណ្ឋិដ្ឋានេសុ អត្ថបរិបុច្ឆនំ។ **ធារណំ** បាឡិយាបិ បាឡិអត្ថស្សបិ ចិត្តេ ឋបនំ។ សព្ពញ្ចេតំ ឥធ បដិច្ចសមុប្បាទវសេន វេទិតព្ពំ។

សោតាបន្នានញ្ច...បេ... ឧបដ្ឋាតីតត្ថ សម្មោហវិទ្ធំសនេន "យំ កិញ្ចិ សមុទយធម្មំ, សព្ពំ តំ និរោធធម្ម"ន្តិ (ទី. និ. ១.២៩៨; សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៦; ចូឡនិ. ៤, ៧, ៨) អត្ថបច្ចក្ខវសេន ឧបដ្ឋានតោ។ **នាមរូបបរិច្ឆេទោ**តិ សហ បច្ចយេន នាមរូបស្ស បរិច្ឆិជ្ជ អវពោធោ។

បដិច្ចសមុប្បាទគម្ភីរតាវណ្ណនា

"អត្ថគម្ភីរតាយា"តិអាទិនា សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ "**តត្ថា**"តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ជាតិបច្ចយសម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ**តិ ជាតិបច្ចយតោ សម្ភូតំ ហុត្វា សហិតស្ស អត្តនោ បច្ចយានុរូបស្ស ជរាមរណស្ស ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ អាគតភាវោ, អនុបវត្តត្ថោតិ អត្ថោ។ អថ វា សម្ភូតដ្ឋោ ច សមុទាគតដ្ឋោ ច **សម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ។** "ន ជាតិតោ ជរាមរណំ ន ហោតិ," ន ច ជាតឹ វិនា "អញ្ញតោ ហោតី"តិ ហិ ជាតិបច្ចយសម្ភូតដ្ឋោ វុត្តោ, ឥត្ថញ្ច ជាតិតោ សមុទាគច្ឆតីតិ ជាតិបច្ចយសមុទាគតដ្ឋោ, យា យា ជាតិ យថា យថា បច្ចយោ ហោតិ, តទនុរូបបាតុភាវោតិ អត្ថោ។ សោ អនុបចិតកុសលសម្ភារានំ ញាណស្ស គត្ថ អប្បតិដ្ឋតាយ អគាធដ្ឋេន **គម្ភីរោ។** សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។

អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ បច្ចយដ្ឋោតិ យេនាការេន យទវត្ថា អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ ហោតិ។ យេន ហិ បវត្តិអាការេន, យាយ ច អវត្ថាយ អវត្ថិតា អវិជ្ជា តេសំ តេសំ សង្ខារានំ បច្ចយោ ហោតិ, តទុភយស្សបិ ទុរវពោធនីយតោ អវិជ្ជា សង្ខារានំ នវហិ អាការេហិ បច្ចយដ្ឋោ អនុបចិតកុសលសម្ភារានំ ញាណស្ស គត្ថ អប្បតិដ្ឋតាយ អគាធដ្ឋេន **គម្ភីរោ។** ឯស នយោ សេសបទេសុបិ។

កត្ថចិ អនុលោមតោ ទេសីយតិ, កត្ថចិ បដិលោមតោតិ ឥធ បន បច្ចយុប្បាទា បច្ចយុប្បន្នុប្បាទសង្ខាតោ **អនុលោមោ,** បច្ចយនិរោធា បច្ចយុប្បន្ននិរោធសង្ខាតោ ច **បដិលោមោ** អធិប្បេតោ។ អាទិតោ បន បដ្ឋាយ អន្តគមនំ **អនុលោមោ,** អន្តតោ ច អាទិគមនំ **បដិលោមោ**តិ អធិប្បេតោ។ អាទិតោ បដ្ឋាយ អនុលោមទេសនាយ, អន្តតោ បដ្ឋាយ បដិលោមទេសនាយ ច **តិសន្ធិ ចតុសង្ខេបោ។** "ឥមេ ភិក្ខវេ ចត្តារោ អាហារា កឹ និទានា"តិអាទិកាយ (សំ. និ. ២.១១) ច វេមជ្ឈតោ បដ្ឋាយ បដិលោមទេសនាយ, "ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ, តិណ្ណំ សង្គតិ ផស្សោ, ផស្សបច្ចយា វេទនា"តិអាទិកាយ (សំ. និ. ២.៤៣, ៤៥) អនុលោមទេសនាយ ច **ទ្វិសន្ធិ តិសង្ខេបោ។** "សំយោជនិយេសុ ភិក្ខវេ ធម្មេសុ អស្សាទានុបស្សិនោ វិហរតោ តណ្ហា បវឌ្ឍតិ, តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទាន"ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.៥៣, ៥៧) **ឯកសន្ធិ ទ្វិសង្ខេបោ។** ឯកង្គោ ហិ បដិច្ចសមុប្បាទោ ទេសិតោ។ លព្ភតេវ ហិ សោ "តត្រ ភិក្ខវេ សុតវា អរិយសាវកោ បដិច្ចសមុប្បាទំយេវ សាធុកំ យោនិសោ មនសិ ករោតិ 'ឥតិ ឥមស្មឹ សតិ ឥទំ ហោតិ...បេ.... និរុជ្ឈតី'តិ។ សុខវេទនិយំ ភិក្ខវេ ផស្សំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ សុខវេទនា"តិ (សំ. និ. ២.៦២) ឥមស្ស សុត្តស្ស វសេន វេទិតព្ពោ។ ឥតិ តេន តេន ការណេន តថា តថា បវត្តេតព្ពត្តា បដិច្ចសមុប្បាទោ ទេសនាយ គម្ភីរោ។ តេនាហ **"អយំ ទេសនាគម្ភីរតា"**តិ។ ន ហិ តត្ថ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណតោ អញ្ញំ ញាណំ បតិដ្ឋំ លភតិ។

"អវិជ្ជាយ បនា"តិអាទីសុ ជាននលក្ខណស្ស ញាណស្ស បដិបក្ខភូតោ អវិជ្ជាយ **អញ្ញាណដ្ឋោ។** អារម្មណស្ស បច្ចក្ខករណេន ទស្សនភូតស្ស បដិបក្ខភូតោ **អទស្សនដ្ឋោ។** យេនេសា អត្តនោ សភាវេន ទុក្ខាទីនំ យាថាវសរសំ បដិវិជ្ឈិតុំ ន ទេតិ ឆាទេត្វា បរិយោនន្ធិត្វា តិដ្ឋតិ, សោ តស្សា សច្ចាសម្បដិវេធដ្ឋោ។ **អភិសង្ខរណំ** សំវិធានំ, បកប្បនន្តិ អត្ថោ។ **អាយូហនំ** សម្បិណ្ឌនំ, សម្បយុត្តធម្មានំ អត្តនោ កិច្ចានុរូបតាយ រាសីករណន្តិ អត្ថោ។ អបុញ្ញាភិសង្ខារេកទេសោ **សរាគោ។** អញ្ញោ **វិរាគោ។** រាគស្ស វា អប្បដិបក្ខភាវតោ រាគប្បវឌ្ឍកោ, រាគុប្បត្តិបច្ចយោ ច សព្ពោបិ អបុញ្ញាភិសង្ខារោ **សរាគោ។** ឥតរោ តព្ពិទូរភាវតោ **វិរាគោ។** "ទីឃរត្តំ ហេតំ ភិក្ខវេ អស្សុតវតោ បុថុជ្ជនស្ស អជ្ឈោសិតំ មមាយិតំ បរាមដ្ឋំ 'ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា'តិ" (សំ. និ. ២.៦១) អត្តបរាមាសស្ស វិញ្ញាណំ វិសេសតោ វត្ថុ វុត្តន្តិ វិញ្ញាណស្ស **សុញ្ញតដ្ឋោ** គម្ភីរោ។ អត្តា វិជានាតិ សំសរតីតិ សព្យាបារតាសង្កន្តិអភិនិវេសពលវតាយ **អព្យាបារអសង្កន្តិបដិសន្ធិបាតុភាវដ្ឋា** ច គម្ភីរា។ នាមរូបស្ស បដិសន្ធិក្ខណេ ឯកតោវ ឧប្បាទោ **ឯកុប្បាទោ,** បវត្តិយំ វិសុំ វិសុំ យថារហំ **ឯកុប្បាទោ។** នាមស្ស រូបេន, រូបស្ស ច នាមេន អសម្បយោគតោ **វិនិព្ភោគោ** នាមស្ស នាមេន , រូបស្ស ច រូបេន ឯកច្ចស្ស ឯកច្ចេន **អវិនិព្ភោគោ** (នាមស្ស នាមេន អវិនិព្ភោគោ វិភ. មូលដី. ២៤២) យោជេតព្ពោ។ ឯកុប្បាទេកនិរោធេហិ អវិនិព្ភោគេ អធិប្បេតេ សោ រូបស្ស ច ឯកកលាបបវត្តិនោ រូបេន លព្ភតីតិ។ អថ វា ឯកចតុវោការភវេសុ នាមរូបានំ អសហវត្តនតោ អញ្ញមញ្ញំ **វិនិព្ភោគោ,** បញ្ចវោការភវេ សហវត្តនតោ **អវិនិព្ភោគោ** ច វេទិតព្ពោ។

នាមស្ស អារម្មណាភិមុខំ នមនំ **នមនដ្ឋោ។** រូបស្ស វិរោធិបច្ចយសមវាយេ វិសទិសុប្បត្តិ **រុប្បនដ្ឋោ។** ឥន្ទ្រិយបច្ចយភាវោ **អធិបតិយដ្ឋោ។** "លោកោបេសោ, ទ្វារាបេសា, ខេត្តំ បេត"ន្តិ វុត្តលោកាទិអត្ថោ ចក្ខាទីសុ បញ្ចសុ យោជេតព្ពោ។ មនាយតនស្ស បន លុជ្ជនតោ, មនោសម្ផស្សាទីនំ ទ្វារខេត្តភាវតោ ច ឯតេ អត្ថា វេទិតព្ពា។ អាបាថគតានំ រូបាទីនំ បកាសនយោគ្យតាលក្ខណំ ឱភាសនំ ចក្ខាទីនំ **វិសយិភាវោ,** មនាយតនស្ស វិជាននំ។ **សង្ឃដ្ដនដ្ឋោ** វិសេសតោ ចក្ខុសម្ផស្សាទីនំ បញ្ចន្នំ, ឥតរេ ឆន្នម្បិ យោជេតព្ពា។ ផុសនញ្ច ផស្សស្ស សភាវោ។ សង្ឃដ្ដនំ រសោ, ឥតរេ ឧបដ្ឋានាការា។ **អារម្មណរសានុភវនដ្ឋោ** រសវសេន វុត្តោ, **វេទយិតដ្ឋោ** លក្ខណវសេន។ **សុខទុក្ខម អជ្ឈត្តភាវោ** យថាក្កមំ តិស្សន្នំ វេទនានំ សភាវវសេន វុត្តោ។ "អត្តា វេទយតី"តិ អភិនិវេសស្ស ពលវភាវតោ **និជ្ជីវដ្ឋោ** វេទនាយ គម្ភីរោ។ និជ្ជីវាយ វា វេទនាយ វេទយិតំ **និជ្ជីវវេទយិតំ,** សោ ឯវ អត្ថោតិ **និជ្ជីវវេទយិតដ្ឋោ។**

សប្បីតិកតណ្ហាយ **អភិនន្ទិតដ្ឋោ។** ពលវតរតណ្ហាយ គិលិត្វា បរិនិដ្ឋាបនំ **អជ្ឈោសានដ្ឋោ។** ឥតរេ បន ជេដ្ឋភាវឱសារណសមុទ្ទទុរតិក្កមអបារិបូរិវសេន វេទិតព្ពា។ **អាទានគ្គហណាភិនិវេសដ្ឋា** ចតុន្នម្បិ ឧបាទានានំ សមានា, **បរាមាសដ្ឋោ** ទិដ្ឋុបាទានាទីនមេវ, តថា **ទុរតិក្កមដ្ឋោ។** "ទិដ្ឋិកន្តារោ"តិ (ធ. ស. ៣៩២) ហិ វចនតោ ទិដ្ឋីនំ ទុរតិក្កមតា។ ទឡ្ហគ្គហណត្តា វា ចតុន្នម្បិ **ទុរតិក្កមដ្ឋោ** យោជេតព្ពោ។ **យោនិគតិឋិតិនិវាសេសុខិបន**ន្តិ សមាសេ ភុម្មវចនស្ស អលោបោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯវញ្ហិ តេន អាយូហនាភិសង្ខរណបទានំ សមាសោ ហោតិ។ យថា តថា ជាយនំ **ជាតិអត្ថោ។** តស្សា បន សន្និបាតតោ ជាយនំ **សញ្ជាតិអត្ថោ។** មាតុកុច្ឆឹ ឱក្កមិត្វា វិយ ជាយនំ **ឱក្កន្តិអត្ថោ។** សោ ជាតិតោ និព្ពត្តនំ **និព្ពត្តិអត្ថោ។** កេវលំ បាតុភវនំ **បាតុភាវដ្ឋោ។**

ជរាមរណង្គំ មរណប្បធានន្តិ តស្ស មរណដ្ឋា ឯវ **ខយាទយោ** គម្ភីរាតិ ទស្សិតា។ ឧប្បន្នឧប្បន្នានញ្ហិ នវនវានំ ខយេន កមេន ខណ្ឌិច្ចាទិបរិបក្កបវត្តិយំ លោកេ ជរាវោហារោតិ ។ **ខយដ្ឋោ** វា ជរាយ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ នវភាវាបគមោ ហិ "ខយោ"តិ វត្តុំ យុត្តោតិ **វិបរិណាមដ្ឋោ** ទ្វិន្នម្បិ វសេន យោជេតព្ពោ, សន្តតិវសេន វា ជរាយ

ខយវយភាវា, សម្មុតិខណិកវសេន មរណស្ស **ភេទវិបរិណាមង្គា** យោជេតព្ពា។ **អវិជ្ជាទីនំ សភាវោ** បដិវិជ្ឈីយតីតិ បដិវេធោ។ វុត្តញ្ហេតំ **និទានកថាយំ** “តេសំ តេសំ វា តត្ថ តត្ថ វុត្តធម្មានំ បដិវិជ្ឈិតព្ពោ សលក្ខណសង្ខាតោ អវិបរីតសភាវោ បដិវេធោ”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. បឋមមហាសង្គីតិកថា; អភិ. អដ្ឋ. និទានកថា) **សោ** ហិ អវិជ្ជាទីនំ សភាវោ មគ្គញាណេនេវ អសម្មោហបដិវេធវសេន បដិវិជ្ឈិតព្ពតោ អញ្ញាណស្ស អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋតាយ អគាធដ្ឋេន **គម្ភីរោ។ សា សព្ពាបី**តិ សា យថាវុត្តា សង្ខេបតោ ចតុព្ពិធា វិត្ថារតោ អនេកប្បភេទា សព្ពាបិ បដិច្ចសមុប្បាទស្ស គម្ភីរតា **ថេរស្ស ឧត្តានកា វិយ ឧបដ្ឋាសិ** ចតូហិ អង្គេហិ សមន្នាគតត្តា។ **ឧទាហុ អញ្ញេសម្បី**តិ “មយ្ហំ តាវ ឯស បដិច្ចសមុប្បាទោ ឧត្តានកោ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ, កឹ នុ ខោ អញ្ញេសម្បិ ឯវំ ឧត្តានកោ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតី”តិ **មា ឯវំ អវច** មយាវ ទិន្នេនយេ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានវិធិម្ហិ ឋត្វា។

អបសាទនាវណ្ណនា

ឱឡារិកន្តិ វត្ថុវីតិក្កមសមត្ថតាវសេន ថូលំ។ កាមំ កាមរាគបដិឃាយេវ អត្ថតោ កាមរាគបដិឃសំយោជនានិ, កាមរាគបដិឃានុសយា ច, តថាបិ អញ្ញោយេវ សំយោជនដ្ឋោ ពន្ធនភាវតោ, អញ្ញោ អនុសយនដ្ឋោ អប្បហីនភាវេន សន្តានេ ថាមគមនន្តិ កត្វា, ឥតិ កិច្ចវិសេសវិសិដ្ឋភេទេ គហេត្វា **“ចត្តារោ កិលេសេ”**តិ ច វុត្តំ។ ឯសេវ នយោ ឥតរេសុបិ។ **អណុសហគតេ**តិ អណុសភាវំ ឧបគតេ។ តព្ភាវត្ថោ ហិ អយំ សហគត-សទ្ទោ “នន្ទិរាគសហគតា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៤០០; ម. និ. ១.៩១, ១៣៣, ៤៦០; ៣.៣៧៤; សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៤; វិភ. ២០៣; បដិ. ម. ១.៣៤; ២.៣០) វិយ។

យថា ឧបរិមគ្គាធិគមនវសេន សច្ចសម្បដិវេធោ បច្ចយាការបដិវេធវសេន, ឯវំ សាវកពោធិបច្ចេកពោធិសម្មាសម្ពោធិអធិគមនវសេនបិ សច្ចសម្បដិវេធោ បច្ចយាការបដិវេធវសេនេវាតិ ទស្សេតុំ **“កស្មា ចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **សព្ពថាវា**តិ សព្ពប្បការេនេវ កិញ្ចិបិ បការំ អសេសេត្វាតិ អត្ថោ។ យេ កតាភិនីហារានំ មហាពោធិសត្តានំ វីរិយស្ស ឧក្កដ្ឋមជ្ឈិមមុទុតាវសេន ពោធិសម្ភារសម្ភរណេ កាលភេទា ឥច្ឆិតា, តេ ទស្សេន្តោ **“ចត្តារិ, អដ្ឋ, សោឡស វា អសង្ខ្យេយ្យានី”**តិ អាហ, ស្វាយមត្ថោ **ចរិយាបិដកវណ្ណនាយ** គហេតព្ពោ។ **សាវកោ បទេសញាណេ ឋិតោ**តិ សាវកោ ហុត្វា សេក្ខភាវតោ តត្ថាបិ បទេសញាណេ ឋិតោ។ **ពុទ្ធានំ កថាយ** “តំ តថាគតោ អភិសមេតី”តិអាទិកាយ **បច្ចនីកំ ហោតិ។** អនញ្ញសាធារណស្ស ហិ វសេន ពុទ្ធានំ សីហនាទោ, ន អញ្ញសាធារណស្ស។

“វាយមន្តស្សេវា”តិ ឥមិនា វិសេសតោ ញាណសម្ភារសម្ភរណំ បញ្ញាបារមិតាបូរណំ វទតិ។ តស្ស ច សព្ពម្បិ បុញ្ញំ ឧបនិស្សយោ។

> “ឯស ទេវមនុស្សានំ, សព្ពកាមទទោ និធិ;
> យំ យទេវាភិបត្ថេន្តិ, សព្ពមេតេន លព្ភតី”តិ។ (ខុ. បា. ៨.១០) –

ហិ វុត្តំ។ តស្មា មហាពោធិសត្តានំ សព្ពេសម្បិ បុញ្ញសម្ភារោ យាវទេវ ញាណសម្ភារត្ថោ សម្មាសម្ពោធិសមធិគមសមត្ថត្តាតិ អាហ **“បច្ចយាការំ ...បេ.... នត្ថី”**តិ។ ឥទានិ បច្ចយាការបដិវេធស្សេវ វា មហានុភាវតាទស្សនមុខេន បដិច្ចសមុប្បាទស្សេវ បរមគម្ភីរតំ ទស្សេតុំ **“អវិជ្ជា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **នវហិ អាការេហី**តិ ឧប្បាទាទីហិ នវហិ អាការេហិ។ អវិជ្ជា ហិ សង្ខារានំ ឧប្បាទោ ហុត្វា បច្ចយោ ហោតិ, បវត្តំ ហុត្វា និមិត្តំ, អាយូហនំ, សំយោគោ, បលិពោធោ, សមុទយោ, ហេតុ, បច្ចយោ ហុត្វា បច្ចយោ ហោតិ។ ឯវំ សង្ខារាទយោ វិញ្ញាណាទីនំ។ វុត្តញ្ហេតំ **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** “កថំ បច្ចយបរិគ្គហេ បញ្ញា ធម្មដ្ឋិតិញាណំ? អវិជ្ជា សង្ខារានំ ឧប្បាទដ្ឋិតិ ច បវត្តដ្ឋិតិ ច និមិត្តដ្ឋិតិ ច អាយូហនដ្ឋិតិ ច សញ្ញោគដ្ឋិតិ ច បលិពោធដ្ឋិតិ ច សមុទយដ្ឋិតិ ច ហេតុដ្ឋិតិ ច បច្ចយដ្ឋិតិ ច ឥមេហិ នវហាការេហិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា បច្ចយសមុប្បន្នា”តិអាទិ (បដិ. ម. ១.៤៥)។

តត្ថ **នវហាការេហី**តិ នវហិ បច្ចយភាវូបគមនាការេហិ។ ឧប្បជ្ជតិ ឯតស្មា ផលន្តិ **ឧប្បាទោ,** ផលុប្បត្តិយា ការណភាវោ។ សតិ ច អវិជ្ជាយ សង្ខារា ឧប្បជ្ជន្តិ, នាសតិ, តស្មា អវិជ្ជា សង្ខារានំ ឧប្បាទោ ហុត្វា បច្ចយោ ហោតិ។ តថា អវិជ្ជាយ សតិ សង្ខារា បវត្តន្តិ, នីយន្តិ ច។ យថា ច ភវាទីសុ ខិបន្តិ, ឯវំ តេសំ អវិជ្ជា បច្ចយោ ហោតិ។ តថា អាយូហន្តិ ផលុប្បត្តិយា ឃដេន្តិ, សំយុជ្ជន្តិ អត្តនោ ផលេន។ យស្មិំ សន្តានេ សយំ ឧប្បន្នា, តំ បលិពុន្ធន្តិ។ បច្ចយន្តរសមវាយេ ឧទយន្តិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ហិនោតិ ច សង្ខារានំ ការណភាវំ គច្ឆតិ។ បដិច្ច អវិជ្ជំ សង្ខារា អយន្តិ បវត្តន្តីតិ ឯវំ អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ ការណភាវូបគមនវិសេសា ឧប្បាទាទយោ វេទិតព្ពា។ តត្ថ តថា សង្ខារាទីនំ វិញ្ញាណាទីសុ ឧប្បាទដ្ឋិតិអាទីសុបិ។ តិដ្ឋតិ ឯតេនាតិ **ឋិតិ,** ការណំ។ ឧប្បាទោ ឯវ ឋិតិ **ឧប្បាទដ្ឋិតិ** ។ ឯសេវ នយោ សេសេសុបិ។ **“បច្ចយោ ហោតី”**តិ ឥទំ ឥធ លោកនាថេន តទា បច្ចយបរិគ្គហស្ស អារទ្ធភាវទស្សនំ។ សោ ច អារម្ភោ ញាយាវុឡ្ហោ “យថា ច បុរិមេហិ មហាពោធិសត្តេហិ ពោធិមូលេ បវត្តិតោ, តថេវ ច

បវត្តិតោ”តិ។ អច្ចរិយវេគាភិហតា ទសសហស្សិលោកធាតុ សង្កម្បិ សម្បកម្បីតិ ទស្សេន្តោ **“ទិដ្ឋមត្តោវា”**តិអាទិមាហ។

ឯតស្ស ធម្មស្សាតិ ឯតស្ស បដិច្ចសមុប្បាទសញ្ញិតស្ស ធម្មស្ស។ សោ បន យស្មា អត្ថតោ ហេតុបភវានំ ហេតុ។ តេនាហ **“ឯតស្ស បច្ចយធម្មស្សា”**តិ, ជាតិអាទីនំ ជរាមរណាទិបច្ចយតាយាតិ អត្ថោ។ នាមរូបបរិច្ឆេទោ, តស្ស ច បច្ចយបរិគ្គហោ ន បឋមាភិនិវេសមត្តេន ហោតិ , អថ ខោ តត្ថ អបរាបរំ ញាណុប្បត្តិសញ្ញិតេន អនុ អនុ ពុជ្ឈនេន, តទុភយាភាវំ បន ទស្សេន្តោ **“ញាតបរិញ្ញាវសេន អននុពុជ្ឈនា”**តិ អាហ។ និច្ចសញ្ញាទីនំ បជហនវសេន វត្តមានា វិបស្សនា ធម្មេ ច បដិវិជ្ឈន្តី ឯវ នាម ហោតិ បដិបក្ខវិក្ខម្ភនេន តិក្ខវិសទភាវាបត្តិតោ, តទធិដ្ឋានភូតា ច តីរណបរិញ្ញា, អរិយមគ្គោ ច បរិញ្ញាបហានាភិសមយវសេន បវត្តិយា តីរណបហានបរិញ្ញាសង្គហោ ចាតិ តទុភយបដិវេធាភាវំ ទស្សេន្តោ **“តីរណ…បេ…. អប្បដិវិជ្ឈនា”**តិ អាហ។ **តន្តំ** វុច្ចតិ វត្ថវិននត្ថំ តន្តវាយេហិ ទណ្ឌកេ អាសញ្ចិត្វា បសារិតសុត្តវដ្ដី តនីយតីតិ កត្វា។ តំ បន សុត្តសន្តានាកុលតាយ និទស្សនភាវេន អាកុលមេវ គហិតន្តិ អាហ **“តន្តំ វិយ អាកុលកជាតា”**តិ។ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **“យថា នាមា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **សមានេតុ**ន្តិ បុព្ពេន បរំ សមំ កត្វា អានេតុំ, អវិសមំ ឧជុំ កាតុន្តិ អត្ថោ។ តន្តមេវ វា អាកុលំ **តន្តាកុលំ,** តន្តាកុលំ វិយ ជាតា ភូតាតិ **តន្តាកុលជាតា។** មជ្ឈិមំ បដិបទំ អនុបគន្ត្វា អន្តទ្វយបតនេន **បច្ចយាការេ ខលិតា អាកុលា ព្យាកុលា ហោន្តិ។** តេនេវ អន្តទ្វយបតនេន តំតំទិដ្ឋិគាហវសេន បរិព្ភមន្តា ឧជុកំ ធម្មដ្ឋិតិ កថំ បដិបដ្ឋិតុំ ន ជានន្តិ។ តេនាហ **“ន សក្កោន្តិ តំ បច្ចយាការំ ឧជុំ កាតុ”**ន្តិ។ **ទ្វេ ពោធិសត្តេ**តិ បច្ចេកពោធិសត្តមហាពោធិសត្តេ។ **អត្តនោ ធម្មតាយា**តិ អត្តនោ សភាវេន, បរោបទេសេន វិនាតិ អត្ថោ។ **តត្ថ តត្ថ គុឡកជាត**ន្តិ តស្មឹ តស្មឹ ឋានេ ជាតគុឡកម្បិ **គណ្ឋិតំ** សុត្តគណ្ឋិ។ តតោ ឯវ **គណ្ឋិពទ្ធំ** ពទ្ធគណ្ឋិកំ។ **បច្ចយេសុ បក្ខលិត្វា**តិ អនិច្ចទុក្ខានត្តាទិសភាវេសុ បច្ចយធម្មេសុ និច្ចាទិគ្គាហវសេន បក្ខលិត្វា។ **បច្ចយេ ឧជុំ កាតុំ អសក្កោន្តា**តិ តស្សេវ និច្ចាទិគ្គាហស្ស អវិស្សជ្ជនតោ បច្ចយធម្មនិមិត្តំ អត្តនោ ទស្សនំ ឧជុំ កាតុំ អសក្កោន្តា ឥទំសច្ចាភិនិវេសកាយគន្ថវសេន គណ្ឋិកជាតា ហោន្តីតិ អាហ **“ទ្វាសដ្ឋិ…បេ…. គណ្ឋិពទ្ធា”**តិ។ **យេ ហិ កេចិ** សមណា វា ព្រាហ្មណា វា សស្សតទិដ្ឋិអាទិទិដ្ឋិយោ **និស្សិតា** អល្លីនា។

វិននតោ “កុលា”តិ ឥត្ថិលិង្គវសេន លទ្ធនាមស្ស តន្តវាយស្ស គណ្ឋិកំ នាម អាកុលភាវេន អគ្គតោ វា មូលតោ វា ទុវិញ្ញេយ្យាវយវេ ខលិតតន្តសុត្តន្តិ អាហ **“កុលាគណ្ឋិកំ វុច្ចតិ បេសការកញ្ជិយសុត្ត”**ន្តិ។ **សកុណិកា**តិ កុលាវកសកុណិកា។ សា ហិ រុក្ខសាខាសុ ឱលម្ពនកុលាវកា ហោតិ។ តញ្ហិ សា កុលាវកំ តតោ តតោ តិណហីរាទិកេ អានេត្វា តថា វិនន្ធតិ, យថា តេសំ បេសការកញ្ជិយសុត្តំ វិយ អគ្គេន វា អគ្គំ មូលេន វា មូលំ សមានេតុំ វិវេចេតុំ វា ន សក្កា។ តេនាហ **“យថា ហី”**តិអាទិ។ **តទុភយម្បី**តិ “កុលាគណ្ឋិក”ន្តិ វុត្តំ កញ្ជិយសុត្តំ, កុលាវកញ្ច។ **បុរិមនយេនេវា**តិ “ឯវមេវ សត្តា”តិអាទិនា បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ។

កាមំ មុញ្ជបព្ពជតិណានិ យថាជាតានិបិ ទីឃភាវេន បតិត្វា អរញ្ញដ្ឋានេ អញ្ញមញ្ញំ វិនន្ធិត្វា អាកុលព្យាកុលានិ ហុត្វា តិដ្ឋន្តិ, តានិ បន ន តថា ទុព្ពិវេចិយានិ, យថា រជ្ជុភូតានីតិ ទស្សេតុំ **“យថា តានី”**តិអាទិ វុត្តំ។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

អបាយាតិ អវឌ្ឍិតា, សុខេន, សុខហេតុនា វា វិរហិតាតិ អត្ថោ។ **ទុក្ខស្ស គតិភាវតោ**តិ អាបាយិកស្ស ទុក្ខស្ស បវត្តិដ្ឋានភាវតោ។ **សុខសមុស្សយតោ**តិ អព្ភុទយតោ។ **វិនិបតិតត្តា**តិ វិរូបំ និបតិតត្តា យថា តេនត្តភាវេន សុខសមុស្សយោ ន ហោតិ, ឯវំ និបតិតត្តា។ **ឥតរោ**តិ សំសារោ។ ននុ “អបាយ”ន្តិអាទិនា វុត្តោបិ សំសារោ ឯវាតិ? សច្ចមេតំ, និរយាទីនំ បន អធិមត្តទុក្ខភាវទស្សនត្ថំ អបាយាទិគ្គហណំ។ គោពលិពទ្ទញាយេនាយមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ខន្ធានញ្ច បដិបាដី**តិ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ហេតុផលភាវេន អបរាបរំ បវត្តិ។ **អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា**តិ អវិច្ឆេទេន បវត្តមានា។ **តំ សព្ពម្បី**តិ តំ “អបាយ”ន្តិអាទិនា វុត្តំ សព្ពំ អបាយទុក្ខញ្ចេវ វដ្ដទុក្ខញ្ច។ **“មហាសមុទ្ទេ វាតុក្ខិត្តនាវា វិយា”**តិ ឥទំ បរិព្ភមដ្ឋានស្ស មហន្តទស្សនត្ថញ្ចេវ បរិព្ភមនស្ស អនវដ្ឋិតតាទស្សនត្ថញ្ច **“ឧបមាយ។ យន្តេសុ យុត្តគោណោ វិយា”**តិ ឥទំ បន អវសភាវទស្សនត្ថញ្ចេវ ទុប្បមោក្ខភាវទស្សនត្ថញ្ចាតិ វេទិតព្ពំ។

បដិច្ចសមុប្បាទវណ្ណនា

ឥមិនា តាវាតិ ឯត្ថ **តាវ**-សទ្ទោ កមត្ថោ, តេន “តន្តាកុលកជាតា”តិ បទស្ស អនុសន្ធិ បរតោ អាវិភវិស្សតីតិ ទីបេតិ។ **អត្ថិ ឥទប្បច្ចយា**តិ ឯត្ថ អយំ បច្ចយោតិ ឥទប្បច្ចយោ, តស្មា **ឥទប្បច្ចយា,** ឥមស្មា បច្ចយាតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – “ឥមស្មា នាម បច្ចយា ជរាមរណ”ន្តិ ឯវំ វត្តព្ពោ អត្ថិ នុ ខោ ជរាមរណស្ស

បច្ចយោតិ។ តេនាហ “**អត្ថិ នុ ខោ…បេ… ភវេយ្យា**”តិ។ ឯត្ថ ហិ “កឹ បច្ចយា ជរាមរណំ? ជាតិបច្ចយា ជរាមរណ”ន្តិ ឧបរិ ជាតិសទ្ទបច្ចយសទ្ទសមានាធិករណេន កឹ-សទ្ទេន ឥទំ-សទ្ទស្ស សមានាធិករណតា ទស្សនតោ កម្មធារយសមាសតា ឥទប្បច្ចយសទ្ទស្ស យុជ្ជតិ។ ន ហេត្ថ “ឥមស្ស បច្ចយា ឥទប្បច្ចយា”តិ ជរាមរណស្ស, អញ្ញស្ស វា បច្ចយតោ ជរាមរណសម្ភវបុច្ឆា សម្ភវតិ វិញ្ញាតភាវតោ, អសម្ភវតោ ច, ជរាមរណស្ស បន បច្ចយបុច្ឆា សម្ភវតិ។ បច្ចយសទ្ទសមានាធិករណតាយញ្ច ឥទំ-សទ្ទស្ស “ឥមស្មា បច្ចយា”តិ បច្ចយបុច្ឆា យុជ្ជតិ។

សា បន សមានាធិករណតា យទិបិ អញ្ញបទត្ថសមាសេបិ លព្ភតិ, អញ្ញបទត្ថវចនិច្ឆាភាវតោ បនេត្ថ កម្មធារយសមាសោ វេទិតព្ពោ។ សាមិវចនសមាសបក្ខេ បន នត្ថេវ សមានាធិករណតាសម្ភវោតិ។ ននុ ច “ឥទប្បច្ចយតា បដិច្ចសមុប្បាទោ”តិ ឯត្ថ ឥទប្បច្ចយ-សទ្ទោ សាមិវចនសមាសោ ឥច្ឆិតោតិ? សច្ចំ ឥច្ឆិតោ ឧជុកមេវ តត្ថ បដិច្ចសមុប្បាទវចនិច្ឆាតិ កត្វា, ឥធ បន កេវលំ ជរាមរណស្ស បច្ចយបរិបុច្ឆា អធិប្បេតា, តស្មា យថា តត្ថ ឥទំ-សទ្ទស្ស បដិច្ចសមុប្បាទវិសេសនតា, ឥធ ច “បុច្ឆិតព្ពបច្ចយត្ថតា សម្ភវតិ, តថា តត្ថ, ឥធ ច សមាសកប្បនា វេទិតព្ពា។ កស្មា បន តត្ថ កម្មធារយសមាសោ ន ឥច្ឆិតោតិ? ហេតុប្បភវានំ ហេតុ បដិច្ចសមុប្បាទោតិ ឥមស្ស អត្ថស្ស កម្មធារយសមាសេ អសម្ភវតោតិ ឥមស្ស, អត្ថនោ បច្ចយានុរូបស្ស អនុរូបោ បច្ចយោ ឥទប្បច្ចយោតិ ឯតស្ស ច អត្ថស្ស ឥច្ឆិតត្តា។ យោ បនេត្ថ ឥទំ-សទ្ទេន គហិតោ អត្ថោ, សោ “អត្ថិ ឥទប្បច្ចយា ជរាមរណ”ន្តិ ជរាមរណគ្គហណេនេវ គហិតោតិ ឥទំ-សទ្ទោ បដិច្ចសមុប្បាទតោ បរិច្ឆេទនតោ អញ្ញស្ស អសម្ភវតោ បច្ចយេ អវតិដ្ឋតិ, តេនេត្ថ កម្មធារយសមាសោ។ តត្ថ បន ឥទំ-សទ្ទស្ស តតោ បរិច្ឆេទនការណំ នត្ថីតិ សាមិវចនសមាសោ ឯវ ឥច្ឆិតោ។ **អដ្ឋកថាយំ**បន យស្មា ជរាមរណាទីនំ បច្ចយបុច្ឆាមុខេនាយំ បដិច្ចសមុប្បាទទេសនា អារទ្ធា, បដិច្ចសមុប្បាទោ ច នាម អត្ថតោ ហេតុប្បភវានំ ហេតូតិ វុត្តោ វាយមត្ថោ, តស្មា “ឥមស្ស ជរាមរណស្ស បច្ចយោ”តិ ឯវមត្ថវណ្ណនា កតា។

បណ្ឌិតេនាតិ ឯកំសព្យាករណីយាទិបញ្ហាវិសេសជាននសមត្ថាយ បញ្ញាយ សមន្នាគតេន។ តមេវ ហិស្ស បណ្ឌិច្ចំ ទស្សេតុំ “**យថា**”តិអាទិ វុត្តំ ។ យាទិសស្ស ជីវស្ស ទិដ្ឋិគតិកោ សរីរតោ អនញ្ញត្តំ បុច្ឆតិ “**តំ ជីវំ តំ សរីរ**”ន្តិ, សោ ឯវ បរមត្ថតោ នុបលព្ភតិ, កថំ តស្ស វញ្ឈាតនយស្ស វិយ ទីឃរស្សតា សរីរតោ អញ្ញតា វា អនញ្ញតា វា ព្យាកាតព្ពា សិយា, តស្មាស្ស បញ្ហស្ស ឋបនីយតា វេទិតព្ពា។ **តុណ្ហីភាវោ** នាមេស បុច្ឆតោ អនាទរោ វិហេសា វិយ ហោតីតិ “**អព្យាកតមេត**”ន្តិ បការន្តរមាហ។ ឯវំ អព្យាករណការណំ ញាតុកាមស្ស កថេតព្ពំ ហោតិ, កថិតេ ច ជានន្តស្ស បមាទោបិ ឯវំ សិយា, កថនវិធិ បន “យាទិសស្សា”តិអាទិនា ទស្សិតោ ឯវ។ **ឯវំ អប្បដិបជ្ជិត្វា**តិ ឯវំ ឋបនីយបញ្ហេ វិយ តុណ្ហីភាវាទី អនាបជ្ជិត្វា ឯវ។ “អប្បដិបជ្ជិត្វា”តិ វចនំ និទស្សនមត្តមេតំ។ “កឹ សព្ពំ អនិច្ច”ន្តិ វុត្តេ “កឹ សង្ខតំ សន្ធាយ បុច្ឆសិ, ឧទាហុ អសង្ខត”ន្តិ បដិបុច្ឆិត្វា ព្យាកាតព្ពំ ហោតិ “កឹ ខន្ធបញ្ចកំ បរិញ្ញេយ្យ”ន្តិ បុដ្ឋេ “អត្ថិ តត្ថ បរិញ្ញេយ្យំ, អត្ថិ ន បរិញ្ញេយ្យ”ន្តិ វិភជ្ជ ព្យាកាតព្ពំ ហោតិ, ឯវំ អប្បដិបជ្ជិត្វាតិ ច អយមេត្ថ អត្ថោ ឥច្ឆិតោតិ។ បុព្ពេ យស្ស បច្ចយស្ស អត្ថិតាមត្តំ ចោទិតន្តិ អត្ថិតាមត្តំ វិស្សជ្ជិតំ។ បុច្ឆាសភាគេន ហិ វិស្សជ្ជនន្តិ។ ឥទានិ តស្សេវ សរូបបុច្ឆា ករិយតីតិ “**បុន កឹ**”ន្តិ វុត្តំ។ ឥធាបិ “យថា”តិអាទិ សព្ពំ អានេត្វា វត្តព្ពំ។

“ឯស នយោ សព្ពបទេសូ”តិ អតិទេសវសេន ឧស្សុក្កំ កត្វា “**នាមរូបបច្ចយា**”តិអាទិនា តត្ថ អបវាទោ អារទ្ធោ។ យស្មា ទស្សេតុកាមោ, តស្មា ឥទំ វុត្តន្តិ យោជនា។ **ឆន្នំ វិបាកសម្ផស្សានំយេវ គហណំ ហោតិ** វិញ្ញាណាទិវេទនាបរិយោសានា វិបាកវិធីតិ កត្វា អនេកេសុ សុត្តបទេសុ, (ម. និ. ៣.១២៦; ឧទា. ១) អភិធម្មេ (វិភ. ២២៥) ច យេភុយ្យេន តេសំយេវ គហណស្ស និរុឡ្ហត្តា។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ សុត្តេ។ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកត្ថោ, តេនេត្ថ “គហិតម្បី”តិអាទិនា វុច្ចមានំយេវ វិសេសំ ជោតេតិ។ បច្ចយភាវោ នាម បច្ចយុប្បន្នាបេក្ខោ តេន វិនា តស្ស អសម្ភវតោ។ តស្មា **សឡាយតនប្បច្ចយា**តិ “សឡាយតនបច្ចយា ផស្សោ”តិ ឥមិនា បទេនាតិ យោជនា។ អវយវេន វា សមុទាយោបលក្ខណមេតំ “សឡាយតនបច្ចយា”តិ, តស្មា “សឡាយតនបច្ចយា ផស្សោ”តិ ឥមិនា បទេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **គហិតម្បី**តិ ឆព្ពិធំ វិបាកផស្សម្បិ។ **អគ្គហិតម្បី**តិ អវិបាកផស្សម្បិ កុសលាកុសលកិរិយាផស្សម្បិ។ បច្ចយុប្បន្នវិសេសំ ទស្សេតុកាមោតិ យោជនា។ ន ចេត្ថ បច្ចយុប្បន្នោវ ឧបាទិន្នោ ឥច្ឆិតោ, អថ ខោ បច្ចយោបិ ឧបាទិន្នោ ឥច្ឆិតោតិ អជ្ឈត្តិកាយតនស្សេវ សឡាយតនគ្គហណេន គហណន្តិ កត្វា វុត្តំ “**សឡាយតនតោ…បេ… ទស្សេតុកាមោ**”តិ។ ន ហិ ផស្សស្ស ចក្ខាទិសឡាយតនមេវ បច្ចយោ, អថ ខោ “ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ, តិណ្ណំ សង្គតិ ផស្សោ”តិអាទិ (ម. និ. ៣.៤២១, ៤២៥, ៤២៦; សំ. និ. ២.៤៤, ៤៥; ២.៤.៦០; កថា. ៤៦៥, ៤៦៧) វចនតោ រូបាយតនាទិរូបញ្ច ចក្ខុវិញ្ញាណាទិនាមញ្ច បច្ចយោ, តស្មា ឥមំ ចក្ខាទិសឡាយតនតោ អតិរិត្តំ អាវជ្ជនាទិ វិយ សាធារណំ អហុត្វា, តស្ស តស្ស ផស្សស្ស សាធារណតាយ អញ្ញំ វិសេសបច្ចយំ បិ-សទ្ទេន អវិសិដ្ឋំ សាធារណបច្ចយំ បិទស្សេតុកាមោ ភគវា, “នាមរូបបច្ចយា ផស្សោ”តិ ឥទំ វុត្តន្តិ យោជនា។ **អភិធម្មភាជនីយេ**បិ ឥមមេវ បច្ចយំ សន្ធាយ “នាមរូបបច្ចយា ផស្សោ”តិ វុត្តន្តិ

តទដ្ឋកថាយំ (វិភ. អដ្ឋ. ២៤៣) “បច្ចយវិសេសទស្សនត្ថញ្ចេវ **មហានិទានទេសនាសង្គហត្ថញ្ចា**”តិ **អត្ថវណ្ណនា** កតា។ **បច្ចយាន**ន្តិ ជាតិអាទីនំ បច្ចយធម្មានំ។ **និទានំ កថិត**ន្តិ ជរាមរណាទិកស្ស និទានត្តំ កថិតំ ឯកំសិកោ បច្ចយភាវោ កថិតោ។ តញ្ហិ តេសំ បច្ចយភាវេ អព្យភិចារីតិ ទស្សេតុំ “ឥតិ ខោ បនេត”ន្តិអាទិនា ឧបរិ ទេសនា បវត្តា។ **និជ្ជដេ**តិ និជ្ជាលកេ។ **និគ្គុម្ពេ**តិ និក្ខេបេ។ បទទ្វយេនាបិ អាកុលាភាវមេវ ទស្សេតិ, តស្មា អនាកុលំ អព្យាកុលំ មហន្តំ បច្ចយនិទានមេត្ថ កថិតន្តិ **មហានិទានំ** សុត្តំ អញ្ញថាភាវស្ស អភាវតោ។

៩៨. តេសំ តេសំ បច្ចយានន្តិ តេសំ តេសំ ជាតិអាទីនំ បច្ចយានំ។ យស្មា បច្ចយភាវោ នាម តេហិ តេហិ បច្ចយេហិ អនូនាធិកេហេវ តស្ស តស្ស ផលស្ស សម្ភវតោ **តថោ** តច្ឆោ, តប្បការោ វា សាមគ្គិឧបគតេសុ បច្ចយេសុ មុហុត្តម្បិ **តថោ** និព្ពត្តនធម្មានំ អសម្ភវាភាវតោ។ **អវិតថោ** អវិសំវាទនកោ វិសំវាទនាការវិរហិតោ អញ្ញធម្មបច្ចយេហិ អញ្ញធម្មានុប្បត្តិតោ។ **“អនញ្ញថា”**តិ វុច្ចតិ អញ្ញថាភាវស្ស អភាវតោ។ តស្មា **“តថំ អវិតថំ អនញ្ញថំ បច្ចយភាវំ ទស្សេតុ”**ន្តិ វុត្តំ។ បរិយាយតិ អត្តនោ ផលំ បរិគ្គហេត្វា វត្តតីតិ **បរិយាយោ**, ហេតូតិ អាហ **“បរិយាយេនាតិ ការណេនា”**តិ។ **សព្ពេន សព្ព**ន្តិ ទេវត្តាទិនា សព្ពភាវេន សព្ពា ជាតិ។ **សព្ពថា សព្ព**ន្តិ តត្ថាបិ ចាតុមហារាជិកាទិសព្ពាការេន សព្ពា, **និបាតទ្វយមេតំ,** និបាតញ្ច អព្យយំ, តញ្ច សព្ពលិង្គវិភត្តិវចនេសុ ឯកាការមេវ ហោតីតិ បាឡិយំ “សព្ពេន សព្ពំ សព្ពថា សព្ព”ន្តិ វុត្តំ។ អត្ថវចនេ បន តស្ស តស្ស ជាតិសទ្ទាបេក្ខាយ ឥត្ថិអត្ថវុត្តិតំ ទស្សេតុំ **“សព្ពាការេន សព្ពា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥមិនាវ នយេនា**តិ ឥមិនា ជាតិវារេ វុត្តេនេវ នយេន។ **ទេវាទីសូ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន គន្ធព្ពយក្ខាទិកេ បាឡិយំ (ទី. និ. ២.៩៨) អាគតេ, តទន្តរភេទេ ច សង្គណ្ហាតិ។

ឥធ និក្ខិត្តអត្ថវិភជនត្ថេតិ ឥមស្មឹ “កស្សចិ កិម្ហិចី”តិ អនិយមតោ ឧទ្ទេសវសេន វុត្តត្ថស្ស និទ្ទិសនត្ថេ ជោតេតព្ពេ **និបាតោ**, តទត្ថជោតនំ និបាតបទន្តិ អត្ថោ។ **តស្សា**តិ តស្ស បទស្ស។ **តេ**តិ ធម្មទេសនាយ សម្បទានភូតំ ថេរំ វទតិ។ **សេយ្យថិទ**ន្តិ វា តេ កតមេតិ ចេតិ អត្ថោ។ យេ ហិ “កស្សចី”តិ, “កិម្ហិចី”តិ ច អនិយមតោ វុត្តោ អត្ថោ, តេ កតមេតិ។ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា ហេសា។ **ទេវភាវាយា**តិ ទេវភាវត្ថំ។ **ខន្ធជាតី**តិ ខន្ធបាតុភាវោ, យថា ខន្ធេសុ ឧប្បន្នេសុ “ទេវា”តិ សមញ្ញា ហោតិ, តថា តេសំ ឧប្បាទោតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“យាយា”**តិ អាហ។ **សព្ពបទេសូ**តិ “គន្ធព្ពានំ គន្ធព្ពត្តាយា”តិអាទីសុ សព្ពេសុ ជាតិនិទ្ទេសបទេសុ , ភវាទិ បទេសុ ច។ យេន ហិ នយេន សចេ ហិ ជាតីតិ អយមត្ថយោជនា កតា, ជាតិនិទ្ទេសបទេសោវ “ភវោ”តិអាទិនា ភវាទិបទេសុបិ សោ កាតព្ពោតិ។ **ទេវាតិ ឧបបត្តិទេវា** ចាតុមហារាជិកតោ បដ្ឋាយ យាវ ភវគ្គា ទិព្ពន្តិ កាមគុណាទីហិ កីឡន្តិ លឡន្តិ វិហរន្តិ ជោតន្តីតិ កត្វា។ គន្ធំ អព្ពន្តិ បរិភុញ្ជន្តីតិ **គន្ធព្ពា,** ធតរដ្ឋស្ស មហារាជស្ស បរិវារភូតា។ យជន្តិ វេស្សវណសក្កាទិកេ បូជេន្តីតិ **យក្ខា,** តេន តេន វា បណិធិកម្មាទិនា យជិតព្ពា បូជេតព្ពាតិ **យក្ខា,** វេស្សវណស្ស មហារាជស្ស បរិវារភូតា។ **អដ្ឋកថាយំ** បន “អមនុស្សា”តិ អវិសេសេន វុត្តំ។ **ភូតា**តិ កុម្ភណ្ឌា, វិរូឡ្ហកស្ស មហារាជស្ស បរិវារភូតា។ **អដ្ឋកថាយំ** បន “យេ កេចិ និព្ពត្តសត្តា”តិ អវិសេសេន វុត្តំ។ **អដ្ឋិបក្ខា** ភមរតុប្បឡាទយោ។ **ចម្មបក្ខា** ជតុសិង្គាលាទយោ។ **លោមបក្ខា** ហំសមោរាទយោ។ **សរីសបា** អហិវិច្ឆិកសតបទិអាទយោ។

“តេសំ តេស”ន្តិ ឥទំ ន យេវាបនកនិទ្ទេសោ វិយ អវុត្តសង្គហត្ថំ វចនំ, អថ ខោ អយេវាបនកនិទ្ទេសោ វិយ វុត្តសង្គហត្ថន្តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេនេវ ច អាមេឌិតត្ថោ សង្គយ្ហតីតិ អាហ **“តេសំ តេសំ ទេវគន្ធព្ពាទីន”**ន្តិ។ **តទត្តាយា**តិ តំភាវាយ, យថារូបេសុ ខន្ធេសុ បវត្តមានេសុ “ទេវា គន្ធព្ពា”តិ លោកសមញ្ញា ហោតិ, តថារូបតាយាតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“ទេវគន្ធព្ពាទិភាវាយា”**តិ។ “និរោធោ, វិគមោ”តិ ច បដិលទ្ធត្តលាភស្ស ភាវោ វុច្ចតិ, ឥធ បន អច្ចន្តាភាវោ អធិប្បេតោ “សព្ពសោ ជាតិយា អសតី”តិ អវត្វា “ជាតិនិរោធា”តិ វុត្តត្តាតិ អាហ **“អភាវាតិ អត្ថោ”**តិ។

ផលត្ថាយ ហិនោតីតិ យថា ផលំ គតោ និព្ពត្តតិ, ឯវំ ហិនោតិ បវត្តតិ, តស្ស ហេតុភាវំ ឧបគច្ឆតីតិ អត្ថោ។ **ឥទំ គណ្ហថ ន**ន្តិ “ឥទំ មេ ផលំ, គណ្ហថ ន”ន្តិ ឯវំ **អប្បេតិ វិយ** និយ្យាតេតិ វិយ។ “ឯស នយោ”តិ អវិសេសំ អតិទិសិត្វា វិសេសមត្តស្ស អត្ថំ ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ ននុ ចាយំ ជាតិ បរិនិប្ផន្នា, សង្ខតភាវា ច ន ហោតិ វិការភាវតោ, តថា ជរាមរណំ, តស្ស កថំ សា ហេតុ ហោតីតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“ជរាមរណស្ស ហី”**តិអាទិ។ តព្ភាវេ ភាវោ, តទភាវេ ច អភាវោ ជរាមរណស្ស ជាតិយា ឧបនិស្សយតា។

៩៩. ឱកាសបរិគ្គហោតិ បវត្តិដ្ឋានបរិគ្គហោ។ **ឧបបត្តិភវេ** យុជ្ជតិ ឧបបត្តិក្ខន្ធានំ យថាវុត្តដ្ឋានតោ អញ្ញត្ថ អនុប្បជ្ជនតោ។ **ឥធ បនា**តិ ឥមស្មឹ សុត្តេ “កាមភវោ”តិអាទិនា អាគតេ ឥមស្មឹ ឋានេ។ **កម្មភវេ យុជ្ជតិ** កាមភវាទិជោតនា វិសេសតោ តស្ស ជាតិយា បច្ចយភាវតោតិ។ តេនាហ **“សោ ហិ ជាតិយា ឧបនិស្សយកោដិយាវ បច្ចយោ”**តិ។ ននុ ច ឧបបត្តិភវោបិ ជាតិយា ឧបនិស្សយវសេន បច្ចយោ ហោតីតិ? សច្ចំ ហោតិ, សោ បន ន តថា បធានភូតោ, កម្មភវោ បន បធានភូតោ បច្ចយោ ជនកភាវតោតិ។ “សោ ហិ

ជាតិយា"តិអាទិ វុត្តំ កាមភវូបគំ កម្មំ កាមភវោ។ ឯស នយោ រូបារូបភវេសុបិ។ **ឱកាសបរិគ្គហោវ កតោ**"កិម្ហិចី"តិ ឥមិនា សត្តបរិគ្គហស្ស កតត្តា។

១០០. តិណ្ណម្បិ កម្មភវានន្តិ កាមកម្មភវាទីនំ តិណ្ណម្បិ កម្មភវានំ។ **តិណ្ណញ្ច ឧបបត្តិភវាន**ន្តិ កាមុបបត្តិភវាទីនំ តិណ្ណញ្ច ឧបបត្តិភវានំ។ **តថា សេសានិបី**តិ ទិដ្ឋុបាទានាទីនិ សេសុបាទានានិបិ តិណ្ណម្បិ កម្មភវានំ, តិណ្ណញ្ច ឧបបត្តិភវានំ បច្ចយោតិ អត្ថោ។ **ឥតី**តិ ឯវំ វុត្តនយេន។ ទ្វាទស កម្មភវា ទ្វាទស ឧបបត្តិភវាតិ **ចតុវីសតិភវា វេទិតព្ពា។** យស្មា កម្មភវស្ស បច្ចយភាវមុខេនេវ ឧបាទានំ ឧបបត្តិភវស្ស បច្ចយោ នាម ហោតិ, ន អញ្ញថា, តស្មា ឧបាទានំ កម្មភវស្ស ឧជុកមេវ បច្ចយភាវោតិ អាហ **"និប្បរិយាយេនេត្ថ ទ្វាទស កម្មភវា លព្ភន្តី"**តិ។ **តេស**ន្តិ កម្មភវានំ។ **សហជាតកោដិយា**តិ អកុសលស្ស កម្មភវស្ស សហជាតំ ឧបាទានំ សហជាតកោដិយា, ឥតរំ អនន្តរូបនិស្សយាទិវសេន ឧបនិស្សយកោដិយា, កុសលស្ស កម្មភវស្ស បន ឧបនិស្សយកោដិយាវ បច្ចយោ។ ឯត្ថ ច យថា អញ្ញមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតាទិបច្ចយានំ សហជាតបច្ចយេន ឯកសង្គហតំ ទស្សេតុំ "សហជាតកោដិយា"តិ វុត្តំ, ឯវំ អារម្មណូបនិស្សយអនន្តរូបនិស្សយបកតូបនិស្សយានំ ឯកជ្ឈំ គហណវសេន **"ឧបនិស្សយកោដិយា"**តិ វុត្តន្តិ **ទដ្ឋព្ពំ។**

១០១. ឧបាទានស្សាតិ ឯត្ថ កាមុបាទានស្ស **តណ្ហា** ឧបនិស្សយកោដិយាវ បច្ចយោ, សេសុបាទានានំ **សហជាតកោដិយាបិ ឧបនិស្សយកោដិយាបិ** វិញ្ញាណាទិ ច វេទនាបរិយោសានា វិបាកវិធីតិ កត្វា។

១០២. យទិទំ វេទនាតិ ឯត្ថ វិបាកវេទនាតិ តមេវ តាវ **ឧបនិស្សយកោដិយា បច្ចយោ** ឥតរកោដិយា អសម្ភវតោ។ **អញ្ញា**តិ កុសលាកុសលកិរិយវេទនា។ **អញ្ញថាបី**តិ សហជាតកោដិយាបិ។

១០៣. ឯត្តាវតាតិ ជរាមរណាទីនំ បច្ចយបរម្បរាទស្សនវសេន បវត្តាយ ឯត្តកាយ ទេសនាយ។ **បុរិមតណ្ហ**ន្តិ បុរិមភវសិទ្ធំ តណ្ហំ។ "ឯស បច្ចយោ តណ្ហាយ, យទិទំ វេទនា"តិ វត្វា តទនន្តរំ "ផស្សបច្ចយា វេទនាតិ ឥតិ ខោ បនេតំ វុត្ត"ន្តិអាទិនា វេទនាយ បច្ចយភូតស្ស ផស្សស្ស ឧទ្ធរណំ អញ្ញេសុ សុត្តេសុ អាគតនយេន បដិច្ចសមុប្បាទស្ស ទេសនាមគ្គោ , តំ បន អនោតរិត្វា សមុទាចារតណ្ហាទស្សនមុខេនេវ តណ្ហាមូលកធម្មេ ទេសេន្តោ អាចិណ្ណទេសនាមគ្គតោ ឱក្កមន្តោ វិយ, តញ្ច ទេសនំ បស្សតោ អប្បវត្តន្តិ បសយ្ហ ពលក្ការេន ទេសេន្តោ វិយ ច ហោតីតិ អាហ **"ឥទានី"**តិអាទិ។ **ទ្វេ តណ្ហា**តិ ឥធាធិប្បេតតណ្ហា ឯវំ ទ្វិធា ភិន្ទន្តោ អាហ។ **ឯសនតណ្ហា**តិ ភោគានំ បរិយេសនវសេន បវត្តតណ្ហា។ **ឯសិតតណ្ហា**តិ បរិយិដ្ឋេសុ ភោគេសុ ឧប្បជ្ជមានតណ្ហា។ **សមុទាចារតណ្ហាយា**តិ បរិយុដ្ឋានវសេន បវត្តតណ្ហាយ។ **ទុវិធាបេសា វេទនំ បដិច្ច តណ្ហា នាម វេទនាបច្ចយា ច** អប្បដិលទ្ធានំ ភោគានំ បដិលាភាយ បរិយេសនា, លទ្ធេសុ ច តេសុបាតព្យតាបត្តិអាទិ ហោតីតិ។

បរិតស្សនវសេន បរិយេសតិ ឯតាយាតិ **បរិយេសនា។** អាសយតោ, បយោគតោ ច បរិយេសនា តថាបវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ។ តេនាហ **"តណ្ហាយ សតិ ហោតី"**តិ។ **រូបាទិអារម្មណបដិលាភោ**តិ សវត្តកានំ រូបាទិអារម្មណានំ គវេសនវសេន, បវត្តិយំ បន អបរិយិដ្ឋំយេវ លព្ភតិ, តម្បិ អត្ថតោ បរិយេសនាយ លទ្ធមេវ នាម តថារូបស្ស កម្មស្ស បុព្ពេកតត្តា ឯវំ លព្ភនតោ។ តេនាហ **"សោ ហិ បរិយេសនាយ សតិ ហោតី"**តិ។ **សុខវិនិច្ឆយ**ន្តិ សុខំ វិសេសតោ និច្ឆិនោតីតិ សុខវិនិច្ឆយោ, សុខំ សភាវតោ, សមុទយតោ, អត្ថង្គមនតោ, និស្សរណតោ ច យាថាវតោ ជានិត្វា បវត្តញាណំ, តំ សុខវិនិច្ឆយំ។ **ជញ្ញា**តិ ជានេយ្យ។ "សុភសុខ"ន្តិអាទិកំ អារម្មណេ អភូតាការំ វិវិធំ និន្នភាវេន និច្ឆិនោតិ អារោបេតីតិ **វិនិច្ឆយោ។** អស្សាទានុបស្សនតណ្ហាទិដ្ឋិយាបិ ឯវមេវ វិនិច្ឆយភាវោ វេទិតព្ពោ។ ឥមស្មិំ បន សុត្តេ វិតក្កោយេវ អាគតោតិ យោជនា។ **ឥមស្មិំ បន សុត្តេ**តិ សក្កបញ្ហសុត្តេ។ (ទី. និ. ២.៣៥៨) តត្ថ ហិ "ឆន្ទោ ខោ, ទេវានំ ឥន្ទ, វិតក្កនិទានោ"តិ អាគតំ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ **មហានិទានសុត្តេ។ "វិតក្កេនេវ វិនិច្ឆិនាតី"**តិ ឯតេន "វិនិច្ឆីយតិ ឯតេនាតិ វិនិច្ឆយោ"តិ វិនិច្ឆយ-សទ្ទស្ស ករណសាធនមាហ។ **"ឯត្តក"**ន្តិអាទិ វិនិច្ឆយនាការទស្សនំ។

ឆន្ទនដ្ឋេន ឆន្ទោ, ឯវំ រញ្ជនដ្ឋេន រាគោ, ស្វាយំ អនាសេវនតាយ មន្ទោ ហុត្វា បវត្តោ ឥធាធិប្បេតោតិ អាហ **"ទុព្ពលរាគស្សាធិវចន"**ន្តិ។ **អជ្ឈោសាន**ន្តិ តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន អភិនិវិសនំ។ "មយ្ហំ ឥទ"ន្តិ ហិ តណ្ហាគាហោ យេភុយ្យេន អត្តគ្គាហសន្និស្សយោវ ហោតិ។ តេនាហ "អហំ មម"ន្តិ, **"ពលវសន្និដ្ឋាន"**ន្តិ ច តេសំ គាហានំ ថិរភាវប្បត្តិមាហ។ **តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន បរិគ្គហករណ**ន្តិ "អហំ មម"ន្តិ ពលវសន្និដ្ឋានវសេន អភិនិវិដ្ឋស្ស អត្តត្តនិយគ្គាហវត្ថុនោ អញ្ញាសាធារណំ វិយ កត្វា បរិគ្គហេត្វា ឋានំ, តថាបវត្តោ លោភសហគតចិត្តុប្បាទោ។ អត្តនា បរិគ្គហិតស្ស វត្ថុនោ យស្ស វសេន បរេហិ សាធារណភាវស្ស អសហមានោ ហោតិ បុគ្គលោ, សោ ធម្មោ **អសហនតា។ ឯវំ វចនត្ថំ វទន្តិ** និរុត្តិនយេន។ សទ្ទលក្ខណេ បន យស្ស ធម្មស្ស វសេន មច្ឆរិយយោគតោ

បុគ្គលោ មច្ឆរោ, តស្ស ភាវោ, កម្មំ វា **មច្ឆរិយំ**, មច្ឆេរោ ធម្មោ។ មច្ឆរិយស្ស ពលវភាវតោ អាទរេន រក្ខណំ អារក្ខោតិ អាហ “**ទ្វារ...បេ.... សុដ្ឋុ រក្ខណ**”ន្តិ។ អត្តនោ ផលំ ករោតីតិ **ករណំ**, យំ កិញ្ចិ ការណំ, អធិកំ ករណន្តិ **អធិករណំ**, វិសេសការណំ។ វិសេសការណញ្ច ភោគានំ អារក្ខទណ្ឌាទានាទិអនត្ថសម្ភវស្សាតិ វុត្តំ “**អារក្ខាធិករណ**”ន្តិអាទិ។ **បរនិសេធនត្ថ**ន្តិ មារណាទិនា បរេសំ វិពាធនត្ថំ។ អាទីយតិ ឯតេនាតិ **អាទានំ**, ទណ្ឌស្ស អាទានំ **ទណ្ឌាទានំ**, អភិភវិត្វា បរវិហេឋនចិត្តុប្បាទោ។ **សត្ថាទានេ**បិ ឯសេវ នយោ។ ហត្ថបរាមាសាទិវសេន កាយេន កាតព្ពកលហោ **កាយកលហោ។** មម្មឃដ្ដនាទិវសេន វាចាយ កាតព្ពកលហោ **វាចាកលហោ។** វិរុជ្ឈនវសេន វិរូបំ គណ្ហាតិ ឯតេនាតិ **វិគ្គហោ។** វិរុទ្ធំ វទតិ ឯតេនាតិ **វិវាទោ។ តុវំ តុវ**ន្តិ អគារវវចនសហចរណតោ តុវំ តុវំ, សព្ពេតេ តថាបវត្តា ទោសសហគតចិត្តុប្បាទា វេទិតព្ពា។ តេនាហ ភគវា “អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តី”តិ (ទី. និ. ២.១០៤)។

១១២. ទេសនំ និវត្តេសីតិ “តណ្ហំ បដិច្ច បរិយេសនា”តិអាទិនា អនុលោមនយេន បវត្តិតំ ទេសនំ បដិលោមនយេន បុន “អារក្ខាធិករណ”ន្តិ អារភន្តោ និវត្តេសិ។ **បញ្ចកាមគុណិករាគវសេនា**តិ អារម្មណភូតា បញ្ច កាមគុណា ឯតស្ស អត្ថីតិ បញ្ចកាមគុណិកោ, តត្ថ រញ្ជនវសេន អភិរមណវសេន បវត្តរាគោ, តស្ស វសេន **ឧប្បន្នា** រញ្ជនវសេន តណ្ហាយនវសេន បវត្តា **រូបាទិតណ្ហាវ** កាមេសុ តណ្ហាតិ **កាមតណ្ហា។** ភវតិ អត្ថិ សព្ពកាលំ តិដ្ឋតីតិ បវត្តា ភវទិដ្ឋិ ឧត្តរបទលោបេន **ភវោ**, តំសហគតា តណ្ហា **ភវតណ្ហា។** វិភវតិ វិនស្សតិ ឧច្ឆិជ្ជតីតិ បវត្តា វិភវទិដ្ឋិ **វិភវោ** ឧត្តរបទលោបេន, តំសហគតា តណ្ហា **វិភវតណ្ហា**តិ អាហ “**សស្សតទិដ្ឋី**”តិអាទិ។ **ឥមេ ទ្វេ ធម្មា**តិ “ឯស បច្ចយោ ឧបាទានស្ស, យទិទំ តណ្ហា”តិ (ទី. និ. ២.១០១) ឯវំ វុត្តា វដ្ដមូលតណ្ហា ច “តណ្ហំ បដិច្ច បរិយេសនា”តិ (ទី. និ. ២.១០៣) ឯវំ វុត្តា សមុទាចារតណ្ហា ចាតិ ឥមេ ទ្វេ ធម្មា។ **វដ្ដមូលសមុទាចារវសេនា**តិ វដ្ដមូលវសេន ចេវ សមុទាចារវសេន ច។ **ទ្វីហិ កោដ្ឋាសេហី**តិ ទ្វីហិ ភាគេហិ។ ទ្វីហិ អវយវេហិ សមោសរន្តិ និព្ពត្តនវសេន សមំ វត្តន្តិ ឥតោតិ **សមោសរណំ**, បច្ចយោ, ឯកំ សមោសរណំ ឯតាសន្តិ **ឯកសមោសរណា។** កេន បន ឯកសមោសរណាតិ អាហ “**វេទនាយា**”តិ។ ទ្វេបិ ហិ តណ្ហា វេទនាបច្ចយា ឯវាតិ។ តេនាហ “**វេទនាបច្ចយេន ឯកបច្ចយា**”តិ។ តតោ តតោ ឱសរិត្វា អាគន្ត្វា សមវសនដ្ឋានំ **ឱសរណ សមោសរណំ។** វេទនាយ សមំ សហ ឯកស្មឹ អារម្មណេ ឱសរណកបវត្តនកា វេទនា សមោសរណាតិ អាហ “**ឥទំ សហជាតសមោសរណំ នាមា**”តិ។

១១៣. សព្ពេតិ ឧប្បត្តិទ្វារវសេន ភិន្ទិត្វា វុត្តា **សវិបាកផស្សា** ឯវ វិញ្ញាណាទិ វេទនាបរិយោសានា វិបាកវិថីតិ កត្វា។ បដិច្ចសមុប្បាទកថា នាម វដ្ដកថាតិ អាហ “**ឋបេត្វា ចត្តារោ លោកុត្តរវិបាកផស្សេ**”តិ។ **ពហុធា**តិ ពហុប្បការេន។ អយញ្ហិ បញ្ចទ្វារេ ចក្ខុបសាទាទិវត្ថុកានំ បញ្ចន្នំ វេទនានំ ចក្ខុសម្ផស្សាទិកោ ផស្សោ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកអាហារសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន អដ្ឋធា បច្ចយោ ហោតិ។ សេសានំ បន ឯកេកស្មឹ ទ្វារេ សម្បដិច្ឆនសន្តីរណតទារម្មណវសេន បវត្តានំ កាមាវចរវិបាកវេទនានំ ចក្ខុសម្ផស្សាទិកោ ផស្សោ ឧបនិស្សយវសេន ឯកធាវ បច្ចយោ ហោតិ។ មនោទ្វារេបិ តទារម្មណវសេន បវត្តានំ កាមាវចរវិបាកវេទនានំ សហជាតមនោសម្ផស្សោ តថេវ អដ្ឋធា បច្ចយោ ហោតិ, តថា បដិសន្ធិភវង្គចុតិវសេន បវត្តានំ តេភូមកវិបាកវេទនានំ។ យា បន តា មនោទ្វារេ តទារម្មណវសេន បវត្តា កាមាវចរវេទនា, តាសំ មនោទ្វារាវជ្ជនសម្បយុត្តោ មនោសម្ផស្សោ ឧបនិស្សយវសេន ឯកធាវ បច្ចយោ ហោតីតិ ឯវំ ផស្សោ ពហុធា វេទនាយ បច្ចយោ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

១១៤. វេទនាទីនន្តិ វេទនាសញ្ញាសង្ខារវិញ្ញាណានំ។ **អសទិសភាវា**តិ អនុភវនសញ្ជាននាភិសង្ខរណវិជាននភាវា។ តេ ហិ អញ្ញមញ្ញវិធុរេន វេទយិតាទិរូបេន អាកិរិយន្តិ បញ្ញាយន្តីតិ **អាការាតិ វុច្ចន្តិ។ តេយេវា**តិ វេទនាទីនំ តេ ឯវ វេទយិតាទិអាការា។ **សាធុកំ ទស្សិយមានា**តិ សក្កច្ចំ បច្ចក្ខតោ វិយ បកាសិយមានា។ **តំ តំ លីនមត្ថំ គមេន្តី**តិ “អរូបដ្ឋោ អារម្មណាភិមុខនមនដ្ឋោ”តិ ឯវមាទិកំ តំ តំ លីនំ អបាកដមត្ថំ គមេន្តិ ញាបេន្តីតិ **លិង្គានិ។ តស្ស តស្ស សញ្ជាននហេតុតោ**តិ តស្ស តស្ស អរូបដ្ឋាទិកស្ស សលក្ខណស្ស ការណត្តា។ និមីយន្តិ អនុមីយន្តិ ឯតេហីតិ **និមិត្តានិ។ តថា តថា** អរូបភាវាទិប្បការេន, វេទយិតាទិប្បការេន ច **ឧទ្ទិសិតព្ពតោ** កថេតព្ពតោ **ឧទ្ទេសា។ តស្មា**តិ “អសទិសភាវា”តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ ការណភាវេន បច្ចាមសតិ។ យស្មា វេទនាទីនំ អញ្ញមញ្ញអសទិសភាវា យថាវុត្តេនត្ថេន អាការាទយោ, តស្មា **អយំ** ឥទានិ វុច្ចមានោ ឯត្ថ បាឡិបទេ **អត្ថោ។**

នាមសមូហស្សាតិ អារម្មណាភិមុខំ នមនដ្ឋេន “នាម”ន្តិ លទ្ធសមញ្ញស្ស វេទនាទិចតុក្ខន្ធសង្ខាតស្ស អរូបធម្មបុញ្ជស្ស។ **បញ្ញត្តី**តិ “នាមកាយោ អរូបកលាបោ អរូបិនោ ខន្ធា”តិអាទិកា បញ្ញាបនា ហោតិ។ ចេតនាបធានត្តា សង្ខារក្ខន្ធធម្មានំ “**សង្ខារានំ ចេតនាការេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តថា ហិ **សុត្តន្តភាជនីយេ** សង្ខារក្ខន្ធវិភជនេ “យា ចេតនា សញ្ចេតនា សញ្ចេតយិតត្ត”ន្តិ (វិភ. ២៤៩ អភិធម្មភាជនីយេ) ចេតនាវ

និទ្ទិដ្ឋា។ **អសតីតិ** អសន្តេសុ។ វចនវិបល្លាសេន ហិ ឯវំ វុត្តំ។ **ចត្តារោ ខន្ធេ វត្ថុំ កត្វាតិ** វេទនា សញ្ញា ចិត្តំ ចេតនាទយោតិ ឥមេ ចតុក្ខន្ធសញ្ញិតេ និស្សយបច្ចយភូតេ ធម្មេ វត្ថុំ កត្វា។ អយញ្ច នយោ បញ្ចទ្វារេបិ សម្ភវតីតិ **"មនោទ្វារេ"**តិ វិសេសិតំ។ **អធិវចនសម្ផស្សវេវចនោ**តិ អធិវចនមុខេន បញ្ញត្តិមុខេន គហេតព្ពត្តា "អធិវចនសម្ផស្សោ"តិ លទ្ធនាមោ។ **សោ**តិ មនោសម្ផស្សោ។ បញ្ចវោការេ ច ហទយវត្ថុំ និស្សាយ លព្ភនតោ **រូបកាយេ បញ្ញាយតេវ**, អយំ បន នយោ ឥធ ន ឥច្ឆិតោ វេទនាទិបដិក្ខេបវសេន អសម្ភវបរិយាយស្ស ជោតិតត្តាតិ **"បញ្ចបសាទេ វត្ថុំ កត្វា ឧប្បជ្ជេយ្យា"**តិ អត្ថោ វុត្តោ។ ន ហិ វេទនាសន្និស្សយេន វិនា បញ្ចបសាទេ វត្ថុំ កត្វា មនោសម្ផស្សស្ស សម្ភវោ អត្ថិ។ ឧប្បត្តិដ្ឋានេ អសតិ អនុប្បត្តិដ្ឋានតោ ផលស្ស ឧប្បត្តិ នាម កទាចិបិ នត្ថីតិ ឥមមត្ថំ យថាធិគតស្ស អត្ថស្ស និទស្សនវសេន ទស្សេន្តោ **"អម្ពរុក្ខេ"**តិអាទិមាហ ។ **រូបកាយតោ**តិ កេវលំ រូបកាយតោ។ **តស្សា**តិ មនោសម្ផស្សស្ស។

វិរោធិបច្ចយសន្និបាតេ វិភូតតរា វិសទិសុប្បត្តិ, តស្មឹ វា សតិ អត្តនោ សន្តានេ វិជ្ជមានស្សេវ វិសទិសុប្បត្តិហេតុភាវោ **រុប្បនាការោ។** សោ ឯវ រុប្បនាការោ វត្តសប្បដិឃាទិកំ តំ តំ លីនមត្ថំ គមេតីតិ **លិង្គំ។** តស្ស តស្ស សញ្ជាននហេតុតោ **និមិត្តំ។** តថា តថា ឧទ្ទិសិតព្ពតោ **ឧទ្ទេសោ**តិ ឯវមេត្ថ អាការាទយោ អត្ថតោ វេទិតព្ពា។ វត្ថារម្មណានំ អញ្ញមញ្ញបដិហននំ **បដិឃោ**, តតោ បដិឃតោ ជាតោ **បដិឃសម្ផស្សោ។** តេនាហ **"សប្បដិឃ"**ន្តិអាទិ។ **នាមកាយតោ**តិ កេវលំ នាមកាយតោ។ **តស្សា**តិ បដិឃសម្ផស្សស្ស។ សេសំ បឋមបញ្ហេ វុត្តនយមេវ។

ឧភយវសេនាតិ នាមកាយោ រូបកាយោតិ ឧភយសន្និស្សយស្ស អធិវចនសម្ផស្សោ បដិឃសម្ផស្សោតិ ឧភយសម្ផស្សស្ស វសេន។

វិសុំ វិសុំ បច្ចយំ ទស្សេត្វាតិ ព្យតិរេកមុខេន បច្ចេកំ នាមកាយរូបកាយសញ្ញិតំ បច្ចយំ ទស្សេត្វា។ **តេសន្តិ** ផស្សានំ។ **អវិសេសតោ**តិ វិសេសំ អកត្វា សាមញ្ញតោ។ **ទស្សេតុន្តិ** ព្យតិរេកមុខេនេវ ទស្សេតុំ។ **ឯសេវ ហេតូ**តិ ឯស ឆសុបិ ទ្វារេសុ បវត្តោ នាមរូបសង្ខាតោ ហេតុ យថារហំ ទ្វិន្នម្បិ ផស្សានំ។ ឥទានិ តំ យថារហំ បវត្តិំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **"ចក្ខុទ្វារាទីសុ ហី"**តិអាទិ វុត្តំ។

សម្បយុត្តកា ខន្ធាតិ ផស្សេន សម្បយុត្តា វេទនាទយោ ខន្ធា។ អាវជ្ជនស្សាបិ សម្បយុត្តក្ខន្ធគ្គហណេនេវត្ថ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ តទវិនាភាវតោ។ បរតោ **មនោសម្ផស្សេ**បិ ឯសេវ នយោ។ **បញ្ចវិធោបី**តិ ចក្ខុសម្ផស្សាទិវសេន បញ្ចវិធោបិ។ **សោ ផស្សោ**តិ បដិឃសម្ផស្សោ។ **ពហុធា**តិ ពហុប្បការេន។ តថា ហិ វិបាកនាមំ វិបាកស្ស អនេកភេទស្ស មនោសម្ផស្សស្ស សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន សត្តធា បច្ចយោ ហោតិ។ យំ បនេត្ថ អាហារកិច្ចំ, តំ អាហារបច្ចយវសេន។ យំ ឥន្ទ្រិយកិច្ចំ, តំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយវសេន បច្ចយោ ហោតិ។ អវិបាកំ បន នាមំ អវិបាកស្ស មនោសម្ផស្សស្ស ឋបេត្វា វិបាកបច្ចយំ ឥតរេសំ វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ រូបំ បន ចក្ខាយតនាទិភេទំ ចក្ខុសម្ផស្សាទិកស្ស បញ្ចវិធស្ស ផស្សស្ស និស្សយបុរេជាតឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន ឆធា បច្ចយោ ហោតិ។ រូបាយតនាទិភេទំ តស្ស បញ្ចវិធស្ស អារម្មណបុរេជាតអត្ថិអវិគតវសេន ចតុធា បច្ចយោ ហោតិ។ មនោសម្ផស្សស្ស បន តានិ រូបាយតនាទីនិ, ធម្មារម្មណញ្ច តថា ច អារម្មណបច្ចយមត្តេនេវ បច្ចយោ ហោតិ។ វត្ថុរូបំ បន មនោសម្ផស្សស្ស និស្សយបុរេជាតវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន បញ្ចធា បច្ចយោ ហោតិ។ ឯវំ **នាមរូបំ អស្ស** ផស្សស្ស ពហុធា **បច្ចយោ ហោតី**តិ វេទិតព្ពំ។

១១៥. បឋមុប្បត្តិយំ វិញ្ញាណំ នាមរូបស្ស វិសេសបច្ចយោតិ ឥមមត្ថំ ព្យតិរេកមុខេន ទស្សេតុំ បាឡិយំ "មាតុកុច្ឆិម្ហិ ន ឱក្កមិស្សថា"តិអាទិ វុត្តំ។ គព្ភសេយ្យកបដិសន្ធិ ហិ ពាហិរតោ មាតុកុច្ឆឹ ឱក្កមន្តស្ស វិយ ហោន្តីបិ អត្ថតោ យថាបច្ចយំ ខន្ធានំ តត្ថ បឋមុប្បត្តិយេវ។ តេនាហ **"បវិសិត្វា...បេ.... ន វត្តិស្សថា"**តិ។ **សុទ្ធន្តិ** កេវលំ វិញ្ញាណេន អមិស្សិតំ វិរហិតំ។ "អវសេស"ន្តិ ឥទំ នាមាបេក្ខំ, តស្មា **អវសេសំ នាមរូបន្តិ** ឥមំ វិញ្ញាណំ ឋបេត្វា អវសេសំ នាមរូបំ វាតិ អត្ថោ។ **បដិសន្ធិវសេន ឱក្កន្តន្តិ** បដិសន្ធិគ្គហណវសេន, មាតុកុច្ឆឹ ឱក្កមន្តស្ស វា បឋមាវយវភាវេន ឱតិណ្ណំ។ **វោក្កមិស្សថា**តិ សន្តតិវិច្ឆេទំ វិនាសំ ឧបគមិស្សថ, តំ បន មរណំ នាម ហោតីតិ អាហ **"ចុតិវសេនា"**តិ។ **អស្សា**តិ វិញ្ញាណស្ស, តញ្ច ខោ វិញ្ញាណសាមញ្ញវសេន វុត្តំ។ តេនាហ **"តស្សេវ ចិត្តស្ស និរោធេនា"**តិ, បដិសន្ធិចិត្តស្សេវ និរោធេនាតិ អត្ថោ។ **តតោ**តិ បដិសន្ធិចិត្តតោ។ បដិសន្ធិចិត្តស្ស, តតោ ទុតិយតតិយចិត្តានំ វា និរោធេន ចុតិ ន ហោតីតិ វុត្តមត្ថំ យុត្តិតោ វិភាវេតុំ **"បដិសន្ធិចិត្តេន ហី"**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯតស្មឹ អន្តរេ**តិ ឯតស្មឹ សោឡសចិត្តក្ខណេ កាលេ។ **អន្តរាយោ នត្ថី**តិ ឯត្ថ ទារកស្ស តាវ មរណន្តរាយោ មា ហោតុ តទា ចុតិចិត្តស្ស អសម្ភវតោ, មាតុ បន កថំ តទា មរណន្តរាយាភាវោតិ? តំ តំ កាលំ អនតិក្កមិត្វា តទន្តរេយេវ ចវនធម្មាយ គព្ភគ្គហណស្សេវ អសម្ភវតោ។ តេនាហ **"អយញ្ហិ អនោកាសោ នាមា"**តិ, ចុតិយាតិ អធិប្បាយោ។

បដិសន្ធិចិត្តេន សទ្ធិំ សមុដ្ឋិតរូបានីតិ ឱក្កន្តិក្ខណេ ឧប្បន្នកម្មជរូបានិ វទតិ។ តានិ ហិ និប្បរិយាយតោ បដិសន្ធិចិត្តេន សទ្ធិំ សមុដ្ឋិតរូបានិ នាម, ន ឧតុសមុដ្ឋានានិ បដិសន្ធិចិត្តស្ស ឧប្បាទតោ បច្ឆា សមុដ្ឋិតត្តា។ ចិត្តជាហារជានំ បន តទា អសម្ភវោ ឯវ។ យានិ បដិសន្ធិចិត្តេន សទ្ធិំ សមុដ្ឋិតរូបានិ, តានិ តិវិធានិ តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ សមុដ្ឋិតានិ, ឋិតិក្ខណេ សមុដ្ឋិតានិ, ភង្គក្ខណេ សមុដ្ឋិតានីតិ។ តេសុ ឧប្បាទក្ខណេ សមុដ្ឋិតានិ សត្តរសមស្ស ភវង្គស្ស ឧប្បាទក្ខណេ និរុជ្ឈន្តិ, ឋិតិក្ខណេ សមុដ្ឋិតានិ ឋិតិក្ខណេ និរុជ្ឈន្តិ, ភង្គក្ខណេ សមុដ្ឋិតានិ ភង្គក្ខណេ និរុជ្ឈន្តិ។ តត្ថ "ភិជ្ជមានោ ធម្មោ ភិជ្ជមានស្ស ធម្មស្ស បច្ចយោ ហោតី"តិ ន សក្កា វត្តុំ, ឧប្បាទេ, បន ឋិតិយញ្ច ន ន សក្កាតិ "សត្តរសមស្ស ភវង្គស្ស ឧប្បាទក្ខណេ, ឋិតិក្ខណេ ច ធរន្តានំ វសេន តស្ស បច្ចយម្បិ ទាតុំ ន សក្កោន្តី"តិ វុត្តំ។ រូបកាយូបត្ថម្ភិតស្សេវ ហិ នាមកាយស្ស បញ្ចវោការេ បវត្តីតិ។ តេហិ រូបធម្មេហិ តស្ស ចិត្តស្ស ពលវតរំ សន្ធាយាហ "**សត្តរសមស្ស...បេ.... បវត្តិ បវត្តតី**"តិ។ **បវេណី ឃដិយតី**តិ អដ្ឋចត្តាលីសកម្មជស្ស រូបបវេណី សម្ពន្ធា ហុត្វា បវត្តតិ។ បឋមញ្ហិ បដិសន្ធិចិត្តំ, តតោ យាវ សោឡសមំ ភវង្គចិត្តំ, តេសុ ឯកេកស្ស ឧប្បាទឋិតិភង្គវសេន តយោ តយោ ខណា។ តត្ថ ឯកេកស្ស ចិត្តស្ស តីសុ តីសុ ខណេសុ សមតីស សមតីស កម្មជរូបានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឥតិ សោឡសតិកា អដ្ឋចត្តាលីសំ ហោន្តិ។ ឯស នយោ តតោ បរេសុបិ។ តំ សន្ធាយ វុត្តំ "អដ្ឋចត្តាលីសកម្មជស្ស រូបបវេណី សម្ពន្ធា ហុត្វា បវត្តតី"តិ។ **សចេ បន ន សក្កោន្តី**តិ បដិសន្ធិចិត្តេន សទ្ធិំ សមុដ្ឋិតរូបានិ សត្តរសមស្ស ភវង្គស្ស បច្ចយំ ទាតុំ សចេ ន សក្កោន្តិ។ យទិ ហិ បដិសន្ធិចិត្តតោ សត្តរសមំ ចុតិចិត្តំ សិយា, បដិសន្ធិចិត្តស្ស ឋិតិភង្គក្ខណេសុបិ កម្មជរូបំ ន ឧប្បជ្ជេយ្យ, បគេវ ភវង្គចិត្តក្ខណេសុ។ តថា សតិ នត្ថេវ តស្ស ចិត្តស្ស បច្ចយលាភោតិ បវត្តិ នប្បវត្តតិ, បវេណី ន ឃដិយតេវ, អញ្ញទត្ថុ វិច្ឆិជ្ជតិ។ តេនាហ "**វោក្កមតីតិ នាម ហោតី**"តិអាទិ។

ឥត្ថត្តាយាតិ ឥត្ថំបការតាយ។ យាទិសោ គព្ភសេយ្យកស្ស អត្តភាវោ, តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ តស្ស ច បញ្ចក្ខន្ធា អនូនា ឯវ ហោន្តីតិ អាហ "**ឯវំ បរិបុណ្ណបញ្ចក្ខន្ធភាវាយា**"តិ។ **ឧបច្ឆិជ្ជិស្សថា**តិ សន្តានវិច្ឆេទេន វិច្ឆិន្ទេយ្យ។ **សុទ្ធំ នាមរូបមេវា**តិ វិញ្ញាណវិរហិតំ កេវលំ នាមរូបមេវ។ អវយវានំ បារិបូរិ **វុឌ្ឍិ**។ ថិរភាវប្បត្តិ **វិរូឡ្ហិ**។ មហល្លកភាវប្បត្តិ **វេបុល្លំ**។ តានិ ច យថាក្កមំ បឋមាទិវយវសេន ហោន្តីតិ វុត្តំ "**បឋមវយវសេនា**"តិអាទិ។ **វា**-សទ្ទោ អនិយមត្ថោ, តេន វស្សសហស្សទ្វយាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

វិញ្ញាណមេវាតិ និយមវចនំ, ឥតោ ពាហិរកប្បិតស្ស អត្តនោ, ឥស្សរាទីនញ្ច បដិក្ខេបបទំ, ន អវិជ្ជាទិធស្សាទិបដិក្ខេបបទំ បដិយោគីនិវត្តនបទត្តា អវធារណស្ស។ តេនាហ "**ឯសេវ ហេតូ**"តិអាទិ។ អយញ្ច នយោ ហេដ្ឋាបិ សព្ពបទេសុ យថារហំ វត្តព្ពោ។ ឥទានិ វិញ្ញាណមេវ នាមរូបស្ស បធានការណន្តិ ឥមមត្ថំ ឱបម្មវសេន វិភាវេតុំ "**យថា ហី**"តិអាទិ វុត្តំ។ បច្ចេកំ វិយ សមុទិតស្សាបិ នាមរូបស្ស វិញ្ញាណេន វិនា អត្តកិច្ចាសមត្ថតំ ទស្សេតុំ "**តំ នាមរូបំ នាមា**"តិ ឯកជ្ឈំ គហណំ។ **បុរេចារិកេ**តិ បុព្ពង្គមេ។ វិញ្ញាណញ្ហិ សហជាតធម្មានំ បុព្ពង្គមំ។ តេនាហ ភគវា "មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា"តិ។ (ធ. ប. ១; នេត្តិ. ៩០, ៩២; បេដកោ. ១៣, ៨៣) **ពហុធា**តិ អនេកប្បការេន **បច្ចយោ ហោតិ**។

កថំ? វិបាកនាមស្ស ហិ បដិសន្ធិយំ អញ្ញំ វា វិញ្ញាណំ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកអាហារឥន្ទ្រិយសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ នវធា បច្ចយោ ហោតិ។ វត្ថុរូបស្ស បដិសន្ធិយំ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកអាហារឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ នវធា បច្ចយោ ហោតិ។ ឋបេត្វា បន វត្ថុរូបំ សេសរូបស្ស ឥមេសុ នវសុ អញ្ញមញ្ញបច្ចយំ អបនេត្វា សេសេហិ អដ្ឋហិ បច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតិ។ អភិសង្ខារវិញ្ញាណំ បន អសញ្ញសត្តរូបស្ស, បញ្ចវោការេ វា កម្មជស្ស សុត្តន្តិកបរិយាយតោ ឧបនិស្សយវសេន ឯកធាវ បច្ចយោ ហោតិ។ អវសេសញ្ហិ បឋមភវង្គតោ បភុតិ សព្ពម្បិ វិញ្ញាណំ តស្ស នាមរូបស្ស យថារហំ បច្ចយោ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារតោ បន បច្ចយនយេ ទស្សិយមានេ សព្ពាបិ មហាបករណកថា អានេតព្ពា ហោតីតិ ន វិត្ថារិតា។ កថំ បនេតំ បច្ចេតព្ពំ "បដិសន្ធិនាមរូបំ វិញ្ញាណបច្ចយា ហោតី"តិ? សុត្តតោ, យុត្តិតោ ច។ បាឡិយញ្ហិ "ចិត្តានុបរិវត្តិនោ ធម្មា"តិអាទិនា (ធ. ស. មាតិកា ៦២) នយេន ពហុធា វេទនាទីនំ វិញ្ញាណបច្ចយតា អាគតា។ យុត្តិតោ បន ឥធ ចិត្តជេន រូបេន ទិដ្ឋេន អទិដ្ឋស្សាបិ រូបស្ស វិញ្ញាណំ បច្ចយោ ហោតីតិ វិញ្ញាយតិ។ ចិត្តេហិ បសន្នេ, អប្បសន្នេ វា តទនុរូបានិ រូបានិ ឧប្បជ្ជមានានិ ទិដ្ឋានិ, ទិដ្ឋេន ច អទិដ្ឋស្ស អនុមានំ ហោតីតិ។ ឥមិនា ឥធ "ទិដ្ឋេន ចិត្តជរូបេន អទិដ្ឋស្សាបិ បដិសន្ធិរូបស្ស វិញ្ញាណំ បច្ចយោ ហោតី"តិ បច្ចេតព្ពមេតំ ។ កម្មសមុដ្ឋានស្សាបិ ហិ រូបស្ស ចិត្តសមុដ្ឋានស្ស វិយ វិញ្ញាណបច្ចយតា បដ្ឋានេ អាគតាតិ។

១១៦. ឥធ **សមុទយ**-សទ្ទោ សមុទាយ-សទ្ទោ វិយ សមូហបរិយាយោតិ អាហ "**ទុក្ខរាសិសម្ភវោ**"តិ។ **ឯកកោ**តិ អសហាយោ រាជបរិសារហិតោ។ **បស្សេយ្យាម តេ រាជភាវំ** អម្ហេហិ វិនាតិ អធិប្បាយោ។ យថារហំ បរិសំ រញ្ជេតីតិ ហិ **រាជា**។ **អត្ថតោ**តិ អត្ថសិទ្ធិតោ អវទន្តម្បិ **វទតិ វិយ**។ "**ហទយវត្ថុ**"ន្តិ ឥមិនាវ តន្និស្សយោបិ គហិតោ វាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អានន្តរិយភាវតោ និស្សយនិស្សយោបិ "និស្សយោ" ត្វេវ វុច្ចតីតិ។ **បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ នាម**

ភវេយ្យាសិ, នេតំ ឋានំ វិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**បស្សេយ្យាមា**”តិអាទិ។ **ពហុធាតិ** អនេកធា **បច្ចយោ ហោតិ។** កថំ? នាមំ តាវ បដិសន្ធិយំ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ សត្តធា វិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ។ កិញ្ចិ បនេត្ថ ហេតុបច្ចយេន, កិញ្ចិ អាហារបច្ចយេនាតិ ឯវំ អញ្ញថាបិ បច្ចយោ ហោតិ។ អវិបាកំ បន នាមំ យថាវុត្តេសុ បច្ចយេសុ ឋបេត្វា វិបាកបច្ចយំ ឥតរេហិ ឆហិ បច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតិ។ កិញ្ចិ បនេត្ថ ហេតុបច្ចយេន, កិញ្ចិ អាហារបច្ចយេនាតិ អញ្ញថាបិ បច្ចយោ ហោតិ, តញ្ច ខោ បវត្តិយំយេវ, ន បដិសន្ធិយំ។ រូបតោ បន ហទយវត្ថុ បដិសន្ធិយំ វិញ្ញាណស្ស សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិប្បយុត្តអត្ថិ អវិគតបច្ចយេហិ ឆធាវ បច្ចយោ ហោតិ។ បវត្តិយំ បន សហជាតអញ្ញមញ្ញបច្ចយវជ្ជិតេហិ បញ្ចហិ បុរេជាតបច្ចយេន សហ តេហេវ បច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតិ។ ចក្ខាយតនាទិភេទំ បន បញ្ចវិធម្បិ រូបំ យថាក្កមំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិភេទស្ស វិញ្ញាណស្ស និស្សយបុរេជាតឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតីតិ ឯវំ នាមរូបំ វិញ្ញាណស្ស ពហុធា បច្ចយោ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

ឃ្វាយមនុក្កមេន វិញ្ញាណស្ស នាមរូបំ, បដិសន្ធិនាមរូបស្ស , ច វិញ្ញាណំ បតិ បច្ចយភាវោ, សោ កទាចិ វិញ្ញាណស្ស សាតិសយោ, កទាចិ នាមរូបស្ស, កទាចិ ឧភិន្នំ សទិសោតិ តិវិធោបិ សោ “**ឯត្តាវតា**”តិ បទេន ឯកជ្ឈំ គហិតោតិ ទស្សេន្តោ “**វិញ្ញាណេ…បេ… បវត្តេសុ**”តិ វត្វា បុន យមិទម្បិ វិញ្ញាណំ នាមរូបសញ្ញិតានំ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ អញ្ញមញ្ញនិស្សយេន បវត្តានំ ឯត្តកេន សព្ពា សំសារវដ្ដប្បវត្តីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**ឯត្តកេន… បេ… បដិសន្ធិយោ**”តិ អាហ។ តត្ថ **ឯត្តកេនា**តិ ឯត្តកេនេវ, ន ឥតោ អញ្ញេន កេនចិ ការកវេទកសភាវេន អត្តនា, ឥស្សរាទិនា វាតិ អត្ថោ។ អន្តោគធាវធារណញ្ហេតំ បទំ។

វចនមត្តមេវ អធិកិច្ចាតិ ទាសាទីសុ សិរិវឌ្ឍកាទិ-សទ្ទា វិយ អតថត្តា វចនមត្តមេវ អធិការំ កត្វា **បវត្តស្ស។** តេនាហ “**អត្ថំ អទិស្វា**”តិ។ **វោហារស្សា**តិ វោហរណមត្តស្ស។ **បថោ**តិ បវត្តិមគ្គោ បវត្តិយា វិសយោ។ យស្មា សរណកិរិយាវសេន បុគ្គលោ “**សតោ**”តិ វុច្ចតិ, សម្បជាននកិរិយាវសេន “**សម្បជានោ**”តិ, តស្មា វុត្តំ “**ការណាបទេសវសេនា**”តិ។ ការណំ និទ្ទារេត្វា ឧត្តិ និរុត្តីតិ។ ឯកមេវ អត្ថំ “បណ្ឌិតោ”តិអាទិនា បការតោ ញាបនតោ “**បញ្ញត្តី**”តិ វទន្តិ។ សោ ឯវ ហិ “បណ្ឌិតោ”តិ ច “ព្យត្តោ”តិ ច “មេធាវី”តិ ច បញ្ញាបីយតីតិ។ បណ្ឌិច្ចប្បការតោ បន **បណ្ឌិតោ,** វេយ្យត្តិយប្បការតោ **ព្យត្តោ**តិ បញ្ញាបីយតីតិ ឯវំ បការតោ បញ្ញាបនតោ បញ្ញត្តិ។ យស្មា ឥធ អធិវចននិរុត្តិបញ្ញត្តិបទានិ សមានត្ថានិ។ សព្ពញ្ច វចនំ អធិវចនាទិភាវំ ភជតិ, តស្មា តេសុចិ វចនវិសេសេសុ វិសេសេន បវត្តេហិ អធិវចនាទិសទ្ទេហិ សព្ពានិ វចនានិ បញ្ញត្តិអត្ថប្បកាសនសាមញ្ញេន វុត្តានីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន អយមត្ថយោជនា កតាតិ វេទិតព្ពា។

អថ វា **អធិ**-សទ្ទោ ឧបរិភាវេ, ឧបរិ វចនំ **អធិវចនំ។** កស្ស ឧបរិ? បកាសេតព្ពស្ស អត្ថស្សាតិ បាកដោយមត្ថោ។ អធីនំ វា វចនំ **អធិវចនំ។** កេន អធីនំ? អត្ថេន។ តថា តំតំអត្ថប្បកាសេន និច្ឆិតំ, និយតំ វា វចនំ **និរុត្តិ។** បថវីធាតុបុរិសាទិតំតំបការេន ញាបនតោ **បញ្ញត្តី**តិ ឯវំ អធិវចនាទិបទានំ សព្ពវចនេសុ បវត្តិ វេទិតព្ពា, អញ្ញថា សិរិវឌ្ឍកធនវឌ្ឍកប្បការានមេវ និរុត្តិតា, “បណ្ឌិតោ វិយត្តោ”តិ ឯវំ បការានមេវ ឯកមេវ អត្ថំ តេន តេន បការេន ញាបេន្តានំ បញ្ញត្តិតា ច អាបជ្ជេយ្យាតិ។ ឯវំ តីហិបិ នាមេហិ វុត្តស្ស វោហារស្ស បវត្តិមគ្គោបិ សហ វិញ្ញាណេន នាមរូបន្តិ ឯត្តាវតាវ ឥច្ឆិតព្ពោ។ តេនាហ “**ឥតី**”តិអាទិ។ **បញ្ញាយ អវចរិតព្ពន្តិ** បញ្ញាយ បវត្តិតព្ពំ, ញេយ្យន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ជានិតព្ព**”ន្តិ។ **វដ្ដន្តិ** កិលេសវដ្ដំ, កម្មវដ្ដំ, វិបាកវដ្ដន្តិ តិវិធម្បិ វដ្ដំ។ **វត្តតី**តិ បវត្តតិ។ តយិទំ “ជាយេថា”តិអាទិនា បញ្ចហិ បទេហិ វុត្តស្ស អត្ថស្ស និគមនវសេន វុត្តំ។ **អាទិ-**សទ្ទេន ឥត្ថីតិបុរិសាតិអាទីនម្បិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **នាមបញ្ញត្តត្ថាយា**តិ ខន្ធាទិផស្សាទិសត្តាទិឥត្ថាទិនាមស្ស បញ្ញាបនត្ថាយ។ វត្តុបិ ឯត្តាវតាវ។ តេនាហ “**ខន្ធបញ្ចកម្បិ ឯត្តាវតាវ បញ្ញាយតី**”តិ។ **ឯត្តាវតា** ឯត្តកេន, សហ វិញ្ញាណេន នាមរូបប្បវត្តិយាតិ អត្ថោ។

អត្តបញ្ញត្តិវណ្ណនា

១១៧. អនុសន្ធិយតិ ឯតេនាតិ **អនុសន្ធិ**, ហេដ្ឋា អាគតទេសនាយ អនុសន្ធានវសេន បវត្តា ឧបរិទេសនា, សា បឋមបទស្ស ទស្សិតា, ឥទានិ ទុតិយបទស្ស ទស្សេតព្ពាតិ តមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**ឥតិ ភគវា**”តិអាទិមាហ។ **រូបិន្តិ** រូបវន្តំ។ **បរិត្តន្តិ** ន វិបុលំ, អប្បកន្តិ អត្ថោ។ យស្មា អត្តា នាម កោចិ បរមត្ថតោ នត្ថិ។ កេវលំ បន ទិដ្ឋិគតិកានំ បរិកប្បិតមត្តំ , តស្មា យត្ថ នេសំ អត្តសញ្ញា, យថា ចស្ស រូបិភាវាទិបរិកប្បនា ហោតិ, តំ ទស្សេន្តោ “**យោ**”តិអាទិមាហ។ **រូបី បរិត្តន្តិ** អត្តនោ ឧបដ្ឋិតកសិណរូបវសេន រូបី, តស្ស អវឌ្ឍិតភាវេន បរិត្តំ។ **បញ្ញបេតិ** នីលកសិណាទិវសេន នានាកសិណលាភី។ **តន្តិ** អត្តានំ ។ **អនន្តន្តិ** កសិណនិមិត្តស្ស អប្បមាណតាយ បរិច្ឆេទស្ស អនុបដ្ឋានតោ អន្តរហិតំ។ **ឧគ្ឃាដេត្វា**តិ ភាវនាយ អបនេត្វា។

និមិត្តផុដ្ឋោកាសន្តិ តេន កសិណនិមិត្តេន ផុដ្ឋប្បទេសំ។ **តេសូ**តិ ចតូសុ អរូបក្ខន្ធេសុ។ **វិញ្ញាណមត្តមេវា**តិ "វិញ្ញាណមយោ អត្តា"តិ ឯវំវាទី។

១១៨. "**ឯតរហី**"តិ សាវធារណមិទំ បទន្តិ តទត្ថំ ទស្សេន្តោ "ឥទានេវា"តិ វត្វា អវធារណេន និវត្តិតមត្ថំ អាហ "**ន ឥតោ បរ**"ន្តិ។ តត្ថ តត្ថេវ សត្តា ឧច្ឆិជ្ជន្តីតិ ឧច្ឆេទវាទី, តេនាហ "**ឧច្ឆេទវសេនេតំ វុត្ត**"ន្តិ។ **ភាវិ**ន្តិ សព្ពំ សទា ភាវិ អវិនស្សនកំ។ តេនាហ "**សស្សតវសេនេតំ វុត្ត**"ន្តិ។ **អតថាសភាវ**ន្តិ យថា បរវាទី វទន្តិ, ន តថាសភាវំ។ **តថភាវាយា**តិ ឧច្ឆេទភាវាយ វា សស្សតភាវាយ វា។ អនិយមវចនញ្ហេតំ វុត្តំ សាមញ្ញជោតនាវសេន។ **សម្បាទេស្សាមី**តិ តថភាវំ អស្ស សម្បន្នំ កត្វា ទស្សយិស្សាមិ, បតិដ្ឋាបេស្សាមីតិ អត្ថោ។ តថា ហិ វក្ខតិ "សស្សតវាទញ្ច ជានាបេត្វា"តិអាទិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.១១៨) **ឥមិនា**តិ "អតថំ វា បនា"តិអាទិ វចនេន, អនុច្ឆេទសភាវម្បិ សមានំ សស្សតវាទិនោ មតិវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ **ឧបកប្បេស្សាមី**តិ ឧបេច្ច សមត្ថយិស្សាមិ។

ឯវំ សមានន្តិ ឯវំ ភូតំ សមានំ។ រូបកសិណជ្ឈានំ **រូបំ** ឧត្តរបទលោបេន, អធិគមនវសេន តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **រូបី**តិ អាហ "**រូបិន្តិ រូបកសិណលាភិ**"ន្តិ។ **បរិត្តត្តានុទិដ្ឋី**តិ ឯត្ថ រូបី-សទ្ទោបិអាវុត្តិអាទិនយេន អានេត្វា វត្តព្ពោ, រូបីភាវម្បិ ហិ សោ ទិដ្ឋិគតិកោ បរិត្តភាវំ វិយ អត្តនោ អភិនិវិស្ស ឋិតោតិ។ **អរូបិ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ "បត្តបលាសពហុលកច្ឆសង្ខេបេន យនគហនជដាវិតានា នាតិទីឃសន្តានា **វល្លិ**, តព្ពិបរីតា **លតា**"តិ វទន្តិ។ **អប្បហីនដ្ឋេនា**តិ មគ្គេន អសមុច្ឆិន្នភាវេន។ ការណលាភេ សតិ ឧប្បជ្ជនារហតា អនុសយនដ្ឋោ។

អរូបកសិណំ នាម កសិណុគ្ឃាដី អាកាសំ, ន បរិច្ឆិន្នាកាសកសិណំ។ "ឧភយម្បិ អរូបកសិណមេវា"តិ កេចិ។ **អរូបក្ខន្ធគោចរំ វា**តិ វេទនាទយោ អរូបក្ខន្ធា "អត្តា"តិ អភិនិវេសស្ស គោចរោ ឯតស្សាតិ អរូបក្ខន្ធគោចរោ, ទិដ្ឋិគតិកោ, តំ អរូបក្ខន្ធគោចរំ។ **វា**-សទ្ទោ វុត្តវិកប្បត្ថោ។ សទ្ទយោជនា បន អរូបំ អរូបក្ខន្ធា គោចរភូតា ឯតស្ស អត្ថីតិ អរូបី, តំ អរូបីំ។ **លាភិនោ ចត្តារោ**តិ រូបកសិណាទិលាភវសេន តំ តំ ទិដ្ឋិវាទំ សយមេវ បរិកប្បេត្វា តំ អាទាយ បគ្គយ្ហ បញ្ញាបនកា ចត្តារោ ទិដ្ឋិគតិកា។ **តេសំ អន្តេវាសិកា**តិ តេសំ លាភីនំ វាទំ បច្ចក្ខតោ, បរម្បរាយ ច ឧគ្គហេត្វា តថេវ នំ ខមិត្វា រោចេត្វា បញ្ញាបនកា ចត្តារោ។ **តក្កិកា ចត្តារោ**តិ កសិណជ្ឈានស្ស អលាភិនោ កេវលំ តក្កនវសេនេវ យថាវុត្តេ ចត្តារោ ទិដ្ឋិវាទេ សយមេវ អភិនិវិស្ស បគ្គយ្ហ ឋិតា ចត្តារោ។ **តេសំ អន្តេវាសិកា** បុព្ពេ វុត្តនយេន វេទិតព្ពា។

នអត្តបញ្ញត្តិវណ្ណនា

១១៩. **អារទ្ធវិបស្សកោបី**តិ សម្បាយិកវិបស្សកោបិ, តេន ពលវវិបស្សនាយ ឋិតំ បុគ្គលំ ទស្សេតិ។ **ន បញ្ញបេតិ ឯវ** អពហុស្សុតោ បីតិ អធិប្បាយោ។ តាទិសោ ហិ វិបស្សនាយ អានុភាវោ។ សាសនិកោបិ ឈានាភិញ្ញាលាភី "ន បញ្ញបេតី"តិ ន វត្តព្ពោតិ សោ ឥធ ន ឧទ្ធដោ។ ឥទានិ នេសំ អបញ្ញាបនេ ការណំ ទស្សេតិ "**ឯតេសញ្ហី**"តិអាទិនា។ **ឥច្ចេវ ញាណំ ហោតិ**, ន វិបរីតគ្គាហោ តស្ស ការណស្ស ទូរសមុស្សារិតត្តា។ អរូបក្ខន្ធា ឥច្ចេវ ញាណំ ហោតីតិ យោជនា។

អត្តសមនុបស្សនាវណ្ណនា

១២១. **ទិដ្ឋិវសេន សមនុបស្សិត្វា**, ន ញាណវសេន។ **សា ច សមនុបស្សនា** អត្ថតោ ទិដ្ឋិទស្សនវសេន។

"វេទនំ អត្តតោ សមនុបស្សតី"តិ ឯវំ អាគតា **វេទនាក្ខន្ធវត្ថុកា សក្កាយទិដ្ឋិ។** ឥដ្ឋាទិភេទំ អារម្មណំ នបដិសំវេទេតីតិ **អប្បដិសំវេទនោ**តិ វេទកភាវបដិក្ខេបមុខេន សញ្ញាននាទិភាវោបិ បដិក្ខិត្តោ ហោតិ តទវិនាភាវតោតិ អាហ "**ឥមិនា រូបក្ខន្ធវត្ថុកា សក្កាយទិដ្ឋិ កថិតា**"តិ។ "**អត្តា មេ វេទិយតី**"តិ ឥមិនា អប្បដិសំវេទនត្តំ បដិក្ខិបតិ។ តេនាហ "នោបិ អប្បដិសំវេទនោ"តិ។ "**វេទនាធម្មោ**"តិ បន ឥមិនា "វេទនា មេ អត្តា"តិ ឥមំ វាទំ បដិក្ខិបតិ។ វេទនាសង្ខាតោ ធម្មោ ឯតស្ស អត្ថីតិ ហិ វេទនាធម្មោតិ វេទនាយ សមន្នាគតភាវំ តស្ស បដិជានាតិ។ តេនាហ "ឯតស្ស ច វេទនាធម្មោ **អវិប្បយុត្តសភាវោ**"តិ។ សញ្ញាសង្ខារវិញ្ញាណក្ខន្ធវត្ថុកា សក្កាយទិដ្ឋិ កថិតាតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ "**វេទនាសម្បយុត្តត្តា វេទិយតី**"តិ តំសម្បយោគតោ តំកិច្ចកតមាហ យថា ចេតនាយោគតោ ចេតនោ បុរិសោតិ។ សព្ពេសម្បិ តំ សារម្មណធម្មានំ អារម្មណានុភវនំ លព្ភតេវ, តញ្ច ខោ ឯកទេសតោ ផុដ្ឋតាមត្តតោ , វេទនាយ បន វិស្សវិតាយ សាមិភាវេន អារម្មណរសានុភវនន្តិ។ តស្សា វសេន សញ្ញាទយោបិ តំសម្បយុត្តត្តា "វេទិយតី"តិ វុច្ចន្តិ។ តថា ហិ វុត្តំ **អដ្ឋសាលិនិយំ** "អារម្មណរសានុភវនដ្ឋានំ បត្វា សេសសម្បយុត្តធម្មា ឯកទេសមត្តកមេវ អនុភវន្តី"តិ, (ធ. ស.

អដ្ឋ. ១ ធម្មុទ្ទេសកថា) វាជសូទនិទស្សនេន វាយមត្ថោ តត្ថ វិភាវិតោ ឯវ។ **ឯតស្សា**តិ សញ្ញាទិក្ខន្ធត្តយស្ស។ **“អវិប្បយុត្តសភាវោ”**តិ ឥមិនា អវិសំយោគជនិតំ កញ្ចិ វិសេសំ ឋានំ ទីបេតិ។

១២២. **តត្ថា**តិ តេសុ វារេសុ។ **តីសុ ទិដ្ឋិគតិកេសូ**តិ “វេទនា មេ អត្តា”តិ, “អប្បដិសំវេទនោ មេ អត្តា”តិ, “វេទនាធម្មោ មេ អត្តា”តិ ច ឯវំវាទេសុ តីសុ ទិដ្ឋិគតិកេសុ។ តិស្សន្នំ វេទនានំ ភិន្នសភាវត្តា សុខំ វេទនំ “អត្តា”តិ សមនុបស្សតោ ទុក្ខំ, អទុក្ខមសុខំ វា វេទនំ “អត្តា”តិ សមនុបស្សនា ន យុត្តា។ ឯវំ សេសទ្វយេ បីតិ អាហ **“យោ យោ យំ យំ វេទនំ អត្តាតិ សមនុបស្សតី”**តិ។

១២៣. **“ហុត្វា អភាវតោ”**តិ ឥមិនា ឧទយព្ពយវន្តតាយ អនិច្ចាតិ ទស្សេតិ, **“តេហិ តេហី”**តិអាទិនា អនេកការណសង្ខតត្តា សង្ខតាតិ។ **តំ តំ បច្ចយ**ន្តិ “ឥន្ទ្រិយំ, អារម្មណំ, វិញ្ញាណំ, សុខ, វេទនីយោ ផស្សោ”តិ ឯវំ អាទិកំ តំ តំ អត្តនោ ការណំ **បដិច្ច** និស្សាយ **សម្មា** សស្សតាទិភាវស្ស, ឧច្ឆេទាទិភាវស្ស ច អភាវេន ញាយេន **សមការណេន** សទិសការណេន អនុរូបការណេន **ឧប្បន្នា។** ខយសភាវាតិ **ខយធម្មា**, វយសភាវាតិ **វយធម្មា** វិរជ្ជនសភាវាតិ **វិរាគធម្មា**, និរុជ្ឈនសភាវាតិ **និរោធធម្មា**, ចតូហិបិ បទេហិ វេទនាយ ភង្គភាវមេវ ទស្សេតិ។ តេនាហ **“ខយោតិ…បេ…. ខយធម្មាតិអាទិ វុត្ត”**ន្តិ។

វិគតោតិ សភាវវិគមេន វិគតោ។ **ឯកស្សេវា**តិ ឯកស្សេវ ទិដ្ឋិគតិកស្ស។ **តីសុបិ កាលេសូ**តិ តិស្សន្នំ វេទនានំ បវត្តិកាលេសុ។ **ឯសោ មេ អត្តា**តិ “ឯសោ សុខវេទនាសភាវោ, ទុក្ខអទុក្ខមសុខវេទនាសភាវោ មេ អត្តា”តិ **កឹ បន ហោតី**, ឯកស្សេវ ភិន្នសភាវតំ អនុម្មត្តកោ កថំ បច្ចេតីតិ អធិប្បាយេន បុច្ឆតិ។ ឥតរោ ឯវម្បិ តស្ស ន ហោតិ យេវាតិ ទស្សេន្តោ **“កឹ បន ន ភវិស្សតី”**តិអាទិមាហ។ **វិសេសេនា**តិ សុខាទិវិភាគេន។ **សុខញ្ច ទុក្ខញ្ចា**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទេន អទុក្ខមសុខំ សង្គណ្ហាតិ, សុខសង្គហមេវ វា តេន កតំ សន្តសុខុមភាវតោ។ **អវិសេសេនា**តិ អវិភាគេន វេទនាសាមញ្ញេន។ **វោកិណ្ណ**ន្តិ សុខាទិភេទេន វោមិស្សកំ។ **តំ** តិវិធម្បិ វេទនំ **ឯស** ទិដ្ឋិគតិកោ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា **អត្តាតិ សមនុបស្សតិ។ ឯកក្ខណេ ច ពហូនំ វេទនានំ ឧប្បាទោ អាបជ្ជតិ** អវិសេសេន វេទនាសភាវត្តា។ អត្តនោ ហិ តស្មឹ សតិ សទា សព្ពវេទនាបវត្តិប្បសង្គតោ ទិដ្ឋិគតិកោ អគតិយា ឯកក្ខណេបិ ពហូនម្បិ វេទនានំ ឧប្បត្តឹ បដិជានេយ្យាតិ តស្ស អវសរំ អទេន្តោ **“ន ឯកក្ខណេ ពហូនំ វេទនានំ ឧប្បត្តិ អត្ថី”**តិ អាហ, បច្ចក្ខវិរុទ្ធមេតន្តិ អធិប្បាយោ។ **ឯតេន បេតំ នក្ខមតី**តិ ឯតេន វិរុទ្ធត្ថសាធនេនបិ សព្ពេន សព្ពំ អត្តនោ អភាវេនបិ បណ្ឌិតានំ ន រុច្ចតិ, ឯតំ ទស្សនំ ធីរា នក្ខមន្តីតិ អត្ថោ។

១២៤. ឥន្ទ្រិយពទ្ធេបិ រូបប្បពន្ធេ វាយោធាតុវិប្ផារវសេន កាចិ កិរិយា នាម លព្ភតីតិ សុទ្ធរូបក្ខន្ធេបិ យត្ថ កទាចិ វាយោធាតុវិប្ផារោ លព្ភតិ, តមេវ និទស្សនភាវេន គណ្ហន្តោ **“តាលវណ្ដេ វា វាតបានេ វា”**តិ អាហ។ **វេទនាធម្មេសូ**តិ វេទនាធម្មវន្តេសុ។ **“អហមស្មី”**តិ ឥមិនា តយោបិ ខន្ធេ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា អហំការស្ស ឧប្បជ្ជនាការោ វុត្តោតិ។ **“អយមហមស្មី”**តិ បន ឥមិនា តត្ថ ឯកំ ឯកំ គហេត្វា អហំការស្ស ឧប្បជ្ជនាការោ វុត្តោ។ តេនាហ **“ឯកធម្មោបី”**តិអាទិ ។ **ត**ន្តិ “អហមស្មី”តិ អហំការុប្បត្តឹ។ សា ហិ ចតុក្ខន្ធនិរោធេន អនុបលព្ភមានសន្និស្សយា សសវិសាណតិខិណតា វិយ ន ភវេយ្យាវាតិ។

ឯត្តាវតាតិ “កិត្តាវតា ច អានន្ទា”តិអាទិនា “តន្តាកុលកជាតា”តិ បទស្ស អនុសន្ធិទស្សនវសេន បវត្តេន ឯត្តកេន ទេសនាធម្មេន។ កាមំ ហេដ្ឋាបិ វដ្ដកថាវ កថិតា, ឥធ បន ទិដ្ឋិគតិកស្ស វដ្ដតោ សីសុក្ខិបនា សមត្ថតាវិភាវនវសេន មិច្ឆាទិដ្ឋិយា មហាសាវជ្ជភាវទីបនិយកថា បកាសិតាតិ តំ ទស្សេន្តោ **“វដ្ដកថា កថិតា”**តិ អាហ។ ននុ វដ្ដមូលំ អវិជ្ជា តណ្ហា, តា អនាមសិត្វា តតោ អញ្ញថា កស្មា ឥធ វដ្ដកថា កថិតាតិ អាហ **“ភគវា ហី”**តិអាទិ។ **អវិជ្ជាសីសេនា**តិ អវិជ្ជំ ឧត្តមង្គំ កត្វា, អវិជ្ជាមុខេនាតិ អត្ថោ។ **កោដិ ន បញ្ញាយតី**តិ “អសុកស្ស នាម សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស, ចក្កវត្តិនោ វា កាលេ អវិជ្ជា ឧប្បន្នា, ន តតោ បុព្ពេ អត្ថី”តិ អវិជ្ជាយ អាទិមរិយាទា អប្បដិហតស្ស មម សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្សាបិ ន បញ្ញាយតិ អវិជ្ជមានត្តា ឯវាតិ អត្ថោ។ អយំ បច្ចយោ ឥទប្បច្ចយោ, តស្មា **ឥទប្បច្ចយា**, ឥមស្មា អាសវាទិការណាតិ អត្ថោ។ **ភវតណ្ហាយា**តិ ភវសំយោជនភូតាយ តណ្ហាយ។ **ភវទិដ្ឋិយា**តិ សស្សតទិដ្ឋិយា។ **“តត្ថ តត្ថ ឧបបជ្ជន្តោ”**តិ ឥមិនា “ឥតោ ឯត្ថ ឯត្តោ ឥធា”តិ ឯវំ អបរិយន្តំ អបរាបរុប្បត្តឹ ទស្សេតិ។ តេនាហ **“មហាសមុទ្ទេ”**តិអាទិ។

១២៦. **បច្ចយាការមូឡ្ហស្សា**តិ ភូតកថនមេតំ, ន វិសេសនំ។ សព្ពោបិ ហិ ទិដ្ឋិគតិកោ បច្ចយាការមូឡ្ហោ ឯវាតិ។ **វិវដ្ដំ កថេន្តោ**តិ វដ្ដតោ វិនិមុត្តត្តា វិវដ្ដំ, វិមោក្ខោ, តំ កថេន្តោ ។ **ការកស្សា**តិ សត្ថុឱវាទការកស្ស, សម្មាបដិបជ្ជន្តស្សាតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“សតិបដ្ឋានវិហារិនោ”**តិ។ សោ ហិ វេទនានុបស្សនាយ, ធម្មានុបស្សនាយ ច សម្មាបដិបត្តិយា “នេវ វេទនំ អត្តានំ សមនុបស្សតី”តិអាទិនា វត្តព្ពតំ អរហតិ។ តេនាហ **“ឯវរូបោ ហី”**តិអាទិ។ **សព្ពធម្មេសូ**តិ សព្ពេសុ តេភូមកធម្មេសុ។ តេ ហិ សម្មសនីយា។ **ន អញ្ញ**ន្តិ វេទនាយ អញ្ញំ សញ្ញាទិធម្មំ អត្តានំ ន

សមនុបស្សតីតិ។ “**ខន្ធលោកាទយោ**”តិ រូបាទិធម្មា ឯវ វុច្ចន្តិ, តេសំ សមូហោតិ ទស្សេតុំ “**រូបាទីសុ ធម្មេសូ**”តិ វុត្តំ។ **ន ឧបាទិយតិ** ទិដ្ឋិតណ្ហាគាហវសេន។ “សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិនា (សំ. និ. ៤.១០៨; មហានិ. ២១, ១៧៨; ធ. ស. ១១២១; វិភ. ៨៣២, ៨៦៦) បវត្តមានមញ្ញនាបិ តណ្ហាទិដ្ឋិមញ្ញនា វិយ បរិតស្សនរូបា ឯវាតិ អាហ “**តណ្ហាទិដ្ឋិមានបរិតស្សនាយបី**”តិ។

សា ឯវំ ទិដ្ឋីតិ សា អរហតោ ឯវំបការា ទិដ្ឋីតិ យោ វទេយ្យ , តទកល្លំ, តំ ន យុត្តន្តិ អត្ថោ។ **ឯវមស្ស ទិដ្ឋី**តិ ឯត្ថាបិ ឯវំបការា អស្ស អរហតោ ទិដ្ឋីតិអាទិនា យោជេតព្ពំ។ **ឯវញ្ហិ សតី**តិ យោ វទេយ្យ “ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា ឥតិស្ស ទិដ្ឋី”តិ, តស្ស ចេ វចនំ តថេវាតិ អត្ថោ។ “**អរហា ន កិញ្ចិ ជានាតី”តិ វុត្តំ ភវេយ្យ** ជានតោ តថា ទិដ្ឋិយា អភាវតោ។ **តេនេវា**តិ តថា វត្តុមយុត្តត្តា ឯវ។ **ចតុន្នម្បិ នយានន្តិ** “ហោតិ តថាគតោ”តិអាទិនា អាគតានំ ចតុន្នំ វារានំ។ អាទិតោ តីសុ វារេសុ សង្ខិបិត្វា បរិយោសានវារេ វិត្ថារិតត្តា “**អវសានេ ‘តំ កិស្ស ហេតុ’តិអាទិមាហា**”តិ វុត្តំ។ “អាទិតោ តីសុ វារេសុ តថេវ ទេសនា បវត្តា, យថា បរិយោសានវារេ, បាឡិ បន សង្ខិត្តា”តិ កេចិ។

វោហារោតិ “សត្តោ ឥត្ថី បុរិសោ”តិអាទិនា, “ខន្ធា អាយតនានី”តិអាទិនា, “ផស្សោ វេទនា”តិអាទិនា ច វោហារិតព្ពវោហារោ។ តស្ស បន វោហារស្ស បវត្តិដ្ឋានំ នាម សង្ខេបតោ ឥមេ ឯវាតិ អាហ “**ខន្ធា អាយតនានិ ធាតុយោ**”តិ។ យស្មា និព្ពានំ បុព្ពភាគេ សង្ខារានំ និរោធភាវេនេវ បញ្ញាបិយតិ ច, តស្មា តស្សាបិ ខន្ធមុខេន អវចរិតព្ពតា លព្ភតីតិ “**បញ្ញាយ អវចរិតព្ពំ ខន្ធបញ្ចក**”ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ ភគវា “ឥមស្មិំយេវ ព្យាមមត្តេ កឡេវរេ សសញ្ញិម្ហិ សមនកេ លោកញ្ច បញ្ញបេមិ លោកសមុទយញ្ច លោកនិរោធញ្ច លោកនិរោធគាមិនិញ្ច បដិបទ”ន្តិ។ (សំ. និ. ១.១០៧; អ. និ. ៤.៤៥) **បញ្ញាវចរ**ន្តិ វា តេភូមកធម្មានមេតំ គហណន្តិ “**ខន្ធបញ្ចក**”ន្តេវ វុត្តំ, តស្មា “យាវតា បញ្ញា”តិ ឯត្ថាបិ លោកិយបញ្ញាយ ឯវ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ វដ្ដកថា ហេសាតិ។ តថា ហិ “យាវតា វដ្ដំ វដ្ដតិ” ឥច្ចេវ វុត្តំ។ តេនេវាហ “តន្តាកុលកបទស្សេវ អនុសន្ធិ ទស្សិតោ”តិ។ យស្មា ភគវា ទិដ្ឋិសីសេនេត្ថ វដ្ដកថំ កថេត្វា យថានុសន្ធិនាបិ វដ្ដកថំ កថេសិ, តស្មា “**តន្តាកុលកបទស្សេវ អនុសន្ធិ ទស្សិតោ**”តិ សាវធារណំ កត្វា វុត្តំ។ បដិច្ចសមុប្បាទកថា បនេត្ថ យាវទេវ តស្ស គម្ភីរភាវវិភាវនត្ថាយ វិត្ថារិតា, វិវដ្ដកថាបិ សមានា ឥធ បច្ចាមដ្ឋាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សត្តវិញ្ញាណដ្ឋិតិវណ្ណនា

១២៧. តច្ចន្តោ តច្ចន្តោតិ សមថបដិបត្តិយំ សុប្បតិដ្ឋិតោ ហុត្វា វិបស្សនាគមនេន, មគ្គគមនេន ច តច្ចន្តោ តច្ចន្តោ។ ឧភោហិ ភាគេហិ មុច្ចនតោ **ឧភតោភាគវិមុត្តោ នាម ហោតិ**។ **សោ** “ឯវំ អសមនុបស្សន្តោ”តិ វុត្តោ វិបស្សនាយានិកោតិ កត្វា “**យោ ច ន សមនុបស្សតីតិ វុត្តោ សោ យស្មា តច្ចន្តោ តច្ចន្តោ បញ្ញាវិមុត្តោ នាម ហោតី**”តិ វុត្តំ។ **ហេដ្ឋា វុត្តាន**ន្តិ “កិត្តាវតា ច, អានន្ទ, អត្តានំ ន បញ្ញបេន្តោ ន បញ្ញាបេតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.១១៩), “យតោ ខោ, អានន្ទ, ភិក្ខុ នេវ វេទនំ អត្តានំ សមនុបស្សតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.១២៥ អាទយោ) ច ហេដ្ឋា បាឡិយំ អាគតានំ **ទ្វិន្នំ** បុថុជ្ជន**ភិក្ខូនំ។ និគមន**ន្តិ និស្សរណំ។ **នាម**ន្តិ បញ្ញាវិមុត្តាទិនាមំ។

បដិសន្ធិវសេន វុត្តាតិ នានត្តកាយនានត្តសញ្ញិតាវិសេសវិសិដ្ឋបដិសន្ធិវសេន វុត្តា សត្ត វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ។ តំតំសត្តនិកាយំ បតិ និស្សយតោ ហិ នានត្តកាយាទិតា តំបរិយាបន្នបដិសន្ធិសមុទាគតាតិ ទដ្ឋព្ពា តទភិនិព្ពត្តកកម្មភវស្ស តថា អាយូហិតត្តា។ **ចតស្សោ អាគមិស្សន្តី**តិ រូបវេទនាសញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធវសេន ចតស្សោ វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ អាគមិស្សន្តិ “រូបុបាយំ វា អាវុសោ វិញ្ញាណំ តិដ្ឋមានំ តិដ្ឋតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.៣១១)។ **វិញ្ញាណបតិដ្ឋានស្សា**តិ បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស ឯតរហិ បតិដ្ឋានការណស្ស។ អត្ថតោ វុត្តវិសេសវិសិដ្ឋា បញ្ចវោការេ រូបវេទនាសញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធា, ចតុវោការេ វេទនាទយោ តយោ ខន្ធា វេទិតព្ពា។ សត្តាវាសភាវំ ឧបាទាយ “**ទ្វេ ច អាយតនានីតិ ទ្វេ និវាសដ្ឋានានី**”តិ វុត្តំ។ និវាសដ្ឋានបរិយាយោបិ អាយតនសទ្ទោ ហោតិ យថា “ទេវាយតនទ្វយ”ន្តិ។ **សព្ពន្តិ** វិញ្ញាណដ្ឋិតិ អាយតនទ្វយន្តិ សកលំ។ **តស្មា គហិតំ** តត្ថ ឯកមេវ អគ្គហេត្វាតិ អធិប្បាយោ។ **បរិយាទានំ** អនវសេសគ្គហណំ **ន គច្ឆតិ វដ្ដំ** វិញ្ញាណដ្ឋិតិអាយតនទ្វយានំ អញ្ញមញ្ញ អន្តោគធត្តា។

និទស្សនត្ថេ និបាតោ, តស្មា **សេយ្យថាបិ មនុស្សា**តិ យថា មនុស្សាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វិសេសោ ហោតិយេវ** សតិបិ ពាហិរស្ស ការកស្ស អភេទេ អជ្ឈត្តិកស្ស ភិន្នត្តា។ នានត្តំ កាយេ ឯតេសំ, នានត្តោ វា កាយោ ឯតេសន្តិ **នានត្តកាយា,** ឥមិនា នយេន សេសបទេសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **នេស**ន្តិ មនុស្សានំ។ នានត្តា សញ្ញា ឯតេសំ អត្ថីតិ **នានត្តសញ្ញិនោ។** សុខសមុស្សយតោ វិនិបាតោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **វិនិបាតិកា** សតិបិ ទេវភាវេ

ទិព្ពសម្បត្តិយា អភាវតោ, អបាយេសុ វា គតោ នត្ថិ និបាតោ ឯតេសន្តិ **វិនិបាតិកា។** តេនាហ “**ចតុអបាយវិនិមុត្តា**”តិ។ **ធម្មបទ**ន្តិ សតិបដ្ឋានាទិធម្មកោដ្ឋាសំ។ **វិជានិយា**តិ សុតមយេន តាវ ញាណេន វិជានិតព្វា។ តទនុសារេន យោនិសោមនសិការំ បរិព្រូហន្តោ សីលវិសុទ្ធិអាទិកំ សម្មាបដិបត្តឹ **អបិ បដិបជ្ជេម។** សា ច បដិបត្តិ **ហិតាយ** ទិដ្ឋធម្មិកាទិសកលហិតាយ អម្ហាកំ **សិយា។** ឥទានិ តត្ថ សីលបដិបត្តឹ តាវ វិភាគេន ទស្សេន្តោ “**បាណេសុ ចា**”តិ គាថមាហ។

ព្រហ្មកាយេ បឋមជ្ឈាននិព្ពត្តេ ព្រហ្មសមូហេ, ព្រហ្មនិកាយេ វា ភវាតិ **ព្រហ្មកាយិកា។** មហាព្រហ្មុនោ បរិសាយ ភវាតិ **ព្រហ្មបារិសជ្ជា** តស្ស បរិចារកដ្ឋានេ ឋិតត្តា។ មហាព្រហ្មុនោ បុរោហិតដ្ឋានេ ឋិតាតិ **ព្រហ្មបុរោហិតា** ។ អាយុវណ្ណាទីហិ មហន្តោ ព្រហ្មានោតិ **មហាព្រហ្មានោ។** សតិបិ តេសំ តិវិធានម្បិ បឋមេន ឈានេន អភិនិព្ពត្តភាវេ ឈានស្ស បន បវត្តិភេទេន អយំ វិសេសោតិ ទស្សេតុំ “**ព្រហ្មបារិសជ្ជា បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បរិត្តេនា**តិ ហីនេន, សា ចស្ស ហីនតា ឆន្ទាទីនំ ហីនតាយ វេទិតព្ពា, បដិលទ្ធមត្តំ វា **ហីនំ។ កប្បស្សា**តិ អសង្ខ្យេយ្យកប្បស្ស។ ហីនបណីតានំ មជ្ឈេ ភវត្តា **មជ្ឈិមេន,** សា ចស្ស មជ្ឈិមតា ឆន្ទាទីនំ មជ្ឈិមតាយ វេទិតព្ពា, បដិលភិត្វា នាតិសុភាវិតំ វា **មជ្ឈិមំ។ ឧបឌ្ឍកប្បោ**តិ អសង្ខ្យេយ្យកប្បស្ស ឧបឌ្ឍកប្បោ។ **វិប្ផារិកតរោ**តិ ព្រហ្មបារិសជ្ជេហិ បមាណតោ វិបុលតរោ, សភាវតោ ឧឡារតរោ ច ហោតិ។ សភាវេនបិ ហិ ឧឡារតរោវ, តំ បនេត្ថ អប្បមាណំ។ តថា ហិ បរិត្តាភាទីនំ, បរិត្តសុភាទីនញ្ច កាយេ សតិបិ សភាវវេមត្តេ ឯកត្តវសេនេវ វវត្ថាបីយតីតិ “ឯកត្តកាយា” ត្វេវ វុច្ចន្តិ។ **បណីតេនា**តិ ឧក្កដ្ឋេន, សា ចស្ស ឧក្កដ្ឋតា ឆន្ទាទីនំ ឧក្កដ្ឋតាយ វេទិតព្ពា, សុភាវិតំ វា សម្មទេវ វសិភាវំ បាបិតំ **បណីតំ** បធានភាវំ នីតន្តិ កត្វា, ឥធាបិ កប្បោ អសង្ខ្យេយ្យកប្បវសេនេវ វេទិតព្ពោ បរិបុណ្ណស្ស មហាកប្បស្ស អសម្ភវតោ។ **ឥតី**តិ ឯវំ វុត្តប្បការេន។ **តេ**តិ “ព្រហ្មកាយិកា”តិ វុត្តា តិវិធាបិ ព្រហ្មានោ។ **សញ្ញាយ ឯកត្តា**តិ តិហេតុកភាវេន សញ្ញាយ ឯកត្តសភាវត្តា ។ ន ហិ តស្សា សម្បយុត្តធម្មវសេន អញ្ញោបិ កោចិ ភេទោ អត្ថិ។

ឯវន្តិ ឥមិនា នានត្តកាយឯកត្តសញ្ញិនោតិ ទស្សេតិ។

ទណ្ឌឧក្កាយាតិ ទណ្ឌទីបិកាយ។ **សរតី**តិ ធាវតិ វិយ។ **វិស្សរតី**តិ វិប្បកិណ្ណា វិយ ធាវតិ ។ **ទ្វេ កប្បា**តិ ទ្វេ មហាកប្បា។ ឥតោ បរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ សុត្តេ។ **ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទវសេន** អាភស្សរគ្គហណេនេវ **សព្ពេបិ តេ** បរិត្តាភា, អប្បមាណាភាបិ **គហិតា។**

សោភនា បភា សុភា, សុភាយ កិណ្ណា សុភាកិណ្ណាតិ វត្តព្ពេ អា-ការស្ស រស្សត្តំ, អន្តិម-ណ-ការស្ស ហ-ការញ្ច កត្វា “**សុភកិណ្ហា**”តិ វុត្តា, **អដ្ឋកថាយំ**បន និច្ចលាយ ឯកគ្ឃនាយ បភាយ សុភោតិ បរិយាយវចនន្តិ “**សុភេន ឱកិណ្ណា វិកិណ្ណា**”តិ អត្ថោ វុត្តោ, ឯត្ថាបិ អន្តិម-ណ-ការស្ស ហ-ការករណំ ឥច្ឆិតព្ពមេវ។ **ន ឆិជ្ជិត្វា ឆិជ្ជិត្វា បភា គច្ឆតិ** ឯកគ្ឃនត្តា។ **ចតុត្ថវិញ្ញាណដ្ឋិតិមេវ ភជន្តិ** កាយស្ស, សញ្ញាយ ច ឯករូបត្តា។ វិបុលសន្តសុខាយុវណ្ណាទិផលត្តា **វេហប្ផលា។ ឯត្ថា**តិ វិញ្ញាណដ្ឋិតិយំ។

វិវដ្ដបក្ខេ ឋិតា នបុនរាវត្តនតោ។ “ន សព្ពកាលិកា”តិ វត្វា តមេវ អសព្ពកាលិកត្តំ វិភាវេតុំ “**កប្បសតសហស្សម្បី**”តិអាទិ វុត្តំ។ សោឡសកប្បសហស្សច្ចយេន ឧប្បន្នានំ សុទ្ធាវាសព្រហ្មានំ បរិនិព្ពាយនតោ, អញ្ញេសញ្ច តត្ថ អនុប្បជ្ជនតោ **ពុទ្ធសុញ្ញេ លោកេ** សុញ្ញំ តំ ឋានំ ហោតិ, តស្មា សុទ្ធាវាសា ន សព្ពកាលិកា, **ខន្ធាវារដ្ឋានសទិសា ហោន្តិ** សុទ្ធាវាសភូមិយោ។ **ឥមិនា សុត្តេន** សុទ្ធាវាសានំ សត្តាវាសភាវទីបនេនេវ វិញ្ញាណដ្ឋិតិភាវោ ទីបិតោ, តស្មា **សុទ្ធាវាសាបិ** សត្តសុ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ **ចតុត្ថវិញ្ញាណដ្ឋិតឹ** នវសុ សត្តាវាសេសុ **ចតុត្ថសត្តាវាសំយេវ ភជន្តិ។**

សុខុមត្តាតិ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវប្បត្តត្តា។ បរិព្យត្តវិញ្ញាណកិច្ចាភាវតោ **នេវ វិញ្ញាណំ,** សព្ពសោ អវិញ្ញាណំ ន ហោតីតិ **នាវិញ្ញាណំ, តស្មា** បរិប្ផុដវិញ្ញាណកិច្ចវន្តីសុ **វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ អវត្វា។**

១២៨. តត្ថ វិញ្ញាណដ្ឋិតិន្តិ បឋមំ វិញ្ញាណដ្ឋិតឹ។ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន សរូបតោ, មនុស្សាទិវិភាគតោ, សង្ខេបតោ, “នាមញ្ច រូបញ្ចា”តិ ភេទតោ ច **បជានាតិ។ តស្សា សមុទយញ្ចា**តិ តស្សា បឋមាយ វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា បញ្ចវីសតិវិធំ សមុទយញ្ច **បជានាតិ។ អត្ថង្គមេ**បិ ឯសេវ នយោ។ អស្សាទេតព្ពតោ, អស្សាទតោ ច **អស្សាទំ។ អយំ** អនិច្ចាទិភាវោ **អាទីនវោ។** ឆន្ទរាគោ វិនីយតិ ឯតេន, ឯត្ថ វាតិ **ឆន្ទរាគវិនយោ,** សហ មគ្គេន និព្ពានំ។ **ឆន្ទរាគប្បហាន**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ មានទិដ្ឋីនំ វសេនាហន្តិ វា, តណ្ហាវសេន មមន្តិ វា អភិនន្ទនាបិ មានស្ស បរិតស្សនា វិយ ទដ្ឋព្ពា។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពេសុ សេសេសុ អដ្ឋសុបិ វារេសុ ។ **តត្ថា**តិ ឧបរិ តីសុ

វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ ទុតិយាយតនេសុ។ តត្ថ ហិ រូបំ នត្ថិ។ បុន **តត្ថាតិ** បឋមាយតនេ។ តត្ថ ហិ ឯកោ រូបក្ខន្ធោវ។ **ឯត្ថាតិ** ច តមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ តត្ថ ហិ រូបស្ស កម្មសមុដ្ឋានត្តា អាហារវសេន យោជនា ន សម្ភវតិ។

យតោ ខោតិ ឯត្ថ **តោ-**សទ្ទោ ទា-សទ្ទោ វិយ កាលវចនោ "យតោ ខោ, សារិបុត្ត, ភិក្ខុសង្ឃោ"តិអាទីសុ (បារា. ២១) វិយាតិ វុត្តំ "**យទា ខោ**"តិ។ **អគ្គហេត្វាតិ** កញ្ចិបិ សង្ខារំ "ឯតំ មមា"តិអាទិនា អគ្គហេត្វា។ **បញ្ញាវិមុត្តោតិ** អដ្ឋន្នំ វិមោក្ខានំ អនធិគតត្តា សាតិសយស្ស សមាធិពលស្ស អភាវតោ បញ្ញាពលេនេវ វិមុត្តោ។ តេនាហ "**អដ្ឋ វិមោក្ខេ អសច្ឆិកត្វា បញ្ញាពលេនេវា**"តិអាទិ។ **អប្បវត្តិន្តិ** អាយតឹ អប្បវត្តឹ **កត្វា។** បជានន្តោ វិមុត្តោតិ វា បញ្ញាវិមុត្តោ, បឋមជ្ឈានផស្សេន វិនា បរិជាននាទិប្បការេហិ ចត្តារិ សច្ចានិ ជានន្តោ បដិវិជ្ឈន្តោ តេសំ កិច្ចានំ មគ្គកប្បត្តិយា និដ្ឋិតកិច្ចតាយ វិសេសេន មុត្តោតិ **វិមុត្តោ។ សោ** បញ្ញាវិមុត្តោ។ **សុក្ខវិបស្សកោតិ** សមថភាវនាសិនេហាភាវេន សុក្ខា លូខា, អសិនិទ្ធា វា វិបស្សនា ឯតស្សាតិ **សុក្ខវិបស្សកោ។ បត្វាតិ** បាទកករណវសេន បត្វា។ **អញ្ញតរស្មិន្តិ** ច អញ្ញតរអញ្ញតរស្មឹ, ឯកេកស្មិន្តិ អត្ថោ។ ឯវញ្ហិស្ស បញ្ចវិធតា សិយា។ "ន ហេវ ខោ អដ្ឋ វិមោក្ខេ កាយេន ផុសិត្វា វិហរតី"តិ ឥមិនា សាតិសយស្ស សមាធិពលស្ស អភាវោ ទីបិតោ។ "បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា"តិអាទិនា សាតិសយស្ស បញ្ញាពលស្ស ភាវោ។ **បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា អាសវា បរិក្ខីណា ហោន្តីតិ** ន អាសវា បញ្ញាយ បស្សន្តិ, ទស្សនការណា បន បរិក្ខីណា "ទិស្វា បរិក្ខីណា"តិ វុត្តា។ ទស្សនាយត្តបរិក្ខយត្តា ឯវ ហិ ទស្សនំ អាសវានំ ខយស្ស បុរិមកិរិយា ហោតិ។

អដ្ឋវិមោក្ខវណ្ណនា

១២៩. ឯកស្ស ភិក្ខុនោតិ សត្តសុ អរិយបុគ្គលេសុ ឯកស្ស ភិក្ខុនោ។ វិញ្ញាណដ្ឋិតិអាទិនា បរិជាននាទិវសប្ប វត្តនិគ្គមនញ្ច បញ្ញាវិមុត្ត**នាមញ្ច។ ឥតរស្សាតិ** ឧភតោភាគវិមុត្តស្ស។ ឥមេ សន្ធាយ ហិ បុព្ពេ "ទ្វិន្នំ ភិក្ខូន"ន្តិ វុត្តំ។ **កេនដ្ឋេនាតិ** កេន សភាវេន។ សភាវោ ហិ ញាណេន យាថាវតោ អរណីយតោ ញាតព្ពតោ "អត្ថោ"តិ វុច្ចតិ, សោ ឯវ ឋ-ការស្ស ដ្ឋ-ការំ កត្វា "អដ្ឋោ"តិ វុត្តោ។ **អធិមុច្ចនដ្ឋេនាតិ** អធិកំ សវិសេសំ មុច្ចនដ្ឋេន, ឯតេន សតិបិ សព្ពស្សាបិ រូបាវចរជ្ឈានស្ស វិក្ខម្ភនវសេន បដិបក្ខតោ វិមុត្តភាវេ យេន ភាវនាវិសេសេន តំ ឈានំ សាតិសយំ បដិបក្ខតោ វិមុច្ចិត្វា បវត្តតិ, សោ ភាវនាវិសេសោ ទីបិតោ។ ភវតិ ហិ សមានជាតិយុត្តោបិ ភាវនាវិសេសេន បវត្តិអាការវិសេសោ, យថា តំ សទ្ធាវិមុត្តតោ ទិដ្ឋិប្បត្តស្ស។ តថា បច្ចនីកធម្មេហិ សុដ្ឋុ វិមុត្តតាយ , ឯវំ អនិគ្គហិតភាវេន និរាសង្កតាយ អភិរតិវសេន សុដ្ឋុ អធិមុច្ចនដ្ឋេនបិ វិមោក្ខោ។ តេនាហ "**អារម្មណេ ចា**"តិអាទិ។ **អយំ បនត្ថោតិ** អយំ អធិមុច្ចនដ្ឋោ **បច្ឆិមេ វិមោក្ខេ** និរោធេ **នត្ថិ,** កេវលោ វិមុត្តដ្ឋោ ឯវ តត្ថ លព្ភតិ, តំ សយមេវ បរតោ វក្ខតិ។

រូបីតិ យេនាយំ សសន្តតិបរិយាបន្នេន រូបេន សមន្នាគតោ, តំ យស្ស ឈានស្ស ហេតុភាវេន វិសិដ្ឋំ រូបំ ហោតិ, យេន វិសិដ្ឋេន រូបេន "រូបី"តិ វុច្ចេយ្យ **រូបី-**សទ្ទស្ស អតិសយត្ថទីបនតោ, តទេវ សសន្តតិបរិយាបន្នរូបវសេន បដិលទ្ធំ ឈានំ ឥធ បរមត្ថតោ រូបីភាវសាធកន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ "**អជ្ឈត្ត**"ន្តិអាទិ។ **រូបជ្ឈានំ រូបំ** ឧត្តរបទលោបេន។ **រូបានីតិ** បនេត្ថ បុរិមបទលោបោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេន វុត្តំ "**នីលកសិណាទិរូបានី**"តិ។ រូបេ កសិណរូបេ សញ្ញា រូបសញ្ញា, សា ឯតស្ស អត្ថីតិ រូបសញ្ញី, សញ្ញាសីសេន ឈានំ វទតិ។ តប្បដិក្ខេបេន អរូបសញ្ញី។ តេនាហ "**អជ្ឈត្តំ ន រូបសញ្ញី**"តិអាទិ។

"**អន្តោ អប្បនាយំ សុភន្តិ អាភោគោ នត្ថី**"តិ ឥមិនា បុព្ពាភោគវសេន តថា អធិមុត្តិ សិយាតិ ទស្សេតិ។ ឯវញ្ចេត្ថ តថាវត្តព្ពតាបត្តិចោទនា សមត្ថិតា ហោតិ។ យស្មា សុវិសុទ្ធេសុ នីលាទីសុ វណ្ណកសិណេសុ តត្ថ កតាធិការានំ អភិរតិវសេន សុដ្ឋុ អធិមុច្ចនដ្ឋោ សម្ភវតិ , តស្មា អដ្ឋកថាយំ តថា តតិយោ វិមោក្ខោ សំវណ្ណិតោ, យស្មា បន មេត្តាវសេន បវត្តមានា ភាវនា សត្តេ អប្បដិកូលតោ ទហន្តិ តេសុ តតោ អធិមុច្ចិត្វាវ បវត្តតិ, តស្មា **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** (បដិ. ម. ២១២) "ព្រហ្មវិហារភាវនា សុភវិមោក្ខោ"តិ វុត្តា, ឥយិទំ ឧភយម្បិ តេន តេន បរិយាយេន វុត្តត្តា ន វិរុជ្ឈតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សព្ពសោតិ អនវសេសតោ។ ន ហិ ចតុន្នំ អរូបក្ខន្ធានំ ឯកទេសោបិ តត្ថ អវសិស្សតិ។ **វិសុទ្ធត្តាតិ** យថាបរិច្ឆិន្នកាលេ និរោធិតត្តា។ **ឧត្តមោ វិមោក្ខោ នាម** អរិយេហេវ សមាបជ្ជិតព្ពតោ, អរិយផលបរិយោសានត្តា ទិដ្ឋេវ ធម្មេ និព្ពានប្បត្តិភាវតោ ច។

១៣០. អាទិតោ បដ្ឋាយាតិ បឋមសមាបត្តិតោ បដ្ឋាយ។ **យាវ បរិយោសានា សមាបត្តិ,** តាវ។ **អដ្ឋត្វាតិ** កត្ថចិ សមាបត្តិយំ អដ្ឋិតោ ឯវ, និរន្តរមេវ បដិបាដិយា, ឧប្បដិបាដិយា ច សមាបជ្ជតេវាតិ អត្ថោ។ តេនាហ

“ឥតោ ចិតោ ច សញ្ចរណវសេន វុត្ត”ន្តិ។ **ឥច្ចតិ** សមាបជ្ជិតុំ។ តត្ថ **“សមាបជ្ជតិ បវិសតី”**តិ សមាបត្តិសមង្គី បុគ្គលោ តំ តំ បវិដ្ឋោ វិយ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ។

ទ្វីហិ ភាគេហិ វិមុត្តោតិ អរូបជ្ឈានេន វិក្ខម្ភនវិមោក្ខេន, មគ្គេន សមុច្ឆេទវិមោក្ខេនាតិ ទ្វីហិ វិមុច្ចនភាគេហិ, អរូបសមាបត្តិយា រូបកាយតោ, មគ្គេន នាមកាយតោតិ ទ្វីហិ វិមុច្ចិតព្ពភាគេហិ ច វិមុត្តោ។ តេនាហ **“អរូបសមាបត្តិយា”**តិអាទិ ។ **វិមុត្តោ**តិ ហិ កិលេសេហិ វិមុត្តោ, វិមុច្ចន្តោ ច កិលេសានំ វិក្ខម្ភនសមុច្ឆិន្ទនេហិ កាយទ្វយតោ វិមុត្តោតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ គាថាយ ច អាកិញ្ចញ្ញាយតនលាភិនោ ឧបសិវព្រាហ្មណស្ស ភគវតា “នាមកាយា វិមុត្តោ”តិ ឧភតោភាគវិមុត្តោ មុនិ អក្ខាតោ។ តត្ថ **អត្ថំ បលេតី**តិ អត្ថំ គច្ឆតិ។ **ន ឧបេតិ សង្ខ**ន្តិ “អសុកំ នាម ទិសំ គតោ”តិ វោហារំ ន គច្ឆតិ។ **ឯវំ មុនិ នាមកាយា វិមុត្តោ**តិ ឯវំ អរូបំ ឧបបន្នោ សេក្ខមុនិ បកតិយា បុព្ពេវ រូបកាយា វិមុត្តោ, តត្ថ ច ចតុត្ថមគ្គំ និព្ពត្តេត្វា នាមកាយស្ស បរិញ្ញាតត្តា បុន នាមកាយាបិ វិមុត្តោ។ ឧភតោភាគវិមុត្តោ ខីណាសវោ ហុត្វា អនុបាទាយ បរិនិព្ពានសង្ខាតំ **អត្ថំ បលេតិ ន ឧបេតិ សង្ខំ**, “ខត្តិយោ ព្រាហ្មណោ”តិ ឯវំ អាទិកំ សមញ្ញំ ន គច្ឆតីតិ អត្ថោ។

“អញ្ញតរតោ វុដ្ឋាយា”តិ ឥទំ កី អាកាសានញ្ចាយតនាទីសុ អញ្ញតរលាភីវសេន វុត្តំ, ឧទាហុ សព្ពារុប្បលាភីវសេនាតិ យថិច្ឆសិ, តថា ហោតុ, យទិ សព្ពារុប្បលាភីវសេន វុត្តំ, ន កោចិ វិរោធោ។ អថ តត្ថ អញ្ញតរលាភីវសេន វុត្តំ, “យតោ ខោ, អានន្ទ, ភិក្ខុ ឥមេ អដ្ឋ វិមោក្ខេ អនុលោមម្បិ សមាបជ្ជតី”តិអាទិវចនេន វិរុជ្ឈេយ្យាតិ? យស្មា អរូបាវចរជ្ឈានេសុ ឯកស្សាបិ លាភី “អដ្ឋវិមោក្ខលាភី” ត្វេវ វុច្ចតិ អដ្ឋវិមោក្ខេ ឯកទេសស្សាបិ តំនាមទានសមត្ថតាសម្ភវតោ។ អយញ្ហិ អដ្ឋវិមោក្ខសមញ្ញា សមុទាយេ វិយ តទេកទេសេបិ និរុឡ្ហាបត្តិសមញ្ញា វិយាតិ។ តេន វុត្តំ “អាកាសានញ្ចាយតនាទីសុ អញ្ញតរតោ វុដ្ឋាយា”តិ។ “បញ្ចវិធោ ហោតី”តិ វត្វា ឆព្ពិធតំបិស្ស កេចិ បរិកប្បេន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ, និច្ឆិតោវាយំ បញ្ហោ បុព្ពាចរិយេហីតិ ទស្សេតុំ **“កេចិ បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កេចី**តិ ឧត្តរវិហារវាសិនោ, សារសមាសាចរិយា ច។ តេ ហិ “ឧភតោភាគវិមុត្តោតិ ឧភយភាគវិមុត្តោ សមាធិវិបស្សនាតោ”តិ វត្វា រូបាវចរសមាធិនាបិ សមាធិបរិបន្ថតោ វិមុត្តី មញ្ញន្តិ។ ឯវំ រូបជ្ឈានភាគេន, អរូបជ្ឈានភាគេន ច ឧភតោ វិមុត្តោតិ បាយសមានោ។ **“តាទិសមេវា”**តិ ឥមិនា យាទិសំ អរូបាវចរជ្ឈានំ កិលេសវិក្ខម្ភនេ, តាទិសំ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានំ បីតិ ឥមមត្ថំ ឧល្លង្គេតិ។ តេនាហ **“តស្មា”**តិអាទិ។

ឧភតោភាគវិមុត្តបញ្ហោតិ ឧភតោភាគវិមុត្តស្ស ឆព្ពិធតំ និស្សាយ ឧប្បន្នបញ្ហោ។ **វណ្ណនំ និស្សាយា**តិ តស្ស បទស្ស អត្ថវចនំ និស្សាយ។ **ចិរេនា**តិ ថេរស្ស អបរភាគេ ចិរេន កាលេន។ **វិនិច្ឆយ**ន្តិ សំសយឆេទកំ សន្និដ្ឋានំ **បត្តោ។ តំ បញ្ហ**ន្តិ តមត្ថំ។ ញាតុំ ឥច្ឆិតោ ហិ អត្ថោ បញ្ហោ។ **ន កេនចិ សុតបុព្ព**ន្តិ កេនចិ កិញ្ចិ ន សុតបុព្ពំ, ឥទំ អត្ថជាតន្តិ អធិប្បាយោ។ កិញ្ចាបិ ឧបេក្ខាសហគតំ, កិញ្ចាបិ កិលេសេ វិក្ខម្ភេតីតិ បច្ចេកំ កិញ្ចាបិ-សទ្ទោ យោជេតព្ពោ។ **សមុទាចរតី**តិ បវត្តតិ។ តត្ថ ការណមាហ **“ឥមេ ហី”**តិអាទិនា, តេន រូបាវចរភាវនតោ អារុប្បភាវនា សវិសេសំ កិលេសេ វិក្ខម្ភេតិ រូបវិរាគភាវនាភាវតោ , ឧបរិភាវនាភាវតោ ចាតិ ទស្សេតីតិ។ ឯវញ្ច កត្វា **អដ្ឋកថាយំ** អារុប្បភាវនានិទ្ទេសេ យំ វុត្តំ “តស្សេវំ តស្មិំ និមិត្តេ បុនប្បុនំ **ចិត្តំ** ចារេន្តស្ស នីវរណានិ វិក្ខម្ភន្តិ សតិ សន្តិដ្ឋតី”តិអាទិ, (វិសុទ្ធិ. ១.២៨១) តំ សមត្ថិតំ ហោតីតិ។ **ឥទំ សុត្ត**ន្តិ បុគ្គលបញ្ញត្តិបាឋមាហ (បុ. ប. និទ្ទេស ២៧)។ សព្ពញ្ហិ ពុទ្ធវចនំ អត្ថសូចនាទិអត្ថេន សុត្តន្តិ វុត្តោ វាយមត្ថោ។ យំ បន តត្ថ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ អដ្ឋន្នំ វិមោក្ខានំ អនុលោមាទិតោ សមាបជ្ជនេន សាតិសយំ សន្តានស្ស អភិសង្ខតត្តា, អដ្ឋមញ្ច ឧត្តមំ វិមោក្ខំ បទដ្ឋានំ កត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អគ្គមគ្គាធិគមេន ឧភតោភាគវិមុច្ចនតោ ច ឥមាយ ឧភតោភាគវិមុត្តិយា សព្ពសេដ្ឋតា វេទិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។

មហានិទានសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៣. មហាបរិនិព្ពានសុត្តវណ្ណនា

១៣១. បូជនីយភាវតោ , ពុទ្ធសម្បទញ្ច បហាយ បវត្តតា មហន្តញ្ច តំ បរិនិព្ពានញ្ចាតិ **មហាបរិនិព្ពានំ;** សវាសនប្បហានតោ មហន្តំ កិលេសក្ខយំ និស្សាយ បវត្តំ បរិនិព្ពានន្តិបិ **មហាបរិនិព្ពានំ;** មហតា កាលេន មហតា វា គុណរាសិនា សាធិតំ បរិនិព្ពានន្តិបិ **មហាបរិនិព្ពានំ;** មហន្តភាវាយ, ធាតូនំ ពហុភាវាយ បរិនិព្ពានន្តិបិ **មហាបរិនិព្ពានំ;** មហតោ លោកតោ និស្សដំ បរិនិព្ពានន្តិបិ **មហាបរិនិព្ពានំ;** សព្ពលោកាសាធារណត្តា ពុទ្ធានំ សីលាទិគុណេហិ មហតោ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ បរិនិព្ពានន្តិបិ **មហាបរិនិព្ពានំ;** មហតិ សាសនេ បតិដ្ឋិតេ បរិនិព្ពានន្តិបិ **មហាបរិនិព្ពាន**ន្តិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ បរិនិព្ពានំ វុច្ចតិ, តប្បដិសំយុត្តំ សុត្តំ **មហាបរិនិព្ពានសុត្តំ។** គិជ្ឈា ឯត្ថ វសន្តីតិ **គិជ្ឈំ,** គិជ្ឈំ កូដំ ឯតស្សាតិ **គិជ្ឈកូដោ,** គិជ្ឈំ វិយ វា **គិជ្ឈំ,** កូដំ, តំ ឯតស្សាតិ **គិជ្ឈកូដោ,** បព្ពតោ, តស្មិំ **គិជ្ឈកូដេ។** តេនាហ “**គិជ្ឈា**”តិអាទិ។ **អភិយាតុកាមោ**តិ ឯត្ថ អភិ-សទ្ទោ អភិភវនត្ថោ, “អភិវិជានាតូ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.២៤៤; ៣.៨៥; ម. និ. ៣.២៥៦) វិយាតិ អាហ “**អភិភវនត្ថាយ យាតុកាមោ**”តិ។ **វជ្ជិរាជានោ**តិ “វជ្ជេតព្ពា ឥមេ”តិអាទិតោ បវត្តំ វចនំ ឧបាទាយ “វជ្ជី”តិ លទ្ធនាមា រាជានោ, វជ្ជីរដ្ឋស្ស វា រាជានោ **វជ្ជិរាជានោ។** វជ្ជិរដ្ឋស្ស បន វជ្ជិសមញ្ញា តន្និវាសិរាជកុមារវសេន វេទិតព្ពា។ **រាជិទ្ធិយា**តិ រាជភាវានុគតេន សភាវេន។ សោ បន សភាវោ នេសំ គណរាជូនំ មិថោ សាមគ្គិយា លោកេ បាកដោ, ចិរដ្ឋាយី ច អហោសីតិ “**សមគ្គភាវំ កថេសី**”តិ វុត្តំ។ អនុ អនុ តំសមង្គិនោ ភាវេតិ វឌ្ឍេតីតិ អនុភាវោ, អនុភាវោ ឯវ **អានុភាវោ,** បតាបោ, សោ បន នេសំ បតាបោ ហត្ថិអស្សាទិវាហនសម្បត្តិយា, តត្ថ ច សុសិក្ខិតភាវេន លោកេ បាកដោ ជាតោតិ “**ឯតេន…បេ…. កថេសី**”តិ វុត្តំ។ **តាឡច្ឆិគ្គលេនា**តិ កុញ្ចិកាឆិទ្ទេន។ **អសន**ន្តិ សរំ។ **អតិបាតយិស្សន្តី**តិ អតិក្កាមេន្តិ។ **ពោង្ខានុពោង្ខ**ន្តិ ពោង្ខស្ស អនុពោង្ខំ, បុរិមសរស្ស ពោង្ខបទានុគតពោង្ខំ ឥតរំ សរំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **អវិរាធិត**ន្តិ អវិរជ្ឈិតំ។ **ឧច្ឆិន្ទិស្សាមី**តិ ឧម្មូលនវសេន កុលសន្តតី ឆិន្ទិស្សាមិ។ អយនំ វឌ្ឍនំ **អយោ,** តប្បដិក្ខេបេន **អនយោ**តិ អាហ “**អវឌ្ឍិយា ឯតំ នាម**”ន្តិ។ **វិក្ខិបតី**តិ វិទូរតោ ខិបតិ, អបនេតីតិ អត្ថោ។

គង្គាយន្តិ គង្គាសមីបេ។ **បដ្ដនគាម**ន្តិ សកដបដ្ដនគាមំ។ **អាណា**តិ អាណា វត្តតិ។ **អឌ្ឍយោជន**ន្តិ ច តស្មិំ បដ្ដនេ អឌ្ឍយោជនដ្ឋានវាសិនោ សន្ធាយ វុត្តំ។ **តត្រា**តិ តស្មិំ បដ្ដនេ។ **ពលវាឃាតជាតោ**តិ ឧប្បន្នពលវកោធោ។

មេតិ មយ្ហំ។ **គតេនា**តិ គមនេន។

រាជអបរិហានិយធម្មវណ្ណនា

១៣៤. **សីតំ វា ឧណ្ហំ វា នត្ថិ,** តាយំ វេលាយំ បុញ្ញានុភាវេន ពុទ្ធានំ សព្ពកាលំ សមសីតុណ្ហាវ ឧតុ ហោតិ, តំ សន្ធាយ តថា វុត្តំ។ **អភិណ្ហំ សន្និបាតា**តិ និច្ចសន្និបាតា, តំ បន និច្ចសន្និបាតតំ ទស្សេតុំ “**ទិវសស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សន្និបាតពហុលា**តិ បចុរសន្និបាតា។ **វោសាន**ន្តិ សង្កោចំ។ “**យាវកីវំ**”ន្តិ ឯកមេវេតំ បទំ អនិយមតោ បរិមាណវាចី, កាលោ ចេត្ថ អធិប្បេតោតិ អាហ “**យត្តកំ កាល**”ន្តិ។ “វុទ្ធិយេវា”តិអាទិនា វុត្តមត្ថំ ព្យតិរេកមុខេន ទស្សេតុំ “**អភិណ្ហំ អសន្និបតន្តា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អាកុលា**តិ ខុភិតា, ន បសន្នា។ **ភិជ្ជិត្វា**តិ វគ្គពន្ធតោ វិភជ្ជ វិសុំ វិសុំ ហុត្វា។

សន្និបាតភេរិយាតិ សន្និបាតារោចនភេរិយា។ **អឌ្ឍភុត្តា វា**តិ សាមិភុត្តា ច។ **ឱសីទមានេ**តិ ហាយមានេ។

បុព្ពេ អកតន្តិ បុព្ពេ អនិព្ពត្តំ។ **សុង្ក**ន្តិ ភណ្ឌំ គហេត្វា គច្ឆន្តេហិ បព្ពតខណ្ឌ នទីតិត្ថគាមទ្វារាទីសុ រាជបុរិសានំ ទាតព្ពភាគំ។ **ពលិ**ន្តិ និប្ផន្នសស្សាទិតោ ឆភាគំ, សត្តភាគន្តិអាទិនា លទ្ធករំ។ **ទណ្ឌ**ន្តិ ទសវីសតិកហាបណាទិកំ អបរាធានុរូបំ គហេតព្ពធនទណ្ឌំ។ **វជ្ជិធម្ម**ន្តិ វជ្ជិរាជធម្មំ។ ឥទានិ អបញ្ញត្តបញ្ញាបនាទីសុ តប្បដិក្ខេប អាទីនវានិសំសេ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**តេសំ អបញ្ញត្ត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **បារិចរិយក្ខមា**តិ ឧបដ្ឋានក្ខមា។

កុលភោគឥស្សរិយាទិវសេន មហតី មត្តា បមាណំ ឯតេសន្តិ **មហាមត្តា,** នីតិសត្ថវិហិតេ វិនិច្ឆយេ ឋបិតា មហាមត្តា **វិនិច្ឆយមហាមត្តា,** តេសំ។ **ទេន្តី**តិ និយ្យាតេន្តិ។ **សចេ ចោរោ**តិ ឯវំសញ្ញិនោ សចេ ហោន្តិ។ បាបភីរុតាយ **អត្តនា កិញ្ចិ អវត្វា។** ទណ្ឌនីតិសញ្ញិតេ វោហារេ និយុត្តាតិ **វោហារិកា,** យេ “ធម្មដ្ឋា”តិ វុច្ចន្តិ។

សុត្តធរា នីតិសុត្តធរា , ឰទិសេ វោហារវិនិច្ឆយេ និយមេត្វា ឋបិតា។ បរម្បរាភតេសុ អដ្ឋសុ កុលេសុ ជាតា អគតិគមនវិរតា អដ្ឋមហល្លកបុរិសា **អដ្ឋកុលិកា។**

សក្ការន្តិ ឧបការំ។ **គរុភាវំ បច្ចុបដ្ឋបេត្វាតិ** "ឥមេ អម្ហាកំ គរុនោ"តិ តត្ថ គរុភាវំ បតិ បតិ ឧបដ្ឋបេត្វា។ **មានេន្តីតិ** សម្មានេន្តិ, តំ បន សម្មាននំ តេសុ នេសំ អត្តមនតាបុព្ពកន្តិ អាហ **"មនេន បិយាយន្តី"តិ។ និបច្ចការន្តិ** បណិបាតំ។ **ទស្សេន្តីតិ** "ឥមេ អម្ហាកំ បិតាមហា , មាតាមហា"តិអាទិនា នីចចិត្តា ហុត្វា គរុចិត្តាការំ ទស្សេន្តិ។ **សន្នាមេតុន្តិ** សម្ពន្ធំ អវិច្ឆិន្នំ កត្វា ឃដេតុំ។

បសយ្ហាការស្សាតិ ពលក្ការស្ស។ កាមំ វុទ្ធិយា បូជនីយតាយ "វុទ្ធិហានិយោ"តិ វុត្តំ, អត្ថោ បន វុត្តានុក្កមេនេវ យោជេតព្ពោ, បាឡិយំ វា យស្មា "វុទ្ធិយេវ បាដិកង្ខា, នោ បរិហានី"តិ វុត្តំ, តស្មា តទនុក្កមេន **"វុទ្ធិហានិយោ"**តិ វុត្តំ។

វិបច្ចិតុំ អលទ្ធោកាសេ បាបកម្មេ, តស្ស កម្មស្ស វិបាកេ វា អនវសរេវ ទេវតោបសគ្គោ, តស្មឹ បន លទ្ធោកាសេ សិយា ទេវតោបសគ្គស្ស អវសរោតិ អាហ **"អនុប្បន្នំ...បេ.... វឌ្ឍេន្តី"**តិ។ ឯតេនេវ **អនុប្បន្នំ សុខន្តិ** ឯត្ថាបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ "ពលកាយស្ស ទិគុណតិគុណតាទស្សនំ, បដិភយភាវទស្សន"ន្តិ ឯវំ អាទិនា ទេវតានំ សង្គាមសីសេ សហាយតា វេទិតព្ពា។

អនិច្ឆិតន្តិ អនិដ្ឋំ។ **អាវរណតោតិ** និសេធនតោ។ យស្ស ធម្មតោ អនបេតា ធម្មិយាតិ ឥធ **"ធម្មិកា"**តិ វុត្តា។ មិគសូករាទិឃាតាយ សុនខាទីនំ កឌ្ឍិត្វា វនចរណំ **វាជោ,** មិគវា, តត្ថ និយុត្តា, តេ វា វាជេន្តិ នេន្តីតិ **វាជិកា,** មិគវធចារិនោ។ **ចិត្តប្បវត្តិ បុច្ឆតិ។** កាយិកវាចសិកបយោគេន ហិ សា លោកេ បាកដា បកាសភូតាតិ។

១៣៥. ទេវាយតនភាវេន ចិតត្តា, លោកស្ស ចិត្តីការដ្ឋានត្តា ច **ចេតិយំ អហោសិ។**

កាមំការវសេន កិញ្ចិបិ ន ករណីយាតិ **អករណីយា។** កាមំការោ បន ហត្ថគតករណវសេនាតិ អាហ **"អគ្គហេតព្ពាតិ អត្ថោ"**តិ។ **អភិមុខយុទ្ធេនាតិ** អភិមុខំ ឧជុកមេវ សង្គាមករណេន។ ឧបលាបនំ សាមំ ទានញ្ចាតិ ទស្សេតុំ **"អល"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ ភេទោបិ ឥធ ឧបាយោ ឯវាតិ វុត្តំ **"អញ្ញត្រ មិថុភេទាយា"**តិ។ យុទ្ធស្ស បន អនុបាយតា បគេវ បកាសិតា។ **ឥទន្តិ** "អញ្ញត្រ ឧបលាបនាយ, អញ្ញត្រ មិថុភេទា"តិ ច ឥទំ វចនំ។ **កថាយ នយំ លភិត្វាតិ** "យាវកីវញ្ច...បេ.... នោ បរិហានី"តិ ឥមាយ ភគវតោ កថាយ នយំ ឧបាយំ លភិត្វា។

អនុកម្បាយាតិ វជ្ជិរាជេសុ អនុគ្គហេន។ **អស្សាតិ** ភគវតោ។

កថន្តិ វជ្ជីហិ សទ្ធឹ កាតព្ពយុទ្ធកថំ។ **ឧជុំ ករិស្សាមីតិ** បដិរាជានោ អានេត្វា បាការបរិខានំ អញ្ញថាភាវាបាទនេន ឧជុភាវំ ករិស្សាមិ។

បតិដ្ឋិតគុណោតិ បតិដ្ឋិតាចរិយគុណោ។ **ឥស្សរា សន្និបតន្តុ,** មយំ អនិស្សរា, តត្ថ គន្ត្វា កឹ ករិស្សាមាតិ **លិច្ឆវិនោ ន សន្និបតឹសូតិ** យោជនា។ **សូរា សន្និបតន្តូតិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

ពលភេរិន្តិ យុទ្ធាយ ពលកាយស្ស ឧដ្ឋានភេរឹ។

ភិក្ខុអបរិហានិយធម្មវណ្ណនា

១៣៦. អបរិហានាយ ហិតាតិ **អបរិហានិយា,** ន បរិហាយន្តិ ឯតេហីតិ វា **អបរិហានិយា,** តេ បន យស្មា អបរិហានិយា ការកា នាម ហោន្តិ, តស្មា វុត្តំ **"អបរិហានិករេ"**តិ។ យស្មា បន តេ បរិហានិករានំ ឧជុបដិបក្ខភូតា, តស្មា អាហ **"វុទ្ធិហេតុភូតេ"**តិ។ យស្មា ភគវតោ ទេសនា ឧបរូបរិ ញាណាលោកំ បសាទេន្តី សត្តានំ ហទយន្ធការំ វិធមតិ, បកាសេតព្ពេ ច អត្ថេ ហត្ថតលេ អាមលកំ វិយ សុដ្ឋុតរំ បាកដេ កត្វា ទស្សេតិ, តស្មា វុត្តំ **"ចន្ទសហស្សំ...បេ.... កថយិស្សាមី"**តិ។

យស្មា ភគវា "តស្ស ព្រាហ្មណស្ស សម្មុខា វជ្ជីនំ អភិណ្ហសន្និបាតាទិបដិបត្តឹ កថេន្តោយេវ អយំ អបរិហានិយកថា អនិយ្យានិកា វដ្ដនិស្សិតា, មយ្ហំ បន សាសនេ តថារូបី កថា កថេតព្ពា, សា ហោតិ និយ្យានិកា វិវដ្ដនិស្សិតា, យាយ សាសនំ មយ្ហំ បរិនិព្ពានតោ បរម្បិ អទ្ធនិយំ អស្ស ចិរដ្ឋិតិក"ន្តិ ចិន្តេសិ, តស្មា

ភិក្ខូ សន្និបាតាបេត្វា តេសំ អបរិហានិយេ ធម្មេ ទេសេន្តោ តេនេវ និយាមេន ទេសេសិ។ តេន វុត្តំ “**ឥទំ វជ្ជិសត្តកេ វុត្តសទិសមេវា**”តិ។ ឯវំ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេន្តោ “**ឥធាបិ ចា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ “**តតោ**”តិអាទិ ទិសាសុ អាគតសាសនេ វុត្តំ តំ កថនំ។ វិហារសីមា អាកុលា យស្មា, តស្មា **ឧបោសថបវារណា បិតា។**

ឱលីយមានកោតិ បាឡិតោ, អត្ថតោ ច វិនស្សមានោ។ **ឧក្ខិបាបេន្តោ**តិ បគុណភាវករណេន, អត្ថសំវណ្ណនេន ច បគ្គណ្ហន្តោ។

សារត្តិយំ ភិក្ខូ វិយ បាចិត្តិយំ ទេសាបេតព្ពោតិ (បារា. ៥៦៥ វិត្ថារវត្ថុ)។ **វជ្ជិបុត្តកា វិយ** ទសវត្ថុទីបនេន (ចូឡវ. ៤៤៦ វិត្ថារវត្ថុ)។ “**គិហិគតានី**តិ គិហិបដិសំយុត្តានី”តិ វទន្តិ។ គិហីសុ គតានិ, តេហិ ញាតានិ **គិហិគតានិ។** ធូមកាលោ ឯតស្សាតិ **ធូមកាលិកំ** ចិតកធូមវូបសមតោ បរំ អប្បវត្តនតោ។

ចិរភាវប្បត្តាតិ សាសនេ ចិរភាវំ អនិវត្តិតភាវំ ឧបគតា។ **ថេរការកេហី**តិ ថេរភាវសាធកេហិ សីលាទិគុណេហិ អសេក្ខធម្មេហិ។ **ពហូ រត្តិយោ**តិ បព្ពជិតា ហុត្វា ពហូ រត្តិយោ **ជានន្តិ។** សីលាទិគុណេសុ បតិដ្ឋាបនមេវ សាសនេ បរិណាយកតាតិ អាហ “**តីសុ សិក្ខាសុ បវត្តេន្តី**”តិ។

ឱវាទំ ន ទេន្តិ អភាជនភាវតោ។ **បវេណីកថ**ន្តិ អាចរិយបរម្បរាភតំ សម្មាបដិបត្តិទីបនំ ធម្មកថំ។ **សារភូតំ ធម្មបរិយាយ**ន្តិ សមថវិបស្សនាមគ្គផលសម្បាបនេន សារភូតំ ពោជ្ឈង្គកោសល្លអនុត្តរសីតីភាវអធិចិត្តសុត្តាទិធម្មតន្តិ។

បុនព្ភវទានំ បុនព្ភវោ ឧត្តរបទលោបេន។ **ឥតរេ**តិ យេ ន បច្ចយវសិកា ន អាមិសចក្ខុកា, តេ **ន គច្ឆន្តិ** តណ្ហាយ វសំ។

អារញ្ញកេសូតិ អរញ្ញភាគេសុ អរញ្ញបរិយាបន្នេសុ។ ននុ យត្ថ កត្ថចិបិ តណ្ហា សាវជ្ជា ឯវាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**គាមន្តសេនាសនេសុ ហី**”តិអាទិ, តេន “អនុត្តរេសុ វិមោក្ខេសុ បិហំ ឧបដ្ឋាបយតោ”តិ ឯត្ថ វុត្តសិនេហាទយោ វិយ អារញ្ញកេសុ សេនាសនេសុ សាលយតា សេវិតព្ពបក្ខិយា ឯវាតិ ទស្សេតិ។

អត្តនាវាតិ សយមេវ, តេន បរេហិ អនុស្សាហិតានំ សរសេនេវ អនាគតានំ បេសលានំ ភិក្ខូនំ អាគមនំ, អាគតានញ្ច ផាសុវិហារំ បច្ចាសិសន្តីតិ ទស្សេតិ។ **ឥមិនា នីហារេនា**តិ ឥមាយ បដិបត្តិយា។ **អគ្គហិតធម្មគ្គហណ**ន្តិ អគ្គហិតស្ស បរិយត្តិធម្មស្ស ឧគ្គហណំ។ **គហិតសជ្ឈាយករណ**ន្តិ ឧគ្គហិតស្ស សុដ្ឋុ អត្ថចិន្តនំ។ ចិន្តនត្ថោ ហិ **សជ្ឈាយសទ្ទោ។**

ឯន្តីតិ ឧបគច្ឆន្តិ។ **និសីទន្តិ** អាសនបញ្ញាបនាទិនា។

១៣៧. អារមិតព្ពដ្ឋេន **កម្មំ អារាមោ។ កម្មេ រតា,** ន គន្ថធុរេ, វាសធុរេ វាតិ **កម្មរតា, អនុយុត្តា**តិ តប្បរភាវេន បុនប្បុនំ បសុតា។ **ឥតិ កាតព្ពកម្ម**ន្តិ តំ តំ ភិក្ខូនំ កាតព្ពំ ឧច្ចាវចកម្មំ ចីវរវិចារណាទិ។ តេនាហ “**សេយ្យថិទ**”ន្តិអាទិ។ **ឧបត្ថម្ភន**ន្តិ ទុបដ្ដតិបដ្ឋាទិករណំ។ តញ្ហិ បឋមបដលាទីនំ ឧបត្ថម្ភនការណត្តា តថា វុត្តំ។ យទិ ឯវំ កថំ អយំ កម្មារាមតា បដិក្ខិត្តាតិ អាហ “**ឯកច្ចោ ហី**”តិអាទិ។

ភស្សេ តោ យេវាតិ យថាវុត្តតិរច្ឆានកថំ កថេន្តោយេវ។ អតិរច្ឆានកថាភាវេបិ តស្ស តត្ថ តប្បរភាវទស្សនត្ថំ អវធារណវចនំ។ **បរិយន្តការី**តិ សបរិយន្តំ កត្វា វត្តា។ “បរិយន្តវតី វាចំ ភាសិតា”តិ (ទី. និ. ១.៩, ១៩៤) ហិ វុត្តំ។ **អប្បភស្សោ វា**តិ បរិមិតកថោយេវ ឯកន្តេន កថេតព្ពស្សេវ កថនតោ។ សមាបត្តិសមាបជ្ជនំ **អរិយោ តុណ្ហីភាវោ។**

និទ្ទាយតិយេវាតិ និទ្ទោក្កមនេ អនាទីនវទស្សី និទ្ទាយតិយេវ។ ឥរិយាបថបរិវត្តនាទិនា ន នំ វិនោទេតិ។

ឯវំ សំសដ្ឋោ វាតិ វុត្តនយេន គណសង្គណិកាយ សំសដ្ឋោ ឯវ **វិហរតិ។**

ទុស្សីលា បាបិច្ឆា នាមាតិ សយំ និស្សីលា អសន្តគុណសម្ភាវនិច្ឆាយ សមន្នាគតត្តា បាបា លាមកា ឥច្ឆា ឯតេសន្តិ បាបិច្ឆា។

បាបបុគ្គលេហិ មេត្តិករណតោ **បាបមិត្តា។** តេហិ សទា សហ បវត្តនេន **បាបសហាយា។** តត្ថ និន្នតាទិនា តទធិមុត្តតាយ **បាបសម្បវង្កា។**

១៣៨. សទ្ធា ឯតេសំ អត្ថីតិ **សទ្ធា**តិ អាហ “**សទ្ធាសម្បន្នា**”តិ។ អាគមនីយបដិបទាយ អាគតសទ្ធា **អាគមនីយសទ្ធា,** សា សាតិសយា មហាពោធិសត្តានំ បរោបទេសេន វិនា សទ្ទេយ្យវត្ថុំ អវិបរីតតោ ឱគាហេត្វា អធិមុច្ចនតោតិ អាហ “**សព្ពញ្ញុពោធិសត្តានំ ហោតី**”តិ។ សច្ចបដិវេធតោ អាគតសទ្ធា **អធិគមសទ្ធា** សុរពន្ធាទីនំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.១១៨; ធ. ប. អដ្ឋ. ១.សុប្បពុទ្ធកុដ្ឋិវត្ថុ; ឧទា. អដ្ឋ. ៤៣) វិយ។ “សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា”តិអាទិនា ពុទ្ធាទីសុ ឧប្បជ្ជនកបសាទោ **បសាទសទ្ធា** មហាកប្បិនរាជាទីនំ (អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២៣១; ធ. ប. អដ្ឋ. ១.មហាកប្បិនត្ថេរវត្ថុ; ថេរគា. អដ្ឋ. ២.មហាកប្បិនត្ថេរគាថាវណ្ណនា, វិត្ថារោ) វិយ។ “ឯវមេត”ន្តិ ឱក្កន្ទិត្វា បក្ខន្ទិត្វា សទ្ទហនវសេន កប្បនំ **ឱកប្បនំ។ ទុវិធាបី**តិ បសាទសទ្ធាបិ ឱកប្បនសទ្ធាបិ។ តត្ថ បសាទសទ្ធា អបរនេយ្យរូបា ហោតិ សវនមត្តេន បសីទនតោ។ ឱកប្បនសទ្ធា សទ្ទេយ្យវត្ថុំ ឱគាហេត្វា អនុបវិសិត្វា “ឯវមេត”ន្តិ បច្ចក្ខំ ករោន្តី វិយ បវត្តតិ។ តេនាហ “**សទ្ធាធិមុត្តោ វក្កលិត្ថេរសទិសោ ហោតី**”តិ។ **តស្ស ហី**តិ ឱកប្បនសទ្ធាយ សមន្នាគតស្ស។ ហិរី ឯតស្ស អត្ថីតិ **ហិរិ,** ហិរិ មនោ ឯតេសន្តិ **ហិរិមនា**តិ អាហ “**បាប...បេ.... ចិត្តា**”តិ។ បាបតោ ឱត្តប្បេន្តិ ឧព្ពិជ្ជន្តិ ភាយន្តីតិ **ឱត្តប្បី។**

ពហុ សុតំ សុត្តគេយ្យាទិ ឯតេនាតិ **ពហុស្សុតោ,** សុតគ្គហណំ ចេត្ថ និទស្សនមត្តំ ធារណបរិចយបរិបុច្ឆានុបេក្ខនទិដ្ឋិនិជ្ឈានានំ បេត្ថ ឥច្ឆិតព្ពត្តា។ សវនមូលកត្តា វា តេសម្បិ តគ្គហណេនេវ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ អត្ថកាមេន បរិយាបុណិតព្ពតោ, ទិដ្ឋធម្មិកាទិបុរិសត្ថសិទ្ធិយា បរិយត្តភាវតោ ច **បរិយត្តិ,** តីណិ បិដកានិ។ **សច្ចប្បដិវេធោ** សច្ចានំ បដិវិជ្ឈនំ។ តទបិ ពាហុសច្ចំ យថាវុត្តពាហុសច្ចកិច្ចនិប្ផត្តិតោ។ **បរិយត្តិ អធិប្បេតា** សច្ចបដិវេធាវហេន ពាហុសច្ចេន ពហុស្សុតភាវស្ស ឥធ ឥច្ឆិតត្តា។ **សោ**តិ បរិយត្តិពហុស្សុតោ។ **ចតុព្ពិធោ ហោតិ** បញ្ចមស្ស បការស្ស អភាវតោ។ **សព្ពត្ថកពហុស្សុតោ**តិ និស្សយមុច្ចនកពហុស្សុតាទយោ វិយ បទេសិកោ អហុត្វា បិដកត្តយេ សព្ពត្ថកមេវ ពាហុសច្ចសព្ភាវតោ សព្ពស្ស អត្ថស្ស កាយនតោ កថនតោ សព្ពត្ថកពហុស្សុតោ។ **តេ ឥធ អធិប្បេតា** បដិបត្តិបដិវេធសទ្ធម្មានំ មូលភូតេ បរិយត្តិសទ្ធម្មេ សុប្បតិដ្ឋិតភាវតោ។

អារទ្ធន្តិ បគ្គហិតំ។ តំ បន ទុវិធម្បិ វីរិយារម្ភវិភាគេន ទស្សេតុំ “**តត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឯកកា**តិ ឯកាកិនោ, វូបកដ្ឋវិហារិនោតិ អត្ថោ។

បុច្ឆិត្វាតិ បរតោ បុច្ឆិត្វា។ **សម្បដិច្ឆាបេតុ**ន្តិ “ត្វំ អសុកនាមោ”តិ វត្វា តេហិ “អាមា”តិ បដិជានាបេតុន្តិ អត្ថោ។ ឯវំ ចិរកតាទិអនុស្សរណសមត្ថសតិនេបក្កានំ អប្បេកសិរេនេវ សតិសម្ពោជ្ឈង្គភាវនាបារិបូរិំ គច្ឆតីតិ ទស្សេនត្ថំ “**ឯវរូបេ ភិក្ខូ សន្ធាយា**”តិ វុត្តំ។ តេនេវាហ “អបិចា”តិអាទិ។

១៣៩. ពុជ្ឈតិ ឯតាយាតិ “ពោធី”តិ លទ្ធនាមាយ សម្មាទិដ្ឋិអាទិធម្មសាមគ្គិយា អង្គោតិ **ពោជ្ឈង្គោ,** បសត្ថោ, សុន្ទរោ វា ពោជ្ឈង្គោ **សម្ពោជ្ឈង្គោ។ ឧបដ្ឋានលក្ខណោ**តិ កាយវេទនាចិត្តធម្មានំ អសុភទុក្ខានិច្ចានត្តភាវសល្លក្ខណសង្ខាតំ អារម្មណេ ឧបដ្ឋានំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ ឧបដ្ឋានលក្ខណោ។ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ បីឡនាទិប្បការតោ វិចយោ ឧបបរិក្ខា លក្ខណំ ឯតស្សាតិ **បវិចយលក្ខណោ។** អនុប្បន្នាកុសលានុប្បាទនាទិវសេន ចិត្តស្ស បគ្គហោ បគ្គណ្ហនំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ **បគ្គហលក្ខណោ។** ផរណំ វិប្ផារិកតា លក្ខណំ ឯតស្សាតិ **ផរណលក្ខណោ។** ឧបសមោ កាយចិត្តបរិឡាហានំ វូបសមនំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ **ឧបសមលក្ខណោ។** អវិក្ខេបោ វិក្ខេបវិទ្ធំសនំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ **អវិក្ខេបលក្ខណោ។** លីនុទ្ធច្ចរហិតេ អធិចិត្តេ បវត្តមានេ បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ អព្យាវដត្តា អជ្ឈុបេក្ខនំ បដិសង្ខានំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ **បដិសង្ខានលក្ខណោ។**

ចតូហិ ការណេហីតិ សតិសម្បជញ្ញំ, មុដ្ឋស្សតិបុគ្គលបរិវជ្ជនា, ឧបដ្ឋិតស្សតិបុគ្គលសេវនា, តទធិមុត្តតាតិ ឥមេហិ ចតូហិ ការណេហិ។ **ឆហិ ការណេហី**តិ បរិបុច្ឆកតា, វត្ថុវិសទកិរិយា, ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនា, ទុប្បញ្ញបុគ្គលបរិវជ្ជនា, បញ្ញវន្តបុគ្គលសេវនា, តទធិមុត្តតាតិ ឥមេហិ ឆហិ ការណេហិ។ **មហាសតិបដ្ឋានវណ្ណនាយំ** បន “សត្តហិ ការណេហិ” (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៨៥; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១១៨) វុត្តតិ, តំ គម្ភីរញាណចរិយាបច្ចវេក្ខណាតិ ឥមំ ការណំ បក្ខិបិត្វា វេទិតព្ពំ។ **នវហិ ការណេហី**តិ អបាយភយបច្ចវេក្ខណា, គមនវីថិបច្ចវេក្ខណា, បិណ្ឌបាតស្ស អបចាយនតា, ទាយជ្ជមហត្តបច្ចវេក្ខណា, សត្ថុមហត្តបច្ចវេក្ខណា, សព្រហ្មចារីមហត្តបច្ចវេក្ខណា, កុសីតបុគ្គលបរិវជ្ជនា, អារទ្ធវីរិយបុគ្គលសេវនា, តទធិមុត្តតាតិ ឥមេហិ នវហិ ការណេហិ។ **មហាសតិបដ្ឋានវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៨៥; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១១៨) បន អាទីនវសំសទស្សាវិតា,

ជាតិមហគ្គបច្ចវេក្ខណាតិ ឥមេហិ សទ្ធឹ “ឯកាទសា”តិ វុច្ចតិ។ **ទសហិ ការណេហី**តិ ពុទ្ធានុស្សតិ, ធម្មានុស្សតិ, សង្ឃសីលចាគទេវតាឧបសមានុស្សតិ, លូខបុគ្គលបរិវជ្ជនា, សិនិទ្ធបុគ្គលសេវនា, តទធិមុត្តតាតិ ឥមេហិ ទសហិ។ **មហាសតិបដ្ឋានវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៨៥; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១១៨) បន បសាទនិយសុត្តន្តបច្ចវេក្ខណាយ សទ្ធឹ “ឯកាទសា”តិ វុច្ចតិ។ **សត្តហិ ការណេហី**តិ បណីតភោជនសេវនតា , ឧតុសុខសេវនតា, ឥរិយាបថសុខសេវនតា, មជ្ឈត្តបយោគតា, សារទ្ធកាយបុគ្គលបរិវជ្ជនតា , បស្សទ្ធកាយបុគ្គលសេវនតា, តទធិមុត្តតាតិ ឥមេហិ សត្តហិ។ **ទសហិ ការណេហី**តិ វត្ថុវិសទកិរិយា, ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនា, និមិត្តកុសលតា, សមយេ ចិត្តស្ស បគ្គហណំ, សមយេ ចិត្តស្ស និគ្គហណំ, សមយេ ចិត្តស្ស សម្បហំសនំ, សមយេ ចិត្តស្ស អជ្ឈុបេក្ខនំ, អសមាហិតបុគ្គលបរិវជ្ជនំ, សមាហិតបុគ្គលសេវនំ, តទធិមុត្តតាតិ ឥមេហិ ទសហិ ការណេហិ។ **មហាសតិបដ្ឋានវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៨៥; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១១៨) បន “ឈានវិមោក្ខបច្ចវេក្ខណា”តិ ឥមិនា សទ្ធឹ “ឯកាទសហី”តិ វុច្ចតិ។ **បញ្ចហិ ការណេហី**តិ សត្តមជ្ឈត្តតា, សង្ខារមជ្ឈត្តតា, សត្តសង្ខារកេលាយនបុគ្គលបរិវជ្ជនា, សត្តសង្ខារមជ្ឈត្តបុគ្គលសេវនា, តទធិមុត្តតាតិ ឥមេហិ បញ្ចហិ ការណេហិ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្វំ, តំ **មហាសតិបដ្ឋានវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៨៥; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១១៨) អាគមិស្សតិ។ កាមំ ពោធិបក្ខិយធម្មា នាម និប្បរិយាយតោ អរិយមគ្គសម្បយុត្តា ឯវ និយ្យានិកភាវតោ។ សុត្តន្តទេសនា នាម បរិយាយកថាតិ **“ឥមិនា វិបស្សនា...បេ.... កថេសី**”តិ វុត្តំ។

១៤០. តេភូមកេ សង្ខារេ “អនិច្ចា”តិ អនុបស្សតិ ឯតាយាតិ **អនិច្ចានុបស្សនា**, តថា បវត្តា វិបស្សនា, សា បន យស្មា អត្តនា សហគតសញ្ញាយ ភាវិតាយ វិភាវិតា ឯវ ហោតីតិ វុត្តំ **“អនិច្ចានុបស្សនាយ សទ្ធឹ ឧប្បន្នសញ្ញា”**តិ។ សញ្ញាសីសេន វាយំ វិបស្សនាយ ឯវ និទ្ទេសោ។ **អនត្តសញ្ញាទីសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ **លោកិយវិបស្សនាបិ ហោន្តិ**, យស្មា “អនិច្ច”ន្តិអាទិនា តា បវត្តន្តីតិ។ **លោកិយវិបស្សនាបី**តិ **បិ**-សទ្ទេន មិស្សកាបេត្ថ សន្តីតិ អត្ថតោ អាបន្នន្តិ អត្ថាបត្តិសិទ្ធមត្ថំ និទ្ធារេត្វា សរូបតោ ទស្សេតុំ **“វិរាគោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អាគតវសេនា**តិ តថា អាគតបាឡិវសេន “វិរាគោ និរោធោ”តិ ហិ តត្ថ និព្ពានំ វុត្តន្តិ តេជ “វិរាគសញ្ញា, និរោធសញ្ញា”តិ វុត្តសញ្ញា និព្ពានារម្មណាបិ សិយុំ។ តេន វុត្តំ **“ទ្វេ លោកុត្តរាបិ ហោន្តី”**តិ។

១៤១. មេត្តា ឯតស្ស អត្ថីតិ **មេត្តំ**, ចិត្តំ។ តំសមុដ្ឋានំ កាយកម្មំ **មេត្តំ កាយកម្មំ។** ឯស នយោ សេសទ្វយេបិ។ ឥមានិបិ មេត្តាកាយកម្មាទីនិ ភិក្ខូនំ វសេន អាគតានិ តេសំ សេដ្ឋបរិសភាវតោ។ យថា បន ភិក្ខូសុបិ លព្ភន្តិ, ឯវំ គិហីសុបិ លព្ភន្តិ ចតុបរិសសាធារណត្តាតិ តំ ទស្សេន្តោ **“ភិក្ខូនញ្ហី”**តិអាទិមាហ។ កាមំ អាទិព្រហ្មចរិយកធម្មស្សវនេនបិ មេត្តាកាយកម្មានិ លព្ភន្តិ, និប្បរិយាយតោ បន ចារិត្តធម្មស្សវនេន អយមត្ថោ ឥច្ឆិតោតិ ទស្សេន្តោ **“អាភិសមាចារិកធម្មបូរណ”**ន្តិ អាហ។ **តេបិដកម្បិ ពុទ្ធវចនំ** បរិបុច្ឆនអត្ថកថនវសេន បវត្តិយមានំ ហិតជ្ឈាសយេន បវត្តិតព្ពតោ។

អាវីតិ បកាសំ, បកាសភាវោ ចេត្ថ យំ ឧទ្ទិស្ស តំ កាយកម្មំ ករីយតិ, តស្ស សម្មុខភាវតោតិ អាហ **“សម្មុខា”**តិ។ **រហោ**តិ អប្បកាសំ, អប្បកាសតា ច យំ ឧទ្ទិស្ស តំ កាយកម្មំ ករីយតិ, តស្ស បច្ចក្ខាភាវតោតិ អាហ **“បរម្មុខា”**តិ។ **សហាយភាវគមនំ** តេសំ បុរតោ។ **ឧភយេហី**តិ នវកេហិ, ថេរេហិ ច។

បគ្គយ្ហាតិ បគ្គណ្ហិត្វា ឧច្ចំ កត្វា។

កាមំ មេត្តាសិនេហសិនិទ្ធានំ នយនានំ ឧម្មីលនា, បសន្នេន មុខេន ឱលោកនញ្ច មេត្តំ កាយកម្មមេវ, យស្ស បន ចិត្តស្ស វសេន នយនានំ មេត្តាសិនេហសិនិទ្ធតា, មុខស្ស ច បសន្នតា, តំ សន្ធាយ វុត្តំ **“មេត្តំ មនោកម្មំ នាមា”**តិ។

លាភសទ្ទោ កម្មសាធនោ “លាភាវត, លាភោ លទ្ធោ”តិអាទីសុ វិយ, សោ ចេត្ថ “ធម្មលទ្ធា”តិ វចនតោ អតីតកាលិកោតិ អាហ **“ចីវរាទយោ លទ្ធបច្ចយា”**តិ។ ធម្មតោ អាគតាតិ **ធម្មិកា។** តេនាហ “ធម្មលទ្ធា”តិ។ ឥមមេវ ហិ អត្ថំ ទស្សេតុំ **“កុហនាទី”**តិអាទិ វុត្តំ។ ចិត្តេន វិភជនបុព្ពកំ កាយេន វិភជនន្តិ មូលមេវ ទស្សេតុំ **“ឯវំ ចិត្តេន វិភជន”**ន្តិ វុត្តំ, តេន ចិត្តុប្បាទមត្តេនបិ បដិវិភាគោ ន កាតព្ពោតិ ទស្សេតិ។ **អប្បដិវិភត្ត**ន្តិ ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ, អប្បដិវិភត្តំ វា លាភំ ភុញ្ជតីតិ កម្មនិទ្ទេសោ ឯវ។

តំ តំ នេវ គិហីនំ ទេតិ អត្តនោ អាជីវសោធនត្ថំ។ **ន អត្តនា ភុញ្ជតី**តិ អត្តនាវ ន បរិភុញ្ជតិ “មយ្ហំ អសាធារណភោគិតា មា ហោតូ”តិ។ **“បដិគ្គណ្ហន្តោ ច...បេ.... បស្សតី”**តិ ឥមិនា តស្ស លាភស្ស តីសុបិ កាលេសុ សាធារណតោ ឋបនំ ទស្សិតំ។ **“បដិគ្គណ្ហន្តោ ច សង្ឃេន សាធារណំ ហោតូ”**តិ ឥមិនា បដិគ្គហណកាលោ ទស្សិតោ, **“គហេត្វា...បេ.... បស្សតី”**តិ ឥមិនា បដិគ្គហិតកាលោ, តទុភយំ បន តាទិសេន បុព្ពាភោ

គេន វិនា ន ហោតីតិ អត្ថសិទ្ធោ បុរិមកាលោ។ តយិទំ បដិគ្គហណតោ បុព្វេ វស្ស ហោតិ “សង្ឃេន សាធារណំ ហោតូតិ បដិគ្គហេស្សាមី”តិ។ បដិគ្គណ្ហន្តស្ស ហោតិ “សង្ឃេន សាធារណំ ហោតូតិ បដិគ្គណ្ហាមី”តិ។ បដិគ្គហេត្វា ហោតិ “សង្ឃេន សាធារណំ ហោតូតិ បដិគ្គហិតំ មយា”តិ ឯវំ តិលក្ខណសម្បន្នំ កត្វា លទ្ធលាភំ ឱសានលក្ខណំ អវិកោបេត្វា បរិភុញ្ជន្តោ សាធារណភោគី, អប្បដិវិភត្តភោគី ច ហោតិ។

ឥមំ បន សារណីយធម្មន្តិ ឥមំ ចតុត្ថំ សរិតព្ពយុត្តធម្មំ។ **ន ហិ...បេ.... គណ្ហន្តិ**, តស្មា សាធារណភោគិតា ឯវំ ទុស្សីលស្ស នត្ថីតិ អារម្ភោបិ តាវ ន សម្ភវតិ, កុតោ បូរណន្តិ អធិប្បាយោ។ “**បរិសុទ្ធសីលោ**”តិ ឥមិនា លាភស្ស ធម្មិកភាវំ ទស្សេតិ។ “**វត្តំ អខណ្ឌេន្តោ**”តិ ឥមិនា អប្បដិវិភត្តភោគិតំ, សាធារណភោគិតញ្ច ទស្សេតិ។ សតិ បន តទុភយេ សារណីយធម្មោ បូរិតោ ឯវ ហោតីតិ អាហ “**បូរេតី**”តិ។ “**ឱទិស្សកំ កត្វា**”តិ ឯតេន អនោទិស្សកំ កត្វា បិតុនោ, អាចរិយុបជ្ឈាយាទីនំ វា ថេរាសនតោ បដ្ឋាយ ទេន្តស្ស សារណីយធម្មោយេវ ហោតីតិ។ **សារណីយធម្មោ បនស្ស ន ហោតី**តិ បដិជគ្គនដ្ឋានេ ឱទិស្សកំ កត្វា ទិន្នត្តា។ តេនាហ “**បលិពោធជគ្គនំ នាម ហោតី**”តិអាទិ។ យទិ ឯវំ សព្ពេន សព្ពំ សារណីយធម្មបូរកស្ស ឱទិស្សកទានំ ន វដ្ដតីតិ? នោ ន វដ្ដតិ យុត្តដ្ឋានេតិ ទស្សេន្តោ “**តេន បនា**”តិអាទិមាហ។ គិលានាទីនំ ឱទិស្សកំ កត្វា ទានំ អប្បដិវិភាគ បក្ខិកំ “អសុកស្ស ន ទស្សាមី”តិ បដិក្ខេបស្ស អភាវតោ។ ព្យតិរេកប្បធានោ ហិ បដិវិភាគោ។ តេនាហ “**អវសេស**”ន្តិអាទិ។ **អទាតុម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទេន ទាតុម្បិ វដ្ដតីតិ ទស្សេតិ, តញ្ច ខោ ករុណាយនវសេន, ន វត្ត បូរណវសេន។

សុសិក្ខិតាយាតិ សារណីយធម្មបូរណវិធិម្ហិ សុដ្ឋុ សិក្ខិតាយ, សុកុសលាយាតិ អត្ថោ។ ឥទានិ តស្សា កោសល្លំ ទស្សេតុំ “**សុសិក្ខិតាយ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ “**ទ្វាទសហិ វស្សេហិ បូរតិ, ន តតោ ឱរ**”ន្តិ ឥមិនា តស្ស ទុប្បូរណំ ទស្សេតិ។ តថា ហិ សោ មហប្ផលោ មហានិសំសោ, ទិដ្ឋធម្មិកេហិបិ តាវ គរុតរេហិ ផលានិសំសេហិ ច អនុគតោ។ តំសមង្គី ច បុគ្គលោ វិសេសលាភី អរិយបុគ្គលោ វិយ លោកេ អច្ឆរិយព្ភុតធម្មសមន្នាគតោ ហោតិ។ តថា ហិ សោ ទុប្បជហំ ទានមយស្ស, សីលមយស្ស ច បុញ្ញស្ស បដិបក្ខធម្មំ សុទូរេ វិក្ខម្ភិតំ កត្វា សុវិសុទ្ធេន ចេតសា លោកេ បាកដោ បញ្ញាតោ ហុត្វា វិហរតិ, តស្សិមមត្ថំ ព្យតិរេកតោ, អន្វយតោ ច វិភាវេតុំ “**សចេ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឥទានិ យេ សម្បរាយិកេ, ទិដ្ឋធម្មិកេ ច អានិសំសេ ទស្សេតុំ “**ឯវំ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **នេវ ឥស្សា, ន មច្ឆរិយំ ហោតិ** ចិរកាលភាវនាយ វិធុតភាវតោ។ **មនុស្សានំ បិយោ ហោតិ** បរិច្ចាគសីលតាយ វិសុទ្ធត្តា។ តេនាហ “ទទំ បិយោ ហោតិ ភជន្តិ នំ ពហូ”តិអាទិ (អ. និ. ៥.៣៤)។ **សុលភបច្ចយោ ហោតិ** ទានវសេន ឧឡារជ្ឈាសយានំ បច្ចយលាភស្ស ឥធានិសំសភាវតោ ទានស្ស។ **បត្តគតំ អស្ស ទិយ្យមានំ ន ខីយតិ** បត្តគតវសេន ទ្វាទស វស្សិកស្ស មហាបត្តស្ស អវិច្ឆេទេន បូរិតត្តា។ **អគ្គភណ្ឌំ លភតិ** ទេវសិកំ ទក្ខិណេយ្យានំ អគ្គតោ បដ្ឋាយ ទានស្ស ទិន្នត្តា។ **ភយេវា...បេ.... អាបជ្ជន្តិ** ទេយ្យបដិគ្គាហកវិកប្បំ អកត្វា អត្តនិ និរបេក្ខចិត្តេន ចិរកាលំ ទានបូរតាយ បសាទិតចិត្តត្តា។

តត្រាតិ តេសុ អានិសំសេសុ វិភាវេតព្ពេសុ។ **ឥមានិ** តំ ទីបនានិ **វត្ថូនិ** ការណានិ។ **អលភន្តាបី**តិ អមហាបុញ្ញតាយ ន លាភិនោ សមានាបិ។ **ភិក្ខាចារមគ្គសភាគ**ន្តិ សភាគំ តព្ភាគិយំ ភិក្ខាចារមគ្គំ **ជានន្តិ។**

អនន្តរវិមនុស្សធម្មត្តា, ថេរានំ សំសយវិនោទនត្ថញ្ច “**សារណីយធម្មោ មេ ភន្តេ បូរិតោ**”តិ អាហ។ តថា ហិ ទុតិយវត្ថុស្មិម្បិ ថេរេន អត្តា បកាសិតោ។ មនុស្សានំ បិយតាយ, សុលភបច្ចយតាយបិ ឥទំ វត្ថុមេវ។ បត្តគតាខីយនស្ស បន វិសេសំ វិភាវនតោ “**ឥទំ តាវ...បេ.... ឯត្ថ វត្ថុ**”ន្តិ វុត្តំ។

គិរិភណ្ឌមហាបូជាយាតិ ចេតិយគិរិម្ហិ សកលលង្កាទីបេ, យោជនប្បមាណេ សមុទ្ទេ ច នាវាសង្ឃាដាទិកេ បបេត្វា ទីបបុប្ផគន្ធាទីហិ ករិយមានមហាបូជាយំ។ **បរិយាយេនបី**តិ លេសេនបិ។ **អនុច្ឆវិក**ន្តិ សារណីយធម្មបូរណតោបិ **ឥទំ** យថាភូតប្បវេទនំ **តុម្ហាកំ អនុច្ឆវិក**ន្តិ អត្ថោ។

អនារោចេត្វាវ បលាយីសុ ចោរភយេន។ “អត្តនោ ទុដ្ឋីវិកាយា”តិ ច វទន្តិ។

វឌ្ឍិស្សតីតិ កប្បិស្សតិ។ **ថេរី សារណីយធម្មបូរិកា អហោសិ,** ថេរស្ស បន សីលតេជេនេវ ទេវតា ឧស្សុក្កំ អាបជ្ជិ។

នត្ថិ ឯតេសំ ខណ្ឌន្តិ **អខណ្ឌានិ។** តំ បន នេសំ ខណ្ឌំ ទស្សេតុំ “**យស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ឧបសម្បន្នសីលានំ ឧទ្ទេសក្កមេន អាទិ អន្តា វេទិតព្ពា។ តេនាហ “**សត្តសុ**”តិអាទិ។ អនុបសម្បន្នសីលានំ បន សមាទានក្កមេនបិ អាទិ អន្តា លព្ភន្តិ។ **បរិយន្តេ ឆិន្នសាដកោ វិយា**តិ វត្ថន្តេ, ទសន្តេ វា ឆិន្នវត្ថំ វិយ, វិសទិសូទាហរណំ ចេតំ “អខណ្ឌានី”តិ ឥមស្ស អធិគតត្តា។ ឯវំ សេសានិបិ ឧទាហរណានិ។ ខណ្ឌិតភិន្នតា ខណ្ឌំ, តំ ឯតស្ស អត្ថីតិ **ខណ្ឌំ**, សីលំ។ “**ឆិទ្ទ**”ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **វេមជ្ឈេ ភិន្នំ** វិនិវិជ្ឈនវសេន វិសភាគវណ្ណេន គាវី វិយាតិ សម្ពន្ធោ។ សពលរហិតានិ **អសពលានិ។** តថា **អកម្មាសានិ។** សីលស្ស **តណ្ហាទាសព្យតោ មោចនំ** វិវដ្ដូបនិស្សយភាវាបាទនំ។ យស្មា ច តំសមង្គីបុគ្គលោ សេរី សយំវសី ភុជិស្សោ នាម ហោតិ, តស្មាបិ ភុជិស្សានិ។ តេនេវាហ “**ភុជិស្សភាវករណតោ ភុជិស្សានី**”តិ។ សុបរិសុទ្ធភាវេន បាសំសត្តា **វិញ្ញុបសត្ថានិ។** ឥមិនាហំ សីលេន ទេវោ វា ភវេយ្យំ, ទេវញ្ញតរោ វា, តត្ថ “និច្ចោ ធុវោ សស្សតោ”តិ, “សីលេន សុទ្ធី”តិ ច ឯវំ អាទិនា **តណ្ហាទិដ្ឋីហិ អបរាមដ្ឋត្តា។** “អយំ តេ សីលេសុ ទោសោ”តិ ចតូសុបិ វិបត្តីសុ យាយ កាយចិ វិបត្តិយា ទស្សនេន **បរាមដ្ឋុំ** អនុទ្ធំសេតុំ។ សមាធិសំវត្តនប្បយោជនានិ **សមាធិសំវត្តនិកានិ។**

សមានភាវូបគតសីលាតិ សីលសម្បត្តិយា សមានភាវំ ឧបគតសីលា សភាគវុត្តិកា។ កាមំ បុថុជ្ជនានញ្ច ចតុបារិសុទ្ធិសីលេ នានត្តំ ន សិយា, តំ បន ន ឯកន្តិកំ, ឥទំ ឯកន្តិកំ និយតភាវតោតិ អាហ “**នត្ថិ មគ្គសីលេ នានត្ត**”ន្តិ។ **តំ សន្ធាយេតំ វុត្ត**ន្តិ មគ្គសីលំ សន្ធាយ ឯតំ “យានិ តានិ សីលានី”តិអាទិ វុត្តំ។

យាយន្តិ យា អយំ មយ្ហញ្ចេវ តុម្ហាកញ្ច បច្ចក្ខភូតា ។ **ទិដ្ឋី**តិ មគ្គសម្មាទិដ្ឋិ។ **និទ្ទោសា**តិ និធុតទោសា, សមុច្ឆិន្នរាគាទិបាបធម្មាតិ អត្ថោ។ **និយ្យាតី**តិ វដ្ដទុក្ខតោ និស្សរតិ និគច្ឆតិ។ សយំ និយ្យន្តស្សេវ ហិ “តំសមង្គីបុគ្គលំ វដ្ដទុក្ខតោ និយ្យាបេតី”តិ វុច្ចតិ។ យា សត្ថុ អនុសិដ្ឋិ, តំ ករោតីតិ **តក្ករោ**, តស្ស, យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជនកស្សាតិ អត្ថោ។ **សមានទិដ្ឋិភាវ**ន្តិ សទិសទិដ្ឋិភាវំ សច្ចសម្បដិវេធេន អភិន្នទិដ្ឋិភាវំ។ **វុទ្ធិយេវា**តិ អរិយវិនយេ គុណេហិ វុឌ្ឍិយេវ, នោ បរិហានីតិ អយំ អបរិហានិយធម្មទេសនា អត្ថនោបិ សាសនស្ស អទ្ធនិយតំ អាកង្ខន្តេន ភគវតា ឥធ ទេសិតា។

១៤២. អាសន្នបរិនិព្ពានត្តាតិ កតិបយមាសាធិកេន សំវច្ឆរមត្តេន បរិនិព្ពានំ ភវិស្សតីតិ កត្វា វុត្តំ។ **ឯតំយេវា**តិ “ឥតិ សីល”ន្តិអាទិកំយេវ **ឥតិ សីល**ន្តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ បការត្ថោ, បរិមាណត្ថោ ច ឯកជ្ឈំ កត្វា គហិតោតិ អាហ “**ឯវំ សីលំ ឯត្តកំ សីល**”ន្តិ។ **ឯវំ សីល**ន្តិ ឯវំ បភេទំ សីលំ។ **ឯត្តក**ន្តិ ឯតំ បរមំ, ន ឥតោ ភិយ្យោ។ **ចតុបារិសុទ្ធិសីល**ន្តិ មគ្គស្ស សម្ភារភូតំ លោកិយចតុបារិសុទ្ធិសីលំ។ **ចិត្តេកគ្គតា សមាធី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **យស្មិំ សីលេ ឋត្វា**តិ យស្មិំ លោកុត្តរកុសលស្ស បទដ្ឋានភូតេ “បុព្ពេវ ខោ បនស្ស កាយកម្មំ វចីកម្មំ អាជីវោ សុបរិសុទ្ធោ ហោតី”តិ (ម. និ. ៣.៤៣១; កថា. ៨៧៤) ឯវំ វុត្តសីលេ បតិដ្ឋាយ។ **ឯសោ**តិ មគ្គផលសមាធិ។ **បរិភាវិតោ**តិ តេន សីលេន សព្ពសោ ភាវិតោ សម្ភាវិតោ។ **មហប្ផលោ ហោតិ មហានិសំសោ**តិ មគ្គសមាធិ តាវ សាមញ្ញផលេហិ មហប្ផលោ, វដ្ដទុក្ខវូបសមេន មហានិសំសោ។ ឥតរោ បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានេន មហប្ផលោ, និព្ពុតិសុខុប្បត្តិយា មហានិសំសោ។ **យម្ហិ សមាធិម្ហិ ឋត្វា**តិ យស្មិំ លោកុត្តរកុសលស្ស បទដ្ឋានភូតេ បាទកជ្ឈានសមាធិម្ហិ ចេវ វុដ្ឋានគាមិនិសមាធិម្ហិ ច ឋត្វា។ **សា**តិ មគ្គផលបញ្ញា។ **តេន បរិភាវិតា**តិ តេន យថាវុត្តសមាធិនា សព្ពសោ ភាវិតា បរិភាវិតា។ មហប្ផលមហានិសំសតា សមាធិម្ហិ វុត្តនយេន វេទិតព្ពា។ អបិ ច តេ ពោជ្ឈង្គមគ្គង្គឈានង្គប្បភេទហេតុតាយ **មហប្ផលា** សត្តទក្ខិណេយ្យបុគ្គលវិភាគហេតុតាយ **មហានិសំសា**តិ វេទិតព្ពា។ **យាយ បញ្ញាយ ឋត្វា**តិ យាយំ វិបស្សនាបញ្ញាយំ, សមាធិវិបស្សនាបញ្ញាយំ វា ឋត្វា។ សមថយានិកស្ស ហិ សមាធិសហគតាបិ បញ្ញា មគ្គាធិគមាយ វិសេសបច្ចយោ ហោតិយេវ។ **សម្មទេវា**តិ សុដ្ឋុយេវ យថា អាសវានំ លេសោបិ នាវសិស្សតិ, ឯវំ សព្ពសោ **អាសវេហិ វិមុច្ចតិ**។ អគ្គមគ្គក្ខណញ្ហិ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។

១៤៣. លោកិយត្ថសទ្ទានំ វិយ អភិរន្ត-សទ្ទស្ស សិទ្ធិ ទដ្ឋព្ពា។ អភិរន្តំ អភិរតំ អភិរតីតិ ហិ អត្ថតោ ឯកំ។ អភិរន្ត-សទ្ទោ ចាយំ អភិរុចិបរិយាយោ, ន អស្សាទបរិយាយោ។ អស្សាទវសេន ហិ កត្ថចិ វសន្តស្ស អស្សាទវត្ថុវិគមេន សិយា តស្ស តត្ថ អនភិរតិ, យទិទំ ខីណាសវានំ នត្ថិ, បគេវ ពុទ្ធានន្តិ អាហ “**ពុទ្ធានំ…បេ…. នត្ថី**”តិ។ អភិរតិវសេន កត្ថចិ វសិត្វា តទភាវតោ អញ្ញត្ថ គមនំ នាម ពុទ្ធានំ នត្ថិ។ វេនេយ្យវិនយនត្ថំ បន កត្ថចិ វសិត្វា តស្មិំ សិទ្ធេ វេនេយ្យវិនយនត្ថមេវ តតោ អញ្ញត្ថ គច្ឆន្តិ, អយមេត្ថ យថារុចិ។ **អាយាមា**តិ ឯត្ថ **អា**-សទ្ទោ “អាគច្ឆា”តិ ឥមិនា សមានត្ថោតិ អាហ “**ឯហិ យាមា**”តិ។ **អយាមា**តិ បន បាឋេ **អ**-ការោ និបាតមត្តំ។ **សន្តិកាវចរត្តា ថេរំ អាលបតិ,** ន បន តទា សត្ថុ សន្តិកេ វសន្តានំ ភិក្ខូនំ អភាវតោ។ អបរិច្ឆិន្នគណនោ ហិ តទា ភគវតោ សន្តិកេ ភិក្ខុសង្ឃោ ។ តេនាហ “មហតា ភិក្ខុសង្ឃេន សទ្ធិ”ន្តិ។ **អម្ពលដ្ឋិកាគមន**ន្តិ អម្ពលដ្ឋិកាគមនបដិសំយុត្តបាឋមាហ។ **បាដលិគមនេ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ឧត្តានមេវ** អនន្តរំ, ហេដ្ឋា ច សំវណ្ណិតរូបត្តា។

សារិបុត្តសីហនាទវណ្ណនា

១៤៥. **"អាយស្មា សារិបុត្តោ"តិអាទិ** បាកដត្ថំ។ **សម្បសាទនីយេ**តិ សម្បសាទនីយសុត្តេ (ទី. និ. ៣.១៤១) **វិត្ថារិតំ** បោរាណដ្ឋកថាយំ, តស្មា មយម្បិ តត្ថេវ នំ អត្ថតោ វិត្ថារយិស្សាមាតិ អធិប្បាយោ។

ទុស្សីលអាទីនវវណ្ណនា

១៤៨. អាគន្ត្វា វសន្តិ ឯត្ថ អាគន្តុកាតិ **អាវសថោ**, តទេវ អគារន្តិ អាហ "**អាវសថាគារន្តិ អាគន្តុកានំ អាវសថគេហ**"ន្តិ។ **ទ្វិន្នំ រាជូន**ន្តិ លិច្ឆវិរាជមគធរាជូនំ។ **សហាយកា**តិ សេវកា។ **កុលានី**តិ កុដុម្ពិកេ។ សន្ថតន្តិ **សន្ថរិ**, សព្ពំ សន្ថរិ សព្ពសន្ថរិ, តំ **សព្ពសន្ថរិំ**។ ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ ចាយំ។ តេនាហ "**យថា សព្ពំ សន្ថតំ ហោតិ, ឯវ**"ន្តិ។

១៤៩. **ទុស្សីលោ**តិ ឯត្ថ **ទុ**-សទ្ទោ អភាវត្ថោ "ទុប្បញ្ញោ"តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៤៤៩; អ. និ. ៥.១០) វិយ, ន គរហត្ថោតិ អាហ "**អសីលោ និស្សីលោ**"តិ។ **ភិន្នសំវរោ**តិ ឯត្ថ យោ សមាទិន្នសីលោ កេនចិ ការណេន សីលភេទំ បត្តោ, សោ តាវ ភិន្នសំវរោ ហោតិ។ យោ បន សព្ពេន សព្ពំ អសមាទិន្នសីលោ អាចារហីនោ, សោ កថំ ភិន្នសំវរោ នាម ហោតីតិ? សោបិ សាធុសមាចារស្ស បរិហានិយស្ស ភេទិតត្តា ភិន្នសំវរោ ឯវ នាម។ វិស្សដ្ឋសំវរោ សំវររហិតោតិ ហិ វុត្តំ ហោតិ។

តំ តំ សិប្បដ្ឋានំ។ **មាឃាតកាលេ**តិ "មា ឃាតេថ បាណិនោ"តិ ឯវំ មាឃាតាតិ ឃោសនំ ឃោសិតទិវសេ។

អព្ភុគ្គច្ឆតី បាបកោ កិត្តិសទ្ទោ។

អជ្ឈាសយេន មង្កុ ហោតិយេវ វិប្បដិសារិភាវតោ។

តស្សាតិ ទុស្សីលស្ស។ **សមាទាយ បវត្តិដ្ឋាន**ន្តិ ឧដ្ឋាយ សមុដ្ឋាយ កតការណំ។ **អាបាថំ អាគច្ឆតី**តិ តំ មនសោ ឧបដ្ឋាតិ។ **ឧម្មីលេត្វា ឥធលោក**ន្តិ ឧម្មីលនកាលេ អត្តនោ បុត្តទារាទិទស្សនវសេន ឥធ លោកំ **បស្សតិ។ និមីលេត្វា បរលោក**ន្តិ និមីលនកាលេ គតិនិមិត្តុបដ្ឋានវសេន បរលោកំ **បស្សតិ។** តេនាហ "**ចត្តារោ អបាយា**"តិអាទិ។ **បញ្ចមបទ**ន្តិ "កាយស្ស ភេទា"តិអាទិនា វុត្តោ បញ្ចមោ អាទីនវកោដ្ឋាសោ។

សីលវន្តអានិសំសវណ្ណនា

១៥០. **វុត្តវិបរិយាយេនា**តិ វុត្តាយ អាទីនវកថាយ វិបរិយាយេន។ "អប្បមត្តោ តំ តំ កសិវាណិជ្ជាទី យថាកាលំ សម្បាទេតុំ សក្កោតី"តិអាទិនា "បាសំសំ សីលមស្ស អត្ថីតិ **សីលវា។ សីលសម្បន្នោ**តិ សីលេន សមន្នាគតោ។ សម្បន្នសីលោ"តិ ឯវមាទិកំ បន អត្ថវចនំ សុករន្តិ អនាមដ្ឋំ។

១៥១. **បាឡិមុត្តកាយា**តិ សង្គីតិអនារូឡ្ហាយ **ធម្មិកថាយ។ តត្ថេវា**តិ អាវសថាគារេ ឯវ។

បាដលិបុត្តនគរមាបនវណ្ណនា

១៥២. **ឥស្សរិយមត្តាយា**តិ ឥស្សរិយប្បមាណេន, ឥស្សរិយេន ចេវ វិត្តូបករណេន ចាតិ ឯវំ វា អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឧបភោគូបករណានិបិ ហិ លោកេ "មត្តា"តិ វុច្ចន្តិ។ **បាដលិគាមំ នគរំ កត្វា**តិ បុព្ពេ "បាដលិគាមោ"តិ លទ្ធនាមំ ឋានំ ឥទានិ នគរំ កត្វា។ **មាបេន្តី**តិ បតិដ្ឋាបេន្តិ។ **អាយមុខបច្ឆិន្ទនត្ថ**ន្តិ អាយទ្វារានំ ឧបច្ឆេទនាយ។ "**សហស្សសោវ**"តិ វា បាឋោ, សហស្សសោ ឯវ។ តេនាហ "**ឯកេកវគ្គវសេន សហស្សំ សហស្សំ ហុត្វា**"តិ។ **ឃរវត្ថូនី**តិ ឃរបតិដ្ឋាបនដ្ឋានានិ។ **ចិត្តានិ នមន្តី**តិ តំតំទេវតានុភាវេន តត្ថ តត្ថេវ ចិត្តានិ នមន្តិ វត្ថុវិជ្ជាបាឋកានំ, យត្ថ យត្ថ តាហិ វត្ថូនិ បរិគ្គហិតានិ។ **សិប្បានុភាវេនា**តិ សិប្បានុគតវិជ្ជានុភាវេន។ **នាគគ្គាហោ**តិ នាគានំ និវាសប្បរិគ្គហោ។ សេសទ្វយេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បាសាណោ**តិ អប្បលក្ខណបាសាណោ។ **ខាណុកោ**តិ យោ កោចិ ខាណុកោ ។ **សិប្បំ ជប្បិត្វា** តាទិសំ សារម្ភដ្ឋានំ បរិហរិត្វា អនារម្ភេ ឋានេ តាហិ វត្ថុបរិគ្គាហិកាហិ **ទេវតាហិ សទ្ធិំ មន្តយមានា វិយ** តំតំគេហានិ **មាបេន្តិ** ឧបទេសទានវសេន។ **នេស**ន្តិ វត្ថុវិជ្ជាបាឋកានំ, សព្ពាសំ ទេវតានំ។ **មង្គលំ វឌ្ឍាបេស្សន្តី**តិ មង្គលំ ព្រូហេស្សន្តិ។ បណ្ឌិតទស្សនាទីនិ ហិ ឧត្តមមង្គលានិ។ តេនាហ "**អថ មយ**"ន្តិអាទិ។

សទ្ទោ អព្ភុគ្គច្ឆតិ អវយវធម្មេន សមុទាយស្ស អបទិសិតព្ពតោ យថា “អលង្កតោ ទេវទត្តោ”តិ។

អរិយកមនុស្សានន្តិ អរិយទេសវាសិមនុស្សានំ។ **រាសិវសេនេវាតិ** “សហស្សំ សតសហស្ស”ន្តិអាទិនា រាសិវសេនេវ, អប្បកស្ស បន ភណ្ឌស្ស កយវិក្កយោ អញ្ញត្ថាបិ លព្ភតេវាតិ “រាសិវសេនេវា”តិ វុត្តំ។ វាណិជាយ បថោ បវត្តិដ្ឋានន្តិ **វណិប្បថោតិ** បុរិមវិកប្បេ អត្ថោ ទុតិយវិកប្បេ បន វាណិជានំ បថោ បវត្តិដ្ឋានន្តិ, **វណិប្បថោតិ** ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“វាណិជានំ វសនដ្ឋាន”**ន្តិ អាហ។ ភណ្ឌបុដេ ភិន្ទន្តិ មោចេន្តិ ឯត្ថាតិ **បុដភេទនន្តិ** អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ **“ភណ្ឌបុដេ…បេ… វុត្តំ ហោតី”**តិ។

ច-ការត្ថោ សមុច្ចយត្ថោ **វា-សទ្ទោ។**

១៥៣. កាឡកណ្ណី សត្តាតិ អត្តនា កណ្ហធម្មពហុលតាយ បរេសញ្ច កណ្ហវិបាកានត្ថនិព្ពត្តិនិមិត្តតាយ “កាឡកណ្ណី”តិ លទ្ធនាមា បរូបទ្ទវករា អប្បេសក្ខសត្តា។ **តន្តិ** ភគវន្តំ។ **បុព្ពណ្ហសមយន្តិ** បុព្ពណ្ហេ ឯកំ សមយំ។ **គាមប្បវិសននីហារេនាតិ** គាមប្បវេសន និវសនាការេន។ **កាយបដិពទ្ធំ កត្វាតិ** ចីវរំ បារុបិត្វា, បត្តំ ហត្ថេន គហេត្វាតិ អត្ថោ។

ឯត្តាតិ ឯតស្មឹ វា សកប្បិតប្បទេសេ។ **សញ្ញតេតិ** សម្មទេវ សញ្ញតេ សុសំវុតកាយវាចាចិត្តេ។

បត្តិំ ទទេយ្យាតិ អត្តនា បសុតំ បុញ្ញំ តាសំ ទេវតានំ អនុប្បទជ្ជេយ្យ។ **“បូជិតា”**តិអាទីសុ តទេវ បត្តិទានំ **បូជា,** អនាគតេ ឯវ ឧបទ្ទវេ អារក្ខសំវិធានំ **បដិបូជា។** “យេភុយ្យេន ញាតិមនុស្សា ញាតិបេតានំ បត្តិទានាទិនា បូជនមាននាទីនិ ករោន្តិ ឥមេ បន អញ្ញាតកាបិ សមានា តថា ករោន្តិ, តស្មា នេសំ សក្កច្ចំ អារក្ខាសំវិធាតព្ពា”តិ អញ្ញមញ្ញំ សម្បវារេត្វា ទេវតា តត្ថ ឧស្សុក្កំ អាបជ្ជន្តីតិ ទស្សេន្តោ **“ឥមេ”**តិអាទិមាហ។ ពលិកម្មករណំ **មាននំ,** សម្បតិ ឧប្បន្នបរិស្សយហរណំ **បដិមានន្តិ** ទស្សេតុំ **“ឯតេ”**តិអាទិ វុត្តំ។

សុន្ទរានិ បស្សតីតិ សុន្ទរានិ ឥដ្ឋានិ ឯវ បស្សតិ, ន អនិដ្ឋានិ។

១៥៤. អាណិយោ កោដ្ដេត្វាតិ លហុកេ ទារុទណ្ឌេ គហេត្វា ករាដផលកេ វិយ អញ្ញមញ្ញំ សម្ពន្ធេ កាតុំ អាណិយោ កោដ្ដេត្វា។ នាវាសង្ខេបេន កតំ **ឧឡុម្បំ,** វេឡុនឡាទិកេ សង្ឃរិត្វា វល្លិអាទីហិ កលាបវសេន ពន្ធិត្វា កត្តព្ពំ **កុល្លំ។**

ឧទកដ្ឋានស្សេតំ អធិវចនន្តិ យថាវុត្តស្ស យស្ស កស្សចិ ឧទកដ្ឋានស្ស ឯតំ “អណ្ណវ”ន្តិ អធិវចនំ, សមុទ្ទស្សេវាតិ អធិប្បាយោ។ **សរន្តិ ឥធ នទី អធិប្បេតា** សរតិ សន្ទតីតិ កត្វា។ **គម្ភីរវិត្ថតន្តិ** អគាធដ្ឋេន គម្ភីរំ, សកលលោកត្តយព្យាបិតាយ វិត្ថតំ។ **វិសជ្ជាតិ** អនាសជ្ជ អប្បត្វា។ **បល្លលានិ** តេសំ អតរណតោ។ **វិនាយេវ កុល្លេនាតិ** ឰទិសំ ឧទកំ កុល្លេន ឰទិសេន វិនា ឯវ **តិណ្ណា មេធាវិនោ ជនា,** តណ្ហាសរំ បន អរិយមគ្គសង្ខាតំ សេតុំ កត្វា និត្តិណ្ណាតិ យោជនា។

បឋមភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អរិយសច្ចកថាវណ្ណនា

១៥៥. មហាបនាទស្ស រញ្ញោ។ **បាសាទកោដិយំ កតគាមោតិ** បាសាទស្ស បតិតថុបិកាយ បតិដ្ឋិតដ្ឋានេ និវិដ្ឋគាមោ។ **អរិយភាវករានន្តិ** យេ បដិវិជ្ឈន្តិ, តេសំ អរិយភាវករានំ និមិត្តស្ស កត្តុភាវូបចារវសេនេវ វុត្តំ។ តច្ឆាវិបល្លាសភូតភាវេន **សច្ចានំ។** អនុពោធោ បុព្ពភាគិយំ ញាណំ, បដិវេធោ មគ្គញាណេន អភិសមយោ, តត្ថ យស្មា អនុពោធបុព្ពកោ បដិវេធោ អនុពោធេន វិនា ន ហោតិ, អនុពោធោបិ ឯកច្ចោ បដិវេធេន សម្ពន្ធោ, តទុភយាភាវហេតុកញ្ច វដ្ដេ សំសរណំ, តស្មា វុត្តំ បាឡិយំ “អននុពោធា…បេ… តុម្ហាកញ្ចា”តិ។ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន ភវតោ ភវន្តរូបគមនំ **សន្ធាវនំ,** អបរាបរំ ចវនុប្បបជ្ជនវសេន សញ្ចរណំ **សំសរណន្តិ** អាហ **“ភវតោ”**តិអាទិ។ សន្ធាវិតសំសរិតបទានំ កម្មសាធនតំ សន្ធាយាហ **“មយា ច តុម្ហេហិ ចា”**តិ បឋមវិកប្បេ។ ទុតិយវិកប្បេ បន ភាវសាធនតំ ហទយេ កត្វា **“មមញ្ចេវ តុម្ហាកញ្ចា”**តិ យថារុតវសេនេវ វុត្តំ។ **នយនសមត្ថាតិ** បាបនសមត្ថា, ទីឃរជ្ជុនា ពទ្ធសកុណំ វិយ រជ្ជុហត្ថោ បុរិសោ ទេសន្តរំ តណ្ហារជ្ជុនា ពទ្ធំ សត្តសន្តានំ អភិសង្ខារោ ភវន្តរំ នេតិ ឯតាយាតិ **ភវនេត្តិ,** តណ្ហា, សា អរិយមគ្គសត្ថេន សុដ្ឋុ ហតា ឆិន្នាតិ **ភវនេត្តិសមូហតា។**

អនាវត្តិធម្មសម្ពោធិបរាយណវណ្ណនា

១៥៦. ទ្វេ គាមា “នាតិកា”តិ ឯវំ លទ្ធនាមោ, ញ-ការស្ស ចាយំ ន-ការាទេសេន និទ្ទេសោ “អនិមិត្តា ន នាយរេ”តិអាទីសុ (វិសុទ្ធិ. ១.១៧៤; ជា. អដ្ឋ. ២.២.៣៤) វិយ។ តេនាហ “**ញាតិគាមកេ**”តិ ។ **គិញ្ជកា** វុច្ចន្តិ ឥដ្ឋកា, គិញ្ជកាហិ ឯវ កតោ អាវសថោតិ **គិញ្ជកាវសថោ** ។ សោ កិរ អាវាសោ យថា សុធាបរិកម្មេន សម្បយោជនំ នត្ថិ, ឯវំ ឥដ្ឋកាហិ ឯវ ចិនិត្វា ឆាទេត្វា កតោ។ តេន វុត្តំ “**ឥដ្ឋកាមយេ អាវសថេ**”តិ។ តុលាទណ្ឌកវាដផលកានិ បន ទារុមយានេវ។

១៥៧. ឱរំ វុច្ចតិ កាមធាតុ, បច្ចយភាវេន តំ ឱរំ ភជន្តីតិ **ឱរម្ភាគិយានិ,** ឱរម្ភាគស្ស វា ហិតានិ **ឱរម្ភាគិយានិ។** តេនាហ “**ហេដ្ឋាភាគិយាន**”ន្តិអាទិ។ **តីហិ មគ្គេហីតិ** ហេដ្ឋិមេហិ តីហិ មគ្គេហិ។ តេហិ បហាតព្ពតាយ ហិ នេសំ សំយោជនានំ ឱរម្ភាគិយតា។ ឱរម្ភញ្ជិយានិ វា **ឱរម្ភាគិយានិ** វុត្តានិ និរុត្តិនយេន។ ឥទានិ ព្យតិរេកមុខេន នេសំ ឱរម្ភាគិយភាវំ វិភាវេតុំ “**តត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ វិក្ខម្ភិតានិ សមត្ថតាវិឃាតេន បុថុជ្ជនានំ, សមុច្ឆិន្នានិ សព្ពសោ អភាវេន អរិយានំ រូបារូបភវូបបត្តិយា វិពន្ធាយ ន ហោន្តីតិ វុត្តំ “**អវិក្ខម្ភិតានិ អសមុច្ឆិន្នានី**”តិ។ **និព្ពត្តវសេនាតិ** បដិសន្ធិគ្គហណវសេន។ **គន្តុំ ន ទេន្តិ** មហគ្គតគាមិកម្មាយូហនស្ស វិនិពន្ធនតោ។ **សក្កាយទិដ្ឋិអាទីនិ តីណិ** សំយោជនានិ កាមច្ឆន្ទព្យាបាទា វិយ មហគ្គតូបបត្តិយា អវិនិពន្ធភូតានិបិ កាមភវូបបត្តិយា វិសេសបច្ចយត្តា **តត្ថ** មហគ្គតភវេ **និព្ពត្តម្បិ** តន្និព្ពត្តិហេតុកម្មបរិក្ខយេ កាមភវូបបត្តិបច្ចយតាយ មហគ្គតភវតោ **អានេត្វា បុន តត្ថេវ** កាមភវេ ឯវ **និព្ពត្តាបេន្តិ,** តស្មា **សព្ពានិបិ** បញ្ចបិ សំយោជនានិ **ឱរម្ភាគិយានិ ឯវ។ បដិសន្ធិវសេន អនាគមនសភាវាតិ** បដិសន្ធិគ្គហណវសេន តស្មា លោកា ឥធ ន អាគមនសភាវា។ ពុទ្ធទស្សនថេរទស្សនធម្មស្សវនានំ បនត្ថាយស្ស អាគមនំ អនិវារិតំ។

កទាចិ ករហចិ ឧប្បត្តិយា សវិវឡាការតា **បរិយុដ្ឋានមន្ទតាយ** អពហលតាតិ **ទ្វេធាបិ តនុភាវោ។ អភិណ្ហ**ន្តិ ពហុសោ។ **ពហលពហលា**តិ តិព្ពតិព្ពា។ យត្ថ ឧប្បជ្ជន្តិ, តំ សន្តានំ មទ្ទន្តា, ផរន្តា, សាធេន្តា, អន្ធការំ ករោន្តា ឧប្បជ្ជន្តិ, ទ្វីហិ បន មគ្គេហិ បហីនត្តា **តនុកតនុកា** មន្ទមន្ទា **ឧប្បជ្ជន្តិ។ “បុត្តធីតរោ ហោន្តី**”តិ ឥទំ អការណំ។ តថា ហិ អង្គបច្ចង្គបរាមសនមត្តេនបិ តេ ហោន្តិ។ **ឥទ**ន្តិ “រាគទោសមោហានំ តនុត្តា”តិ ឥទំ វចនំ។ **ភវតនុកវសេនា**តិ អប្បកភវវសេន។ **តន្តិ** មហាសិវត្ថេរស្ស វចនំ បដិក្ខិត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ យេ ភវា អរិយានំ លព្ភន្តិ, តេ បរិបុណ្ណលក្ខណភវា ឯវ។ យេ ន លព្ភន្តិ, តត្ថ កីទិសំ តំ ភវតនុកំ, តស្មា ឧភយថាបិ ភវតនុកស្ស អសម្ភវោ ឯវាតិ ទស្សេតុំ “**សោតាបន្នស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អដ្ឋមេ ភវេ ភវតនុកំ នត្ថិ** អដ្ឋមស្សេវ ភវស្ស សព្ពស្សេវ អភាវតោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

កាមាវចរលោកំ សន្ធាយ វុត្តំ ឥតរស្ស លោកស្ស វសេន តថា វត្តុំ អសក្កុណេយ្យត្តា។ យោ ហិ សកទាគាមី ទេវមនុស្សលោកេសុ វោមិស្សកវសេន និព្ពត្តតិ, សោបិ កាមភវវសេនេវ បរិច្ឆិន្ទិតព្ពោ។ ភគវតា ច កាមលោកេ ឋត្វា “សកិទេវ ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា”តិ វុត្តំ, “ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា”តិ ច ឥមិនា បញ្ចសុ សកទាគាមីសុ ចត្តារោ វជ្ជេត្វា ឯកោវ គហិតោ។ ឯកច្ចោ ហិ ឥធ សកទាគាមិផលំ បត្វា ឥធេវ បរិនិព្ពាយតិ, ឯកច្ចោ ឥធ បត្វា ទេវលោកេ បរិនិព្ពាយតិ, ឯកច្ចោ ទេវលោកេ បត្វា តត្ថេវ បរិនិព្ពាយតិ, ឯកច្ចោ ទេវលោកេ បត្វា ឥធូបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយតិ, ឥមេ ចត្តារោ ឥធ ន លព្ភន្តិ។ យោ បន ឥធ បត្វា ទេវលោកេ យាវតាយុកំ វសិត្វា បុន ឥធូបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយតិ, អយំ ឥធ អធិប្បេតោ។ អដ្ឋកថាយំ បន ឥមំ លោកន្តិ កាមភវោ អធិប្បេតោតិ ឥមមត្ថំ វិភាវេតុំ “**សចេ ហី**”តិអាទិនា អញ្ញំយេវ ចតុក្កំ ទស្សិតំ។

ចតូសុ ...បេ.... សភាវោតិ អត្ថោ អបាយគមនីយានំ បាបធម្មានំ សព្ពសោ បហីនត្តា។ **ធម្មនិយាមេនាតិ** មគ្គធម្មនិយាមេន។ **និយតោ** ឧបរិមគ្គាធិគមស្ស អវស្សំភាវិភាវតោ។ តេនាហ “**សម្ពោធិបរាយណោ**”តិ។

ធម្មាទាសធម្មបរិយាយវណ្ណនា

១៥៨. តេសំ តេសំ ញាណគតិន្តិ តេសំ តេសំ សត្តានំ “អសុកោ សោតាបន្នោ, អសុកោ សកទាគាមី”តិអាទិនា តំតំញាណាធិគមនំ។ **ញាណូបបត្តិំ ញាណាភិសម្បរាយ**ន្តិ តតោ បរម្បិ “និយតោ សម្ពោធិបរាយណោ, សកិទេវ ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សតី”តិអាទិនា ច ញាណសហិតំ ឧប្បត្តិបច្ចយភាវំ។ **ឱលោកេន្តស្ស** ញាណចក្ខុនា បេក្ខន្តស្ស **កាយកិលមថោវ,** ន តេន កាចិ វេនេយ្យានំ អត្ថសិទ្ធីតិ អធិប្បាយោ។ **ចិត្តវិហេសាតិ** ចិត្តខេទោ, សា កិលេសូបសំហិតត្តា **ពុទ្ធានំ នត្ថិ។** អាទីយតិ អាលោកីយតិ អត្តា ឯតេនាតិ **អាទាសំ,** ធម្មភូតំ អាទាសំ **ធម្មាទាសំ,** អរិយមគ្គញាណស្សេតំ អធិវចនំ, តេន អរិយសាវកា ចតូសុ

អរិយសច្ចេសុ វិទ្ធស្តសម្មោហត្តា អត្តានម្បិ យាថាវតោ ញត្វា យាថាវតោ ព្យាករេយ្យ, តប្បកាសនតោ បន ធម្មបរិយាយស្ស សុត្តស្ស ធម្មាទាសតា វេទិតព្ពា។ **យេន ធម្មាទាសេនា**តិ ឥធ បន មគ្គធម្មមេវ វទតិ។

អវេច្ច យាថាវតោ ជានិត្វា តន្និមិត្តឧប្បន្នបសាទោ **អវេច្ចបសាទោ,** មគ្គាធិគមេន ឧប្បន្នបសាទោ , សោ បន យស្មា បាសាណបព្ពតោ វិយ និច្ចលោ, ន ច កេនចិ ការណេន វិគច្ឆតិ, តស្មា វុត្តំ **"អចលេន អច្ចុតេនា"**តិ។

"បញ្ចសីលានី"តិ គហដ្ឋវសេនេតំ វុត្តំ តេហិ ឯកន្តបរិហរណីយតោ។ អរិយានំ បន សព្ពានិ សីលានិ កន្តានេវ។ តេនាហ **"សព្ពោបិ បនេត្ថ សំវរោ លព្ភតិយេវា"**តិ។

សព្ពេសន្តិ សព្ពេសំ អរិយានំ។ **សិក្ខាបទាវិរោធេនា**តិ យថា ភូតរោចនាបត្តិ ន ហោតិ, ឯវំ។ **យុត្តដ្ឋានេ**តិ កាតុំ យុត្តដ្ឋានេ។

អម្ពបាលីគណិកាវត្ថុវណ្ណនា

១៦១. តទា កិរ វេសាលី ឥទ្ធា ផីតា សព្ពង្គសម្បន្នា អហោសិ វេបុល្លប្បត្តា, តំ សន្ធាយាហ **"ខន្ធកេ វុត្តនយេន វេសាលិយា សម្បន្នភាវោ វេទិតព្ពោ"**តិ។ តស្មិំ កិរ ភិក្ខុសង្ឃេ បញ្ចសតមត្តា ភិក្ខូ នវា អចិរបព្ពជិតា អហេសុំ ឱសន្នវីរិយា ច។ តថា ហិ វក្ខតិ "តត្ថ កិរ ឯកច្ចេ ភិក្ខូ ឱសន្នវីរិយា"តិអាទិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.១៦៥)។ **សតិបច្ចុបដ្ឋានត្ថ**ន្តិ តេសំ សតិបច្ចុបដ្ឋាបនត្ថំ។ **សតោ**តិ កាយាទិកេ យថាសភាវតោ ញាណសម្បយុត្តាយ សតិយា អនុស្សរតិ ឧបធារេតិ។ **សម្បជានោ**តិ សមំ បការេហិ ជានាតិ អវពុជ្ឈតិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន បរតោ **សតិបដ្ឋានវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៧៣; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១០៦) អាគមិស្សតិ។

សព្ពសង្គាហកន្តិ សរីរគតស្ស ចេវ វត្ថាលង្ការគតស្ស ចាតិ សព្ពស្ស នីលភាវស្ស សង្គាហកំ វចនំ។ **តស្សេវា**តិ នីលាតិ សព្ពសង្គាហកវសេន វុត្តអត្ថស្សេវ។ **វិភាគទស្សន**ន្តិ បភេទទស្សនំ។ យថា តេ លិច្ឆវិរាជានោ អបីតាទិវណ្ណា ឯវ កេចិ វិលេបនវសេន បីតាទិវណ្ណា ខាយឹសុ, ឯវំ អនីលាទិវណ្ណា ឯវ កេចិ វិលេបនវសេន នីលាទិវណ្ណា ខាយឹសូតិ វុត្តំ **"ន តេសំ បកតិវណ្ណោ នីលោ"**តិអាទិ។ នីលោ មណិ ឯតេសូតិ **នីលមណិ,** ឥន្ទនីលមហានីលាទិនីលរតនវិនទ្ធា អលង្ការា។ តេ កិរ សុវណ្ណវិរចិតេ ហិ មណិឱភាសេហិ ឯកនីលា វិយ ខាយន្តិ។ **នីលមណិខចិតា**តិ នីលរតនបរិក្ខិត្តា។ **នីលវត្ថបរិក្ខិត្តា**តិ នីលវត្ថនីលកម្ពលបរិក្ខេបា។ **នីលវម្មិកេហី**តិ នីលកយដបរិក្ខិត្តេហិ។ **សព្ពបទេសូ**តិ "បីតា ហោន្តី"តិអាទិសព្ពបទេសុ។ **បរិវដ្ដេសី**តិ បដិឃដ្ដេសិ។ អាហរន្តិ ឥមស្មា រាជបុរិសា ពលិន្តិ **អាហារោ,** តប្បត្តជនបទោតិ អាហ **"សាហារន្តិ សជនបទ"**ន្តិ។ អង្គុលិផោដោបិ អង្គុលិយា ចាលនវសេនេវ ហោតីតិ វុត្តំ **"អង្គុលី ចាលេសុ"**ន្តិ។ **អម្ពកាយា**តិ មាតុគាមេន។ ឧបចារវចនំ ហេតំ ឥត្ថីសុ, យទិទំ "អម្ពកា មាតុគាមោ ជននិកា"តិ។

អវលោកេថាតិ អបវត្តិត្វា ឱលោកនំ ឱលោកេថ។ តំ បន អបវត្តិត្វា ឱលោកនំ អនុ អនុ ទស្សនំ ហោតីតិ អាហ **"បុនប្បុនំ បស្សថា"**តិ។ **ឧបនេថា**តិ "យថាយំ លិច្ឆវិរាជបរិសា សោភាតិសយេន យុត្តា, ឯវំ តាវតឹសបរិសា"តិ ឧបនយំ ករោថ។ តេនាហ **"តាវតឹសេហិ សមកេ កត្វា បស្សថា"**តិ។

"ឧបសំហរថ ភិក្ខវេ លិច្ឆវិបរិសំ តាវតឹសសទិស"ន្តិ នយិទំ និមិត្តគ្គាហេ និយោជនំ, កេវលំ បន ទិព្ពសម្បត្តិសទិសា ឯតេសំ រាជូនំ ឥស្សរិយសម្បត្តីតិ អនុបុព្ពិកថាយ សគ្គសម្បត្តិកថនំ វិយ ទដ្ឋព្ពំ។ តេសុ បន ភិក្ខូសុ ឯកច្ចានំ តត្ថ និមិត្តគ្គាហោបិ សិយា, តំ សន្ធាយ វុត្តំ **"និមិត្តគ្គាហេ ឧយ្យោជេតី"**តិ។ **ហិតកាមតាយ** តេសំ ភិក្ខូនំ យថា អាយស្មតោ នន្ទស្ស ហិតកាមតាយ សគ្គសម្បត្តិទស្សនំ។ តេនាហ **"តត្រ កិរា"**តិអាទិ។ **ឱសន្នវីរិយា**តិ សម្មាបដិបត្តិយំ អវសន្នវីរិយា, ឱស្សដ្ឋវីរិយា វាតិ អត្ថោ។ **អនិច្ចលក្ខណវិភាវនត្ថ**ន្តិ តេសំ រាជូនំ វសេន ភិក្ខូនំ អនិច្ចលក្ខណវិភូតភាវត្ថំ។

វេឡុវគាមវស្សូបគមនវណ្ណនា

១៦៣. **សមីបេ វេឡុវគាមោ**តិ បុព្ពណ្ហំ វា សាយន្ហំ វា គន្ត្វា និវត្តនយោគ្យេ អាសន្នដ្ឋានេ និវិដ្ឋោ បរិវារគាមោ។ **សង្គម្មា**តិ សម្មា គន្ត្វា។ **អស្សវា**តិ ភត្តវតោ។

១៦៤. ផរុសោតិ កក្ខឡោ, គរុគរោតិ អត្ថោ។ **វិសភាគរោគោ**តិ ធាតុវិសភាគតាយ សមុដ្ឋិតោ ពហលតររោគោ, ន អាពាធមត្តំ។ **ញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា**តិ វេទនានំ ខណិកតំ, ទុក្ខតំ, អត្តសុញ្ញតញ្ច យាថាវតោ ញាណេន បរិច្ឆិជ្ជ បរិតុលេត្វា។ **អធិវាសេសី**តិ តា អភិភវន្តោ យថាបរិមទ្ទិតាការសល្លក្ខណេន អត្តនិ អារោបេត្វា វាសេសិ, ន តាហិ អភិភុយ្យមានោ។ តេនាហ "**អវិហញ្ញមានោ**"តិអាទិ។ **អទុក្ខិយមានោ**តិ ចេតោទុក្ខវសេន អទុក្ខិយមានោ , កាយទុក្ខំ បន "នត្ថី"តិ ន សក្កា វត្តុំ។ អសតិ ហិ តស្មឹ អធិវាសនាយ ឯវ អសម្ភវោតិ។ **អនាមន្តេត្វា**តិ អនាលបិត្វា។ **អនបលោកេត្វា**តិ អវិស្សជ្ជិត្វា។ តេនាហ "**ឱវាទានុសាសនឹ អទត្វាតិ វុត្តំ ហោតី**"តិ។ **បុព្ពភាគវីរិយេនា**តិ ផលសមាបត្តិយា បរិកម្មវីរិយេន។ **ផលសមាបត្តិវីរិយេនា**តិ ផលសមាបត្តិសម្បយុត្តវីរិយេន។ **វិក្ខម្ភេត្វា**តិ វិនោទេត្វា។ យថា នាម បុប្ផសមយេ ចម្បកាទិរុក្ខេ វេខេ ទិន្នេ យាវ សោ វេខោ នាបនីយតិ, តាវស្ស បុប្ផសមត្ថតា វិក្ខម្ភិតា វិនោទិតា ហោតិ, ឯវមេវ យថាវុត្តវីរិយវេខទានេន តា វេទនា សត្ថុ សរីរេ យថាបរិច្ឆិន្នំ កាលំ វិក្ខម្ភិតា វិនោទិតា អហេសុំ។ តេន វុត្តំ "វិក្ខម្ភេត្វាតិ វិនោទេត្វា"តិ។ **ជីវិតម្បិ ជីវិតសង្ខារោ** កម្មុនា សង្ខរីយតីតិ កត្វា។ **ឆិជ្ជមានំ** វិរោធិបច្ចយសមាយោគេន បយោគសម្បត្តិយា **ឃដេត្វា ឋបីយតិ។ អធិដ្ឋាយា**តិ អធិដ្ឋានំ កត្វា។ តេនាហ "ទសមាសេ មា ឧប្បជ្ជិត្ថាតិ សមាបត្តឹ សមាបជ្ជី"តិ។ តំ បន "អធិដ្ឋានំ, បវត្តន"ន្តិ ច វត្តព្ពតំ អរហតីតិ វុត្តំ "**អធិដ្ឋហិត្វា បវត្តេត្វា**"តិ។

ខណិកសមាបត្តីតិ តាទិសំ បុព្ពាភិសង្ខារំ អកត្វា ឋានសោ សមាបជ្ជិតព្ពសមាបត្តិ។ **បុន សរីរំ វេទនា អជ្ឈោត្ថរតិ** សវិសេសបុព្ពាភិសង្ខារស្ស អកតត្តា។ រូបសត្តកអរូបសត្តកានិ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាសុ** (វិសុទ្ធិ. ដី. ២.៧០៦, ៧១៧) វិត្ថារិតនយេន វេទិតព្ពានិ។ **សុដ្ឋុ វិក្ខម្ភេតិ** បុព្ពាភិសង្ខារស្ស សាតិសយត្តា។ ឥទានិ តមត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ "**យថា នាមា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **អបព្យូឡ្ហោ**តិ អបនីតោ។ **ចុទ្ទសហាការេហិ សន្នេត្វា**តិ តេសំយេវ រូបសត្តកអរូបសត្តកានំ វសេន ចុទ្ទសហិ បការេហិ វិបស្សនាចិត្តំ, សកលមេវ វា អត្តភាវំ វិសភាគរោគសញ្ចនិតលូខភាវនិរោគករណាយ សិនេហេត្វា **ន ឧប្បជ្ជិស្សតិ** សម្មាសម្ពុទ្ធេន សាតិសយសមាបត្តិវេគេន សុវិក្ខម្ភិតត្តា។

គិលានោ ហុត្វា បុន វុដ្ឋិតោតិ បុព្ពេ គិលានោ ហុត្វា បុន តតោ គិលានភាវតោ វុដ្ឋិតោ។ មធុរកភាវោ នាម សរីរស្ស ថម្ភិតត្តំ, តំ បន គរុភាវបុព្ពកន្តិ អាហ "**សញ្ជាតគរុភាវោ សញ្ជាតថទ្ធភាវោ**"តិ។ "**នានាការតោ ន ឧបដ្ឋហន្តី**"តិ ឥមិនា ទិសាសម្មោហោបិ មេ អហោសិ សោកពលេនាតិ ទស្សេតិ។ **សតិបដ្ឋានាទិធម្មា**តិ កាយានុបស្សនាទយោ អនុបស្សនាធម្មា បុព្ពេ វិភូតា ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តាបិ ឥទានិ **មយ្ហំ បាកដា ន ហោន្តិ។**

១៦៥. អព្ភន្តរំ ករោតិ នាម អត្ថនិយេវ ឋបនតោ។ **បុគ្គលំ អព្ភន្តរំ ករោតិ នាម** សមានត្តតាវសេន ធម្មេន បុព្ពេ តស្ស សង្គណ្ហតោ។ **ទហរកាលេ**តិ អត្តនោ ទហរកាលេ។ **កស្សចិ អកថេត្វា**តិ កស្សចិ អត្តនោ អន្តេវាសិកស្ស ឧបនិគូហភូតំ គន្ថំ អកថេត្វា។ **មុដ្ឋឹ កត្វា**តិ មុដ្ឋិគតំ វិយ រហសិភូតំ កត្វា។ យស្មឹ វា នដ្ឋេ សព្ពោ តំមូលកោ ធម្មោ វិនស្សតិ, សោ អាទិតោ មូលភូតោ ធម្មោ, មុស្សតិ វិនស្សតិ ធម្មោ ឯតេន នដ្ឋេនាតិ **មុដ្ឋិ**, តំ តថារូបំ មុដ្ឋឹ កត្វា បរិហរិត្វា **ឋបិតំ កិញ្ចិ នត្ថីតិ ទស្សេតិ។**

អហមេវាតិ អវធារណំ ភិក្ខុសង្ឃបរិហរណស្ស អញ្ញសាធារណិច្ឆាទស្សនត្ថំ, អវធារណេន បន វិនា "**អហំ ភិក្ខុសង្ឃ**"ន្តិអាទិ ភិក្ខុសង្ឃបរិហរណេ អហំការមមំការាភាវទស្សនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឧទ្ទិសិតព្ពដ្ឋេនា**តិ "សត្ថា"តិ ឧទ្ទិសិតព្ពដ្ឋេន។ **មា វា អហេសុំ** ភិក្ខូតិ អធិប្បាយោ។ "មា វា អហោសី"តិ វា បាឋោ។ **ឯវំ ន ហោតី**តិ "អហំ ភិក្ខុសង្ឃំ បរិហរិស្សាមី"តិអាទិ អាការេន ចិត្តប្បវត្តិ ន ហោតិ។ "**បច្ឆិមវយអនុប្បត្តភាវទីបនត្ថំ វុត្ត**"ន្តិ ឥមិនា វយោ វិយ ពុទ្ធកិច្ចម្បិ បរិយោសិតកម្មន្តិ ទីបេតិ។ សកដស្ស ពាហប្បទេសេ ទឡ្ហីភាវាយ វេឋទានំ **ពាហពន្ធោ។** ចក្កនេមិសន្ធីនំ ទឡ្ហីភាវាយ វេឋទានំ **ចក្កពន្ធោ។**

តមត្ថន្តិ វេឋមិស្សកេន មញ្ញេតិ វុត្តមត្ថំ។ រូបាទយោ ឯវ ធម្មា សវិគ្គហោ វិយ ឧបដ្ឋានតោ រូបនិមិត្តាទយោ, តេសំ **រូបនិមិត្តាទីនំ។ លោកិយានំ វេទនាន**ន្តិ យាសំ និរោធនេន ផលសមាបត្តិ សមាបជ្ជិតព្ពា, តាសំ និរោធា ផាសុ ហោតិ, តថា ពាឡ្ហវេទនាភិតុន្នសរីរស្សាបិ។ **តទត្ថាយា**តិ ផលសមាបត្តិវិហារត្ថាយ។ ទ្វីហិ ភាគេហិ អាបោ គតោ ឯត្ថាតិ **ទីបោ,** ឱឃេន បរិគតោ ហុត្វា អនជ្ឈោត្ថដោ ភូមិភាគោ, ឥធ បន ចតូហិបិ ឱឃេហិ, សំសារមហោឃេនេវ វា អនជ្ឈោត្ថដោ អត្តា "ទីបោ"តិ អធិប្បេតោ។ តេនាហ "**មហាសមុទ្ទគតា**"តិអាទិ។ **អត្តសរណា**តិ អត្តប្បដិសរណា។ **អត្តគតិកា វា**តិ អត្តបរាយណាវ ។ **មា អញ្ញគតិកា**តិ អញ្ញំ កិញ្ចិ គតឹ បដិសរណំ បរាយណំ មា ចិន្តយិត្ថ។ កស្មា? អត្តា នាមេត្ថ បរមត្ថតោ ធម្មោ អព្ភន្តរដ្ឋេន, សោ ឯវំ សម្បាទិតោ តុម្ហាកំ ទីបំ តាណំ គតិ បរាយណន្តិ។ តេន វុត្តំ "**ធម្មទីបា**"តិអាទិ។ តថា ចាហ "អត្តា ហិ អត្តនោ នាថោ, កោ ហិ នាថោ បរោ សិយា"តិ (ធ. ប. ១៦០, ៣៨០) ឧបទេសមត្តមេវ ហិ បរស្មឹ បដិពទ្ធំ, អញ្ញា សព្ពា សម្បត្តិ បុរិសស្ស អត្តាធីនា ឯវ។ តេនាហ ភគវា "តុម្ហេហិ កិច្ចំ អាតប្បំ, អក្ខាតារោ

តថាគតា''តិ (ធ. ប. ២៧៦)។ **តមគ្គេ**តិ តមយោគស្ស អគ្គេ តស្ស អតិក្កន្តាភាវតោ។ តេនេវាហ **''តមេ អគ្គតមា''**តិអាទិ។ **មមា**តិ មម សាសនេ។ **សព្ពេបិ តេ ចតុសតិបដ្ឋានគោចរា វា**តិ ចតុព្ពិធំ សតិបដ្ឋានំ ភាវេត្វា ព្រូហេត្វា តទេវ គោចរំ អត្តនោ បវត្តិដ្ឋានំ កត្វា ឋិតា ឯវ **ភិក្ខូ អគ្គេ ភវិស្សន្តិ។**

ទុតិយភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និមិត្តោភាសកថាវណ្ណនា

១៦៦. អនេកវារំ ភគវា វេសាលិយំ វិហរតិ, តស្មា ឥមំ វេសាលិប្បវេសនំ និយមេត្វា ទស្សេតុំ ''កទា បាវិសី''តិ បុច្ឆិត្វា អាគមនតោ បដ្ឋាយ តំ ទស្សេន្តោ **''ភគវា កិរា''**តិអាទិមាហ។ **អាគតមគ្គេនេវា**តិ បុព្ពេ យាវ វេឡុវគាមកា អាគតមគ្គេនេវ បដិនិវត្តេន្តោ។ **យថាបរិច្ឆេទេនា**តិ យថាបរិច្ឆិន្នកាលេន។ **តតោ**តិ ផលសមាបត្តិតោ។ **អយ**ន្តិ ឥទានិ វុច្ចមានាការោ។ **ទិវាដ្ឋានោលោកនា**ទិ បរិនិព្ពានស្ស ឯកន្តិកភាវទស្សនំ។ **ឱស្សដ្ឋោ**តិ វិស្សដ្ឋោ **អាយុសង្ខារោ** ''សត្តាហមេវ មយា ជីវិតព្ព''ន្តិ។

ជេដ្ឋកនិដ្ឋភាតិកានន្តិ សព្ពេវ សព្រហ្មចារិនោ សន្ធាយ វទតិ។

បដិបាទេស្សាមីតិ មគ្គបដិបត្តិយា និយោជេស្សាមិ។ **មណិផលកេ**តិ មណិខចិតេ បមុខេ អត្ថតផលកេ។ **តំ បឋមំ ទស្សន**ន្តិ យំ វេឡុវនេ បរិព្ពាជករូបេន អាគតស្ស សិទ្ធំ ទស្សនំ, តំ បឋមទស្សនំ។ យំ វា អនោមទស្សិស្ស ភគវតោ វចនំ សទ្ទហន្តេន តទា អភិនីហារកាលេ បច្ចក្ខតោ វិយ តុម្ហាកំ ទស្សនំ សិទ្ធំ, តំ បឋមទស្សនំ។ **បច្ឆាគមនចារិក**ន្តិ បច្ឆាគមនត្ថំ ចារិកំ។

សត្តាហន្តិ អច្ចន្តសំយោគេ ឧបយោគវចនំ។ ថេរស្ស ជាតោវរកគេហំ កិរ ឥតរគេហតោ វិវេកដ្ឋំ, វិវដង្គណញ្ច, តស្មា ទេវព្រហ្មានំ ឧបសង្កមនយោគ្យន្តិ **''ជាតោវរកំ បដិជគ្គថា''**តិ វុត្តំ។ **សោ**តិ ឧបរេវតោ។ **តំ បវត្តិ**ន្តិ តត្ថ វសិតុកាមតាយ វុត្តំ តំ។

''ជានន្តាបិ តថាគតា បុច្ឆន្តី''តិ (បារា. ១៦, ១៦៥) ឥមិនា នីហារេន **ថេរោ ''កេ តុម្ហេ''**តិ បុច្ឆិ។ ''ត្វំ ចតូហិ មហារាជេហិ មហន្តតរោ''តិ បុដ្ឋោ អត្តនោ មហត្តំ សត្ថុ ឧបរិ បក្ខិបន្តោ **''អារាមិកសទិសា ឯតេ ឧបាសិកេ អម្ហាកំ សត្ថុនោ''**តិ អាហ។ សាវកសម្បត្តិកិត្តនម្បិ ហិ អត្ថតោ សត្ថុ សម្បត្តីយេវ វិភាវេតិ។

សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋាយាតិ ថេរស្ស ទេសនានុភាវេន, អត្តនោ ច ឧបនិស្សយសម្បត្តិយា ញាណស្ស បរិបក្កត្តា សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋហិត្វា។

អយន្តិ យថាវុត្តា។ **ឯត្ថា**តិ ''វេសាលី បិណ្ឌាយ បាវិសី''តិ ឯតស្មិំ វេសាលីបវេសេ។ **អនុបុព្ពីកថា**តិ អនុបុព្ពទីបនី កថា។

១៦៧. **ឧទេនយក្ខស្ស ចេតិយដ្ឋានេ**តិ ឧទេនស្ស នាម យក្ខស្ស អាយតនភាវេន ឥដ្ឋកាហិ ចិតេ មហាជនស្ស ចិត្តីកតដ្ឋានេ។ **កតវិហារោ**តិ ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស កតវិហារោ។ **វុច្ចតី**តិ បុរិមវោហារេន ''ឧទេនចេតិយ''ន្តិ វុច្ចតិ។ **គោតមកាទីសុបី**តិ ''គោតមកចេតិយ''ន្តិ ឯវំ អាទីសុបិ។ **ឯសេវ នយោ**តិ ចេតិយដ្ឋានេ កតវិហារភាវំ អតិទិសតិ។ **វឌ្ឍិតា**តិ ភាវនាបារិបូរិវសេន បរិព្រូហិតា។ **បុនប្បុនំ កតា**តិ ភាវនាយ ពហុលីករណេន អបរាបរំ បវត្តិតា។ **យុត្តយានំ វិយ កតា**តិ យថា យុត្តំ អាជញ្ញយានំ ឆេកេន សារថិនា អធិដ្ឋិតំ យថារុចិ បវត្តតិ, ឯវំ យថារុចិបវត្តិរហតំ គមិតា។ **បតិដ្ឋានដ្ឋេនា**តិ អធិដ្ឋានដ្ឋេន។ **វត្ថុ វិយ កតា**តិ សព្ពសោ ឧបក្កិលេសវិសោធនេន ឥទ្ធិវិសយតាយ បវត្តិដ្ឋានភាវតោ សុវិសោធិតបរិស្សយវត្ថុ វិយ កតា។ **អធិដ្ឋិតា**តិ បដិបក្ខទូរីភាវតោ សុភាវិតភាវេន តំតំអធិដ្ឋានយោគ្យតាយ ឋបិតា ។ **សមន្តតោ ចិតា**តិ សព្ពភាគេន ភាវនុបចយំ គមិតា។ តេនាហ **''សុវឌ្ឍិតា''**តិ។ **សុដ្ឋុ សមារទ្ធា**តិ ឥទ្ធិភាវនាយ សិខាប្បត្តិយា សម្មទេវ សំសេវិតា។

អនិយមេនាតិ ''យស្ស កស្សចិ''តិ អនិយមវចនេន។ **និយមេត្វា**តិ ''តថាគតស្សា''តិ សរូបទស្សនេន និយមេត្វា។ **អាយុប្បមាណ**ន្តិ បរមាយុប្បមាណំ វទតិ, តស្សេវ គហណេ ការណំ **ព្រហ្មជាលសុត្តវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៤០; ទី. និ. ដី. ១.៤០) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ មហាសិវត្ថេរោ បន ''មហាពោធិសត្តានំ ចរិមភវេ បដិសន្ធិទាយិនោ កម្មស្ស អសង្ខ្យេយ្យាយុកតាសំវត្តនសមត្ថតំ ហទយេ ឋបេត្វា ពុទ្ធានំ អាយុសង្ខារស្ស

បរិស្សយវិក្ខម្ភនសមត្ថតា បាឡិយំ អាគតា ឯវាតិ ឥមំ ភទ្ទកប្បមេវ តិដ្ឋេយ្យា”តិ អវោច។ “**ខណ្ឌិច្ចាទីហិ អភិភុយ្យតី**”តិ ឯតេន យថា ឥទ្ធិពលេន ជរាយ ន បដិឃាតោ, ឯវំ តេន មរណស្សបិ ន បដិឃាតោតិ អត្ថតោ អាបន្នមេវាតិ។ “ក្វ សរោ ខិត្តោ, ក្វ ច និបតិតោ”តិ អញ្ញថា វុឌ្ឍិតេនាបិ ថេរវាទេន អដ្ឋកថាវចនមេវ សមត្ថិតន្តិ ទដ្ឋព្វំ ។ តេនាហ “**សោ ន រុច្ចតិ...បេ.... និយមិត**”ន្តិ។

បរិយុដ្ឋិតចិត្តោតិ យថា កិញ្ចិ អត្ថានត្ថំ សល្លក្ខេតុំ ន សក្កា, ឯវំ អភិភូតចិត្តោ។ សោ បន អភិភវោ មហតា ឧទកោឃេន អប្បកស្ស ឧទកស្ស អជ្ឈោត្ថរណំ វិយ អហោសីតិ វុត្តំ “**អជ្ឈោត្ថដចិត្តោ**”តិ។ **អញ្ញោបី**តិ ថេរតោ, អរិយេហិ វា អញ្ញោបិ យោ កោចិ **បុថុជ្ជនោ។** បុថុជ្ជនគ្គហណញ្ចេត្ថ យថា សព្ពេន សព្ពំ អប្បហីនវិបល្លាសោ មារេន បរិយុដ្ឋិតចិត្តោ កិញ្ចិ អត្ថំ សល្លក្ខេតុំ ន សក្កោតិ, ឯវំ ថេរោ ភគវតា កតំ និមិត្តោភាសំ សព្ពសោ ន សល្លក្ខេសីតិ ទស្សនត្ថំ។ តេនាហ “**មារោ ហី**”តិអាទិ។ **ចត្តារោ វិបល្លាសា**តិ អសុភេ “សុភ”ន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ, ចិត្តវិបល្លាសោ, ទុក្ខេ “សុខ”ន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ, ចិត្តវិបល្លាសោតិ ឥមេ ចត្តារោ វិបល្លាសា។ **តេនា**តិ យទិបិ ឥតរេ អដ្ឋ វិបល្លាសា បហីនា, តថាបិ យថាវុត្តានំ ចតុន្នំ វិបល្លាសានំ អប្បហីនភាវេន។ **អស្សា**តិ ថេរស្ស។ **មទ្ទតី**តិ ផុសនមត្តេន មទ្ទន្តោ វិយ ហោតិ, អញ្ញថា តេន មទ្ទិតេ សត្តានំ មរណមេវ សិយា។ **កឹ សក្ខិស្សតិ**, ន សក្ខិស្សតីតិ អធិប្បាយោ។ កស្មា ន សក្ខិស្សតិ, ននុ ឯស អគ្គសាវកស្ស កុច្ឆឹ បវិដ្ឋោតិ? សច្ចំ បវិដ្ឋោ, តញ្ច ខោ អត្តនោ អានុភាវទស្សនត្ថំ, ន វិពាធនាធិប្បាយេន។ វិពាធនាធិប្បាយេន បន ឥធ “កឹ សក្ខិស្សតី”តិ វុត្តំ ហទយមទ្ទនស្ស អធិគតត្តា។ **និមិត្តោភាស**ន្តិ ឯត្ថ “តិដ្ឋតុ ភគវា កប្ប”ន្តិ សកលកប្បំ អវដ្ឋានយាចនាយ “យស្ស កស្សចិ អានន្ទ ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ភាវិតា”តិអាទិនា អញ្ញាបទេសេន អត្តនោ ចតុរិទ្ធិបាទភាវនានុភាវេន កប្បំ អវដ្ឋានសមត្ថតាវសេន សញ្ញុប្បាទនំ **និមិត្តំ,** តថា បន បរិយាយំ មុញ្ចិត្វា ឧជុកំយេវ អត្តនោ អធិប្បាយវិភាវនំ **ឱភាសោ។ ជានន្តោយេវ** វាតិ មារេន បរិយុដ្ឋិតភាវំ ជានន្តោ ឯវ។ អត្តនោ អបរាធហេតុតោ សត្តានំ សោកោ តនុកោ ហោតិ, ន ពលវាតិ អាហ “**ទោសារោបនេន សោកតនុករណត្ថ**”ន្តិ។ កឹ បន ថេរោ មារេន បរិយុដ្ឋិតចិត្តកាលេ បវត្តឹ បច្ឆា ជានាតីតិ? ន ជានាតិ សភាវេន, ពុទ្ធានុភាវេន បន អនុជានាតិ។

មារយាចនកថាវណ្ណនា

១៦៨. អនត្ថេ និយោជេន្តោ គុណមារណេន មារេតិ, វិរាគវិពន្ធនេន វា ជាតិនិមិត្តតាយ តត្ថ តត្ថ ជាតំ ជាតំ មារេន្តោ វិយ ហោតីតិ “**មារេតីតិ មារោ**”តិ វុត្តំ។ អតិវិយ បាបតាយ **បាបិមា។** កណ្ហធម្មេហិ សមន្នាគតោ **កណ្ហោ។** វិរាគាទិគុណានំ អន្តករណតោ **អន្តកោ។** សត្តានំ អនត្ថាវហបដិបត្តឹ ន មុច្ចតីតិ **នមុចិ។** អត្តនោ មារបាសេន បមត្តេ ពន្ធតិ, បមត្តា វា ពន្ធូ ឯតស្សាតិ **បមត្តពន្ធុ។** សត្តមសត្តាហតោ បរំ សត្ត អហានិ សន្ធាយាហ “**អដ្ឋមេ សត្តាហេ**”តិ ន បន បល្លង្កសត្តាហាទិ វិយ និយតកិច្ចស្ស អដ្ឋមសត្តាហស្ស នាម លព្ភនតោ។ សត្តមសត្តាហស្ស ហិ បរតោ អជបាលនិគ្រោធមូលេ មហាព្រហ្មុនោ, សក្កស្ស ច ទេវរញ្ញោ បដិញ្ញាតធម្មទេសនំ ភគវន្តំ ញត្វា “ឥទានិ សត្តេ ធម្មទេសនាយ មម វិសយំ អតិក្កមាបេស្សតី”តិ សញ្ជាតទោមនស្សោ ហុត្វា ឋិតោ ចិន្តេសិ “ហន្ទ ទានាហំ នំ ឧបាយេន បរិនិព្ពាបេស្សាមិ, ឯវមស្ស មនោរថោ អញ្ញថត្តំ គមិស្សតិ, មម ច មនោរថោ ឥជ្ឈិស្សតី”តិ ។ ឯវំ បន ចិន្តេត្វា ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ឯកំ អន្តំ ឋិតោ “បរិនិព្ពាតុ ទានិ ភន្តេ ភគវា”តិអាទិនា បរិនិព្ពានំ យាចិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ “**អដ្ឋមេ សត្តាហេ**”តិអាទិ។ តត្ថ **អជ្ជា**តិ អាយុសង្ខារោស្សជ្ជនទិវសំ សន្ធាយាហ។ ភគវា ចស្ស អភិសន្ធឹ ជានន្តោបិ តំ អនាវិកត្វា បរិនិព្ពានស្ស អកាលភាវមេវ បកាសេន្តោ យាចនំ បដិក្ខិបិ។ តេនាហ “**ន តាវាហ**”ន្តិអាទិ។

មគ្គវសេន វិយត្តាតិ សច្ចសម្បដិវេធវេយ្យត្តិយេន ព្យត្តា។ **តថេវ វិនីតា**តិ មគ្គវសេន កិលេសានំ សមុច្ឆេទវិនយនេន វិនីតា។ **តថា វិសារទា**តិ អរិយមគ្គាធិគមេនេវ សត្ថុសាសនេ វេសារជ្ជប្បត្តិយា វិសារទា , សារជ្ជករានំ ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាទិបាបធម្មានំ វិគមេន វិសារទភាវំ បត្តាតិ អត្ថោ។ យស្ស សុតស្ស វសេន វដ្ដទុក្ខតោ និស្សរណំ សម្ភវតិ, តំ ឥធ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន “សុត”ន្តិ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**តេបិដកវសេនា**”តិ។ តិណ្ណំ បិដកានំ សមូហោ **តេបិដកំ,** តីណិ វា បិដកានិ តិបិដកំ, តិបិដកមេវ **តេបិដកំ,** តស្ស វសេន។ **តមេវា**តិ យំ តំ តេបិដកំ សោតព្ពភាវេន “សុត”ន្តិ វុត្តំ, តមេវ។ **ធម្ម**ន្តិ បរិយត្តិធម្មំ។ **ធារេន្តី**តិ សុវណ្ណភាជនេ បក្ខិត្តសីហវសំ វិយ អវិនស្សន្តំ កត្វា សុប្បគុណសុប្បវត្តិភាវេន ធារេន្តិ ហទយេ ឋបេន្តិ។ ឥតិ បរិយត្តិធម្មវសេន ពហុស្សុតធម្មធរភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បដិវេធធម្មវសេនបិ តំ ទស្សេតុំ “**អថ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អរិយធម្មស្សា**តិ មគ្គផលធម្មស្ស, នវវិធស្សាបិ វា លោកុត្តរធម្មស្ស។ **អនុធម្មភូត**ន្តិ អធិគមាយ អនុរូបធម្មភូតំ។ **អនុច្ឆវិកបដិបទ**ន្តិ ច តមេវ វិបស្សនាធម្មមាហ, ឆព្ពិធា វិសុទ្ធិយោ វា។ **អនុធម្ម**ន្តិ តស្សា យថាវុត្តបដិបទាយ អនុរូបំ អភិសល្លេខិតំ អប្បិច្ឆតាទិធម្មំ។ **ចរណសីលា**តិ សមាទាយ បវត្តនសីលា។ អនុ មគ្គផលធម្មោ ឯតិស្សាតិ វា **អនុធម្មា,** វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនា, តស្សា ចរណសីលា។ **អត្តនោ អាចរិយវាទ**ន្តិ អត្តនោ អាចរិ

យស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស វាទំ។ សទេវកស្ស លោកស្ស អាចារសិក្ខាបទេន អាចរិយោ, ភគវា។ តស្ស វាទោ, ចតុសច្ចទេសនា។

អាចិក្ខិស្សន្តីតិ អាទិតោ កថេស្សន្តិ, អត្តនា ឧគ្គហិតនិយាមេន បរេ ឧគ្គណ្ហាបេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ **ទេសេស្សន្តី**តិ វាចេស្សន្តិ, បាឡឹ សម្មា បពោធេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ **បញ្ញាបេស្សន្តី**តិ បជានាបេស្សន្តិ, សង្កាបេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ **បដ្ឋបេស្សន្តី**តិ បការេហិ ឋបេស្សន្តិ, បកាសេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ **វិវរិស្សន្តី**តិ វិវដំ ករិស្សន្តិ។ **វិភជិស្សន្តី**តិ វិភត្តំ ករិស្សន្តិ។ **ឧត្តានី ករិស្សន្តី**តិ អនុត្តានំ គម្ភីរំ ឧត្តានំ បាកដំ ករិស្សន្តិ។ **សហ ធម្មេនា**តិ ឯត្ថ **ធម្ម**-សទ្ទោ ការណបរិយាយោ "ហេតុម្ហិ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា"តិអាទីសុ (វិភ. ២៧០) វិយាតិ អាហ "**សហេតុកេន សការណេន វចនេនា**"តិ។ **សប្បាដិហារិយ**ន្តិ សនិស្សរណំ , យថា បរវាទំ ភញ្ជិត្វា សកវាទោ បតិដ្ឋហតិ, ឯវំ ហេតុទាហរណេហិ យថាធិគតមត្ថំ សម្បាទេត្វា ធម្មំ កថេស្សន្តិ។ តេនាហ "**និយ្យានិកំ កត្វា ធម្មំ ទេសេស្សន្តី**"តិ, នវវិធំ លោកុត្តរធម្មំ បពោធេស្សន្តីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច "បញ្ញាបេស្សន្តី"តិអាទីហិ ឆហិ បទេហិ ឆ អត្ថបទានិ ទស្សិតានិ, អាទិតោ បន ទ្វីហិ បទេហិ ឆ ព្យញ្ជនបទានិ។ ឯត្តាវតា តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ សំវណ្ណនានយេន សង្គហេត្វា ទស្សិតំ ហោតិ។ វុត្តញ្ហេតំ **នេត្តិយំ** "ទ្វាទសបទានិ សុត្តំ, តំ សព្ពំ ព្យញ្ជនញ្ច អត្ថោ ចា"តិ (នេត្តិ. សង្គហវារ)។

សិក្ខត្តយសង្គហិតន្តិ អធិសីលសិក្ខាទិសិក្ខត្តយសង្គហណំ។ **សកលំ សាសនព្រហ្មចរិយ**ន្តិ អនវសេសំ សត្ថុសាសនភូតំ សេដ្ឋចរិយំ។ **សមិទ្ធ**ន្តិ សម្មទេវ វឌ្ឍិតំ។ **ឈានស្សាទវសេនា**តិ តេហិ តេហិ ភិក្ខូហិ សមធិគតឈានសុខវសេន។ **វុទ្ធិប្បត្ត**ន្តិ ឧឡារបណីតភាវគមនេន សព្ពសោ បរិវុទ្ធឹ ឧបគតំ។ **សព្ពបាលិផុល្លំ វិយ អភិញ្ញាសម្បត្តិវសេន** អភិញ្ញាសម្បទាហិ សាសនាភិវុទ្ធិយា មត្ថកប្បត្តិតោ។ **បតិដ្ឋិតវសេនា**តិ បតិដ្ឋានវសេន, បតិដ្ឋប្បត្តិយាតិ អត្ថោ។ បដិវេធវសេន ពហុនោ ជនស្ស ហិតន្តិ **ពាហុជញ្ញំ។** តេនាហ "**ពាហុជនាភិសមយវសេនា**"តិ។ បុថុ បុថុលំ ភូតំ ជាតំ, បុថុ វា បុថុត្តំ ភូតំ បត្តន្តិ **បុថុភូតំ។** តេនាហ "**សព្ពាការ...បេ.... បត្ត**"ន្តិ។ **សុដ្ឋុ បកាសិត**ន្តិ សុដ្ឋុ សម្មទេវ អាទិកល្យាណាទិភាវេន បវេទិតំ។

អាយុសង្ខារឱស្សជ្ជនវណ្ណនា

១៦៨. សតី សូបដ្ឋិតំ កត្វាតិ អយំ កាយាទិវិភាគោ អត្តភាវសញ្ញិតោ ទុក្ខភារោ មយា ឯត្តកំ កាលំ វហិតោ, ឥទានិ បន ន វហិតព្ពោ, ឯតស្ស អវហនត្ថំ ចិរតរំ កាលំ អរិយមគ្គសម្ភារោ សម្ភតោ, ស្វាយំ អរិយមគ្គោ បដិវិទ្ធោ, យតោ ឥមេ កាយាទយោ អសុភាទិតោ សម្មទេវ បរិញ្ញាតា, ចតុព្ពិធម្បិ សម្មាសតី យថាតថំ វិសយេ សុដ្ឋុ ឧបដ្ឋិតំ កត្វា។ **ញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា**តិ យស្មា ឥមស្ស អត្តភាវសញ្ញិតស្ស ទុក្ខភារស្ស វហនេ បយោជនភូតំ អត្តហិតំ តាវ មហាពោធិមូលេ ឯវ បរិសមាបិតំ, បរហិតំ បន ពុទ្ធវេនេយ្យវិនយនំ បរិសមាបិតព្ពំ, តំ ឥទានិ មាសត្តយេនេវ បរិសមាបនំ បាបុណិស្សតិ, តស្មា អភាសិ "វិសាខបុណ្ណមាយំ បរិនិព្ពាយិស្សាមី"តិ, ឯវំ ពុទ្ធញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា សព្ពភាគេន និច្ឆយំ កត្វា។ **អាយុសង្ខារំ វិស្សជ្ជី**តិ អាយុនោ ជីវិតស្ស អភិសង្ខារកំ ផលសមាបត្តិធម្មំ "ន សមាបជ្ជិស្សាមី"តិ វិស្សជ្ជិ តំវិស្សជ្ជនេនេវ តេន អភិសង្ខរិយមានំ ជីវិតសង្ខារំ "នប្បវត្តេស្សាមី"តិ វិស្សជ្ជិ។ តេនាហ "**តត្ថា**"តិអាទិ។ ឋានមហន្តតាយបិ បវត្តិអាការមហន្តតាយបិ **មហន្តោ បថវីកម្បោ។** តត្ថ ឋានមហន្តតាយ ភូមិចាលស្ស មហត្តំ ទស្សេតុំ "**តទា កិរ...បេ.... កម្បិត្ថា**"តិ វុត្តំ។ សា បន ជាតិក្ខេត្តភូតា ទសសហស្សី លោកធាតុ ឯវ, ន យា កាចិ, យា មហាភិនីហារមហាជាតិអាទីសុបិ កម្បិត្ថ។ តទាបិ តត្តិកាយ ឯវ កម្បនេ កឹ ការណំ ? ជាតិក្ខេត្តភាវេន តស្សេវ អាទិតោ បរិគ្គហស្ស កតត្តា។ បរិគ្គហករណំ ចស្ស ធម្មតាវសេន វេទិតព្ពំ។ តថា ហិ បុរិមពុទ្ធានម្បិ តាវតកមេវ ជាតិក្ខេត្តំ អហោសិ។ តថា ហិ វុត្តំ "ទសសហស្សី លោកធាតូ, និស្សទ្ទា ហោន្តិ និរាកុលា...បេ.... មហាសមុទ្ទោ អាភុជតិ, ទសសហស្សី បកម្បតី"តិ ច អាទិ (ពុ. វំ. ៨៤-៩១)។ ឧទកបរិយន្តំ កត្វា ឆប្បការបវេធនេន អវិតរាគេ ភីសេតីតិ ភីសនោ, សោ ឯវ **ភីសនកោ**តិ អាហ "**ភយជនកោ**"តិ។ **ទេវភេរិយោ**តិ ទេវទុន្ទុភិសទ្ទស្ស បរិយាយវចនមត្តំ។ ន ចេត្ថ កាចិ ភេរី "ទេវទុន្ទុភី"តិ អធិប្បេតា, អថ ខោ ឧប្បាតភាវេន លព្ភមានោ អាកាសគតោ និគ្ឃោសសទ្ទោ។ តេនាហ "**ទេវោ**"តិអាទិ។ **ទេវោ**តិ មេឃោ។ តស្ស ហិ អច្ឆភាវេន អាកាសស្ស វស្សាភាវេន សុក្ខគជ្ជិតសញ្ញិតេ សទ្ទេ និច្ឆរន្តេ ទេវទុន្ទុភិសមញ្ញា។ តេនាហ "**ទេវោ សុក្ខគជ្ជិតំ គជ្ជី**"តិ។

បីតិវេគវិស្សដ្ឋន្តិ "ឯវំ ចិរតរំ កាលំ វហិតោ អយំ អត្តភាវសញ្ញិតោ ទុក្ខភារោ, ឥទានិ ន ចិរស្សេវ និក្ខិបិស្សតី"តិ សញ្ជាតសោមនស្សោ ភគវា សភាវេនេវ បីតិវេគវិស្សដ្ឋំ **ឧទានំ ឧទានេសិ។** ឯវំ បន ឧទានេន្តេន អយម្បិ អត្ថោ សាធិតោ ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ អដ្ឋកថាយំ "**កស្មា**"តិអាទិ វុត្តំ។

តុលិយតីតិ **តុល**ន្តិ **តុល**-សទ្ទោ កម្មសាធនោតិ ទស្សេតុំ **“តុលិត”**ន្តិ វុត្តំ។ អប្បានុភាវតាយ **បរិច្ឆិន្នំ។** តថា ហិ តំ បរិតោ ខណ្ឌិតភាវេន “បរិត្ត”ន្តិ វុច្ចតិ។ បដិបក្ខវិក្ខម្ភនតោ ទីឃសន្តានតាយ, វិបុលផលតាយ ច **ន តុលំ** ន បរិច្ឆិន្នំ។ យេហិ ការណេហិ បុព្ពេ អវិសេសតោ មហគ្គតំ “អតុល”ន្តិ វុត្តំ, តានិ ការណានិ រូបាវចរតោ អារុប្បស្ស សាតិសយានិ វិជ្ជន្តីតិ **“អរូបាវចរំ អតុល”**ន្តិ វុត្តំ, ឥតរញ្ច **“តុល”**ន្តិ, **អប្បវិបាកំ** តីសុបិ កម្មេសុ យំ តនុវិបាកំ ហីនំ, តំ **តុលំ។ ពហុវិបាក**ន្តិ យំ មហាវិបាកំ បណីតំ, តំ **អតុលំ។** យំ បនេត្ថ មជ្ឈិមំ, តំ ហីនំ, ឧក្កដ្ឋន្តិ ទ្វិធា ភិន្ទិត្វា ទ្វីសុ ភាគេសុ បក្ខិបិតព្ពំ។ **ហីនត្តិកវណ្ណនាយំ** វុត្តនយេនេវ អប្បពហុវិបាកតំ និទ្ធារេត្វា តស្ស វសេន តុលាតុលភាវោ វេទិតព្ពោ។ សម្ភវតិ ឯតស្មាតិ **សម្ភវោ**តិ អាហ **“សម្ភវស្ស ហេតុភូត”**ន្តិ។ **និយកជ្ឈត្តរតោ**តិ សសន្តានធម្មេសុ វិបស្សនាវសេន, គោចរាសេវនាយ ច និរតោ។ សវិបាកំ សមានំ បវត្តិវិបាកមត្តទាយិកម្មំ សវិបាកដ្ឋេន **សម្ភវំ។** ន ច តំ កាមាទិភវាភិសង្ខារកន្តិ តតោ វិសេសនត្ថំ “សម្ភវ”ន្តិ វត្វា **“ភវសង្ខារ”**ន្តិ វុត្តំ។ **ឱស្សជ្ជី**តិ អរិយមគ្គេន អវស្សជ្ជិ ។ **កវចំ វិយ** អត្តភាវំ បរិយោនន្ធិត្វា ឋិតំ អត្តនិ សម្ភូតត្តា **អត្តសម្ភវំ កិលេសញ្ច អភិន្ទី**តិ កិលេសភេទសហភាវិកម្មោស្សជ្ជនំ ទស្សេន្តោ តទុភយស្ស ការណំ អវោច **“អជ្ឈត្តរតោ សមាហិតោ”**តិ។

តីរេន្តោតិ “ឧប្បាទោ ភយំ, អនុប្បាទោ ខេម”ន្តិអាទិនា វីមំសន្តោ។ “តុលេន្តោ តីរេន្តោ”តិអាទិនា សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **“បញ្ចក្ខន្ធា”**តិ អាទី វត្វា ភវសង្ខារស្ស អវស្សជ្ជនាការំ សរូបតោ ទស្សេសិ។ **“ឯវ”**ន្តិអាទិនា បន **ឧទានវណ្ណនាយំ** អាទិតោ វុត្តមត្ថំ និគមនវសេន ទស្សេសិ។

មហាភូមិចាលវណ្ណនា

១៧១. យន្តិ ករណេ វា អធិករណេ វា បច្ចត្តវចនន្តិ អធិប្បាយេន អាហ **“យេន សមយេន, យស្មឹ វា សមយេ”**តិ។ **ឧក្ខេបកវាតា**តិ ឧទកសន្ធារកវាតំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា ឋិតដ្ឋានតោ ខេបកវាតា។ **“សដ្ឋិ…បេ…. ពហល”**ន្តិ ឥទំ តស្ស វាតស្ស ឧព្ពេធប្បមាណមេវ គហេត្វា វុត្តំ, អាយាមវិត្ថារតោ បន ទសសហស្សចក្កវាឡប្បមាណម្បិ ឧទកសន្ធារកវាតំ ឧបច្ឆិន្ទតិយេវ។ **អាកាសេ**តិ បុព្ពេ វាតេន បតិដ្ឋិតោកាសេ។ **បុន វាតោ**តិ ឧក្ខេបកវាតេ តថាកត្វា វិគតេ ឧទកសន្ធារកវាតោ បុន **អាពន្ធិត្វា គណ្ហាតិ** យថា តំ ឧទកំ ន ភស្សតិ, ឯវំ ឧត្ថម្ភេន្តំ អាពន្ធនវិតាននវសេន ពន្ធិត្វា គណ្ហាតិ។ **តតោ ឧទកំ ឧគ្គច្ឆតី**តិ តតោ អាពន្ធិត្វា គហណតោ តេន វាតេន ឧត្ថម្ភិតំ ឧទកំ ឧគ្គច្ឆតិ ឧបរិ គច្ឆតិ។ **ហោតិយេវា**តិ អន្តរន្តរា ហោតិយេវ។ **ពហលភាវេនា**តិ មហាបថវិយា មហន្តភាវេន។ សកលា ហិ មហាបថវី តទា ឱគ្គច្ឆតិ, ឧគ្គច្ឆតិ ច, តស្មា កម្បនំ **ន បញ្ញាយតិ។**

ឥជ្ឈនស្សាតិ ឥច្ឆិតត្ថសិជ្ឈនស្ស។ **អនុភវិតព្ពស្ស**ឥស្សរិយសម្បត្តិអាទិកស្ស។ **បរិត្តា**តិ បដិលទ្ធមត្តា នាតិសុភាវិតា។ តថា ច ភាវនា ពលវតី ន ហោតីតិ អាហ **“ទុព្ពលា”**តិ។ សញ្ញាសីសេន ហិ ភាវនា វុត្តា។ **អប្បមាណា**តិ បគុណា សុភាវិតា។ សា ហិ ចិរា ទទ្ធតរា ហោតីតិ អាហ **“ពលវា”**តិ។ “បរិត្តា បថវីសញ្ញា, អប្បមាណា អាបោសញ្ញា”តិ ទេសនាមត្តមេវ, អាបោសញ្ញាយ បន សុភាវិតាយ បថវីកម្បោ សុខេនេវ ឥជ្ឈតីតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ វេទិតព្ពោ។ **សំវេជេន្តោ** ទិព្ពសម្បត្តិយា បមត្តំ សក្កំ ទេវរាជានំ។ **វីមំសន្តោ វា** តាវទេវ សមធិគតំ អត្តនោ ឥទ្ធិពលំ។ មហាមោគ្គល្លានត្ថេរស្ស បាសាទកម្បនំ បាកដន្តិ តំ អនាមសិត្វា សង្ឃរក្ខិតសាមណេរស្ស បាសាទកម្បនំ ទស្សេតុំ **“សោ កិរាយស្មា”**តិអាទិ វុត្តំ។ បូតិមិស្សោ គន្ធោ ឯតស្សាតិ **បូតិគន្ធោ**, តេន **បូតិគន្ធេនេវ** អធិគតមាតុកុច្ឆិសម្ភវំ វិយ គន្ធេនេវ **សីសេន**, អតិវិយ ទារកោ ឯវាតិ អត្ថោ។

អាចរិយន្តិ អាចរិយូបទេសំ។ ឥទ្ធាភិសង្ខារោ នាម ឥទ្ធិវិធប្បដិបក្ខាទិភាវេន ឥច្ឆិតព្ពោ, សោ ច ឧបាយេកោសល្លស្ស អត្តនា ន សម្មា ឧគ្គហិតត្តា ន តាវ សិក្ខិតោតិ អាហ **“អសិក្ខិត្វាវ យុទ្ធំ បវិដ្ឋោសី”**តិ។ **“បិលវន្ត”**ន្តិ ឥមិនា សកលមេវ បាសាទវត្ថុំ ឧទកំ កត្វា អធិដ្ឋាតព្ពបាសាទោវ តត្ថ បិលវតីតិ ទស្សេតិ។ អធិដ្ឋានក្កមំ បន ឧបមាយ ទស្សេន្តោ **“តាត…បេ…. ជានាហី”**តិ អាហ។ តត្ថ **កបល្លកបូវ**ន្តិ អាសិត្តកបូវំ, តំ **បចន្តា** កបាលេ បឋមំ កិញ្ចិ បិដ្ឋំ ឋបេត្វា អនុក្កមេន វឌ្ឍេត្វា អន្តន្តេន **បរិច្ឆិន្ទន្តិ** បូវំ សមន្តតោ បរិច្ឆិន្នំ កត្វា ឋបេន្តិ, ឯវំ “អាបោកសិណវសេន ‘បាសាទេន បតិដ្ឋិតដ្ឋានំ ឧទកំ ហោតូ’តិ អធិដ្ឋហន្តោ សមន្តតោ បាសាទស្ស យាវ បរិយន្តា យថា ឧទកំ ហោតិ, តថា អធិដ្ឋាតព្ព”ន្តិ ឧបមាយ ឧបទិសតិ។

មហាបទានេ វុត្តមេវាតិ “ធម្មតា ឯសា, ភិក្ខវេ, យទា ពោធិសត្តោ តុសិតា កាយា ចវិត្វា មាតុកុច្ឆឹ ឱក្កមតី”តិ (ទី. និ. ២.១៨) វត្វា “អយញ្ច ទសសហស្សី លោកធាតុ សង្កម្បតិ សម្បកម្បតិ សម្បវេធតី”តិ (ទី. និ. ២.១៨), តថា “ធម្មតា ឯសា, ភិក្ខវេ, យទា ពោធិសត្តោ មាតុកុច្ឆិម្ហា និក្ខមតី”តិ (ទី. និ. ២.៣០) វត្វា “អយញ្ច ទសសហស្សី លោកធាតុ សង្កម្បតិ សម្បកម្បតិ សម្បវេធតី”តិ (ទី. និ. ២.៣២) ច មហាពោធិសត្តស្ស

គណ្ហេក្កន្តិយំ, អភិជាតិយញ្ច ធម្មតាវសេន **មហាបទានេ**បថវីកម្បស្ស វុត្តត្តា ឥតរេសុបិ ចតូសុ ឋានេសុ បថវីកម្បោ ធម្មតាវសេនេវាតិ **មហាបទានេ**អត្ថតោ វុត្តំ ឯវាតិ អធិប្បាយោ។

ឥទានិ នេសំ បថវីកម្បនំ ការណតោ, បវត្តិអាការតោ ច វិភាគំ ទស្សេតុំ **"ឥតិ ឥមេសូ"**តិអាទិ វុត្តំ។ **ធាតុកោបេនា**តិ ឧក្ខេបកធាតុសង្ខាតាយ វាយោធាតុយា បកោបេន។ **ឥទ្ធានុភាវេនា**តិ ញាណិទ្ធិយា វា កម្មវិបាកជិទ្ធិយា វា បភាវេន, តេជេនាតិ អត្ថោ។ **បុញ្ញតេជេនា**តិ បុញ្ញានុភាវេន, មហាពោធិសត្តស្ស បុញ្ញពលេនាតិ អត្ថោ។ **ញាណតេជេនា**តិ បដិវេធញាណានុភាវេន។ **សាធុការទានវសេនា**តិ យថា អនញ្ញសាធារណេន បដិវេធញាណានុភាវេន អភិហតា មហាបថវី អភិសម្ពោធិយំ អកម្បិត្ថ, ឯវំ អនញ្ញសាធារណេន ទេសនាញាណានុភាវេន អភិហតា មហាបថវី អកម្បិត្ថ, តំ បនស្សា សាធុការទានំ វិយ ហោតីតិ "សាធុការទានវសេនា"តិ វុត្តំ។

យេន បន ភគវា អសីតិអនុព្យញ្ជនបដិមណ្ឌិតទ្វត្តិំសមហាបុរិសលក្ខណ- (ទី. និ. ២.៣៣; ៣.១៩៨; ម. និ. ២.៣៨៥) វិចិត្ររូបកាយោ សព្ពាការបរិសុទ្ធសីលក្ខន្ធាទិគុណរតនសមិទ្ធិធម្មកាយោ បុញ្ញមហត្តថាមមហត្តយសមហអាឥទ្ធិមហត្តបញ្ញាមហត្តានំ បរមុក្កំសគតោ អសមោ អសមសមោ អប្បដិបុគ្គលោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អត្តនោ អត្តភាវសញ្ញិតំ ខន្ធបញ្ចកំ កប្បំ វា កប្បាវសេសំ វា ឋបេតុំ សមត្ថោបិ សង្ខតធម្មំ បដិជិគុច្ឆនាការប្បវត្តេន ញាណវិសេសេន តិណាយបិ អមញ្ញមានោ អាយុសង្ខារោស្សជ្ជនវិធិនា និរបេក្ខោ ឱស្សជ្ជិ។ តទនុភាវាភិហតា មហាបថវី អាយុសង្ខារោស្សជ្ជនេ អកម្បិត្ថ, តំ បនស្សា ការុញ្ញសភាវសណ្ឋិតា វិយ ហោតីតិ វុត្តំ **"ការុញ្ញសភាវេនា"**តិ ។ យស្មា ភគវា បរិនិព្ពានសមយេ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសង្ខ្យា សមាបត្តិយោ សមាបជ្ជិ អន្តរន្តរា ផលសមាបត្តិសមាបជ្ជនេន, តស្ស បុព្ពភាគេ សាតិសយំ តិក្ខំ សូរំ វិបស្សនាញាណញ្ច បវត្តេសិ, "យទត្ថញ្ច មយា ឯវំ សុចិរកាលំ អនញ្ញសាធារណោ បរមុក្កំសគតោ ញាណសម្ភារោ សម្ភតោ, អនុត្តរោ ច វិមោក្ខោ សមធិគតោ, តស្ស វត មេ សិខាប្បត្តផលភូតា អច្ចន្តនិដ្ឋា អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុ អជ្ជ សមិជ្ឈតី"តិ ភិយ្យោ អតិវិយ សោមនស្សប្បត្តស្ស ភគវតោ បីតិវិប្ផារាទិគុណវិបុលតរានុភាវោ បរេហិ អសាធារណញាណាតិសយោ ឧទបាទិ, យស្ស សមាបត្តិពលសមុបព្រូហិតស្ស ញាណាតិសយស្ស អានុភាវំ សន្ធាយ ឥទំ វុត្តំ "ទ្វេមេ បិណ្ឌបាតា សមសមផលា សមសមវិបាកា"តិអាទិ (ឧទា. ៧៥), តស្មា តស្ស អានុភាវេន សមភិហតា មហាបថវី អកម្បិត្ថ។ តំ បនស្សា តស្សំ វេលាយំ អារោទនាការប្បត្តិ វិយ ហោតីតិ **"អដ្ឋមោ អារោទនេនា"**តិ វុត្តំ។

ឥទានិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរន្តោ **"មាតុកុច្ឆិំ ឱក្កមន្តេ"**តិអាទិមាហ។ **អយំ បនត្ថោ**តិ "សាធុការទានវសេនា"តិអាទិនា វុត្តោ អត្ថោ។ **បថវីទេវតាយ វសេនា**តិ ឯត្ថ សមុទ្ទទេវតា វិយ មហាបថវិយា អធិទេវតា កិរ នាម អត្ថិ។ តាទិសេ ការណេ សតិ តស្សា ចិត្តវសេន អយំ មហាបថវី សង្កម្បតិ សម្បកម្បតិ សម្បវេធតិ, យថា វាតវលាហកទេវតានំ ចិត្តវសេន វាតា វាយន្តិ, សីតុណ្ហអព្ភវស្សវលាហកទេវតានំ ចិត្តវសេន សីតាទយោ ភវន្តិ។ តថា ហិ វិសាខបុណ្ណមាយំ អភិសម្ពោធិអត្ថំ ពោធិរុក្ខមូលេ និសិន្នស្ស លោកនាថស្ស អន្តរាយករណត្ថំ ឧបដ្ឋិតំ មារពលំ វិធមិតុំ –

> "អចេតនាយំ បថវី, អវិញ្ញាយ សុខំ ទុខំ;
> សាបិ ទានពលា មយ្ហំ, សត្តក្ខត្តុំ បកម្បថា"តិ។ (ចរិយា. ១.១២៤) –

វចនសមនន្តរំ មហាបថវី ភិជ្ជិត្វា សបរិសំ មារំ បរិវត្តេសិ។ **ឯត**ន្តិ សាធុការទានាទិ។ យទិបិ នត្ថិ អចេតនត្តា, ធម្មតាវសេន បន វុត្តនយេន សិយាតិ សក្កា វត្តុំ។ ធម្មតា បន អត្ថតោ ធម្មសភាវោ, សោ បុញ្ញធម្មស្ស វា ញាណធម្មស្ស វា អានុភាវសភាវោតិ។ តយិទំ សព្ពំ វិចារិតមេវ, ឯវញ្ច កត្វា –

> "ឥមេ ធម្មេ សម្មសតោ, សភាវសរសលក្ខណេ;
> ធម្មតេជេន វសុធា, ទសសហស្សី បកម្បថា"តិ។ (ពុ. វំ. ១.១៦៦);

អាទិ វចនញ្ច សមត្ថិតំ ហោតិ។

និទ្ទិដ្ឋនិទស្សនេន្តិ និទ្ទិដ្ឋស្ស អត្ថស្ស និយ្យាតនំ, និគមនន្តិ អត្ថោ។ **ឯត្តាវតា**តិ បថវីកម្បាទិឧប្បាទជននេន ចេវ បថវីកម្បស្ស ភគវតោ ហេតុនិទស្សនេន ច។ **"អទ្ធា អជ្ជ ភគវតា អាយុសង្ខារោ ឱស្សដ្ឋោ"តិ សល្លក្ខេសិ** បារិសេសញាយេន។ ឯវញ្ហិ តទា ថេរោ តមត្ថំ វីមំសេយ្យ នាយំ ភូមិកម្បោ ធាតុប្បកោបហេតុកោ តស្ស អបញ្ញាយមានរូបត្តា, ពាហិរកោបិ ឥសិ ឯវំ មហានុភាវោ ពុទ្ធកាលេ នត្ថិ,

សាសនិកោបិ សត្ថុ អនារោចេត្វា ឯវំ ករោន្តោ នាម នត្ថិ, សេសានំ បញ្ចន្នំ ឥទានិ អសម្ភវោ, ឯវំ ភូមិកម្បោ ចាយំ មហាភីសនកោ សលោមហំសោ អហោសិ, តស្មា បារិសេសតោ អាហ “អជ្ជ ភគវតា អាយុសង្ខារោ ឱស្សដ្ឋោតិ សល្លក្ខេសី”តិ។

អដ្ឋបរិសវណ្ណនា

១៧២. **ឱកាសំ អទត្វា**តិ “តិដ្ឋតុ ភន្តេ ភគវា កប្ប”ន្តិអាទិ (ទី. និ. ២.១៧៨) នយប្បវត្តាយ ថេរស្ស អាយាចនាយ អវសរំ អទត្វា។ **អញ្ញានិបិ អដ្ឋកានិ សម្បិណ្ឌេន្តោ** ហេតុអដ្ឋកតោ អញ្ញានិ បរិសាភិភាយតនវិមោក្ខវសេន តីណិ អដ្ឋកានិ សង្គហេត្វា ទស្សេន្តោ **“អដ្ឋ ខោ ឥមា”តិអាទិមាហ។** “អាយស្មតោ អានន្ទស្ស សោកុប្បត្តិំ បរិហរន្តោ វិក្ខេបំ ករោន្តោ”តិ កេចិ សហសា ភណិតេ ពលវសោកោ ឧប្បជ្ជេយ្យាតិ។

សមាគន្តព្ពតោ, សមាគច្ឆតីតិ វា **សមាគមោ,** បរិសា។ ពិម្ពិសារបមុខោ សមាគមោ **ពិម្ពិសារសមាគមោ។** សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ ពិម្ពិសារ...បេ.... សមាគមាទិសទិសំ ខត្តិយបរិសន្តិ យោជនា។ **អញ្ញេសុ ចក្កវាឡេសុបិ លព្ភតេយេវ** សត្ថុ ខត្តិយបរិសាទិឧបសង្កមនំ។ អាទិតោ តេហិ សទ្ធិំ សត្ថុ ភាសនំ **អាលាបោ។** កថនបដិកថនំ **សល្លាបោ។** ធម្មូបសញ្ហិតា បុច្ឆា បដិបុច្ឆា **ធម្មសាកច្ឆា។ សណ្ឋានំ បដិច្ច កថនំ** សណ្ឋាន បរិយាយត្តា វណ្ណ-សទ្ទស្ស “មហន្តំ ហត្ថិរាជវណ្ណំ អភិនិម្មិនិត្វា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១៣៨) វិយ។ **“តេស”**ន្តិ បទំ ឧភយបទាបេក្ខំ “តេសម្បិ លក្ខណសណ្ឋានំ វិយ សត្ថុ សរីរសណ្ឋានំ, តេសំ តេវលំ បញ្ញាយតិ ឯវា”តិ។ នាបិ អាមុក្កមណិកុណ្ឌលោ ភគវា ហោតីតិ យោជនា។ **ឆិន្នស្សរា**តិ ទ្វិធាភូតស្សរា។ **គគ្គរស្សរា**តិ ជជ្ជរិតស្សរា។ **ភាសន្តរ**ន្តិ តេសំ សត្តានំ ភាសតោ អញ្ញំ ភាសំ។ **វីមំសា**តិ ចិន្តនា។ “កិមត្ថំ...បេ.... ទេសេតី”តិ ឥទំ ននុ អត្តានំ ជានាបេត្វា ធម្មេ កថិតេ តេសំ សាតិសយោ បសាទោ ហោតីតិ តមិនា អធិប្បាយេន វុត្តំ? យេសំ អត្តានំ អជានាបេត្វាវ ធម្មេ កថិតេ បសាទោ ហោតិ, ន ជានាបេត្វា, តាទិសេ សន្ធាយ សត្ថា តថា ករោតិ។ តត្ថ បយោជនមាហ **“វាសនត្ថាយា”**តិ។ **ឯវំ សុតោបី**តិ ឯវំ អវិញ្ញាតទេសកោ អវិញ្ញាតាគមនោបិ សុតោ **ធម្មោ** អត្តនោ ធម្មសុធម្មតាយេវ **អនាគតេ បច្ចយោ ហោតិ** សុណន្តស្ស។

“អានន្ទា”តិអាទិកោ សង្គីតិអនារុឡ្ហោ បាឡិធម្មោ ឯវ តថា ទស្សិតោ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ ឯវរូបេសុ ឋានេសុ។

អដ្ឋអភិភាយតនវណ្ណនា

១៧៣. អភិភវតីតិ **អភិភុ,** បរិកម្មំ, ញាណំ វា។ អភិភុ អាយតនំ ឯតស្សាតិ **អភិភាយតនំ,** ឈានំ។ អភិភវិតព្ពំ វា អារម្មណសង្ខាតំ អាយតនំ ឯតស្សាតិ **អភិភាយតនំ។** អារម្មណាភិភវនតោ អភិភុ ច តំ អាយតនញ្ច យោគិនោ សុខវិសេសានំ អធិដ្ឋានភាវតោ, មនាយតនធម្មាយតនភាវតោ វាតិបិ សសម្បយុត្តំ ឈានំ **អភិភាយតនំ។** តេនាហ **“អភិភវនការណានី”**តិអាទិ។ **តានិ ហី**តិ អភិភាយតនសញ្ញិតានិ ឈានានិ។ **“បុគ្គលស្ស ញាណុត្តរិយតាយា”**តិ ឥទំ ឧភយត្ថាបិ យោជេតព្ពំ។ កថំ? បដិបក្ខភាវេន បច្ចនីកធម្មេ អភិភវន្តិ បុគ្គលស្ស ញាណុត្តរិយតាយ អារម្មណានិ អភិភវន្តិ។ ញាណពលេនេវ ហិ អារម្មណាភិភវនំ វិយ បដិបក្ខាភិភវោបីតិ។

បរិកម្មវសេន អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី, ន អប្បនាវសេន។ ន ហិ បដិភាគនិមិត្តារម្មណា អប្បនា អជ្ឈត្តវិសយា សម្ភវតិ, តំ បន អជ្ឈត្តបរិកម្មវសេន លទ្ធំ កសិណនិមិត្តំ **អវិសុទ្ធមេវ ហោតិ,** ន ពហិទ្ធាបរិកម្មវសេន លទ្ធំ វិយ វិសុទ្ធំ។

បរិត្តានីតិ យថាលទ្ធានិ សុប្បសរាវមត្តានិ។ តេនាហ **“អវឌ្ឍិតានី”**តិ។ **បរិត្តវសេនេវា**តិ វណ្ណវសេន អាភោគេ វិជ្ជមានេបិ បរិត្តវសេនេវ **ឥទំ អភិភាយតនំ វុត្តំ។** បរិត្តតា ហេត្ថ អភិភវនស្ស ការណំ។ វណ្ណាភោគេ សតិបិ អសតិបិ អភិភាយតនភាវនា នាម តិក្ខបញ្ញស្សេវ សម្ភវតិ, ន ឥតរស្សាតិ អាហ **“ញាណុត្តរិកោ បុគ្គលោ”**តិ។ **អភិភវិត្វា សមាបជ្ជតី**តិ ឯត្ថ អភិភវនំ, សមាបជ្ជនញ្ច ឧបចារជ្ឈានាធិគមសមនន្តរមេវ អប្បនាឈានុប្បាទនន្តិ អាហ **“សហ និមិត្តុប្បាទេនេវេត្ថ អប្បនំ បាបេតី”**តិ។ **សហ និមិត្តុប្បាទេនា**តិ ច អប្បនាបរិវាសាភាវស្ស លក្ខណំ វចនមេតំ។ យោ “ខិប្បាភិញ្ញោ”តិ វុច្ចតិ, តតោបិ ញាណុត្តរស្សេវ អភិភាយតន ភាវនា។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ និមិត្តេ។ **អប្បនំ បាបេតី**តិ ភាវនំ អប្បនំ នេតិ។

ឯត្ថ ច កេចិ “ឧប្បន្នេ ឧបចារជ្ឈានេ តំ អារព្ភ យេ ហេដ្ឋិមន្តេន ទ្វេ តយោ ជវនវារា បវត្តន្តិ, តេ ឧបចារជ្ឈានបក្ខិកា ឯវ, តទនន្តរញ្ច ភវង្គបរិវាសេន, ឧបចារាសេវនាយ ច វិនា អប្បនា ហោតិ, សហ និមិត្តុប្បាទេនេវ អប្បនំ បាបេតី”តិ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ។ ន ហិ បរិវាសិតបរិកម្មេន អប្បនាវារោ ឥច្ឆិតោ, នាបិ មហគ្គតប្បមាណជ្ឈានេសុ វិយ ឧបចារជ្ឈានេ ឯកន្តតោ បច្ចវេក្ខណា ឥច្ឆិតព្ពា, តស្មា ឧបចារជ្ឈានាធិគមនតោ បរំ កតិបយភវង្គចិត្តាវសានេ អប្បនំ បាបុណន្តោ “សហ និមិត្តុប្បាទេនេវេត្ថ អប្បនំ បាបេតី”តិ វុត្តោ។ **សហ និមិត្តុប្បាទេនេវា**តិ ច អធិប្បាយិកមិទំ វចនំ, ន នីតត្ថំ, អធិប្បាយោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ, ន អន្តោសមាបត្តិយំ តទា តថារូបស្ស អាភោគស្ស អសម្ភវតោ។ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋិតស្ស អាភោគោ បុព្ពភាគភាវនាយវសេន ឈានក្ខណេ បវត្តំ អភិភវនាការំ គហេត្វា បវត្តោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អភិធម្មដ្ឋកថាយំ** បន “ឥមិនា តស្ស បុព្ពាភោគោ កថិតោ”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ២០៤) វុត្តំ។ អន្តោសមាបត្តិយំ តថា អាភោគាភាវេ កស្មា “ឈានសញ្ញាយបី”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**អភិភវន…បេ… អត្ថី**”តិ។

វឌ្ឍិតប្បមាណានីតិ វិបុលប្បមាណានីតិ អត្ថោ, ន ឯកង្គុលទ្វង្គុលាទិវសេន វឌ្ឍិ បាបិតានីតិ តថា វឌ្ឍនស្សេវេត្ថ អសម្ភវតោ។ តេនាហ “**មហន្តានី**”តិ។ **ភត្តវឌ្ឍិតក**ន្តិ ភុញ្ជនភាជនំ វឌ្ឍេត្វា ទិន្នភត្តំ, ឯកាសនេ បុរិសេន ភុញ្ជិតព្ពភត្តតោ ឧបឌ្ឍភត្តន្តិ អត្ថោ។

រូបេ សញ្ញា **រូបសញ្ញា**, សា អស្ស អត្ថីតិ **រូបសញ្ញី**, ន រូបសញ្ញី **អរូបសញ្ញី**, សញ្ញាសីសេន ឈានំ វទតិ។ រូបសញ្ញាយ អនុប្បាទនំ ឯវេត្ថ អលាភិតា។

ពហិទ្ធាវ ឧប្បន្នន្តិ ពហិទ្ធា វត្ថុស្មិំយេវ ឧប្បន្នំ។ **អភិធម្មេ** បន “អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ…បេ… អប្បមាណានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិ (ធ. ស. ២២០) ឯវំ ចតុន្នំ អភិភាយតនានំ អាគតត្តា **អភិធម្មដ្ឋកថាយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. ២០៤) “កស្មា បន ‘យថា សុត្តន្តេ អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានីតិអាទិ វុត្តំ, ឯវំ អវត្វា ឥធ ចតូសុបិ អភិភាយតនេសុ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញិតាវ វុត្តា’តិ ចោទនំ កត្វា ‘អជ្ឈត្តរូបានំ អនភិភវនីយតោ’តិ ការណំ វត្វា, តត្ថ វា ហិ ឥធ វា ពហិទ្ធា រូបានេវ អភិភវិតព្ពានិ, តស្មា តានិ និយមតោ វត្តព្ពានីតិ តត្រាបិ ឥធាបិ វុត្តានិ។ ‘អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី’តិ ឥទំ បន សត្ថុ ទេសនាវិលាសមត្តមេវា”តិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច វណ្ណាភោគរហិតានិ, សហិតានិ ច សព្ពានិ បរិត្តានិ “បរិត្តានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិ វុត្តានិ, តថា អប្បមាណានិ “អប្បមាណានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិ។ អត្ថិ ហិ សោ បរិយាយោ បរិត្តានិ អភិភុយ្យ តានិ ចេ កទាចិ វណ្ណវសេន អាភុជិតានិ ហោន្តិ, សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ អភិភុយ្យាតិ។ បរិយាយកថា ហិ សុត្តន្តទេសនាតិ។ **អភិធម្មេ** (ធ. ស. ២២២) បន និប្បរិយាយទេសនត្តា វណ្ណាភោគរហិតានិ វិសុំ វុត្តានិ, តថា សហិតានិ។ អត្ថិ ហិ ឧភយត្ថ អភិភវនវិសេសោតិ។ តថា ឥធ បរិយាយទេសនត្តា វិមោក្ខានម្បិ អភិភវន បរិយាយោ អត្ថីតិ “អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី”តិអាទិនា បឋមទុតិយអភិភាយតនេសុ បឋមវិមោក្ខោ, តតិយចតុត្ថអភិភាយតនេសុ ទុតិយវិមោក្ខោ, វណ្ណាភិភាយតនេសុ តតិយវិមោក្ខោ ច អភិភវនប្បវត្តិតោ សង្គហិតោ។ **អភិធម្មេ** បន និប្បរិយាយទេសនត្តា វិមោក្ខាភិភាយតនានិ អសង្ករតោ ទស្សេតុំ វិមោក្ខេ វជ្ជេត្វា អភិភាយតនានិ កថិតានិ ; សព្ពានិ ច វិមោក្ខកិច្ចានិ ឈានានិ វិមោក្ខទេសនាយំ វុត្តានិ។ តទេតំ “អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី”តិ អាគតស្ស អភិភាយតនទ្វយស្ស **អភិធម្មេ** អភិភាយតនេសុ អវចនតោ “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទីនញ្ច សព្ពវិមោក្ខកិច្ចសាធារណវចនភាវតោ វវត្ថានំ កតន្តិ វិញ្ញាយតិ។ “អជ្ឈត្តរូបានំ អនភិភវនីយតោ”តិ ឥទំ កត្ថចិបិ “អជ្ឈត្តំ រូបានិ បស្សតី”តិ អវត្វា សព្ពត្ថ យំ វុត្តំ “ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតី”តិ, តស្ស ការណវចនំ, តេន យំ អញ្ញហេតុកំ, តំ តេន ហេតុនា វុត្តំ។ យំ បន ទេសនាវិលាសហេតុកំ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញិតាយ ឯវ អភិធម្មេ (ធ. ស. ២២៣) វចនំ, ន តស្ស អញ្ញំ ការណំ មគ្គិតព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ អជ្ឈត្តរូបានំ អនភិភវនីយតា ច តេសំ ពហិទ្ធា រូបានំ វិយ អភូតត្តា។ ទេសនាវិលាសោ ច យថាវុត្តវត្ថានវសេន វេទិតព្ពោ វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេន វិជ្ជមានបរិយាយកថាភាវតោ។ “សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិ ឯតេនេវ សិទ្ធត្តា ន នីលាទិ អភិភាយតនានិ វត្តព្ពានីតិ ចេ? តំ ន, នីលាទីសុ កតាធិការានំ នីលាទិភាវស្សេវ អភិភវនការណត្តា។ ន ហិ តេសំ បរិសុទ្ធាបរិសុទ្ធវណ្ណានំ បរិត្តតា, អប្បមាណតា វា អភិភវនការណំ, អថ ខោ នីលាទិភាវោ ឯវាតិ។ ឯតេសុ ច បរិត្តាទិកសិណរូបេសុ យំ យំ ចរិតស្ស ឥមានិ អភិភាយតនានិ ឥជ្ឈន្តិ, តំ ទស្សេតុំ “**ឥមេសុ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។

សព្ពសង្គាហកវសេនាតិ សកលនីលវណ្ណនីលនិទស្សននីលនិភាសានំ សាធារណវសេន។ **វណ្ណវសេនា**តិ សភាវវណ្ណវសេន។ **និទស្សនវសេនា**តិ បស្សិតព្ពតាវសេន ចក្ខុវិញ្ញាណាទិវិញ្ញាណវីថិយា គហេតព្ពតាវសេន។ **ឱភាសវសេនា**តិ សប្បភាសតាយ អវភាសនវសេន។ **ឧមាបុប្ផ**ន្តិ អតសិបុប្ផំ។ **នីលមេវ ហោតិ** វណ្ណសង្ករាភាវតោ។ **ពារាណសិសម្ភវ**ន្តិ ពារាណសិយំ សមុដ្ឋិតំ។

ឯកច្ចស្ស ឥតោ ពាហិរកស្ស អប្បមាណំ អតិវិត្ថារិតំ កសិណនិមិត្តំ ឱលោកេន្តស្ស ភយំ ឧប្បជ្ជេយ្យ “កឹ នុ ខោ ឥទំ សកលំ លោកំ អភិភវិត្វា អជ្ឈោត្ថរិត្វា គណ្ហាតី”តិ, តថាគតស្ស បន តាទិសំ ភយំ វា សារជ្ជំ វា នត្ថីតិ **អភីតភាវទស្សនត្ថមេវ អានីតានិ។**

អដ្ឋវិមោក្ខវណ្ណនា

១៧៤. ឧត្តានត្ថាយេវ ហេដ្ឋា អត្ថតោ វិភត្តត្តា។ ឯកច្ចស្ស វិមោក្ខោតិ យោសោបិ ភយាវហោ វង្កាភិវតភាវតោ, តថាគតស្ស បន វិមោក្ខេ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតោបិ តំ នត្ថីតិ **អភីតភាវទស្សនត្ថមេវ អានីតានិ។**

អានន្ទយាចនកថាវណ្ណនា

១៧៨. ពោធីតិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ។ តញ្ហិ **“ចតុមគ្គញាណបទដ្ឋាន”**ន្តេវ វុត្តំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណប្បដិវេធស្ស តំមូលកត្តា។ **ឯវំ វុត្តភាវ**ន្តិ “អាកង្ខមានោ អានន្ទ តថាគតោ កប្បំ វា តិដ្ឋេយ្យា”តិ (ទី. និ. ២.១៦៦) ឯវំ វុត្តភាវំ។

១៧៩. តម្បិ ឱឡារិកនិមិត្តំ កតំ តស្ស មារេន បរិយុដ្ឋិតចេតសោ **ន បដិវិទ្ធំ** ន សល្លក្ខិតំ។

១៨៣. អាទិកេហីតិ ឯវមាទីហិ មិត្តាមច្ចសុហជ្ជាហិ។ បិយាយិតព្ពតោ **បិយេហិ។** មនវឌ្ឍនតោ **មនាបេហិ។ ជាតិយាតិ** ជាតិអនុរូបគមនេន។ **នានាភាវោ** វិសុំភាវោ អសម្ពន្ធភាវោ។ **មរណេន វិនាភាវោតិ** ចុតិយា តេនត្តភាវេន អបុនរាវត្តនតោ វិប្បយោគោ។ **ភវេន អញ្ញថាភាវោតិ** ភវន្តរគ្គហណេន បុរិមាការតោ អញ្ញាការតា “កាមាវចរសត្តោ រូបាវចរោ ហោតី”តិអាទិនា, តត្ថាបិ “មនុស្សោ ទេវោ ហោតី”តិអាទិនាបិ យោជេតព្ពោ។ **កុតេត្ថ លព្ភាតិ** កុតោ កុហឹ កិស្មឹ នាម ឋានេ **ឯត្ថ** ឯតស្មឹ ខន្ធប្បវត្តេ “យំ តំ ជាតំ...បេ.... មា បលុជ្ជី”តិ លទ្ធុំ សក្កា។ ន សក្កា ឯវ តាទិសស្ស ការណស្ស អភាវតោតិ អាហ **“នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”**តិ។ ឯវំ អច្ចរិយព្ភុតធម្មំ **តថាគតស្សាបិ សរីរំ,** កិមង្គំ បន អញ្ញេសន្តិ អធិប្បាយោ។ “បច្ចាវមិស្សតី”តិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ សតី សូបដ្ឋិតំ កត្វា ញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា អាយុសង្ខារានំ ឱស្សដ្ឋត្តា, ពុទ្ធកិច្ចស្ស ច បរិយោសាបិតត្តា។ ន ហេត្ថ មាសត្តយតោ បរំ ពុទ្ធវេនេយ្យា លព្ភន្តីតិ។

១៨៤. សាសនស្ស ចិរដ្ឋិតិ នាម សសម្ភារេហិ អរិយមគ្គធម្មេហិ កេវលេហីតិ អាហ **“សព្ពំ លោកិយលោកុត្តរវសេនេវ កថិត”**ន្តិ លោកិយាហិ សីលសមាធិបញ្ញាហិ វិនា លោកុត្តរធម្មសមធិគមស្ស អសម្ភវតោ។

តតិយភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

នាគាបលោកិតវណ្ណនា

១៨៦. នាគាបលោកិតន្តិ នាគស្ស វិយ អបលោកិតំ, ហត្ថិនាគស្ស អបលោកនសទិសំ អបលោកនន្តិ អត្ថោ។ **អាហច្ចាតិ** ផុសិត្វា។ **អង្កុសកលគ្គានិ វិយាតិ** អង្កុសកានិ វិយ អញ្ញមញ្ញស្មឹ លគ្គានិ អាសត្តានិ ហុត្វា ឋិតានិ។ **ឯកាពទ្ធានីតិ** អញ្ញមញ្ញំ ឯកតោ អាពទ្ធានិ។ **តស្មាតិ** គីវដ្ឋីនំ ឯកគ្ឃនានំ វិយ ឯកាពទ្ធភាវេន, ន កេវលំ គីវដ្ឋីនំយេវ, អថ ខោ សព្ពានិបិ តានិ ពុទ្ធានំ ឋបេត្វា ពាហុសន្ធិអាទិកា ទ្វាទស មហាសន្ធិយោ, អង្គុលិសន្ធិយោ ច ឥតរសន្ធីសុ ឯកាពទ្ធានិ ហុត្វា ឋិតានិ, យតោ នេសំ បកតិហត្ថីនំ កោដិសហស្សពលប្បមាណំ កាយពលំ ហោតិ។ **វេសាលិនគរាភិមុខំ អកាសិ** កណ្ណិកបរិវត្តនេ វិយ កបិលនគរាភិមុខំ។ យទិ ឯវំ កថំ តំ នាគាបលោកិតំ នាម ជាតំ? តទជ្ឈាសយំ ឧបាទាយ។ ភគវា ហិ នាគាបលោកិតវសេនេវ អបលោកេតុកាមោ ជាតោ, បុញ្ញានុភាវេន បនស្ស បតិដ្ឋិតដ្ឋានំ បរិវត្តិ, តេន តំ “នាគាបលោកិតំ” ត្វេវ វុច្ចតិ។

“ឥទំ បច្ឆិមកំ អានន្ទ តថាគតស្ស វេសាលិយា ទស្សន”ន្តិ នយិទំ វេសាលិយា អបលោកនស្ស ការណវចនំ អនេកន្តិកត្តា, ភូតកថនមត្តំ បនេតំ។ មគ្គសោធនវសេន តំ ទស្សេត្វា អញ្ញទេវេត្ថ អបលោកនការណំ ទស្សេតុកាមោ **“ននុ ចា”**តិអាទិមាហ។ **តំ តំ សព្ពំ បច្ឆិមទស្សនមេវ** អនុក្កមេន កុសិនារំ គន្ត្វា បរិនិព្ពាតុកាមតាយ តតោ តតោ និក្ខន្តត្តា។ **“អនច្ឆរិយត្តា”**តិ ឥមិនា យថាវុត្តំ អនេកន្តិកត្តំ បរិហរតិ, តយិទំ សោធនមត្តំ។ ឥទំ បនេត្ថ អវិបរីតំ ការណន្តិ ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ ន ហិ ភគវា សាបេក្ខោ វេសាលឹ អបលោកេសិ, “ឥទំ បន មេ គមនំ អបុនរាគមន”ន្តិ ទស្សនមុខេន ពហុជនហិតាយ ពហុជនសុខាយ លោកានុកម្បាយ អបលោកេសិ។ តេនាហ **“អបិច វេសាលិរាជានោ”**តិអាទិ។

អន្តករោតិ សកលវដ្ដទុក្ខស្ស សកសន្តានេ, បរសន្តានេ ច វិនាសករោ អភាវករោ។ ពុទ្ធចក្ខុធម្មចក្ខុទិព្ពចក្ខុមំសចក្ខុសមន្តចក្ខុសង្ខាតេហិ **បញ្ចហិ ចក្ខូហិ ចក្ខុមា។** សវាសនានំ កិលេសានំ សមុច្ឆិន្នត្តា សាតិសយំ **កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពុតោ។**

ចតុមហាបទេសវណ្ណនា

១៨៧. មហាឱកាសេតិ មហន្តេ ឱកាសេ។ មហន្តានិ ធម្មស្ស បតិដ្ឋាបនដ្ឋានានិ។ យេសុ បតិដ្ឋាបិតោ ធម្មោ និច្ឆីយតិ អសន្ទេហតោ, កានិ បន តានិ? អាគមនវិសិដ្ឋានិ សុត្តោតរណាទីនិ។ ទុតិយវិកប្បេ អបទិសន្តីតិ **អបទេសា,** “សម្មុខា មេតំ អាវុសោ ភគវតោ សុត”ន្តិអាទិនា កេនចិ អាភតស្ស “ធម្មោ”តិ វិនិច្ឆិននេ ការណំ។ កឹ បន តន្តិ? តស្ស យថាភតស្ស សុត្តោតរណាទិ ឯវ។ យទិ ឯវំ កថំ ចត្តារោតិ? យស្មា ធម្មស្ស ទ្វេ សម្បរាយា សត្ថា, សាវកា ច, តេសុ ច សាវកា សង្ឃគណបុគ្គលវសេន តិវិធា , ឯវំ “តុម្ហាកំ មយា យំ ធម្មោ បដិគ្គហិតោ”តិ អបទិសិតព្ពានំ ភេទេន ចត្តារោ។ តេនាហ “សម្មុខា មេ តំ អាវុសោ ភគវតោ សុត”ន្តិអាទិ។ តថា ច វុត្តំ **នេត្តិយំ** “ចត្តារោ មហាបទេសា ពុទ្ធាបទេសោ សង្ឃាបទេសោ សម្ពហុលត្ថេរាបទេសោ ឯកត្ថេរាបទេសោ។ ឥមេ ចត្តារោ មហាបទេសា”តិ (នេត្តិ. ១៨) ពុទ្ធោ អបទេសោ ឯតស្សាតិ **ពុទ្ធាបទេសោ។** ឯស នយោ សេសេសុបិ។ តេនាហ **“ពុទ្ធាទយោ…បេ…. មហាការណានី”**តិ។

១៨៨. នេវ អភិនន្ទិតព្ពន្តិ ន សម្បដិច្ឆិតព្ពំ។ គន្ថស្ស សម្បដិច្ឆនំ នាម សវនន្តិ អាហ **“ន សោតព្ព”**ន្តិ។ **បទព្យញ្ជនានី**តិ បទានិ ច ព្យញ្ជនានិ ច, អត្ថបទានិ, ព្យញ្ជនបទានិ ចាតិ អត្ថោ។ បជ្ជតិ អត្ថោ ឯតេហីតិ **បទានិ,** អក្ខរាទីនិ ព្យញ្ជនបទានិ។ បជ្ជិតព្ពតោ **បទានិ,** សង្កាសនាទីនិ អត្ថបទានិ។ **អដ្ឋកថាយំ**បន “‘បទសង្ខាតានិ ព្យញ្ជនានី’តិ ព្យញ្ជនបទានេវ វុត្តានី”តិ កេចិ, តំ ន, អត្ថំ ព្យញ្ជេន្តីតិ ព្យញ្ជនានិ, ព្យញ្ជនបទានិ, តេហិ ព្យញ្ជិតព្ពតោ ព្យញ្ជនានិ, អត្ថបទានីតិ ឧភយសង្គហតោ។ **ឥមស្មឹ ឋានេ**តិ តេនាភតសុត្តស្ស ឥមស្មឹ បទេសេ។ **បាឡិ វុត្តា**តិ កេវលោ បាឡិធម្មោ បវុត្តោ។ **អត្ថោ វុត្តោ**តិ បាឡិយា អត្ថោ បវុត្តោ និទ្ទិដ្ឋោ។ **អនុសន្ធិ កថិតោ**តិ យថារទ្ធទេសនាយ, ឧបរិ ទេសនាយ ច អនុសន្ធានំ កថិតំ សម្ពន្ធោ កថិតោ ។ **បុព្ពាបរំ កថិត**ន្តិ បុព្ពេនាបរំ អវិរុជ្ឈនញ្ចេវ វិសេសាធានញ្ច កថិតំ បកាសិតំ។ ឯវំ បាឡិធម្មាទីនិ សម្មទេវ សល្លក្ខេត្វា គហណំ សាធុកំ ឧគ្គហណន្តិ អាហ **“សុដ្ឋុ គហេត្វា”**តិ។ **សុត្តេ ឱតារេតព្ពានី**តិ ញាណេន សុត្តេ ឱគាហេត្វា តារេតព្ពានិ, តំ បន ឱគាហេត្វា តរណំ តត្ថ ឱតរណំ អនុប្បវេសនំ ហោតីតិ វុត្តំ **“សុត្តេ ឱតារេតព្ពានី”**តិ។ សំសន្ទេត្វា ទស្សនំ **សន្ទស្សន**ន្តិ អាហ **“វិនយេ សំសន្ទេតព្ពានី”**តិ។

កឹ បន តំ សុត្តំ, កោ វា វិនយោតិ វិចារណាយ អាចរិយានំ មតិភេទមុខេន តមត្ថំ ទស្សេតុំ **“ឯត្ថា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **វិនយោ**តិ វិភង្គបាឋមាហ។ សោ ហិ មាតិកាសញ្ញិតស្ស សុត្តស្ស អត្ថសូចនតោ “សុត្ត”ន្តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ។ វិវិធនយត្តា, វិសិដ្ឋនយត្តា ច **វិនយោ,** ខន្ធកបាឋោ។ **ឯវ**ន្តិ ឯវំ សុត្តវិនយេសុ បរិគ្គយ្ហមានេសុ **វិនយបិដកម្បិ ន បរិយាទីយតិ** បរិវារបាឡិយា អសង្គហិតត្តា។ **សុត្តន្តាភិធម្មបិដកានិ វា សុត្តំ** អត្ថសូចនាទិអត្ថសម្ភវតោ។ **ឯវម្បី**តិ “សុត្តន្តាភិធម្មបិដកានិ សុត្តំ, វិនយបិដកំ វិនយោ”តិ ឯវំ សុត្តវិនយវិភាគេ វុច្ចមានេបិ។ **ន តាវ បរិយាទីយន្តី**តិ ន តាវ អនវសេសតោ បរិគ្គយ្ហន្តិ, កស្មាតិ អាហ **“អសុត្តនាមកញ្ហី”**តិអាទិ។ យស្មា “សុត្ត”ន្តិ ឥមំ នាមំ អនារោបេត្វា សង្គីតម្បិ ជាតកាទិពុទ្ធវចនំ អត្ថិ, តស្មា វុត្តនយេន តីណិ បិដកានិ ន បរិយាទិណ្ណានីតិ។ សុត្តនិបាតឧទានឥតិវុត្តកាទីនិ ទីឃនិកាយាទយោ វិយ សុត្តនាមំ អារោបេត្វា អសង្គីតានីតិ អធិប្បាយេ បនេត្ថ ជាតកាទីហិ សទ្ធឹ តានិបិ គហិតានិ។ ពុទ្ធវំសចរិយាបិដកានំ បនេត្ថ អគ្គហណេ ការណំ មគ្គិតព្ពំ, កឹ វា តេន មគ្គនេន? សព្ពោបាយំ វណ្ណនានយោ ថេរវាទំ ទស្សនមុខេន បដិក្ខិត្តោ ឯវាតិ។

អត្ថីតិ កឹ អត្ថិ, អសុត្តនាមកំ ពុទ្ធវចនំ នត្ថិ ឯវាតិ ទស្សេតិ។ តថា ហិ និទានវណ្ណនាយំ (ទី. និ. ដី. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថាវណ្ណនា; សារត្ថ. ដី. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថាវណ្ណនា) អម្ហេហិ វុត្តំ “សុត្តន្តិ សាមញ្ញវិធិ, វិសេសវិធយោ បរេ”តិ។ **តំ សព្ពំ បដិក្ខិបិត្វា** “សុត្តន្តិ វិនយោ”តិអាទិនា វុត្តំ សំវណ្ណនានយំ “នាយមត្ថោ ឥធាធិប្បេតោ”តិ បដិសេធេត្វា។ វិនេតិ ឯតេន កិលេសេតិ **វិនយោ,** កិលេសវិនយនូបាយោ, សោ ឯវ ច នំ ករោតីតិ **ការណ**ន្តិ អាហ **“វិនយោ បន ការណ”**ន្តិ។

ធម្មេតិ បរិយត្តិធម្មេ។ **សរាគាយា**តិ សរាគភាវាយ កាមរាគភវរាគបរិព្រូហនាយ។ **សញ្ញោគាយា**តិ ភវសំយោជនាយ។ **អាចយាយា**តិ វដ្ដស្ស វឌ្ឍនត្ថាយ។ **មហិច្ឆតាយា**តិ មហិច្ឆភាវាយ។ **អសន្តុដ្ឋិយា**តិ អសន្តុដ្ឋិភាវាយ។ **សង្គណិកាយា**តិ កិលេសសង្គណគណសង្គណវិហារាយ។ **កោសជ្ជាយា**តិ កុសីតភាវាយ។ **ទុព្ភរតាយា**តិ ទុប្បោសតាយ។ **វិរាគាយា**តិ សកលវដ្ដតោ វិរជ្ជនត្ថាយ។ **វិសញ្ញោគាយា**តិ កាមភវាទីហិ វិសំយុជ្ជនត្ថាយ។ **អបចយាយា**តិ សព្ពស្សាបិ វដ្ដស្ស អបចយនាយ, និព្ពានាយាតិ អត្ថោ។ **អប្បិច្ឆតាយា**តិ បច្ចយប្បិច្ឆតាទិវសេន

សព្ពសោ ឥច្ឆាបគមាយ។ **សន្តុដ្ឋិយា**តិ ទ្វាទសវិធសន្តុដ្ឋិភាវាយ។ **បវិវេកាយា**តិ បវិវិត្តភាវាយ, កាយវិវេកាទិតទង្គវិវេកាទិវិវេកសិទ្ធិយា។ **វីរិយារម្ភាយា**តិ កាយិកស្ស ចេវ, ចេតសិកស្ស ច វីរិយស្ស បគ្គហណត្ថាយ។ **សុភរតាយា**តិ សុខបោសនត្ថាយ។ ឯវំ យោ បរិយត្តិធម្មោ ឧគ្គហណធារណបរិបុច្ឆាមនសិការវសេន យោនិសោ បដិបជ្ជន្តស្ស សរាគាទិភាវបរិវជ្ជនស្ស ការណំ ហុត្វា វិរាគាទិភាវាយ សំវត្តតិ, ឯកំសតោ **ឯសោ ធម្មោ។ ឯសោ វិនយោ**, សម្មទេវ អបាយាទីសុ អបតនវសេន ធារណតោ, កិលេសានំ វិនយនតោ, សត្ថុ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ឱវាទានុសិដ្ឋិភាវតោ **ឯតំ សត្ថុសាសនន្តិ ធារេយ្យាសិ** ជានេយ្យាសិ, អវពុជ្ឈេយ្យាសីតិ អត្ថោ។ ចតុសច្ចស្ស សូចនំ សុត្តន្តិ អាហ “**សុត្តេតិ តេបិដកេ ពុទ្ធវចនេ**”តិ។ តេបិដកញ្ហិ ពុទ្ធវចនំ សច្ចវិនិមុត្តំ នត្ថិ។ រាគាទិវិនយនការណំ តថាគតេន សុត្តបទេន បកាសិតន្តិ អាហ “**វិនយេតិ ឯតស្មិំ រាគាទិវិនយការណេ**”តិ។

សុត្តេ ឱសរណញ្ចេត្ថ តេបិដកេ ពុទ្ធវចនេ បរិយាបន្នភាវេនេវ វេទិតព្ពំ, ន អញ្ញថាតិ អាហ “**សុត្តបដិបាដិយា កត្ថចិ អនាគន្ត្វា**”តិ។ **ឆល្លិំ ឧដ្ឋបេត្វា**តិ អរោគស្ស មហតោ រុក្ខស្ស តិដ្ឋតោ ឧបក្កមេន ឆល្លិយា សកលិកាយ, បបដិកាយ វា ឧដ្ឋបនំ វិយ អរោគស្ស សាសនធម្មស្ស តិដ្ឋតោ ព្យញ្ជនមត្តេន តប្បរិយាបន្នំ វិយ ហុត្វា ឆល្លិសទិសំ បុព្ពាបរវិរុទ្ធតាទិទោសំ ឧដ្ឋបេត្វា បរិទីបេត្វា, តាទិសានិ បន ឯកំសតោ គុឡ្ហវេស្សន្តរាទិបរិយាបន្នានិ ហោន្តីតិ អាហ “**គុឡ្ហវេស្សន្តរ...បេ....បញ្ញាយន្តីតិ អត្ថោ**”តិ ។ **រាគាទិវិនយេ**តិ រាគាទីនំ វិនយនត្ថេ។ តទាការតាយ **ន បញ្ញាយមានានិ** ន ទិស្សមានានិ **ឆឌ្ឌេតព្ពានិ** វជ្ជិតព្ពានិ ន គហេតព្ពានិ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពវារេសុ។

ឥមស្មិំ បន ឋានេតិ ឥមស្មិំ មហាបទេសនិទ្ទេសដ្ឋានេ។ “**សុត្តេ ចត្តារោ មហាបទេសា**”តិអាទិនា វុត្តម្បិ អវុត្តេន សទ្ធិំ គហេត្វា បកិណ្ណកកថាយ មាតិកំ ឧទ្ទិសតិ។ ញាតុំ ឥច្ឆិតោ អត្ថោ **បញ្ហោ**, តស្ស វិស្សជ្ជនានិ **បញ្ហាព្យាករណានិ**, អត្ថសូចនាទិអត្ថេន **សុត្តំ**, បាឡិ, តំ សុត្តំ អនុលោមេតិ អនុកូលេតីតិ **សុត្តានុលោមំ**, មហាបទេសោ។ អាចរិយា វទន្តិ សំវណ្ណេន្តិ បាឡិំ ឯតេនាតិ **អាចរិយវាទោ** អដ្ឋកថា។ តស្ស តស្ស ថេរស្ស អត្តនោ ឯវមតិ អធិប្បាយោតិ **អត្តនោមតិ។ ធម្មវិនិច្ឆយេ បត្តេ**តិ ធម្មេ វិនិច្ឆិនិតព្ពេ ឧបដ្ឋិតេ។ **ឥមេ**តិ អនន្តរំ វុត្តា ចត្តារោ មហាបទេសា។ បមីយតិ ធម្មោ បរិច្ឆិជ្ជតិ វិនិច្ឆីយតិ ឯតេនាតិ **បមាណំ។** តេនាហ “**យំ ឯត្ថ សមេតី**”តិអាទិ។ **ឥតរ**ន្តិ មហាបទេសេសុ អសមេន្តំ។ បុន **ឥតរ**ន្តិ អកប្បិយំ អនុលោមេន្តំ កប្បិយំ បដិពាហន្តំ សន្ធាយាហ។

ឯកំសេនេវ ព្យាកាតព្ពោ វិស្សជ្ជេតព្ពោតិ **ឯកំសព្យាករណីយោ។ វិភជ្ជា**តិ បុច្ឆិតមត្ថំ អវធារណាទិភេទេន វិភជិត្វា។ **បដិបុច្ឆា**តិ បុច្ឆន្តំ បុគ្គលំ បដិបុច្ឆិត្វា។ **ឋបនីយោ**តិ តិធាបិ អវិស្សជ្ជនីយត្តា ឋបនីយោ ព្យាករណំ អកត្វា ឋបេតព្ពោ។ “ចក្ខុំ អនិច្ច”ន្តិ បញ្ហេ ឧត្តរបទាវធារណំ សន្ធាយ “**ឯកំសេនេវ ព្យាកាតព្ព**”ន្តិ វុត្តំ និច្ចតាយ លេសស្សាបិ តត្ថ អភាវតោ។ បុរិមបទាវធារណេ បន វិភជ្ជព្យាករណីយតា ចក្ខុសោតេសុ វិសេសត្ថសាមញ្ញត្ថានំ អសាធារណភាវតោ។ ទ្វិន្នំ តេសំ សទិសតាចោទនា បដិបុច្ឆនមុខេនេវ ព្យាករណីយា បដិក្ខេបវសេន, អនុញ្ញាតវសេន ច វិស្សជ្ជិតព្ពតោតិ អាហ “**យថា ចក្ខុ, តថា សោតំ...បេ.... អយំ បដិបុច្ឆាព្យាករណីយោ បញ្ហោ**”តិ។ **តំ ជីវំ តំ សរីរ**ន្តិ ជីវសរីរានំ អនញ្ញតាបញ្ហោ។ យស្ស យេន អនញ្ញតាចោទិតា, សោ ឯវ បរមត្ថតោ នុបលព្ភតីតិ វញ្ឈាតនយស្ស មត្តេយ្យតាកិត្តនសទិសោតិ អព្យាកាតព្ពតាយ ឋបនីយោ វុត្តោតិ។ **ឥមានិ ចត្តារិ បញ្ហព្យាករណានិ បមាណំ** តេនេវ នយេន តេសំ បញ្ហានំ ព្យាកាតព្ពតោ។

វិនយមហាបទេសោ កប្បិយានុលោមវិធានតោ និប្បរិយាយតោ **អនុលោមកប្បិយំ** នាម, មហាបទេសភាវេន បន តំសទិសតាយ សុត្តន្តមហាបទេសេសុបិ “**អនុលោមកប្បិយ**”ន្តិ អយំ អដ្ឋកថាវោហារោ។ យទិបិ តត្ថ តត្ថ ភគវតា បវត្តិតបកិណ្ណកទេសនាវ អដ្ឋកថា, សា បន ធម្មសង្គាហកេហិ បឋមំ តីណិ បិដកានិ សង្គាយិត្វា តស្ស អត្ថវណ្ណនានុរូបេនេវ វាចនាមគ្គំ អារោបិតត្តា “**អាចរិយវាទោ**”តិ វុច្ចតិ អាចរិយា វទន្តិ សំវណ្ណេន្តិ បាឡិំ ឯតេនាតិ។ តេនាហ “**អាចរិយវាទោ នាម អដ្ឋកថា**”តិ។ តិស្សោ សង្គីតិយោ អារុឡ្ហោ ឯវ ច ពុទ្ធវចនស្ស អត្ថសំវណ្ណនាភូតោ កថាមគ្គោ **មហិន្ទត្ថេរេន តម្ពបណ្ណិទីបំ** អាភតោ បច្ឆា តម្ពបណ្ណិយេហិ មហាថេរេហិ **សីហឡភាសាយ** ឋបិតោ និកាយន្តរលទ្ធិសង្ករបរិហរណត្ថំ។ **អត្តនោមតិ នាម** ថេរវាទោ។ **នយគ្គាហេនា**តិ សុត្តាទិតោ លព្ភមាននយគ្គហណេន។ **អនុពុទ្ធិយា**តិ សុត្តាទីនិយេវ អនុគតពុទ្ធិយា។ **អត្តនោបដិភាន**ន្តិ អត្តនោ ឯវ តស្ស អត្ថស្ស វុត្តនយេន ឧបដ្ឋានំ, យថាឧបដ្ឋិតា អត្ថា ឯវ តថា វុត្តា។ **សមេន្តមេវ គហេតព្ព**ន្តិ យថា សុត្តេន សំសន្ទតិ, ឯវំ មហាបទេសតោ អត្ថា ឧទ្ធរិតព្ពាតិ ទស្សេតិ។ បមាទបាឋវសេន អាចរិយវាទស្ស កទាចិ បាឡិយា អសំសន្ទនាបិ សិយា, សោ ន គហេតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អាចរិយវាទោបិ សុត្តេន សមេន្តោយេវ គហេតព្ពោ**”តិ។ **សព្ពទុព្ពលា** បុគ្គលស្ស សយំ បដិភានភាវតោ។ តថា ច **សាបិ គហេតព្ពា**, កីទិសី? **សុត្តេន សមេន្តា យេវា**តិ យោជនា។ **តាសូ**តិ តីសុ សង្គីតីសុ។ “**អាគតមេវ បមាណ**”ន្តិ ឥមិនា មហាកស្សបាទីហិ សង្គីតមេវ “សុត្ត”ន្តិ ឥធាធិប្បេតន្តិ តទញ្ញស្ស សុត្តភាវមេវ បដិក្ខិបតិ។ តទត្ថា ឯវ ហិ

តិស្សោ សង្កិតិយោ។ **តត្ថាតិ** តាវឃសុត្តេ។ **ន ចេវ សុត្តេ ឱសរន្តិ, ន ច វិនយេ សន្ទិស្សន្តីតិ វេទិតព្ពានិ** តស្ស អ សុត្តភាវតោ តេន "អនុលោមកប្បិយំ សុត្តេន សមេន្តមេវ គហេតព្ព"ន្តិ វុត្តំ ឯវត្ថំ និគមនវសេន និទស្សេតិ។ សព្ពត្ថ "ន ឥតរ"ន្តិ វចនំ តត្ថ តត្ថ គហិតាវធារណផលទស្សនំ ទដ្ឋព្ពំ។

កម្មារបុត្តចុន្ទវត្ថុវណ្ណនា

១៨៩. សូករមទ្ទវន្តិ វនវរាហស្ស មុទុមំសំ។ យស្មា ចុន្ទោ អរិយសាវកោ សោតាបន្នោ, អញ្ញេ ច ភគវតោ, ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច អាហារំ បដិយាទេន្តោ អនវជ្ជមេវ បដិយាទេន្តិ, តស្មា វុត្តំ **"បវត្តមំស"**ន្តិ។ **តំ កិរាតិ** "នាតិ តរុណស្សា"តិអាទិនា វុត្តវិសេសំ។ តថា ហិ តំ **"មុទុ ចេវ សិនិទ្ធញ្ច"**តិ វុត្តំ។ មុទុមំសភាវតោ ហិ អភិសង្ខរណវិសេសេន ច "មទ្ទវ"ន្តិ វុត្តំ។ **ឱជំ បក្ខិបឹសុ** "អយំ ភគវតោ បច្ឆិមកោ អាហារោ"តិ បុញ្ញវិសេសាបេក្ខាយ, តំ បន តថាបក្ខិត្តទិព្ពោជតាយ គរុតរំ ជាតំ។

អញ្ញេ យំ ទុជ្ជីរំ, តំ អជានន្តា "កស្សចិ អទត្វា វិនាសិត"ន្តិ ឧបវទេយ្យុន្តិ **បរូបវាទមោចនត្ថំ** ភគវា "នាហំ ត"ន្តិអាទិនា សីហនាទំ នទតិ។

១៩០. កថំ បនាយំ សីហនាទោ ននុ តំ ភគវតោបិ សម្មាបរិណាមំ ន គតន្តិ? នយិទំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ, យស្មា "សម្មទេវ តំ ភគវតោ បរិណាមំ គត"ន្តិ វត្តុំ អរហតិ តប្បច្ចយា ឧប្បន្នស្ស វិការស្ស អភាវតោ, អញ្ញបច្ចយស្ស ច វិការស្ស មុទុភាវំ អាបាទិតត្តា។ តេនាហ **"ន បន ភុត្តប្បច្ចយា"**តិអាទិ។ ន ហិ ភគវា, អញ្ញេ វា បន ខីណាសវា នវវេទនុប្បាទនវសេន អាហារំ បរិភុញ្ជន្តិ អដ្ឋង្គសមន្នាគតមេវ កត្វា អាហារស្ស ឧបភុញ្ជនតោ។ យទិ ឯវំ កស្មា បាឡិយំ "ភត្តំ ភុត្តាវិស្ស ខរោ អាពាធោ ឧប្បជ្ជី"តិអាទិ វុត្តំ? តំ ភោជនុត្តរកាលំ ឧប្បន្នត្តា វុត្តំ។ "ន បន ភុត្តបច្ចយា"តិ វុត្តោ វាយមត្ថោ **អដ្ឋកថាយំ។** កតុបចិតស្ស លទ្ធោកាសស្ស កម្មស្ស វសេន ពលវតិបិ រោគេ ឧប្បន្នេ គរុសិនិទ្ធភោជនប្បច្ចយា វេទនានិគ្គហោ ជាតោ, តេនាហ **"យទិ ហី"**តិអាទិ។ **បត្តិតដ្ឋានេតិ** ឥច្ឆិតដ្ឋានេ, ឥច្ឆា ចស្ស តត្ថ គន្ត្វា វិនេតព្ពវេនេយ្យាបេក្ខា ទដ្ឋព្ពា។ គាថាយម្បិ **"សុត"**ន្តិ ឥមិនា សុតមត្តំ, បរេសំ វចនមត្តមេតំ, ន បន ភោជនប្បច្ចយា អាពាធំ ផុសិ ធីរោតិ ទស្សេតិ។

បានីយាហរណវណ្ណនា

១៩១. បសន្នភាវេន ឧទកស្ស អច្ឆភាវោ វេទិតព្ពោតិ អាហ **"អច្ឆោទកាតិ បសន្នោទកា"**តិ។ សាទុរសត្តា សាតតាតិ អាហ **"មធុរោទកា"**តិ។ តនុកមេវ សលិលំ វិសេសតោ សីតលំ, ន ពហលន្តិ អាហ **"តនុ សីតលសលិលា"**តិ។ **និក្កទ្ទមាតិ** សេតភាវស្ស ការណមាហ។ បង្កចិក្ខល្លាទិវសេន ហិ ឧទកស្ស វិវណ្ណតា, សភាវតោ បន តំ សេតវណ្ណំ ឯវាតិ។

បុក្កុសមល្លបុត្តវត្ថុវណ្ណនា

១៩២. ធុរវាតេតិ បដិមុខវាតេ។ **ទីឃបិង្គលោតិ** ទីឃោ ហុត្វា បិង្គលចក្ខុកោ។ បិង្គលក្ខិកោ ហិ សោ "អាឡារោ"តិ បញ្ញាយិត្ថ។ **ឯវរូបន្តិ** ទក្ខតិ ករិស្សតិ ភវិស្សតីតិ ព្លទិសំ។ **ព្លទិសេសូតិ** យត្រ យំថាតិ ឯវរូបនិបាតសទ្ទយុត្តដ្ឋានេសុ។

១៩៣. វិចរន្តិយោ មេឃគព្ភតោ និច្ឆរន្តិយោ វិយ ហោន្តីតិ វុត្តំ **"និច្ឆរន្តីសូតិ វិចរន្តីសូ"**តិ។ **នវវិធាយាតិ** នវប្បការាយ។ នវសុ ហិ បការេសុ ឯកវិធាបិ អសនិ តប្បរិយាបន្នតាយ "នវវិធា" ត្វេវ វុច្ចតិ។ ព្លទិសី ហិ ឯសា រុឡ្ហិ អដ្ឋវិមោក្ខបត្តិបិ សមញ្ញា វិយ។ **អសញ្ញំ ករោតិ,** យោ តស្សា សទ្ទេន , តេជសា ច អជ្ឈោត្ថដោ។ **ឯកំ ចក្កន្តិ** ឯកំ មណ្ឌលំ។ សង្ការំ តីរេន្តិ បរិច្ឆិជ្ជន្តី វិយ ទស្សេតីតិ **សតេរា។ គគ្គរាយមានាតិ** គគ្គរាតិសទ្ទំ ករោន្តី, អនុរវទស្សនញ្ហេតំ។ **កបិសីសាតិ** កបិសីសាការវតី។ **មច្ឆវិលោលិកាតិ** ឧទកេ បរិប្ផន្ទមានមច្ឆោ វិយ វិលុឡិតាការា។ **កុក្កុដសទិសាតិ** បសារិតបក្ខកុក្កុដាការា។ នង្គលស្ស កស្សនកាលេ កស្សកានំ ហត្ថេន គហេតព្ពដ្ឋានេ មណិកា ហោតិ, តំ ឧបាទាយ នង្គលំ "ទណ្ឌមណិកា"តិ វុច្ចតិ, តស្មា ទណ្ឌមណិកាការា **ទណ្ឌមណិកា។** តេនាហ **"នង្គលសទិសា"**តិ។ ទេវេ វស្សន្តេបិ សជោតិភូតតាយ ឧទកេន អតេមេតព្ពតោ មហាសនិ **"សុក្ខាសនី"**តិ វុត្តា។ តេនាហ **"បតិតដ្ឋានំ សមុគ្ឃាដេតី"**តិ។

ភុសាគារកេតិ ភុសមយេ អគារកេ។ តត្ថ កិរ មហន្តំ បលាលបុញ្ជំ អព្ភន្តរតោ បលាលំ និក្កឌ្ឍិត្វា សាលាសទិសំ បព្ពជិតានំ វសនយោគ្គដ្ឋានំ កតំ, តទា ភគវា តត្ថ វសិ, តំ បន ខលមណ្ឌលំ សាលាសទិសន្តិ អាហ

“**ខលសាលាយ**”ន្តិ។ **ឯត្ថា**តិ ហេតុម្ហិ ភុម្មវចនន្តិ អាហ “**ឯតស្មិំ ការណេ**”តិ, អសនិបាតេន ឆន្នំ ជនានំ ហតការណេតិ អត្ថោ។ **សោ ត្វំ ភន្តេ**តិ អយមេវ វា បាឋោ។

១៩៤. សិង្គី នាម កិរ ឧត្តមំ អតិវិយ បភស្សរំ ពុទ្ធានំ ឆវិវណ្ណោភាសំ ទេវលោកតោ អាគតសុវណ្ណំ។ តេនេវាហ “**សិង្គីសុវណ្ណវណ្ណំ**”ន្តិ។ “កឹ បន ថេរោ តំ គណ្ហី”តិ សយមេវ បុច្ឆំ សមុដ្ឋាបេត្វា តត្ថ ការណំ ទស្សេន្តោ “**កិញ្ចាបី**”តិអាទិមាហ។ **តេនេវ ការណេនា**តិ ឧបដ្ឋាកដ្ឋានស្ស មត្ថកប្បត្តិ, បរេសំ វចនោកាសបច្ឆេទនំ, តេន វត្តេន សត្ថុ បូជនំ, សត្ថុ អជ្ឈាសយានុវត្តនន្តិ ឥមិនា តេនេវ យថាវុត្តេន ចតុព្ពិធេន ការណេន។

១៩៥. ថេរោ ច តាវទេវ តំ សិង្គីវណ្ណំ មដ្ឋទុស្សំ ភគវតោ ឧបនាមេសិ “បដិគ្គណ្ហតុ មេ ភន្តេ ភគវា ឥមំ មដ្ឋទុស្សំ, តំ មមស្ស ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយា”តិ។ បដិគ្គហេសិ ភគវា, បដិគ្គហេត្វាវ នំ បរិភុញ្ជិ ។ តេន វុត្តំ “**ភគវាបិ តតោ ឯកំ និវាសេសិ, ឯកំ បារុបី**”តិ។ តាវទេវ កិរ តំ ភិក្ខូ ឱវដ្ដិករណមត្តេន តុន្នកម្មំ និដ្ឋាបេត្វា ថេរស្ស ឧបនេសុំ, ថេរោ ភគវតោ ឧបនាមេសិ។ **ហតច្ចិកំ វិយា**តិ បដិហតប្បភំ, **វិយ**-សទ្ទោ និបាតមត្តំ។ ភគវតោ ហិ សរីរប្បភាហិ អភិភុយ្យមានា តស្ស វត្ថយុគស្ស បភស្សរតា នាហោសិ។ **អន្តន្តេនេវា**តិ អន្តោ អន្តោ ឯវ, អព្ភន្តរតោ ឯវាតិ អត្ថោ។ តេនាហ “**ពាហិរបនស្ស បភា នត្ថី**”តិ។

“**បសន្នរូបំ សមុដ្ឋាបេតី**”តិ ឯតេនេតស្ស អាហារស្ស ភុត្តប្បច្ចយា ន សោ រោគោតិ អយមត្ថោ ទីបិតោ។ **ទ្វីសុ កាលេសុ ឯវំ ហោតិ** ទ្វិន្នំ និព្ពានធាតូនំ សមធិគមសមយភាវតោ។ **ឧបវត្តនេ អន្តរេន យមកសាលាន**ន្តិ ឯត្ថ វត្តព្ពំ បរតោ អាគមិស្សតិ។

១៩៦. **សត្ថុ សុវណ្ណវណ្ណមេវ អហោសិ** អតិវិយ បរិសុទ្ធាយ បភស្សរាយ ឯកគ្ឃនាយ ភគវតោ សរីរប្បភាយ និរន្តរំ អភិភូតត្តា។

ធម្មេតិ បរិយត្តិធម្មេ។ **បវត្តា**តិ បាវចនភាវេន ទេសេតា។ **បុរតោវ និសីទិ** ឱវាទប្បដិករណភាវតោ។

១៩៧. **ទានានិសំសសង្ខាតា លាភា**តិ វណ្ណទានពលទានាទិភេទា ទានស្ស អានិសំសសញ្ញិតា ទិដ្ឋធម្មិកា, សម្បរាយិកា ច លាភា ឥច្ឆិតព្ពា។ **តេ អលាភា**តិ តេ សព្ពេ តុយ្ហំ អលាភា, លាភា ឯវ ន ហោន្តិ។ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ បច្ចក្ខភូតេ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ ភវា **ទិដ្ឋធម្មិកា។** សម្បរេតព្ពតោ បេច្ច គន្តព្ពតោ “សម្បរាយោ”តិ លទ្ធនាមេ បរលោកេ ភវា **សម្បរាយិកា។** ទិដ្ឋធម្មិកា ច សម្បរាយិកា ច **ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកា។ ទានានិសំសសង្ខាតា លាភា**តិ ទានានិសំសភូតា លាភា។ សព្ពថា សមមេវ ហុត្វា សមំ ផលំ ឯតេសំ ន ឯកទេសេនាតិ **សមសមផលា។ បិណ្ឌបាតា**តិ តព្ពិសយំ ទានមយំ បុញ្ញមាហ។

យទិ ខេត្តវសេន នេសំ សមផលតា អធិប្បេតា, សតិបិ ឯកសន្តានភាវេ បុថុជ្ជនអរហន្តភាវសិទ្ធំ ននុ តេសំ ខេត្តំ វិសិដ្ឋន្តិ ទស្សេតុំ “**ននុ ចា**”តិអាទិមាហ។ **បរិនិព្ពានសមតាយា**តិ កិលេសបរិនិព្ពានខន្ធបរិនិព្ពានភាវេន បរិនិព្ពានសមតាយ។ “**បរិភុញ្ជិត្វា បរិនិព្ពុតោ**”តិ ឯតេន យថា បណីតបិណ្ឌបាតបរិភោគូបត្ថម្ភិតរូបកាយសន្និស្សយោ ធម្មកាយោ សុខេនេវ កិលេសេ បរិច្ចជិ, ភោជនសប្បាយសំសិទ្ធិយា ឯវំ សុខេនេវ ខន្ធេ បរិច្ចជីតិ ឯវំ កិលេសបរិច្ចាគស្ស, ខន្ធបរិច្ចាគស្ស ច សុខសិទ្ធិនិមិត្តតាយ ឧភិន្នំ បិណ្ឌបាតានំ សមផលតា ជោតិតា។ “បិណ្ឌបាតសីសេន ច បិណ្ឌបាតទានំ ជោតិត”ន្តិ វុត្តោ វាយមត្ថោ។ យថា ហិ សុជាតាយ “ឥមំ អាហារំ និស្សាយ មយ្ហំ ទេវតាយ វណ្ណសុខពលាទិគុណា សម្មទេវ សម្បជ្ជេយ្យុ”ន្តិ ឧឡារោ អជ្ឈាសយោ តទា អហោសិ, ឯវំ ចុន្ទស្សបិ កម្មារបុត្តស្ស “ឥមំ អាហារំ និស្សាយ ភគវតោ វណ្ណសុខពលាទិគុណា សម្មទេវ សម្បជ្ជេយ្យុ”ន្តិ ឧឡារោ អជ្ឈាសយោតិ ឯវម្បិ នេសំ ឧភិន្នំ សមផលតា វេទិតព្ពា។ សតិបិ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសមាបត្តីនំ ទេវសិកំ វឡញ្ជនសមាបត្តិភាវេ យថា បន អភិសម្ពុជ្ឈនទិវសេ អភិនវវិបស្សនំ បដ្ឋបេន្តោ រូបសត្តកាទិ (វិសុទ្ធិ. ដី. ២.៧០៧ វិត្ថារោ) វសេន ចុទ្ទសហាការេហិ សន្នេត្វា មហាវិបស្សនាមុខេន តា សមាបត្តិយោ សមាបជ្ជិ, ឯវំ បរិនិព្ពានទិវសេបិ សព្ពា តា សមាបជ្ជីតិ ឯវំ សមាបត្តិសមតាយបិ តេសំ សមផលតា។ ចុន្ទស្ស តាវ អនុស្សរណំ ឧឡារតរំ ហោតុ ភគវតោ ទិន្នភាវេន អញ្ញថត្តាភាវតោ, សុជាតាយ បន កថំ ទេវតាយ ទិន្នន្តិ? ឯវំសញ្ញិភាវតោតិ អាហ “**សុជាតា ចា**”តិអាទិ។ **អបរភាគេ**តិ អភិសម្ពោធិតោ អបរភាគេ។ បុន **អបរភាគេ**តិ បរិនិព្ពានតោ បរតោ។ **ធម្មសីស**ន្តិ ធម្មានំ មត្ថកភូតំ និព្ពានំ។ **មេ គហិត**ន្តិ មម វសេន គហិតំ។ តេនាហ “**មយ្ហំ កិរា**”តិអាទិ។

អធិបតិភាវោ **អាធិបតេយ្យ**ន្តិ អាហ “**ជេដ្ឋភាវសំវត្តនិយក**”ន្តិ។

សំវរេតិ សីលសំវរេ។ **វេរន្តិ** បាណាតិបាតាទិបញ្ចវិធំ វេរំ។ តញ្ហិ វេរិធម្មភាវតោ, វេរហេតុតាយ ច “វេរ”ន្តិ វុច្ចតិ។ កោសល្លំ វុច្ចតិ ញាណំ, តេន យុត្តោ **កុសលោ**តិ អាហ “**កុសលោ បន ញាណសម្បន្នោ**”តិ។ ញាណសម្បទា នាម ញាណបារិបូរី, សា ច អគ្គមគ្គវសេន វេទិតព្ពា, អគ្គមគ្គោ ច និរវសេសតោ កិលេសេ បជហតីតិ អាហ “**អរិយមគ្គេន...បេ.... ជហាតី**”តិ។ **ឥមំ បាបកំ ជហិត្វា**តិ ទានេន តាវ លោភមច្ឆរិយាទិបាបកំ, សីលេន បាណាតិបាតាទិបាបកំ ជហិត្វា តទង្គវសេន បហាយ តតោ សមថវិបស្សនាធម្មេហិ វិក្ខម្ភនវសេន, តតោ មគ្គបដិបាដិយា សមុច្ឆេទវសេន អនវសេសំ បាបកំ បហាយ។ តថា បហីនត្តា ឯវ **រាគាទីនំ ខយា កិលេសនិព្ពានេន** សព្ពសោ កិលេសវូបសមេន **និព្ពុតោ** បរិនិព្ពុតោតិ សឧបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា ទេសនាយ កូដំ គណ្ហន្តោ “**ឥតិ ចុន្ទស្ស...បេ.... សម្បស្សមានោ ឧទានំ ឧទានេសី**”តិ។

ចតុត្ថភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

យមកសាលវណ្ណនា

១៩៨. ឯវំ តំ កុសិនារាយំ ហោតីតិ យថា អនុរាធបុរស្ស ថូបារាមោ ទក្ខិណបច្ឆិមទិសាយំ, ឯវំ តំ ឧយ្យានំ កុសិនារាយ ទក្ខិណបច្ឆិមទិសាយំ ហោតិ។ **តស្មា**តិ យស្មា នគរំ បវិសិតុកាមា ឧយ្យានតោ ឧបេច្ច វត្តន្តិ គច្ឆន្តិ ឯតេនាតិ “**ឧបវត្តន**”**ន្តិ វុច្ចតិ**, តំ សាលបន្តិភាវេន ឋិតំ សាលវនំ។ **អន្តរេនា**តិ វេមជ្ឈេ។ **តស្ស កិរ មញ្ចកស្សា**តិ តត្ថ បញ្ញបិយមានស្ស តស្ស មញ្ចកស្ស។ **តត្រាបិ...បេ.... ឯកោ បាទភាគស្ស**, តស្មា “អន្តរេន យមកសាលាន”ន្តិ វុត្តំ។ **សំសិព្ពិត្វា**តិ អញ្ញមញ្ញអាសត្តវិដបសាខតាយ សំសិព្ពិត្វា វិយ។ “**ឋិតសាខា**”**តិបិ វុត្តំ** អដ្ឋកថាយំ។ យំ បន បាឡិយំ “ឧត្តរសីសកំ មញ្ចកំ បញ្ញបេហី”តិ វុត្តំ, តំ បច្ឆិមទស្សនំ ទដ្ឋុំ អាគតានំ ទេវតានំ ទដ្ឋុំ យោគ្យតាវសេន វុត្តំ។ កេចិ បន “ឧត្តរទិសាវិលោកនមុខំ បុព្ពទិសាសីសកំ កត្វា មញ្ចកំ បញ្ញបេហីតិ អត្ថោ”តិ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ។

ឯតេ នាគានមុត្តមាតិ ឯតេ គោត្តតោ គោចរិអាទិនាមកា ហត្ថិនាគេសុ ពលេន សេដ្ឋតមា។ **មជ្ឈិមដ្ឋកថាយំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ១.១៤៨) បន កេចិ ហត្ថិនោ ឥតោ អញ្ញថា អាគតា, សោ បន នេសំ នាមមត្តកតោ ភេទោ ទដ្ឋព្ពោ។

បរិភុត្តកាលតោ បដ្ឋាយ...បេ.... បរិក្ខយំ គតំ, “ន បន បរិភុត្តប្បច្ចយា”តិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ចង្កវារេ**តិ ឧមិយំ។ កតោកាសស្ស កម្មស្ស វសេន យថាសមុដ្ឋិតោ រោគោ អារោគ្យំ អភិមទ្ទតីតិ កត្វា ឯតមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**វិយា**”តិ វុត្តំ។ យស្មា ភគវា ហេដ្ឋា វុត្តនយេន កប្បំ, កប្បាវសេសំ វា ឋាតុំ សមត្ថោ ឯវ, តត្តកំ កាលំ ឋានេ បយោជនាភាវតោ អាយុសង្ខារេ ឱស្សជ្ជិត្វា តាទិសស្ស កម្មស្ស ឱកាសំ អទាសិ, តស្មា ឯតមត្ថំ ទស្សេន្តោ “វិយា”តិបិ វត្តុំ យុជ្ជតិយេវ។

កុសលំ កាតព្ពំ មញ្ញិស្សន្តិ “ឯវំ មហប្ផលំ, ឯវំ មហានិសំសំ, មហានុភាវញ្ច តំ កុសល”ន្តិ។

ឯកស្សាបិ សត្តស្ស វដ្ដទុក្ខវូបសមោ ពុទ្ធានំ គរុតរោ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ អតិទុល្លភភាវតោ, តស្មា “**អបរម្បិ បស្សតី**”តិអាទិ វុត្តំ, ស្វាយមត្ថោ **មាគណ្ឌិយសុត្តេន** (សុ. និ. ៨៤១) ទីបេតព្ពោ។

តតិយំ បន ការណំ សត្តានំ ឧប្បជ្ជនកអនត្ថបរិហរណត្ថំ តំ ទស្សេន្តោ បុន “**អបរម្បិ បស្សតី**”តិអាទិមាហ។

សីហសេយ្យន្តិ។ ឯត្ថ សយនំ **សេយ្យា**, សីហស្ស វិយ សេយ្យា សីហសេយ្យា, តំ **សីហសេយ្យំ**។ អថ វា **សីហសេយ្យន្តិ** សេដ្ឋសេយ្យំ, យទិទំ អត្ថទ្វយំ បរតោ អាគមិស្សតិ។

“វាមេន បស្សេន សេន្តី”តិ ឯវំ វុត្តា **កាមភោគិសេយ្យា, ទក្ខិណបស្សេន សយានោ នាម នត្ថិ** ទក្ខិណហត្ថស្ស សរីរគ្គហណាទិយោគក្ខមតោ, បុរិសវសេន ចេតំ វុត្តំ។

ឯកេន បស្សេន សយិតុំ ន សក្កោន្តិ ទុក្ខុប្បត្តិតោ។

អយំ សីហសេយ្យាតិ អយំ ឯវំ វុត្តា សីហសេយ្យា។ “**តេជុស្សទត្តា**”តិ ឥមិនា សីហស្ស អភីរុភាវំ ទស្សេតិ។ ភីរុកា ហិ សេសមិគា អត្តនោ អាសយំ បវិសិត្វា សន្តាសបុព្ពកំ យថា តថា សយន្តិ, សីហោ បន អភីរុភាវតោ សតោការី ភិក្ខុ វិយ សតី ឧបដ្ឋាបេត្វាវ សយតិ។ តេនាហ “**បុរិមបាទេ**”តិអាទិ។ ទក្ខិណេ បុរិមបាទេ វាមស្ស

បុរិមបាទស្ស បឋនវសេន **ទ្វេ បុរិមបាទេ ឯកស្មឹ ឋានេ** ឋបេត្វា។ **បច្ឆិមបាទេ**តិ ទ្វេ បច្ឆិមបាទេ។ វុត្តនយេនេវ ឥធាបិ ឯកស្មឹ ឋានេ បាទដ្ឋបនំ វេទិតព្ពំ, **បិដ្ឋិកោកាសសល្លក្ខណំ** អភិរុកាវេនេវ។ "**សីសំ បន ឧក្ខិបិត្វា**"តិអាទិនា វុត្តា សីហកិរិយា អនុត្រាសបពុជ្ឈនំ វិយ អភិរុភាវសិទ្ធា ធម្មតាវសេនេវាតិ វេទិតព្ពា។ **សីហវិជម្ភិតវិជម្ភនំ** អតិវេលំ ឯកាការេន ឋបិតានំ សរីរាវយវានំ គមនាទិកិរិយាសុ យោគ្យភាវាបាទនត្ថំ។ **តិក្ខត្តុំ សីហនាទនទនំ** អប្បេសក្ខមិគជាតបរិហរណត្ថំ។

សេតិ អព្យាវដភាវេន បវត្តតិ ឯត្ថាតិ **សេយ្យា**, ចតុត្ថជ្ឈានមេវ សេយ្យា **ចតុត្ថជ្ឈានសេយ្យា។** កឹ បន តំ ចតុត្ថជ្ឈានន្តិ? អានាបានចតុត្ថជ្ឈានំ, តតោ ហិ វុដ្ឋហិត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា ភគវា អនុក្កមេន អគ្គមគ្គំ អធិគន្ត្វា តថាគតោ ជាតោតិ។ "តយិទំ បទដ្ឋានំ នាម, ន សេយ្យា, តថាបិ យស្មា 'ចតុត្ថជ្ឈានា វុដ្ឋហិត្វា សមនន្តរា ភគវា បរិនិព្ពាយី'តិ (ទី. និ. ២.២១៩) វុច្ចតិ, តស្មា លោកិយចតុត្ថជ្ឈានសមាបត្តិ ឯវ តថាគតសេយ្យា"តិ កេចិ, ឯវំ សតិ បរិនិព្ពានកាលិកាវ តថាគតសេយ្យាតិ អាបជ្ជតិ, ន ច ភគវា លោកិយចតុត្ថជ្ឈានសមាបជ្ជនពហុលោ វិហាសិ។ អគ្គផលវសេន បវត្តំ បនេត្ថ ចតុត្ថជ្ឈានំ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ យថា សត្តានំ និទ្ទុបគមនលក្ខណា សេយ្យា ភវង្គចិត្តវសេន ហោតិ, សា ច នេសំ បឋមជាតិសមន្វយា យេភុយ្យវុត្តិកា, ឯវំ ភគវតោ អរិយជាតិសមន្វយំ យេភុយ្យវុត្តិកំ អគ្គផលភូតំ ចតុត្ថជ្ឈានំ "តថាគតសេយ្យា"តិ វេទិតព្ពំ។ សីហសេយ្យា នាម សេដ្ឋសេយ្យាតិ អាហ "**ឧត្តមសេយ្យា**"តិ។

នត្ថិ ឯតិស្សា ឧដ្ឋានន្តិ **អនុដ្ឋានា**, សេយ្យា, តំ **អនុដ្ឋានសេយ្យំ។** "ឥតោ ឧដ្ឋហិស្សាមី"តិ មនសិការស្ស អភាវតោ "**ឧដ្ឋានសញ្ញំ មនសិ ករិត្វា**"**តិ ន វុត្តំ។ ឯត្ថា**តិ ឯតស្មឹ អនុដ្ឋានសេយ្យុបគមនេ។ **កាយវសេន អនុដ្ឋានំ**, ន ចិត្តវសេន, ចិត្តវសេន ច អនុដ្ឋានំ នាម និទ្ទុបគមនន្តិ តទភាវំ ទស្សេតុំ "**និទ្ទាវសេនា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **ភវង្គស្សា**តិ និទ្ទុបគមនលក្ខណស្ស ភវង្គស្ស។

សព្ពបាលិផុល្លាតិ សព្ពត្ថកមេវ វិកសនវសេន ផុល្លា, ន ឯកទេសវិកសនវសេន។ តេនាហ "**សព្ពេ សមន្តតោ បុប្ផិតា**"តិ។ **ឯកច្ឆន្នា**តិ សម្ផុល្លបុប្ផេហិ ឯកាការេន សព្ពត្ថេវ ឆាទិតា។ **ឧល្លោកបទុមានី**តិ ហេដ្ឋា ឱលោកេន្តានិ វិយ តិដ្ឋនបទុមានិ។ **មោរបិញ្ឆកលាបោ វិយ** បញ្ចវណ្ណបុប្ផសញ្ឆាទិតត្តា។

នន្ទបោក្ខរណីសម្ភវានីតិ នន្ទបោក្ខរណីតីរសម្ភវានិ។ **មហាតុម្ពមត្ត**ន្តិ អាឡ្ហកមត្តំ។ **បវិដ្ឋានី**តិ ខិត្តានិ។ **សរីរមេវ ឱកិរន្តី**តិ សរីរមេវ អជ្ឈោកិរន្តិ។

ទេវតានំ ឧបកប្បនចន្ទនចុណ្ណានីតិ សដ្ឋិបិ បញ្ញាសម្បិ យោជនានិ វាយនកសេតវណ្ណចន្ទនចុណ្ណានិ។ **ទិព្ពគន្ធជាលចុណ្ណានី**តិ ទិព្ពគន្ធទិព្ពចុណ្ណានិ។ **ហរិតាលអញ្ជនចុណ្ណាទីនិ**បិ ទិព្ពានិ បរមសុគន្ធានិ ឯវាតិ វេទិតព្ពានិ។ តេនេវាហ "**សព្ពទិព្ពគន្ធវាសវិកតិយោ**"តិ។

ឯកចក្កវាឡេ សន្និបតិត្វា អន្តលិក្ខេ វជ្ជន្តិ មហាភិនិក្ខមនកាលេ វិយ។

តាតិ ទេវតា។ **គន្ធមានា វា**តិ មាលំ រចន្តិយោ ឯវ។ **អបរិនិដ្ឋិតា វា**តិ យថាធិប្បាយំ បរិយោសិតា ឯវ។ **ហត្ថេន ហត្ថ**ន្តិ អត្តនោ ហត្ថេន បរស្ស ហត្ថំ។ **គីវាយ គីវ**ន្តិ កណ្ឋគាហវសេន អត្តនោ គីវាយ បរស្ស គីវំ។ **គហេត្វា**តិ អាមសិត្វា។ **មហាយសោ មហាយសោ**តិ អាមេឌិតវសេន អញ្ញមញ្ញំ អាលាបវចនំ។

១៩៩. មហន្តំ ឧស្សាហន្តិ តថាគតស្ស បូជាសក្ការវសេន បវត្តិយមានំ មហន្តំ ឧស្សាហំ **ទិស្វា។**

សាយេវ បន បដិបទាតិ បុព្ពភាគបដិបទា ឯវ។ **អនុច្ឆវិកត្តា**តិ អធិគន្តព្ពស្ស នវវិធលោកុត្តរធម្មស្ស អនុរូបត្តា។

សីលន្តិ ចារិត្តសីលមាហ។ **អាចារបញ្ញត្តី**តិ ចារិត្តសីលំ។ **យាវ គោត្រភុតោ**តិ យាវ គោត្រភុញាណំ, តាវ បវត្តេតព្ពា សមថវិបស្សនា **សម្មាបដិបទា។** ឥទានិ តំ សម្មាបដិបទំ ព្យតិរេកតោ, អន្វយតោ ច វិភាវេតុំ "**តស្មា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **ជិនកាឡសុត្ត**ន្តិ ជិនមហាវឌ្ឍកិនា ឋបិតំ វជ្ជេតព្ពគហេតព្ពធម្មសន្ទស្សនកាឡសុត្តំ សិក្ខាបទមរិយាទំ, ឧបាសកោបាសិកាវរេសុ "**គន្ធបូជំ មាលាបូជំ ករោតី**"តិ វចនំ ចារិត្តសីលបក្ខេ ឋបេត្វា ករណំ សន្ធាយ វុត្តំ, តេន ភិក្ខុភិក្ខុនីនម្បិ តថាករណំ អនុញ្ញាតមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អយញ្ហីតិ ធម្មានុធម្មបដិបទំ សន្ធាយ វទតិ។

ឧបវាណត្ថេរវណ្ណនា

២០០. អបនេសីតិ ឋិតប្បទេសតោ យថា អបគច្ឆតិ, ឯវមកាសិ, ន បន និព្ពច្ឆិ។ តេនាហ "**អានន្ទោ**"តិអាទិ។ **វុត្តសទិសា វា**តិ **សមចិត្តបរិយាយទេសនាយំ** (អ. និ. ២.៣៧) វុត្តសទិសា ឯវ។ **អាវារេន្តោ**តិ ឆាទេន្តោ។

យស្មា កស្សបស្សពុទ្ធស្ស ចេតិយេ អារក្ខទេវតា អហោសិ, តស្មា ថេរោវ តេជុស្សទោ, ន អញ្ញេ អរហន្តោតិ អានេត្វា យោជនា។

ឥទានិ អាគមនតោ បដ្ឋាយ តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ "**វិបស្សិម្ហិ កិរ សម្មាសម្ពុទ្ធេ**"តិអាទិ អារទ្ធំ។ "**ចាតុមហារាជិកា ទេវតា**"តិ ឥទំ គោពលិពទ្ទញាយេន គហេតព្ពំ ភុម្មទេវតាទីនម្បិ គប្បរិយាបន្នត្តា។ **តេសំ** មនុស្សានំ។

តត្ថាតិ កស្សបស្ស ភគវតោ ចេតិយេ។

២០១. អធិវាសេន្តីតិ រោចេន្តិ។

ឆិន្នបាតោ វិយ ឆិន្នបាតោ, តំ **ឆិន្នបាតំ,** ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ យំ។ **អាវដ្ដន្តី**តិ អភិមុខភាវេន វដ្ដន្តិ។ យត្ថ បតិតា, តតោ កតិបយរតនដ្ឋានំ វដ្ដនវសេនេវ គន្ត្វា បុន យថាបតិតមេវ ឋានំ វដ្ដនវសេន អាគច្ឆន្តិ។ តេនាហ "**អាវដ្ដន្តិយោ បតិតដ្ឋានមេវ អាគច្ឆន្តី**"តិ។ **វិវដ្ដន្តី**តិ យត្ថ បតិតា, តតោ វិនិវដ្ដន្តិ។ តេនាហ "**បតិតដ្ឋានតោ បរភាគំ វដ្ដមានា គច្ឆន្តី**"តិ។ បុរតោ វដ្ដនំ **អាវដ្ដនំ,** ឥតរំ តិរិយម្បិ **វិវដ្ដន**ន្តិ ទស្សេតុំ "**អបិចា**"តិអាទិ វុត្តំ។ **ទេវតា ធារេតុំ ន សក្កោតិ** ឧទកំ វិយ ឱសីទនតោ។ តេនាហ "**តត្ថា**"តិអាទិ។ **តត្ថា**តិ បកតិបថវិយំ។ **ទេវតា ឱសីទន្តិ** ធាតូនំ សណ្ហសុខុមាលភាវតោ។ **បថវិយំ បថវិំ មាបេស**ុន្តិ បកតិបថវិយំ អត្តនោ សរីរំ ធារេតុំ សមត្ថំ ឥទ្ធានុភាវេន បថវិំ មាបេសុំ។

កាមំ ទោមនស្សេ អសតិបិ ឯកច្ចោ រាគោ ហោតិយេវ, រាគេ បន អសតិ ទោមនស្សស្ស អសម្ភវោ ឯវាតិ តទេកដ្ឋភាវតោតិ អាហ "**វីតរាគាតិ បហីនទោមនស្សា**"តិ។ **សិលាថម្ភសទិសា** ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ និព្ពិការតាយ។

ចតុសំវេជនីយដ្ឋានវណ្ណនា

២០២. អបារគង្គាយាតិ គង្គាយ ឱរម្ភាគេ។ "**សង្ការឆឌ្ឌកសម្មជ្ជនិយោ គហេត្វា**"តិអាទិ អត្តនោ អត្តនោ វសនដ្ឋានេ វត្តករណាការទស្សនំ។ "**ឯវំ ទ្វីសុ កាលេសូ**"តិអាទិ និទស្សនត្ថំ បច្ចាមសនំ, តំ ហេដ្ឋា អធិគតំ។

កម្មសាធនោ សម្ភាវនត្ថោ **ភាវនីយ**-សទ្ទោតិ អាហ "**មនសា ភាវិតេ សម្ភាវិតេ**"តិ។ ទុតិយវិកប្បេ បន ភាវនំ, វឌ្ឍនញ្ច បដិបក្ខបហានតោតិ អាហ "**យេ វា**"តិអាទិ។

ពុទ្ធាទីសុ តីសុ វត្ថូសុ **បសន្នចិត្តស្ស,** ន កម្មផលសទ្ធាមត្តេន។ សា ចស្ស សទ្ធាសម្បទា ឯវំ វេទិតព្ពាតិ ផលេន ហេតុំ ទស្សេន្តោ "**វត្តសម្បន្នស្សា**"តិ អាហ។ **សំវេគោ** នាម សហោត្តប្បញាណំ, អភិជាតិដ្ឋានាទីនិបិ តស្ស ឧប្បត្តិហេតូនិ ភវន្តីតិ អាហ "**សំវេគជនកានី**"តិ។

ចេតិយបូជនត្ថំ ចារិកា **ចេតិយចារិកា។ សគ្គេ បតិដ្ឋហិស្សន្តិយេវ** ពុទ្ធគុណារម្មណាយ កុសលចេតនាយ សគ្គសំវត្តនិយភាវតោ។

អានន្ទបុច្ឆាកថាវណ្ណនា

២០៣. ឯត្ថាតិ មាតុគាមេ។ **អយំ ឧត្តមា បដិបត្តិ, យទិទំ អទស្សនំ,** ទស្សនមូលកត្តា តប្បច្ចយានំ សព្ពានត្ថានំ។ **លោភោ**តិ កាមរាគោ។ **ចិត្តចលនា** បដិបត្តិអន្តរាយករោ ចិត្តក្ខោភោ។ **មុរុមុរាបេត្វា**តិ សអដ្ឋិកំ កត្វា ខាទនេ អនុរវទស្សនំ។ អបរិមិតំ កាលំ ទុក្ខានុភវនំ **អបរិច្ឆិន្នទុក្ខានុភវនំ។ វិស្សាសោ**តិ វិសង្គោ យដ្ឋនាភាវោ។ **ឱតារោ**តិ តត្ថ ចិត្តស្ស អនុប្បវេសោ។ **អសិហត្ថេន** វេរិបុរិសេន, **បិសាចេនាបិ** ខាទិតុកាមេន។ **អាសីទេ**តិ អក្កមនាទិវសេន ពាធេយ្យ។ **អស្សា**តិ មាតុគាមស្ស។ **បព្ពជិតេហិ កត្តព្ពកម្ម**ន្តិ អាមិស បដិគ្គហណាទិ បព្ពជិតេហិ កាតព្ពំ កម្មំ។ **សតី**តិ វា កាយគតាសតិ **ឧបដ្ឋាបេតព្ពា។**

២០៤. **អតន្តិពទ្ធា**តិ អភាវរហា។ **បេសិតចិត្តា**តិ និព្ពានំ បតិ បេសិតចិត្តា។

២០៥. **វិហតេនា**តិ កប្បាសវិហននធនុនា បព្ពជដានំ វិជដនវសេន ហតេន។ តេនាហ "**សុបោថិតេនា**"តិ, អសង្ករណវសេន សុដ្ឋុ បោថិតេនាតិ អត្ថោ, ទស្សនីយសំវេជនីយដ្ឋានកិត្តនេន ច វសនដ្ឋានំ កថិតំ។

អានន្ទអច្ឆរិយធម្មវណ្ណនា

២០៧. **ថេរំ អទិស្វា អាមន្តេសី**តិ តត្ថ អទិស្វា អាវជ្ជន្តោ ថេរស្ស ឋិតដ្ឋានំ, បវត្តិញ្ច ញត្វា អាមន្តេសិ។

កាយកម្មស្ស ហិតភាវោ ហិតជ្ឈាសយេន បវត្តិតត្តាតិ អាហ "**ហិតវុទ្ធិយា កតេនា**"តិ។ សុខភាវោ កាយិកទុក្ខាភាវោ, ចេតសិកសុខភាវោ ចេតសិកសុខសមុដ្ឋិតត្តា ចាតិ វុត្តំ "**សុខសោមនស្សេនេវ កតេនា**"តិ។ អាវិរហោវិភាគតោ អទ្វយភាវតោ **អទ្វយេនា**តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ "**យថា**"តិអាទិ វុត្តំ។ សត្ថុ ខេត្តភាវសម្បត្តិយា, ថេរស្ស អជ្ឈាសយសម្បត្តិយា ច "ឯត្តកមិទ"ន្តិ បមាណំ គហេតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ បមាណវិរហិតត្តា តស្ស កម្មស្សាតិ អាហ "**ចក្កវាឡម្បិ**"តិអាទិ។

ឯវំ បវត្តិតេនាតិ ឯវំ ឱទិស្សកមេត្តាភាវនាយ វសេន បវត្តិតេន។ វិវដ្ដូបនិស្សយភូតំ កតំ ឧបចិតំ បុញ្ញំ ឯតេនាតិ **កតបុញ្ញោ**, អរហត្តាធិគមាយ កតាធិការោតិ អត្ថោ។ តេនាហ "**អភិនីហារសម្បន្នោសីតិ ទស្សេតី**"តិ។

២០៨. កត្ថចិ សង្កចិតំ ហុត្វា ឋិតំ មហាបថវឹ បត្ថរន្តោ វិយ, បដិសំហដំ ហុត្វា ឋិតំ អាកាសំ វិត្ថារេន្តោ វិយ, ចតុសដ្ឋាធិកយោជនសតសហស្សុព្ពេធំ ចក្កវាឡគិរឹ អធោ ឱសារេន្តោ វិយ, អដ្ឋសដ្ឋាធិកសហស្សយោជនសតសហស្សុព្ពេធំ សិនេរុំ ឧក្ខិបេន្តោ វិយ, សតយោជនាយាមវិត្ថារំ មហាជម្ពុំ ខន្ធេ គហេត្វា ចាលេន្តោ វិយាតិ បញ្ចហិ ឧបមា ហិ ថេរស្ស គុណកថា មហន្តភាវទស្សនត្ថញ្ចេវ អញ្ញេសំ ទុក្ករភាវទស្សនត្ថញ្ច អាគតាវ។ **ឯតេនេវ ចា**តិ **ច**-សទ្ទេន "អហំ ឯតរហិ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ" (ទី. និ. ២.៤), "សទេវកស្មិំ លោកស្មិំ នត្ថិ មេ បដិបុគ្គលោ"តិ (ម. និ. ១.២៨៥; ២.៣៤១; មហាវ. ១១; កថា. ៤០៥; មិ. ប. ៥.១១) ច ឯវំ អាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ព្យត្តោ**តិ ខន្ធកោសល្លាទិសង្ខាតេន វេយ្យត្តិយេន សមន្នាគតោ។ **មេធាវី**តិ មេធាសង្ខាតាយ សម្មាភាវិតាយ បញ្ញាយ សមន្នាគតោ។

២០៩. **បដិសន្ថារធម្ម**ន្តិ បកតិចារិត្តវសេន វុត្តំ, ឧបគតានំ បន ភិក្ខូនំ ភិក្ខុនីនញ្ច បុច្ឆាវិស្សជ្ជនវសេន ចេវ ចិត្តរុចិវសេន ច យថាកាលំ ធម្មំ ទេសេតិយេវ, ឧបាសកោបាសិកានំ បន ឧបនិសិន្នកថាវសេន។

មហាសុទស្សនសុត្តទេសនាវណ្ណនា

២១០. **ខុទ្ទក**-សទ្ទោ បតិរូបវាចី, **ក**-សទ្ទោ អប្បត្ថោតិ អាហ "**ខុទ្ទកនគរកេតិ នគរបតិរូបកេ សម្ពាធេ ខុទ្ទកនគរកេ**"តិ។ ធុបរិសាលសណ្ឋានតាយ តំ "ឧជ្ជង្គលនគរក"ន្តិ វុត្តន្តិ អាហ "**វិសមនគរកេ**"តិ។ **អញ្ញេសំ មហានគរានំ** ឯកទេសប្បមាណតាយ **សាខាសទិសេ។** ឯត្ថ ច "ខុទ្ទកនគរកេ"តិ ឥមិនា តស្ស នគរស្ស អប្បកភាវោ វុត្តោ, "ឧជ្ជង្គលនគរកេ"តិ ឥមិនា ភូមិវិបត្តិយា និហីនភាវោ, "សាខានគរកេ"តិ ឥមិនា អប្បធានភាវោ។ **សារប្បត្តា**តិ វិភវសារាទិនា សារមហត្តំ បត្តា។

កហាបណសកដន្តិ ឯត្ថ "ទ្វិកុម្ភំ **សកដំ។ កុម្ភោ** បន ទសម្ពណោ"តិ វទន្តិ។ **ទ្វេ បវិសន្តី**តិ ទ្វេ កហាបណសកដានិ ទ្វេ អាយវសេន បវិសន្តិ។

សុភិក្ខាតិ សុលភាហារា, សុន្ទរាហារា ច។ តេនាហ "**ខជ្ជភោជ្ជសម្បន្នា**"តិ។ **សទ្ទំ ករោន្តេ**តិ រវសារិនា តុដ្ឋភាវេន កោញ្ចនាទំ ករោន្តេ។ **អវិវិត្តា**តិ អសុញ្ញា, កទាចិ រថោ បឋមំ គច្ឆតិ, តំ អញ្ញោ អនុពន្ធន្តោ គច្ឆតិ, កទាចិ ទុតិយំ វុត្តរថោ បឋមំ គច្ឆតិ, ឥតរោ តំ អនុពន្ធតិ ឯវំ **អញ្ញមញ្ញំ អនុពន្ធមានា។ ឯត្ថា**តិ កុសាវតីនគរេ។ តស្ស មហន្តភាវតោ ចេវ ឥទ្ធាទិភាវតោ ច និច្ចំ បយោជិតានេវ **ភេរិអាទីនិ តូរិយានិ**, សម្មសម្មាតិ វា អញ្ញមញ្ញំ បិយាលាបសទ្ទោ **សម្ម**-សទ្ទោ។ កំសតាឡាទិសព្ពតាឡាវចរសទ្ទោ **តាឡ**-សទ្ទោ, **កូដភេរិ**-សទ្ទោ កុម្ភថូណសទ្ទោ។

ឯវរូបា សទ្ទា ហោន្តិ កចវរាកិណ្ណវីថិតាយ, អរញ្ញេ កន្ទមូលបណ្ណាទិគ្គហណាយ, តត្ថ ទុក្ខជីវិកតាយ ចាតិ យថាក្កមំ យោជេតព្ពំ។ **ឥធ ន ឯវំ អហោសិ** ទេវលោកេ វិយ សព្ពសោ បរិបុណ្ណសម្បត្តិកតាយ។

មហន្តំ កោលាហលន្តិ សទ្ធាសម្បន្នានំ ទេវតានំ, ឧបាសកានញ្ច វសេន បុរតោ បុរតោ មហតី ឧគ្ឃោសនា ហោតិ។ តត្ថ ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស កតស្ស វិហារស្ស អភាវតោ, ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច មហន្តភាវតោ **តេ អាគន្ត្វា...បេ.... បេសេសិ។** បេសេន្តោ ច "កថញ្ហិ នាម ភគវា បច្ឆិមេ កាលេ អត្តនោ បវត្តិំ អម្ហាកំ នារោចេសិ, នេសំ ទោមនស្សំ មា អហោសី"តិ "អជ្ជ ខោ វាសេដ្ឋា"តិអាទិនា សាសនំ បេសេសិ។

មល្លានំ វន្ទនាវណ្ណនា

២១១. អយំ ទុក្ខំ អាវេទន្តិ បកាសេន្តីតិ **អឃាវិនោ,** បាកដីភូតទុក្ខាតិ អាហ **"ឧប្បន្នទុក្ខា"**តិ។ ញាតិសាលោហិតភាវេន កុលំ បរិវត្តតីតិ ឯត្ថាតិ **កុលបរិវត្តំ។** តំ តំកុលីនភាគេន ឋិតោ សត្តនិកាយោ "កុលបរិវត្តសោ"តិ វុត្តន្តិ អាហ **"កុលបរិវត្ត"**ន្តិ។ តេ បន តំតំកុលបរិវត្តបរិច្ឆិន្នា មល្លរាជានោ តស្មិំ នគរេ វីថិអាទិសភាគេន វសន្តីតិ វុត្តំ **"វីថិសភាគេន ចេវ រច្ឆាសភាគេន ចា"**តិ។

សុភទ្ទបរិព្ពាជកវត្ថុវណ្ណនា

២១២. កង្ខា ឯវ **កង្ខាធម្មោ។ ឯកតោ វា**តិ ភូមី អវិភជិត្វា សាធារណតោវ។ ពីជតោ ច អគ្គំ គហេត្វា អាហារំ សម្បាទេត្វា ទានំ **ពីជគ្គំ។ គព្ភកាលេ**តិ គព្ភធារណតោ បរំ ខីរគ្គហណកាលេ។ តេនាហ **"គព្ភំ ផាលេត្វា ខីរំ និហរិត្វា"**តិអាទិ។ **បុថុកកាលេ**តិ សស្សានំ នាតិបក្កេ បុថុកយោគ្យផលកាលេ។ **លាយនគ្គ**ន្តិ បក្កស្ស សស្សស្ស លវនេ លវនារម្ភេ ទានំ អទាសិ។ លុនស្ស សស្សស្ស វេណិវសេន ពន្ធិត្វា ឋបនំ **វេណិករណំ។** តស្ស អារម្ភេ ទានំ **វេណគ្គំ។** វេណិយោ បន ឯកតោ កត្វា រាសិករណំ **កលាបោ។** តត្ថ អគ្គទានំ **កលាបគ្គំ។** កលាបតោ នីហរិត្វា មទ្ទនេ អគ្គទានំ **ខលគ្គំ។** មទ្ទិតំ ឱផុណិត្វា ធញ្ញស្ស រាសិករណេ អគ្គទានំ **ខលភណ្ឌគ្គំ។** ធញ្ញស្ស ខលតោ កោដ្ឋេ បក្ខិបនេ អគ្គទានំ **កោដ្ឋគ្គំ។ ឧទ្ធរិត្វា**តិ កោដ្ឋតោ ឧទ្ធរិត្វា។

"នវ អគ្គទានានិ អទាសី"តិ ឥមិនា "កថំ នុ ខោ អហំ សត្ថុ សន្តិកេ អគ្គតោវ មុច្ចេយ្យ"ន្តិ អគ្គគ្គទានវសេន វិវដ្ដូបនិស្សយស្ស កុសលស្ស កតូបចិតត្តា, ញាណស្ស ច តថា បរិបាកំ គតត្តា អគ្គធម្មទេសនាយ តស្ស ភាជនភាវំ ទស្សេតិ។ តេនាហ **"ឥមំ អគ្គធម្មំ តស្ស ទេសេស្សាមី"**តិអាទិ។ **ឱហីយិត្វា** សង្កោចំ អាបជ្ជិត្វា។

២១៣. **អញ្ញាតុកាមោវ** ន សន្ទិដ្ឋិំ បរាមាសី។ **អព្ភញ្ញឹសូ**តិ សន្ទេហជាតស្ស បុច្ឆាវចនន្តិ កត្វា **ជានឹសូ**តិ អត្ថមាហ។ តេនាហ បាឡិយំ "សព្ពេវ ន អព្ភញ្ញឹសូ"តិ។ **នេស**ន្តិ បូរណាទីនំ។ **សា បដិញ្ញា**តិ "គរោតោ ខោ មហារាជ ការយតោ"តិអាទិនា (ទី. និ. ១.១៦៦) បដិញ្ញាតា, សព្ពញ្ញុបដិញ្ញា ឯវ វា។ **និយ្យានិកា**តិ សប្បាដិហារិយា, តេសំ វា សិទ្ធន្តសង្ខាតា បដិញ្ញា វដ្ដតោ និស្សរណដ្ឋេន **និយ្យានិកា**តិ។ សាសនស្ស សម្បត្តិយា តេសំ សព្ពញ្ញុតំ, តព្ពិបរិយាយតោ ច អសព្ពញ្ញុតំ គច្ឆតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ **"ឥស្មា"**តិអាទិ។ **អត្ថាភាវតោ**តិ សុភទ្ទស្ស សាធេតព្ពអត្ថាភាវតោ។ **ឱកាសាភាវតោ**តិ តថា វិត្ថារិតំ កត្វា ធម្មំ ទេសេតុំ អវសរាភាវតោ។ ឥទានិ តមេវ ឱកាសាភាវំ ទស្សេតុំ **"បឋមយាមស្មិ"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

២១៤. យេសំ សមណភាវករានំ ធម្មានំ សម្បាទនេន សមណោ, តេ បន ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន អរិយមគ្គធម្មាតិ ចតុមគ្គសំសិទ្ធិយា បាឡិយំ ចត្តារោ សមណា វុត្តាតិ តេ ពាហិរសមយេ សព្ពេន សព្ពំ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ **"បឋមោ សោតាបន្នសមណោ"**តិអាទិមាហ។ **បុរិមទេសនាយា**តិ "យស្មិញ្ច ខោ, សុភទ្ទ, ធម្មវិនយេ"តិអាទិនា វុត្តាយ ទេសនាយ។ ព្យតិរេកតោ, អន្វយតោ ច អធិប្បេតោ អត្ថោ វិភាវីយតីតិ បឋមនយោបេត្ថ "បុរិមទេសនាយា"តិ បទេន សង្គហិតោ វាតិ ទដ្ឋព្ពោ។ អត្តនោ សាសនំ និយមេន្តោ អាហ "ឥមស្មិំ ខោ"តិ យោជនា។ **អារទ្ធវិបស្សកេហី**តិ សមាធិកម្មិកវិបស្សកេហិ, សិខាប្បត្តវិបស្សកេ សន្ធាយ វុត្តំ, ន បដ្ឋបិតវិបស្សនេ។ អបរេ បន "ពាហិរកសមយេ វិបស្សនារម្ភស្ស គន្ធោបិ នត្ថេវាតិ អវិសេសវចនមេត"ន្តិ វទន្តិ។ **អធិគតដ្ឋាន**ន្តិ អធិគតស្ស ការណំ, តទត្ថំ បុព្ពភាគបដិបទន្តិ អត្ថោ, យេន សោតាបត្តិមគ្គោ អធិគតោ, ន ឧបរិមគ្គោ, សោ សោតាបត្តិមគ្គេ ឋិតោ អកុប្បធម្មតាយ តស្ស, តត្ថ វា សិទ្ធិតោ ឋិតបុព្ពោ ភូតបុព្ពគតិយាតិ សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋោ សោតាបន្នោ, ន សេសអរិយា ភូមន្តរុប្បត្តិតោ។ សោតាបន្នោ ហិ អត្តនា អធិគតដ្ឋានំ សោតាបត្តិមគ្គំ អញ្ញស្ស កថេត្វា សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋំ ករេយ្យ, ន អដ្ឋមកោ អសម្ភវតោ។ **ឯស នយោ សេសមគ្គដ្ឋេសូ**តិ ឯត្ថាបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **បគុណំ កម្មដ្ឋាន**ន្តិ អត្តនោ បគុណំ វិបស្សនាកម្មដ្ឋានំ, ឯតេនេវ "អវិសេសវចន"ន្តិ វាទោ បដិក្ខិត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។

សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ អធិប្បេតំ។ តញ្ហិ សព្ពញេយ្យធម្មាវពោធនេ “កុសលំ ឆេកំ និបុណ”ន្តិ វុច្ចតិ តត្ថ អសង្គអប្បដិហតំ បវត្តតីតិ កត្វា។ **សមធិកានិ** ឯកេន វស្សេន។ ញាយន្តិ ឯតេន ចតុសច្ចធម្មំ យាថាវតោ បដិវិជ្ឈន្តីតិ **ញាយោ,** លោកុត្តរមគ្គោតិ អាហ **“អរិយមគ្គធម្មស្សា”**តិ។ បទិស្សតិ ឯតេន អរិយមគ្គោ បច្ចក្ខតោ ទិស្សតីតិ **បទេសោ,** វិបស្សនាតិ វុត្តំ **“បទេសេ វិបស្សនាមគ្គេ”**តិ។ **សមណោបី**តិ ឯត្ថ **បិ**-សទ្ទោ “បទេសវត្តី”តិ ឯត្ថាបិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពោតិ អាហ **“បទេសវត្តិ…បេ…. នត្ថីតិ វុត្តំ ហោតី”**តិ។

២១៥. **សោ**តិ តថាវុត្តោ អន្តេវាសី។ **តេនា**តិ អាចរិយេន។ **អត្តនោ ឋានេ ឋបិតោ ហោតិ** បរបព្ពាជនាទីសុ និយុត្តត្តា។

សក្ខិសាវកោតិ បច្ចក្ខសាវកោ, សម្មុខសាវកោតិ អត្ថោ។ **ភគវតិ ធរមានេ**តិ ធរមានស្ស ភគវតោ សន្តិកេ។ សេសទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **សព្ពោបិ សោ**តិ សព្ពោ សោ តិវិធោបិ។ **អយំ បន អរហត្តំ បត្តោ,** តស្មា បរិបុណ្ណគតាយ មត្ថកប្បត្តោ **បច្ឆិមោ សក្ខិសាវកោ**តិ។

បញ្ចមភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តថាគតបច្ឆិមវាចាវណ្ណនា

២១៦. **ត**ន្តិ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ឱវាទកង្គំ **ទស្សេតុំ…បេ…. វុត្តំ** ធម្មសង្គាហកេហីតិ អធិប្បាយោ។ សុត្តាភិធម្មសង្គហិតស្ស ធម្មស្ស អតិសជ្ជនំ សម្ពោធនំ **ទេសនា,** តស្សេវ បការតោ ញាបនំ វេនេយ្យសន្តានេ ឋបនំ **បញ្ញាបន**ន្តិ **“ធម្មោបិ ទេសិតោ ចេវ បញ្ញត្តោ ចា”**តិ វុត្តំ។ តថា វិនយតន្តិសង្គហិតស្ស កាយវាចានំ វិនយនតោ “វិនយោ”តិ លទ្ធាធិវចនស្ស អត្ថស្ស អតិសជ្ជនំ សម្ពោធនំ **ទេសនា,** តស្សេវ បការតោ ញាបនំ អសង្ករតោ ឋបនំ **បញ្ញាបន**ន្តិ **“វិនយោបិ ទេសិតោ ចេវ បញ្ញត្តោ ចា”**តិ វុត្តំ។ អធិសីលសិក្ខានិទ្ទេសភាវេន សាសនស្ស មូលភូតត្តា វិនយោ បឋមំ សិក្ខិតព្ពោតិ តំ តាវ អយមុទ្ទេសំ សរូបតោ ទស្សេន្តោ **“មយា ហិ វោ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សត្តាបត្តិក្ខន្ធវសេនា**តិ សត្តន្នំ អាបត្តិក្ខន្ធានំ អវីតិក្កមនីយតាវសេន ។ **សត្ថុកិច្ចំ សាធេស្សតិ** “ឥទំ វោ កត្តព្ពំ, ឥទំ វោ ន កត្តព្ព”ន្តិ កត្តព្ពាកត្តព្ពស្ស វិភាគេន អនុសាសនតោ។

តេន តេនាការេនាតិ តេន តេន វេនេយ្យានំ អជ្ឈាសយានុរូបេន បការេន។ **ឥមេ ធម្មេ**តិ ឥមេ សត្តតឹស ពោធិបក្ខិយធម្មេ។ តប្បធានត្តា សុត្តន្តទេសនាយ **“សុត្តន្តបិដកំ ទេសិត”**ន្តិ វុត្តំ។ **សត្ថុកិច្ចំ សាធេស្សតិ** តំតំចរិយានុរូបំ សម្មាបដិបត្តិយា អនុសាសនតោ។ កុសលាកុសលាព្យាកតវសេន **នវ ហេតូ។ “សត្ត ផស្សា”**តិអាទិ សត្តវិញ្ញាណធាតុសម្បយោគវសេន វុត្តំ។ ធម្មានុលោមេ តិកបដ្ឋានាទយោ ឆ, តថា ធម្មបច្ចនីយេ, ធម្មានុលោមបច្ចនីយេ, ធម្មបច្ចនីយានុលោមេតិ ចតុវីសតិ សមន្តបដ្ឋានានិ ឯតស្សាតិ **ចតុវីសតិសមន្តបដ្ឋានំ,** តំ បន បច្ចយានុលោមាទិវសេន វិភជិយមានំ អបរិមាណនយំ ឯវាតិ អាហ **“អនន្តនយមហាបដ្ឋានបដិមណ្ឌិត”**ន្តិ។ **សត្ថុកិច្ចំ សាធេស្សតី**តិ ខន្ធាទិវិភាគេន ញាយមានំ ចតុសច្ចសម្ពោធាវហត្តា សត្ថារា សម្មាសម្ពុទ្ធេន កាតព្ពកិច្ចំ និប្ផាទេស្សតិ។

ឱវទិស្សន្តិ អនុសាសិស្សន្តិ ឱវាទានុសាសនីកិច្ចនិប្ផាទនតោ។

ចារិត្តន្តិ សមុទាចារា, នវេសុ បិយាលាបំ វុឌ្ឍេសុ គារវាលាបន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ “ភន្តេតិ វា អាយស្មាតិ វា”តិ។ គារវវចនំ ហេតំ យទិទំ ភន្តេតិ វា អាយស្មាតិ វា, លោកេ បន “តត្រ ភវ”ន្តិ, “ទេវានំ បិយា”តិ ច គារវវចនមេវ។

“អាកង្ខមានោ សមូហនតូ”តិ វុត្តេ “ន អាកង្ខមានោ ន សមូហនតូ”តិបិ វុត្តមេវ ហោតីតិ អាហ **“វិកប្បវចនេនេវ ឋបេសី”**តិ។ **ពល**ន្តិ ញាណពលំ។ យទិ អសមូហននំ ទិដ្ឋំ, តទេវ ច ឥច្ឆិតំ, អថ កស្មា ភគវា “អាកង្ខមានោ សមូហនតូ”តិ អវោចាតិ? តថារូបបុគ្គលជ្ឈាសយវសេន។ សន្តិ ហិ កេចិ ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានិ សមាទាយ សំវត្តិតុំ អនិច្ឆន្តា, តេសំ តថា អវុច្ចមានេ ភគវតិ វិឃាតោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, តំ តេសំ ភវិស្សតិ ទីឃរត្តំ អហិតាយ ទុក្ខាយ, តថា បន វុត្តេ តេសំ វិឃាតោ ន ឧប្បជ្ជេយ្យ “អម្ហាកំ ឯវាយំ ទោសោ, យតោ អម្ហេសុ ឯវ កេចិ សមូហននំ ន ឥច្ឆន្តី”តិ។ កេចិ “សកលស្ស បន សាសនស្ស សង្ឃាយត្តភាវករណត្ថំ តថា វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ។ យញ្ហិ កិញ្ចិ សត្ថារា សិក្ខាបទំ បញ្ញត្តំ, តំ សមណា សក្យបុត្តិយា សិរសា សម្បដិច្ឆិត្វា ជីវិតំ វិយ រក្ខន្តិ។ តថា ហិ តេ “ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានិ អាកង្ខមានោ សង្ឃោ សមូហនតូ”តិ វុត្តេបិ ន សមូហនឹសុ, អញ្ញទត្ថុ “បុរតោ វិយ តស្ស អច្ចយេបិ រក្ខឹសុ ឯវា”តិ សត្ថុសាសនស្ស , សង្ឃស្ស ច មហន្តភាវទស្សនត្ថម្បិ តថា

វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ហិ អាយស្មា អានន្ទោ, អញ្ញោបិ វា ភិក្ខូ “កតមំ បន ភន្តេ ខុទ្ទកំ, កតមំ អនុខុទ្ទក”ន្តិ ន បុច្ឆិសុ សម្ពហនជ្ឈាសយស្សេវ អភាវតោ។

ន តំ ឯវំ គហេតព្ពន្តិ “នាគសេនត្ថេរោ ខុទ្ទានុខុទ្ទកំ ជានាតី”តិអាទិនា វុត្តំ តំ នេសំ វចនំ ឥមិនា វុត្តាការេន ន គហេតព្ពំ អធិប្បាយស្ស អវិទិតត្តា។ ឥទានិ តំ អធិប្បាយំ វិភាវេតុំ **“នាគសេនត្ថេរោ ហិ”**តិអាទិ វុត្តំ។ យស្មា នាគសេនត្ថេរោ (មិលិន្ទបញ្ហេ អភេជ្ជវគ្គេ វិត្ថារោ) បរេសំ វាទបថោបច្ឆេទនត្ថំ សង្គីតិកាលេ ធម្មសង្គាហកមហាថេរេហិ គហិតកោដ្ឋាសេសុ ច អន្តិមកោដ្ឋាសមេវ គហេត្វា មិលិន្ទរាជានំ បញ្ញាបេសិ។ មហាកស្សបត្ថេរោ បន ឯកសិក្ខាបទម្បិ អសម្ពហនិតុកាមតាយ តថា កម្មវាចំ សាវេតិ, តស្មា តំ តេសំ វចនំ តថា ន គហេតព្ពំ។

២១៧. ទ្វេឡ្ហកន្តិ ទ្វិធាគាហោ, អនេកំសគ្គាហោតិ អត្ថោ។ **វិមតី**តិ សំសយាបត្តិ។ តេនាហ **“វិនិច្ឆិតុំ អសមត្ថតា”**តិ។ **តំ វោ វទាមី**តិ តំ សំសយវន្តំ ភិក្ខុំ សន្ធាយ វោ តុម្ហេ វទាមិ។

និក្កង្ខភាវបច្ចក្ខករណញាណំ យេវាតិ ពុទ្ធាទីសុ តេសំ ភិក្ខូនំ និក្កង្ខភាវស្ស បច្ចក្ខការិយាភាវតោ តមត្ថំ បដិវិជ្ឈិត្វា ឋិតំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ។ **ឯត្ថ** ឯតស្មិំ អត្ថេ។

២១៨. អប្បមជ្ជនំ **អប្បមាទោ,** សោ បន អត្ថតោ ញាណូបសញ្ហិតា សតិ។ យស្មា តត្ថ សតិយា ព្យាបារោ សាតិសយោ, តស្មា **“សតិអវិប្បវាសេនា”**តិ វុត្តំ។ **អប្បមាទបទេយេវ បក្ខិបិត្វា អទាសិ** តំ អត្ថតោ, តស្ស សកលស្ស ពុទ្ធវចនស្ស សង្គណ្ហនតោ ច។

បរិនិព្ពុតកថាវណ្ណនា

២១៩. ឈានាទីសុ, ចិត្តេ ច បរមុក្កំសគតវសីភាវតាយ “ឯត្តកេ កាលេ ឯត្តកា សមាបត្តិយោ សមាបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយិស្សាមី”តិ កាលបរិច្ឆេទំ កត្វា សមាបត្តិ សមាបជ្ជនំ **“បរិនិព្ពានបរិកម្ម”**ន្តិ អធិប្បេតំ។ **ថេរោ**តិ អនុរុទ្ធត្ថេរោ។

អយម្បិ ចាតិ យថាវុត្តបញ្ចសន្ធិយា ឈានានំ សមាបន្នភាវកថាបិ **សង្ខេបកថា** ឯវ, កស្មា ? យស្មា ភគវា តទាបិ ទេវសិកំ វឡញ្ជនសមាបត្តិយោ សព្ពាបិ អបរិហាបេត្វា សមាបជ្ជិ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ **“និព្ពានបុរំ បវិសន្តោ”**តិអាទិមាហ។

ឥមានិ ទ្វេបិ សមនន្តរានេវ បច្ចវេក្ខណាយបិ យេភុយ្យេនានន្តរិយកតាយ ឈានបក្ខិកភាវតោ, យស្មា ភវង្គចិត្តំ សព្ពបច្ឆិមំ, តតោ ភវតោ ចវនតោ “ចុតី”តិ វុច្ចតិ, តស្មា ន កេវលំ អយមេវ ភគវា, អថ ខោ សព្ពេបិ សត្តា ភវង្គចិត្តេនេវ ចវន្តីតិ ទស្សេតុំ **“យេ ហិ កេចិ”**តិអាទិ វុត្តំ។

២២០. បដិភាគបុគ្គលវិរហិតោតិ សីលាទិគុណេហិ អសទិសតាយ សទិសបុគ្គលរហិតោ។

២២១. សង្ខារា វូបសមន្តិ ឯត្ថាតិ **វូបសមោ**តិ ឯវំសង្ខាតំ ញាតំ កថិតំ **និព្ពានំ។**

២២២. យន្តិ បច្ចត្តេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ **“យោ កាលំ អករី”**តិ។

សុវិកសិតេនេវាតិ បីតិសោមនស្សយោគតោ សុដ្ឋុ វិកសិតេន មុទិតេន។ **វេទនំ អធិវាសេសិ** អភាវសមុទយោ កតោ សុដ្ឋុ បរិញ្ញាតត្តា។ **អនាវរណវិមោក្ខោ** សព្ពសោ និព្ពុតភាវតោ។

២២៣. អាករោន្តិ អត្តនោ ផលានិ សមានាការេ ករោន្តីតិ **អាការា,** ការណានិ។ **សព្ពាការវរូបេតេ**តិ សព្ពេហិ អាការវរេហិ ឧត្តមការណេហិ សីលាទិគុណេហិ សមន្នាគតេតិ អត្ថោ។

២២៥. កថំភូតាតិ កីទិសាភូតា។

ចុល្លកទ្ធានន្តិ បរិត្តំ កាលំ ទ្វត្តិនាឌិកាមត្តំ វេលំ។

ពុទ្ធសរីរបូជាវណ្ណនា

២២៧. កំសតាឡាទិ តាឡំ អវចរតិ ឯត្ថាតិ “**តាឡាវចរ**”ន្តិ វុច្ចតិ អាតតាទិតូរិយភណ្ឌំ។ តេនាហ “**សព្ពំ តូរិយភណ្ឌ**”ន្តិ។

ទក្ខិណទិសាភាគេនេវាតិ អញ្ញេន ទិសាភាគេន អនាហរិត្វា យមកសាលានំ ឋានតោ ទក្ខិណទិសាភាគេនេវ, តតោបិ **ទក្ខិណទិសាភាគំ** ហរិត្វា នេត្វា។

ជេតវនសទិសេតិ សាវត្ថិយា ជេតវនសទិសេ ឋានេ, “ជេតវនសទិសេ ឋានេ”តិបិ បាឋោ។

២២៨. **បសាធនមង្គលសាលាយា**តិ អភិសេកកាលេ អលង្ករណមង្គលសាលាយ។

២២៩. **ទេវទានិយោ**តិ តស្ស ចោរស្ស នាមំ។

មហាកស្សបត្ថេរវត្ថុវណ្ណនា

២៣១. **បាវាយា**តិ បាវា នគរតោ។ អាវជ្ជនបដិពទ្ធត្តា ជាននស្ស អនាវជ្ជិតត្តា សត្ថុ បរិនិព្ពានំ អជានន្តោ “**ទសពលំ បស្សិស្សាមី**”តិ ថេរោ ចិន្តេសិ, សត្ថុ សរីរេ វា សត្ថុសញ្ញំ ឧប្បាទេន្តោ តថា ចិន្តេសិ។ តេនេវាហ “អថ ភគវន្តំ ឧក្ខិបិត្វា”តិ។ “**ធុវំ បរិនិព្ពុតោ ភវិស្សតី”តិ ចិន្តេសិ** បារិសេសញាយេន។ ជានន្តោបិ ថេរោ អាជីវកំ បុច្ឆិយេវ, បុច្ឆនេ បន ការណំ សយមេវ បកាសេតុំ “**កឹ បនា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។

អជ្ជ សត្តាហបរិនិព្ពុតោតិ អជ្ជ ទិវសតោ បដិលោមតោ សត្តមេ អហនិ បរិនិព្ពុតោ។

២៣២. **នាឡិយា វាបកេនា**តិ នាឡិយា ចេវ ថវិកាយ ច។

មញ្ញកេតិ មញ្ញភាណិនេ មធុរស្សរេ។ **បដិភានេយ្យកេ**តិ បដិភានវន្តេ។ **ភុញ្ជិត្វា បាតព្ពយាគូ**តិ បឋមំ ភុញ្ជិត្វា បិវិតព្ពយាគុ។

តស្សាតិ សុភទ្ទស្ស វុឌ្ឍបព្ពជិតស្ស។

អារាធិតសាសនេតិ សមាហិតសាសនេ។ **អល**ន្តិ សមត្ថោ។ **បាបោ**តិ បាបបុគ្គលោ។ **ឱសក្កាបេតុ**ន្តិ ហាបេតុំ អន្តរធាបេតុំ។

បញ្ចវារាតិ បញ្ញា វិយ វិស្សជ្ជនានិ “យស្មឹ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតី”តិអាទិនា, (ធ. ស. ១.១) “យស្មឹ សមយេ រូបូបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតី”តិអាទិនា (ធ. ស. ១.២៥១) ច បវត្តានិ **ឯកំ ទ្វេ ភូមន្តរានិ។ មូលេ នដ្ឋេ បិសាចសទិសា ភវិស្សាមា**តិ យថា រុក្ខេ អធិវត្ថោ បិសាចោ តស្ស សាខាបរិវារេ នដ្ឋេ ខន្ធំ និស្សាយ វសតិ, ខន្ធេ នដ្ឋេ មូលំ និស្សាយ វសតិ, មូលេ បន នដ្ឋេ អនិស្សយោវ ហោតិ, តថា ភវិស្សាមាតិ អត្ថោ។ អថ វា **មូលេ នដ្ឋេ**តិ បិសាចេន កិរ រុក្ខគច្ឆាទីនំ កញ្ចិទេវ មូលំ ឆិន្ទិត្វា អត្តនោ បុគ្គស្ស ទិន្នំ, យាវ តំ តស្ស ហត្ថគោ ន វិគច្ឆតិ, តាវ សោ តំ បទេសំ អទិស្សមានរូបោ វិចរតិ។ យទា បន តស្មឹ កេនចិ អច្ឆិន្នភាវេន វា សតិវិប្បវាសវសេន វា នដ្ឋេ មនុស្សានម្បិ ទិស្សមានរូបោ វិចរតិ, តំ សន្ធាយាហ “**មូលេ នដ្ឋេ បិសាចសទិសា ភវិស្សាមា**”តិ។

មំ កាយសក្ខឹ កត្វាតិ តំ បដិបទំ កាយេន សច្ឆិកតវន្តំ តស្មា តស្សា ទេសនាយ សក្ខិភូតំ មំ កត្វា។ **បដិច្ឆាបេសិ** តំ បដិច្ឆាបនំ កស្សបសុត្តេន ទីបេតព្ពំ។

២៣៣. ចន្ទនឃដិកាពាហុល្លតោ **ចន្ទនចិតកា។**

តំ សុត្វាតិ តំ អាយស្មតា អនុរុទ្ធត្ថេរេន វុត្តំ ទេវតានំ អធិប្បាយំ សុត្វា។

២៣៤. **ទសិកតន្តំ វា**តិ បលិវេឋិតអហតកាសិកវត្ថានំ ទសឋានេន តន្តមត្តម្បិ វា។ **ទារុក្ខន្ធំ វា**តិ ចន្ទនាទិចិតកទារុក្ខន្ធំ វា។

២៣៥. សមុទាយេសុ បវត្តវោហារានំ អវយវេសុ ទិស្សនតោ សរីរស្ស អវយវភូតានិ អដ្ឋីនិ **“សរីរានី”**តិ វុត្តានិ។

ន វិប្បកិរិំសូតិ សរូបេនេវ ឋិតាតិ អត្ថោ។ “សេសា វិប្បកិរិំសូ”តិ វត្វា យថា បន តា វិប្បកិណ្ណា អហេសុំ, តំ ទស្សេតុំ **“តត្ថា”**តិអាទិ វុត្តំ។

ឧទកធារា និក្ខមិត្វា និព្ពាបេសុន្តិ ទេវតានុភាវេន។ ឯវំ មហតិយោ ពហូ ឧទកធារា កិមត្ថាយាតិ អាហ **“ភគវតោ ចិតកោ មហន្តោ”**តិ។ មហា ហិ សោ វីសរតនសតិកោ។ **អដ្ឋទន្តកេហី**តិ នង្គលេហិ អដ្ឋេវ ហិ នេសំ ទន្តសទិសានិ បោត្ថានិ ហោន្តិ, តស្មា “អដ្ឋទន្តកានី”តិ វុច្ចតិ។

ធម្មកថាវ បមាណន្តិ អតិវិយ អច្ឆរិយព្ភុតភាវតោ បស្សន្តានំ, សុណន្តានញ្ច សាតិសយំ បសាទាវហភាវតោ, សវិសេសំ ពុទ្ធានុភាវទីបនតោ។ បរិនិព្ពុតស្ស ហិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ឯវរូបោ អានុភាវោតិ តំ បវត្តិំ កថេន្តានំ ធម្មកថិកានំ អត្តនោ ញាណពលានុរូបំ បវត្តិយមានា ធម្មកថា ឯវេត្ថ បមាណំ វណ្ណេតព្ពស្ស អត្ថស្ស មហាវិសយត្តា, តស្មា វណ្ណនាភូមិ នាមេសាតិ អធិប្បាយោ។ **ចតុជ្ជាតិយគន្ធបរិភណ្ឌំ ការេត្វា**តិ តគរកុង្កុមយវនបុប្ផតមាលបត្តានិ បិសិត្វា កតគន្ធេន បរិភណ្ឌំ ការេត្វា។ **ខចិត្វា**តិ តត្ថ តត្ថ ឱលម្ពនវសេន រចេត្វា, គន្ធវត្តនិ គហេត្វា គន្ថិតមាលា **គន្ធទាមានិ** រតនាវឡិយោ **រតនទាមានិ។** ពហិកិលញ្ជបរិក្ខេបស្ស, អន្តោសាណិបរិក្ខេបស្ស ករណេន **សាណិកិលញ្ជបរិក្ខេបំ ការេត្វា។** វាតគ្គាហិនិយោ បដាកា **វាតបដាកា។** សរភរូបបាទកោ បល្លង្កោ សរភមយបល្លង្កោ, តស្មិំ **សរភមយបល្លង្កេ។**

សត្តិហត្ថា បុរិសា **សត្តិយោ** តំសហចរណតោ យថា “កុន្តា បចរន្តី”តិ, តេហិ សមន្តតោ រក្ខាបនំ បញ្ជរករណន្តិ អាហ **“សត្តិហត្ថេហិ បុរិសេហិ បរិក្ខិបាបេត្វា”**តិ។ **ធនូហី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សន្នាហគវច្ឆិកំ វិយ កត្វា** និរន្តរាវដ្ឋិតអារក្ខសន្នាហេន គវច្ឆិជាលំ វិយ កត្វា។

សាធុកីឡិតន្តិ សបរហិតំ សាធនដ្ឋេន សាធូ, តេសំ កីឡិតំ ឧឡារបុញ្ញបសវនតោ, សម្បរាយិកត្ថាវិរោធិកំ កីឡាវិហារន្តិ អត្ថោ។

សរីរធាតុវិភជនវណ្ណនា

២៣៦. **ឥមិនាវ និយាមេនា**តិ យេន នីហារេន មហាតលេ និសិន្នោ កញ្ចិ បរិហារំ អកត្វា កេវលំ ឥមិនា និយាមេនេវ។ **សុបិនកោ**តិ ទុស្សុបិនកោ។ **ទុកូលទុបដ្ដំ និវាសេត្វា**តិ ទ្វេ ទុកូលវត្ថានិ ឯកជ្ឈំ កត្វា និវាសេត្វា។ ឯវញ្ហិ តានិ សោកសមប្បិតស្សាបិ អភស្សិត្វា តិដ្ឋន្តិ។

អភិសេកសិញ្ចកោតិ រជ្ជាភិសេកេ អភិសេកមង្គលសិញ្ចកោ ឧត្តមមង្គលភាវតោ។ **វិសញ្ញី ជាតោ** យថា តំ ភគវតោ គុណវិសេសាមតរសញ្ញាតាយ អវដ្ឋិតបេមោ បោថុជ្ជនិកសទ្ធាយ បតិដ្ឋិតបសាទោ កតូបការតាយ សញ្ជនិតចិត្តមទ្ទវោ។

សុវណ្ណពិម្ពិសកវណ្ណន្តិ សុវិរចិត អបស្សេនសទិសំ។

កស្មា បនេត្ថ បាវេយ្យកា បាឡិយំ សព្ពបច្ឆតោ គហិតា, កិំ តេ កុសិនារាយ អាសន្នតរាបិ សព្ពបច្ឆតោ ឧដ្ឋិតា? អាម, សព្ពបច្ឆតោ ឧដ្ឋិតាតិ ទស្សេតុំ **“តត្ថ បាវេយ្យកា”**តិអាទិ វុត្តំ។

ធាតុបាសនត្ថន្តិ សត្ថុ ធាតូនំ បយិរុបាសនាយ។ **នេសំ បក្ខា អហេសុំ** “ញាយេន តេសំ សន្តកា ធាតុយោ”តិ។

២៣៧. **ទោណគជ្ជិតំ នាម អវោច** សត្ថុ អវត្ថត្តយូបសំហិតំ។ ឯតទត្ថមេវ ហិ ភគវា មគ្គំ គច្ឆន្តោ “បច្ឆតោ អាគច្ឆន្តោ ទោណោ ព្រាហ្មណោ យាវ មេ បទវឡញ្ជំ បស្សតិ, តាវ មា វិគច្ឆតូ”តិ អធិដ្ឋាយ អញ្ញតរស្មិំ រុក្ខមូលេ និសីទិ។ ទោណោបិ ខោ ព្រាហ្មណោ “ឥមានិ សទេវកេ លោកេ អគ្គបុគ្គលស្ស បទានី”តិ សល្លក្ខេន្តោ បទានុសារេន សត្ថុ សន្តិកំ ឧបគច្ឆិ, សត្ថាបិស្ស ធម្មំ ទេសេសិ, តេនបិ សោ ភគវតិ និវិដ្ឋសទ្ធោ អហោសិ។ ឯតទវោច, កិំ អវោចាតិ អាហ **“សុណន្តុ…បេ…. អវោចា”**តិ។

កាយេន ឯកសន្និបាតា វាចាយ ឯកវចនា អភិន្នវចនា ឯវំ សមគ្គា ហោថ។ តស្ស បនិទំ ការណន្តិ អាហ “**សម្មោទមានា**”តិ។ តេនាហ “**ចិត្តេនាបិ អញ្ញមញ្ញំ សម្មោទមានា ហោថា**”តិ។

២៣៨. តតោ តតោ សមាគតសង្ឃានន្តិ តតោ តតោ អត្តនោ វសនដ្ឋានតោ សមាគន្ត្វា សន្និបតិតភាវេន សមាគតសង្ឃានំ។ តថា សមាបតិតសមូហភាវេន **សមាគតគណានំ។** វចនសម្បដិច្ឆនេន **បដិស្សុណិត្វា។**

ធាតុថូបបូជាវណ្ណនា

២៣៩. យក្ខគ្គាហោ ទេវតាវេសោ។ **ខិបិតកំ** ធាតុក្ខោភំ ឧប្បាទេត្វា ខិបិតករោគោ។ **អរោចកោ** អាហារស្ស អរុច្ចនរោគោ។

សត្តមទិវសេតិ សត្តវស្សសត្តមាសតោ បរតោ សត្តមេ ទិវសេ។ **ពលានុរូបេនា**តិ វិភវពលានុរូបេន។

បច្ឆា សង្គីតិការកាតិ ទុតិយំ តតិយំ សង្គីតិការកា។ **ធាតូនំ អន្តរាយំ ទិស្វា**តិ តត្ថ តត្ថ ចេតិយេ យថាបតិដ្ឋាបិតភាវេនេវ ឋិតានំ ធាតូនំ មិច្ឆាទិដ្ឋិកានំ វសេន អន្តរាយំ ទិស្វា, មហាធាតុនិធានេន សម្មទេវ រក្ខិតានំ អនាគតេ អសោកេន ធម្មរញ្ញា តតោ ឧទ្ធរិត្វា វិត្ថារិតភាវេ កតេ សទេវកស្ស លោកស្ស ហិតសុខាវហភាវញ្ច ទិស្វាតិ អធិប្បាយោ។ **បរិចរណមត្តមេវា**តិ គហេត្វា បរិចរិតព្ពធាតុមត្តមេវ។ រាជូនំ ហត្ថេ **ឋបេត្វា,** ន ចេតិយេសុ។ តថា ហិ បច្ឆា អសោកមហារាជា ចេតិយេសុ ធាតូនំ ន លភតិ។

បុរិមំ បុរិមំ កតស្ស គណ្ឋនយោគ្យំ បច្ឆិមំ បច្ឆិមំ ការេន្តោ **អដ្ឋ អដ្ឋ ហរិចន្ទនាទិមយេ ករណ្ឌេ ច ថូបេ ច ការេសិ។** លោហិតចន្ទនមយាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **មណិករណ្ឌេសូ**តិ លោហិតង្កមសារគល្លផលិកមយេ ឋបេត្វា អវសេសមណិវិចិត្តកេសុ ករណ្ឌេសុ។

ថូបារាមចេតិយប្បមាណន្តិ ទេវានំបិយតិស្សមហារាជេន ការិតចេតិយប្បមាណំ។

មាលា មា មិលាយន្តូតិ “យាវ អសោកោ ធម្មរាជា ពហិ ចេតិយានិ ការេតុំ ឥតោ ធាតុយោ ឧទ្ធរិស្សតិ, តាវ មាលា មា មិលាយន្តូ”តិ **អធិដ្ឋហិត្វា។ អាវិញ្ឆនរជ្ជុយ**ន្តិ អគ្គឡាវិញ្ឆនរជ្ជុយំ។ **កុញ្ចិកមុទ្ទិក**ន្តិ ទ្វារវិវរណត្ថំ កុញ្ចិកញ្ចេវ មុទ្ទិកញ្ច។

វាឡសង្ឃាតយន្តន្តិ កុក្កុលំ បដិភយទស្សនំ អញ្ញមញ្ញបដិពទ្ធគមនាទិកាយ សង្ឃាដិតរូបកយន្តំ យោជេសិ។ តេនាហ “**កដ្ឋរូបកានី**”តិអាទិ។ **អាណិយា ពន្ធិត្វា**តិ អនេកកដ្ឋរូបវិចិត្តយន្តំ អត្តនោ ទេវានុភាវេន ឯកាយ ឯវ អាណិយា ពន្ធិត្វា វិស្សកម្មោ ទេវលោកមេវ គតោ។ “**សមន្តតោ**”តិអាទិ បន តស្មិំ ធាតុនិទានេ អជាតសត្តុនោ កិច្ចវិសេសានុដ្ឋានទស្សនំ។

“អសុកដ្ឋានេ នាម ធាតុនិធាន”ន្តិ រញ្ញា បុច្ឆិតេ “តស្មិំ សន្និបាតេ វិសេសលាភិនោ នាហេសុ”ន្តិ កេចិ។ “អត្តានំ និគូហិត្វា តស្ស វុឌ្ឍតរស្ស វចនំ និស្សាយ រិមំសន្តោ ជានិស្សតីតិ ន កថេសុ”ន្តិ អបរេ។ **យក្ខទាសកេ**តិ ឧបហារាទិវិធិនា ទេវតាវេសនកេ ភូតាវិគ្គាហកេ។

ឥមំ បទន្តិ “ឯវមេតំ ភូតបុព្ព”ន្តិ ទុតិយសង្គីតិការេហិ ឋបិតំ ឥមំ បទំ។ មហាធាតុនិធានម្បិ តស្ស អត្ថំ កត្វា **តតិយសង្គីតិការាបិ ឋបយឹសុ។**

មហាបរិនិព្ពានសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៤. មហាសុទស្សនសុត្តវណ្ណនា

កុសាវតីរាជធានីវណ្ណនា

២៤២. សោវណ្ណមយាតិ សុវណ្ណមយា។ **អយំ បាការោ**តិ សព្ពរតនមយោ បាការោ។ **តយោ តយោ**តិ អន្តោ ច តយោ, ពហិ ច តយោតិ តយោ តយោ។

ឯសិកត្ថម្ភោ ឥន្ទខីលោ នគរសោភនោ អលង្ការត្ថម្ភោ។ អង្គីយតិ ញាយតិ បុថុលភាវោ ឯតេនាតិ **អង្គំ**, បរិក្ខេបោ។ តិបោរិសំ អង្គំ ឯតិស្សាតិ **តិបោរិសង្គា**។ តេនាហ **“តេនា”**តិអាទិ។ **តេន** បញ្ចហត្ថប្បមាណេន តិបោរិសេន។ **បណ្ណផលេសុបី**តិ សព្ពរតនមយានំ តាលានំ បណ្ណផលេសុបិ។ **ឯសេវ នយោ**តិ “បណ្ណេសុ ឯកំ បត្តកំ សោវណ្ណមយំ, ឯកំ រូបិយមយំ។ ផលេសុបិ ឯកោ លេខាភាវោ សោវណ្ណមយោ, ឯកោ រូបិយមយោ”តិអាទិកោ អយមត្ថោ អតិទិដ្ឋោ។ **បាការន្តរេ**តិ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ បាការានំ អន្តរេ។ **ឯកេកា ហុត្វា ឋិតា** តាលបន្តិ។

ឆេកោតិ បដុ សុវិសទោ, សោ ចស្ស បដុភាវោ មនោសារោតិ អាហ **“សុន្ទរោ”**តិ។ **រញ្ជេតុន្តិ** រាគំ ឧប្បាទេតុំ។ **ខមតេវា**តិ រោចតេវ។ **ន ពីភច្ឆេតី**តិ ន តជ្ជេតិ, សោតសុខភាវតោ បិយាយិតព្ពោ ច ហោតិ។ កុម្ភថុណទទ្ទរិកាទិ **ឯកតលំ តូរិយំ**។ **ឧភយតលំ** បាកដមេវ។ **សព្ពតោ បរិយោនទ្ធំ** ចតុរស្សអម្ពណកំ, បណវាទិ ច។ **វំសាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សង្ខាទិកំ សង្គណ្ហាតិ។ **សុមុច្ឆិតស្សា**តិ សុដ្ឋុ បរិយត្តស្ស។ **បមាណេ**តិ នាតិទឡ្ហនាតិសិថិលតាសង្ខាតេ មជ្ឈិមេ មុច្ឆនប្បមាណេ ។ **ហត្ថំ វា បាទំ វា ចាលេត្វា**តិ ហត្ថលយបាទលយេ សជ្ជេត្វា។ **នច្ចន្តា**តិ សាខានច្ចំ នច្ចន្តា។

ចក្ករតនវណ្ណនា

២៤៣. ឧបោសថំ វុច្ចតិ អដ្ឋង្គសមន្នាគតំ សព្ពទិវសេសុ គហដ្ឋេហិ រក្ខិតព្ពសីលំ, សមាទានវសេន តំ តស្ស អត្ថីតិ ឧបោសថិកោ, តស្ស **ឧបោសថិកស្ស**។ តេនាហ **“សមាទិន្នឧបោសថង្គស្សា”**តិ។ **តទា**តិ តស្មិំ កាលេ។ កស្មិំ បន កាលេតិ? យស្មិំ កាលេ ចក្កវត្តិភាវសំវត្តនិយទានសីលាទិបុញ្ញសម្ភារសមុទាគមសម្បន្នោ បូរិតចក្កវត្តិវត្តោ កាលទីបទេសវិសេសបច្ចាជាតិយា ចេវ កុលរូបភោគាធិបតេយ្យាទិគុណវិសេសសម្បត្តិយា ច តទនុរូបេ អត្តភាវេ ឋិតោ ហោតិ, តស្មិំ កាលេ។ តាទិសេ ហិ កាលេ ចក្កវត្តិភាវី បុរិសវិសេសោ យថាវុត្តគុណសមន្នាគតោ រាជា ខត្តិយោ មុទ្ធាវសិត្តោ វិសុទ្ធសីលោ អនុបោសថំ សតសហស្សវិស្សជ្ជនាទិនា សម្មាបដិបត្តិំ បដិបជ្ជតិ, ន យទា ចក្ករតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តទា ឯវ។ តមេ ច វិសេសា សព្ពចក្កវត្តីនំ សាធារណវសេន វុត្តា។ តេនាហ **“បាតោវ... បេ.... ធម្មតា”**តិ។ ពោធិសត្តានំ បន ចក្កវត្តិភាវាវហគុណាបិ ចក្កវត្តិគុណាបិ សាតិសយាវ ហោន្តិ។

វុត្តប្បការបុញ្ញកម្មបច្ចយន្តិ ចក្កវត្តិភាវាវហទានទមសំយមាទិបុញ្ញកម្មហេតុកំ។ **នីលមណិសង្ឃាតសទិស**ន្តិ ឥន្ទនីលមណិសញ្ចយសមានំ។ **ទិព្ពានុភាវយុត្តត្តា**តិ ទស្សនេយ្យតា, មនុញ្ញឃោសតា, អាកាសគាមិតា, ឱភាសវិស្សជ្ជនា, អប្បដិឃាតតា, រញ្ញោ ឥច្ឆិតត្ថនិប្ផត្តិការណតាតិ ឯវមាទីហិ ទិព្ពសទិសេហិ អានុភាវេហិ សមន្នាគតត្តា, ឯតេន ទិព្ពំ វិយាតិ ទិព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ ន ហិ តំ ទេវលោកបរិយាបន្នំ។ សហស្សំ អរា ឯតស្សាតិ វា **សហស្សារំ**។ **សព្ពេហិ អាការេហី**តិ សព្ពេហិ សុន្ទរេហិ បរិបុណ្ណាវយវេ លក្ខណសម្បន្នេ ចក្កេ ឥច្ឆិតព្ពេហិ អាការេហិ។ **បរិបូរ**ន្តិ បរិបុណ្ណំ, សា ចស្សា បារិបូរី ឥទានេវ វិត្ថារេស្សតិ។

បនាឡីតិ ឆិទ្ទំ។ **សុទ្ធសិនិទ្ធទន្តបន្តិយា** និព្ពិវរាយាតិ អធិប្បាយោ។ តស្សា បន បនាឡិយា សមន្តតោ បស្សស្ស រជតមយត្តា **សាររជតមយា** វុត្តា។ យស្មា ចស្ស ចក្កស្ស រថចក្កស្ស វិយ អន្តោភាវោ នាម នត្ថិ, តស្មា វុត្តំ **“ឧភោសុបិ ពាហិរន្តេសូ”**តិ។ កតបរិក្ខេបា ហោតិ បនាឡីតិ យោជនា។ **នាភិបនាឡិបរិក្ខេបបដ្ដេសូ**តិ នាភិបរិក្ខេបបដ្ដេ ចេវ នាភិយា បនាឡិបរិក្ខេបបដ្ដេ ច។

តេសន្តិ អរានំ។ **ឃដកា** នាម អលង្ការភូតា ខុទ្ទកបុណ្ណឃដា។ តថា **មណិកា** នាម មុត្តាវឡិកា។ **បរិច្ឆេទលេខា** តស្ស តស្ស បរិច្ឆេទទស្សនវសេន ឋិតា បរិច្ឆិន្នលេខា។ **អាទិ**-សទ្ទេន មាលាកម្មាទី សង្គណ្ហាតិ។ **សុវិភត្តានេវា**តិ អញ្ញមញ្ញំ អសំកិណ្ណត្តា សុដ្ឋុ វិភត្តានិ។

“**សុវត្ថា**”តិអាទីសុ **សុវត្ថ**គ្គហណេន មហានាមវណ្ណតំ បដិក្ខិបតិ, **សុទ្ធ**គ្គហណេន សំង្កិលិដ្ឋតំ, **សិនិទ្ធ**គ្គហណេន លូខតំ។ កាមំ តស្ស ចក្ករតនស្ស នេមិមណ្ឌលំ អសន្និកមេវ និព្ពត្តំ, សព្ពត្ថកមេវ បន កេវលំ បវាឡវណ្ណេន ច សោភតីតិ បកតិចក្កស្ស សន្ធិយុត្តដ្ឋានេ សុវត្តសុវណ្ណបដ្ដាទិមយាហិ វដ្ដបរិច្ឆេទលេខាហិ បញ្ញាយមានាហិ សសន្ធិកា វិយ ទិស្សន្តីតិ អាហ “**សន្ធីសុ បនស្សា**”តិអាទិ។

នេមិមណ្ឌលបិដ្ឋិយន្តិ នេមិមណ្ឌលស្ស បិដ្ឋិបទេសេ។ អាកាសចារិភាវតោ ហិស្ស តត្ថ វាតគ្គាហី បវាឡទណ្ឌោ ហោតិ។ **ទសន្នំ ទសន្នំ អរានំ អន្តរេ**តិ ទសន្នំ ទសន្នំ អរានំ អន្តរេ សមីបេ បទេសេ។ **ឆិទ្ទមណ្ឌលខចិតោ**តិ មណ្ឌលសណ្ឋានឆិទ្ទវិចិត្តោ។ **សុកុសលសមន្នាហតស្សា**តិ សុដ្ឋុ កុសលេន សិប្បិនា បហតស្ស, វាទិតស្សាតិ អត្ថោ។ **វគ្គូ**តិ មនោរមោ។ **រជនីយោ**តិ សុណន្តានំ រាគុប្បាទកោ។ **កមនីយោ**តិ កន្តោ។ **សមោសរិតកុសុមទាមា**តិ ឱលម្ពិតសុគន្ធកុសុមទាមា។ **នេមិបរិក្ខេបស្សា**តិ នេមិបរិយន្តបរិក្ខេបស្ស។ នាភិបនាឡិយា ទ្វិន្នំ បស្សានំ វសេន “**ទ្វិន្នម្បិ នាភិបនាឡីនំ**”ន្តិ វុត្តំ។ ឯកា ឯវ ហិ សា បនាឡិ។ **យេហី**តិ យេហិ ទ្វីហិ មុខេហិ។ បុន **យេហី**តិ យេហិ មុត្តកលាបេហិ។

ឱធាបយមានន្តិ សោតុំ អវហិតានិ កុរុមានំ។

ចន្ទោ បុរតោ ចក្ករតនំ បច្ឆាតិ ឯវំ **បុព្ពាបរិយេន** បុព្ពាបរភាវេន។

អន្តេបុរស្សាតិ អនុរាធបុរេ រញ្ញោ អន្តេបុរស្ស។ **ឧត្តរសីហបញ្ជរសទិសេ**តិ តទា រញ្ញោ បាសាទេ តាទិសស្ស ឧត្តរទិសាយ សីហបញ្ជរស្ស លព្ភមានត្តា វុត្តំ។ **សុខេន សក្កា**តិ កិញ្ចិ អនារុហិត្វា, សរីរញ្ច អនុល្លង្ឃិត្វា យថាឋិតេនេវ ហត្ថេន បុប្ផមុដ្ឋីយោ ខិបិត្វា **សុខេន សក្កា ហោតិ បូជេតុំ។**

នានាវិរាគរតនប្បភាសមុជ្ជលន្តិ នានាវិធវិចិត្តវណ្ណរតនោភាសបភស្សរំ។ **អាកាសំ អព្ភុគ្គន្ត្វា បវត្តេ**តិ អាគន្ត្វា ឋិតដ្ឋានតោ ឧបរិ អាកាសំ អព្ភុគ្គន្ត្វា បវត្តេ។

២៤៤. រាជាយុត្តាតិ រញ្ញោ កិច្ចេ អាយុត្តកបុរិសា។

សិនេរុំ វាមបស្សេន កត្វា តស្ស ធុរតរំ គច្ឆន្តោ “**វាមបស្សេន សិនេរុំ បហាយា**”តិ វុត្តំ។

វិនិព្ពេធេនាតិ តិរិយំ វិនិវិជ្ឈនវសេន។ **សន្ធិវេសក្ខមោ**តិ ខន្ធាវារសន្និវេសយោគ្យោ។ **សុលភាហារុបករណោ**តិ សុខេនេវ លទ្ធព្ពធញ្ញគោរសទារុតិណាទិភោជនសាធនោ។

បរចក្កន្តិ បរស្ស រញ្ញោ សេនា, អាណា វា។

អាគមនននន្ទនោតិ អាគមនេន នន្ទិជននោ។ គមនេន សោចេតីតិ **គមនសោចនោ។ ឧបកប្បេថា**តិ ឧបរូបរិ កប្បេថ, សំវិទហថ ឧបនេថាតិ អត្ថោ។ **ឧបបរិក្ខិត្វា**តិ ហេតុតោបិ សភាវតោបិ ផលតោបិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកាទិអាទីនវតោបិ វីមំសិត្វា។ វិភាវេន្តិ បញ្ញាយ អត្ថំ វិភូតំ ករោន្តីតិ **វិភាវិនោ**, បញ្ញវន្តោ។ **អនុយន្តា**តិ អនុវត្តកា, អនុវត្តកភាវេនេវ, បន រញ្ញោ ច មហានុភាវេន តេ ជិគុច្ឆនវសេន បាបតោ អនោរមន្តាបិ ឯកច្ចេ ឱត្តប្បវសេន ឱរមន្តីតិ វេទិតព្ពំ។

ឱគច្ឆមានន្តិ ឱសីទន្តំ។ **យោជនមត្ត**ន្តិ វិត្ថារតោ យោជនមត្តំ បទេសំ។ គម្ភីរភាវេន បន យថា ភូមិ ទិស្សតិ, ឯវំ ឱគច្ឆតិ។ តេនាហ “**មហាសមុទ្ទតល**”ន្តិអាទិ។ **អន្តោ ចក្ករតនំ** ឧទកេន សេនាយ អនជ្ឈោត្ថរណត្ថំ។ បុរត្ថិមោ មហាសមុទ្ទោ បរិយន្តោ ឯតស្សាតិ បុរត្ថិមមហាសមុទ្ទបរិយន្តោ, តំ **បុរត្ថិមមហាសមុទ្ទបរិយន្តំ**, បុរត្ថិមមហាសមុទ្ទំ បរិយន្តំ កត្វាតិ អត្ថោ។

ចាតុរន្តាយាតិ ចតុសមុទ្ទន្តាយ, បុរត្ថិមទិសាទិចតុកោដ្ឋាសន្តាយ វា។ **សោភយមានំ វិយា**តិ **វិយ**-សទ្ទោ និបាតមត្តំ។ អត្តនោ អច្ឆរិយគុណេហិ សោភន្តមេវ ហិ តំ តិដ្ឋតិ។ បាឡិយម្បិ ហិ “ឧបសោភយមានំ” ត្វេវ វុត្តំ។

ហត្ថិរតនវណ្ណនា

២៤៦. ហរិចន្ទនាទីហីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន ចតុជ្ជាតិយគន្ធាទី សង្គណ្ហាតិ។ **អាគមនំ ចិន្តេថាតិ វទន្តិ** ចក្កវត្តិវត្តស្ស បូរិតតាយ បរិចិតត្តា។ កាឡតិលកាទីនំ អភាវេន **វិសុទ្ធសេតសរីរោ។ សត្តបតិដ្ឋោ**តិ ភូមិផុសនកេហិ

វាលធិ, វរង្គំ, ហត្ថោតិ ឥមេហិ ច តីហិ, ចតូហិ បាទេហិ ចាតិ សត្តហិ អវយវេហិ បតិដ្ឋិតត្តា សត្តបតិដ្ឋោ។ **សព្ពកនិដ្ឋោ**តិ សព្ពេហិ ឆទ្ទន្តកុលហត្ថីហិ ហីនោ។ **ឧបោសថកុលា សព្ពជេដ្ឋោ**តិ ឧបោសថកុលតោ អាគច្ឆន្តោ តត្ថ សព្ពប្បធានោ អាគច្ឆតីតិ យោជនា។ **វុត្តនយេនា**តិ "មហាទានំ ទត្វា"តិអាទិនា វុត្តេន នយេន។ ចក្កវត្តីនំ, ចក្កវត្តិបុត្តានញ្ច ចក្កវត្តី ឧទ្ទិស្ស **ចិន្តយន្តានំ អាគច្ឆតិ។ អបនេត្វា**តិ អត្តនោ អានុភាវេន អបនេត្វា។ គន្ធមេវ ហិ តស្ស ឥតរេ ហត្ថី ន សហន្តិ។

យវជេនវុច្ចកោ វិយាតិ យវេ បរិចិតជេនុយា តត្ថេវ ជាតសំវទ្ធវច្ចកោ វិយ។ **សកលបថវិន្តិ** សកលំ ជម្ពុទីបសញ្ញិតំ បថវឹ។

អស្សរតនវណ្ណនា

២៤៧. សិន្ធវកុលតោតិ សិន្ធវស្សាជានីយកុលតោ។

មណិរតនវណ្ណនា

២៤៨. សកដនាភិសមបរិណាហន្តិ បរិណាហតោ មហាសកដស្ស នាភិយា សមប្បមាណំ។ **ឧភោសុ អន្តេសូ**តិ ហេដ្ឋា, ឧបរិ ចាតិ ទ្វីសុ អន្តេសុ។ **កណ្ណិកបរិយន្តតោ**តិ ទ្វិន្នំ កញ្ចនបទុមានំ កណ្ណិកាយ បរិយន្តតោ។ **មុត្តាជាលកេ ឋបេត្វា**តិ សុវិសុទ្ធេ មុត្តមយេ ជាលកេ បតិដ្ឋាបេត្វា។ **អរុណុគ្គមនវេលា វិយា**តិ អរុណុគ្គមនសីសេន សូរិយឧទយក្ខណំ ឧបលក្ខេតិ។

ឥត្ថិរតនវណ្ណនា

២៤៩. "ឥត្ថិរតនំ បាតុភវតី"តិ វត្វា កុតស្សា បាតុភាវោតិ ទស្សេតុំ **"មទ្ទរាជកុលតោ"**តិអាទិ វុត្តំ។ មទ្ទរដ្ឋំ កិរ ជម្ពុទីបេ អភិរូបានំ ឥត្ថីនំ ឧប្បត្តិដ្ឋានំ។ តថា ហិ "សិញ្ចយមហារាជស្ស ទេវី, វេស្សន្តរមហារាជស្ស ទេវី, ភទ្ទកាបិលានី"តិ ឯវមាទិ ឥត្ថិរតនំ មទ្ទរដ្ឋេ ឯវ ឧប្បន្នំ។ **បុញ្ញានុភាវេនា**តិ ចក្កវត្តិរញ្ញោ បុញ្ញតេជេន។

សណ្ឋានបារិបូរិយាតិ ហត្ថបាទាទិសរីរាវយវានំ សុសណ្ឋិតាយ។ អវយវបារិបូរិយា ហិ សមុទាយបារិបូរិសិទ្ធិ ។ **រូប**ន្តិ សរីរំ "រូបំ ត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតី"តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣០៦) វិយ។ **ទស្សនីយា**តិ សុរូបភាវេន បស្សិតព្ពយុត្តា។ តេនាហ **"ទិស្សមានាវា"**តិអាទិ។ **សោមនស្សវសេន ចិត្តំ បសាទេតិ** យោនិសោ ចិន្តេន្តានំ កម្មផលសទ្ធាយវសេន។ **បសាទាវហត្តា**តិ ការណវចនេន យថា បាសាទិកតាយ វណ្ណបោក្ខរតាសិទ្ធិ វុត្តា, ឯវំ ទស្សនីយតាយ បាសាទិកតាសិទ្ធិ, អភិរូបតាយ ច ទស្សនីយតាសិទ្ធិ វត្តព្ពាតិ នយំ ទស្សេតិ។ បដិលោមតោ វា វណ្ណបោក្ខរតាយ បាសាទិកតាសិទ្ធិ, បាសាទិកតាយ ទស្សនីយតាសិទ្ធិ, ទស្សនីយតាយ អភិរូបតាសិទ្ធិ យោជេតព្ពា។ ឯវំ សរីរសម្បត្តិវសេន អភិរូបតាទិកេ ទស្សេត្វា ឥទានិ សរីរេ ទោសាភាវវសេនបិ តេ ទស្សេតុំ **"អភិរូបា វា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យថា បមាណយុត្តា, ឯវំ អារោហបរិណាហយោគតោ ច បាសាទិកា នាតិទីឃតាទយោ, ឯវំ មនុស្សានំ ទិព្ពរូបតាសម្បត្តិបីតិ **"អប្បត្តា ទិព្ពវណ្ណ"**ន្តិ វុត្តំ។

អារោហសម្បត្តិ វុត្តា ឧព្ពេធេន បាសាទិកភាវតោ។ **បរិណាហសម្បត្តិ** វុត្តា កិសថូលទោសាភាវតោ។ **វណ្ណសម្បត្តិ វុត្តា** វិវណ្ណតាភាវតោ។ **កាយវិបត្តិយា**តិ សរីរទោសស្ស។ **សតវារវិហតស្សា**តិ សត្តក្ខត្តុំ វិហតស្ស, "សតវារវិហតស្សា"តិ ច ឥទំ កប្បាសបិចុវសេន វុត្តំ, តូលបិចុនោ បន វិហននមេវ នត្ថិ។ កុង្កុមតគរតុរុក្ខយវនបុប្ផានិ **ចតុជ្ជាតិ។** "តមាលតគរតុរុក្ខយវនបុប្ផានី"តិ អបរេ។

អគ្គិទឌ្ឍា វិយាតិ អាសនគតេន អគ្គិនា ទឌ្ឍា វិយ។ **បឋមមេវា**តិ រាជានំ ទិស្វាបិ កិច្ចន្តរប្បសុតា អហុត្វា កិច្ចន្តរតោ បឋមមេវ, ទស្សនសមកាលំ ឯវាតិ អត្ថោ។ រញ្ញោ និសជ្ជាយ បច្ឆា និបាតនំ និសីទនំ សីលំ ឯតិស្សាតិ **បច្ឆានិបាតិនី។** តំ តំ អត្តនា រញ្ញោ កាតព្ពកិច្ចំ "កឹ ករោមី"តិ បុច្ឆិតព្ពតាយ កឹ ករណំ បដិសាវេតីតិ **កឹការបដិស្សាវិនី។**

មាតុគាមោ នាម យេភុយ្យេន សបជាតិកោ, ឥត្ថិរតនស្ស បន តំ នត្ថីតិ ទស្សេតុំ **"ស្វាស្សា"**តិអាទិ វុត្តំ។

គុណាតិ រូបគុណា ចេវ អាចារគុណា ច។ **បុរិមកម្មានុភាវេនា**តិ កតស្ស បុរិមកម្មស្សានុភាវេន ឥត្ថិរតនស្ស តព្ភាវសំវត្តនិយស្ស បុរិមកម្មស្ស អានុភាវេន។ ចក្កវត្តិនោបិ បរិវារសម្បត្តិសំវត្តនិយំ បុញ្ញកម្មំ តាទិសស្ស ផលវិសេសស្ស ឧបនិស្សយោ ហោតិយេវ។ តេនាហ **"ចក្កវត្តិនោ បុញ្ញំ ឧបនិស្សាយា"**តិ, ឯតេន

សេសេសុបិ សវិញ្ញាណករតនេសុ អត្តនោ កម្មវសេន និព្ពត្តេសុបិ តេសំ តេសំ វិសេសានំ តទុបនិស្សយតា វិភាវិតា ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បុព្ពេ ឯកទេសវសេន លព្ភមានា បារិបូរី រញ្ញោ ចក្កវត្តិភាវូបគមនតោ បដ្ឋាយ សព្ពាការបរិបូរា ជាតា។

គហបតិរតនវណ្ណនា

២៥០. បកតិយា វាតិ សភាវេនេវ ចក្ករតនបាតុភាវតោ បុព្ពេបិ។ យាទិសំ រញ្ញោ ចក្កវត្តិស្ស បុញ្ញពលំ និស្សាយ យថាវុត្តា ចក្ករតនានុភាវនិព្ពត្តិ, តាទិសំ ឯតស្ស បុញ្ញពលំ និស្សាយ គហបតិរតនស្ស កម្មវិបាកជំ ទិព្ពចក្ខុំ និព្ពត្តតីតិ អាហ **“ចក្ករតនានុភាវសហិត”**ន្តិ។ ការណស្ស ហិ ឯកសន្តតិបតិតតាយ, ផលស្ស ច សមានកាលិកតាយ តថាវចនំ។

បរិណាយករតនវណ្ណនា

២៥១. “អយំ ធម្មោ, អយំ អធម្មោ”តិអាទិនា កម្មស្សកតាវពោធនសង្ខាតស្ស បណ្ឌិតភាវស្ស អត្ថិតាយ **បណ្ឌិតោ។** ពាហុសច្ចព្យត្តិយា **ព្យត្តោ។** សភាវសិទ្ធាយ មេធាសង្ខាតាយ បកតិបញ្ញាយ អត្ថិតាយ **មេធាវី។** អត្តនោ យាថាវពុទ្ធមត្ថំ បរេសំ វិភាវេតុំ បកាសេតុំ សមត្ថតាយ ***វិភាវី។ វត្ថុបេតុ***ន្តិ និច្ឆិតុំ។

ចតុឥទ្ធិសមន្នាគតវណ្ណនា

២៥២. វិបច្ចនំ វិបាកោ, វិបាកោ ឯវ **វេបាកោ** យថា “វិកតមេវ វេកត”ន្តិ។ សមំ នាតិសីតនាច្ចុណ្ហតាយ អវិសមំ ភុត្តស្ស វេបាកោ ឯតិស្សា អត្ថីតិ សមវេបាកិនី, តាយ **សមវេបាកិនិយា។**

ធម្មបាសាទបោក្ខរណិវណ្ណនា

២៥៣. ជនរាសី កាយេត្វា តេន ជនរាសិនា ខណិត្វា **ន មាបេសិ។** កិញ្ចរហីតិ អាហ **“រញ្ញោ បនា”**តិអាទិ។ តត្ថ ការណំ បរតោ អាគមិស្សតិ។ **ឯកាយ** វេទិកាយ **បរិក្ខិត្តា** បោក្ខរណិយោ ។ **បរិវេណបរិច្ឆេទបរិយន្តេ**តិ ឯត្ថ **បរិវេណំ** នាម សមន្តតោ វិវដង្គណភូតំ បោក្ខរណិយា តីរំ, តស្ស បរិច្ឆេទភូតេ បរិយន្តេ **ឯកាយ** វេទិកាយ បរិក្ខិត្តា បោក្ខរណិយោ។ **ឯតទហោសី**តិ ឯតំ “យំនូនាហំ ឥមាសុ បោក្ខរណីសូ”តិអាទិកំ អហោសីតិ។ **សព្ពោតុក**ន្តិ សព្ពេសុ ឧតូសុ បុប្ផនកំ។ **នានាវណ្ណឧប្បលពីជាទីនី**តិ រត្តនីលាទិនានាវណ្ណបុប្ផេន បុប្ផនកឧប្បលពីជាទីនិ។ **ជលជថលជមាល**ន្តិ ជលជថលជបុប្ផមាលំ។

២៥៤. បរិចារវសេនាតិ តង្ខណិកបរិចារវសេន, ឥទញ្ច បឋមំ បដ្ឋបិតនិយាមេនេវ វុត្តំ, បច្ឆា បន យានសយនាទីនិ វិយ ឥត្ថិយោបិ អត្ថិកានំ បរិច្ចត្តា ឯវ។ តេនាហ “ឥត្ថីហិបី”តិអាទិ។ **បរិច្ចាគវសេនា**តិ និរបេក្ខបរិច្ចាគវសេន។ ទីយតីតិ **ទានំ**, ទេយ្យវត្ថុ។ តំ អគ្គីយតិ និស្សជ្ជីយតិ ឯត្ថាតិ **ទានគ្គំ**, បរិវេសនដ្ឋានំ។ **តាទិសានិ អត្ថី**តិ យាទិសានិ រញ្ញោ ទានគ្គេ ខោមសុខុមាទីនិ វត្ថានិ, តាទិសានិ **យេសំ** អត្តនោ សន្តកានិ សន្តិ។ **ឱហាយា**តិ បហាយ តត្ថេវ បបេត្វា។ អត្ថោ អត្ថិ យេសំ តេតិ **អត្ថិកា។** ឯវំ **អនត្ថិកា**បិ ទដ្ឋព្ពា។

២៥៥. កលហសទ្ទោបីតិ **បិ**-សទ្ទេន ទានាធិប្បាយេន គេហតោ នីហតំ បុន គេហំ បវេសេតុំ ន យុត្តន្តិ ឥមមត្ថំ សមុច្ចេតិ។ តេនាហ **“ន ខោ ឯតំ អម្ហាកំ បតិរូប”**ន្តិអាទិ (ទី. និ. ២.២៥៥)។

២៥៧. ឧណ្ហីសមត្ថកេតិ សិខាបរិយន្តមត្ថកេ។ **បរិច្ឆេទមត្ថកេ**តិ បាសាទង្គណបរិច្ឆេទស្ស មត្ថកេ។

២៥៨. ហរតីតិ អតិវិយ បភស្សរភាវេន ចក្ខូនិ បដិហរន្តំ ទុទ្ទិក្ខតាយ ទិដ្ឋិយោ ហរតិ អបនេន្តំ វិយ ហោតិ។ តំ បន ហរណំ នេសំ បរិប្ផន្ទនេនាតិ អាហ **“ផន្ទាបេតី”**តិ។

បឋមភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឈានសម្បត្តិវណ្ណនា

២៦០. មហតិយា ឥទ្ធិយាតិ មហន្តេន ឥច្ឆិតត្ថសមិជ្ឈនេន។ **តេសំយេវ** ឥច្ឆិតិច្ឆិតត្ថានំ។ **“អនុភវិតព្ពាន”**ន្តិ ឥមិនា អានុភាវ-សទ្ទស្ស កម្មសាធនតំ ទស្សេតិ។ បុព្ពេ សម្បន្នំ កត្វា ទេយ្យធម្មបរិច្ចាគស្ស

កតភាវំ ទស្សេន្តោ “**សម្បត្តិបរិច្ចាគស្សា**”តិ អាហ។ អត្តានំ ទមេតិ ឯតេនាតិ **ទមោ**។

ពោធិសត្តបុព្ពយោគវណ្ណនា

អស្សាតិ មហាសុទស្សនរញ្ញោ។ **ឯកោ ថេរោ**តិ អប្បញ្ញាតោ នាមគោត្តតោ អញ្ញតរោ បុថុជ្ជនោ ថេរោ។ **ថេរំ ទិស្វា**តិ អញ្ញតរស្មឹ រុក្ខមូលេ និសិន្នំ ទិស្វា។ **កដ្ឋត្ថរណ**ន្តិ កដ្ឋមយំ អត្ថរណំ, ទារុផលកន្តិ អត្ថោ។

បរិភោគភាជនន្តិ បានីយបរិភោជនីយាទិបរិភោគយោគ្យំ ភាជនំ។ **អារកណ្ដក**ន្តិ សូចិវិជ្ឈនកកណ្ដកំ។ **បិប្ផលិក**ន្តិ ខុទ្ទកសត្ថកំ។ **ឧទកតុម្ពក**ន្តិ កុណ្ឌិកំ។

កូដាគារទ្វារេយេវ និវត្តេសីតិ កូដាគារំ បវិដ្ឋកាលតោ បដ្ឋាយ តេសំ មិច្ឆាវិតក្កានំ បវត្តិយា ឱកាសំ នាទាសិ។

២៦១. **កសិណមេវ បញ្ញាយតិ** មហាបុរិសស្ស តត្ថ តត្ថ កតាធិការត្តា, តេសញ្ច បទេសានំ សុបរិកម្មកតកសិណសទិសត្តា។

២៦២. **ចត្តារិ ឈានានី**តិ ចត្តារិ កសិណជ្ឈានានិ។ កសិណជ្ឈានប្បមុខានំយេវ វចនំ តាសំ តទា អាទរគារវវសេន និព្ពត្តិតត្តា។ មហាពោធិសត្តានញ្ហិ អរូបជ្ឈានេសុ អាទរោ នត្ថិ, អភិញ្ញាបទដ្ឋានតំ បន សន្ធាយ តានិបិ និព្ពត្តេន្តិ, តស្មា មហាសត្តោ តាបសបរិព្ពាជកកាលេ យត្ថកេ លោកិយគុណេ និព្ពត្តេតិ, តេ សព្ពេបិ តទា និព្ពត្តេសិយេវ។ តេនាហ “**មហាបុរិសោ បនា**”តិអាទិ។

ចតុរាសីតិនគរសហស្សាទិវណ្ណនា

២៦៣. **អភិហរិតព្ពភត្ត**ន្តិ ឧបនេតព្ពភត្តំ។

២៦៤. **និពទ្ធវត្ត**ន្តិ បុព្ពេ ឧបនិពទ្ធំ បាកវត្តំ។

សុភទ្ទាទេវិឧបសង្កមនវណ្ណនា

២៦៥. **អាវដ្តេត្វា**តិ អតិវិសិត្វា។ យំ យំ រញ្ញោ ឥច្ឆិតំ ទានូបករណញ្ចេវ ភោគូបករណញ្ច, តស្ស តស្ស តថេវ សមិទ្ធភាវំ វិត្ថារតិ។

២៦៦. សចេ បន រាជា ជីវិតេ ឆន្ទំ ជនេយ្យ, ឥតោ បរម្បិ ចិរំ កាលំ តិដ្ឋេយ្យ មហិទ្ធិកោ មហានុភាវោតិ ឯវំ មហជ្ឈាសយា ទេវី ភោគេសុ, ជីវិតេ ច រាជានំ សាបេក្ខំ កាតុំ វាយមិ។ តេន វុត្តំ “មា ហេវ ខោ រាជា”តិអាទិ។ តេនេវាហ “**តស្ស កាលង្កិរិយំ អនិច្ចមានា**”តិអាទិ។ **ឆន្ទំ ជនេហី**តិ ឯត្ថ **ឆន្ទ**-សទ្ទោ តណ្ហាបរិយាយោតិ អាហ “**បេមំ ឧប្បាទេហី**”តិ។ អបេក្ខតិ អារម្មណំ ឯតាយ ន វិស្សជ្ជេតីតិ **អបេក្ខា**, តណ្ហា។

២៦៧. **គរហិតា**តិ ឯត្ថ កេហិ គរហិតា, កស្មា ច គរហិតាតិ អន្តោលីនំ ចោទនំ វិស្សជ្ជេន្តោ “**ពុទ្ធេហី**”តិអាទិមាហ, តេន វិញ្ញុគរហិតត្តា, ទុគ្គតិសំវត្តនិយតោ ច សាបេក្ខកាលកិរិយា បរិវជ្ជេតព្ពាតិ ទស្សេតិ។

២៦៨. **ឯកមន្តំ គន្ត្វា**តិ រញ្ញោ ចក្ខុបថំ វិជហិត្វា។

ព្រហ្មលោកូបគមនវណ្ណនា

២៦៩. **សោណស្សា**តិ កោឡិវិសស្ស សោណស្ស។ **ឯកា ភត្តបាតី**តិ ឯកំ ភត្តវឌ្ឍិតកំ។ **តាទិសំ ភត្ត**ន្តិ គថារូបំ គរុំ មធុរំ សិនិទ្ធំ ភត្តំ។ **ភុត្តាន**ន្តិ ភុត្តវន្តានំ។

២៧១. **ទាសមនុស្សា**តិ ទាសា ចេវ អាយុត្តកមនុស្សា ច។

តទានិ យថាវុត្តាយ រញ្ញោ មហាសុទស្សនស្ស ភោគសម្បត្តិយា កម្មសរិក្ខតំ ឧទ្ធរន្តោ “**ឯតានិ បនា**”តិអាទិមាហ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

២៧២. អាទិតោ បដ្ឋាយាតិ សមុទាគមនតោ បដ្ឋាយ។ យត្ថ តំ បុញ្ញំ អាយូហិតំ, យតោ សា សម្បត្តិ និព្ពត្តា, តតោ តតិយត្តភាវតោ បភុតិ។ មហាសុទស្សនស្ស ជាតកទេសនា ហិ តទា សមុទាគមនតោ បដ្ឋាយ ភគវតា ទេសិតាតិ។ **បំសុាគារកីឡំ វិយា**តិ យថា នាម ទារកា បំសូហិ វាបិគេហភោជនាទីនិ ទស្សេន្តា យថារុចិ កីឡិត្វា គមនកាលេ សព្ពំ តំ វិធំសេន្តា គច្ឆន្តិ, ឯវមេវ ភគវា មហាសុទស្សនកាលេ អត្តនា អនុភូតំ ទិព្ពសម្បត្តិសទិសំ អចិន្តេយ្យានុភាវសម្បត្តិំ វិត្ថារតោ ទស្សេត្វា បុន អត្តនោ ទេសនំ អាទីនវនិស្សរណទស្សនវសេន វិវដ្ដាភិមុខំ វិបរិវត្តេន្តោ “សព្ពា សា សម្បត្តិ អនិច្ចតាយ វិបរិណតា វិធំសិតា”តិ **ទស្សេន្តោ “បស្សានន្ទា”តិអាទិមាហ។ វិបរិណតា**តិ វិបរិណាមំ សភាវវិគមំ គតា។ តេនាហ “**បកតិវិជហនេនា**”តិអាទិ។ **បកតី**តិ សភាវធម្មានំ ឧទយវយបរិច្ឆិន្នោ កក្ខឡផុសនាទិសភាវោ, សោ ភង្គក្ខណតោ បដ្ឋាយ ជហិតោ, បរិច្ចជន្តោ សព្ពសោ នត្ថេវ។ តេនាហ “**និព្ពុតបទីបោ វិយ អបញ្ញត្តិកភាវំ គតា**”តិ។

ឯត្តាវតាតិ អាទិតោ បដ្ឋាយ បវត្តេន ឯត្តកេន ទេសនាមគ្គេន។ អនេកានិ វស្សកោដិសតសហស្សានិយេវ ឧព្ពេធោ ឯតិស្សាតិ **អនេកវស្សកោដិសតសហស្សុព្ពេធា។ អនិច្ចលក្ខណំ អាទាយា**តិ តំ សម្បត្តិគតំ អនិច្ចលក្ខណំ ទេសនាយ គហេត្វា វិភាវេត្វា។ យថា និស្សេណិមុច្ចនេ តាទិសំ សតហត្ថុព្ពេធំ រុក្ខំ បកតិបុរិសេន អារោហិតុំ ន សក្កា, ឯវំ អនិច្ចតាវិភាវនេន តស្សា សម្បត្តិយា អបេក្ខានិស្សេណិមុច្ចនេ កេនចិ អារោហិតុំ ន សក្កាតិ អាហ “**អនិច្ចលក្ខណំ អាទាយ និស្សេណី មុញ្ចន្តោ វិយា**”តិ។ **តេនេវា**តិ យថាវុត្តការណេនេវ, អាទិតោ សាតិសយំ កាមេសុ អស្សាទំ ទស្សេត្វាបិ ឧបរិ នេសំ “បស្សានន្ទា”តិអាទិនា អាទីនវំ, ឱការំ, សំកិលេសំ, នេក្ខម្មេ អានិសំសញ្ច វិភាវេត្វា ទេសនាយ និដ្ឋាបិតត្តា។ **បុព្ពេ**តិ អតីតកាលេ។ **វសភរាជា**តិ វសភនាមកោ សីហឡមហារាជា។

ឧទកបុប្ពុឡូទយោតិ **អាទិ**-សទ្ទេន តិណគ្គេ ឧស្សាវពិន្ទុអាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។

មហាសុទស្សនស្ស បនាតិ **បន**-សទ្ទោ វិសេសត្ថជោតនោ, តេន មហាសុទស្សនមហារាជា ឈានាភិញ្ញាសមាបត្តិយោ និព្ពត្តេសិ, តទត្តេន បរិសុទ្ធេ ច សមណភាវេ បតិដ្ឋិតោ, យតោ វិធុយ ឯវ កាមវិតក្កាទិសមណភាវសំកិលេសំ សុញ្ញាគារំ បាវិសិ, ឯវំភូតស្សាបិ តស្ស កាលំ កិរិយតោ សត្តមេ ទិវសេ សព្ពា ចក្កវត្តិសម្បត្តិ អន្តរហិតា, ន តតោ បរំ, អហោ អច្ឆរិយមនុស្សោ អនញ្ញសាធារណគុណវិសេសោតិ ឥមំ វិសេសំ ទស្សេតិ។

អនារុឡ្ហន្តិ “រាជា កិរ បុព្ពេ គហបតិកុលេ និព្ពត្តី”តិអាទិនា, (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.២៦០) “បុន ថេរំ អាមន្តេសី”តិអាទិនា (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.២៧២) ច វុត្តមត្ថំ សន្ធាយាហ។ សោ ហិ ឥមស្មឹ សុត្តេ សង្គីតី អនារុឡ្ហោ, អញ្ញត្ថ បន អាគតោ ឥមិស្សា ទេសនាយ បិដ្ឋិវត្តកភាវេន។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ ន វិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យំ ឯវាតិ។

មហាសុទស្សនសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៥. ជនវសភសុត្តវណ្ណនា

នាតិកិយាទិព្យាករណវណ្ណនា

២៧៣-២៧៥. “**បរិតោ**”តិ បទំ យថា សមន្តត្ថវាចកោ, ឯវំ សមីបត្ថវាចកោបិ ហោតីតិ **សមន្តា សាមន្តា**តិ អត្ថោ វុត្តោ។ អាមេឌិតេន បន សមន្តត្ថោ ជោតិតោ។ យស្ស បន សាមន្តា ជនបទេសុ “នាតិកេ វិហរតី”តិ វុត្តត្តា នាតិកស្សាតិ វិញ្ញាតោ យមត្ថោ។ យស្ស បរិតោ ជនបទេសុ ព្យាករោតិ, តត្ថ បរិចារកានំ ព្យាករណំ អវុត្តសិទ្ធំ, និទស្សនវសេន វា តស្ស វក្ខមានត្តា “បរិតោ បរិតោ ជនបទេសុ” ឥច្ចេវ វុត្តំ។ **បរិចារកេ**តិ ឧបាសកេ។ តេនាហ “**ពុទ្ធធម្មសង្ឃានំ បរិចារកេ**”តិ។ **ឧបបត្តីសូ**តិ និព្ពត្តីសុ។ **ញាណគតិបុញ្ញានំ ឧបបត្តីសូ**តិ ឯត្ថ **ញាណគតូបបត្តិ** នាម តស្ស តស្ស មគ្គញាណគមនស្ស និព្ពត្តិ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ បរិក្ខយា”តិអាទិ។ **បុញ្ញូបបត្តិ** នាម តំតំទេវនិកាយូបបត្តិ។ **សព្ពត្ថា**តិ “វជ្ជិមល្លេសូ”តិអាទិកេ សព្ពត្ថ ចតូសុបិ បទេសុ។ **បុរិមេសូ**តិ បាឡិយំ វុត្តេ សន្ធាយាហ។ **ទសសុយេវា**តិ តេសុ ឯវ ទសសុ ជនបទេសុ។ **បរិចារកេ ព្យាករោតិ** ព្យាកាតព្ពានំ ពហូនំ តត្ថ លព្ភនតោ។ នាតិកេ ភវា **នាតិកិយា**។

និដ្ឋង្គតាតិ និដ្ឋំ និច្ឆយំ ឧបគតា។

អានន្ទបរិកថាវណ្ណនា

២៧៦. យស្មា សង្ឃសុប្បដិបត្តិ នាម ធម្មសុធម្មតាយ, ធម្មសុធម្មតា ច ពុទ្ធសុពុទ្ធតាយ, តស្មា “អហោ ធម្មោ, អហោ សង្ឃោ”តិ ធម្មសង្ឃគុណកិត្តនាបិ អត្ថតោ ពុទ្ធគុណកិត្តនា ឯវ ហោតីតិ “ភគវន្តំ កិត្តយមាន រូបា”តិ បទស្ស “អហោ ធម្មោ”តិអាទិនាបិ អត្ថោ វុត្តោ។

២៧៨. **ញាណគតី**តិ “បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា”តិអាទិនា អាគតំ បហាតព្ពបហានវសេន បវត្តំ មគ្គញាណគមនំ។ យស្មា តស្សា ឯវ ញាណគតិយា វសេន តស្ស តស្ស អរិយ បុគ្គលស្ស ឱបបាតិកតាទិវិសេសោ, តស្មា តំ តាទិសំ តស្ស អភិសម្បរាយំ សន្ធាយាហ “**ញាណាភិសម្បរាយ មេវា**”តិ។

២៧៩. ឧបសន្តំ បតិ សម្មតិ អាលោកីយតីតិ **ឧបសន្តបតិសោ។ ឧបសន្តទស្សនោ** ឧបសន្តឧស្សន្នោ។ **ភាតិរិវា**តិ ឯត្ថ **រ**-ការោ បទសន្ធិករោ, **ឥវ**-សទ្ទោ ភុសត្ថោតិ អាហ “**អតិវិយ ភាតី**”តិ។

ជនវសភយក្ខវណ្ណនា

២៨០. ជេដ្ឋកភាវេន ជនេ វសភសទិសោតិ ជនវសភោតិ អស្ស ទេវបុត្តស្ស នាមំ អហោសិ។

ឥតោ ទេវលោកា ចវិត្វា សត្តក្ខត្តុំ មនុស្សលោកេ រាជភូតស្ស។ មនុស្សលោកា ចវិត្វា សត្តក្ខត្តុំ ទេវភូតស្ស។ **ឯត្ថេវា**តិ ឯតស្មិំយេវ ចាតុមហារាជិកភវេ, ឯត្ថាបិ វេស្សវណស្ស សហព្យតាវសេន។

២៨១. អាសិសនំ **អាសា,** បត្ថនា។ អាសាសីសេន ចេត្ថ កត្តុកម្យតាកុសលច្ឆន្ទំ វទតិ។ តេនេវាហ “**សកទាគាមិមគ្គត្ថាយា**”តិអាទិ។ **យទគ្គេ**តិ ឯត្ថ **អគ្គ**-សទ្ទោ អាទិបរិយាយោតិ អាហ “**តំ ទិវសំ អាទឹ កត្វា**”តិ។ “**បុរិមំ...បេ.... អវិនិបាតោ**”តិ ឥទំ យថា តត្តកំ កាលំ សុគតិតោ សុគតូបបត្តិយេវ អហោសិ, តថា កតូបចិតកុសលកម្មត្តា។ ផុស្សស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស កាលតោ បភុតិ ហិ សម្ពុតវិវដ្ដូបនិស្សយកុសលសម្ភារោ ឯស ទេវបុត្តោ។ **អនច្ឆរិយន្តិ** អនុ អនុ អច្ឆរិយំ។ តេនាហ “**បុនប្បុនំ អច្ឆរិយមេវា**”តិ។ **សយំបរិសាយា**តិ សកាយ បរិសាយ។ **ភគវតោ ទិដ្ឋសទិសមេវា**តិ អាវជ្ជនសមនន្តរំ យថា តេ ភគវតោ ចតុវីសតិសតសហស្សមគ្គា សត្តា ញាណគតិតោ ទិដ្ឋា, ឯវំ តុម្ហេហិ ទិដ្ឋសទិសមេវ។ **វេស្សវណស្ស សម្មុខា សុតំ** មយាតិ វទតិ។

ទេវសភាវណ្ណនា

២៨២. **វស្សូបនាយិកសង្គហត្ថ**ន្តិ វស្សូបនាយិកាយ អារក្ខាសំវិធានវសេន ភិក្ខូនំ សង្គហណត្ថំ “វស្សូបគតា ភិក្ខូ ឯវំ សុខេន សមណធម្មំ ករោន្តី”តិ, **បវារណសង្គហោ** បនស្ស បវារេត្វា សត្ថុ សន្តិកំ គច្ឆន្តានំ ភិក្ខូនំ អន្តរា

មគ្គេ បរិស្សយបរិហរណត្ថំ។ ធម្មស្សវនត្ថំ ទូរង្គានំ គច្ឆន្តេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អត្តនាបិ អាគន្ធា ធម្មស្សវនត្ថំ សន្និបតិយេវ។ **ឯត្តេត្ថា**តិ ឯត្ថ ឯត្ថ អយ្យានំ វសនដ្ឋានេ។

តទាបីតិ "បុរិមានិ ភន្តេ ទិវសានី"តិ វុត្តកាលេបិ។ **ឯតេនេវ ការណេនា**តិ វស្សូបនាយិកនិមិត្តមេវ។ តេនាហ បាឡិយំ "តទហុបោសថេ បន្នរសេ វស្សូបនាយិកាយា"តិអាទិ។ អាសនេបិ និសជ្ជាយ សុធម្មាយ ទេវសភាយ បឋមំ ទេវេសុ តាវតឹសេសុ និសិន្នេសុ តស្សា ចតូសុ ទ្វារេសុ ចត្តារោ មហារាជានោ និសីទន្តិ, តទំ នេសំ អាសនេ និសជ្ជាយ ចារិត្តំ ហោតិ។

យេនត្ថេនាតិ យេន កិច្ចេន យេន បយោជនេន។ **អារក្ខត្ថ**ន្តិ អារក្ខភូតមត្ថំ។ វុត្តំ វចនំ ឯតេសន្តិ **វុត្តវចនា,** មហារាជានោ។

២៨៣. **អតិក្កមិត្វា**តិ អភិភវិត្វា។

សនង្កុមារកថាវណ្ណនា

២៨៤. អភិសម្ភវិតុំ អធិគន្តុំ អសក្កុណេយ្យោ **អនភិសម្ភវនីយោ។** តេនាហ "**អប្បត្តព្ពោ**"តិអាទិ។ ចក្ខុយេវ បថោ រូបទស្សនស្ស មគ្គោ ឧបាយោតិ ចក្ខុបថោ, តស្មឹ **ចក្ខុបថស្មិ**ន្តិ អាហ "**ចក្ខុបសាទេ**"តិ, ចក្ខុស្ស គោចរ យោគ្គោ វា **ចក្ខុបថោ**តិ អាហ "**អាបាថេ វា**"តិ។ **នាភិភវតី**តិ ន អភិភវតិ, គោចរភាវំ ន គច្ឆតីតិ អត្ថោ។ **ហេដ្ឋា ហេដ្ឋា**តិ តាវតឹសតោ បដ្ឋាយ ហេដ្ឋា ហេដ្ឋា, ន ចាតុមហារាជិកតោ បដ្ឋាយ, នាបិ ព្រហ្មបារិសជ្ជតោ បដ្ឋាយ។ "ចាតុមហារាជិកា ហិ តាវតឹសានំ យថា ជាតិរូបានិ បស្សិតុំ សក្កោន្តិ, តថា ព្រហ្មានោ ហេដ្ឋិមា ឧបរិមាន"ន្តិ កេចិ, តំ ន យុត្តំ។ ន ហិ ហេដ្ឋិមា ព្រហ្មានោ ឧបរិមានំ មូលបដិសន្ធិរូបំ បស្សិតុំ សក្កោន្តិ, មាបិតមេវ បស្សិតុំ សក្កោន្តីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សុណន្តេវ និទ្ទំ ឱក្កមីតិ គតិយោ ឧបធារេន្តោ ពហិ វិសដវិតក្កវិច្ឆេទេន សង្កោចំ អាបន្នចិត្តតាយ។ **មយ្ហំ អយ្យកស្សា**តិ ភគវន្តំ សន្ធាយ វទតិ។

បញ្ច សិខា ឯតស្សាតិ បញ្ចសិខោ, បញ្ចសិខោ វិយ **បញ្ចសិខោ**តិ អាហ "**បញ្ចសិខគន្ធព្ពសទិសោ**"តិ។ **មមាយន្តី**តិ បិយាយន្តិ។

២៨៥. **សុមុត្តោ**តិ សរទោសេហិ សុដ្ឋុ មុត្តោ។ យេហិ បិត្តសេម្ហាទីហិ បលិពុទ្ធត្តា សរោ អវិស្សដ្ឋោ សិយា, តទភាវតោ វិស្សដ្ឋោតិ ទស្សេន្តោ អាហ "**អបលិពុទ្ធោ**"តិ។ វិញ្ញាបេតីតិ **វិញ្ញេយ្យោ,** អន្តោគធហេតុអត្ថោ កត្តុសាធនោ ឯស វិញ្ញេយ្យសទ្ទោតិ អាហ "**អត្ថវិញ្ញាបនោ**"តិ។ សវនស្ស មធុរតា នាម មទ្ទវន្តិ អាហ "**មធុរោ មុទូ**"តិ។ សវនំ អរហតីតិ **សវនីយោ។** សវនារហតាយ ច អាបាថសុខតាយាតិ អាហ "**កណ្ណសុខោ**"តិ។ **ពិន្ទូ**តិ បិណ្ឌិតោ។ អាកោដិតភិន្នកំសសទ្ទោ វិយ អនេកាវយវោ អហុត្វា និរវយវោ, ឯកភាវោតិ អត្ថោ។ តេនាហ "**ឯកគ្ឃនោ**"តិ, ឯតេនេវស្ស អវិសារិតា សំវណ្ណិតា ទដ្ឋព្ពា។ គម្ភីរុប្បត្តិដ្ឋានតាយ ចស្ស គម្ភីរតាតិ អាហ "**នាភិមូលតោ**"តិអាទិ។ **ឯវំ សមុដ្ឋិតោ**តិ ជីវ្ហាទិប្បហារមត្តសមុដ្ឋិតោ។ **អមធុរោ ច ហោតិ** ឧប្បត្តិដ្ឋានានំ បរិលហុភាវតោ។ **ន ច ទូរំ សាវេតិ** វីរភាវាភាវតោ។ **និន្នាទី** សុវិបុលភាវតោ សវិសេសំ និន្នាទោ, បាសំសនិន្នាទោ វា។ តេនាហ "**មហាមេឃ...បេ.... យុត្តោ**"តិ។

បច្ឆិមំ បច្ឆិមន្តិ ទុតិយំ, ចតុត្ថំ, ឆដ្ឋំ, អដ្ឋមញ្ច បទំ។ **បុរិមស្ស បុរិមស្សា**តិ យថាក្កមំ បឋមស្ស, តតិយស្ស, បញ្ចមស្ស, សត្តមស្ស ច។ **អត្ថោយេវា**តិ អត្ថនិទ្ទេសោ ឯវ។ វិស្សដ្ឋតា ហិស្ស វិញ្ញេយ្យតាយ វេទិតព្ពា, មញ្ជុភាវោ សវនីយតាយ, ពិន្ទុភាវោ អវិសារិតាយ, គម្ភីរភាវោ និន្នាទិតាយាតិ។ **យថាបរិស**ន្តិ ឯត្ថ **យថា**-សទ្ទោ បរិមាណវាចី, ន បការាទិវាចីតិ អាហ "**យត្តកា បរិសា**"តិ, តេន បរិសប្បមាណំ ឯវស្ស សរោ និច្ឆរតិ, អយមស្ស ធម្មតាតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ "**តត្តកមេវា**"តិអាទិ។

"យេ ហិ កេចី"តិអាទិ "យាវញ្ច សោ ភគវា"តិអាទិនា វុត្តស្ស អត្ថស្ស ហេតុកិត្តនវសេន សមត្ថនំ សរណេសុ នេសំ និច្ចសេវនេន, សីលេសុ ច បតិដ្ឋាបនេន ឆកាមសគ្គសម្បត្តិអនុប្បាទនតោ។ តេនាហ "**យេ ហិ កេចិ... បេ.... វទតី**"តិ។ **និព្ពេមតិកគហិតសរណោ**តិ មគ្គេនាគតសរណគមនេ។ តេ ហិ សព្ពសោ សមុគ្ឃាតិតវិចិកិច្ឆតាយ រតនត្តយេ អវេច្ចប្បសាទេន សមន្នាគតាយេវ, បោថុជ្ជនិកសទ្ធាយ វសេន ពុទ្ធាទីនំ គុណេ ឱគាហេត្វា ជានន្តិ, អបរនេយ្យពុទ្ធិនោ តេ បរិយាយតោ និព្ពេមតិកគហិតសរណា វេទិតព្ពា។ **គន្ធព្ព**

ទេវគណាន្តិ គន្ធព្ពទេវសមូហំ។ តុកា វុច្ចតិ ខីរិណី យា តុកាតិបិ វុច្ចតិ។ តស្សា ចុណ្ណំ **តុកាបិដ្ឋំ។** តំ កោដ្ដេត្វា បក្ខិត្តំ យនំ និរន្តរចិតំ ហុត្វា តិដ្ឋតិ។

ភាវិតឥទ្ធិបាទវណ្ណនា

២៨៧. **សុបញ្ញត្តា**តិ សុដ្ឋុ បការេហិ ញាបិតា ពោធិតា, អសង្ករតោ វា ឋបិតា, តំ បន ពោធនំ, អសង្ករតោ ឋបនញ្ច អត្ថតោ ទេសនា ឯវាតិ អាហ **“សុកថិតា”**តិ។ **ឥជ្ឈនដ្ឋេនា**តិ សមិជ្ឈនដ្ឋេន, និប្ផជ្ជនស្ស ការណភាវេនាតិ អត្ថោ។ **បតិដ្ឋានដ្ឋេនា**តិ អធិដ្ឋានដ្ឋេន។ ឥទ្ធិយា បាទោតិ **ឥទ្ធិបាទោ**, ឥទ្ធិយា អធិគមុបាយោតិ អត្ថោ។ តេន ហិ យស្មា ឧបរូបរិ វិសេសសង្ខាតំ ឥទ្ធឹ បជ្ជន្តិ បាបុណន្តិ, តស្មា “បាទោ”តិ វុច្ចតិ។ ឥជ្ឈតីតិ **ឥទ្ធិ**, សមិជ្ឈតិ និប្ផជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឥទ្ធិ ឯវ បាទោ **ឥទ្ធិបាទោ**, ឥទ្ធិកោដ្ឋាសោតិ អត្ថោ។ ឯវំ តាវ “ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា”តិ ឯត្ថ អត្ថោ វេទិតព្វោ។ **ឥទ្ធិបហោនកតាយា**តិ ឥទ្ធិយា និប្ផាទនេ សមត្ថភាវាយ។ **ឥទ្ធិវិសវិតាយា**តិ ឥទ្ធិយា និប្ផាទនេ យោគ្យភាវាយ។ អនេកត្ថត្តា ហិ ធាតូនំ យោគ្យត្ថោ **វិ**-បុព្វោ **សុ**-សទ្ទោ, វិសវនំ វា បជ្ជនំ **វិសវិតា**, តត្ថ កាមការិតា វិសវិតា។ តេនាហ **“បុនប្បុន”**ន្តិអាទិ។ **ឥទ្ធិវិកុព្វនតាយា**តិ វិកុព្វនិទ្ធិយា វិវិធរូបករណាយ។ តេនាហ **“នានប្បការតោ កត្វា ទស្សនត្ថាយា”**តិ។

“ឆន្ទញ្ចេ ភិក្ខុ អធិបតឹ ករិត្វា លភតិ សមាធឹ, លភតិ ចិត្តស្សេកគ្គតំ, អយំ វុច្ចតិ ឆន្ទសមាធី”តិ (វិភ. ៤៣២) ឥមាយ បាឡិយា ឆន្ទាធិបតិ សមាធិ **ឆន្ទសមាធី**តិ អធិបតិសទ្ទលោបំ កត្វា សមាសោ វុត្តោតិ វិញ្ញាយតិ, អធិបតិសទ្ទត្ថទស្សនវសេន បន **“ឆន្ទហេតុកោ, ឆន្ទាធិកោ វា សមាធិ ឆន្ទសសមាធី”**តិ **អដ្ឋកថាយំ**វុត្តន្តិ វេទិតព្វំ។ **“បធានភូតា**តិ វីរិយភូតា”តិ កេចិ វទន្តិ។ សង្ខតសង្ខារាទិនិវត្តនត្ថញ្ហិ បធានគ្គហណន្តិ។ អថ វា តំ តំ វិសេសំ សង្ខរោតីតិ **សង្ខារោ**, សព្ពម្បិ វីរិយំ។ តត្ថ ចតុកិច្ចសាធកតោ អញ្ញស្ស និវត្តនត្ថំ បធានគ្គហណន្តិ **បធានភូតា** សេដ្ឋភូតាតិ អត្ថោ។ ចតុព្ពិធស្ស បន វីរិយស្ស អធិប្បេតត្តា ពហុវចននិទ្ទេសោ កតោ។ វិសុំ សមាសយោជនវសេន យោ បុព្ពេ ឥទ្ធិបាទត្ថោ បាទស្ស ឧបាយត្ថតំ, កោដ្ឋាសត្ថតញ្ច គហេត្វា យថាយោគវសេន ឥធ វុត្តោ, សោ វក្ខមានានំ បដិលាភបុព្ពភាគានំ កត្តុករណិទ្ធិភាវំ, ឧត្តរចូឡភាជនីយេ វា វុត្តេហិ ឆន្ទាទីហិ ឥទ្ធិបាទេហិ សាធេតព្ពាយ ឥទ្ធិយា កត្តិទ្ធិភាវំ, ឆន្ទាទីនញ្ច ករណិទ្ធិភាវំ សន្ធាយ វុត្តោតិ វេទិតព្វោ, តស្មា “ឥជ្ឈនដ្ឋេន ឥទ្ធី”តិ ឯត្ថ កត្តុអត្ថោ, ករណត្ថោ ច ឯកជ្ឈំ គហេត្វា វុត្តោតិ កត្តុអត្ថំ តាវ ទស្សេតុំ “និប្ផត្តិបរិយាយេន ឥជ្ឈនដ្ឋេន វា”តិ វត្វា ឥតរំ ទស្សេន្តោ **“ឥជ្ឈន្តិ ឯតាយា”**តិអាទិមាហ។ **វុត្ត**ន្តិ កត្ថ វុត្តំ? ឥទ្ធិបាទវិភង្គបាឡេ។ (វិភ. ៤៣៤) **តថាភូតស្សា**តិ តេនាការេន ភូតស្ស, តេ ឆន្ទាទិធម្មេ បដិលភិត្វា ឋិតស្សាតិ អត្ថោ។ **“វេទនាក្ខន្ធោ”**តិអាទីហិ ឆន្ទាទយោ អន្តោកត្វា ចត្តារោបិ ខន្ធា កថិតា។ **សេសេសូ**តិ សេសិទ្ធិបាទេសុ។

វីរិយិទ្ធិបាទនិទ្ទេសេ “វីរិយសមាធិបធានសង្ខារសមន្នាគត”ន្តិ ទ្វិក្ខត្តុំ វីរិយំ អាគតំ។ តត្ថ បុរិមំ សមាធិវិសេសនំ “វីរិយាធិបតិ សមាធិ វីរិយសមាធី”តិ, ទុតិយំ សមន្នាគមង្គទស្សនំ។ ទ្វេយេវ ហិ សព្ពត្ថ សមន្នាគមង្គានិ, សមាធិ, បធានសង្ខារោ ច។ ឆន្ទាទយោ ហិ សមាធិវិសេសនានិ, បធានសង្ខារោ បន បធានវចនេនេវ វិសេសិតោ, ន ឆន្ទាទីហីតិ ន ឥធ វីរិយាធិបតិតា បធានសង្ខារស្ស វុត្តា ហោតិ។ វីរិយញ្ច សមាធឹ វិសេសេត្វា ឋិតមេវ, សមន្នាគមង្គវសេន បន បធានសង្ខារវចនេន វុត្តន្តិ នាបិ ទ្វីហិ វីរិយេហិ សមន្នាគមោ វុត្តោ ហោតិ។ យស្មា បន ឆន្ទាទីហិ វិសិដ្ឋោ សមាធិ, តថាវិសិដ្ឋេនេវ ច តេន សម្បយុត្តោ បធានសង្ខារោ, សេសធម្មា ច, តស្មា សមាធិវិសេសនានំ វសេន ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា វុត្តា, វិសេសនភាវោ ច ឆន្ទាទីនំ តំតំអវស្សយទស្សនវសេន ហោតីតិ “ឆន្ទសមាធិ...បេ.... ឥទ្ធិបាទ”ន្តិ ឯត្ថ និស្សយត្ថេបិ បាទ-សទ្ទេ ឧបាយត្ថេន ឆន្ទាទីនំ ឥទ្ធិបាទតា វុត្តា ហោតិ។ តេនេវ ហិ អភិធម្មេ **ឧត្តរចូឡភាជនីយេ** (វិភ. ៤៥៦) “ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ឆន្ទិទ្ធិបាទោ”តិអាទិនា ឆន្ទាទីនមេវ ឥទ្ធិបាទតា វុត្តា។ **បញ្ហបុច្ឆកេ** (វិភ. ៤៥៧ អាទយោ) “ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា ឥធ ភិក្ខុ ឆន្ទសមាធី”តិអាទិនា ច ឧទ្ទេសំ កត្វាបិ បុន ឆន្ទាទីនំយេវ កុសលាទិភាវោ វិភត្តោ។ ឧបាយិទ្ធិបាទទស្សនត្ថមេវ ហិ និស្សយិទ្ធិបាទទស្សនំ កតំ, អញ្ញថា ចតុព្ពិធតា ន សិយាតិ។ អយមេត្ថ បាឡិវសេន អត្ថវិនិច្ឆយោ វេទិតព្វោ។ ឥទានិ បដិលាភបុព្ពភាគានំ វសេន ឥទ្ធិបាទេ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ ឥធ ឥទ្ធិបាទកថា សង្ខេបេនេវ វុត្តាតិ អាហ **“វិត្ថារេន បន...បេ.... វុត្តា”**តិ។

កេចីតិ អភយគិរិវាសិនោ។ តេសុ ហិ ឯកច្ចេ “ឥទ្ធិ នាម អនិប្ផន្នា”តិ វទន្តិ, ឯកច្ចេ “ឥទ្ធិបាទោ បន អនិប្ផន្នោ”តិ វទន្តិ, **អនិប្ផន្នោ**តិ ច បរមត្ថតោ អសិទ្ធោ, នត្ថីតិ អត្ថោ។ **អាភតោ**តិ អភិធម្មបាឋតោ (វិភ. ៤៥៨) **ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.២៨៧) អានីតោ បុរិមនយតោ អញ្ញេនាការេន ទេសនាយ បវត្តត្តា។ ឆន្ទោ ឯវ ឥទ្ធិបាទោ **ឆន្ទិទ្ធិបាទោ។** ឯសេវ នយោ សេសេសុបិ។ **ឥមេ បនា**តិ ឥមស្មឹ សុត្តេ អាគតា

ឥទ្ធិបាទា ។ **រដ្ឋបាលត្ថេរោ** (ម. និ. ២.២៩៣; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២១០; អប. អដ្ឋ. ២.រដ្ឋបាលត្ថេរអបទានវណ្ណនាយ វិត្ថារោ) "ឆន្ទេ សតិ កថំ នានុជានិស្សន្តី"តិ សត្តាហំ ភត្តានិ អភុញ្ជិត្វា មាតាបិតរោ អនុជានាបេត្វា បព្ពជិត្វា ឆន្ទមេវ អវស្សាយ លោកុត្តរំ ធម្មំ និព្ពត្តេសីតិ អាហ **"រដ្ឋបាលត្ថេរោ...បេ.... និព្ពត្តេសី"**តិ។ **សោណត្ថេរោ** (មហាវ. ២៤៣; អ. និ. ៦.៥៥; ថេរគា. អដ្ឋ. តេរសនិបាត; អប. អដ្ឋ. ២.សោណកោដិវីសត្ថេរអបទានវណ្ណនាយ វិត្ថារោ) ភាវនមនុយុត្តោ អារទ្ធវីរិយោ បរមសុខុមាលោ បាទេសុ ផោដេសុ ជាតេសុបិ វីរិយំ នប្បដិបស្សម្ភេសីតិ អាហ **"សោណត្ថេរោ វីរិយំ ធុរំ កត្វា"**តិ។ **សម្ភូតត្ថេរោ** (ថេរគា. អដ្ឋ. ២.សម្ភូតត្ថេរគាថាវណ្ណនាយ វិត្ថារោ) "ចិត្តវតោ កឹ នាម ន សិជ្ឈតី"តិ ចិត្តំ បុព្ពង្គមំ កត្វា ភាវនំ អារាធេសីតិ អាហ **"សម្ភូតត្ថេរោ ចិត្តំ ធុរំ កត្វា"**តិ។ **មោឃត្ថេរោ** វីមំសំ អវស្សយិ, តស្មា តស្ស ភគវា "សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សូ"តិ (សុ. និ. ១១២៥; ព. វំ. ៥៤.៣៥៣; មហា. និ. ១៨៦; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆា ១៤៥; មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេសេ ៨៨; នេត្តិ. ៥; បេដកោ. ២២, ៣១) សុញ្ញតាកថំ កថេសិ, បញ្ញានិស្សិតមាននិគ្គហត្ថំ, បញ្ញាយ បរិគ្គហត្ថញ្ច ទ្វិក្ខត្តុំ បុច្ឆិតោ សមានោ បញ្ហំ កថេសិ។ តេនាហ **"អាយស្មា មោឃរាជា វីមំសំ ធុរំ កត្វា"**តិ។

បុនប្បុនំ ឆន្ទុប្បាទនំ បេសនំ វិយ ហោតីតិ ឆន្ទស្ស ឧបដ្ឋានសទិសតា វុត្តា។

បរក្កមេនាតិ បរក្កមសីសេន សូរភាវំ វទតិ។ ថាមភាវតោ ច វីរិយស្ស សូរភាវសទិសតា ទដ្ឋព្ពា។

ចិន្តនប្បធានត្តា ចិត្តស្ស មន្តសំវិធានសទិសតា វុត្តា។

ជាតិសម្បត្តិ នាម វិសិដ្ឋជាតិតា។ "សព្ពធម្មេសុ ច បញ្ញា សេដ្ឋា"តិ វីមំសាយ ជាតិសម្បត្តិសទិសតា វុត្តា។ **សម្មោហវិនោទនិយំ** (វិភ. អដ្ឋ. ៤៣៣) បន ចិត្តិទ្ធិបាទស្ស ជាតិសម្បត្តិសទិសតា, វីមំសិទ្ធិបាទស្ស មន្តពលសទិសតា ច យោជិតា។

អនេកំ វិហិតំ វិធំ ឯតស្សាតិ **អនេកវិហិត**ន្តិ អាហ **"អនេកវិធ"**ន្តិ។ **វិធ**-សទ្ទោ កោដ្ឋាសបរិយាយោ "ឯកវិធេន ញាណវត្ថូ"តិអាទីសុ (វិភ. ៧៥១) វិយាតិ អាហ **"ឥទ្ធិវិធន្តិ ឥទ្ធិកោដ្ឋាស"**ន្តិ។

តិវិធឱកាសាធិគមវណ្ណនា

២៨៨. **"សុខស្សា"**តិ ឥទំ តិណ្ណម្បិ សុខានំ សាធារណវចនន្តិ អាហ **"ឈានសុខស្ស មគ្គសុខស្ស ផលសុខស្សា"**តិ។ នានប្បនាបត្តតាយ បន អប្បធានត្តា ឧបចារជ្ឈានសុខស្ស, វិបស្សនាសុខស្ស ចេត្ថ អគ្គហណំ។ បុរិមេសុ តាវ ទ្វីសុ ឱកាសាធិគមេសុ តីណិបិ សុខានិ លព្ភន្តិ, តតិយេ បន កថន្តិ? តត្ថ កាមំ តីណិ ន លព្ភន្តិ, ទ្វេ បន លព្ភន្តិយេវ។ យថាលាភវសេន ហេតំ វុត្តំ។ "សក្ខរកថលម្បិ មច្ឆគុម្ពម្បិ ចរន្តម្បិ តិដ្ឋន្តម្បី"តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៤៩; ម. និ. ១.៤៣៣; ២.២៥៩; អ. និ. ១.៤៥, ៤៦) វិយ។ **សំសដ្ឋោ**តិ សំសគ្គំ ឧបគតោ សមង្គីភូតោ, សោ បន តេហិ សមន្នាគតចិត្តោបិ ហោតីតិ វុត្តំ **"សម្បយុត្តចិត្តោ"**តិ។ **អរិយធម្ម**ន្តិ អរិយភាវករំ ធម្មំ។ **ឧបាយតោ**តិ វិធិតោ។ **បថតោ**តិ មគ្គតោ។ **ការណតោ**តិ ហេតុតោ។ យេន ហិ វិធិនា ធម្មានុធម្មបដិបត្តិ ហោតិ, សោ ឧបេតិ ឯតេនាតិ **ឧបាយោ**, សោ តទធិគមស្ស មគ្គភាវតោ **បថោ**, តស្ស ការណតោ **ការណ**ន្តិ ច វុច្ចតិ។

"អនិច្ចន្តិអាទិវសេន មនសិ ករោតី"តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ **"យោនិសោ មនសិការោ នាមា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឧបាយមនសិការោ**តិ កុសលធម្មប្បវត្តិយា ការណភូតោ មនសិការោ។ **បថមនសិការោ**តិ តស្ស ឯវ មគ្គភូតោ មនសិការោ។ **អនិច្ចេ**តិ អាទិអន្តវន្តតាយ, អនច្ចន្តិកតាយ ច អនិច្ចេ តេភូមកេ សង្ខារេ "អនិច្ចា"ន្តិ មនសិការោតិ យោជនា។ ឯសេវ នយោ សេសេសុបិ។ អយំ បន វិសេសោ តស្មិំយេវ ឧទយព្ពយបដិបីឡនតាយ ទុក្ខនតោ, ទុក្ខមតោ ច **ទុក្ខេ**, អវសវត្តនត្ថេន, អនត្តសភាវតាយ ច **អនត្តនិ,** អសុចិសភាវតាយ **អសុភេ។** សព្ពម្បិ ហិ តេភូមកំ សង្ខតំ កិលេសាសុចិបគ្ឃរណតោ "អសុភ"ន្តេវ វត្តុំ អរហតិ។ **សច្ចានុលោមិកេន វា**តិ សច្ចាភិសមយស្ស អនុលោមនវសេន។ **"ចិត្តស្ស អាវដ្ដនា"**តិអាទិនា អាវជ្ជនាយ បច្ចយភូតា តតោ បុរិមុប្បន្នា មនោទ្វារិកា កុសលជវនប្បវត្តិ ផលវោហារេនេវ តថា វុត្តា។ តស្សា ហិ វសេន សា កុសលុប្បត្តិយា ឧបនិស្សយោ ហោតីតិ។ អាវជ្ជនា ហិ ភវង្គចិត្តំ អាវដ្ដេតីតិ **ចិត្តស្ស អាវដ្ដនា,** អនុ អនុ អាវដ្ដេតីតិ **អន្វាវដ្ដនា។** ភវង្គារម្មណតោ អញ្ញំ អាភុជតីតិ **អាភោគោ។** សមន្នាហរតីតិ **សមន្នាហារោ។** តទេវារម្មណំ អត្តានំ អនុពន្ធិត្វា អនុពន្ធិត្វា ឧប្បជ្ជមានេ មនសិ ករោតិ បបេតីតិ **មនសិការោ។ អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឧបាយមនសិការលក្ខណោ **យោនិសោមនសិការោ** នាម វុច្ចតិ, យស្ស វសេន បុគ្គលោ ទុក្ខាទីនិ សច្ចានិ អាវជ្ជិតុំ សក្កោតិ។

អសំសដ្ឋោតិ ន សំសដ្ឋោ កាមាទីហិ វិវិត្តោ វិនាភូតោ។ កាមាទិវិសំសគ្គហេតុ ឧប្បជ្ជនកសុខំ នាម វិវេកជំ បីតិសុខន្តិ អាហ “**បឋមជ្ឈានសុខ**”ន្តិ។ កាមំ បឋមជ្ឈានសុខម្បិ សោមនស្សមេវ, សុត្តេសុ បន តំ កាយិកសុខស្សាបិ បច្ចយភាវតោ វិសេសតោ “សុខ”ន្ត្វេវ វុច្ចតីតិ ឥធាបិ ឈានភូតំ សោមនស្សំ សុខន្តិ, ឥតរំ សោមនស្សំ។ តេន វុត្តំ “**សុខា**”តិ។ ហេតុម្ហិ និស្សក្កវចនន្តិ អាហ “**ឈានសុខបច្ចយា**”តិ។ **អបរាបរំ សោមនស្ស**ន្តិ ឈានាធិគមហេតុ បច្ចវេក្ខណាទិវសេន បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជនកសោមនស្សំ។

បមោទនំ បមុទោ, តរុណបីតិ, តតោ **បមុទា។** “បាមោជ្ជំ បីតត្ថាយា”តិអាទីសុ តរុណបីតិ “បាមោជ្ជ”ន្តិ វុច្ចតិ, ឥធ បន បកដ្ឋោ មុទោ **បមុទោ** បាមោជ្ជន្តិ អធិប្បេតំ, តញ្ច សោមនស្សរហិតំ នត្ថីតិ អវិនាភាវិតាយ “**ពលវតរំ បីតិសោមនស្ស**”ន្តិ វុត្តំ។ ឈានស្ស ឧជុវិបច្ចនីកតំ សន្ធាយ “**បញ្ច នីវរណានិ វិក្ខម្ភេត្វា**”តិ វុត្តំ។ ឈានំ បន តទេកដ្ឋេ សព្ពេបិ កិលេសេ, សព្ពេបិ អកុសលេ ធម្មេ វិក្ខម្ភេតិយេវ, **អត្តនោ ឱកាសំ គហេត្វា តិដ្ឋតិ** បដិបក្ខធម្មេហិ អនភិភវនីយតោ។ **តស្មា**តិ ឱកាសគ្គហណតោ, លទ្ធោកាសតាយាតិ អត្ថោ។ មគ្គផលសុខាធិគមាយ ឱកាសភាវតោ វា **ឱកាសោ,** អស្ស អធិគមោ **ឱកាសាធិគមោ។** បុរិមបក្ខេ បន ឱកាសំ អវសរំ អធិគច្ឆតិ ឯតេនាតិ **ឱកាសាធិគមោ។**

រូបសភាវតាយ , ឯកន្តរូបាធីនវុត្តិតាយ, សវិប្ផារិកតាយ ច អានាបានវិតក្កវិចារានំ ថូលភាវំ អនុជានន្តោ “**កាយវចីសង្ខារា តាវ ឱឡារិកា ហោន្តុ**”តិ អាហ។ តព្ពិធុរតាយ បន ឯកច្ចានំ វេទនាសញ្ញានំ ថូលតំ អននុជានន្តោ “**ចិត្តសង្ខារា កថំ ឱឡារិកា**”តិ អាហ។ ឥតរោ “អប្បហីនត្តា”តិ ការណំ វត្វា “**កាយសង្ខារា ហី**”តិអាទិនា តមត្ថំ វិវរតិ។ **តេ**តិ ចិត្តសង្ខារា។ អប្បហីនា សង្ខារា លព្ភមានសង្ខារនិមិត្តតាយ “ឱឡារិកា”តិ វត្តុំ អរហន្តិ, បហីនា បន តទភាវតោ “សុខុមា”តិ អាហ “**បហីនេ ឧបាទាយ អប្បហីនត្តា ឱឡារិកា នាម ជាតា**”តិ។ បាឡិយំ “កាយសង្ខារានំ បដិប្បស្សទ្ធិយា”តិ វុត្តត្តា “**សុខន្តិ ចតុត្ថជ្ឈានិកផលសមាបត្តិសុខ**”ន្តិ វុត្តំ។ “ចិត្តសង្ខារានំ បដិប្បស្សទ្ធិយា”តិ បន វុត្តត្តា “**និរោធា វុដ្ឋហន្តស្សា**”តិ វុត្តំ។ វចីសង្ខារបដិប្បស្សទ្ធិ កាយសង្ខារបដិប្បស្សទ្ធិយាវ សិទ្ធាតិ វេទិតព្ពា។ តេនេវាហ “**ទុតិយ…បេ…. វិសុំ ន វុត្តានី**”តិ។ បាឡិយំ បន អត្ថតោ សិទ្ធាបិ សុបាកដភាវេន វិភាវេតុំ សរូបតោ គណ្ហាតិ។ ន ហិ អរិយវិនយេ អត្ថាបត្តិវិភាវនា អភិធម្មទេសនាយ បកតីតិ។ យថា នីវរណវិក្ខម្ភនញ្ច បឋមស្ស ឈានស្ស អធិគមាយ ឧបាយោ, ឯវំ សុខទុក្ខវិក្ខម្ភនំ ចតុត្ថស្ស ឈានស្ស អធិគមាយ ឧបាយោតិ “**ចតុត្ថជ្ឈានំ សុខំ ទុក្ខំ វិក្ខម្ភេត្វា**”តិ វុត្តំ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

អវិជ្ជារាគាទីហិ សហ វជ្ជេហីតិ **សាវជ្ជំ**, អកុសលំ, តទភាវតោ **អនវជ្ជំ** កុសលំ។ អត្តនោ ហិតសុខំ អាកង្ខន្តេន សេវនីយតោ **សេវិតព្ពំ**, កុសលំ, តព្ពិបរិយាយតោ **ន សេវិតព្ពំ**, អកុសលំ។ លាមកភាវេន **ហីនំ,** អកុសលំ, សេដ្ឋភាវេន **បណីតំ**, កុសលន្តិ **សាវជ្ជទុកាទយោ** តយោបិ ទុកា យថារហំ **ឯតេសំ** កុសលាកុសលកម្មបថានំ **វសេនេវ វេទិតព្ពា។ សព្ពា**ន្តិ យថាវុត្តំ សព្ពំ ចតូហិ ទុកេហិ សង្គហិតំ ធម្មជាតំ។ យថារហំ កណ្ហញ្ច សុក្កញ្ច បដិទ្វន្ទិភាវតោ, សប្បដិភាគញ្ច អប្បដិភាគញ្ច អទ្វយភាវតោ។ **វដ្ដបដិច្ឆាទិកា អវិជ្ជា បហីយតិ** ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ សម្មទេវ បដិវិជ្ឈនតោ។ តតោ ឯវ **អរហត្តមគ្គវិជ្ជា ឧប្បជ្ជតិ។ សុខ**ន្តិ ឯវំ កម្មបថមុខេន តេភូមកធម្មេ សម្មសិត្វា វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គបដិបាដិយា អរហត្តេ បតិដ្ឋហន្តស្ស យំ អរហត្តមគ្គសុខញ្ចេវ អរហត្តផលសុខញ្ច, តំ ឥធ “សុខ”ន្តិ អធិប្បេតំ។ **អន្តោគធា ឯវ** នានន្តរិយភាវតោ។

អដ្ឋតឹសារម្មណវសេនាតិ បាឡិយំ អាគតានំ អដ្ឋតឹសាយ កម្មដ្ឋានានំ វសេន។ **វិត្ថារេត្វា កថេតព្ពា** បឋមជ្ឈានាទិវសេន អាគតត្តាតិ អធិប្បាយោ។ “**កថ**”ន្តិអាទិនា តមេវ វិត្ថារេត្វា កថនំ នយតោ ទស្សេតិ។ “**ចតុវីសតិយា ឋានេសូ**”តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ **មហាបរិនិព្ពានវណ្ណនាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.២១៩) វុត្តមេវ។ “**និរោធសមាបត្តឹ បាបេត្វា**”តិ ឥមិនា អរូបជ្ឈានានិបិ គហិតានិ ហោន្តិ តេហិ វិនា និរោធសមាបត្តិសមាបជ្ជនស្ស អសម្ភវតោ, ចតុត្ថជ្ឈានសភាវត្តា ច តេសំ។ **ទស ឧបចារជ្ឈានានី**តិ ឋបេត្វា កាយគតាសតឹ អានាបានញ្ច អដ្ឋ អនុស្សតិយោ, សញ្ញាវវត្ថានញ្ចាតិ ទស ឧបចារជ្ឈានានិ។ អធិសីលំ នាម សមាធិសំវត្តនិយន្តិ តស្ស ហេដ្ឋិមន្តេន បឋមជ្ឈានំ បរិយោសានន្តិ វុត្តំ “**អធិសីលសិក្ខា បឋមំ ឱកាសាធិគមំ ភជតី**”តិ។ អធិចិត្តំ នាម ចតុត្ថជ្ឈាននិដ្ឋំ តទន្តោគធត្តា អរូបជ្ឈានានំ, តប្បរិយោសានត្តា ផលជ្ឈានានន្តិ វុត្តំ “**អធិចិត្តសិក្ខា ទុតិយ**”ន្តិ។ មត្ថកប្បត្តា អធិបញ្ញាសិក្ខា នាម អគ្គមគ្គវិជ្ជាតិ អាហ “**អធិបញ្ញាសិក្ខា តតិយ**”ន្តិ។ សិក្ខត្តយវសេន តយោ ឱកាសាធិគមេ នីហរន្តេន យថារហំ តំតំសុត្តវសេនបិ នីហរិតព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ “**សាមញ្ញផលេបី**”តិអាទិមាហ។

យទគ្គេន ច តិស្សោ សិក្ខា យថាក្កមំ តយោ ឱកាសាធិគមេ ភជន្តិ, តទគ្គេន តប្បធានត្តា យថាក្កមំ តីណិ បិដកានិ តេ ភជន្តីតិ ទស្សេតុំ “**តីសុ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **តីណិ បិដកានិ វិភជិត្វា**តិ តិណ្ណំ ឱកាសាធិគ

មានំ វសេន យថានុបុព្ពំ តីណិ បិដកានិ វិត្ថារេត្វា **កថេតុំ លភិស្សាមា**តិ។ **សមោធានេត្វា**តិ សមាយោជេត្វា តត្ថ វុត្តមត្ថំ ឥមស្ស សុត្តស្ស អត្ថភាវេន សមានេត្វា។ **ទុក្កថិត**ន្តិ អសម្ពន្ធកថនេន, អតិបបញ្ចកថនេន វា ទុដ្ឋុ កថិតន្តិ **ន សក្កា វត្តុំ** តថាកថនស្សេវ សុកថនភាវតោតិ អាហ “**តេបិដកំ...បេ.... សុកថិតំ ហោតី**”តិ។

ចតុសតិបដ្ឋានវណ្ណនា

២៨៩. ន កេវលំ អភិធម្មបរិយាយេនេវ កុសលង្គោ គហេតព្ពោ, អថ ខោ ពាហិតិកបរិយាយេន បីតិ អាហ “**ផលកុសលស្ស ចា**”តិ។ **ខេមង្ខេនា**តិ ចតូហិបិ យោគេហិ អនុបទ្ទវភាវេន ។ **សម្មា សមាហិតោ**តិ សមថវសេន ចេវ វិបស្សនាវសេន ច សុដ្ឋុ សមាហិតោ។ **ឯកគ្គចិត្តោ**តិ វិក្ខេបស្ស ទូរសមុស្សារិតត្តា ឯកគ្គតំ អ វិក្ខេបំ បត្តចិត្តោ។ **អត្តនោ កាយតោ**តិ អជ្ឈត្តំ កាយេ កាយានុបស្សនាវសេន សម្មា សមាហិតចិត្តោ សមានោ “សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតិ បស្សតី”តិ (សំ. និ. ៣.៥; ៥.១០៧១, ១០៧២; នេត្តិ. ៤០; មិ. ប. ១.១៤) វចនតោ។ តត្ថ ញាណទស្សនំ និព្ពត្តេន្តោ តតោ ពហិទ្ធា បរស្ស កាយេបិ ញាណទស្សនំ និព្ពត្តេតិ។ តេនាហ “**បរស្ស កាយាភិមុខំ ញាណំ បេសេតី**”តិ។ **សម្មា វិប្បសីទតី**តិ សម្មា សមាធានបច្ចយេន អភិប្បសាទេន ញាណូបសញ្ហិតេន អជ្ឈត្តំ កាយំ ឱកប្បេតិ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពដ្ឋានេសុ។ សតិ កថិតាតិ យោជនា។ **លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា កថិតា** អនុបស្សនាញាណទស្សនានំ តទុភយសាធារណភាវតោ។

សត្តសមាធិបរិក្ខារវណ្ណនា

២៩០. **ឯត្ថា**តិ ឥមិស្សា កថាយ។ ឈានក្ខស្ស វិរិយចក្កស្ស អរិយមគ្គរថស្ស សីលំ វិភូសនភាវេន វុត្តន្តិ អាហ “**អលង្ការោ បរិក្ខារោ នាមា**”តិ។ **សត្តហិ នគរបរិក្ខារេហី**តិ នគរំ បរិវារេត្វា រក្ខណកេហិ កតបរិក្ខេបោ, បរិខា, ឧទ្ទាបោ, បាការោ, ឯសិកា, បលិឃា, បាការបក្ខណ្ឌិលន្តិ ឥមេហិ សត្តហិ នគរបរិក្ខារេហិ។ សម្ភារិយតិ ផលំ ឯតេនាតិ **សម្ភារោ**, ការណំ។ ភេសជ្ជញ្ហិ ព្យាធិវូបសមនេន ជីវិតស្ស ការណំ។ **បរិវារបរិក្ខារវសេនា**តិ បរិវារសង្ខាតបរិក្ខារវសេន។ បរិក្ខារោ ហិ សម្មាទិដ្ឋិយាទយោ មគ្គធម្មា សម្មាសមាធិស្ស សហជាតាទិបច្ចយភាវេន បរិករណតោ អភិសង្ខរណតោ។ ឧបេច្ច និស្សីយតីតិ **ឧបនិសា**, សហ ឧបនិសាយាតិ **សឧបនិសោ**តិ អាហ “**សឧបនិស្សយោ**”តិ, សហការិការណភូតោ ធម្មសមូហោ ឥធ “ឧបនិស្សយោ”តិ អធិប្បេតោ។ សម្មា បសត្ថា សុន្ទរា ទិដ្ឋិ ឯតស្សាតិ សម្មាទិដ្ឋិ, បុគ្គលោ, តស្ស **សម្មាទិដ្ឋិស្ស។** សោ បន យស្មា បតិដ្ឋិតសម្មាទិដ្ឋិកោ, តស្មា វុត្តំ “**សម្មាទិដ្ឋិយំ ឋិតស្សា**”តិ។ **សម្មាសង្កប្បោ បហោតី**តិ មគ្គសម្មាទិដ្ឋិយា ទុក្ខាទីសុ បរិជាននាទិកិច្ចំ សាធេន្តិយា កាមវិតក្កាទិកេ សមុគ្ឃាដេន្តោ សម្មាសង្កប្បោ យថា អត្តនោ កិច្ចសាធនេ បហោតិ, តថា បវត្តិ បនស្ស ទស្សេន្តោ អាហ “**សម្មាសង្កប្បោ បវត្តតី**”តិ។ **ឯស នយោ សព្ពបទេសូ**តិ “សម្មាសង្កប្បស្ស សម្មាវាចា បហោតី”តិអាទីសុ សេសបទេសុ យថាវុត្តមត្ថំ អតិទិសតិ។

ឯត្ថ ច យស្មា និព្ពានាធិគមាយ បដិបន្នស្ស យោគិនោ ពហុបការា សម្មាទិដ្ឋិ។ តថា ហិ សា “បញ្ញាបជ្ជោតោ, បញ្ញាសត្ថ”ន្តិ ច វុត្តា។ តាយ ហិ សោ អវិជ្ជន្ធការំ វិធមិត្វា កិលេសចោរេ ឃាតេន្តោ ខេមេន និព្ពានំ បាបុណាតិ, តស្មា អរិយមគ្គកថាយំ សម្មាទិដ្ឋិ អាទិតោ គយ្ហតិ, ឥធ បន បុគ្គលាធិដ្ឋានទេសនាយ “សម្មាទិដ្ឋិស្សា”តិ វុត្តំ។ យស្មា បន សម្មាទិដ្ឋិបុគ្គលោ នេក្ខម្មសង្កប្បាទិវសេន សម្មទេវ សង្កប្បេតិ, ន មិច្ឆាកាមសង្កប្បាទិវសេន, តស្មា សម្មាទិដ្ឋិស្ស សម្មាសង្កប្បោ បហោតិ។ យស្មា ច សម្មាសង្កប្បោ សម្មាវាចាយ ឧបការកោ។ យថាហ “បុព្ពេ ខោ គហបតិ វិតក្កេត្វា វិចារេត្វា បច្ឆា វាចំ ភិន្ទតី”តិ, (សំ. និ. ២.៣៤៨) តស្មា សម្មាសង្កប្បស្ស សម្មាវាចា បហោតិ។ យស្មា បន “ឥទញ្ចិទញ្ច ករិស្សាមា”តិ ហិ បឋមំ វាចាយ សំវិទហិត្វា យេភុយ្យេន តេ តេ កម្មន្តា សម្មា បយោជីយន្តិ, តស្មា វាចា កាយកម្មស្ស ឧបការិកាតិ សម្មាវាចស្ស សម្មាកម្មន្តោ បហោតិ។ យស្មា បន ចតុព្ពិធំ វចីទុច្ចរិតំ, តិវិធញ្ច កាយទុច្ចរិតំ បហាយ ឧភយំ សុចរិតំ បូរេន្តស្សេវ អាជីវដ្ឋមកសីលំ បូរតិ, ន ឥតរស្ស , តស្មា សម្មាវាចស្ស សម្មាកម្មន្តស្ស ច សម្មាអាជីវោ បហោតិ។ វិសុទ្ធិទិដ្ឋិសមុទាគតសម្មាអាជីវស្ស យោនិសោ បធានស្ស សម្ភវតោ សម្មាអាជីវស្ស សម្មាវាយាមោ បហោតិ។ យោនិសោ បទហន្តស្ស កាយាទីសុ ចតូសុ វត្ថូសុ សតិ សូបដ្ឋិតា ហោតីតិ សម្មាវាយាមស្ស សម្មាសតិ បហោតិ។ យស្មា ឯវំ សូបដ្ឋិតា សតិ សមាធិស្ស ឧបការានុបការានំ ធម្មានំ គតិយោ សមន្នេសិត្វា បហោតិ ឯកត្តារម្មណេ ចិត្តំ សមាធាតុំ, តស្មា សម្មាសតិស្ស សម្មាសមាធិ បហោតីតិ។ អយញ្ច នយោ បុព្ពភាគេ នានាក្ខណិកានំ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ វសេន វុត្តោ, មគ្គក្ខណេ បន សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ តស្ស តស្ស សហជាតាទិវសេន វុត្តោ “សម្មាទិដ្ឋិស្ស សម្មាសង្កប្បោ បហោតី”តិអាទីនំ បទានមត្ថោ យុត្តោ, អយមេវ ច ឥធាធិប្បេតោ។ តេនាហ “**អយំ បនត្ថោ**”តិអាទិ។

មគ្គញាណោតិ មគ្គបរិយាបន្នញាណោ **បិតស្ស** តំសមង្គិនោ។ មគ្គបញ្ញា ហិ ចតុន្នំ សច្ចានំ សម្មាទស្សនដ្ឋេន “មគ្គសម្មាទិដ្ឋី”តិ វុត្តា, សា ឯវ នេសំ យាថាវតោ ជាននតោ បដិវិជ្ឈនតោ ឥធ “មគ្គញាណ”ន្តិបិ វុត្តា។ **មគ្គវិមុត្តី**តិ មគ្គេន កិលេសានំ វិមុច្ចនំ សមុច្ឆេទប្បហានមេវ។ ផលសម្មាទិដ្ឋិ ឯវ “ផលសម្មាញាណ”ន្តិ បរិយាយេន វុត្តំ, បរិយាយវចនញ្ច វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ។ **ផលវិមុត្តិ** បន បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានំ ទដ្ឋព្ពំ។

អមតស្ស ទ្វារាតិ អរិយមគ្គមាហ។ សោ បន វិនា ច អាចរិយមុដ្ឋិនា អនន្តរំ អពាហិរំ ករិត្វា យាវទេវ មនុស្សេហិ សុប្បកាសិតត្តា **វិវដោ។ ធម្មវិនីតា**តិ អរិយធម្មេ វិនីតា។ សោ បនេត្ថ កិលេសានំ សមុច្ឆេទវិនយវសេន វេទិតព្ពោតិ អាហ “**សម្មានិយ្យានេន និយ្យាតា**”តិ។

អត្ថីតិ បុថុត្តវិសយំ និបាតបទំ “អត្ថិ ឥមស្មឹ កាយេ កេសា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៧៧; ម. និ. ១.១១០; ៣.១៥៤; សំ. និ. ៤.១២៧; អ. និ. ៦.២៩; ១០.៦០; វិភ. ៣៥៦; ខុ. បា. ២.១.ទ្វត្តឹសអាការ; នេត្តិ. ៤៧) វិយាតិ អាហ “**អនាគាមិនោ ច អត្ថី**”តិ។ តេនេវាហ “អត្ថិ ចេវេត្ថ សកទាគាមិនោ”តិ។ ពហិទ្ធា សំយោជនបច្ចយោ និព្ពត្តិហេតុភូតោ បុញ្ញភាគោ ឯតិស្សា អត្ថីតិ បុញ្ញភាគា, អតិសយវិសិដ្ឋោ ចេត្ថ អត្ថិអត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឱត្តប្បមានោ**តិ ឧត្តសន្តោ ភាយន្តោ។ **ន បន នត្ថិ,** អត្ថិ ឯវាតិ ទីបេតិ។

២៩១. **អស្សា**តិ វេស្សវណស្ស។ **លទ្ធិ បន ន អត្ថិ** បដិវិទ្ធសច្ចត្តា។ “**អភិសមយេ វិសេសោ នត្ថី**”តិ ឯតេន សព្ពេបិ សព្ពញ្ញុគុណា សព្ពពុទ្ធានំ សទិសា ឯវាតិ ទស្សេតិ។

២៩២. ការណស្ស ឯករូបត្តា **ឥមានិ បន បទានី**តិ ន កេវលំ “តយិទំ ព្រហ្មចរិយ”ន្តិអាទីនិ បទានិ, អថ ខោ “ឥមមត្ថំ ជនវសភោ យក្ខោ”តិអាទីនិ បទានិ បីតិ។

ជនវសភសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៦. មហាគោវិន្ទសុត្តវណ្ណនា

២៩៣. បញ្ចកុណ្ឌលិកោតិ វិស្សដ្ឋបញ្ចវេណិកោ។ **ចតុមគ្គដ្ឋានេសូ**តិ ចតុន្នំ មគ្គានំ វិនិវិជ្ឈិត្វា គតដ្ឋានេសុ។ តត្ថ ហិ កតា សាលាទយោ ចតូហិ ទិសាហិ អាគតមនុស្សានំ ឧបភោគក្ខមា ហោន្តិ។ **“ឯវរូបានី”**តិ ឥមិនា វុត្ត មូលសោធនាទីនិ ចេវ យថាសត្តិ អន្នទានាទីនិ ច បុញ្ញានិ សង្គណ្ហាតិ។ “សុវណ្ណក្ខន្ធសទិសោ អត្តភាវោ ឥមស្មា កន្តោ មនាបោ អហោសី”តិ បាឋោ។ **សកដសហស្សមត្ត**ន្តិ វាហសហស្សមត្តំ, **វាហោ** បន វីសតិ ខារី, **ខារី** សោឡសទោណមត្តា, **ទោណំ** សោឡស នាឡិយោ វេទិតព្ពា។ **កុម្ភំ** ទសម្ពណានិ។ “សហស្សនាឡិយោ”តិ កេចិ។ **វត្ត សុវណ្ណកណ្ណិក**ន្តិ វត្តសុវណ្ណមយំ វដំសកំ។

យស្មា មជ្ឈិមយាមេ ឯវ ទេវតា សត្ថារំ ឧបសង្កមិតុំ អវសរំ លភន្តិ, តស្មា **“ឯកកោដ្ឋាសំ អតីតាយា”**តិ វុត្តំ។ **អតិក្កន្តវណ្ណោ**តិ អតិវិយ កមនីយរូបោ, **កេវលកប្ប**ន្តិ វា មនំ ឩនំ អវសេសំ, ឦសកំ អសមត្តន្តិ អត្ថោ ភគវតោ ហិ សមីបដ្ឋានំ មុញ្ចិត្វា សព្ពោ គិជ្ឈកូដវិហារោ តេន ឱភាសិតោ។ តេនាហ **“ចន្ទិមា វិយា”**តិអាទិ។

ទេវសភាវណ្ណនា

២៩៤. រតនមត្តកណ្ណិករុក្ខនិស្សន្ទេនាតិ រតនប្បមាណរុក្ខមយកូដទានបុញ្ញនិស្សន្ទេន, តស្ស វា បុញ្ញស្ស និស្សន្ទផលភាវេន។ **និព្ពត្តសភាយ**ន្តិ សមុដ្ឋិតឧបដ្ឋានសាលាយំ។ **មណិមយា**តិ បទុមរាគាទិមណិមយា។ **អាណិយោ**តិ ថម្ភតុលាសង្ឃាដកាទីសុ វាឡរូបាទិសង្ឃាដនកអាណិយោ។

គន្ធព្ពរាជាតិ គន្ធព្ពកាយិកានំ ទេវតានំ រាជា។ យេ តាវតឹសានំ អាសន្នវាសិនោ ចាតុមហារាជិកា ទេវា, តេ បុរតោ ករោន្តោ **“ទ្វីសុ ទេវលោកេសុ ទេវតា បុរតោ កត្វា និសិន្នោ”**តិ វុត្តោ។ សេសេសុបិ តីសុ ឋានេសុ ឯសេវ នយោ។

នាគរាជាតិ នាគានំ អធិបតិ, ន បន សយំ នាគជាតិកោ។

អាសតិ និសីទតិ ឯត្ថាតិ **អាសនំ**, និសជ្ជដ្ឋានន្តិ អាហ **“និសីទិតុំ ឱកាសោ”**តិ។ **“ឯត្ថា”**តិ បទំ និបាត មត្តំ, **ឯត្ថា**តិ វា ឯតស្មិំ បាឋោ។ អត្ថទ្វារនយេន វត្តព្ពំ **បុព្ពេ វុត្តំ ចតុព្ពិធមេវ។** តាវតឹសា, ឯកច្ចេ ច ចាតុមហា រាជិកា យថាលទ្ធាយ សម្បត្តិយា ថាវរភាវាយ, អាយតឹ សោធនាយ ច បញ្ច សីលានិ រក្ខន្តិ, តេ តស្ស វិសោធនត្ថំ បវារណាសង្គហំ ករោន្តិ។ តេន វុត្តំ **“មហាបវារណាយា”**តិអាទិ។

វស្សសហស្សន្តិ មនុស្សគណនាយ វស្សសហស្សំ។

បន្នបលាសោតិ បតិតបត្តោ។ **ខារកជាតោ**តិ ជាតខុទ្ទកមកុឡោ។ យេ ហិ នីលបត្តកា អតិវិយ ខុទ្ទកា ម កុឡា, តេ “ខារកា”តិ វុច្ចន្តិ។ **ជាលកជាតោ**តិ តេហិយេវ ខុទ្ទកមកុឡេហិ ជាតជាលកោ សព្ពសោ ជាលោ វិយ ជាតោ។ កេចិ បន **“ជាលកជាតោ**តិ ឯកជាលោ វិយ ជាតោ”តិ អត្ថំ វទន្តិ។ បារិឆត្តកោ កិរ ខារកគ្គហណ កាលេ សព្ពត្ថកមេវ បល្លវិកោ ហោតិ, តេ ចស្ស បល្លវា បភស្សរបវាឡវណ្ណសមុជ្ជលា ហោន្តិ, តេន សោ សព្ពសោ សមុជ្ជលន្តោ តិដ្ឋតិ។ **កុដុមលកជាតោ**តិ សញ្ជាតមហាមកុឡោ។ **កោរកជាតោ**តិ សញ្ជាតសូចិភេទោ សម្បតិ វិកសមានាវត្ថោ។ **សព្ពបាលិផុល្លោ**តិ សព្ពសោ ផុល្លិតវិកសិតោ។

កន្តនកវាតោតិ ទេវានំ បុញ្ញកម្មបច្ចយា បុប្ផានំ ឆិន្ទនកវាតោ។ **កន្តតី**តិ ឆិន្ទតិ។ **សម្បដិច្ឆនកវាតោ**តិ ឆិន្នានំ ឆិន្នានំ បុប្ផានំ សម្បដិគ្គណ្ហនកវាតោ ។ **នច្ចន្តោ**តិ នានាវិធភង្គី សន្និវេសវសេន នច្ចនំ ករោន្តោ។ **អញ្ញតរទេវតាន**ន្តិ នាមគោត្តវសេន អប្បញ្ញាតទេវតានំ។

វេណុវដ្តីតិ វេណុសង្ឃាតោ។ **កណ្ណិកំ អាហច្ចា**តិ សុធម្មាយ កូដំ អាហន្ត្វា។

អដ្ឋ ទិវសេតិ បញ្ចមិយា សទ្ធឹ បក្ខេ ចត្តារោ ទិវសេ សន្ធាយ វុត្តំ។ យថាវុត្តេសុ អដ្ឋសុ ទិវសេសុ ធម្មស្សវនំ និពទ្ធំ តទា បវត្តតីតិ តតោ អញ្ញទា ការិតំ សន្ធាយាហ **“អកាលធម្មស្សវនំ ការិត”**ន្តិ។ ចេតិយេ ឆត្តស្ស ហេដ្ឋា កាតព្ពវេទិកា **ឆត្តវេទិកា។** ចេតិយំ បរិក្ខិបិត្វា បទក្ខិណករណដ្ឋានំ អន្តោកត្វា កាតព្ពវេទិកា **បុដវេទិកា។** ចេតិយស្ស កុច្ឆឹ បរិក្ខិបិត្វា តំ សម្ពន្ធមេវ កត្វា កាតព្ពវេទិកា **កុច្ឆិវេទិកា។** សីហរូបបាទកំ អាសនំ **សីហាសនំ។** ឧភោសុ បស្សេសុ សីហរូបយុត្តំ សោបានំ **សីហសោបានំ។**

អត្តមនា ហោន្តិ អនិយាមនកការតោ។ តេនេវាហ “**មហាបុញ្ញោ បុរក្ខតា**”តិអាទិ។ **បវារណាសង្គហត្ថាយ សន្និបតិតាតិ វេទិតព្ពា** “តទហុបោសថេ បន្នរសេ បវារណាយ បុណ្ណាយ បុណ្ណមាយ រត្តិយា”តិ (ទី. និ. ២.២៩៤) វចនតោ។

២៩៥. នវហិ ការណេហីតិ “ឥតិបិ សោ ភគវា អរហ”ន្តិអាទិនា (ទី. និ. ១.១៥៧, ២៥៥) វុត្តេហិ អរហត្តាទីហិ នវហិ ពុទ្ធានុភាវទីបនេហិ ការណេហិ។ **ធម្មស្ស ចា**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទោ អវុត្តសមុច្ចយត្ថោតិ តេន សម្បិណ្ឌិតមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**ឧជុប្បដិបន្នតាទិភេទំ សង្ឃស្ស ច សុប្បដិបត្តិ**”ន្តិ អាហ។

អដ្ឋយថាភុច្ចវណ្ណនា

២៩៦. យថា អនន្តមេវ អានញ្ជំ, ភិសក្កមេវ ភេសជ្ជំ , ឯវំ យថាភូតា ឯវ **យថាភុច្ចា**តិ បាឡិយំ វុត្តន្តិ អាហ “**យថាភុច្ចេតិ យថាភូតេ**”តិ។ វណ្ណេតព្ពតោ កិត្តេតព្ពតោ **វណ្ណា**, គុណា។ **កថំ បដិបន្នោ**តិ ហេតុអវត្ថាយំ, ផលអវត្ថាយំ, សត្តានំ ឧបការា វត្ថាយន្តិ តីសុបិ អវត្ថាសុ លោកនាថស្ស ពហុជនហិតាយ បដិបត្តិយា កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ តថា ហិ នំ អាទិតោ បដ្ឋាយ យាវ បរិយោសានា សង្ខេបេនេវ ទស្សេន្តោ “**ទីបង្ករបាទមូលេ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អភិនីហរមានោ**តិ អភិនីហារំ ករោន្តោ។ យំ បនេត្ថ មហាភិនីហារេ, បារមីសុ ច វត្តព្ពំ, តំ **ព្រហ្មជាលដីកាយំ** (ទី. និ. ដី. ១.៧) វុត្តំ ឯវាតិ តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

“**ខន្តិវាទិតាបសកាលេ**”តិអាទិ (ជា. ១.ខន្តីវាទីជាតក) ហេតុអវត្ថាយមេវ អនញ្ញសាធារណាយ សុទុក្ករាយ ពហុជនហិតាយ បដិបត្តិយា វិភាវនំ។ យថាធិប្បេតំ ហិតសុខំ យាយ កិរិយាយ វិនា ន ឥជ្ឈតិ, សាបិ តទត្ថា ឯវាតិ ទស្សេតុំ “**តុសិតបុរេ យាវតាយុកំ តិដ្ឋន្តោបី**”តិអាទិ វុត្តំ។

ធម្មចក្កប្បវត្តនាទិ (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៣; បដិ. ម. ៣.៣០) បន និព្ពត្តិតា ពហុជនហិតាយ បដិបត្តិ។ **អាយុសង្ខារោស្សជ្ជនម្បិ** “ឯត្តកំ កាលំ តិដ្ឋាមី”តិ បវត្តិយា ពហុជនហិតាយ បដិបត្តិ។ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពានវសេន ពហុជនហិតាយ បដិបត្តិ។ តេនាហ “**យាវស្សា**”តិអាទិ។ **សេសបទានី**តិ “ពហុជនសុខាយា”តិអាទីនិ បទានិ។ **បច្ឆិមន្តិ** “អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយា”តិ បទត្តយំ។ **បុរិមស្សា**តិ តតោ បុរិមស្ស បទត្តយស្ស។ **អត្ថោ**តិ អត្ថនិទ្ទេសោ។

យទិបិ អតីតេនង្គេន សមន្នាគតា សត្ថារោ អហេសុំ, តេបិ បន ពុទ្ធា ឯវាតិ អត្ថតោ អម្ហាកំ សត្ថា អនញ្ញោតិ អាហ “**អតីតេបិ ពុទ្ធតោ អញ្ញំ ន សមនុបស្សាមា**”តិ។ យថា ច អតីតេ, ឯវំ អនាគតេ ចាតិ អយមត្ថោ នយតោ លព្ភតីតិ កត្វា វុត្តំ “**អនាគតេបិ ន សមនុបស្សាមា**”តិ។ សក្កោ បន ទេវរាជា តមត្ថំ អត្ថាបន្នមេវ កត្វា “**ន បនេតរហិ**” ឥច្ចេវាហ។ **កី សក្កោ កថេតីតិ វិចារេត្វា**តិ “នេវ អតីតំសេ សមនុបស្សាម’តិ វទន្តោ សក្កោ កី កថេតី”តិ វិចារណំ សមុដ្ឋបេត្វា។ យស្មា អតីតេ ពុទ្ធា អហេសុំ, អនាគតេ ភវិស្សន្តីតិ នាយមត្ថោ សក្កេន ទេវរាជេន បរិញ្ញាតោ, តេ បន ពុទ្ធសាមញ្ញេន អម្ហាកំ ភគវតា សទ្ធឹ គហេត្វា ឯតរហិ អញ្ញស្ស សព្ពេន សព្ពំ អភាវតោ តថា វុត្តន្តិ ទស្សេតុំ “**ឯតរហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ស្វាក្ខាតាទីនី**តិ ស្វាក្ខាតបទាទីនិ។ **កុសលាទីនី**តិ “ឥទំ កុសល”ន្តិអាទីនិ បទានិ។

គង្គាយមុនានំ អសមាគមដ្ឋានេ ឧទកំ ភិន្នវណ្ណំ ហោន្តម្បិ សមាគមដ្ឋានេ អភិន្នវណ្ណំ ឯវាតិ អាហ “**វណ្ណេនបិ សំសន្ទតិ សមេតី**”តិ។ តត្ថ កិរ គង្គោទកសទិសមេវ យមុនោទកំ។ យថា និព្ពានំ កេនចិ កិលេសេន អនុបក្កិលិដ្ឋតាយ បរិសុទ្ធំ, ឯវំ និព្ពានគាមិនិបដិបទាបិ កេនចិ កិលេសេន អនុបក្កិលិដ្ឋតាយ បរិសុទ្ធាវ ឥច្ឆិតព្ពា។ តេនាហ “**ន ហី**”តិអាទិ។ យេន បរិសុទ្ធត្តេន និព្ពានស្ស, និព្ពានគាមិនិយា បដិបទាយ ច អាកាសូបមតា, សោ កេនចិ អនុបលេបោ, អនុបក្កិលេសោ ចាតិ អាហ “**អាកាសម្បិ អលគ្គំ បរិសុទ្ធ**”ន្តិ។ ឥទានិ តមត្ថំ និទស្សនេន វិភូតំ កត្វា ទស្សេតុំ “**ចន្ទិមសូរិយាន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **សំសន្ទតិ** យុជ្ជតិ បដិបជ្ជិតព្ពតាបដិបជ្ជនេហិ អញ្ញមញ្ញានុច្ឆវិកតាយ។

បដិបទាយ បិតានន្តិ បដិបទំ មគ្គបដិបត្តឹ បដិបជ្ជមានានំ។ **វុសិតវត**ន្តិ ព្រហ្មចរិយវាសំ វុសិតវន្តានំ ឯតេសំ។ **លទ្ធសហាយោ**តិ ឯតាសំ បដិបទានំ វសេន លទ្ធសហាយោ។ **តត្ថ តត្ថ** សាវកេហិ សត្ថុ កាតព្ពកិច្ចេ។ **ឥទំ បន** “អទុតិយោ”តិអាទិ សុត្តន្តរេ អាគតវចនំ អញ្ញេហិ **អសទិសដ្ឋេន វុត្តំ,** ន យថាវុត្តសហាយាភាវតោ។ **អបនុជ្ជា**តិ អបនីយ វិវជ្ជេត្វា។ “**អបនុជ្ជ**”តិ ច អន្តោគធាវធារណំ ឥទំ វចនំ ឯកន្តិកត្តា តស្ស អបនោទស្សាតិ វុត្តំ “**អបនុជ្ជេវា**”តិ។

លព្ភតីតិ **លាភោ**, សោ បន ឧក្កំសគតិវិជាននេន សាតិសយោ, វិបុលោ ឯវ ច ភវាធិប្បេតោតិ អាហ “**មហាលាភោ ឧប្បន្នោ**”តិ។ **ឧស្សន្នបុញ្ញនិស្សន្ទសមុប្បន្នោ**តិ យថាវុត្តកាលំ សម្ភតសុវិបុលឧឡារតរបុញ្ញាភិសន្ទតោ និព្ពត្តោ។ “តមេ និព្ពត្តា, តតោ បរំ មយ្ហំ ឱកាសោ នត្ថី”តិ ឧស្សាហជាតោ វិយ ឧបរូបរិ វឌ្ឍមានោ ឧទបាទិ។ សព្ពទិសាសុ ហិ យមកមហាមេឃោ ឧដ្ឋហិត្វា មហាមេឃំ វិយ សព្ពបារមិយោ “ឯកស្មិំ អត្តភាវេ វិបាកំ ទស្សាមា”តិ សម្បិណ្ឌិតា វិយ ភគវតោ តទំ លាភសក្ការសិលោកំ និព្ពត្តយឹសុ, តតោ អន្នបាន វត្ថយានមាលាគន្ធវិលេបនាទិហត្ថា ខត្តិយព្រាហ្មណាទយោ ឧបគន្ត្វា “កហំ ពុទ្ធោ, កហំ ភគវា, កហំ ទេវទេវោ, កហំ នរាសភោ, កហំ បុរិសសីហោ”តិ ភគវន្តំ បរិយេសន្តិ, សកដសតេហិបិ បច្ចយេ អាហរិត្វា ឱកាសំ អលភមានា សមន្តា គាវុតប្បមាណម្បិ សកដធុរេន សកដធុរំ អាហច្ច តិដ្ឋន្តិ ចេវ អនុពន្ធន្តិ ច អន្ធកវិន្ទព្រាហ្មណាទយោ វិយ។ សព្ពំ ខន្ធកេ, តេសុ តេសុ ច សុត្តេសុ អាគតនយេន វេទិតព្ពំ។ តេនាហ “**លាភសក្ការោ មហោឃោ វិយា**”តិអាទិ។

បដិបាដិភត្តន្តិ ពហូសុ “ទានំ ទស្សាមា”តិ អាហដបដិបាដិកាយ ឧដ្ឋិតេសុ អនុបដិបាដិយា ទាតព្ព ភត្តំ។

មត្ថកំ បត្តោ អនញ្ញសាធារណត្តា តស្ស ទានស្ស។ **ឧបាយំ អាចិក្ខិ** នាគរានំ អសក្កុណេយ្យរូបេន ទានំ ទាបេតុំ។ សាលកល្យាណិរុក្ខា រាជបរិគ្គហា អញ្ញេហិ អសាធារណា, តស្មា តេសំ បទរេហិ មណ្ឌបោ ការិតោ, ហត្ថិនោ ច រាជភណ្ឌភូតា នាគរេហិ ន សក្កា លទ្ធន្តិ តេហិ ឆត្តំ ធារាបិតំ, តថា ខត្តិយធីតាហិ វេយ្យាវច្ចំ ការិតំ។ “**បញ្ច អាសនសតានី**”តិ តទំ សាលកល្យាណិមណ្ឌបេ បញ្ញត្តេ សន្ធាយ វុត្តំ, តតោ ពហិ បន ពហូនិ បញ្ញត្តានិ អហេសុំ ។ **ចតុជ្ជាតិយគន្ធំ បិសតិ** ពុទ្ធប្បមុខស្ស សង្ឃស្ស បូជនត្ថញ្ចេវ បត្តស្ស ឧព្ពដនត្ថញ្ច។ **ឧទក**ន្តិ បត្តធោវនឧទកំ។ **អនគ្ឃានិ អហេសុំ** អនគ្ឃរតនាភិសង្ខតត្តា។

សត្តធា មុទ្ធា ផលិស្សតិ អនាទរការណាទិនា។ **កាឡំ ឱលោកេស្សាមី**តិ កាឡំ ឯវ អនុបេក្ខិស្សាមិ, តស្ស ឧប្បជ្ជនកំ អនត្ថំ បរិហរិស្សាមីតិ អត្ថោ។

កទរិយាតិ ថទ្ធមច្ឆរិនោ បុញ្ញកម្មវិមុខា។ **ទេវលោកំ ន វជន្តិ** បុញ្ញស្ស អកតត្តា, មច្ឆរិភាវេន ច បាបស្ស បសុតត្តា។ **ពាលា**តិ ទុច្ចិន្តិតចិន្តនាទិនា ពាលលក្ខណយុត្តា។ **នប្បសំសន្តិ ទានំ** បសំសិតុម្បិ ន វិសហន្តិ។ **ធីរោ**តិ ធីតិសម្បន្នោ ឧឡារបញ្ញោ បរេហិ កតំ **ទានំ អនុមោទមានោ**បិ, **តេនេវ** ទានានុមោទនេនេវ។ **សុខី បរត្ថា**តិ បរលោកេ កាយិកចេតសិកសុខសមង្គី ហោតិ។

វររោជោ នាម តស្មិំ កាលេ ឯកោ ខត្តិយោ, តស្ស **វររោជស្ស។ អនវជ្ជ...បេ.... ផលេយ្យ** អភូតវាទិភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ **អតិរេកបទសហស្សេន** គីសាធិកេន អឌ្ឍតេយ្យគាថាសតេន **វណ្ណមេវ កថេសិ** រូបប្បសន្នតាយ ច។

យាវ មញ្ញេ ខត្តិយាតិ ឯត្ថ **យាវា**តិ អវធិបរិច្ឆេទវចនំ, **អញ្ញេ**តិ និបាតមត្តំ, យាវ ខត្តិយា ខត្តិយេ អវធឹ កត្វា សព្ពេ ទេវមនុស្សាតិ អធិប្បាយោ។ តេនាហ “**ខត្តិយា ព្រាហ្មណា**”តិអាទិ។ **មទបមត្តោ**តិ លាភសក្ការសិលោកមទេន បមត្តោ ចេវ តទន្វយេន បមាទេន បមត្តោ ច ហុត្វា។

តទន្វយមេវាតិ តទនុគតមេវ។ **វាចា...បេ.... សមេតី**តិ វចីកម្មកាយកម្មានិ អញ្ញមញ្ញំ អវិរុទ្ធានិ, អញ្ញទត្ថុ សំសន្ទន្តិ។ អជា ឯវ មិគាតិ អជាមិគា, តេ **អជាមិគេ។**

តិណ្ណវិចិកិច្ឆោ សព្ពសោ អតិក្កន្តវិចិកិច្ឆាកន្តារោ ។ ននុ ច សព្ពេបិ សោតាបន្នា តិណ្ណវិចិកិច្ឆា, វិគតកថំកថា ច? សច្ចមេតំ, តទំ បន ន តាទិសំ តិណ្ណវិចិកិច្ឆតំ សន្ធាយ វុត្តំ, អថ ខោ សព្ពស្មិំ ញេយ្យធម្មេ សព្ពាការវពោធសង្ខាតសន្និដ្ឋានវសេន សព្ពសោ និរាកតំ សន្ធាយាតិ ទស្សេន្តោ “**យថា ហី**”តិ អាទិមាហ។ **ឧស្សន្នុស្សន្នត្តា**តិ បរោបរភាវតោ, អយញ្ច អត្ថោ ភគវតោ អនេកធាតុនានាធាតុញាណពលេនបិ តជ្ជតិ។ **សព្ពត្ថ វិគតកថំកថោ** សព្ពទស្សាវិភាវតោ។ សព្ពេសំ បរមត្ថធម្មានំ សច្ចាភិសមយវសេន បដិវិទ្ធត្តា វុត្តំ “**វោហារវសេនា**”តិ វា នាមគោត្តាទិវសេនាតិ អត្ថោ។

បរិយោសិតសង្កប្បោតិ សព្ពសោ និដ្ឋិតមនោរថោ។ ននុ ច អរិយមគ្គេន បរិយោសិតសង្កប្បតា នាម សោឡសកិច្ចសិទ្ធិយា កតករណីយភាវេន, ន សព្ពញេយ្យធម្មាវពោធេនាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**បុព្ពេ អននុស្សុតេសូ**”តិអាទិ។ សាវកានំ សាវកបារមិញាណំ វិយ, ហិ បច្ចេកពុទ្ធានំ បច្ចេកពោធិញាណំ វិយ ច សម្មាសម្ពុទ្ធានំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ចតុសច្ចាភិសម្ពោធបុព្ពកមេវាតិ។ **អននុស្សុតេសូ**តិ ន អនុស្សុតេសុ។ **សាមន្តិ**

សយមេវ។ បទទ្វយេនាបិ បរតោ ឃោសេន វិនាតិ ទស្សេតិ។ **តត្ថា**តិ និមិត្តត្ថេ ភុម្មំ, សច្ចាភិសម្ពោធនិមិត្តន្តិ អត្ថោ។ សច្ចាភិសម្ពោធោ ច អគ្គមគ្គវសេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ពលេសុ ច វសីភាវ**ន្តិ ទសន្នំ ពលញាណានំ យថារុចិ បវត្តិំ។ ជាតគ្គា ជាតាតិ សម្ពាសម្ពន្ធេ វទតិ។

២៩៧. តត្ថ តត្ថ រាជធានិអាទិកេ **និពទ្ធវាសំ វសន្តោ**។ តីសុ មណ្ឌលេសុ យថាកាលំ **ចារិកំ ចរន្តោ**។

២៩៨. **អស្សា**តិ ផលស្ស។ **តន្តិ** ការណំ។ ទ្វិន្នម្បិ ឯកតោ ឧប្បត្តិយា **ការណំ នត្ថិ**, បគេវ តិណ្ណំ, ចតុន្នំ វាតិ។ “**ឯត្ថ ចា**”តិអាទិ “ឯកិស្សា លោកធាតុយា”តិ វុត្តលោកធាតុយា បមាណបរិច្ឆេទទស្សនត្ថំ អារទ្ធំ។

យាវតាតិ យត្តកេន ឋានេន។ **បរិហរន្តី**តិ សិនេរុំ បរិក្ខិបន្តា បរិវត្តន្តិ។ **ទិសា**តិ ទិសាសុ, ភុម្មត្ថេ ឯតំ បច្ចត្តវចនំ។ **ភន្តិ** ទិព្ពន្តិ។ **វិរោចនា**តិ ឱភាសន្តា, **វិរោចនា** វា សោភមានា **ចន្ទិមសូរិយា ភន្តិ**, តតោ ឯវ **ទិសា** ច **ភន្តិ**។ **តាវ សហស្សធា**តិ តត្តកោ សហស្សលោកោ។

ឯត្តកន្តិ ឥមំ ចក្កវាឡំ មជ្ឈេ កត្វា ឥមិនាវ សទ្ធិំ ចក្កវាឡំ ទសសហស្សំ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ **មហាបទានវណ្ណនាយំ** វុត្តមេវ។ **ន បញ្ញាយតី**តិ តីសុ បិដកេសុ អនាគតត្តា។

សនង្កុមារកថាវណ្ណនា

៣០០. **វណ្ណនា**តិ រូបសម្បត្តិយា។ សុវិញ្ញេយ្យត្តា តំ អនាមសិត្វា យសសទ្ទស្សេវ អត្ថមាហ។ **អលង្ការបរិវារេនា**តិ អលង្ការេន ច បរិវារេន ច។ **បុញ្ញសិរិយា**តិ បុញ្ញិទ្ធិយា។

៣០១. **សម្បសាទនេ**តិ សម្បសាទជននេ។ សំបុណ្ណោ ខា-សទ្ទោ ជាននត្ថោ “សង្ខាយេតំ បដិសេវតី”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.១៦៨) វិយាតិ អាហ “**ជានិត្វា មោទាមា**”តិ។

គោវិន្ទព្រាហ្មណវត្ថុវណ្ណនា

៣០៤. **យាវ ទីឃរត្ត**ន្តិ យាវ បរិមាណតោ, អបរិមិតកាលបរិទីបនមេតន្តិ អាហ “**ឯត្តកន្តិ…បេ…. អតិចិររត្ត**”ន្តិ។ **មហាបញ្ញោវ សោ ភគវា**តិ តេន ព្រហ្មុនា អនុមតិបុច្ឆាវសេន ទេវានំ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ “**មហាបញ្ញោវ សោ ភគវា។ នោតិ កថំ តុម្ហេ មញ្ញថា**”តិ អាហ។ សយមេវេតំ បញ្ហំ ព្យាកាតុកាមោ “ភូតបុព្ពំ ភោ”តិ អាទឹ អាហាតិ សម្ពន្ធោ។ ឯវំ បន ព្យាករោន្តេន អត្ថតោ អយម្បិ អត្ថោ វុត្តោ នាម ហោតីតិ ទស្សេន្តោ “**អនច្ឆរិយមេត**”ន្តិ អាទិមាហ។ **តិណ្ណំ មារាន**ន្តិ កិលេសាភិសង្ខារទេវបុត្តមារានំ។ “អនច្ឆរិយមេត”ន្តិ វុត្តមេវត្ថំ និគមនវសេន “**កិមេត្ថ អច្ឆរិយ**”ន្តិ បុនបិ វុត្តំ។

រញ្ញោ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកអត្ថានំ បុរេ ធានតោ បុរេ បុរេ សំវិធានតោ **បុរោហិតោ**តិ អាហ “**សព្ពកិច្ចានិ អនុសាសនបុរោហិតោ**”តិ។ **គោវិន្ទិយាភិសេកេនា**តិ គោវិន្ទស្ស ឋានេ ឋបនាភិសេកេន។ តំ កិរ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស កុលបរម្បរាគតំ ឋានន្តរំ។ **ជោតិតត្តា**តិ អាវុធានំ ជោតិតត្តា។ **បាលនសមត្ថតាយា**តិ រញ្ញោ, អបរិមិតស្ស ច សត្តកាយស្ស អនត្ថតោ បរិបាលនសមត្ថតាយ។

សម្មា វោស្សជ្ជិត្វាតិ សុដ្ឋុ តស្សេវាគាររភារេន វិស្សជ្ជិត្វា និយ្យាតេត្វា។ តំ តមត្ថំ កិច្ចំ បស្សតីតិ **អត្ថទសោ**។

៣០៥. ភវនំ វឌ្ឍនំ **ភវោ**, ភវតិ ឯតេនាតិ វា **ភវោ**, វឌ្ឍិការណំ សន្ធិវសេន ម-ការាគមោ, ឱ-ការស្ស ច អ-ការាទេសំ កត្វា “**ភវមត្ថុ**”តិ វុត្តំ។ **ភវន្តំ ជោតិបាល**ន្តិ បន សាមិអត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ “**ភោតោ**”តិ។ **មា បច្ចព្យាហាសី**តិ មា បដិក្ខិបីតិ អត្ថោ។ សោ បន បដិក្ខេបោ បដិវចនំ ហោតីតិ អាហ “**មា បដិព្យាហាសី**”តិ។ **អភិសម្ភោសី**តិ កម្មន្តានំ សំវិធានេ សមត្ថោ ហោតីតិ អាហ “**សំវិទហិត្វា**”តិ។ ភវាភវំ, បញ្ញាវុទ្ធិំ បដិលភីតិ **គោវិន្ទោ**, មហន្តោ គោវិន្ទោ **មហាគោវិន្ទោ**។ “**គោ**”តិ ហិ បញ្ញាយេតំ អធិវចនំ គច្ឆតិ អត្ថេ ពុជ្ឈតីតិ។

រជ្ជសំវិភជនវណ្ណនា

៣០៦. **ឯកបិតិកា** វេមាតុកា **កនិដ្ឋភាតរោ**។ **អយំ អភិសិត្តោ**តិ អយំ រេណុ រាជកុមារោ បិតុ អច្ចយេន រជ្ជេ អភិសិត្តោ។ **រាជការកា**តិ រាជបុត្តំ រជ្ជេ បតិដ្ឋាបេតារោ។

៣០៧. មទេន្តីតិ **មទនីយា**តិ កត្តុសាធនតំ ទស្សេន្តោ “**មទករា**”តិ អាហ។ **មទករណំ** បន បមាទស្ស វិសេសការណន្តិ វុត្តំ “**បមាទករា**”តិ។

៣០៨. វេណុស្ស វជ្ជសមីបេ ទសគាវុតមត្តវិត្ថតានិ ហុត្វា អបរភាគេ តិយោជនសតំ វិត្ថតត្តា **សព្ពានិ ឆ វជ្ជានិ សកដមុខានិ បជ្ជបេសិ។ វិតានសទិសំ** ចតុរស្សភាវតោ។

៣១០. **សហា**តិ គាថាយ បទបរិបូរណត្ថំ វុត្តំ។ តស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តោ “**តេនេវ សហា**”តិ អាហ។ **សហា**តិ វា អវិនាភាវត្ថេ និបាតោ, សោ សហ អាសុំ សត្ត ភារធាតិ យោជេតព្ពោ, តេន តេ ទេសន្តរេ វសន្តា វិចិត្តេន សហភាវិនោ អវិនាភាវិនោតិ ទីបេតិ។ រជ្ជភារំ ធារេន្តិ អត្តនិ អារោបេន្តិ វហន្តីតិ **ភារធា**។

បឋមភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កិត្តិសទ្ទអព្ភុគ្គមនវណ្ណនា

៣១១. **អនុបុរោហិតេ ឋបេសី**តិ អនុបុរោហិតេ កត្វា ឋបេសិ, អនុបុរោហិតេ វា ឋានេ ឋបេសិ។ តិសវនំ ករោន្តេ សន្ធាយ “**ទិវសស្ស តិក្ខត្តុ**”ន្តិ វុត្តំ។ ទ្វីសុ សន្ធីសុ សវនំ ករោន្តេ សន្ធាយ “**សាយំ, បាតោ វា**”តិ វុត្តំ។ **តតោ បដ្ឋាយា**តិ វតចរិយំ មត្ថកំ បាបេត្វា នូតកាលតោ បភុតិ។

៣១២. **អភិឧគ្គច្ឆី**តិ ឧដ្ឋហិ ឧទបាទិ។ **អចិន្តេត្វា**តិ “កថំ ខោ អហំ ព្រហ្មុនា សទ្ធឹ មន្តេយ្យ”ន្តិ អចិន្តេត្វា ឯវំ ចិត្តម្បិ អនុប្បាទេត្វា។ តេន សមាគមនស្សេវ អភាវតោ **អមន្តេត្វា។ តំ ទិស្វា**តិ តំ ករុណាព្រហ្មវិហារភាវនំ ព្រហ្មទស្សនូបាយំ ទិស្វា ញាណចក្ខុនា។

៣១៣. **ឯវ**ន្តិ ឯវំ រញ្ញោ អារោចេត្វា បដិសល្លានំ ឧបគតេ។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពេសុ ឆន្នំ ខត្តិយានំ, សត្តន្នំ ព្រាហ្មណមហាសាលានំ , សត្តន្នំ នាដកសតានំ, ចត្តារីសាយ ច ភរិយានំ អាបុច្ឆនវារេសុ។

៣១៦. **សាទិសិយោ**តិ ជាតិយា សាទិសិយោតិ អាហ “**សមវណ្ណា សមជាតិកា**”តិ។

៣១៧. **សន្ថាគារ**ន្តិ ឈានមនសិការេន ពហិ វិសដវិតក្កវូបសមនេន ចិត្តស្ស សន្ថម្ភនំ អគារំ, ឈានសាលន្តិ អត្ថោ។ **គហិតាវា**តិ ភាវនានុយោគេន មហាសត្តេន អត្តនោ ចិត្តសន្តានេ ឧប្បាទនវសេន គហិតា ឯវ។ **នត្ថិ** ឈានេនេវ វិក្ខម្ភិតត្តា។ វិសេសតោ ហិស្ស ករុណាយ ភាវិតត្តា **អនភិរតិ ឧក្កណ្ឋនា** នត្ថិ, មេត្តាយ ភាវិតត្តា **ភយបរិតស្សនា នត្ថិ។ ឧក្កណ្ឋនា**តិ បន ព្រហ្មទស្សនេ ឧស្សុក្កំ, **បរិតស្សនា**តិ តទភិបត្ថនាតិ អាហ “**ព្រហ្មុនោ បនា**”តិអាទិ។

ព្រហ្មុនាសាកច្ឆាវណ្ណនា

៣១៨. **ចិត្តុត្រាសោ**តិ ចិត្តស្ស ឧត្រាសនមត្តំ។ **កថ**ន្តិ សត្តនិកាយនិវាសដ្ឋាននាមគោត្តាទីនំ វសេន កេន បការេន។ តេនាហ “**កិ**”ន្តិអាទិ។

សោតិ យេ តេ បនកនសនន្តពន្ធសតនសនង្កុមារកាលនាមកា លោកេ បាកដា បញ្ញាតា ព្រហ្មានោ, តេសុ **សនង្កុមារោ នាមាហន្តិ ទស្សេតិ។**

អគ្ឃន្តិ គរុដ្ឋានិយានំ ទាតព្ពំអាហារំ។ **មធុសាក**ន្តិ មធុរាហារំ, យំ កិញ្ចិ អតិថិនោ ទាតព្ពំ អាហារំ ឧបចារវសេន ឯវំ វទតិ។ តេនាហ “**មធុសាកំ បនា**”តិអាទិ។ **បុច្ឆាមា**តិ និមន្តនវសេន បុច្ឆាម។

៣១៩. មហាសត្តោ ចត្តារោ ព្រហ្មវិហារេ ភាវេត្វា ឋិតោបិ តេសុ “ព្រហ្មសហព្យតាយ មគ្គោ”តិ អនិព្ពេមតិកតាយ “**កង្ខី**”តិ អវោច។ កេចិ បន “តបោកម្មេន បរិក្ខីណសរីរតាយ, ព្រហ្មសមាគមេន ភយាទិសមុប្បត្តិយា ច បដិលទ្ធមត្តេហិ ព្រហ្មវិហារេហិ បរិហីនោ អហោសិ, តស្មា អវិក្ខម្ភិតវិចិកិច្ឆតាយ ‘កង្ខី’តិ អវោចា”តិ វទន្តិ។ បរស្ស វេទិយា វិទិតា **បរវេទិយា**, តេ បន តស្ស បាកដា វិភូតាតិ អាហ “**បរស្ស បាកដេសុ បរវេទិយេសូ**”តិ។ តត្ថ ការណមាហ “**បរេន សយំ អភិសង្ខតត្តា**”តិ។ មមាតិ កម្មំ **មមំការោ,** មមត្តន្តិ អាហ “**ឥទំ មម...បេ.... តណ្ហ**”ន្តិ។ “មម”ន្តិ ករោតិ ឯតេនាតិ ហិ **មមំការោ,** តថាបវត្តា តណ្ហា។ **មនុជេសូ**តិ និទ្ធារណេ ភុម្មំ, ន វិសយេតិ អាហ “**មនុជេសុ យោ កោចី**”តិ។ “**ឯកោទិភូតោ**”តិ បទស្ស ភាវត្ថំ តាវ ទស្សេន្តោ

“**ឯកីភូតោ**”តិ វត្វា បុន តំ វិវរន្តោ “**ឯកោ តិដ្ឋន្តោ ឯកោ និសីទន្តោ**”តិ អាហ។ **តាទិសោ**តិ ឯកោ ហុត្វា បវត្តនកោ។ **ភូតោ**តិ ជាតោ។ ឈានេ អធិមុត្តិ នាម តស្មិំ និព្ពត្តិតេ, អនិព្ពត្តិតេ កុតោ អធិមុត្តីតិ អាហ “**ឈានំ និព្ពត្តេត្វាតិ អត្ថោ**”តិ។ វិស្សគន្ធោ នាម កោធាទិកិលេសបរិភាវនាតិ តេសំ វិក្ខម្ភនេន **វិស្សគន្ធវិរហិតោ។ ឯតេសុ ធម្មេសូ**តិ បព្ពជ្ជានំ វិវេកវាសករុណាព្រហ្មវិហារាទិធម្មេសុ។

៣២០. **អវិទ្វា**តិ ន វិទិតវា។ **អាវរិតា**តិ កុសលានំ ឧត្តរិមនុស្សធម្មានំ ឧប្បត្តិនិវារណេន អាវរិតា។ **បូតិកា**តិ ព្យាបន្នចិត្តតាទិនា បូតិភូតា។ កិលេសវសេន ទុគ្គន្ធំ វិស្សគន្ធំ **វាយតិ។** និរយាទិអបាយេសុ និព្ពត្តនសីលតាយ **អាបាយិកា**តិ អាហ “**អបាយូបគា**”តិ។ ចោរាទីហិ ឧបទ្ទុតស្ស បរិសិតុកាមស្ស បាការកវាដបរិខាទីហិ វិយ នគរំ កោធាទីហិ **និវុតោ បិហិតោ ព្រហ្មលោកោ អស្សាតិ និវុតព្រហ្មលោកោ។ បុច្ឆតិ** “កេនាវដា”តិ វទន្តោ។

មុសាវាទោវ **មោសវជ្ជំ** យថា ភិសក្កមេវ ភេសជ្ជំ។ **កុជ្ឈនំ** ទុស្សនំ។ ទិដ្ឋាទីសុ អទិដ្ឋាទិវាទិតាវសេន បរេសំ វិសំវាទនំ **បរវិសំវាទនំ។** សទិសំ បតិរូបំ ទស្សេត្វា **បលោភនំ សទិសំ ទស្សេត្វា វញ្ចនំ។** មិត្តានំ វិហឹសនំ មេត្តិភេទោ **មិត្តទុព្ភនំ។** ទទ្ធមច្ឆរិតា **ថទ្ធមច្ឆរិយំ។** អត្តនិ វិជ្ជមានំ និហីនតំ, សទិសតំ វា **អតិក្កមិត្វា មញ្ញនំ។** បរេសំ សម្បត្តិយា អសហនំ **ខីយនំ។** អត្តសម្បត្តិយា និគូហនវសេន, បរេហិ សាធារណភាវាសហនវសេន ច វិវិធា ឥច្ឆា រុចិ ឯតស្សាតិ **វិវិច្ឆា។** កទរិយតាយ មុទុកំ **មច្ឆរិយំ។ យត្ថ កត្ថចី**តិ សកសន្តកេ, បរសន្តកេ, ហីនាតិកេ ចាតិ យត្ថ កត្ថចិ អារម្មណេ។ **លុព្ភនំ** អារម្មណស្ស គហណំ អភិគិជ្ឈនំ។ **មជ្ជនំ** សេយ្យាទិវសេន មទនំ សម្បគ្គហោ។ **មុយ្ហនំ** អារម្មណស្ស អនវពោធោ។ **ឯតេសូ**តិ ឯតេសុ យថាវុត្តេសុ កោធាទីសុ សត្តសន្តានស្ស កិលិស្សនតោ វិពាធនតោ, ឧបតាបនតោ ច កិលេសសញ្ញិតេសុ បាបធម្មេសុ។ **យុត្តា** បយុត្តា សម្បយុត្តា អវិរហិតា។

ឯត្ថ ចាយំ ព្រហ្មា មហាសត្តេន អាមគន្ធេ សុបុដ្ឋោ អត្តនោ យថាឧបដ្ឋិតេ បាបធម្មេ ចុទ្ទសហិ បទេហិ វិភជិត្វា កថេសិ, តេ បន តាទិសំ បវត្តិវិសេសំ ឧបាទាយ វុត្តាបិ កេចិ បុន វុត្តា, អាមគន្ធសុត្តេ (សុ. និ. ២៤២) បន វុត្តាបិ កេចិ ឥធ សព្ពសោ ន វុត្តា, ឯវំ សន្តេបិ លក្ខណហារនយេន, តទេកដ្ឋតាយ វា តេសំ បេត្ថ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេនាហ “**ឥទំ បន សុត្ត**”ន្តិអាទិ។ **តត្ថ អាមគន្ធសុត្តេន ទីបេត្វា**តិ ឥធ សរូបតោ អវុត្តេ អាមគន្ធេបិ វុត្តេហិ ឯកលក្ខណតាទិនា អាមគន្ធសុត្តេន បកាសេត្វា **កថេតព្ពំ** តត្ថ នេសំ សរូបតោ កថិតត្តា។ **អាមគន្ធសុត្តម្បិ ឥមិនា ទីបេតព្ពំ** ឥធ វុត្តានម្បិ កេសញ្ចិ អាមគន្ធានំ តត្ថ អវុត្តភាវតោ។ យស្មា អាមគន្ធសុត្តេ វុត្តាបិ អាមគន្ធា អត្ថតោ ឥធ សង្គហំ សមោសរណំ គច្ឆន្តិ, តស្មា ឥធ វុត្តេ បរិហរណវសេន ទស្សេន្តេន យស្មា ចេត្ថ កេចិ អភិជ្ឈាទយេន អកិលេសសភាវាបិ សត្តសន្តានស្ស វិពាធនដ្ឋេន “កិលេសា”តិ វត្តព្ពតំ អរហន្តិ, តស្មា “ចុទ្ទសសុ កិលេសេសូ”តិ វុត្តំ។

និម្មាទំ មិលាបនំ ខេបនន្តិ អាហ “**និម្មាទេតព្ពា បហាតព្ពា**”តិ។ **ពុទ្ធតន្តី**តិ ពុទ្ធភាវីនំ បវេណី, ពុទ្ធភាវិនោបិ “ពុទ្ធា”តិ វុច្ចន្តិ យថា “អគមា រាជគហំ ពុទ្ធោ”តិ។ **មហាបុរិសស្ស ទន្ធីកម្មំ កត្វា**តិ មហាបុរិសស្ស “បព្ពជិស្សាមហ”ន្តិ បវត្តចិត្តុប្បាទស្ស ទន្ធីកម្មំ កត្វា។

រេណុរាជអាមន្តនាវណ្ណនា

៣២១. **មម មនំ ហរិត្វា**តិ មម ចិត្តំ អបនេត្វា តស្ស វសេន អវត្តិត្វា។

ឯកីភាវំ ឧបគន្ធា វុត្ថស្សាតិ កាយវិវេកបរិព្រូហនេន ឯកីភាវំ ឧបគន្ត្វា តបោកម្មវសេន វុត្ថស្ស។ **កុសបត្តេហិ បរិត្តោ**តិ ពរិហិសេហិ វេទិយា សមន្តតោ សន្ថរិតោ។ **អកាចោ**តិ វណោ វណសទិសខណ្ឌិច្ឆវិរហិតោ។ តេនាហ “**អកក្កសោ**”តិ។

ឆខត្តិយអាមន្តនាវណ្ណនា

៣២២. **សិក្ខេយ្យាមា**តិ សិក្ខាបេយ្យាម, **សិក្ខាបនញ្ចេត្ថ** អត្ថិភាវាបាទនន្តិ អាហ “**ឧបលាបេយ្យាមា**”តិ។

៣២៣. យស្ស វិរិយារម្ភស្ស, ខន្តិពលស្ស ច អភាវេន បព្ពជិតានំ សមណធម្មោ បរិបុណ្ណោ, បរិសុទ្ធោ ច ន ហោតិ, តេសុ វិរិយារម្ភខន្តិពលេសុ តេ តេ និយោជេតុំ “**អារម្ភថ**”តិអាទិ វុត្តំ។

ករុណាឈានមគ្គោតិ ករុណាឈានសង្ខាតោ មគ្គោ។ **ឧជុមគ្គោ**តិ ព្រហ្មលោកគមនេ ឧជុភូតោ មគ្គោ។ **អនុត្តរោ**តិ សេដ្ឋោ ព្រហ្មវិហារសភាវតោ។ តេនាហ **"ឧត្តមមគ្គោ នាមា"**តិ។ **សត្ថិ វត្ថិតោ** សាធូហិ យថា បរិហានិ ន ហោតិ, ឯវំ បដិបក្ខទូរីករណេន រក្ខិតោ គោបិតោ។ "សទ្ធម្មោ សត្ថិ វត្ថិតោ"តិ កេចិ បឋន្តិ, តេសំ សបរហិតសាធនេន សាធូហិ ពុទ្ធាទីហិ កថិតោ បវេទិតោតិ អត្ថោ។

តង្ខណវិទ្ធំសនធម្មន្តិ យស្មិំ ខណេ វិរោធិធម្មសមាយោគោ, តស្មិំយេវ ខណេ វិនស្សនសភាវំ, យោ វា សោ គមនស្សាទានំ ទេវបុត្តានំ ហេដ្ឋុបរិយេន បដិមុខំ ធាវន្តានំ សិរសិ, បាទេ ច ពទ្ធខុរធារាសមាគមនតោបិ សីឃតរតាយ អតិឥត្តរោ បវត្តិក្ខណោ, តេនេវ វិនស្សនសភាវំ។ **តស្ស** ជីវិតស្ស។ **គតិ**ន្តិ និដ្ឋំ។ **មន្តាយ**ន្តិ មន្តេយ្យន្តិ វុត្តំ ហោតីតិ អាហ **"មន្តេតព្ព"**ន្តិ។ **ករណត្ថេ វា ភុម្ម**ន្តិ "មន្តាយ"ន្តិ ឥទំ ភុម្មំ ករណត្ថេ ទដ្ឋព្ពំ យថា "ញាតាយ"ន្តិ។ **សព្ពបលិពោធេ**តិ សព្ពេបិ កុសលកិរិយាយ វិពន្ធេ ឧបរោធេ។

ព្រាហ្មណមហាសាលាទីនំ អាមន្តនាវណ្ណនា

៣២៤. អប្បេសក្ខាតិ អប្បានុភាវាតិ អាហ **"បព្ពជិតកាលតោ បដ្ឋាយា"**តិអាទិ។

ចក្កវត្តិ រាជា វិយ សម្ភាវិតោ។

មហាគោវិន្ទបព្ពជ្ជាវណ្ណនា

៣២៨. សមាបត្តីនំ អាជាននំ នាម អត្តបច្ចក្ខតា, សច្ឆិកិរិយាតិ អាហ **"ន សក្ខីសុ និព្ពត្តេតុ"**ន្តិ។

៣២៩. ឥមិនាតិ "សរាមហ"ន្តិ ឥមិនា **បទេន។** "សរាមហ"ន្តិ ហិ វទន្តេន ភគវតោ មហាព្រហ្មុនា កថិតំ "តថេវ ត"ន្តិ ភគវតា បដិញ្ញាតមេវ ជាតន្តិ។ **ន វដ្ដេ និព្ពិន្ទនត្ថាយ** ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានកថាយ អភាវតោ។ អសតិ បន វដ្ដេ និព្ពិទាយ វិរាគានំ អសម្ភវោ ឯវាតិ អាហ **"ន វិរាគាយា"**តិអាទិ។ **ឯកន្តមេវ វដ្ដេ និព្ពិន្ទនត្ថាយ** អនេកាការវោការវដ្ដេ អាទីនវវិភាវនតោ។

"និព្ពិទាយា"តិ ឥមិនា បទេន **វិបស្សនា** វុត្តា។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **វវត្ថានកថា**តិ វិបស្ស នាមគ្គនិព្ពានានំ តំតំបទេហិ វវត្ថបេត្វា កថា។ អយមេត្ថ និប្បរិយាយកថាតិ អាហ **"បរិយាយេន បនា"**តិអាទិ។

៣៣០. បរិបូរេតុន្តិ ភាវនាបារិបូរិវសេន បរិបុណ្ណេ កាតុំ, និព្ពត្តេតុន្តិ អត្ថោ។ **ព្រហ្មចរិយចិណ្ណកុលបុត្តាន**ន្តិ ចិណ្ណមគ្គព្រហ្មចរិយានំ កុលបុត្តានន្តិ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន **អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋបេសិ។**

អភិនន្ទនំ នាម សម្បដិច្ឆនំ "អភិនន្ទន្តិ អាគត"ន្តិអាទីសុ វិយ, តញ្ចេត្ថ អត្ថតោ ចិត្តស្ស អត្តមនតាតិ អាហ **"ចិត្តេន សម្បដិច្ឆន្តោ អភិនន្ទិត្វា"**តិ។ "សាធុ សាធូ"តិ វាចាយ សម្បហំសនា **អនុមោទនា**តិ អាហ **"វាចាយ សម្បហំសមានោ អនុមោទិត្វា"**តិ។

មហាគោវិន្ទសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៧. មហាសមយសុត្តវណ្ណនា

និទានវណ្ណនា

៣៣១. ឧទានន្តិ វណ្ណា ឱក្កាកេន ជាតិសម្ភេទបរិហារនិមិត្តំ បវត្តិតំ ឧទានំ **បដិច្ច។ ឯកោបិ ជនបទោ រុឡ្ហិសទ្ទេន “សក្កា”តិ វុច្ចតី**តិ ឯត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ **មហានិទានវណ្ណនាយំ** វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ **អរោបិតេ**តិ កេនចិ អរោបិតេ។

អាវរណេនាតិ សេតុនា។ **ពន្ធាបេត្វា**តិ បំសុបលាសបាសាណមត្តិកាខណ្ឌាទីហិ អាឡិ ថិរំ ការាបេត្វា។

“ជាតី យង្កេត្វា កលហំ វឌ្ឍយិំសូ”តិ សង្ខេបេន វុត្តមត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ **“កោលិយកម្មករា វទន្តី”**តិអាទិ វុត្តំ។

តីណិ ជាតកានីតិ ផន្ទនជាតកបថវិឧន្ទ្រិយជាតកលដុកិកជាតកានិ **ទ្វេ ជាតកានី**តិ រុក្ខធម្ម វដ្ដក ជាតកានិ។

តេនាតិ ភគវតា។ **កលហការណភាវោ**តិ កលហការណស្ស អត្ថិភាវោ។

អដ្ឋានេតិ អការណេ។ **វេរំ កត្វា**តិ វិរោធំ ឧប្បាទេត្វា។ “កុឋារិហត្ថោ បុរិសោ”តិអាទិនា **ផន្ទនជាតកំ កថេសិ។** “ទុទ្ទុភាយតិ ភទ្ទន្តេ”តិអាទិនា **បថវិឧន្ទ្រិយជាតកំ កថេសិ។** “វន្ទាមិ តំ កុញ្ជរ”តិអាទិនា **លដុកិកជាតកំ កថេសិ។**

“សាធូ សម្ពហុលា ញាតី; អបិ រុក្ខា អរញ្ញជា;
វាតោ វហតិ ឯកដ្ឋំ, ព្រហន្តម្បិ វនប្បតិ”ន្តិ។ –

អាទិនា **រុក្ខធម្មជាតកំ កថេសិ។**

“សម្មោទមានា គច្ឆន្តិ, ជាលំ អាទាយ បក្ខិនោ;
យទា តេ វិវទិស្សន្តិ, តទា ឯហិន្តិ មេ វស”ន្តិ។ –

អាទិនា **វដ្ដកជាតកំ កថេសិ។**

“អត្តទណ្ឌា ភយំ ជាតំ, ជនំ បស្សថ មេធគំ;
សំវេគំ កិត្តយិស្សាមិ, យថា សំវិជិតំ មយា”តិ។ (សុ. និ. ១.៩៤១);

អាទិនា **អត្តទណ្ឌសុត្តំ កថេសិ។**

តំតំបលោភនកិរិយា កាយវាចាហិ បរក្កមន្តិយោ **“ឧក្កណ្ឋន្តូ”តិ សាសនំ បេសេន្តិ។**

កុណាលទហេតិ កុណាលទហតីរេ **បតិដ្ឋាយ។ បុច្ឆិតបុច្ឆិតំ កថេសិ** (ជា. ២.កុណាលជាតក) “អនុក្កមេន កុណាលសកុណរាជស្ស បុច្ឆនប្បសង្គេន **កុណាលជាតកំ** កថេស្សាមី”តិ។ **អនភិរតិំ វិនោទេសិ** ឥត្ថីនំ ទោសទស្សនមុខេន កាមានំ អាទីនវោការសំកិលេសវិភាវនេន។

កោសជ្ជំ វិធមិត្វា បុរិសថាមបរិព្រូហនេន **“ឧត្តមបុរិសសទិសេហិ នោ ភវិតុំ វដ្ដតី”**តិ ឧប្បន្នចិត្តា។

អវិស្សដ្ឋកម្មន្តាតិ អរតិវិនោទនតោ បដ្ឋាយ អវិស្សដ្ឋសមណកម្មន្តា, អបរិចត្តកម្មដ្ឋានាតិ អត្ថោ។ **និសីទិតុំ វដ្ដតី**តិ ភគវា ចិន្តេសីតិ យោជនា។

បទុមិនិយន្តិ បទុមស្សរេ។ **វិកសីសុ** គុណគណវិពោធេន។ **“អយំ ឥមស្ស…បេ…. ន កថេសី”**តិ ឥមិនា សព្ពេបិ តេ ភិក្ខូ តាវទេវ បដិបាដិយា អាគតត្តា អញ្ញមញ្ញស្ស លទ្ធមានា អត្តនា បដិវិទ្ធវិសេសំ ភគវតោ

នារោចេសុន្តិ ទស្សេតិ។ “**ខីណាសវាន**”ន្តិអាទិនា តត្ថ ការណមាហ។

ឱសីទមត្តេតិ ភគវតោ សន្តិកំ ឧបគតមត្តេ។ **អរិយមណ្ឌលេ**តិ អរិយសមូហេ។ **បាចីនយុគន្ធរបរិក្ខេបតោ**តិ យុគន្ធរបព្ពតស្ស បាចីនបរិក្ខេបតោ, ន ពាហិរកេហិ ឧច្ចមានឧទយបព្ពតតោ។ **រាមណេយ្យកទស្សនត្ថ**ន្តិ ពុទ្ធប្បាទបដិមណ្ឌិតត្តា វិសេសតោ រមណីយស្ស លោកស្ស រមណីយភាវទស្សនត្ថំ។ **ឧល្លង្ឃិត្វា**តិ ឧដ្ឋហិត្វា។ **ឯវរូបេ ខណេ លយេ មុហុត្តេ**តិ យថាវុត្តេ ចន្ទមណ្ឌលស្ស ឧដ្ឋិតក្ខណេ ឧដ្ឋិតវេលាយំ ឧដ្ឋិតមុហុត្តេតិ ឧបរូបរិ កាលស្ស វឌ្ឍិតភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។

តថា តេសំ ភិក្ខូនំ ជាតិអាទិវសេន ភគវតោ អនុរូបបរិវារិតំ ទស្សេន្តោ “**តត្ថា**”តិ អាទិមាហ។

សមាបន្នទេវតាតិ អាសន្នដ្ឋានេ ឈានសមាបត្តិ សមាបន្នទេវតា។ **ចលីសូ**តិ ឧដ្ឋហីសុ។ កោសមត្តំ ឋានំ **សទ្ទន្តរំ។** ជម្ពុទីបេ កិរ អាទិតោ តេសដ្ឋិមត្តានិ នគរសហស្សានិ ឧប្បន្នានិ, តថា ទុតិយំ, តថា តតិយំ, តំ សន្ធាយាហ “**តិក្ខត្តុំ តេសដ្ឋិយា នគរសហស្សេសូ**”តិ។ តេ បន សម្បិណ្ឌេត្វា សតសហស្សតោ បរំ អសីតិសហស្សានិ, នវសហស្សានិ ច ហោន្តិ។ **នវនវុតិយា ទោណមុខសតសហស្សេសូ**តិ នវសតសហស្សាធិកេសុ នវុតិសតសហស្សេសុ ទោណមុខេសុ។ **ទោណមុខ**ន្តិ ច មហានគរស្ស អាយុប្បត្តិដ្ឋានភូតំ បាទនគរំ វុច្ចតិ។ **ឆន្នវុតិយា បដ្ដនកោដិសតសហស្សេសូ**តិ ឆកោដិអធិកនវុតិកោដិសតសហស្សបដ្ដនេសុ។ តម្ពបណ្ណិទីបាទីសុ **ឆបណ្ណាសាយ រតនាករេសុ។** ឯវំ បន នគរទោណិមុខបដ្ដនរតនាករាទិវិភាគេន កថនំ តំតំអធិវត្ថាយ វសន្តីនំ ទេវតានំ ពហុភាវទស្សនត្ថំ។ យទិ ទសសហស្សចក្កវាឡេសុ ទេវតា សន្និបតិតា, អថ កស្មា បាឡិយំ “ទសហិ ច លោកធាតូហី”តិ វុត្តន្តិ អាហ “**ទសសហស្ស...បេ.... អធិប្បេតា**”តិ, តេន សហស្សិលោកធាតុ ឥធ “ឯកា លោកធាតូ”តិ វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។

លោហបាសាទេតិ អាទិតោ កតេ លោហបាសាទេ។ **ព្រហ្មលោកេ**តិ ហេដ្ឋិមេ ព្រហ្មលោកេ។ យទិ តា ទេវតា ឯវំ និរន្តរា, បច្ឆា អាគតានំ ឱកាសោ ឯវ ន ភវេយ្យាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**យថា ខោ បនា**”តិអាទិ។ សុទ្ធាវាសកាយំ ឧបបន្នា **សុទ្ធាវាសកាយិកា,** តាសំ បន យស្មា សុទ្ធាវាសភូមិ និវាសដ្ឋានំ, តស្មា វុត្តំ “**សុទ្ធាវាសវាសីន**”ន្តិ។ **អាវាសា**តិ អាវាសនដ្ឋានភូតា , ទេវតា បន ឱរម្ភាគិយានំ, ឥតរេសញ្ច សំយោជនានំ សមុច្ឆិន្នត្តេនេន សុទ្ធោ អាវាសោ ឯតេសន្តិ **សុទ្ធាវាសា។**

៣៣២. បុរត្ថិមចក្កវាឡមុខវដ្ដិយំ ឱតរិ អញ្ញត្ថ ឱកាសំ អលភមានោ។ ឯវំ សេសាបិ។ ពុទ្ធានំ អភិមុខមគ្គោ **ពុទ្ធវីថិ។** យាវ ចក្កវាឡា **ឱត្តិរិតុំ** ឱវរិតុំ **ន សក្កា។ បហដពុទ្ធវីថិយាវា**តិ ពុទ្ធានំ សន្តិកំ ឧបសង្កមន្តេហិ តេហិ ទេវព្រហ្មេហិ វឡញ្ជិតវីថិយាវ។ សមិតិ សង្គតិ សន្និបាតោ **សមយោ,** មហន្តោ សមយោ **មហាសមយោ**តិ អាហ “**មហាសមូហោ**”តិ ។ បវទ្ធំ វនំ **បវន**ន្តិ អាហ “**វនសណ្ឌោ**”តិ។ **ទេវឃដា**តិ ទេវសមូហា។

សមាទហំសូតិ សមាទហិតំ លោកុត្តរសមាធិនា សុដ្ឋុ អប្បិតំ អកំសុ, យថាសមាហិតំ បន សមាធិនា យោជិតំ នាម ហោតីតិ វុត្តំ “**សមាធិនា យោជេសុ**”ន្តិ។ សព្ពេសំ គោមុត្តវង្កាទីនំ ទូរសមូហនិតត្តា **សព្ពេ...បេ.... អករិសុ។** នយតិ អស្សេ ឯតេហីតិ **នេត្តានិ,** យោត្តានិ។ អវីថិបដិបន្នានំ អស្សានំ វីថិបដិបាទនំ រស្មិគ្គហណេន បហោតីតិ “សព្ពយោត្តានិ គហេត្វា អចោទេន្តោ”តិ វត្វា តំ បន អចោទនំ អវារណំ ឯវាតិ អាហ “**អចោទេន្តោ អវារេន្តោ**”តិ។

យថា ខីលំ ភិត្តិយំ វា ភូមិយំ វា អាកោដិតំ ទុន្នីហរណំ, យថា ច បលិឃំ នគរប្បវេសនិវារណំ, យថា ច ឥន្ទខីលំ គម្ភីរនេមិ សុនិខាតំ ទុន្នីហរណំ, ឯវំ រាគាទយោ សត្តសន្តានតោ ទុន្នីហរណា, និព្ពាននគរប្បវេសនិវារណា ចាតិ តេ “ខីលំ, បលិឃំ, ឥន្ទខីល”ន្តិ ច វុត្តា។ **តណ្ហាឯជាយ អភាវេន អនេជា** បរមសន្តុដ្ឋភាវេន ចាតុទ្ទិសត្តា **អប្បដិហតចារិកំ ចរន្តិ។**

គតាសេតិ គតា ឯវ, ន បន គមិស្សន្តិ បរិនិដ្ឋិតសរណគមនត្តាតិ ។ លោកុត្តរសរណគមនំ អធិប្បេតន្តិ អាហ “**និព្ពេមតិកសរណគមនេន គតា**”តិ។ **តេ** ហិ និយមេន **អបាយភូមី ន គមិស្សន្តិ, ទេវកាយញ្ច បរិបូរេស្សន្តិ។** យេ បន លោកិយេន សរណគមនេន **ពុទ្ធំ សរណំ គតាសេ, ន តេ គមិស្សន្តិ អបាយភូមី,** សតិ ច បច្ចយន្តរសមវាយេ **បហាយ មានុសំ ទេហំ, ទេវកាយំ បរិបូរេស្សន្តី**តិ អយមេត្ថ អត្ថោ។

ទេវតាសន្និបាតវណ្ណនា

៣៣៣. ឯតេសន្តិ ទេវតាសន្និបាតានំ។ **ឥទានី**តិ ឥមស្មឹ កាលេ។ **ពុទ្ធាន**ន្តិ អញ្ញេសំ ពុទ្ធានំ **អភាវា**។ **ចិត្តកល្លតា** ចិត្តមទ្ទវំ។

កឹ បន ភគវតោវ មហន្តេ ទេវតាសមាគមេ តេសំ នាមគោត្តំ កថេតុំ សក្កាតិ? អាម សក្កាតិ ទស្សេតុំ **"ពុទ្ធា នាម មហន្តា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ទិដ្ឋ**ន្តិ រូបាយតនមាហ, **សុត**ន្តិ សទ្ទាយតនំ, **មុត**ន្តិ សម្បត្តគ្គាហិឥន្ទ្រិយវិសយំ គន្ធរសផោដ្ឋព្ពាយតនំ, **វិញ្ញាត**ន្តិ វុត្តាវសេសំ សព្ពំ ញេយ្យំ, **បត្ត**ន្តិ បរិយេសិត្វា, អបរិយេសិត្វា វា សម្បត្តំ, **បរិយេសិត**ន្តិ បត្តំ, អប្បត្តំ វា បរិយិដ្ឋំ។ **អនុវិចរិតំ មនសា**តិ កេវលំ មនសា អាលោចិតំ។ **កត្ថចិ នីលាទិវសេន វិភត្តរូបារម្មណេ**តិ អភិធម្មេ (ធ. ស. ៦១៥) "នីលំ បីតក"ន្តិអាទិនា វិភត្តេ យត្ថ កត្ថចិ រូបារម្មណេ កិញ្ចិ រូបារម្មណំ វា ន អត្ថីតិ យោជនា។ **ភេរិសទ្ទាទិវសេនា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **យ**ន្តិ យំ អារម្មណំ។ **ឯតេស**ន្តិ ពុទ្ធានំ។

ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ បាឡិយា សមត្ថេតុំ **"យថាហា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តទា ជាននកិរិយាយ អបរិយោសិតភាវទស្សនត្ថំ "ជានាមី"តិ វត្វា យស្មា យំ កិញ្ចិ នេយ្យំ នាម, សព្ពំ តំ ភគវតា អញ្ញាតំ នាម នត្ថិ, តស្មា វុត្តំ **"តមហំ អព្ភញ្ញាសិ"**ន្តិ។

ន ឱលោកេន្តិ បយោជនាភាវតោ។ **វិបរីតា** "ន កម្មាវរណេន សមន្នាគតា"តិអាទិនា នយេន វុត្តា។ "យស្ស មង្គលា សមូហតា"តិ (សុ. និ. ៣៦២) អារភិត្វា "រាគំ វិនយេថ មានុសេសុ ទិព្ពេសុ កាមេសុ ចា"តិអាទិនា (សុ. និ. ៣៦៣) ច រាគនិគ្គហកថាពាហុល្លតោ **សម្មាបរិព្វាជនីយសុត្តំ** រាគចរិតានំ សប្បាយំ, "បិយមប្បិយភូតា កលហ វិវាទា បរិទេវសោកា សហមច្ឆរា ចា"តិអាទិនា (សុ. និ. ៨៦៩; មហានិ. ៩៨) កលហាទយោ យតោ ទោសតោ សមុដ្ឋហន្តិ, សោ ច ទោសោ យតោ បិយភាវតោ, សោ ច បិយភាវោ យតោ ឆន្ទតោ សមុដ្ឋហន្តិ, ឥតិ ផលតោ, ការណបរម្បរតោ ច ទោសេ អាទីនវវិភាវនពាហុល្លតោ **កលហវិវាទសុត្តំ** (សុ. និ. ៨៦៩; មហានិ. ៩៨) ទោសចរិតានំ សប្បាយំ –

"អប្បញ្ហិ ឯតំ ន អលំ សមាយ,
ទុវេ វិវាទស្ស ផលានិ ព្រូមិ;
ឯតម្បិ ទិស្វា ន វិវាទយេថ,
ខេមាភិបស្សំ អវិវាទភូមិ"ន្តិ។ (សុ. និ. ៩០២; មហានិ. ១៣១) –

អាទិនា នយេន សម្មោហវិធមនតោ, បញ្ញាបរិព្រូហនតោ ច **មហាព្យូហសុត្តំ** មោហចរិតានំ សប្បាយំ –

"បរស្ស ចេ ធម្មំ អនានុជានំ,
ពាលោ, មគោ ហោតិ និហីនបញ្ញោ;
សព្ពេវ ពាលា សុនិហីនបញ្ញា,
សព្ពេវិមេ ទិដ្ឋិបរិព្ពសានា"តិ។ (សុ. និ. ៨៨៦; មហានិ. ១១៥) –

អាទិនា នយេន សន្ទិដ្ឋិបរាមាសិតាបនយនមុខេន សវិសយេសុ ទិដ្ឋិគ្គហណេសុ វិសដវិតក្កវិច្ឆិន្ទនវសេន បវត្តត្តា **ចូឡព្យូហសុត្តំ** វិតក្កចរិតានំ សប្បាយំ –

"មូលំ បបញ្ចសង្ខាយ (ឥតិ ភគវា),
មន្តា អស្មីតិ សព្ពំ ឧបរុន្ធេ;
យា កាចិ តណ្ហា អជ្ឈត្តំ,
តាសំ វិនយា សទា សតោ សិក្ខេ"តិ។ (សុ. និ. ៩២២; មហានិ. ១៥១) –

បបញ្ចសង្ខាយ មូលំ អវិជ្ជាទិកិលេសជាតំ **អស្មីតិ** បវត្តមានញ្ចាតិ **សព្ពំ មន្តា** បញ្ញាយ ឧបរុន្ធេយ្យ។ **យា កាចិ អជ្ឈត្តំ** រូបតណ្ហាទិភេទា **តណ្ហា** ឧប្បជ្ជេយ្យ, **តាសំ វិនយា** វូបសមាយ **សទា សតោ** ឧបដ្ឋិតស្សតិ ហុត្វា សិក្ខេយ្យាតិ ឯវមាទិ ឧបទេសស្ស សទ្ធេវ ភាជនំ។ តស្ស ហិ សោ អត្ថាវហោតិ **តុវដ្ដកសុត្តំ** សទ្ធាចរិតានំ សប្បាយំ –

"វីតតណ្ហោ បុរា ភេទា (ឥតិ ភគវា),
បុព្ពមន្តមនិស្សិតោ;

វេមជ្ឈេ នុបសង្ខេយ្យោ,
តស្ស នត្ថិ បុរក្ខត”ន្តិ។ (សុ. និ. ៨៥៥; មហានិ. ៨៤) –

យោ សរិរភេទតោ បុព្ពេវ បហីនតណ្ហោ, តតោ ឯវ អតីតទ្ធសញ្ញិតំ បុរិមកោដ្ឋាសំ តណ្ហានិស្សយេន អនិស្សិតោ, វេមជ្ឈេ បច្ចុប្បន្នេបិ អទ្ធនិ “រត្តោ”តិអាទិនា ឧបសង្ខាតព្ពោ, តស្ស អរហតោ តណ្ហាទិដ្ឋិបុរក្ខារានំ អភាវា អនាគតេ អទ្ធនិ កិញ្ចិ បុរក្ខតំ នត្ថីតិ អាទិនា ឯវំ គម្ភីរកថាពាហុល្លតោ **បូរាភេទសុត្តំ** (សុ. និ. ៨៥៥; មហានិ. ៨៤) ពុទ្ធិចរិតានំ សប្បាយន្តិ កត្វា វុត្តំ “**អថ នេសំ សប្បាយំ ...បេ.... វវត្ថបេត្វា**”តិ។ **មនសាកាសីតិ** ឯវំ ចរិយាយ វសេន មនសិ កត្វា បុន តំ សទិសំ អត្តនោ ទេសនានិក្ខេបយោគ្យតាវសេន មនសិ អកាសិ។ **អត្តជ្ឈាសយេន នុ ខោ ជានេយ្យា**តិ បរជ្ឈាសយាទី អនបេក្ខិត្វា មយ្ហំយេវ អជ្ឈាសយេន អារទ្ធ ទេសនំ ជានេយ្យុំ នុ ខោ។ **បរជ្ឈាសយេនា**តិ សន្និបតិតាយ បរិសាយ កស្សចិ អជ្ឈាសយេន។ **អដ្ឋុប្បត្តិកេនា**តិ តថ សមុដ្ឋិត អដ្ឋុប្បត្តិយា។ **បុច្ឆាវសេនា**តិ កស្សចិ បុច្ឆន្តស្ស បុច្ឆាវសេន។ **អារទ្ធទេសនំ ជានេយ្យុន្តិ។ “សចេ បច្ចេកពុទ្ធោ ភវេយ្យា**”តិ តទំ តមេសំ សុត្តានំ ទេសនាយ បុច្ឆា បច្ចេកពុទ្ធានំ ភារិយា, អវិសយា ចាតិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តេនាហ “**សោបិ ន សក្កុណេយ្យា**”តិ។

ឯត្ថ ច យស្មា ន អនុមតិបុច្ឆា, កថេតុកម្យតាបុច្ឆា វា យុត្តា, អថ ខោ ទិដ្ឋសំសន្ទនបុច្ឆាសទិសី វា វិមតិច្ឆេទនបុច្ឆាសទិសី វា បុច្ឆា យុត្តា, តាវ បុគ្គលជ្ឈាសយវសេន បវត្តិតា នាម ហោន្តិ, ន យថាធម្មវសេន, តត្ថ យទិ ភគវា តថា សយមេវ បុច្ឆិត្វា សយមេវ វិស្សជ្ជេយ្យ, សុណន្តីនំ ទេវតានំ សម្មោហោ ភវេយ្យ “កឹ នាមេតំ ភគវា បឋមំ ឯវមាហ, បុនបិ ឯវមាហា”តិ, អន្ធការំ បវិដ្ឋា វិយ ហោន្តិ, តស្មា វុត្តំ “**ឯវំ បេតា ទេវតា ន សក្ខិស្សន្តិ បដិវិជ្ឈិតុ**”ន្តិ។ យថាធម្មទេសនាយំ បន កថេតុកម្យតាវសេន បុច្ឆនេន សម្មោហោ ហោតីតិ។ **សូរិយោ ឧគ្គតោតិ** អាហ ទេវសង្ឃោ អាសន្នតរភាវេន ឱភាសស្ស វិបុលឧឡារភាវតោ។ **ឯកិស្សា លោកធាតុយា**តិ សុត្តេ (ទី. និ. ៣.១៦១; ម. និ. ៣.១២៩; អ. និ. ១.២៧៧; វិភ. ៨០៩; នេត្តិ. ៥៧; មិ. ប. ៥.១.១) អាគតនយេន សព្ពត្ថេវ បន អបុព្ពំ អចរិមំ ទ្វេ ពុទ្ធា ន ហោន្តេវ។ តេនេវាហ – “អនន្តាសុ...បេ.... អទ្ទសា”តិ។

គាថាយំ **បុច្ឆាមីតិ** និម្មិតពុទ្ធោ ភគវន្តំ បុច្ឆិតុំ ឱកាសំ ការាបេសិ។ **មុនិ**ន្តិ ពុទ្ធមុនឹ ។ **បហូតបញ្ញ**ន្តិ មហាបញ្ញំ។ **តិណ្ណ**ន្តិ ចតុរោឃតិណ្ណំ។ **បារង្គត**ន្តិ និព្ពានប្បត្តំ, សព្ពស្ស វា ញេយ្យស្ស បារំ បរិយន្តំ គតំ។ **បរិនិព្ពុតំ** សឧបាទិសេសនិព្ពានវសេន។ **ឋិតត្ត**ន្តិ អវដ្ឋិតចិត្តំ លោកធម្មេហិ អកម្បនេយ្យតាយ។ **និក្ខម្ម ឃរា បនុជ្ជ កាមេ**តិ វត្ថុកាមេ បនូទិត្វា ឃរាវាសា និក្ខម្ម។ **កថំ ភិក្ខុ សម្មា សោ លោកេ បរិព្ពជេយ្យា**តិ សោ ភិក្ខុ កថំ សម្មា បរិព្ពជេយ្យ គច្ឆេយ្យ វិហរេយ្យ, អនុបលិត្តោ ហុត្វា លោកំ អតិក្កមេយ្យាតិ អត្ថោ។

៣៣៤. **សិលោកំ អនុកស្សាមីតិ** ឯត្ថ **សិលោកោ** នាម បាទសមុទយោ, តសីហិ វុច្ចមានា គាថាតិបិ វុច្ចតិ។ បាទោវ និយតវណ្ណានុបុព្ពិកានំ បទានំ សមូហោ, តំ **សិលោកំ អនុកស្សាមិ** បវត្តយិស្សាមីតិ អត្ថោតិ អាហ “**អក្ខរ...បេ.... បវត្តយិស្សាមី**”តិ។ **យត្ថា**តិ អធិករណេ ភុម្មំ។ អាមេឌិតលោបេនាយំ និទ្ទេសោតិ អាហ “**យេសុ យេសុ ឋានេសូ**”តិ។ **ភុម្មា**តិ ភូមិបដិពទ្ធនិវាសា។ **តំ តំ និស្សិតា** តំ តំ ឋានំ និស្សិតវន្តោ និស្សាយ វសមានា, តេហិ សទ្ធឹ សិលោកំ អនុកស្សាមីតិ អធិប្បាយោ។ “**យេ សិតា គិរិគព្ភរ**”ន្តិ ឥមិនា តេសំ វិវេកវាសំ ទស្សេតិ, “**បហិតត្តា សមាហិតា**”តិ ឥមិនា ភាវនាភិយោគំ។

ពហុជនា បញ្ចសតសង្ខត្តា។ បដិបក្ខាភិភវនតោ, តេជុស្សទតាយ ច **សីហា វិយ** បរិវិត្តតាយ **និលីនា។ ឯកត្ត**ន្តិ ឯកីភាវំ។ **ឱទាតចិត្តា ហុត្វា សុទ្ធា**តិ អរហត្តមគ្គាធិគមេន បរិយោទាតចិត្តា ហុត្វា សុទ្ធា, ន កេវលំ សរិរសុទ្ធិយាវ។ **វិប្បសន្នា**តិ អរិយមគ្គប្បសាទេន វិសេសតោ បសន្នា។ ចិត្តស្ស អាវិលភាវករានំ កិលេសានំ អភាវេន **អនាវិលា។**

ភិក្ខូ ជានិត្វាតិ ភិន្នកិលេសេ ភិក្ខូ “ឥមេ ទិព្ពចក្ខុនា ឯតេ ទេវកាយេ បស្សន្តីតិ ជានិត្វា។ **សវនន្តេ ជាតត្តា**តិ ធម្មស្សវនបរិយោសានេ អរិយជាតិយា ជាតត្តា។ **ឥទំ សព្ព**ន្តិ ឥទំ “ភិយ្យោ បញ្ចសតេ”តិអាទិកំ សព្ពំ។

តទត្ថាយ វីរិយំ ករិសូតិ ទិព្ពចក្ខុញាណាភិនីហារវសេន វីរិយំ ឧស្សាហំ អកំសុ។ តេនាហ “ន តំ តេហី”តិអាទិ។ **សត្តរិ**ន្តិ ត-ការស្ស រ-ការាទេសំ កត្វា វុត្តំ, សត្តតិន្តិ អត្ថោ។ “សហស្ស”ន្តិ បន អនុវត្តតិ, សត្តតិយោគេន ពហុវចនំ។ តេនាហ “**ឯកេ សហស្សំ។ ឯកេ សត្តតិសហស្សានី**”តិ។

អនន្តន្តិ អន្តរហិតំ, តំ បន អតិវិយ មហន្តំ នាម ហោតីតិ អាហ “**វិបុល**”ន្តិ។

អវេក្ខិត្វាតិ ញាណចក្ខុនា វិសុំ វិសុំ អវេក្ខិត្វា “វវត្ថិត្វានា”តិបិ បឋន្តិ, សោ ឯវត្ថោ។ តំ អវេក្ខនំ និច្ឆយករណំ ហោតីតិ អាហ “**វវត្ថបេត្វា**”តិ។ បុព្ពេ វុត្តគាថាសុ តតិយគាថាយ បច្ឆិមទ្ធំ, ចតុត្ថគាថាយ បុរិមទ្ធញ្ច សន្ធាយាហ “**បុព្ពេ វុត្តគាថមេវា**”តិ។

វិជាននម្បិ ទស្សនំ ឯវាតិ អាហ “**បស្សថ ឱលោកេថា**”តិ។ វាចាយតបវត្តិតភាវតោ “អនុបជិបាជិយាវ កិត្តយិស្សាមី”តិ វទតិ។

៣៣៥. សត្ត សហស្សានិ សង្ខាយាតិ **សត្ត សហស្សា។ យក្ខាយេវា**តិ យក្ខជាតិកា ឯវ។ **អានុភាវសម្បន្នា**តិ មហេសក្ខា។ **ឥទ្ធិមន្តោ**តិ វា មហានុភាវា។ **ជុតិមន្តោ**តិ មហប្បភា។ **វណ្ណវន្តោ**តិ អតិក្កន្តវណ្ណា។ **យសស្សិនោ**តិ មហាបរិវារា ចេវ បត្ថដកិត្តិសទ្ទា ច។ **សមិតិ**-សទ្ទោ សមីបត្ថោតិ អធិប្បាយេនាហ “**ភិក្ខូនំ សន្តិក**”ន្តិ។

ហេមវតបព្ពតេតិ ហិមវតោ សមីបេ ឋិតបព្ពតេ។

ឯតេ សព្ពេបីតិ ឯតេ សត្តសហស្សា កាបិលវត្ថវា, ឆសហស្សា ហេមវតា, តិសហស្សា សាតាគិរាតិ យថាវុត្តា **សព្ពេបិ សោឡសសហស្សា។**

រាជគហនគរេតិ រាជគហនគរស្ស សមីបេ។ **តន្តិ** កុម្ភីរំ។

៣៣៦. កាមំ បាចីនទិសំ បសាសតិ, តថាបិ **ចតូសុបិ ទិសាសុ** សបរិវារទីបេសុ ចតូសុបិ មហាទីបេសុ **គន្ធព្ពានំ ជេដ្ឋកោ**, កថំ? **សព្ពេ តេ តស្ស វសេ វត្តន្តិ។ កុម្ភណ្ឌានំ អធិបតី**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

តស្សាបិ វិរូឡ្ហស្ស។ **តាទិសាយេវា**តិ ធតរដ្ឋស្ស បុត្តសទិសា ឯវ បុថុត្តតោ, នាមតោ, ពលតោ, ឥទ្ធិអាទិវិសេសតោ ច។

សព្ពសង្គាហិកវសេនាតិ ទសសហស្សិលោកធាតុយា បច្ចេកំ ចត្តារោ ចត្តារោ មហារាជានោតិ តេសំ សព្ពេសំ សង្គណ្ហនវសេន។ តេនាហ “**អយញ្ចេត្ថ**”តិអាទិ។

ចតុរោ ទិសាតិ ចតូសុ ទិសាសុ។ **ចតុរោ ទិសា ជលមានា** សមុជ្ជលន្តា ឱភាសេន្តា។ យទិ ឯវំ មហតិយា បរិសាយ អាគតានំ កថំ កាបិលវត្ថវេ វនេ ឋិតាតិ អាហ “**តេ បនា**”តិអាទិ។

៣៣៧. តេសំ មហារាជានំ ទាសាតិ យោជនា។ មាយាយ យុត្តា, តស្មា **មាយាវិនោ។** វញ្ចនំ ឯតេសុ អត្ថិ, វញ្ចនេ វា និយុត្តាតិ **វញ្ចនិកា។ កេរាដិយសាឋេយ្យេនា**តិ និហីនសឋេន កម្មេន។ មាយា ឯតេសំ អត្ថីតិ មាយា, តេ ច បរេសំ វញ្ចនត្ថំ យេន មាយាករណេន “**មាយា**”តិ វុត្តា, តំ ទស្សេន្តោ “**មាយាការកា**”តិ អាហ។

ឯត្តកា ទាសាតិ ឯត្តកា កុដេណ្ឌុអាទិកា និឃណ្ដុបរិយោសានា អដ្ឋមហារាជានំ ទាសា។

ទេវរាជានោតិ ទេវា ហុត្វា តំតំទេវកាយស្ស រាជានោ។ ចិត្តោ ច សេនោ ច ចិត្តសេនោ ចាតិ តយោ ឯតេ ទេវបុត្តា បាឡិយំ ឯកសេសនយេន វុត្តាតិ អាហ “**ចិត្តោ ចា**”តិអាទិ។

ភិក្ខុសង្ឃោ សមិតោ សន្និបតិតោ ឯត្ថាតិ **ភិក្ខុសង្ឃសមិតិ**, ឥមំ វនំ។

៣៣៨. **នាគសទហវាសិកា**តិ នាគសទហនិវាសិនោ។ តក្កោកោ កិរ នាគរាជា, ចិរកាលំ វសតោ តស្ស បរិសា មហតី បរម្បរាគតា អត្ថិ, តំ សន្ធាយាហ “**តច្ឆកនាគបរិសាយា**”តិ។

យមុនវាសិនោតិ យមុនាយំ វសនកនាគា។ **នាគវោហារេនា**តិ ហត្ថិនាគវោហារេន។

វុត្តប្បការេតិ កម្ពលស្សតរេ បបេត្វា ឥតរេ វុត្តប្បការនាគា។ **លោភាភិភូតា**តិ អាហារលោភេន អភិភូតា។ **ទិព្ពានុភាវតា**តិ ទិព្ពានុភាវតោ, ទិព្ពានុភាវហេតុ វា **ទិព្ពា។ “ចិត្រសុបណ្ណា”តិ នាមំ** វិចិត្រសុវណ្ណបត្តវន្តតាយ។

ឧបវ្ហយន្តាតិ ឧបេច្ច កថេន្តា។ កាកោឡូកអហិនកុលាទយោ វិយ អញ្ញមញ្ញំ ជាតិសមុទាគតវេរាបិ សមានា **មិត្តា វិយ...បេ.... ហដ្ឋតុដ្ឋចិត្តា** អញ្ញមញ្ញស្មិន្តិ អធិប្បាយោ។ **ពុទ្ធំយេវ តេ សរណំ គតា** “ពុទ្ធានុភាវេនេវ មយំ

អញ្ញមញ្ញស្មឹ មេត្តឹ បដិលភិម្ហា’’តិ។

៣៣៩. ភាគសោតិ មេថុនភាគសោ។ តេនាហ **‘‘សុជាយ អសុរកញ្ញាយ ការណា’’**តិ។

តេសូតិ អសុរេសុ។ **កាលកញ្ជា**តិ ឯវំ នាមា។ **មហាភិស្មា**តិ ភឹសនកមហាសរីរា។ **អភព្ពា**តិ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមិតុំ ន ភព្ពា អច្ឆន្ទិកត្តា តាទិសស្ស ឆន្ទស្សេវ អភាវតោ។

ពលិនោ មហាអសុរស្ស អព្ពតីតត្តា តស្ស បុត្តេ ឯវំ កិត្តេន្តោ ភគវា **‘‘សតញ្ច ពលិបុត្តាន’’**ន្តិ អាទិមាហ។ សោ កិរ សុខុមំ អត្តភាវំ មាបេត្វា ឧបគច្ឆិ។

៣៤០. កម្មំ កត្វាតិ បរិកម្មំ កត្វា។ **និព្ពត្តា**តិ ឧបចារជ្ឈានេន និព្ពត្តា។ អប្បនាឈានេន បន និព្ពត្តា ព្រហ្មានោ ហោន្តិ, តេ បរតោ វក្ខតិ ‘‘សុព្រហ្មា’’តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៣៤១), អយញ្ច កាមាវចរទេវតា វុច្ចតិ។ តេនេវាហ – **‘‘មេត្តាករុណាកាយិកាតិ មេត្តាឈានេ ច ករុណាឈានេ ច បរិកម្មំ កត្វា និព្ពត្តទេវា’’**តិ។ **មេត្តាឈានេ ករុណាឈានេ**តិ មេត្តាឈាននិមិត្តំ ករុណាឈាននិមិត្តំ, តទត្ថន្តិ អត្ថោ។

តេ អាបោទេវាទយោ យថាសកំ វគ្គវសេន ឋិតត្តា **ទសធា ឋិតា។** យាវ ករុណាកាយិកា ទស **ទេវកាយា។ នានត្តវណ្ណា**តិ នានាសភាវវណ្ណវន្តោ។

វេណ្ហុទេវតាតិ វេណ្ហុ នាម ទេវតា, ឯវំ **សហលិ ទេវតា។** អសមទេវតា, យមកទេវតាតិ ‘‘ទ្វេ អយនិយោ’’តិ វទន្តិ, តប្បមុខា ទ្វេ ទេវនិកាយាតិ។ **ចន្ទស្សូបនិសា ទេវា** ចន្ទស្ស ឧបនិស្សយតោ វត្តមានា តស្ស បុរតោ ច បច្ឆតោ ច បស្សតោ ច ធាវនកទេវា។ តេនាហ **‘‘ចន្ទនិស្សិតកា ទេវា’’**តិ។ **សូរិយស្សូបនិសា, នក្ខត្តនិស្សិតា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ កេវលំ វាតវាយនហេតភោ ទេវតា **វាតវលាហកា។** តថា កេវលំ អព្ភបដលសញ្ចរណហេតភោ **អព្ភវលាហកា។** ឧណ្ហប្បវត្តិហេតភោ **ឧណ្ហវលាហកា។** វស្សវលាហកា បន បជ្ជុន្នសទិសាតិ។ តេ ឥធ ន វុត្តា។ វសុទេវតា នាម ឯកោ ទេវនិកាយោ, តេសំ បុព្ពង្គមត្តា **វាសវោ,** សក្កោ។

ទសេតេតិ ឯតេ វេណ្ហុទេវតាទយោ វាសវបរិយោសានា ទស ទេវកាយា។

ឥមានីតិ ‘‘ជលមគ្គិ’’តិ ច ‘‘សិខារិវា’’តិ ច ឥមានិ **តេសំ នាមានិ។** កេចិ បន ម-ការោ បទសន្ធិករោ ‘‘ជលា’’តិ ច ‘‘អគ្គិ’’តិ ច ‘‘សិខារិវា’’តិ ច ឥមានិ តេសំ នាមានីតិ វទន្តិ។ **ឯតេ**តិ តេសុ ឯវំ ‘‘អរិដ្ឋកា, រោជា’’តិ ច វុត្តទេវេសុ ឯកច្ចេ,**ឧមាបុប្ផនិភាសិនោ** វណ្ណតោ ឧមាបុប្ផសទិសាតិ ឯវមត្ថោ គហេតព្ពោ, អញ្ញថា ឯកាទស ទេវកាយា សិយុំ។

ទសេតេតិ ឯតេ ទស សហភូទេវាទយោ វាសវនេសិបរិយោសានា ទស ទេវកាយា។ តេនេវ និកាយភេទវសេន ទសធាវ អាគតា។

‘‘សមានា’’តិអាទិ តេសំ ទេវានំ និកាយសមុទាយគតំ នាមំ។ ឯវំ សេសានម្បិ។

ទសេតេតិ ឯតេ សមានាទិកា មហាបារគបរិយោសានា ទស ទេវកាយា។ តេនេវ និកាយភេទេន ទសធា អាគតា។

សុក្កាទយោ តយោ ទេវកាយា។ **បាមោក្ខទេវា**តិ បមុខា បធានភូតា ទេវា។

ទិសាតិ ទិសាសុ។ **ទេវោ**តិ មេឃោ។ **ទសេតេ**តិ ឯតេ សុក្កាទយោ បជ្ជុន្នបរិយោសានា ទស ទេវកាយា, តេ ទេវនិកាយភេទេន **ទសធា អាគតា។**

ទសេតេតិ ឯតេ ខេមិយាទយោ បរនិម្មិតបរិយោសានា ទស ទេវកាយា, តេ ទេវនិកាយភេទេន **ទសធាវ អាគតា។** តត្ថ ‘‘ខេមិយា, កដ្ឋកាទយោ ច បញ្ចាបិ សទេវកាយា តាវតឹសកាយិកា’’តិ វទន្តិ។ **នាមន្វយេនា**តិ នាមានុគមេន ‘‘អាបោទេវតា’’តិអាទិនាមសភាគេន។ តេនេវាហ **‘‘នាមភាគេន នាមកោដ្ឋាសេនា’’**តិ។ **សព្ពា ទេវតា**តិ ទសសហស្សិលោកធាតូសុ សព្ពាបិ ទេវតា។ **និទ្ទិសតិ** តំតំនាមសភាគេន ឯកជ្ឈំ កត្វា។

បវុត្ថាតិ បវាសំ គតា វិយ អបេតាតិ អាហ “**វិគតា**”តិ។ បវុត្ថា វា បការតោ វុត្ថា វុសិតា, តេន ជាតិ វុសិតព្ពា អស្សាតិ **បវុដ្ឋជាតិ។ កាឡកភាវា** សំកិលេសធម្មា, សព្ពសោ តទភាវតោ **កាឡកភាវាតីតំ ទសពលំ។** លញ្ឆនាភាវេន វា **អសិតាតិគោ** កាឡកភាវាតីតាយ សិរិយា ចន្ទោ, តាទិសំ ចន្ទំ វិយ **សិរិយា វិរោចមានំ។**

៣៤១. ឯកោ ព្រហ្មាតិ សគាថកវគ្គេ (សំ. និ. ១.៩៨) អាគតោ សុព្រហ្មទេវបុត្តោ។ ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តិត្វា ហេដ្ឋិមេសុ បតិដ្ឋិតា **អរិយព្រហ្មានោ,** ន សុទ្ធាវាសព្រហ្មានោ។ **តិស្សមហាព្រហ្មា** បុថុជ្ជនោ, យោ អបរភាគេ មនុស្សេសុ និព្ពត្តិត្វា មោគ្គលិបុត្តតិស្សត្ថេរោ ជាតោ។

សហស្សំ ព្រហ្មលោកានន្តិ ព្រហ្មលោកោ ឯតេសន្តិ ព្រហ្មលោកា, ព្រហ្មានោ, តេសំ ព្រហ្មលោកានំ សហស្សំ សត្តលោកបរិយាយោ ចាយំ លោកសទ្ទោតិ អាហ “**មហាព្រហ្មានំ សហស្សំ អាគត**”ន្តិ។ អនន្តរគាថាយំ “អាគតា”តិ វុត្តបទមេវ អត្ថវសេន វទតិ។ **យត្ថា**តិ យស្មិំ ព្រហ្មសហស្សេ។ **អញ្ញេ ព្រហ្មេ**តិ តទញ្ញេ ព្រហ្មានោ។ **អភិភវិត្វា តិដ្ឋតិ** វណ្ណេន, យសសា អាយុនា ច។

ឥស្សរាតិ តេនេវ វសបវត្តនេន សេសព្រហ្មានំ អធិបតិនោ។

៣៤២. កាឡកធម្មសមន្នាគតោ **កាឡកស្ស** បាបិមស្ស **មារស្ស ពាលភាវំ បស្សថ,** យោ អត្តនោ អវិសយេ និរត្ថកំ បរក្កមិតុំ វាយមតិ។

វីតរាគភាវវហស្ស ធម្មស្សវនស្ស អន្តរាយករណេន អវីតរាគា រាគេន ពទ្ធា ឯវ នាម ហោន្តីតិ វុត្តំ “**រាគេន ពទ្ធំ ហោតូ**”តិ។

ភយានកំ សរញ្ច កត្វាតិ ភេរវំ មហន្តំ សទ្ទំ សមុដ្ឋបេត្វា។

ឥទានិ តំ សទ្ទំ ឧបមាយ ទស្សេន្តោ “**យថា**”តិ អាទិមាហ។ **កញ្ចី**តិ តស្មិំ សមាគមេ កញ្ចិ ទេវតំ, មានុសកំ វា អត្តនោ **វសេ វត្តេតុំ អសក្កោន្តោ អសយំវសេ** សយញ្ច ន អត្តនោ វសេ ឋិតោ។ តេនាហ “**អសយំវសី**”តិអាទិ។

៣៤៣. “**វីតរាគេហី**”តិ ទេសនាសីសមេតំ។ សព្ពាយបិ ហិ តត្ថ សមាគតបរិសាយ មារសេនា អបក្កន្តាវ។ **នេសំ លោមម្បិ ឥញ្ជយុំ** តេសំ លោមមត្តម្បិ ន ចាលេសុំ, កុតោ អន្តរាយករណំ។ ឥតិ យត្តកា តត្ថ វិសេសំ អធិគច្ឆិំសុ, តេសំ សព្ពេសម្បិ អន្តរាយាករណវសេន អត្ថោ វិភាវេតព្ពោ, វីតរាគគ្គហណេន វា សរាគវីតរាគ វិភាវិនោ ច តត្ថ សង្គហិតាតិ វេទិតព្ពំ។ **មារោ ឥមំ គាថំ អភាសិ** អច្ឆរិយព្ភុតចិត្តជាតោ។ កថញ្ហិ នាម តាវ ឃោរតរំ មហតី វិភីសកំ មយិ ករោន្តេបិ សព្ពេ បិមេ និព្ភិការា សមាហិតា ឯវ។ កស្មា? វិជិតាវិនោ ឥមេ ឧត្តម បុរិសាតិ។ តេនាហ “**សព្ពេ**”តិអាទិ។ យាទិសោ អរិយានំ ធម្មនិស្សិតោ បមោទោ, ន កទាចិ តាទិសោ អនរិយានំ ហោតីតិ “សាសនេ ភូតេហិ អរិយេហិ” ឥច្ចេតំ វុត្តំ។ វិ-សទ្ទេន វិនា កេវលោបិ សុត-សទ្ទោ វិខ្យាតត្ថវចនោ ហោតិ “សុតធម្មស្សា”តិអាទីសុ (មហាវ. ៥; ឧទា. ១១) វិឃាតិ អាហ “**ជនេ វិស្សុតា**”តិ។

ទូរេតិ ទូរេ បទេសេ។ ទហរស្ស អន្តរាយំ បរិហរន្តី “**ន សក្កា ភន្តេ សកលំ កាយំ ទស្សេតុ**”ន្តិ អវោចាតិ។

មហាសមយសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៨. សក្កបញ្ហសុត្តវណ្ណនា

និទានវណ្ណនា

៣៤៤. អម្ពសណ្ឌានំ អទូរភវត្តា ឯកោបិ សោ ព្រាហ្មណគាមោ “**អម្ពសណ្ឌា**”**ត្វេវ** ពហុវចនវសេន **វុច្ចតិ,** យថា “វរណា នគរ”ន្តិ។ វេទិ ឯវ វេទិកោ, វេទិកោ ឯវ វេទិយោ ក-ការស្ស យ-ការំ កត្វា, តស្មិំ **វេទិយកេ។** តេនាហ “**មណិវេទិកាសទិសេនា**”តិអាទិ, ឥន្ទនីលាទិមណិមយវេទិកាសទិសេនាតិ អត្ថោ។ **បុព្ពេបីតិ** លេណករណតោ បុព្ពេ, គុហារូបេន ឋិតា, ទ្វារេ ឥន្ទសាលរុក្ខវតី ច, តស្មា “ឥន្ទសាលគុហា”តិ វុត្តា បុរិមវោហារេន។

ឧស្សុក្កំ វុច្ចតិ អភិរុចិ, តំ បន ពុទ្ធទស្សនកាមតាវសេន, តថា ឧស្សាហនវសេន ច បវត្តិយា “**ធម្មិកោ ឧស្សាហោ**”តិ វុត្តំ។ **សក្កេន សទិសោ...បេ.... នត្ថី**តិ។ យថាហ “អប្បមាទេន មឃវា, ទេវានំ សេដ្ឋតំ គតោ”តិ (ធ. ប. ៣០)។ **បរិត្តកេនា**តិ អបរាបរំ ពហុំ បុញ្ញកម្មំ អកត្វា អប្បមត្តកេនេវ **បុញ្ញកម្មេន។**

សក្កោបិ កាមំ មហាបុញ្ញកតភីរុត្តានោ ហោតិ, សាតិសយាយ បន ទិព្ពសម្បត្តិយា វិយោគហេតុកេន សោកេន ទិគុណិតេន មរណភយេន សំតជ្ជិតោ ជាតោ។ តេនាហ “**សក្កោ បន មរណភយាភិភូតោ អហោសី**”តិ។

ទិព្ពចក្ខុនា ទេវតានំ ទស្សនំ នាម បដិវិជ្ឈនសទិសន្តិ អាហ “**បដិវិជ្ឈី**”តិ។ **បាដិយេក្កោ វោហារោ**តិ អាវេណិកោ បិយសមុទាហារោ។ មរិសនិយសម្បត្តិកាតិ **មារិសា។** តេសញ្ហិ សម្បត្តិយោ មហានុភាវតាយ សហន្តិ ឧបដ្ឋហន្តិ, អញ្ញេ អយោនិសោមនសិការតាយ ចេវ អប្បហុកាយ ច ន សហន្តិយេវ, សា បន នេសំ មរិសនិយសម្បត្តិកតា ទុក្ខវិរហិតាយាតិ វុត្តំ “**និទ្ទុក្ខាតិបិ វុត្តំ ហោតី**”តិ។ **ឯកកោ វា**តិ ទេវបរិសាយ វិនា អាគតត្តា វុត្តំ, មាតលិអាទយោ បន តាទិសា សហាយា តទាបិ អហេសុំយេវ។ តថា ហិ វក្ខតិ “អបិ ចាយំ អាយស្មតោ ចក្កនេមិសទ្ទេន តម្ហា សមាធិម្ហា វុដ្ឋិតោ”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៥២)។ **ឱកាសំ នាកាសិ** សក្កស្ស ញាណបរិបាកំ អាគមេន្តោ, អញ្ញេសញ្ច ពហូនំ ទេវានំ ធម្មាភិសមយំ ឧបបរិក្ខមានោ។ **សោ**តិ សក្កោ។

ឯវន្តិ វចនសម្បដិច្ឆនេ និបាតោតិ អាហ “**ឯវំ ហោតូ**”តិអាទិ។ **ភទ្ទំតវា**តិ បន សក្កំ ឧទ្ទិស្ស នេសំ អាសិវាទោ។

៣៤៥. **វល្លភោ...បេ.... ធម្មំ សុណាតី**តិ អយមត្ថោ គោវិន្ទសុត្តាទីហិ (ទី. និ. ២.២៩៤) ទីបេតព្ពោ។ **ឥមិនា កតោកាសេ**តិ ឥមិនា បញ្ចសិខេន កតោកាសេ ភគវតិ។

អនុចរិយន្តិ អនុចរណភាវំ, តំ បនស្ស អនុចរណំ នាម សទ្ធឹ គមនមេវាតិ អាហ “**សហចរណំ ឯកតោ គមន**”ន្តិ។

សោវណ្ណមយន្តិ សុវណ្ណមយំ។ **បោក្ខរ**ន្តិ វីណាយ ទោណិមាហ។ **ទណ្ឌោ**តិ វីណទណ្ឌោ។ **វេឋកា**តិ តន្តីនំ ពន្ធនាយ ចេវ ឧប្បីឡនាយ ច ធមេតព្ពា វេឋកា។ **បត្តក**ន្តិ បោក្ខរំ។ **សមបញ្ញាសមុច្ឆនា មុច្ឆេត្វា**តិ យថា សមបញ្ញាសមុច្ឆនា កមតោ តត្ថ សំមុច្ឆនំ កាតុំ សក្កា, ឯវំ តំ សជ្ជេត្វាតិ អត្ថោ។ “សមបញ្ញាសមុច្ឆនា សំមុច្ឆេត្វា”តិ ច ឥទំ ទេវលោកេ និយតំ វីណាវាទនវិធី សន្ធាយ វុត្តំ។ មនុស្សលោកេ បន ឯកវីសតិ មុច្ឆនា។ តេនេវាហ **វីណោបមសុត្តវណ្ណនាយំ –**

> “សត្ត សរា តយោ គាមា, មុច្ឆនា ឯកវីសតិ;
> តានា ចេកូនបញ្ញាស, ឥច្ចេតេ សរមណ្ឌលា”តិ។ (អ. និ. អដ្ឋ. ៣.៥៥; សារត្ថ. ដី. ៣.២៤៣);

តត្ថ ឆជ្ជោ, ឧសភោ, គន្ធារោ, មជ្ឈិមោ, បញ្ចមោ, ធេវតោ, និសាទោតិ ឯតេ **សត្ត សរា។** ឆជ្ជគាមោ, មជ្ឈិមគាមោ, សាធារណគាមោតិ **តយោ គាមា,** សរសមូហាតិ អត្ថោ។ មនុស្សលោកេ វាទនវិធិនា ឯកេកស្សេវ ច សរស្ស វសេន តយោ តយោ មុច្ឆនា កត្វា **ឯកវីសតិ មុច្ឆនា។** ឯកេកស្សេវ ច សរស្ស សត្ត សត្ត តានភេទា, យតោ សរស្ស មន្ទតរវវត្តានំ ហោតិ, តេ **ឯកូនបញ្ញាស តានវិសេសា**តិ, តិស្សោ ទុវេ ចតស្សោ, ចតស្សោ តិស្សោ ទុវេ ចតស្សោតិ **ទ្វាវីសតិ សុតិ**ភេទា ឥច្ឆិតា, អយំ បន ឯកេកស្ស សរស្ស វសេន សត្ត សត្ត មុច្ឆនា, អន្តរសរស្ស

ច ឯកាតិ សមបញ្ញាសាយ មុច្ឆនានំ យោគ្យភាវេន វីណំ វជ្ជេសិ។ តេន វុត្តំ “សមបញ្ញាស មុច្ឆនា សំមុច្ឆេត្វា”តិ។ សេសទេវេ ជានាបេន្តោ សក្កស្ស គមនកាលន្តិ យោជនា។

៣៤៦. **អតិវិវា**តិ វ-ការោ បទសន្ធិករោ, អតីវ អតិវិយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បកតិ ...បេ.... អគមាសិ** មរណភយសំតជ្ជិតត្តា តរមានរូបោ។ តេនេវាហ “**ននុ ចា**”តិអាទិ។

៣៤៧. ពុទ្ធា នាម មហាការុណិកា, សទេវកស្ស លោកស្ស ហិតសុខត្ថាយ ឯវ ឧប្បន្នា, តេ កថំ អត្តិកេហិ ទុរុបសង្កមាតិ អាហ “**អហំ សរាគោ**”តិអាទិ។ **តទនន្តរំ បដិសល្លីនា**តិ យេន អន្តរេន យេន ខណេន ឧបសង្កមេយ្យ, តទនន្តរំ បដិសល្លីនា ឈានំ សមាបន្នា។ តទនន្តរ-សទ្ទោ វា “ឯតរហិ”តិ ឥមិនា សមានត្ថោតិ អាហ “**សម្បតិ បដិសល្លីនា វា**”តិ។

បញ្ចសិខគីតគាថាវណ្ណនា

៣៤៨. **សាវេសី**តិ យថាធិប្បេតមុច្ឆនំ បដ្ឋបេត្វា វីណំ វាទេន្តោ តំតំឋានុប្បត្តិយា បាកដីភូតមន្ទតារវត្ថុំ ទស្សេន្តោ សុមធុរកោមលមធុបានមត្តមធុការវិរុតាបហាសិនិលក្ខណោ បសន្នភានី សមរវំ គន្តិស្សរំ សាវេសិ។

“សក្យបុត្តោវ ឈានេន, ឯកោទិ និបកោ សតោ;
អមតំ មុនិ ជិគីសានោ...។

យថាបិ មុនិ នន្ទេយ្យ, បត្វា សម្ពោធិ ឧត្តម”ន្តិ។ (ទី. និ. ២.៣៤៨);

ច ឯវំ **ពុទ្ធូបសញ្ហិតា**។ ពុទ្ធូបសញ្ហិតា បន ពុទ្ធានំ ធម្មសរីរំ អារព្ភ និស្សយំ កត្វា បវត្តិតាតិ អាហ “ធម្មោ អរហតាំ ឥវា”តិ។ ធម្មូបសញ្ហិតា, អរហត្តូបសញ្ហិតា ច វេទិតព្ពា។

សូរិយសមានសរិរាតិ សូរិយសមានប្បភាសរីរា។ តេនាហ “**តស្សា កិរា**”តិអាទិ។ យស្មា តិម្ពរុនោ គន្ធព្ពទេវរាជស្ស សូរិយវច្ឆ សា អង្កេ ជាតា, តស្មា អាហ “**យំ តិម្ពរុំ ទេវរាជានំ និស្សាយ ត្វំ ជាតា**”តិ។ កល្យាណង្គតាយ “**កល្យាណី**”តិ វុត្តាតិ អាហ “**សព្ពង្គសោភនា**”តិ។

រាគាវេសវសេន បុព្ពេ វុត្តា គាថា ឥទានិបិ **តមេវ អារព្ភ** បុរតោ ឋិតំ វិយ **អាលបន្តោ វទតិ។**

ថនុទរន្តិ បយោធរញ្ច ឧទរញ្ច អធិប្បេតន្តិ អាហ “**ថនវេមជ្ឈំ ឧទរញ្ចា**”តិ។

កិញ្ចិ ការណន្តិ កិញ្ចិ បីឡំ។

បកតី ជហិត្វា ឋិតំ អភិរត្តភាវេន។

វាមូរូតិ រុចិរឩរូ។ តេនាហ “**វាមាកាវេនា**”តិអាទិ។ វាមវិកសិតរុចិរសុន្ទរាភិរូបចារុសទ្ទា ហិ ឯកត្ថា ទដ្ឋព្ពា។ **ន តិខិណ**ន្តិ ន តិក្ខំ ន លូខំ ន កក្ខឡំ។ **មន្ទ**ន្តិ មុទុ សិនិទ្ធំ។

អនេកភាវោតិ អនេកសភាវោ, សោ បន ពហុវិធោ នាម ហោតីតិ អាហ “**អនេកវិធោ ជាតោ**”តិ។ **អនេកភាគោ**តិ អនេកកោដ្ឋាសោ។

តយា សទ្ធី វិបច្ចតន្តិ តយា សហិតំយេវ មេ តំ កម្មំ វិបច្ចតុ, តយា សហេវ តស្ស កម្មស្ស ផលំ អនុភវេយ្យន្តិ អធិប្បាយោ។ **តយា សទ្ធិមេវា**តិ យថា ចក្កវត្តិសំវត្តនិយកម្មំ តស្ស និស្សន្ទផលភូតេន ឥត្ថិរតនេន សទ្ធឹយេវ វិបាកំ ទេតិ, ឯវំ តំ មេ កម្មំ តយា សទ្ធឹយេវ មយ្ហំ វិបាកំ ទេតុ។

ឯកោទីតិ ឯកោទិភាវំ គតោ, សមាហិតោតិ អត្ថោ។ **ជិគីសានោ**តិ ជិគីសមានោ ហោតិ។ តថាភូតោវ ជិគីសតិ នាមាតិ តថា បឋមវិកប្បោ វុត្តោ។ ទុតិយវិកប្បេ បន “វិចរតី”តិ កិរិយាបទំ អាហរិត្វា អត្ថោ វុត្តោ។

នន្ទេយ្យន្តិ សមាគមំ បត្ថេន្តោ វទតិ អតិសស្សិរិករូបសោភាយ។

៣៤៩. **សំសន្ទតី**តិ សមេតិ, យាយ មុច្ឆនាយ, យេន ច អាការេន តន្តិស្សរោ បវត្តោ, តំ មុច្ឆនំ អនតិវត្តេន្តោ, តេនេវ ច អាការេន គីតស្សរោបិ បវត្តោតិ អត្ថោ។ យេន អជ្ឈាសយេន ភគវា បញ្ចសិខស្ស គន្ធព្វេ វណ្ណំ កថេសិ, យទត្ថញ្ច កថេសិ, តំ សព្វំ វិភាវេតុំ “**កស្មា**”តិអាទិមាហ។ **នត្ថិ** ពោធិមូលេ ឯវ សមុច្ឆិន្នត្តា។ **ឧបេក្ខកោ ភគវា** អនុបលិត្តភាវតោ។ **សុវិមុត្តចិត្តោ ភគវា** ឆន្ទរាគតោ, សព្វស្មា ច កិលេសា។ យទិ ឯវំ កស្មា បញ្ចសិខស្ស គន្ធព្វេ វណ្ណំ កថេសីតិ អាហ “**សចេ បនា**”តិអាទិ។

គន្ថិតាតិ សន្ទហិតា, តា បន និរន្តរំ កថិយមានា រាសិកតា វិយ ហោន្តីតិ អាហ “**បិណ្ឌិតា**”តិ។ **វោហារវចនន្តិ** ភគវតោ, ភិក្ខូនញ្ច បុរតោ វត្តព្វំ ឧបចារវចនំ។

ឧបនច្ចន្តិយាតិ ឧបគន្ត្វា នច្ចន្តិយា។

សក្កូបសង្កមនវណ្ណនា

៣៥០. “កទា សំយូឡ្ហា”តិអាទីនិ វទន្តោ **បដិសម្មោទតិ។ វិប្បការម្បិ ទស្សេយ្យា**តិ អជ្ឈុបេក្ខនា អធិវាសនាកាភិនយវសេន នច្ចម្បិ ទស្សេយ្យ។

៣៥១. “អភិវទិតោ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ”តិអាទីនំ “តេន ខោ បន សមយេនា”តិអាទីនំ (បារា. ១៦, ២៤) វិយ សង្គីតិការវចនភាវេ សំសយោ នត្ថិ, “ឯវញ្ច បន តថាគតា”តិ ឥទំ បន សិយា សំសយោតិ “ធម្មសង្គាហកត្ថេរេហិ ឋបិតវចន”ន្តិ វត្វា ឥតរស្សាបិ តថាភាវំ ទស្សេតុំ “**សព្វមេត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **វុឌ្ឍិវចនេន វុត្តោ**តិ “សុខី ហោតុ បញ្ចសិខ សក្កោ ទេវានំ ឥន្ទោ”តិ អាសីសវាទំ វុត្តោ។ “ភគវតោ បាទេ សិរសា វន្ទតី”តិ វទន្តោ អភិវាទេតិ នាម “សុខី ហោតូ”តិ អាសីសវាទស្ស វទាបនតោ។ តថា បន អាសីសវាទំ វទន្តោ អភិវទតិ នាម សព្វកាលំ តថេវ តិដ្ឋនតោ។

ឧរុំ វេបុល្លំ ទស្សេតិ ទក្ខតីតិ **ឧរុន្ទា** វិភត្តិអលោបេន។ **វិវដា** អង្គណដ្ឋានំ។ **យោ បកតិយា គុហាយំ អន្ធការោ, សោ អន្តរហិតោ**តិ យោ តស្សំ គុហាយំ សត្ថុ សមន្តតោ អសីតិហត្ថតោ អយំ បាកតិកោ អន្ធការោ, សោ ទេវានំ វត្ថាភរណសរីរោភាសេហិ អន្តរហិតោ, អាលោកោ សម្បជ្ជិ។ អសីតិហត្ថេ បន ពុទ្ធាលោកេនេវ អន្ធការោ អន្តរហិតោ, ន ច សមត្ថោ ទេវានំ ឱភាសោ ពុទ្ធានំ អភិភវិតុំ។

៣៥២. **ចិរប្បដិកាហ**ន្តិ ចិរប្បភុតិកោ អហំ។ **អជ្ឈករណំ នាម នត្ថិ** អវិវាទាធិករណដ្ឋានេ និព្វត្តត្តា។ **កីឡាទីនិបី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ធម្មស្សវនាទី សង្គណ្ហាតិ។

សលឡមយគន្ធកុដិយន្តិ សលឡរុក្ខេហិ រញ្ញោ បសេនទិនា ការិតគន្ធកុដិយំ។ **តេនស្សា**តិ តេន ផលទ្វយាធិគមេន បហីនឱឡារិកកាមរាគតាយ **អស្សា** ភូជតិយា **ទេវលោកេ អភិរតិយេវ នត្ថិ។ ចក្កនេមិសទ្ទេន តម្ហា សមាធិម្ហា វុដ្ឋិតោ**តិ ឯត្ថ អធិប្បាយំ អជានន្តា “អារម្មណស្ស អធិមត្តតាយ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋានំ ជាត”ន្តិ មញ្ញេយ្យុន្តិ តំ បដិក្ខិបន្តោ “**សមាបន្នោ សទ្ទំ សុណាតីតិ នោ វត មេ វត្តព្វេ**”តិ អាហ។ សតិ ច អារម្មណសង្ឃដ្ដនាយំ គហណេនបិ ភវិតព្វន្តិ អធិប្បាយេន “សុណាតី”តិ វុត្តំ, ឥតរោ “បឋមំ ឈានំ សមាបន្នស្ស សទ្ទោ កណ្ដកោ”តិ វចនមត្តំ និស្សាយ សព្វស្សាបិ ឈានស្ស សទ្ទោ កណ្ដកោតិ អធិប្បាយេន បដិក្ខេបំ អសហន្តោ “**ននុ ភគវា…បេ…. ភណតី**”តិ ឥមមេវ សុត្តបទំ ឧទ្ធរិ។ តត្ថ យថា ទោសទស្សនបដិបក្ខភាវនាវសេន បដិឃសញ្ញានំ សុប្បហីនត្តា មហតាបិ សទ្ទេន អរូបសមាបត្តិតោ ន វុដ្ឋានំ, ឯវំ “ឧប្បាទោ ភយំ, អនុប្បាទោ ខេម”ន្តិអាទិនា សម្មទេវ ទោសទស្សនបដិបក្ខភាវនាវសេន សព្វាសម្បិ លោកិយសញ្ញានំ អគ្គមគ្គេន សមតិក្កន្តត្តា អារម្មណាធិគមតាយ ន កទាចិ ផលសមាបត្តិតោ វុដ្ឋានំ ហោតីតិ។ តថា បន ន សុប្បហីនត្តា បដិឃសញ្ញានំ សព្វរូបសមាបត្តិតោ វុដ្ឋានំ ហោតិ, បឋមជ្ឈានំ បន អប្បកម្បិ សទ្ទំ ន សហតីតិ តំសមាបន្នស្ស “សទ្ទោ កណ្ដកោ”តិ វុត្តំ។ យទិ បន បដិឃសញ្ញានំ វិក្ខម្ភិតត្តា មហតាបិ សទ្ទេន អរូបសមាបត្តិតោ ន វុដ្ឋានំ ហោតិ, បគេវ មគ្គផលសមាបត្តិតោ។ តេនាហ “**ចក្កនេមិសទ្ទេនា**”តិអាទិ។ **ចក្កនេមិសទ្ទេនា**តិ ច នយិទំ ករណវចនំ ហេតុម្ហិ, ករណេ វា អថ ខោ សហយោគេ។ ឥមមេវ ហិ អត្ថំ ទស្សេតុំ “**ភគវា បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។

គោបកវត្ថុវណ្ណនា

៣៥៣. **បរិបូរការិនី**តិ បរិបុណ្ណានិ, បរិសុទ្ធានិ ច កត្វា រក្ខិតវតី។ “**ឥត្ថិត្ត**”ន្តិអាទិ តត្ថ វិរជ្ជនាការទស្សនំ។ **ធិត្ថិភាវ**ន្តិ ឥត្ថិភាវស្ស ធិក្ការោ ហេតូតិ អត្ថោ។ **អល**ន្តិ បដិក្ខេបវចនំ, បយោជនំ នត្ថីតិ អត្ថោ។ **វិរាជេតី**តិ

ជិគុច្ឆតិ។ **ឯតា សម្បត្តិយោ**តិ ចក្កវត្តិសិរិអាទិកា ឯតា យថាវុត្តសម្បត្តិយោ។ **តស្មា** បុព្ពបរិចយេន ឧបដ្ឋិត**និកន្តិវសេន។ ឧបដ្ឋានសាល**ន្តិ សុធម្មទេវសភំ។

សោតិ គោបកទេវបុត្តោ។ **វដ្ដេត្វា វដ្ដេត្វា**តិ តោមរាទី វត្តេន្តេន វិយ ចោទនវចនំ បរិវដ្ដេត្វា បរិវដ្ដេត្វា។ **គាឡ្ហំ វិជ្ឈិតព្ពា**តិ គាឡ្ហតរំ ឃដ្ដេតព្ពា។

កុតោ មុខាតិ កុតោ បវត្តញាណមុខា។ តេនាហ “**អញ្ញវិហិតកា**”តិ។ **កតបុញ្ញោ**តិ សម្មា កតបុញ្ញោ ធម្មេ។

ទាយោតិ លាភោ។ សោ ហិ ទីយតិ តេហិ ទាតព្ពត្តា ទាយោ, យេសំ ទីយតិ, តេហិ លទ្ធត្តា លាភោតិ ច វុច្ចតិ។ **សង្ឃារេ...បេ.... បតិដ្ឋហីសុ** កតាធិការត្តា។ **តត្ថ** តាវតឹសភវនេ **ឋិតានំយេវ និព្ពត្តោ** យថា សក្កស្ស ឥន្ទសាលគុហាយំ ឋិតស្សេវ សក្កត្តភាវោ។

និកន្តិ តស្មឹ គន្ធព្ពកាយេ អាលយំ សមុច្ឆិន្ទិតុំ ន សក្កោន្តោ។

៣៥៤. អត្តនាវ វេទិតព្ពោតិ អត្តនាវ អធិគន្ត្វា វេទិតព្ពោ, ន បរប្បច្ចយិកេន។ **តុម្ហេហិ វុច្ចមានានី**តិ កេវលំ តុម្ហេហិ វុច្ចមានានិ។

វិយាយាមាតិ វិស្សដ្ឋំ វីរិយំ សន្តានេ បវត្តេម។ **បកតិយា**តិ រូបាវចរភាវេន, “អនុស្សរ”ន្តិ វា បាឋោ។

កាមរាគោ ឯវ “ឆន្ទោ រាគោ ឆន្ទរាគោ”តិអាទិ បវត្តិភេទេន សំយោជនដ្ឋេន “**កាមរាគសំយោជនានី**”តិ, យោគក្ខនាទិបវត្តិអាការភេទេន “**កាមពន្ធនានី**”តិ ច វុត្តោ។ **បាបិមយោគានី**តិ ឯត្ថ បន សេសយោគក្ខនានម្បិ វសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ទុវិធានន្តិ វត្ថុកាមកិលេសកាមវសេន ទុវិធានំ។

“ឯត្ថ កឹ, តត្ថ កិ”ន្តិ ច បទទ្វយេ **កិ**ន្តិ និបាតមត្តំ។ **ចាតុទ្ទិសភាវេ**តិ តេសំ ពុទ្ធាទីនំ តិណ្ណំ រតនានំ ចតុទ្ទិសយោគ្យភាវេ អប្បដិហតភាវេ។ ពុទ្ធរតនញ្ហិ មហាការុណិកតាយ, អនាវរណញាណតាយ, បរមសន្តុដ្ឋតាយ ច ចាតុទ្ទិសំ, ធម្មរតនំ ស្វាក្ខាតតាយ, សង្ឃរតនំ សុប្បដិបន្នតាយ។ តេនាហ “**សព្ពទិសាសុ អសជ្ជមានោ**”តិ។

មជ្ឈិមស្ស បឋមជ្ឈានស្ស អធិគតត្តា តាវទេវ **កាយំ ព្រហ្មបុរោហិតំ អធិគន្ត្វា** តាវទេវ បុរិមំ ឈានសតឹ បដិលភិត្វា តំ ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា ឱរម្ភាគិយសំយោជនសមុច្ឆិន្ទនេន **មគ្គផលវិសេសំ** អនាគាមិផលសង្ខាតំ វិសេសំ **អជ្ឈគំសុ** អធិគច្ឆឹសុ។ កេចិ បន “កាមាវចរត្តភាវេនេ មគ្គផលានិ អធិគច្ឆឹសូតិ អធិប្បាយេន បញ្ចមស្ស ឈានស្ស អនធិគតត្តា សុទ្ធាវាសេសុ ន ឧប្បជ្ជឹសុ, បឋមជ្ឈានលាភិតាយ បន ព្រហ្មបុរោហិតេសុ និព្ពត្តឹសូ”តិ វទន្តិ។

មឃមាណវវត្ថុវណ្ណនា

៣៥៥. វិសុទ្ធោតិ វិសុទ្ធអជ្ឈាសយោ, ឧបនិស្សយសម្បន្នោតិ អធិប្បាយោ។ **គាមកម្មករណដ្ឋាន**ន្តិ គាមិកានំ ឧបដ្ឋានដ្ឋានំ វទតិ។ **តាវតកេនេវា**តិ អត្តនា សោធិតដ្ឋានេវ អញ្ញស្ស អាគន្ត្វា អវដ្ឋានេនេវ។ **សតឹ បដិលភិត្វា**តិ “អហោ មយា កតកម្មំ សផលំ ជាត”ន្តិ យោនិសោ ចិត្តំ ឧប្បាទេត្វា។

បាសាណោតិ មគ្គមជ្ឈេ ឧច្ចតរភាវេន ឋិតបាសាណោ។ **ឧច្ចាលេត្វា**តិ ឧទ្ធរិត្វា។ **ឯតស្ស សគ្គស្ស គមនមគ្គ**ន្តិ ឯតស្ស ចន្ទាទីនំ ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតស្ស សគ្គស្ស គមនមគ្គំ បុញ្ញកម្មំ។

សុគតិវសេន លទ្ធព្ពំ, កហាបណញ្ចាតិ **កហាបណំ,** ទណ្ឌវសេន លទ្ធព្ពំ ពលិ **ទណ្ឌពលិ។ គហបតិកា កី ករិស្សន្តី**តិ គហបតិកា នាម អដវិកា វិយ វិសមនិស្សិតា, តេ ន កញ្ចិ អនត្ថំ ករិស្សន្តិ, ឯវំ **តយា ជានមានេន កស្មា មយ្ហំ ន កថិត**ន្តិ យទិបិ បុព្ពេ ន កថិតំ, ឯតរហិ បន ភយេន កថិតំ, **មា មយ្ហំ ទោសំ ករេយ្យាថ,** អារោចិតកាលតោ បដ្ឋាយ ន មយ្ហំ ទោសោតិ វទតិ។

និពទ្ធន្តិ ឯកន្តិកំ។

បិសុណេសីតិ បិសុណកម្មមកាសិ, តុម្ហាកំ អន្តរេ មយ្ហំ បេសុញ្ញំ ឧបសំហរតីតិ អត្ថោ។ បុន អហរណីយំ ព្រាហ្មទេយ្យំ **កត្វា។ មយ្ហម្បីតិ** មយ្ហម្បិ អត្ថាយ មំ ឧទ្ទិស្ស **បុញ្ញកម្មំ ករោថ។** នីលុប្បលំ នាម រិកសមានំ ឧទកតោ ឧគ្គន្ត្វារ រិកសតិ, ឯវំ អហុត្វា **អន្តោឧទកេ បុប្ផិតំ នីលុប្បលំ វិយ។** អម្ហាកំ បនិទំ បុញ្ញកម្មំ ភវន្តរូប បត្តិយា វិនា ឥមស្មីយេវ អត្តភាវេ វិបាកំ ទេតីតិ យោជនា។ **ចិន្តាមត្តកម្បីតិ** ទោមនស្សវសេន ចិន្តាមត្តកម្បិ។

បគេវាតិ កាលស្សេវ, អតិវិយ បាតោតិ អត្ថោ។ **កណ្ណិកូបគន្តិ** កណ្ណិកយោគ្យំ។ **តច្ឆេត្វា មដ្ឋំ កត្វា** កណ្ណិកាយ កត្តព្ពំ សព្ពំ និដ្ឋបេត្វា។ តថា ហិ សា វត្ថេន វេឋេត្វា ឋបិតា។

ចយពន្ធនំ សាលាយ អធិដ្ឋានសជ្ជនំ។ **កណ្ណិកមញ្ចពន្ធនំ** កណ្ណិការោហនកាលេ អារុហិត្វា អវដ្ឋាន អដ្ដករណំ។

យស្ស អត្ថតេ ផលកេ យស្ស ផលកេ អត្ថតេតិ យោជនា។

អវិទូរេតិ សាលាយ, កោវិឡាររុក្ខស្ស ច អវិទូរេ។ **សព្ពជេដ្ឋិកាតិ** សព្ពាសំ តស្ស ភរិយានំ ជេដ្ឋិកា សុជាតា។

តស្សេវាតិ សក្កស្សេវ។ **សន្តិកេតិ** សមីបេ សន្តិកាវចរា ហុត្វា និព្ពត្តា។ ធជេន សទ្ធឹ សហស្សយោជនិកោ **បាសាទោ។**

កក្កដកវិជ្ជនសូលសទិសន្តិ កក្កដកេ គណ្ហិតុំ តស្ស ពិលបរិយន្តស្ស វិជ្ឈនសូចិសទិសំ។

មច្ឆរូបេនាតិ មតមច្ឆរូបេន។ **ឱសរតីតិ** បិលវន្តោ គច្ឆតិ។ **តស្សាបិ** ពកសកុណិកាយ **បញ្ច វស្សសតានិ អាយុ អហោសិ** ទេវនេរយិកានំ វិយ មនុស្សបេតតិរច្ឆានានំ អាយុនោ អបរិច្ឆិន្នត្តា។

ឧក្កុដ្ឋិមកាសីតិ ឧច្ចាសទ្ទមកាសិ។

បុព្ពសន្និវាសេនាតិ បុរិមជាតីសុ ចិរសន្និវាសេន។ ឯវញ្ហិ ឯកច្ចានំ ទិដ្ឋមត្តេនបិ សិនេហោ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ ភគវា –

> “បុព្ពេវ សន្និវាសេន, បច្ចុប្បន្នហិតេន វា;
> ឯវំ តំ ជាយតេ បេមំ, ឧប្បលំវ យថោទកេ”តិ។ (ជា. ១.២.១៧៤);

អវសេសេសូតិ អសុរេ, សក្កំ ឋបេត្វា ទ្វីសុ ទេវលោកេសុ ទេវេវ សន្ធាយ វទតិ។

អត្ថនិស្សិតន្តិ អត្ថនោ, បរេសញ្ច អត្ថមេវ ហិតមេវ និស្សិតំ, តំ បន ហិតំ សុខស្ស និទានន្តិ អាហ “**ការណនិស្សិត**”ន្តិ។

បញ្ហវេយ្យាករណវណ្ណនា

៣៥៧. កឹសំយោជនាតិ កីទិសសំយោជនា។ សត្តេ អនត្ថេ សំយោជេន្តិ ពន្ធន្តីតិ **សំយោជនានីតិ** អាហ “**កឹ ពន្ធនា, កេន ពន្ធនេន ពន្ធា**”តិ។ **បុថុកាយាតិ** ពហូ សត្តកាយាតិ អាហ “**ពហូ ជនា**”តិ។ វេរំ វុច្ចតិ ទោសោតិ អាហ “**អវេរាតិ អប្បដិឃា**”តិ។ អាវុធេន សរីរេ ទណ្ឌោ **អាវុធទណ្ឌោ,** ធនស្ស ទាបនត្ថេន ទណ្ឌោ **ធនទណ្ឌោ,** តទុភយាករណេន តតោ វិនិមុត្តោ **អទណ្ឌោ,** សម្បត្តិហរណតោ, សហ អនត្ថុប្បត្តិតោ ច សបត្តោ, បដិសត្តូតិ អាហ “**អសបត្តាតិ អបច្ចត្ថិកា**”តិ។ **ព្យាបជ្ជំ** វុច្ចតិ ចិត្តទុក្ខំ, តព្ពិរហិតា **អព្យាបជ្ជាតិ** អាហ “**វិគតទោមនស្សា**”តិ។ បុព្ពេ “អវេរា”តិ បទេន សម្ពន្ធាឃាតកាភាវោ វុត្តោ។ តេនាហ “អប្បដិឃា”តិ។ “**អវេរិនោ**”តិ បន ឥមិនាបិ កោបមត្តស្សបិ អនុប្បាទនំ។ តេនាហ “**កត្ថចិ កោបំ ន ឧប្បាទេត្វា**”តិ។ “វិហរេមូ”តិ ច បទំ បុរិមបទេហិបិ យោជេតព្ពំ “អវេរា វិហរេមូ”តិអាទិនា។ អយញ្ច អវេរាទិភាវោ សំវិភាគេន បាកដោ ហោតីតិ ទស្សេតុំ “**អច្ឆរាយា**”តិ អាទី វត្វា “**ឥតិ ចេ នេសំ ហោតី**”តិ វុត្តំ។ ចិត្តុប្បត្តិ ទឡ្ហតរាបិ ហុត្វា បវត្តតីតិ ទស្សេតុំ “**ទានំ ទត្វា, បូជំ កត្វា ច បត្ថយន្តិ**”តិ វុត្តំ។ **ឥតិ ចេតិ ចេ**-សទ្ទោ អន្វយសំសគ្គេន បរិកប្បេតីតិ អាហ “**ឯវញ្ច នេស**”ន្តិ។

យាយ កាយចិ បរេសំ សម្បត្តិយា ខីយនំ ឧសូយនំ អសហនំ លក្ខណំ ឯតិស្សាតិ **បរសម្បត្តិខីយនលក្ខណា,** យទគ្គេន អត្តសម្បត្តិយា បរេហិ សាធារណភាវំ អសហនលក្ខណំ, តទគ្គេនស្ស “និគូហនលក្ខណ”ន្តិបិ វត្តព្ពំ។ តថា ហិស្ស បោរាណា “មា ឥទំ អច្ឆរិយំ អញ្ញេសំ ហោតុ, មយ្ហមេវ ហោតូតិ មច្ឆរិយ”ន្តិ និព្ពចនំ វទន្តិ។ **អភិធម្មេ** “យា បរលាភសក្ការគរុការមាននវន្ទនបូជនាសុ ឥស្សា ឥស្សាយនា”តិអាទិនា (ធ. ស. ១១២៦) និក្ខេបកណ្ឌេ, “យា ឯតេសុ បរេសំ លាភាទីសុ កី ឥមិនា ឥមេស”ន្តិអាទិនា តំសំវណ្ណនាយញ្ច **វុត្តានេវ**, តស្មា តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានីតិ អធិប្បាយោ។

យស្មា បន ឥស្សាមច្ឆរិយានិ ពហ្វាទីនវានិ, តេសំ វិភាវនា លោកស្ស ពហុការា , តស្មា **អភិធម្មដ្ឋកថាយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. ១១២៥) វិភាវិតានម្បិ តេសំ ទិដ្ឋធម្មិកេបិ សម្បរាយិកេ បិអាទីនវេ ទស្សេន្តោ **“អាវាសមច្ឆរិយេន បនា”**តិអាទិមាហ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ ឥស្សាមច្ឆរិយេសុ, ឯតេសុ វា អាវាសមច្ឆរិយាទីសុ បញ្ចសុ មច្ឆរិយេសុ។ **សង្ការំ សីសេន ឧក្ខិបិត្វាវ វិចរតិ** តត្ថ លគ្គចិត្តតាយ, និហីនជ្ឈាសយតាយ ច។ **មមា**តិ មយា, អយមេវ វា បាឋោ។ **លោហិតម្បិ មុខតោ ឧគ្គច្ឆតិ** ចិត្តវិឃាតេន សំតត្តហទយតាយ។ **កុច្ឆិវិរេចនម្បិ ហោតិ** អតិជលត្តិនោ។ អញ្ញោ វិភវបដិវេធធម្មោ អរិយានំយេវ ហោតិ, តេ ច តំ ន មច្ឆរាយន្តិ មច្ឆរិយស្ស សព្ពសោ បហីនត្តា។ បដិវេធធម្មេ មច្ឆរិយស្ស អសម្ភវោ ឯវាតិ អាហ **“បរិយត្តិធម្មមច្ឆរិយេន ចា”**តិ។ វណ្ណមច្ឆរិយេន **ទុព្ពណ្ណោ,** ធម្មមច្ឆរិយេន **ឯឡមូគោ** ទុប្បញ្ញោ ហោតិ។

“អបិចា”តិអាទិ បញ្ចន្នំ មច្ឆរិយានំ វសេន កម្មសរិក្ខកវិបាកទស្សនំ។ **អាវាសមច្ឆរិយេន លោហគេហេ បច្ចតិ** បរេសំ អាវាសបច្ចយហិតសុខនិសេធនតោ។ **កុលមច្ឆរិយេន អប្បលាភោ ហោតិ** បរេហិ កុលេសុ លទ្ធព្ពលាភនិសេធនតោ, **អប្បលាភោ**តិ ច អលាភោតិ អត្ថោ។ **លាភមច្ឆរិយេន គូថនិរយេ និព្ពត្តតិ** លាភហេតុ បរេហិ លទ្ធព្ពស្ស អស្សាទនិសេធនតោ។ សព្ពថាបិ និរស្សាទោ ហិ គូថនិរយោ។ **វណ្ណោ នាម ន ហោតី**តិ សរីរវណ្ណោ, គុណវណ្ណោតិ ទុវិធោបិ វណ្ណោ នាមមត្តេនបិ ន ហោតិ, តត្ថ តត្ថ និព្ពត្តមានោ វិរូបោ ឯវ ហោតិ។ សម្បត្តិនិគូហនសភាវេន មច្ឆរិយេន វិរូបិតេ សន្តានេ យេភុយ្យេន គុណា បតិដ្ឋមេវ ន លភន្តិ, យេ ច បតិដ្ឋហេយ្យុំ, តេសម្បិ វសេនស្ស វណ្ណោ ន ភវេយ្យ។ តេ ហិ តស្ស លោកេ វត្តី ខិត្តា សរា វិយ ន បញ្ញាយន្តិ។ **ធម្មមច្ឆរិយេន កុក្កុឡនិរយេ។ សោតាបត្តិមគ្គេន បហីយតិ** អបាយគមនីយភាវតោ។ **វេរាទីហិ ន បរិមុច្ចន្តិយេវ** តប្បរិមុច្ចនាយ ឥច្ឆាយ អប្បត្តព្ពត្តា ជាតិអាទិធម្មានំ សត្តានំ ជាតិអាទីហិ វិយ។

តិណ្ណា មេត្ថ កង្ខាតិ ម-ការោ បទសន្ធិករោ។ **ឯតស្មិំ បញ្ហេ**តិ ឯតស្មិំ “កឹសំយោជនា នុ ខោ”តិ ឯវំ ញាតុំ ឥច្ឆិតេ អត្ថេ។ **តុម្ហាកំ វចនំ សុត្វា**តិ “ឥស្សាមច្ឆរិយសំយោជនា”តិ ឯវំ បវត្តំ តុម្ហាកំ វិស្សជ្ជនវចនំ សុត្វា។ **កង្ខា តិណ្ណា**តិ យថាបុច្ឆិតេ អត្ថេ សំសយោ តរិតោ វិគតោ ទេសនានុស្សរណមត្តេន, ន សមុច្ឆេទវសេនាតិ អាហ **“ន មគ្គវសេនា”**តិអាទិ។ **អយម្បិ កថំកថា វិគតា**តិ កង្ខាយ វិគតត្តា ឯវ តស្សា បវត្តិអាការវិសេសភូតា **“ឥទំ កថ ឥទំ កថ”**ន្តិ អយម្បិ កថំកថា **វិគតា អបគតា។**

៣៥៨. និទានាទីនិ មហានិទានសុត្តវណ្ណនាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៩៥) **វុត្តត្ថានេវ។** បិយានំ អត្តនោ បរិគ្គហភូតានំ សត្តសង្ខារានំ បរេហិ សាធារណភាវាសហនវសេន, និគូហនវសេន ច បវត្តនតោ **បិយសត្តសង្ខារនិទានំ មច្ឆរិយំ,** អប្បិយានំ បរិគ្គហភូតានំ សត្តានំ, សង្ខារានញ្ច អសហនវសេន បវត្តិយា **អប្បិយសត្តសង្ខារនិទានា ឥស្សា។** យញ្ហិ កិញ្ចិ អប្បិយសម្ពន្ធំ ភទ្ទកម្បិ តំ កោធនស្ស អប្បិយមេវាតិ។ **ឧភយ**ន្តិ មច្ឆរិយំ, ឥស្សា ចាតិ ឧភយំ។ **ឧភយនិទាន**ន្តិ បិយនិទានញ្ចេវ អប្បិយនិទានញ្ច។ **បិយា**តិ ឥដ្ឋា។ **កេឡាយិតា**តិ ធនាយិតា។ **មមាយិតា**តិ មមត្តំ កត្វា បរិគ្គហិតា។ **ឥស្សំ ករោតី**តិ “កឹ ឥមស្ស ឥមិនា”តិ តស្ស បិយសត្តលាភាសហនវសេន ឧស្សូយតិ, **តមេវ** បិយសត្តំ **យាចិតោ។ អហោ វតស្សា**តិ សាធុ វត អស្ស។ “ឥមស្ស បុគ្គលស្ស **ឯវរូបំ បិយវត្ថុ ន ភវេយ្យា”តិ ឥស្សំ ករោតិ** ឧសូយំ ឧប្បាទេតិ។ **មមាយន្តា**តិ កេឡាយន្តា។ **អប្បិយេ**តិ អប្បិយេ សត្តេ តេសំ សតាបតោ។ **អស្សា**តិ បុគ្គលស្ស, យេន តេ លទ្ធា។ **តេ**តិ សត្តសង្ខារា, **សចេបិ អមនាបា ហោន្តិ** អប្បិយេហិ សមុទាគតត្តា។ **វិបរីតវុត្តិតាយា**តិ អយាថាវគាហិតាយ។ **កោ អញ្ញោ ឯវរូបស្ស លាភី**តិ តេន អត្តានំ សម្ភាវេន្តោ **ឥស្សំ វា ករោតិ។** អញ្ញស្ស តាទិសំ ឧប្បជ្ជមានម្បិ “អហោ វតស្ស ឯវរូបំ ន ភវេយ្យា”តិ **ឥស្សំ វា ករោតិ,** អយញ្ច នយោ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ន គហិតោ។

វត្ថុកាមានំ បរិយេសនវសេន បវត្តោ ឆន្ទោ **បរិយេសនឆន្ទោ។** បដិលាភបច្ចយោ ឆន្ទោ **បដិលាភឆន្ទោ។** បរិភុញ្ជនវសេន បវត្តោ ឆន្ទោ **បរិភោគឆន្ទោ។** បដិលទ្ធានំ សន្និធាបនវសេន, សង្គោបនវសេន ច បវត្តោ ឆន្ទោ **សន្និធិឆន្ទោ។** ទិដ្ឋធម្មិកមេវ បយោជនំ ចិន្តេត្វា វិស្សជ្ជនវសេន បវត្តោ ឆន្ទោ **វិស្សជ្ជនឆន្ទោ។** តេនាហ “កតមោ”តិអាទិ។

អយំ បញ្ចវិធោបិ អត្ថតោ តណ្ហាយនមេវាតិ អាហ “**តណ្ហាមត្តមេវា**”តិ។

ឯវំ វុត្តោ “លាភំ បដិច្ច វិនិច្ឆយោ”តិ ឯវំ មហានិទានសុត្តេ (ទី. និ. ២.១០៣) វុត្តោ **វិនិច្ឆយវិតក្កោ វិតក្កោ នាម**, ន យោ កោចិ វិតក្កោ។ ឥទានិ យថាវុត្តំ វិនិច្ឆយវិតក្កំ អត្ថុទ្ធារនយេន នីហរិត្វា ទស្សេតុំ “**វិនិច្ឆយោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អដ្ឋសតន្តិ** អដ្ឋាធិកំ សតំ, តញ្ច ខោ តណ្ហាវិចរិតានំ សតំ, ន យស្ស កស្សចីតិ ទស្សេតុំ “**តណ្ហាវិចរិត**”ន្តិ វុត្តំ។ **តណ្ហាវិនិច្ឆយោ នាម** តណ្ហាយ វសេន វក្ខមាននយេន អារម្មណស្ស វិនិច្ឆិននតោ។ ទិដ្ឋិទស្សនវសេន “ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃំ អញ្ញ”ន្តិ វិនិច្ឆិននតោ **ទិដ្ឋិវិនិច្ឆយោ នាម។ ឥដ្ឋំ** បណីតំ, **អនិដ្ឋំ** អប្បណីតំ, បិយាយិតព្ពំ **បិយំ**, អប្បិយាយិតព្ពំ **អប្បិយំ**, តេសំ **វវត្ថានំ** តណ្ហាវសេន **ន ហោតិ។** តណ្ហាវសេន ហិ ឯកច្ចោ កិញ្ចិ វត្ថុំ បណីតំ មញ្ញតិ, ឯកច្ចោ ហីនំ, ឯកច្ចោ បិយាយតិ, ឯកច្ចោ នប្បិយាយតិ។ តេនាហ “**តទេវ ហី**”តិអាទិ ។ “**ទស្សាមី**”តិ ឥទំ វិស្សជ្ជនឆន្ទេ វុត្តនយេន ចេវ វដ្ដូបនិស្សយទានវសេន ច វេទិតព្ពំ។ តម្បិ ហិ តណ្ហាឆន្ទហេតុកន្តិ។

យត្ថ សយំ ឧប្បជ្ជន្តិ, តំ សន្តានំ សំសារេ បបញ្ចេន្តិ វិត្ថារយន្តីតិ **បបញ្ចា។** យស្ស ច ឧប្បន្នា, តំ “រត្តោ”តិ វា “សត្តោ”តិ វា “មិច្ឆាភិនិវិដ្ឋោ”តិ វា បបញ្ចេន្តិ ព្យញ្ជេន្តីតិ **បបញ្ចា។** យស្មា តណ្ហាទិដ្ឋិយោ អធិមត្តា ហុត្វា បវត្តមានា តំសមង្គីបុគ្គលំ បមត្តាការំ បាបេន្តិ, មានោ បន ជាតិមទាទិ វសេន មត្តាការម្បិ, តស្មា “**មត្តបមត្តាការបាបនដ្ឋេនា**”តិ វុត្តំ។ **សង្ខា វុច្ចតិ កោដ្ឋាសោ** ភាគសោ សង្ខាយតិ ឧបដ្ឋាតីតិ។ យស្មា បបញ្ចសញ្ញា តំតំទ្វារវសេន, អារម្មណវសេន ច ភាគសោ វិតក្កស្ស បច្ចយា ហោន្តិ, ន កេវលា, តស្មា **បបញ្ចសញ្ញាសង្ខានិទានោ វិតក្កោ** វុត្តោ, បបញ្ចសញ្ញានំ វា អនេកភេទភិន្នត្តា តំសមុទាយោ “បបញ្ចសញ្ញាសង្ខា”តិ វុត្តោ។ បបញ្ចសញ្ញាសង្ខាគ្គហណេន ច អនវសេសោ ទុក្ខសមុទយោ វុត្តោ តំតំ និមិត្តត្តា វដ្ដទុក្ខស្សាតិ។

យោ និរោធោ វូបសមោតិ និរោធសច្ចមាហ។ **តស្ស សារុប្បន្តិ** តស្ស បបញ្ចសញ្ញាសង្ខាយ និរោធស្ស វូបសមស្ស អធិគមុបាយតាយ សារុប្បំ អនុច្ឆវិកំ, ឯតេន វិបស្សនំ វទតិ។ តត្ថ យថាវុត្តនិរោធេ អារម្មណករណវសេន គច្ឆតិ បវត្តតីតិ **តត្ថគាមិនី**, ឯតេន មគ្គំ។ តេនាហ “**សហ វិបស្សនាយ មគ្គំ បុច្ឆតី**”តិ។

វេទនាកម្មដ្ឋានវណ្ណនា

៣៥៩. បុច្ឆិតមេវ កថិតំ។ យស្មា សក្កេន ទេវានំ ឥន្ទេន បបញ្ចសញ្ញាសង្ខានិរោធគាមិនិបដិបទា បុច្ឆិតាវ, ភគវា ច តទធិគមុបាយំ អរូបកម្មដ្ឋានំ តស្ស អជ្ឈាសយវសេន វេទនាមុខេន កថេន្តោ តិស្សោ វេទនា អារភិ, ឥតិ បុច្ឆិតមេវ កថេន្តេន បុច្ឆានុសន្ធិវសេន **សានុសន្ធិមេវ** ច កថិតំ។ ន ហិ ពុទ្ធានំ អននុសន្ធិកា កថា នាម អត្ថិ។ ឥទានិស្ស វេទនាមុខេន អរូបកម្មដ្ឋានស្សេវ កថនេ ការណំ ទស្សេតុំ “**ទេវតានញ្ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ ករជកាយស្ស សុខុមតាវចនេនេវ អច្ចន្តមុទុសុខុមាលភាវាបិ វុត្តា ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **កម្មជន្តិ** កម្មជតេជំ។ តស្ស ពលវភាវោ ឧឡារបុញ្ញកម្មនិព្ពត្តត្តា, អតិវិយ គរុមធុរសិនិទ្ធសុទ្ធាហារជីរណតោ ច។ **ឯកាហារម្បី**តិ ឯកាហារវារម្បិ។ “**វិលីយន្តី**”តិ ឯតេន ករជកាយស្ស មន្ទតាយ កម្មជតេជស្ស ពលវភាវេន អាហារវេលាតិក្កមេន នេសំ ពលវតី ទុក្ខវេទនា ឧប្បជ្ជមានា សុបាកដា ហោតីតិ ទស្សេតិ។ និទស្សនមត្តញ្ចេតំ , សុខវេទនាបិ បន នេសំ ឧឡារបណីតេសុ អារម្មណេសុ ឧបរូបរិ អនិគ្គហណវសេន បវត្តមានា សុបាកដា ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិយេវ។ ឧបេក្ខាបិ តេសំ កទាចិ ឧប្បជ្ជមានា សន្តបណីតរូបា ឯវ ឥដ្ឋមជ្ឈត្តេ ឯវ អារម្មណេ បវត្តនតោ។ តេនេវាហ “**តស្មា**”តិអាទិ។

រូបកម្មដ្ឋានន្តិ រូបបរិគ្គហំ, រូបមុខេន វិបស្សនាភិនិវេសន្តិ អត្ថោ។ **អរូបកម្មដ្ឋាន**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ រូបកម្មដ្ឋានេន សមថាភិនិវេសោបិ សង្គយ្ហតិ, វិបស្សនាភិនិវេសោ បន ឥធាធិប្បេតោតិ ទស្សេន្តោ “**រូបបរិគ្គហោ អរូបបរិគ្គហោតិបិ ឯតទេវ វុច្ចតី**”តិ អាហ។ **ចតុធាតុវវត្ថាន**ន្តិ ឯត្ថ យេភុយ្យេន ចតុធាតុវវត្ថានំ វិត្ថារេន្តោ រូបកម្មដ្ឋានំ កថេតីតិ អធិប្បាយោ។ **រូបកម្មដ្ឋានំ ទស្សេត្វាវ កថេតិ** “ឯវំ រូបកម្មដ្ឋានំ វុច្ចមានំ សុដ្ឋុ វិភូតំ បាកដំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតី”តិ។ “ឯតេន ឥធាបិ រូបកម្មដ្ឋានំ ឯកទេសេន វិភាវិតមេវា”តិ វទន្តិ។

កាមញ្ចេត្ថ វេទនាវសេន អរូបកម្មដ្ឋានំ អាគតំ, តទញ្ញធម្មវសេនបិ អរូបកម្មដ្ឋានំ លព្ភតីតិ តំ វិភាគេន ទស្សេតុំ “**តិវិធោ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អភិនិវេសោ**តិ អនុប្បវេសោ, អារម្ភោតិ អត្ថោ។ អារម្ភោ ឯវ ហិ អយំ វិភាគោ, សម្មសនំ បន អនវសេសតោវ ធម្មេ បរិគ្គហេត្វា បវត្តតីតិ។ “**បរិគ្គហិតេ រូបកម្មដ្ឋានេ**”តិ ឥទំ រូបមុខេន វិបស្សនាភិនិវេសំ សន្ធាយ វុត្តំ, អរូបមុខេន បន វិបស្សនាភិនិវេសោ យេភុយ្យេន សមថយានិកស្ស ឥច្ឆិតព្ពោ, សោ ច បឋមំ ឈានង្គានិ បរិគ្គហេត្វា តតោ បរំ សេសធម្មេ បរិគ្គណ្ហាតិ។ **បឋមាភិនិបាតោ**តិ សព្ពេ ចេតសិកា ចិត្តាយត្តា ចិត្តកិរិយាភាវេន វុច្ចន្តីតិ ផស្សោ ចិត្តស្ស បឋមាភិនិបាតោ វុត្តោ។ **តំ អារម្មណ**ន្តិ

យថាបរិគ្គហិតំ រូបកម្មដ្ឋានសញ្ញិតំ អារម្មណំ។ ឧប្បន្នផស្សោ បុគ្គលោ, ចិត្តចេតសិករាសិ វា អារម្មណេន ផុដ្ឋោ ផស្សសហជាតាយ វេទនាយ តំសមកាលមេវ វេទេតិ, ផស្សោ បន ឱភាសស្ស វិយ បទីបោ វេទនាទីនំ បច្ចយវិសេសោ ហោតីតិ បុរិមកាលោ វិយ វុច្ចតិ, យា តស្ស អារម្មណាភិនិរោបនលក្ខណតា វុច្ចតិ។ **ផុសន្តោ**តិ អារម្មណស្ស ផុសនាការេន។ អយញ្ហិ អរូបធម្មត្តា ឯកទេសេន អនល្លីយមានោបិ រូបំ វិយ ចក្ខុំ, សទ្ទោ វិយ ច សោតំ, ចិត្តំ, អារម្មណញ្ច ផុសន្តោ វិយ, សង្ឃដ្ដេន្តោ វិយ ច បវត្តតីតិ។ តថា ហេស "សង្ឃដ្ដនរសោ"តិ វុច្ចតិ។

អារម្មណំ អនុភវន្តីតិ ឥស្សរវតាយ វិសវិតាយ សាមិភាវេន អារម្មណរសំ សំវេទេន្តី។ ផស្សាទីនញ្ហិ សម្បយុត្តធម្មានំ អារម្មណេ ឯកទេសេនេវ បវត្តិ ផុសនាទិមត្តភាវតោ, វេទនាយ បន ឥដ្ឋាការសម្ភោគាទិវសេន បវត្តនតោ អារម្មណេ និប្បទេសតោ បវត្តិ។ ផុសនាទិភាវេន ហិ អារម្មណគ្គហណំ ឯកទេសានុភវនំ, វេទយិតភាវេន គហណំ យថាកាមំ សព្ពានុភវនំ, ឯវំសភាវានេវ តានិ គហណានីតិ ន វេទនាយ វិយ ផស្សាទីនម្បិ យថា សកកិច្ចករណេន សាមិភាវានុភវនំ ចោទេតព្ពំ។ **វិជានន្ត**ន្តិ បរិច្ឆិន្ទនវសេន វិសេសតោ ជានន្តំ។ វិញ្ញាណញ្ហិ មិនិតព្ពវត្ថុំ នាឡិយា មិនន្តោ បុរិសោ វិយ អារម្មណំ បរិច្ឆិជ្ជ វិភាវេន្តំ បវត្តតិ, ន សញ្ញា វិយ សញ្ជាននមត្តំ ហុត្វា។ តថា ហិ អនេន កទាចិ លក្ខណត្តយវិភាវនាបិ ហោតិ, ឥមេសំ បន ផស្សាទីនំ តស្ស តស្ស បាកដភាវោ បច្ចយវិសេសសិទ្ធស្ស បុព្ពភាគស្ស វសេន វេទិតព្ពោ។

ឯវំ តស្ស តស្សេវ បាកដភាវេបិ "សព្ពំ, ភិក្ខវេ, អភិញ្ញេយ្យ"ន្តិ (សំ. និ. ៤.៤៦; បដិ. ម. ១.៣), "សព្ពញ្ច ខោ, ភិក្ខវេ, អភិជាន"ន្តិ (សំ. និ. ៤.២៧) ច ឯវមាទិ វចនតោ សព្ពេ សម្មសនុបគា ធម្មា បរិគ្គហេតព្ពាតិ ទស្សេន្តោ "**តត្ថ យស្សា**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ផស្សបញ្ចមកេយេវា**តិ អវធារណំ តទន្តោគធត្តា តគ្គហណេនេវ គហិតត្តា ចតុន្នំ អរូបក្ខន្ធានំ។ ផស្សបញ្ចមកគ្គហណញ្ហិ តស្ស សព្ពស្ស សព្ពចិត្តុប្បាទសាធារណភាវតោ ។ តត្ថ ច ផស្សចេតនាគ្គហណេន សព្ពសង្ខារក្ខន្ធធម្មសង្គហោ ចេតនប្បធានត្តា តេសំ។ តថា ហិ សុត្តន្តភាជនីយេ **សង្ខារក្ខន្ធវិភង្គេ** "ចក្ខុសម្ផស្សជា ចេតនា"តិអាទិនា (វិភ. ២១) ចេតនាវ វិភត្តា, ឥតរេ បន ខន្ធា សរូបេនេវ គហិតា។

វត្ថុនិស្សិតាតិ ឯត្ថ **វត្ថុ**-សទ្ទោ ករជកាយវិសយោ, ន ឆព្ពត្ថុវិសយោតិ។ កថមិទំ វិញ្ញាយតីតិ អាហ "**យំ សន្ធាយ វុត្ត**"ន្តិ។ កត្ថ បន វុត្តំ? **សាមញ្ញផលសុត្តេ។ សោ**តិ ករជកាយោ។ "**បញ្ចក្ខន្ធវិនិមុត្តំ នាមរូបំ នត្ថី**"តិ ឥទំ អធិការវសេន វុត្តំ។ អញ្ញថា ហិ ខន្ធវិនិមុត្តម្បិ នាមំ អត្ថេវាតិ។ **អវិជ្ជាទិហេតុកា**តិ អវិជ្ជាតណ្ហុបាទានាទិហេតុកា។ "វិបស្សនាបដិបាដិយា អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តាតិ សម្មសន្តោ វិចរតី"តិ ឥមិនា ពលវវិបស្សនំ វត្វា បុន តស្ស ឧស្សុក្កាបនំ, វិសេសាធិគមញ្ច ទស្សេន្តោ "**សោ**"តិអាទិមាហ។

ឥធាតិ ឥមស្មិំ **សក្កបញ្ហសុត្តេ។** វេទនាវសេន ចេត្ថ អរូបកម្មដ្ឋានកថនេ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ ។ យថាវុត្តេសុ ច តីសុ កម្មដ្ឋានាភិនិវេសេសុ វេទនាវសេន កម្មដ្ឋានាភិនិវេសោ សុករោ វេទនានំ វិភូតភាវតោតិ ទស្សេតុំ "**ផស្សវសេន ហី**"តិអាទិ វុត្តំ។ "**ន បាកដំ ហោតី**"តិ ឥទំ សក្កបមុខានំ តេសំ ទេវានំ យថា វេទនា វិភូតា ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ, ន ឯវំ ឥតរទ្វយន្តិ កត្វា វុត្តំ។ វេទនាយ ឯវំ ច នេសំ វិភូតភាវោ វេទនាមុខេនេវេត្ថ ភគវតា ទេសនាយ អារទ្ធត្តា។ "**វេទនានំ ឧប្បត្តិយា បាកដតាយា**"តិ ឥទំ សុខទុក្ខវេទនានំ វសេន វុត្តំ។ តាសញ្ហិ បវត្តិ ឱឡារិកា, ន ឥតរាយ។ តទុភយគ្គហណមុខេន វា គហេតព្ពត្តា ឥតរាយបិ បវត្តិ វិញ្ញូនំ បាកដា ឯវាតិ **សុខទុក្ខវេទនានញ្ហី**"តិ វិសេសគ្គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ "**យទា សុខំ ឧប្បជ្ជតី**"តិអាទិ សុខវេទនាយ បាកដភាវវិភាវនំ, តយិទំ អសមាហិតភូមិវសេន វេទិតព្ពំ។ តត្ថ "**សកលំ សរីរំ ខោ ភន្តេ**"ន្តិអាទិនា កាមំ បវត្តិឱឡារិកតាយ អរូបសន្តសភាវមេតំ សុខំ, សាតលក្ខណតាយ បន សម្បយុត្តធម្មេ, និស្សយញ្ច អនុគ្គណ្ហន្តមេវ បវត្តតីតិ ទស្សេតិ។ "**យទា ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតី**"តិអាទីសុ វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ទុទ្ទីបនាតិ ញាណេន ទីបេតុំ អសក្កុណេយ្យា, ទុព្ពិញ្ញេយ្យាតិ អត្ថោ។ តេនាហ "**អន្ធការា អភិភូតា**"តិ។ **អន្ធការា**តិ អន្ធការគតសទិសី, ជានិតុកាមេ ច អន្ធការិនី។ បុព្ពាបរំ សមំ សុករេ សុបលក្ខិតមគ្គវសេន បាសាណតលេ មិគគតមគ្គោ វិយ ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណេសុ សុខទុក្ខានុភវនេហិ មជ្ឈត្តារម្មណេសុ អនុមិនិតព្ពតាយ វុត្តំ "**សា សុខទុក្ខានំ...បេ.... បាកដា ហោតី**"តិ។ តេនាហ "**យថា**"តិអាទិ។ **នយតោ គណ្ហន្តស្សា**តិ ឯត្ថាយំ នយោ – យស្មា ឥដ្ឋានិដ្ឋវិសយាយ អារម្មណូបលទ្ធិយា អនុភវនតោ និដ្ឋាមជ្ឈត្តវិសយា ច ឧបលទ្ធិ, តស្មា ន តាយ និរនុភវនាយ ភវិតព្ពំ, យំ តត្ថានុភវនំ, សា អទុក្ខមសុខា។ តថា អនុបលព្ភមានំ រូបាទិអនុភុយ្យមានំ ទិដ្ឋំ ឧបលព្ភតិ, យោ បន មជ្ឈត្តារម្មណំ តព្ពិសយស្ស វិញ្ញាណប្បវត្តិយំ, តស្មា អននុភុយ្យមានេន តេន ន ភវិតព្ពំ។ សក្កា ហិ វត្តុំ អនុភវមានា មជ្ឈត្តវិសយុបលទ្ធិ ឧបលទ្ធិភាវតោ។ ឥដ្ឋានិដ្ឋវិសយុបលទ្ធិវិសយំ បន និរនុភវនំ តំ អនុបលទ្ធិសភាវមេវ ទិដ្ឋំ, តំ យថារូបន្តិ។ **និវត្តេត្វា**តិ នីហរិត្វា, "សោមនស្សំបាហ"ន្តិអាទិនា សមានជាតិយម្បិ ភិន្ទន្តោ អញ្ញេហិ អរូបធម្មេហិ វិវេចេត្វា អសំសដ្ឋំ កត្វាតិ អត្ថោ។

អយញ្ច រូបកម្មដ្ឋានំ កថេត្វា អរូបកម្មដ្ឋានំ វេទនាវសេន និវត្តេត្វា ទេសនា តថារិនេតព្ពបុគ្គលាបេក្ខាយ សុត្តន្តរេសុបិ (ទី. និ. ២.៣៧៣; ម. និ. ១.១០៦, ៣៨០, ៤១៣, ៤៥០, ៤៦៥, ៤៦៧; ម. និ. ២.៣០៦, ២០៩; ៣.៦៧, ៣៤២; សំ. និ. ៤.២៤៨) អាគតា ឯវាតិ ទស្សេន្តោ **"ន កេវល"**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **មហាសតិបដ្ឋានេ** (ទី. និ. ២.២៧៣) តថា ទេសនាយ អាគតភាវោ អនន្តរមេវ អាវិ ភវិស្សតិ, **មជ្ឈិមនិកាយេ** សតិបដ្ឋានទេសនាបិ (ម. និ. ១.១០៦) តាទិសី ឯវ។ **ចូឡតណ្ហាសង្ខយេ** "ឯវំ ចេតំ, ទេវានំ ឥន្ទ, ភិក្ខុនោ សុតំ ហោតិ 'សព្ពេ ធម្មា នាលំ អភិនិវេសាយា'តិ, សោ សព្ពំ ធម្មំ អភិជានាតិ , សព្ពំ ធម្មំ អភិញ្ញាយ សព្ពំ ធម្មំ បរិជានាតិ, សព្ពំ ធម្មំ បរិញ្ញាយ យំ កិញ្ចិ វេទនំ វេទេតិ សុខំ វា ទុក្ខំ វា អទុក្ខមសុខំ វា, សោ តាសុ វេទនាសុ អនិច្ចានុបស្សី វិហរតិ, វិរាគានុបស្សី"តិអាទិនា (ម. និ. ១.៣៩០) អាគតំ។ តេន វុត្តំ **"អរូបកម្មដ្ឋានំ វេទនាវសេន និវត្តេត្វា ទស្សេសី"**តិ។ **មហាតណ្ហាសង្ខយេ** បន "សោ ឯវំ អនុរោធវិរោធវិប្បហីនោ យំ កិញ្ចិ វេទនំ វេទេតិ សុខំ វា ទុក្ខំ វា អទុក្ខមសុខំ វា, សោ តំ វេទនំ នាភិនន្ទតិ នាភិវទតិ នាជ្ឈោសាយ តិដ្ឋតិ។ តស្ស តំ វេទនំ អនភិនន្ទតោ អនភិវទតោ អនជ្ឈោសាយ តិដ្ឋតោ យា វេទនាសុ នន្ទី សា និរុជ្ឈតី"តិអាទិនា (ម. និ. ១.៤១៤) អាគតំ។ **ចូឡវេទល្លេ** "កតិ បនាយ្យេ វេទនា"តិអាទិនា (ម. និ. ១.៤៦៥) អាគតំ។ **មហាវេទល្លេ** "វេទនាតិ, អាវុសោ, វុច្ចតិ, កិត្តាវតា នុ ខោ, អាវុសោ, 'វេទនា'តិ វុច្ចតី"តិអាទិនា (ម. និ. ១.៤៥០) អាគតំ។ ឯវំ រដ្ឋបាលសុត្តាទីសុបិ (ម. និ. ២.៣០៥) វេទនាកម្មដ្ឋានស្ស អាគតដ្ឋានំ ឧទ្ធរិត្វា វត្តព្ពំ។

"បឋមំ រូបកម្មដ្ឋានំ កថេត្វា"តិ វុត្តំ, កថំ តមេត្ថ កថិតន្តិ អាហ **"រូបកម្មដ្ឋាន"**ន្តិអាទិ។ **សង្ខិត្តំ**, កថំ សង្ខិត្តំ? **វេទនាយ អារម្មណមត្តកំយេវ**, យេភុយ្យេន វេទនា រូបធម្មារម្មណា បញ្ចទ្វារវសេន បវត្តនតោ។ តេន ចស្សា បុរិមសិទ្ធា ឯវ អារម្មណន្តិ វេទនំ វទន្តេន តស្សារម្មណធម្មា អត្ថតោ បឋមតរំ គហិតា ឯវ នាម ហោន្តីតិ ឥមាយ អត្ថាបត្តិយា រូបកម្មដ្ឋានស្សេវេត្ថ បឋមំ គហិតតា ជោតិតា, ន សរូបេនេវ គហិតត្តា។ តេនាហ **"តស្មា បាឡិយំ នារុឡ្ហំ ភវិស្សតី"**តិ។

៣៦០. ទ្វីហិ កោដ្ឋាសេហីតិ សេវិតព្ពាសេវិតព្ពភាគេហិ។ **ឯវរូប**ន្តិ យំ អកុសលានំ អភិវុទ្ធិយា, កុសលានញ្ច បរិហានាយ សំវត្តតិ, ឯវរូបំ, តំ បន កាមូបសញ្ហិតតាយ "គេហនិស្សិត"ន្តិ វុច្ចតីតិ អាហ **"គេហសិត សោមនស្ស"**ន្តិ។ **ឥដ្ឋាន**ន្តិ បិយានំ។ **កន្តាន**ន្តិ កមនីយានំ។ **មនាបាន**ន្តិ មនវឌ្ឍនកានំ។ តតោ ឯវ មនោ រមេន្តីតិ **មនោរមានំ។ លោកាមិសបដិសំយុត្តាន**ន្តិ តណ្ហាសន្និស្សិតានំ កាមូបសញ្ហិតានំ។ **បដិលាភតោ សមនុបស្សតោ**តិ "អហោ មយា ឥមានិ លទ្ធានី"តិ យថាលទ្ធានិ រូបារម្មណាទីនិ អស្សាទយតោ។ **អតីត**ន្តិ អតិក្កន្តំ។ **និរុទ្ធ**ន្តិ និរោធប្បត្តំ។ **វិបរិណត**ន្តិ សភាវវិគមេន វិគតំ។ **សមនុស្សរតោ**តិ អស្សាទនវសេន អនុចិន្តយតោ។ **គេហសិត**ន្តិ កាមគុណនិស្សិតំ។ កាមគុណា ហិ កាមរាគស្ស គេហសទិសត្តា ឥធ "គេហ"ន្តិ អធិប្បេតា។

ឯវរូបន្តិ យំ អកុសលានំ បរិហានាយ, កុសលានញ្ច អភិវុទ្ធិយា សំវត្តតិ, ឯវរូបំ, តំ បន បព្ពជ្ជាទិវសេន បវត្តិយា នេក្ខម្មូបសញ្ហិតន្តិ អាហ **"នេក្ខម្មសិតំ សោមនស្ស"**ន្តិ។ ឥទានិ តំ បាឡិវសេនេវ ទស្សេតុំ **"តត្ថ កតមានី"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ វិបស្សនាលក្ខណេ នេក្ខម្មេ ទស្សិតេ ឥតរានិ តស្ស ការណតោ, ផលតោ, អត្ថតោ ច ទស្សិតានេវ ហោន្តីតិ វិបស្សនាលក្ខណមេវ តំ ទស្សេន្តោ **"រូបានន្ត្វេវ"**តិអាទិមាហ។ **វិបរិណាមវិរាគនិរោធ**ន្តិ ជរាយ វិបរិណាមេតព្ពតញ្ចេវ ជរាមរណេហិ បលុជ្ជនំ និរុជ្ឈនញ្ច វិទិត្វាតិ យោជនា។ **ឧប្បជ្ជតិ សោមនស្ស**ន្តិ វិបស្សនាយ វីថិបដិបត្តិយា កមេន ឧប្បន្នានំ បាមោជ្ជបីតិបស្សទ្ធីនំ ឧបរិ អនប្បកំ សោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

> "សុញ្ញាគារំ បវិដ្ឋស្ស, សន្តចិត្តស្ស ភិក្ខុនោ;
> អមានុសី រតិ ហោតិ, សម្មា ធម្មំ វិបស្សតោ។
>
> យតោ យតោ សម្មសតិ, ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ;
> លភតី បីតិបាមោជ្ជំ, អមតំ តំ វិជានត"ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៧៤) ច –

នេក្ខម្មវសេនាតិ បព្ពជ្ជាទិវសេន។ "វដ្ដទុក្ខតោ និក្ខវិស្សាមី"តិ បព្ពជិតុំ ភិក្ខូនំ សន្តិកំ គច្ឆន្តស្ស, បព្ពជន្តស្ស, ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ អនុតិដ្ឋន្តស្ស, តំ សោធេន្តស្ស, ធុតគុណេ សមាទាយ វត្តន្តស្ស, កសិណបរិកម្មាទីនិ ករោន្តស្ស ច យា បដិបត្តិ, សព្ពា សា ឥធ "នេក្ខម្ម"ន្តិ អធិប្បេតា។ យេភុយ្យេន អនុស្សតិយា ឧបចារជ្ឈានំ និដ្ឋាតីតិ កត្វា "អនុស្សតិវសេនា"តិ វត្វា **"បឋមជ្ឈានាទិវសេនា"**តិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច យថា បព្ពជ្ជាយពន្ធនតោ និក្ខមនដ្ឋេន **នេក្ខម្មំ**, ឯវំ វិបស្សនាទយោបិ តំបដិបក្ខតោ។ តេនាហ –

“បព្ពជ្ជា បឋមំ ឈានំ, និព្ពានញ្ច វិបស្សនា;
សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា, នេក្ខម្មន្តិ បវុច្ចរេ”តិ។ (ឥតិវុ. អដ្ឋ. ១០៩);

យំ ចេតិ ឯត្ថ **ចេ**តិ និបាតមត្តំ សោមនស្សស្ស អធិប្បេតត្តា។ ចតុក្កនយវសេនេវ ច សុត្តន្តេសុ ឈានកថាតិ វុត្តំ “**ទុតិយតតិយជ្ឈានវសេនា**”តិ។ **ទ្វីសូ**តិ “សវិតក្កំ សវិចារំ អវិតក្កំ អវិចារ”ន្តិ វុត្តេសុ ទ្វីសុ សោមនស្សេសុ។

សវិតក្កសវិចារេ សោមនស្សេតិ បរិត្តភូមិកេ, បឋមជ្ឈានេ វា សោមនស្សេ។ **អភិនិវិដ្ឋសោមនស្សេសូ**តិ វិបស្សនំ បដ្ឋបិតសោមនស្សេសុ។ **បិ**-សទ្ទេន សម្បដ្ឋសោមនស្សេសុ បីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ។ **សោមនស្ស វិបស្សនាតោបី**តិ សវិតក្កសវិចារសោមនស្សបវត្តិវិបស្សនាតោបិ។ **អវិតក្កអវិចារ វិបស្សនា បណីតតរា** សម្មសិតធម្មវសេនបិ វិបស្សនាយ វិសេសសិទ្ធិតោ, យតោ មគ្គេបិ តថារូបា វិសេសា ឥជ្ឈន្តិ។ អយំ បនត្ថោ “អរិយមគ្គ ពោជ្ឈង្គាទិវិសេសំ វិបស្សនាយ អារម្មណភូតា ខន្ធា និយមេន្តី”តិ ឯវំ បវត្តេន មោរវាបី វាសិមហាទត្តត្ថេរវាទេន ទីបេតព្ពោ។

៣៦១. **គេហសិតទោមនស្សំ** នាម កាមគុណានំ អប្បដិលាភនិមិត្តំ, វិគតនិមិត្តញ្ច ឧប្បជ្ជនក ទោមនស្សំ។ **អប្បដិលាភតោ សមនុបស្សតោ**តិ អប្បដិលាភេន “អហមេវ ន លភាមី”តិ បរិតស្សនតោ។ **ស មនុស្សរតោ**តិ “អហុ វត មេ តំ វត នត្ថី”តិអាទិនា អនុស្សរណវសេន ចិន្តយតោ។ តេនាហ “**ឯវំ ឆសុ ទ្វារេសូ**”តិអាទិ។

អនុត្តរេសុ វិមោក្ខេសូតិ សុញ្ញតផលាទិអរិយផលវិមោក្ខេសុ។ **បិហ**ន្តិ អបេក្ខំ, អាសន្តិ អត្ថោ។ កថំ បន លោកុត្តរធម្មេ អារព្ភ អាសា ឧប្បជ្ជតីតិ? ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ “យំ អារម្មណករណវសេន តត្ថ បិហា ប វត្តតី”តិ អវិសយត្តា, បុគ្គលស្ស ច អនធិគតភាវតោ។ អនុស្សវូបលទ្ធេ បន អនុត្តរវិមោក្ខេ ឧទ្ទិស្ស បិហំ ឧបដ្ឋបេន្តោ “តត្ថ បិហំ ឧបដ្ឋបេតី”តិ វុត្តោ។ តេនាហ “**កុទាស្សុ នាមាហ**”ន្តិអាទិ។ ឆសុ ទ្វារេសុ ឥដ្ឋារម្មណេ អាបាថគតេ អនិច្ចាទិវសេន វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វាតិ យោជនា។ “**ឥដ្ឋារម្មណេ**”តិ ច ឥមិនា នយិទំ ទោមនស្សំ សភាវតោ អនិដ្ឋធម្មេយេវ អារព្ភ ឧប្បជ្ជនកំ, អថ ខោ ឥច្ឆិតាលាភហេតុកំ ឥច្ឆាភិឃាតវសេន យត្ថ កត្ថចិ អារម្មណេ ឧប្បជ្ជនកន្តិ ទស្សេតិ។ **ឯវំ** “កុទាស្សុ នាមាហ”ន្តិ វុត្តាការេន បិហំ ឧបដ្ឋបេត្វា **ឯវំ** ឥមម្បិ បក្ខំ…បេ. … នាសក្ខិន្តិ អនុសោចតោតិ យោជនា។ “ឥមស្មឹ បក្ខេ, ឥមស្មឹ មាសេ, ឥមស្មឹ សំវច្ឆរេ បព្ពជិតុំ នាលទ្ធំ, កសិណបរិកម្មំ កាតុំ នាលទ្ធ”ន្តិអាទិវសេន បវត្តិ សន្ធាយ “**នេក្ខម្មវសេនា**”តិ វុត្តំ។ “**វិបស្សនាវ សេនា**”តិអាទីសុបិ ឥមិនា នយេន យោជនា វេទិតព្ពា។

យតោ ឯវ-ការោ, តតោ អញ្ញត្ថ និយមោតិ កត្វា “**តស្មិម្បិ…បេ…. គេហសិតទោមនស្សមេវា**”តិ វុត្តំ។ ន ហេត្ថ គេហសិតទោមនស្សតា សវិតក្កសវិចារេ និយតា, អថ ខោ គេហសិតទោមនស្សេ សវិតក្កសវិចារតា និយតា បដិយោគិនិវត្តនត្ថត្តា ឯវ-ការស្ស។ “គេហសិតទោមនស្សំ សវិតក្កសវិចារមេវ, ន អវិតក្កអវិចារ”ន្តិ។ នេក្ខម្មសិតទោមនស្សំ បន សិយា សវិតក្កសវិចារំ, សិយា អវិតក្កអវិចារំ។ សវិតក្កសវិចារស្សេវ ការណភូតំ ទោមនស្សំ **សវិតក្កសវិចារទោមនស្សំ។** កឹ តំ? គេហសិតទោមនស្សំ , យំ បន នេក្ខម្មាទិវសេន ឧប្បន្នំ, តំ អ វិតក្កអវិចារស្ស ការណភូតំ **អវិតក្កអវិចារទោមនស្ស**ន្តិ។ អយញ្ច នយោ បរិយាយវសេន វុត្តោតិ អាហ “**និប្បរិយាយេន បនា**”តិអាទិ។ យទិ ឯវំ កស្មា “យំ ចេ អវិតក្កំ អវិចារ”ន្តិ បាឡិយំ វុត្តន្តិ អាហ “**ឯតស្ស បនា**”តិអាទិ។ **មញ្ញនវសេនា**តិ បរិកប្បនវសេន។ **វុត្តំ** បាឡិយំ។

តត្រាតិ តស្មឹ មញ្ញនេ។ **អយំ** ឥទានិ វុច្ចមានោ **នយោ។ ទោមនស្សបច្ចយភូតេ**តិ ទោមនស្សស្ស បច្ចយភូតេ។ ឧបចារជ្ឈានញ្ហិ បឋមជ្ឈានាទីនិ វា បាទកានិ កត្វា មគ្គផលានិ និព្ពត្តេតុកាមស្ស តេសំ អលាភេ ទោមនស្សស្ស ឧប្បជ្ជនេ តានិ តស្ស បច្ចយា នាម ហោន្តិ ឥតិ តេ ធម្មា ផលូបចារេន “ទោមនស្ស”ន្តិ វុត្តា។ យោ បន តថា ឧប្បន្នទោមនស្សោ ធុរនិក្ខេបំ អកត្វា អនុក្កមេន វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គផលធម្មេ និព្ពត្តេតិ, តេ ការណូបចារេន “**ទោមនស្ស**”ន្តិ វុត្តាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**ឥធ ភិក្ខុ**”តិអាទិមាហ។ ននុ ឯតស្ស តទា ទោមនស្សមេវ ឧប្បន្នំ, ន ទោមនស្សហេតុកា វិបស្សនាមគ្គផលធម្មា ឧប្បន្នា, តត្ថ កថំ ទោមនស្សសមញ្ញំ អារោបេត្វា វោហរតីតិ អាហ “**អញ្ញេសំ បដិបត្តិទស្សនវសេន ទោមនស្សន្តិ គហេត្វា**”តិអាទិ។ **សវិតក្កសវិចារទោមនស្សេ**តិ សវិតក្កសវិចារនិមិត្តេ ទោមនស្សេ។ តីហិ មាសេហិ និព្ពត្តេតព្ពា តេមាសិកា, តំ **តេមាសិកំ។** ឥមា ច តេមាសិកាទយោ បដិបទា តថាបវត្តឧក្កដ្ឋមជ្ឈិមមុទិន្ទ្រិយវសេន វេទិតព្ពា, អធិកមជ្ឈិមមុទុស្សាហវសេន វា។ **ជគ្គតី**តិ ជាគរិកំ អនុយុញ្ជតិ។

មហាសិវត្ថេរវត្ថុវណ្ណនា

សហស្សទ្វិសហស្សសង្ខ្យាត្តា **មហាគណោ។**

អដ្ឋកថាថេរាតិ អដ្ឋកថាយ អត្ថបដិបុច្ឆនកថេរា។ **អន្តរាមគ្គេ**តិ ភិក្ខំ គហេត្វា គាមតោ វិហារំ បដិគមនមគ្គេ ។ **តយោ...បេ.... គាហាបេត្វា**តិ តីណិ ចត្តារិ ឧណ្ហាបនានិ។

កេនចិ បបញ្ចេនាតិ កេនចិ សរីរកិច្ចភូតេន បបញ្ចេន។ **សញ្ញំ អកាសិ** រត្តិយំ បច្ឆតោ គច្ឆន្តំ អសល្លក្ខេន្តោ។

កស្មា បន ថេរោ អន្តេវាសិកានំ អនារោចេត្វាវ គតោតិ អាហ **“ថេរោ កិរា”**តិអាទិ។ **អរហត្តំ នាម កិ**ន្តិ តទធិគមស្ស អទុក្ករភាវំ សន្ធាយ វទតិ។ **ចតូហិ ឥរិយាបថេហី**តិ ចតូហិបិ ឥរិយាបថេហិ បវត្តមានស្ស, តស្មា យាវ អរហត្តាធិគមា សយនំ បដិក្ខិបាមីតិ អធិប្បាយោ។

“អនុច្ឆវិកំ នុ ខោ តេ ឯត”ន្តិ សំវេគជាតោ វីរិយំ សមុត្តេជេន្តោ **អរហត្តំ អគ្គហេសិ** ឯត្តកំ កាលំ វិបស្សនាយ សុចិណ្ណភាវតោ ញាណស្ស បរិបាកំ គតត្តា។

បរិមជ្ជីតិ បរិមសិ។ កេចិ បន **“បរិមជ្ជី**តិ បរិវត្តេត្វា ថេរេន ធោវិយមានំ បរិគ្គហេត្វា ធោវី”តិ អត្ថំ វទន្តិ។

វិបស្សនាយ អារម្មណំ នាម ឧបចារជ្ឈានបឋមជ្ឈានាទិ។

“សវិតក្កសវិចារទោមនស្សេ”តិអាទីសុ វត្តព្ពំ សោមនស្សេសុ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ។

៣៦២. ឯវរូបាតិ យា អកុសលានំ អភិពុទ្ធិយា, កុសលានំ បរិហានាយ ច សំវត្តតិ, ឯវរូបា, សា បន កាមូបសញ្ហិតតាយ “គេហសិតា”តិ វុច្ចតីតិ អាហ **“គេហសិតឧបេក្ខា”**តិ។ **“ពាលស្សា”**តិអាទីសុ ពាលករធម្មយោគតោ **ពាលស្ស** អត្ថហិតបរហិតព្យាមូឡ្ហតាយ **មូឡ្ហស្ស** បុថូនំ កិលេសាទីនំ ជននាទីហិ ការណេហិ **បុថុជ្ជនស្ស** កិលេសោធីនំ មគ្គោធីហិ អជិតត្តា **អនោធិជិនស្ស, ឱធិជិនោ** វាយបេក្ខា, ឱធិសោ ច កិលេសានំ ជិតត្តា, តេនស្ស សេក្ខភាវំ បដិក្ខិបតិ។ សត្តមភវាទិតោ ឧទ្ធំ បវត្តនវិបាកស្ស អជិតត្តា **អវិបាកជិនស្ស, វិបាកជិនា** វា អរហន្តោ អប្បដិសន្ធិកត្តា, តេនស្ស អសេក្ខត្តំ បដិក្ខិបតិ។ អនេកាទីនវេ សព្ពេសម្បិ បាបធម្មានំ មូលភូតេ សម្មោហេ អាទីនវានំ អទស្សនសីលតាយ **អនាទីនវទស្សាវិនោ។** អាគមាធិគមាភាវា **អស្សុតវតោ។** ឯទិសោ ឯកំសេន អន្ធបុថុជ្ជនោ នាម ហោតីតិ តស្ស អន្ធបុថុជ្ជនភាវំ ទស្សេតុំ បុនបិ **“បុថុជ្ជនស្សា”**តិ វុត្តំ។ **ឯវរូបា**តិ វុត្តប្បការា សម្មោហបុព្ពិកា។ **រូបំ សា នាតិវត្តតី**តិ រូបានំ សមតិក្កមនាយ ការណំ ន ហោតិ, រូបារម្មណេ កិលេសេ នាតិក្កមតីតិ អធិប្បាយោ។ អញ្ញាណាភិភូតតាយ អារម្មណេ អជ្ឈុបេក្ខនវសេន បវត្តមានា លោភសម្បយុត្តឧបេក្ខា ឥធាធិប្បេតាតិ តស្ស លោភស្ស អនុច្ឆវិកមេវ អារម្មណំ ទស្សេន្តោ **“ឥដ្ឋារម្មណេ”**តិ អាហ។ **អនតិវត្តមានា** អនាទីនវទស្សិតាយ។ តតោ ឯវ អស្សាទានុបស្សនតោ **តត្ថេវ លគ្គា។** អភិសង្គស្ស លោភស្ស វសេន, ទុម្មោចនីយតាយ ច តេន **លគ្គិតា** វិយ **ហុត្វា ឧប្បន្នា។**

ឯវរូបាតិ យា អកុសលានំ បហានាយ, កុសលានញ្ច អភិពុទ្ធិយា សំវត្តតិ, ឯវរូបា, សា បន បព្ពជ្ជាទិវសេន បវត្តិយា នេក្ខម្មូបសញ្ហិតាតិ អាហ **“នេក្ខម្មសិតា”**តិ។ ឥទានិ តំ បាឡិវសេន ទស្សេតុំ **“តត្ថ កតមា”**តិអាទិ វុត្តំ, តស្សត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពោ។ **រូបំ សា អតិវត្តតី**តិ រូបស្មឹ សម្មទេវ អាទីនវទស្សនតោ។ រូបនិយាតាតិ កិលេសេហិ អនភិភវនីយតោ។ **ឥដ្ឋេ**តិ សភាវតោ, សង្កប្បតោ ច ឥដ្ឋេ អារម្មណេ។ **អរជ្ជន្តស្សា**តិ ន រជ្ជន្តស្ស រាគំ អនុប្បាទេន្តស្ស។ **អនិដ្ឋេ អទុស្សន្តស្សា**តិ ឯត្ថ វុត្តនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សមំ សម្មា យោនិសោ ន បេក្ខនំ **អសមបេក្ខនំ,** តំ បន ឥដ្ឋានិដ្ឋមជ្ឈត្តេ វិយ ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុបិ ពាលស្ស ហោតីតិ “ឥដ្ឋានិដ្ឋមជ្ឈត្តេ”តិ អវត្វា **“អសមបេក្ខនេន អសម្មូឡ្ហន្តស្សា”**តិ វុត្តំ, តិវិធេបិ អារម្មណេ អសមបេក្ខនវសេន មុយ្ហន្តស្សាតិ អត្ថោ។ **វិបស្សនាញាណសម្បយុត្តា ឧបេក្ខា។** នេក្ខម្មសិតា ឧបេក្ខា **វេទនាសភាគា**តិ ឧទាសិនាការេន បវត្តិយា, ឧបេក្ខា វេទនាយ ច សភាគា។ **ឯត្ថ ឧបេក្ខា វា**តិ ឯត្ថ ឯតស្មឹ ឧបេក្ខានិទ្ទេសេ “ឧបេក្ខា”តិ គហិតា ឯវ។ **តស្មា**តិ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយបិ ឥធ ឧបេក្ខាគ្គហណេន គហិតត្តា។ តញ្ហិ សន្ធាយ **“បឋមទុតិយតតិយចតុត្ថជ្ឈានវសេន ឧប្បជ្ជនកឧបេក្ខា”**តិ វុត្តំ។

តាយបិ នេក្ខម្មសិតឧបេក្ខាយាតិ និទ្ទារណេ ភុម្មំ។ “**យំ នេក្ខម្មវសេនា**”តិអាទិ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តា នត្ថមេវ។

៣៦៣. យទិ សក្កស្ស តទា សោតាបត្តិផលបត្តិយាវ ឧបនិស្សយោ, អថ កស្មា ភគវា យាវ អរហត្តំ ទេសនំ វឌ្ឍេសីតិ អាហ “**ពុទ្ធានញ្ហី**”តិអាទិ។ **តរុណសក្កោ**តិ អភិនវោ អធុនា បាតុភូតោ សក្កោ។ សម្បតិ បាតុភាវញ្ហិ សន្ធាយ “តរុណសក្កោ”តិ វុត្តំ, ន តស្ស កុមារតា, វុទ្ធតា វា អត្ថិ។ **គតាគតដ្ឋាន**ន្តិ គមនាគមនការណំ។ **ន បញ្ញាយតិ** ន ឧបលព្ភតិ។ គព្ភសេយ្យកានញ្ហិ ចវន្តានំ កម្មជរូបំ វិគច្ឆតិ អនុទេវ ចិត្តជំ, អាហារជញ្ច បច្ចយាភាវតោ, ឧតុជំ បន សុចិរម្បិ កាលំ បវេណី ឃដ្តេន្តំ ភស្សន្តំ វា សោសន្តំ វា កិលេសន្តំ វា វិជ្ជតំ វា ហោតិ, ន ឯវំ ទេវានំ។ តេសញ្ហិ ឱបបាតិកត្តា កម្មជរូបេ អន្តរធាយន្តេ សេសតិសន្តតិរូបម្បិ តេន សទ្ធឹ អន្តរធាយតិ។ តេនាហ “**ទីបសិខាគមនំ វិយ ហោតី**”តិ។ **សេសទេវតា ន ជានីសុ** បុនបិ សក្កត្តភាវេន តស្មឹយេវ ឋានេ និព្ពត្តត្តា។ **តីសុ ឋានេសូ**តិ សោមនស្សទោមនស្សឧបេក្ខាវិស្សជ្ជនាវសានដ្ឋានេសុ។ **និព្ពត្តិតផលមេវា**តិ សប្បិម្ហា សប្បិមណ្ឌោ វិយ អាគមនីយបដិបទាយ និព្ពត្តិតផលភូតំ លោកុត្តរមគ្គផលមេវ **កថិតំ។ សកុណិកាយ វិយ** កិញ្ចិ គយ្ហូបគំ **ឧប្បតិត្វា** ឧឌ្ឌេត្វា ឧល្លង្ឃិត្វា។ **អស្សា**តិ មគ្គផលសញ្ញិតស្ស អរិយស្ស ធម្មស្ស។

បាតិមោក្ខសំវរវណ្ណនា

៣៦៤. **បាតិមោក្ខសំវរាយា**តិ បាតិមោក្ខភូតសីលសំវរាយាតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ “**ឧត្តមជេដ្ឋកសីលសំវរាយា**”តិ។ “បាតិមោក្ខសីលញ្ហិ សព្ពសីលតោ ជេដ្ឋកសីល”ន្តិ ទីឃវាបីវិហារវាសិ សុមត្ថេរោ វទតិ, អន្តេវាសិកោ បនស្ស តេបិដកចូឡនាគត្ថេរោ “បាតិមោក្ខសំវរោ ឯវ សីលំ, ឥតរានិ បន ‘សីល’ន្តិ វុត្តដ្ឋានំ នាម អត្ថី’តិ អននុជានន្តោ ឥន្ទ្រិយសំវរោ នាម ឆទ្វាររក្ខាមត្តកំ, អាជីវបារិសុទ្ធិ ធម្មេន សមេន បច្ចយុប្បាទនមត្តកំ, បច្ចយសន្និស្សិតំ បដិលទ្ធបច្ចយេ ‘ឥទ មត្ថ’ន្តិ បច្ចវេក្ខិត្វា បរិភុញ្ជនមត្តកំ, និប្បរិយាយេន បាតិមោក្ខសំវរោវ សីលំ។ តថា ហិ យស្ស សោ ភិន្នោ, សោ ឥតរានិ រក្ខិតុំ អភព្ពត្តា អសីលោ ហោតិ។ យស្ស បន សព្ពសោ អរោគោ សេសានំ រក្ខិតុំ ភព្ពត្តា សម្បន្នសីលោ”តិ វទតិ, តស្មា ឥតរេសំ តស្ស បរិវារភាវតោ, សព្ពសោ ឯកទេសេន ច ត ទន្តោគធភាវតោ តទេវ បធានសីលំ នាមាតិ អាហ “**ឧត្តមជេដ្ឋកសីលសំវរាយា**”តិ។ តត្ថ យថា ហេដ្ឋា បបញ្ចសញ្ញាសង្ខានិរោធសារុប្បគាមិនី បដិបទំ បុច្ឆិតេន ភគវតា បបញ្ចសញ្ញានំ, បដិបទាយ ច មូលភូតំ វេទនំ វិភជិត្វា បដិបទា ទេសិតា សក្កស្ស អជ្ឈាសយវសេន សំកិលេសធម្មប្បហានមុខេន វោទានធម្មបារិបូរីតិ, ឯវំ តស្សា ឯវ បដិបទាយ មូលភូតម្បិ សីលសំវរំ បុច្ឆិតេន ភគវតា យតោ សោ វិសុជ្ឈតិ, យថា ច វិសុជ្ឈតិ, តទុភយំ សក្កស្ស អជ្ឈាសយវសេន វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “**កាយសមាចារម្បី**”តិអាទិ វុត្តំ សំកិលេសធម្មប្បហានមុខេន វោទានធម្មបារិបូរីតិ កត្វា។ សីលកថាយំ អសេវិតព្ពកាយសមាចារាទិកថនេ ការណំ វុត្តមេវ, តស្មា **កម្មបថវសេនា**តិ កុសលាកុសលកម្មបថវសេន។

កម្មបថវសេនាតិ ច កម្មបថវិចារវសេន ។ កម្មបថភាវំ អបត្តានម្បិ ហិ កាយទុច្ចរិតាទីនំ អសេវិតព្ពកាទីនំ អសេវិតព្ពកាយសមាចារាទិភាវោ ឥធ វុច្ចតីតិ។ **បណ្ណត្តិវសេនា**តិ សិក្ខាបទបណ្ណត្តិវសេន។ យតោ យតោ ហិ យា យា វេរមណី, តទុភយេបិ វិភាវេន្តោ បណ្ណត្តិវសេន កថេតិ នាម។ តេនាហ “**កាយទ្វារេ**”តិអាទិ។ សិក្ខាបទំ វីតិក្កមតិ ឯតេនាតិ **សិក្ខាបទវីតិក្កមោ,** សិក្ខាបទស្ស វីតិក្កមនាការេន បវត្តោ អកុសលធម្មោ យំ, តស្ស អសេវិតព្ពកាយសមាចារាទិតា។ វីតិក្កមបដិបក្ខោ **អវីតិក្កមោ,** ន វីតិក្កមតិ ឯតេនាតិ **អវីតិក្កមោ,** សីលំ។

មិច្ឆា សម្មា ច បរិយេសតិ ឯតាយាតិ **បរិយេសនា,** អាជីវោ, អត្ថតោ បច្ចយគវេសនព្យាបារោ កាយវចីទ្វារិកោ។ យទិ ឯវំ កស្មា វិសុំ គហណន្តិ អាហ “**យស្មា**”តិអាទិ ។ អរិយា និទ្ទោសា បរិយេសនា គវេសនាតិ **អរិយបរិយេសនា,** អរិយេហិ សាធូហិ បរិយេសិតព្ពាតិបិ **អរិយបរិយេសនា**តិ។ វុត្តវិបរិយាយតោ **អនរិយបរិយេសនា** វេទិតព្ពា។

ជាតិធម្មោតិ ជាយនសភាវោ ជាយនបកតិកោ។ **ជរាធម្មោ**តិ ជីរណសភាវោ។ **ព្យាធិធម្មោ**តិ ព្យាធិសភាវោ។ **មរណធម្មោ**តិ មីយនសភាវោ។ **សោកធម្មោ**តិ សោចនកសភាវោ។ **សំកិលេសធម្មោ**តិ សំកិលិស្សនសភាវោ។

បុត្តភរិយន្តិ បុត្តា ច ភរិយា ច។ ឯស នយោ សព្ពត្ថ។ ទ្វន្ទេកត្តវសេន តេសំ និទ្ទេសោ។ **ជាតរូបរជត**ន្តិ ឯត្ថ បន យតោ វិការំ អនាបជ្ជិត្វា សព្ពំ ជាតរូបមេវ ហោតីតិ **ជាតរូបំ** នាម សុវណ្ណំ។ ធវលសភាវតាយ រជតីតិ **រជតំ,** រូបិយំ។ ឥធ បន សុវណ្ណំ ឋបេត្វា យំ កិញ្ចិ ឧបភោគបរិភោគារហំ “រជត”ន្វេវ គហិតំ វោហារូបគ

មាសកាទិ។ **ជាតិធម្មា ហេតេ, ភិក្ខវេ, ឧបធយោ**តិ ឯតេ កាមគុណូបធយោ នាម ហោន្តិ, តេ សព្ពេបិ ជាតិធម្មាតិ ទស្សេតិ។

ព្យាធិធម្មវារាទីសុ ជាតរូបរជតំ ន គហិតំ។ ន ហេតស្ស សីសរោគាទយោ ព្យាធយោ នាម សន្តិ, ន សត្តានំ វិយ ចុតិសង្ខាតំ មរណំ, ន សោកេ ឧប្បជ្ជតិ, **ចុតិសង្ខាតំ មរណ**ន្តិ ច ឯកភវបរិយាបន្នខន្ធនិរោធោ, សោ តស្ស នត្ថិ, ខណិកនិរោធោ បន ខណេ ខណេ លព្ភតេវ។ រាគាទីហិ បន សំកិលេសេហិ សំកិលិស្សតីតិ **សំកិលេសធម្មវារេ** គហិតំ ជាតរូបំ, តថា ឧតុសមុដ្ឋានត្តា **ជាតិធម្មវារេ**, មលំ គហេត្វា **ជីរណតោ ជរាធម្មវារេ ច។** អរិយេហិ ន អរណីយា, បរិយេសនាតិបិ **អនរិយបរិយេសនា។**

ឥទានិ អនេសនាវសេនាបិ តំ ទស្សេតុំ **"អបិចា"**តិអាទិ វុត្តំ។ ឥមិនា នយេន សុក្កបក្ខេបិ អត្ថោ វេទិតព្វោ។

សម្ភារបរិយេសនំ បហរណវិសាទិគវេសនំ, បយោគវសេន **បយោគករណំ** គដ្ឋវាយាមជននំ តាទិសំ ឧបក្កមនិព្ពត្តនំ, បាណាតិបាតាទិអត្ថំ **គមនំ,** បច្ចេកំ **កាល-**សទ្ទោ យោជេតព្វោ "សម្ភារបរិយេសនកាលតោ បដ្ឋាយ, បយោគករណកាលតោ បដ្ឋាយ, គមនកាលតោ បដ្ឋាយា"តិ។ **ឥតរោ**តិ "សេវិតព្វោ"តិ វុត្តកាយសមាចារាទិកោ។ **ចិត្តម្បិ ឧប្បាទេតព្វំ។** តថា ឧប្បាទិតចិត្តោ ហិ សតិ បច្ចយសមវាយេ តាទិសំ បយោគំ បរក្កមំ ករោន្តោ បដិបត្តិយា មត្ថកំ គណ្ហាតិ។ តេនាហ "ចិត្តុប្បាទម្បិ ខោ អហំ, ភិក្ខវេ, កុសលេសុ ធម្មេសុ ពហុបការំ វទាមី"តិ (ម. និ. ១.៨៤)។

ឥទានិ តំ មគ្គកប្បត្តំ អសេវិតព្វំ, សេវិតព្វញ្ច ទស្សេតុំ **"អបិចា"**តិអាទិ វុត្តំ។ **សង្ឃភេទាទីន**ន្តិ **អាទិ-**សទ្ទេន លោហិតុប្បាទនាទី សង្គណ្ហាតិ។ ពុទ្ធរតនសង្ឃរតនុបដ្ឋានេហេវ ធម្មរតនុបដ្ឋានសិទ្ធីតិ អាហ **"ទិវសស្ស ទ្វត្តិក្ខត្តុំ តិណ្ណំ រតនានំ ឧបដ្ឋានគមនាទិវសេនា"**តិ ។ **ធនុគ្គហបេសនំ** ធនុគ្គហបុរិសានំ ឧយ្យោជនំ។ **អាទិ-**សទ្ទេន បញ្ចវរយាចនាទី សង្គណ្ហាតិ។ "អជាតសត្តុំ បសាទេត្វា លាភុប្បាទវសេន បរិហីនលាភសក្ការស្ស កុលេសុ វិញ្ញាបន"ន្តិ ឯវមាទី អនរិយបរិយេសនំ បរិយេសន្តានំ។

បារិបូរិយាតិ បារិបូរិអត្ថំ។ អគ្គមគ្គផលវសេនេវ ហិ សេវិតព្វានំ បារិបូរីតិ តទត្ថំ សព្វា បុព្វភាគបដិបទា, បាតិមោក្ខសំវរោបិ អគ្គមគ្គេនេវ បរិបុណ្ណោ ហោតីតិ តទត្ថំ បុព្វភាគបដិបទំ វត្វា និគមេន្តោ **"បាតិមោក្ខោ...បេ.... ហោតី"**តិ អាហ។

ឥន្ទ្រិយសំវរវណ្ណនា

៣៦៥. ឥន្ទ្រិយានំ បិធានាយាតិ ឥន្ទ្រិយានំ បិទហនត្ថាយ។ **ឥន្ទ្រិយានិ** ច ចក្ខាទីនិ ទ្វារានិ, តេសំ **បិធានំ** សំវរណំ អកុសលុប្បត្តិតោ គោបនាតិ អាហ **"គុត្តទ្វារតាយា"**តិ។ អសេវិតព្វរូបាទិវសេន ឥន្ទ្រិយេសុ អគុត្តទ្វារតា អសំវរោ, សំកិលេសធម្មវិប្បហានវសេន វោទានធម្មបារិសុទ្ធីតិ។ កាមំ បាឡិយំ អសេវិតព្វម្បិ រូបាទិទស្សិតំ, សក្កេន បន ឥន្ទ្រិយសំវរាយ បដិបត្តិ បុច្ឆិតាតិ តមេវ និវត្តេត្វា ទស្សេតុំ **អដ្ឋកថាយំ**វុត្តំ **"ចក្ខុវិញ្ញេយ្យំ រូបម្បីតិអាទិ សេវិតព្វរូបាទិវសេន ឥន្ទ្រិយសំវរទស្សនត្ថំ វុត្ត"**ន្តិ។ "តុណ្ហី អហោសី"តិ វត្វា តុណ្ហីភាវស្ស ការណំ ព្យតិរេកមុខេន វិភាវេតុំ **"កថេតុកាមោបី"**តិអាទិ វុត្តំ។ **អយ**ន្តិ សក្កោ ទេវានំ ឥន្ទោ។

រូបន្តិ រូបាយតនំ, តស្ស អសេវនំ នាម អទស្សនំ ឯវាតិ អាហ **"ន សេវិតព្វំ ន ទដ្ឋព្វ"**ន្តិ។ **យំ** បន សត្តសន្តានគតំ រូបំ **បស្សតោ** បដិកូលមនសិការវសេន, **អសុភសញ្ញា វា សណ្ឋាតិ** ទស្សនានុត្តរិយវសេន។ អថ វា កម្មផលសទ្ទហនវសេន **បសាទោ វា ឧប្បជ្ជតិ។** ហុត្វា អភាវាការសល្លក្ខណេន **អនិច្ចសញ្ញាបដិលាភោ វា ហោតិ។**

បរិយាយក្ខរណតោ **អក្ខរំ,** វណ្ណោ, សោ ឯវ និរន្តរុប្បត្តិយា សមុទិតោ បទវាក្យសញ្ញិតោ, អធិប្បេតមត្ថំ ព្យញ្ជេតីតិ **ព្យញ្ជនំ,** តយិទំ កាព្យនាដកាទិគតវេវចនវសេន, ឧច្ចារណវសេន ច វិចិត្តសន្និវេសតាយ តថាបវត្តវិកប្បនវសេន ចិត្តវិចិត្តភាវេន ឧបតិដ្ឋនកំ សន្ធាយាហ **"យំ ចិត្តក្ខរំ ចិត្តព្យញ្ជនម្បិ សទ្ទំ សុណតោ រាគាទយោ ឧប្បជ្ជន្តី"**តិ។ **អត្ថនិស្សិត**ន្តិ សម្បរាយិកត្ថនិស្សិតំ។ **ធម្មនិស្សិត**ន្តិ វិវដ្ដធម្មនិស្សិតំ, លោកុត្តររតនត្តយធម្មនិស្សិតំ វា។ **បសាទោ**តិ រតនត្តយសទ្ធា, កម្មផលសទ្ធាបិ។ **និព្ពិទា វា**តិ អនិច្ចសញ្ញាទិវសេន វដ្ដតោ ឧក្កណ្ឋា វា។

គន្ធរសាទិបរិភោគាទិវសេន សេវិយមានំ អយោនិសោ បដិបន្នត្តា **អសេវិតព្ពំ** នាម។ យោនិសោ បច្ចវេក្ខិត្វា សេវិយមានំ សម្បជញ្ញវសេន គហណតោ **សេវិតព្ពំ** នាម។ តេន វុត្តំ “**យំ គន្ធំ ឃាយតោ**”តិអាទិ។

យំ បន ផុសតោតិ យំ បន សេវិតព្ពំ ផោដ្ឋព្ពំ អនិប្ផន្នស្សេវ ផុសតោ។ **អាសវក្ខយោ ចេវ** ហោតិ ជាគរិយានុយោគស្ស មគ្គកប្បត្តិតោ។ **វីរិយញ្ច សុបគ្គហិតំ ហោតិ** ចតុត្ថស្ស អរិយវំសស្ស ឧក្កំសនតោ។ **បច្ឆិមា ច...បេ.... អនុគ្គហិតា ហោតិ** សម្មាបដិបត្តិយំ និយោជនតោ។

យេ **មនោវិញ្ញេយ្យេ ធម្មេ** ឥដ្ឋាទិភេទេ **សមន្នាហរន្តស្ស** អាវជ្ជន្តស្ស **អាបាថំ អាគច្ឆន្តិ**។ “មនោវិញ្ញេយ្យា ធម្មា”តិ វិភត្តិ វិបរិណាមេតព្ពា, មេត្តាទិវសេន សមន្នាហរន្តស្ស យេ មនោវិញ្ញេយ្យា ធម្មា អាបាថំ អាគច្ឆន្តិ, ឯវរូបា សេវិតព្ពាតិ យោជនា។ **អាទិ**-សទ្ទេន ករុណាទីនញ្ចេវ អនិច្ចាទីនញ្ច សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **តិណ្ណំ ថេរានំ ធម្មា**តិ ឥទានិ វុច្ចមានបដិបត្តីនំ តិណ្ណំ ថេរានំ មនោវិញ្ញេយ្យា ធម្មា។ **ពហិ ធាវិតុំ ន អទាសិ**ន្តិ អន្តោបរិវេណំ អាគតមេវ រូបាទី អារព្ភ ឥមស្មិំ តេមាសេ កម្មដ្ឋានវិនិមុត្តំ ចិត្តំ កទាចិ ឧប្បន្នបុព្ពំ, អន្តោបរិវេណេ ច វិសភាគរូបាទីនំ អសម្ភវោ ឯវ, តស្មា វិសេសវិភាវនវសេន ចិត្តំ ពហិ ធាវិតុំ ន អទាសិន្តិ ទស្សេតិ។ **និវាសគេហតោ** និវាសនគព្ភតោ។ **និយកជ្ឈត្តខន្ធបញ្ចកតោ** វិបស្សនាគោចរតោ។ ថេរោ កិរ សព្ពម្បិ អត្តនា កាតព្ពកិរិយំ កម្មដ្ឋានសីសេនេវ បដិបជ្ជតិ។

៣៦៦. អសម្មោហសម្បជញ្ញវសេន អវេជ្ជាភាវតោ ឯកោ អន្តោ ឯតស្សាតិ **ឯកន្តោ**, ឯកន្តោ វាទោ ឯតេសន្តិ **ឯកន្តវាទា**។ តេនាហ “**ឯកំយេវ វទន្តី**”តិ, អភិន្នវាទាតិ អត្ថោ។ **ឯកាចារា**តិ សមានាចារា។ **ឯកលទ្ធិកា**តិ សមានលទ្ធិកា។ **ឯកបរិយោសានា**តិ សមាននិដ្ឋានា។

ឥតិ សក្កោ បុព្ពេ អត្តនា សុតំ បុថុសមណព្រាហ្មណានំ នានាវាទា ចារលទ្ធិនិដ្ឋានំ ឥទានិ សច្ចបដិវេធេន អសារតោ ញត្វា ឋិតោ, តស្ស ការណំ ញាតុកាមោ តមេវ តាវ ព្យតិរេកមុខេន បុច្ឆតិ “សព្ពេវ ធម្មា នុខោ”តិអាទិនា។

ធាតូតិ អជ្ឈាសយធាតុ ឧត្តរបទលោបេន វុត្តា, **អជ្ឈាសយធាតូ**តិ ច អត្ថតោ អជ្ឈាសយោ ឯវាតិ អាហ “**អនេកជ្ឈាសយោ នានជ្ឈាសយោ**”តិ។ “**ឯកស្មិំ គន្តុកាមេ ឯកោ ឋាតុកាមោ ហោតី**”តិ ឥទំ និទស្សនវសេន វុត្តំ ឥរិយាបថេបិ នាម សត្តា ឯកជ្ឈាសយា ទុល្លភា, បគេវ លទ្ធីសូតិ ទស្សនត្ថំ។ **យំ យទេវ អជ្ឈាសយ**ន្តិ យំ យមេវ សស្សតាទិអជ្ឈាសយំ។ **អភិនិវិសន្តី**តិ តំ តំ លទ្ធី ទិដ្ឋាភិនិវេសវសេន អភិមុខា ហុត្វា ទុប្បជិនិស្សគ្គិភាវេន និវិសន្តិ, អាទានគ្គាហំ **គណ្ហន្តិ**។ **ថាមេន ច បរាមាសេន ចា**តិ ទិដ្ឋិថាមេន ច ទិដ្ឋិបរាមាសេន ច។ **សុដ្ឋុ គណ្ហិត្វា**តិ អតិវិយ ទឡ្ហគ្គាហំ គណ្ហិត្វា។ **វោហរន្តី**តិ យថាភិនិវិដ្ឋំ ទិដ្ឋិវាទំ បញ្ញាបេន្តិ បរេ ហិ គាហេន្តិ បតិដ្ឋបេន្តិ។ តេនាហ “**កថេន្តិ ទីបេន្តិ កិត្តេន្តី**”តិ, ឧគ្ឃោសេន្តីតិ អត្ថោ។

អន្តំ អតីតា **អច្ចន្តា**, អច្ចន្តា និដ្ឋា ឯតេសន្តិ **អច្ចន្តនិដ្ឋា**។ **សព្ពេស**ន្តិ សព្ពេសំ សមណព្រាហ្មណានំ។ **យោគក្ខេមោ**តិបិ និព្ពានំ ចតូហិបិ យោគេហិ អនុបទ្ទុតត្តា។ “អច្ចន្តយោគក្ខេមា”តិ វត្តព្ពេ ឥ-ការេន និទ្ទេសេន “**អច្ចន្តយោគក្ខេមី**”តិ វុត្តំ, អច្ចន្តយោគក្ខេមោ វា ឯតេសំ អត្ថីតិ **អច្ចន្តយោគក្ខេមី**តិ។ **ចរន្តិ** ឧបគច្ឆន្តិ, អធិគច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។ បរិយសុតិ បរិក្ខិស្សតិ វដ្ដទុក្ខន្តំ អាគម្មាតិ **បរិយោសានន្តិបិ និព្ពានស្សេវ នាមំ**។

សង្ខិណាតីតិ សមុច្ឆិន្ទនេន ខេបេតិ។ **វិនាសេតី**តិ តតោ ឯវ សព្ពសោ អទស្សនំ បាបេតិ។ **វិមុត្តា**តិ វដ្ដទុក្ខតោ អច្ចន្តនិគ្គមេន វិសេសេន មុត្តា។

“ឥស្សាមច្ឆរិយំ ឯកោ បញ្ហោ”តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ ឥស្សាមច្ឆរិយំ វិស្សជ្ជនន្តិ? សច្ចមេតំ, យោ បន ញាតុំ ឥច្ឆិតោ អត្ថោ, សោ បញ្ហោ។ សោ ឯវ ច វិស្សជ្ជីយតីតិ នាយំ ទោសោ, អញ្ញថា អម្ហំ បុដ្ឋស្ស លពុជំ ព្យាករណំ វិយ សិយា, ឯវំ បញ្ចសីសេន បញ្ចព្យាករណំ វទតិ។ តថា ហិ “បិយាប្បិយ”ន្តិអាទិនា វិស្សជ្ជនបទានេវ គហិតានិ, “**បិយាប្បិយំ ឯកោ**”តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បបញ្ចសញ្ញា**តិ សញ្ញាសីសេន បបញ្ចា ឯវ វុត្តាតិ អាហ “**បបញ្ចោ ឯកោ**”តិ។ ឯត្ថ ច យថា បាតិមោក្ខសំវរបុច្ឆា កាយសមាចារាទិវិភាគេន វិស្សជ្ជិតត្តា តយោ បញ្ហា ជាតា, ឯវំ ឥន្ទ្រិយសំវរបុច្ឆា រូបាទិវិភាគេន វិស្សជ្ជិតត្តា ឆ បញ្ហា សិយុំ។ តថា សតិ ឯកូនវីសតិ បុច្ឆា សិយុំ, អថ ឥន្ទ្រិយសំវរតាសាមញ្ញេន ឯកោវ បញ្ហោ កតោ, ឯវំ សតិ បាតិមោក្ខសំវរបុច្ឆាភាវសាមញ្ញេន តេបិ តយោ ឯកោវ បញ្ហោតិ សព្ពេវ ទ្វាទសេវ បញ្ហា ភវេយ្យុន្តិ? នយិទមេវំ។ យស្មា កាយសមាចារាទីសុ វិភជ្ជ វុច្ចមានេសុ មហាវិសយតាយ អបរិមាណោ វិភាគោ សម្ភវតិ វិស្សជ្ជេតុំ។ សកលម្បិ វិនយបិដកំ តស្ស និទ្ទេសោ។ រូបាទីសុ បន

វិភជ្ជ វុច្ចមានេសុ អប្បវិសយតាយ ន តាទិសោ វិភាគោ សម្ភវតិ វិស្សជ្ជេតុំ។ ឥតិ មហាវិសយតាយ បាតិមោក្ខសំវរបុច្ឆា តយោ បញ្ហា កតា, ឥន្ទ្រិយសំវរបុច្ឆា បន អប្បវិសយតាយ ឯកោវ បញ្ហោ កតោ។ តេន វុត្តំ "ចុទ្ទស មហាបញ្ហា"តិ។

៣៦៧. **ចលនដ្ឋេនា**តិ កម្បនដ្ឋេន។ តណ្ហា ហិ កាមរាគរូបរាគអរូបរាគាទិវសេន បវត្តិយា អនវដ្ឋិតតាយ សយម្បិ ចលតិ, យត្ថ ឧប្បន្នា, តម្បិ សន្តានំ ភវាទីសុ បរិកឌ្ឍនេន ចាលេតិ, តស្មា ចលនដ្ឋេន តណ្ហា ឯជា នាម។ **បីឡនដ្ឋេនា**តិ វិពាធនដ្ឋេន តស្ស តស្ស ទុក្ខស្ស ហេតុភាវេន។ **បទុស្សនដ្ឋេនា**តិ អជម្មរាគាទិភាវេន, សម្មួឧបរំមុខេន, កិលេសាសុចិបគ្ឃរណេន ច បការតោ ទុស្សនដ្ឋេន **គណ្ឌោ។ អនុប្បវិដ្ឋដ្ឋេនា**តិ អាសយស្ស ទុន្នីហរណីយភាវេន អនុប្បវិសនដ្ឋេន។ **កឌ្ឍតិ** អត្តនោ ច វុចិយា ឧបនេតិ។ **ឧច្ចាវចន្តិ** បណីតភាវំ, និហីនភាវញ្ច។ **យេសុ** សមណព្រាហ្មណេសុ។ "យេសាហ"ន្តិបិ បាឡិ, តស្សា កេចិ "យេសំ អហ"ន្តិ អត្ថំ វទន្តិ។ **ឯវន្តិ** សុតានុរូបំ, ឧគ្គហានុរូបញ្ច។ "អហំ ខោ បន ភន្តេ អញ្ញេសំ សមណព្រាហ្មណានំ ធម្មាចរិយោ ហោន្តោបិ ភគវតោ សាវកោ...បេ.... សម្ពោធិបរាយណោ"តិ ឯវំ **អត្តនោ សោតាបន្នភាវំ ជានាបេតិ។**

សោមនស្សបដិលាភកថាវណ្ណនា

៣៦៨. **សមាបន្នោ**តិ សមោគាឡ្ហោ បវត្តសម្បហារោ វិយាតិព្យូឡ្ហោ។ **ជិនីសូ**តិ យថា អសុរា បុន សីសំ ឧក្ខិបិតុំ នាសក្ខឹសុ, ឯវំ ទេវា វិជិនីសុយេវាតិ ទស្សេន្តោ អាហ "**ទេវា បុន អបច្ចាគមនាយ អសុរេ ជិនីសូ**"តិ។ តាទិសោ ហិស្ស ជយោ សាតិសយំ វេទបដិលាភាយ អហោសិ។ **ទុវិធម្បិ ឱជ**ន្តិ ទិព្ពំ, អសុរំ ចាតិ ទ្វិប្បការម្បិ ឱជំ។ **ទេវាយេវ បរិភុញ្ជិស្សន្តិ** អសុរានំ បវេសាភាវតោ។ ទណ្ឌស្ស អវចរណំ អាវរណំ **ទណ្ឌាវចរោ**, សហ ទណ្ឌាវចរេនាតិ **សទណ្ឌាវចរោ**, ទណ្ឌេន បហរិត្វា វា អាវរិត្វា វា សាធេតព្ពន្តិ អត្ថោ។

៣៦៩. **ឥមស្មិំយេវ ឱកាសេ**តិ ឥមិស្សមេវ ឥន្ទសាលគុហាយំ។ **ទេវភូតស្ស មេ**តិ បុព្ពេបិ ទេវភូតស្ស សក្កស្សេវ មេ ភូតស្ស។ **សតោ**តិ ឥទានិបិ សក្កស្សេវ សតោ **បុនរាយុ ច មេ លទ្ធោ។**

ទិវិយា កាយាតិ **ទិព្ពា**, ខន្ធបញ្ចកសង្ខាតា កាយាតិ អាហ "**ទិព្ពា អត្តភាវា**"តិ។ "**អមូឡ្ហោ គព្ភំ ឯស្សាមី**"តិ ឥមិនា អរិយសាវកានំ អន្ធបុថុជ្ជនានំ វិយ សម្មោហមរណំ, អសម្បជានគព្ភោក្កមនញ្ច នត្ថិ, អថ ខោ អសម្មោហមរណញ្ចេវ សម្បជានគព្ភោក្កមនញ្ច ហោតីតិ ទស្សេតិ។ អរិយសាវកា និយតគតិកត្តា សុគតីសុ ឯវ ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្ថាបិ មនុស្សេសុ ឧប្បជ្ជន្តា ឧឡារេសុ ឯវ កុលេសុ បដិសន្ធឹ គណ្ហិស្សន្តិ, សក្កស្សាបិ តាទិសោ អជ្ឈាសយោ។ តេន វុត្តំ បាឡិយំ "យត្ថ មេ រមតី មនោ"តិ, តំ សន្ធាយាហ "**យត្ថ មេ**"តិអាទិ។ សក្កោ បន អត្តនោ ទិព្ពានុភាវេនាបិ តាទិសំ ជានិតុំ សក្កោតិយេវ។

ការណេនាតិ យុត្តេន អរិយសាវកភាវស្ស អនុច្ឆវិកេន។ តេនាហ "**សមេនា**"តិ។

សកទាគាមិមគ្គំ សន្ធាយ វទតិ ឆដ្ឋេ អត្តវសេ អនាគាមិមគ្គស្ស វក្ខមានត្តា។ **អាជានិតុកាមោ**តិ អប្បត្តំ វិសេសំ បដិវិជ្ឈិតុកាមោ។ **មនុស្សលោកេ អន្តោ ភវិស្សតិ** បុន មានុស្សូបបត្តិយា អភាវតោ។

បុនទេវាតិ មនុស្សេសុ ឧប្បន្នោ តតោ ចវិត្វា បុនទេវ ។ ឥមស្មិំ តាវតឹស**ទេវលោកស្មិំ។ ឧត្តមោ,** កីទិសោតិ អាហ "**សក្កោ**"តិអាទិ។

អន្តិមេ ភវេតិ មម សព្ពភវេសុ អន្តិមេ សព្ពបរិយោសានេ ភវេ។ "**អាយុនា**"តិ ឥមិនា ច តំសហភាវិនោ សព្ពេបិ វណ្ណាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។ "**បញ្ញាយ**"តិ ច ឥមិនា សព្ពេបិ សទ្ធាសតិវីរិយាទិកេ។ **តស្មិំ អត្តភាវេ**តិ តស្មិំ សព្ពន្តិមេ សក្កត្តភាវេ។ **អកនិដ្ឋគាមី ហុត្វា**តិ អន្តរាយបរិនិព្ពាយិអាទិភាវំ អនុបគន្ត្វា ឯកំសតោ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី ឯវ ហុត្វា។ តតោ ឯវ អនុក្កមេន **អវិហាទីសុ និព្ពត្តន្តោ។ ឯវមាហា**តិ "សោ និវាសោ ភវិស្សតី"តិ ឯវមាហ។ "អវិហាទីសុ...បេ.... និព្ពត្តិស្សតី"តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ "**ឯស កិរា**"តិអាទិ វុត្តំ។ អយញ្ច នយោ ន កេវលំ សក្កស្សេវ, អថ ខោ មហាសេដ្ឋិមហាឧបាសិកានម្បិ ហោតិយេវាតិ ទស្សេន្តោ "**សក្កោ ទេវរាជា**"តិអាទិមាហ។

៣៧០. ភវសម្បត្តិនិព្ពានសម្បត្តីនំ វសេន អបរិបុណ្ណជ្ឈាសយតាយ **អនិដ្ឋិតមនោរថោ** តំ តំ បត្ថកាមោយេវ ហុត្វា បិតោ។ **យេ ច សមណេ**តិ យេ ច បព្ពជិតេ។ **បវិវិត្តវិហារិនោ**តិ "អនេកវិវេកត្តយំ បរិព្រូហេត្វា វិហរន្តី"តិ **មញ្ញាមិ។**

សម្បាទនាតិ មគ្គស្ស ឧបសម្បាទនំ តស្ស សម្បាបនំ សម្មទេវ បាបនំ។ **វិរាធនា**តិ អនារាធនា អនុបាយ បដិបត្តិ។ **ន សម្ភោន្តី**តិ អនភិសម្ភុណន្តិ។ យថាបុច្ឆិតេ អត្ថេ អនភិសម្ភុណនំ នាម សម្មា កថេតុំ អសមត្ថតា ឯវាតិ អាហ “**សម្បាទេត្វា កថេតុំ ន សក្កោន្តី**”តិ។

តស្មាតិ យស្មា អាទិច្ចេន សមានគោត្តតាយ។ តេនេវាហ “**អាទិច្ច** នាម គោត្តេនា”តិ, តស្មា ។ អាទិច្ចោ ពន្ធុ ឯតស្សាតិ អាទិច្ចពន្ធុ, អថ វា អាទិច្ចស្ស ពន្ធូតិ អាទិច្ចពន្ធុ, ភគវា, តំ **អាទិច្ចពន្ធុនំ។** អាទិច្ចោ ហិ សោតាបន្នតាយ ភគវតោ ឱរសបុត្តោ។ តេនេវាហ –

“យោ អន្ធការេ តមសិ បភង្ករោ,
វេរោចនោ មណ្ឌលី ឧគ្គតេជោ;
មា រាហុ គិលី ចរំ អន្តលិក្ខេ,
បជំ មមំ រាហុ បមុញ្ច សូរិយ”ន្តិ។ (សំ. និ. ១.៩១);

សាមន្តិ សាមំបយោគំ, សត្ថុ បន សាវកស្ស សាមំបយោគោ នាម សនិបាតោ ឯវាតិ អាហ “**នមក្ការំ ករោមា**”តិ។

៣៧១. បរាមសិត្វាតិ “ឥមាយ នាម បថវិយំ និសិន្នេន មយា អយំ អច្ឆរិយធម្មោ អធិគតោ”តិ សោមនស្សជាតោ, “ឥមាយ នាម បថវិយំ ឯវំ អច្ឆរិយព្ភុតំ ពុទ្ធរតនំ ឧប្បន្ន”ន្តិ អច្ឆរិយព្ភុតចិត្តជាតោ ច បថវិំ បរាមសិត្វា។ **បត្តិតបញ្ហោ**តិ ទីឃរត្តានុសយិតសំសយសមុគ្ឃាតត្ថំ “កទា នុ ខោ ភគវន្តំ បុច្ឆិតុំ លភាមី”តិ ឯវំ អភិបត្ថិតបញ្ហោ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ ន វិភត្តំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវាតិ។

សក្កបញ្ហសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

៩. មហាសតិបដ្ឋានសុត្តវណ្ណនា

ឧទ្ទេសវារកថាវណ្ណនា

៣៧៣. “កស្មា ភគវា ឥទំ សុត្តមភាសី”តិ អសាធារណំ សមុដ្ឋានំ បុច្ឆតិ, សាធារណំ បន “បាកដ”ន្តិ អនាមសិត្វា “**កុរូសុ វិហរតី**”តិ អាទិ វុត្តំ។ **សមុដ្ឋាន**ន្តិ ហិ ទេសនានិទានំ, តំ សាធារណាសាធារណភេទតោ ទុវិធំ, សាធារណម្បិ អជ្ឈត្តិកពាហិរភេទតោ ទុវិធំ។ តត្ថ **សាធារណំ អជ្ឈត្តិកំ សមុដ្ឋានំ** នាម ភគវតោ មហាករុណា។ តាយ ហិ សមុស្សាហិតស្ស ភគវតោ វេនេយ្យានំ ធម្មទេសនាយ ចិត្តំ ឧទបាទិ។ យថាហ “សត្តេសុ ច ការុញ្ញតំ បដិច្ច ពុទ្ធចក្ខុនា លោកំ វោលោកេសី”តិអាទិ។ (ទី. និ. ២.៦៩; ម. និ. ១.២៨៣; ២.៣៣៩; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ. ៩) **ពាហិរំ** បន **សាធារណំ សមុដ្ឋានំ** នាម ទសសហស្សមហាព្រហ្មបរិវារស្ស សហម្បតិមហាព្រហ្មុនោ អជ្ឈេសនំ។ តថា ចាហ “ព្រហ្មុនោ ច អជ្ឈេសនំ វិទិត្វា”តិ។ (ទី. និ. ២.៦៩; ម. និ. ១.២៨៣; ២.៣៣៩; សំ. និ. ១.១៧៩; មហាវ. ៩) តទជ្ឈេសនុត្តរកាលញ្ហិ ធម្មបច្ចវេក្ខណាជនិតំ អប្បោស្សុក្កតំ បដិបស្សម្ភេត្វា ភគវា ធម្មំ ទេសេតុំ ឧស្សាហជាតោ អហោសិ។ យថា ច មហាករុណា, ឯវំ ទសពលញាណាទយោ ច ទេសនាយ អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានភាវេ វត្តព្ពា។ សព្ពញ្ហិ ញេយ្យធម្មំ, តេសំ ទេសេតព្ពប្បការំ, សត្តានញ្ច អាសយានុសយាទី យាថាវតោ ជានិត្វា ភគវា ឋានាដ្ឋានាទីសុ កោសល្លេន វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបំ វិចិត្តនយទេសនំ បវត្តេសីតិ។ អសាធារណម្បិ អជ្ឈត្តិកពាហិរភេទតោ ទុវិធមេវ។ តត្ថ **អជ្ឈត្តិកំ** យាយ មហាករុណាយ, យេន ច ទេសនាញាណេន ឥទំ សុត្តំ បវត្តិតំ, តទុភយំ វេទិតព្ពំ, **ពាហិរំ** បន ទស្សេតុំ “**កុរូសុ វិហរតី**”ន្តិអាទិមាហ។ តេន វុត្តំ “អសាធារណំ សមុដ្ឋានំ បុច្ឆតី”តិ, តេន “អត្តជ្ឈាសយាទីសុ ចតូសុ សុត្តនិក្ខេបេសុ កតរោយ”ន្តិ សុត្តនិក្ខេបោ បុច្ឆិតោ ហោតីតិ ឥតរោ “កុរូសុ វិហរតី”ន្តិអាទិនា “បរជ្ឈាសយោយំ សុត្តនិក្ខេបោ”តិ ទស្សេតិ។

កុរូរដ្ឋំ កិរ តទា តំនិវាសិសត្តានំ យោនិសោមនសិការវន្តតាទិនា យេភុយ្យេន សុប្បដិបន្នតាយ, បុព្ពេ ច កតបុញ្ញតាពលេន តទា ឧតុអាទិសម្បត្តិយុត្តមេវ អហោសិ។ តេន វុត្តំ “**ឧតុបច្ចយាទិសម្បន្នត្តា**”តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ភោជនាទិសម្បត្តឹ សង្គណ្ហាតិ។ កេចិ បន “បុព្ពេ បវត្តកុរុវត្តធម្មានុដ្ឋានវាសនាយ ឧត្តរកុរុ វិយ យេភុយ្យេន ឧតុអាទិសម្បន្នមេវ ហោន្តំ ភគវតោ កាលេ សាតិសយំ ឧតុសប្បាយាទិយុត្តំ តំ រដ្ឋំ អហោសី”តិ វទន្តិ។ **ចិត្តសរីរកល្លតាយា**តិ ចិត្តស្ស, សរីរស្ស ច អរោគតាយ។ **អនុគ្គហិតបញ្ញាពលា**តិ លទ្ធុបការញាណានុភាវា, អនុ អនុ វា អាចិណ្ណបញ្ញាតេជា។ **ឯកវីសតិយា ឋានេសុ**តិ កាយានុបស្សនាវសេន ចុទ្ទសសុ ឋានេសុ, វេទនានុបស្សនាវសេន ឯកស្មឹ ឋានេ, តថា ចិត្តានុបស្សនាវសេន, ធម្មានុបស្សនាវសេន បញ្ចសុ ឋានេសូតិ ឯវំ ឯកវីសតិយា ឋានេសុ។ **កម្មដ្ឋានំ អរហត្តេ បក្ខិបិត្វា**តិ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ យថា អរហត្តំ បាបេតិ, ឯវំ ទេសនាវសេន អរហត្តេ បក្ខិបិត្វា។ សុវណ្ណចង្កោដកសុវណ្ណមញ្ជូសាសុ បក្ខិត្តានិ សុមនចម្បកាទិនានាបុប្ផានិ, មណិមុត្តាទិសត្តរតនានិ ច យថា ភាជនសម្បត្តិយា សវិសេសំ សោភន្តិ, កិច្ចករានិ ច ហោន្តិ មនុញ្ញភាវតោ, ឯវំ សីលទស្សនាទិសម្បត្តិយា ភាជនវិសេសភូតាយ កុរូរដ្ឋវាសិបរិសាយ ទេសិតា ភគវតោ អយំ ទេសនា ភិយ្យោសោមត្តាយ សោភតិ, កិច្ចការី ច ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ “**យថា ហិ បុរិសោ**”តិអាទិនា។ **ឯត្ថា**តិ កុរូរដ្ឋេ។

បកតិយាតិ សរសតោបិ, ឥមិស្សា សតិបដ្ឋានសុត្តទេសនាយ បុព្ពេបីតិ អធិប្បាយោ។ **អនុយុត្តា វិហរន្តិ** សត្ថុ ទេសនានុសារតោ ភាវនានុយោគំ។

វិស្សដ្ឋអត្តភាវេនាតិ អនិច្ចាទិវសេន កិស្មិញ្ចិ យោនិសោមនសិការេ ចិត្តំ អនិយោជេត្វា រូបាទិអារម្មណេ អភិរតិវសេន វិស្សដ្ឋចិត្តេន **ភវិតុំ ន វដ្ដតិ**, បមាទវិហារំ បហាយ អប្បមត្តេន ភវិតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។

ឯកាយនោតិ ឯត្ថ **អយន**-សទ្ទោ មគ្គបរិយាយោ។ ន កេវលំ អយនមេវ, អថ ខោ អញ្ញេបិ ពហូ មគ្គបរិយាយាតិ បទុទ្ធារំ ករោន្តោ “មគ្គស្ស ហី”តិ អាទី វត្វា យទិ មគ្គបរិយាយោ អយន-សទ្ទោ, កស្មា បុន “មគ្គោ”តិ វុត្តន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ “**តស្មា**”តិអាទិ។ តត្ថ **ឯកមគ្គោ**តិ ឯកោ ឯវ មគ្គោ។ ន ហិ និព្ពានគាមិមគ្គោ អញ្ញោ អត្ថីតិ។ ននុ សតិបដ្ឋានំ ឥធ មគ្គោតិ អធិប្បេតំ, តទញ្ញោ ច ពហូ មគ្គធម្មា អត្ថីតិ? សច្ចំ អត្ថិ, តេ បន សតិបដ្ឋានគ្គហណេនេវ គហិតា តទវិនាភាវតោ។ តថា ហិ ញាណវីរិយាទយោ និទ្ទេសេ គហិតា, ឧទ្ទេសេ បន សតិយា ឯវ គហណំ វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “**ន ទ្វិធាបថភូតោ**”តិ ឥមិនា ឥមស្ស មគ្គស្ស អនេកមគ្គភាវាភាវំ វិយ អនិព្ពានគាមិភាវាភាវញ្ច ទស្សេតិ។ **ឯកេនា**តិ អសហាយេន។ អសហាយតា ច ទុវិធា អត្តទុតិយតាភាវេន វា, យា “វូបកដ្ឋកាយតា”តិ វុច្ចតិ, តណ្ហាទុតិយតាភាវេន វា, យា “បវិវិត្តចិត្តតា”តិ វុច្ចតិ។ តេនាហ “**វូបកដ្ឋេន បវិវិត្តចិត្តេនា**”តិ។ សេដ្ឋោបិ លោកេ “ឯកោ”តិ វុច្ចតិ “យាវ បរេ ឯកាហំ វោ ករោមី”តិអាទីសូតិ អាហ “**ឯកស្សាតិ សេដ្ឋស្សា**”តិ។ យទិ សំសារតោ និស្សរណដ្ឋោ អយនដ្ឋោ, អញ្ញេសម្បិ

ឧបនិស្សយសម្បន្នានំ សាធារណតោ, កថំ ភគវតោតិ អាហ “**កិញ្ចាបី**”តិអាទិ។ **ឥមស្មិំ ខោ**តិ ឯត្ថ **ខោ**-សទ្ទោ អវធារណេ, តស្មា ឥមស្មិំ យេវាតិ អត្ថោ។ **ទេសនាភេទោយេវ ហេសោ,** យទិទំ “មគ្គោ”តិ វា “អយនោ”តិ វា។ **អយន**-សទ្ទោ វា កម្មករណាទិវិភាគោ។ តេនាហ “**អត្ថតោ បន ឯកោ វា**”តិ។

នានាមុខភាវនានយប្បវត្តោតិ កាយានុបស្សនាទិមុខេន តត្ថាបិ អានាបានាទិមុខេន ភាវនានយេន បវត្តោ។ **ឯកាយន**ន្តិ ឯកគាមិនំ, និព្ពានគាមិនន្តិ អត្ថោ។ និព្ពានញ្ហិ អទុតិយភាវតោ, សេដ្ឋភាវតោ ច “ឯក”ន្តិ វុច្ចតិ។ យថាហ “ឯកញ្ហិ សច្ចំ ន ទុតីយមត្ថី”តិ (សុ. និ. ៨៩០)។ “យាវតា ភិក្ខវេ ធម្មា សង្ខតា វា អសង្ខតា វា វិរាគោ តេសំ អគ្គំ អក្ខាយតី”តិ។ (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០) ខយោ ឯវ អន្តោតិ **ខយន្តោ,** ជាតិយា ខយន្តំ ទិដ្ឋវាតិ **ជាតិខយន្តទស្សី។** អវិភាគេន សព្ពេបិ សត្តេ ហិតេន អនុកម្បតីតិ **ហិតានុកម្បី។ អតរិំសូ**តិ តរិំសុ។ **បុព្ពេ**តិ បុរិមកា ពុទ្ធា, បុព្ពេ វា អតីតកាលេ។

តន្តិ តេសំ វចនំ, **តំ** វា កិរិយាវុត្តិវាចកត្តំ **ន យុជ្ជតិ។** ន ហិ សង្ខេយ្យប្បធានតាយ សត្តវាចិនោ ឯកសទ្ទស្ស កិរិយាវុត្តិវាចកតា អត្ថិ។ “សកិម្បិ ឧទ្ធំ គច្ឆេយ្យា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៧.៧២) វិយ **សកឹ អយនោតិ ឥមិនា ព្យញ្ជនេន ភវិតព្ពំ។ ឯវមត្ថំ យោជេត្វា**តិ “ឯកំ អយនំ អស្សា”តិ ឯវំ សមាសបទត្ថំ យោជេត្វា។ **ឧភយថាបី**តិ បុរិមនយេន, បច្ឆិមនយេន ច។ **ន យុជ្ជតិ** ឥធាធិប្បេតមគ្គស្ស អនេកវារំ បវត្តិសព្ភាវតោ។ តេនាហ “**កស្មា**”តិអាទិ។ “**អនេកវារម្បិ អយតី**”តិ បុរិមនយស្ស អយុត្តតាទស្សនំ, “**អនេកញ្ចស្ស អយនំ ហោតី**”តិ បច្ឆិមនយស្ស។

ឥមស្មិំ បទេតិ “ឯកាយនោ អយំ ភិក្ខវេ មគ្គោ”តិ ឥមស្មិំ វាក្យេ, ឥមស្មិំ វា “បុព្ពភាគមគ្គោ, លោកុត្តរមគ្គោ”តិ វិធានបទេ។ **មិស្សកមគ្គោ**តិ លោកិយេន មិស្សកោ លោកុត្តរមគ្គោ ។ វិសុទ្ធិអាទីនំ និប្បរិយាយហេតុកំ សង្គណ្ហន្តោ អាចរិយត្ថេរោ “**មិស្សកមគ្គោ**”តិ អាហ។ ឥតរោ បរិយាយហេតុ ឥធាធិប្បេតោតិ “**បុព្ពភាគមគ្គោ**”តិ អវោច។

សចំ សុត្វាតិ “កាលោ ភន្តេ ធម្មសវនាយា”តិ កាលារោចនសទ្ទំ បច្ចក្ខតោ, បរម្បរាយ ច សុត្វា។ **ឯវំ ឧក្ខិបិត្វា**តិ ឯវំ “សុន្ទរំ មនោហរំ ឥមំ កថំ ឆឌ្ឌេមា”តិ អឆឌ្ឌេន្តា ឧច្ចុភាវំ វិយ បត្តហេត្វា **ន វិចរន្តិ។ អាលុឡេតី**តិ វិលុឡិតោ អាកុលោ ហោតីតិ អត្ថោ។ **ឯកាយនមគ្គោ វុច្ចតិ បុព្ពភាគសតិបដ្ឋានមគ្គោ**តិ ឯត្តាវតា ឥធាធិប្បេតត្ថេ សិទ្ធេ តស្សេវ អលង្ការត្ថំ សោ បន យស្ស បុព្ពភាគមគ្គោ, តំ ទស្សេតុំ “**មគ្គានដ្ឋង្គិកោ**”តិអាទិកា គាថាបិ បដិសម្ភិទាមគ្គតោវ អានេត្វា ឋបិតា។

និព្ពានគមនដ្ឋេនាតិ និព្ពានំ គច្ឆតិ អធិគច្ឆតិ ឯតេនាតិ **និព្ពានគមនំ,**សោយេវ អវិបរីតសភាវតាយ អត្ថោ, តេន និព្ពានគមនដ្ឋេន, និព្ពានាធិគមូបាយតាយាតិ អត្ថោ។ **មគ្គនីយដ្ឋេនា**តិ គវេសិតព្ពតាយ។ “គមនីយដ្ឋេនា”តិ វា បាឋោ, ឧបគន្តព្ពតាយាតិ អត្ថោ។ “**រាគាទីហី**”តិ ឥមិនា រាគទោសមោហានំយេវ គហណំ “រាគោ មលំ, ទោសោ មលំ, មោហោ មល”ន្តិ (វិភ. ៩២៤) វចនតោ។ “**អភិជ្ឈាវិសមលោភាទីហី**”តិ បន ឥមិនា សព្ពេសម្បិ ឧបក្កិលេសានំ សង្គណ្ហនត្ថំ តេ វិសុំ ឧទ្ធដា។ “សត្តានំ វិសុទ្ធិយា”តិ វុត្តស្ស អត្ថស្ស ឯកន្តិកតំ ទស្សេន្តោ “**តថា ហី**”តិអាទិមាហ។ កាមំ “វិសុទ្ធិយា”តិ សាមញ្ញជោតនា, ចិត្តស្សេវ បន វិសុទ្ធិ ឥធាធិប្បេតាតិ ទស្សេតុំ “**រូបមលវសេន បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ ន កេវលំ អដ្ឋកថាវចនមេវ, អថ ខោ ឥទំ ឯត្ថ អាហច្ច ភាសិតន្តិ ទស្សេន្តោ “**តថា ហី**”តិអាទិមាហ។

សា បនាយំ ចិត្តវិសុទ្ធិ សិជ្ឈមានា យស្មា សោកាទីនំ អនុប្បាទាយ សំវត្តតិ, តស្មា វុត្តំ “**សោកបរិទេវានំ សមតិក្កមាយា**”តិអាទិ។ តត្ថ សោចនំ ញាតិព្យសនាទិនិមិត្តំ ចេតសោ សន្តាបោ អន្តោនិជ្ឈានំ **សោកោ។** ញាតិព្យសនាទិនិមិត្តមេវ សោកាធិគណ្ណតោ “កហំ ឯកបុត្តក កហំ ឯកបុត្តកា”តិអាទិនា (ម. និ. ២.៣៥៣, ៣៥៤; សំ. និ. ២.៦៣) បរិទេវនវសេន វាចាវិប្បលាបោ បរិទេវនំ **បរិទេវោ។** អាយតឹ អនុប្បជ្ជនំ ឥធ សមតិក្កមោតិ អាហ “**បហានាយា**”តិ។ តំ បនស្ស សមតិក្កមាវហតំ និទស្សនវសេន ទស្សេន្តោ “**អយញ្ហិ**”តិអាទិមាហ។

តត្ថ **យំ បុព្ពេ, តំ វិសោធេហី**តិ អតីតេសុ ខន្ធេសុ តណ្ហាសំកិលេសវិសោធនំ វុត្តំ។ **បច្ឆា**តិ បរតោ ។ **តេ**តិ តុយ្ហំ។ **មាហូ**តិ មា អហុ។ **កិញ្ចន**ន្តិ រាគាទិកិញ្ចនំ, ឯតេន អនាគតេសុ ខន្ធេសុ សំកិលេសវិសោធនំ វុត្តំ។ **មជ្ឈេ**តិ តទុភយវេមជ្ឈេ។ **នោ ចេ គហេស្សសី**តិ ន ឧបាទិយិស្សសិ ចេ, ឯតេន បច្ចុប្បន្នេ ខន្ធប្បពន្ធេ ឧបាទានប្បវត្តិ វុត្តា។ **ឧបសន្តោ ចរិស្សសី**តិ ឯវំ អទ្ធត្តយគតសំកិលេសវិសោធនេ សតិ

និព្ពុតសព្ពបរិឡាហតាយ ឧបសន្តោ ហុត្វា វិហរិស្សសីតិ អរហត្តនិកូដេន គាថំ និដ្ឋបេសិ។ តេនាហ “**ឥមំ គាថ**”ន្តិអាទិ។

បុត្តាតិ ឱរសា, អញ្ញេបិ វា ទិន្នកកិត្តិមាទយោ យេ កេចិ។ **បិតា**តិ ជនកោ, អញ្ញេបិ វា បិតុដ្ឋានិយា។ **ពន្ធវា**តិ ញាតកា។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – បុត្តា វា បិតា វា ពន្ធវា វា **អន្តកេន** មច្ចុនា **អធិបន្នស្ស** អភិភូតស្ស មរណតោ តាណាយ ន ហោន្តិ។ កស្មា? **នត្ថិ ញាតីសុ តាណតា**តិ។ ន ហិ ញាតីនំ វសេន មរណតោ អារក្ខា អត្ថិ, តស្មា បដាចារេ “ឧភោ បុត្តា កាលង្កតា”តិអាទិនា (អប. ថេរី ១.៤៩៨) មា និរត្ថកំ បរិទេវិ, ធម្មំយេវ បន យាថាវតោ បស្សាតិ អធិប្បាយោ។ **សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋិតា**តិ យថានុលោមំ បវត្តិតាយ សាមុក្កំសិកាយ ធម្មទេសនាយ បរិយោសានេ សហស្សនយបដិមណ្ឌិតេ សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋហិ។ កថំ បនាយំ សតិបដ្ឋានមគ្គវសេន សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋាសីតិ អាហ “**យស្មា បនា**”តិអាទិ។ ន ហិ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានកថាយ វិនា សាវកានំ អរិយមគ្គាធិគមោ អត្ថិ។ “**ឥមំ គាថំ សុត្វា**”តិ បទិទំ សោកវិនោទនវសេន បវត្តិតាយ គាថាយ បឋមំ សុតត្តា វុត្តំ, សាបិ ហិ សច្ចទេសនាយ បរិវារពន្ធា ឯវ អនិច្ចតាកថាតិ កត្វា។ ឥតរគាថាយំ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ **ភាវនា**តិ បញ្ញាភាវនា។ សា ហិ ឥធ អធិប្បេតា។ **តស្មា**តិ យស្មា រូបាទីនំ អនិច្ចាទិតោ អនុបស្សនាបិ សតិបដ្ឋានភាវនាវ, តស្មា។ **តេបី**តិ សន្តតិមហាមត្តបដាចារាបិ។

បញ្ចសតេ ចោរេតិ សតសតចោរបរិវារេ បញ្ចចោរេ បដិបាដិយា **បេសេសិ,** តេ អរញ្ញំ បវិសិត្វា ថេរំ បរិយេសន្តា អនុក្កមេន ថេរស្ស សមីបេ សមាគច្ឆឹសុ។ តេនាហ “**តេ គន្ត្វា ថេរំ បរិវារេត្វា និសីទឹសូ**”តិ។ **វេទនំ វិក្ខម្ភេត្វា**តិ ឩរុដ្ឋិភេទបច្ចយំ ទុក្ខវេទនំ អមនសិការេន វិនោទេត្វា។ **បីតិបាមោជ្ជំ ឧប្បជ្ជិ** វិប្បដិសារលេសស្សបិ អសម្ភវតោ។ តេនាហ “**បរិសុទ្ធំ សីលំ និស្សាយា**”តិ។ ថេរស្ស ហិ សីលំ បច្ចវេក្ខតោ បរិសុទ្ធំ សីលំ និស្សាយ ឧឡារំ បីតិបាមោជ្ជំ ឧប្បជ្ជមានំ ឩរុដ្ឋិភេទជនិតំ ទុក្ខវេទនំ វិក្ខម្ភេសិ។ **តិយាមរត្តិ**ន្តិ អច្ចន្តសំយោគេ ឧបយោគវចនំ, តេនស្ស វិបស្សនាយំ អប្បមាទំ, បដិបត្តិឧស្សុក្កាបនញ្ច ទស្សេតិ។ **បាទានី**តិ បាទេ។ **សំយមេស្សាមី**តិ សញ្ញមេស្សាមិ, សញ្ញត្តឹ ករិស្សាមីតិ អត្ថោ។ **អដ្ដិយាមី**តិ ជិគុច្ឆាមិ។ **ហរាយាមី**តិ លជ្ជាមិ។ **វិបស្សិស**ន្តិ សម្បស្សឹ។

បចលាយន្តានន្តិ បចលាយិកានំ និទ្ទំ ឧបគតានំ។ **អគតិ**ន្តិ អគោចរំ។ **វតសម្បន្នោ**តិ ធុតគុណសម្បន្នោ។ **បមាទ**ន្តិ បចលាយនំ សន្ធាយាហ។ **ឱរុទ្ធមានសោ**តិ ឧបរុទ្ធអធិចិត្តោ។ **បញ្ជរស្មិ**ន្តិ សរីរេ។ សរីរញ្ហិ ន្ហារុសម្ពន្ធអដ្ឋិសង្ឃាដតាយ ឥធ “បញ្ជរ”ន្តិ វុត្តំ។

បីតវណ្ណាយ បន បដាកាយ កាយំ បរិហរណតោ, មល្លយុទ្ធចិត្តកតាយ ច “បីតមល្លោ”តិ បញ្ញាតោ បព្ពជិត្វា **បីតមល្លត្ថេរោ នាម** ជាតោ។ **តីសុ រជ្ជេសូ**តិ បណ្ឌុចោឡគោឡរជ្ជេសុ។ “សព្ពមល្លា សីហឡទីបេ សក្ការសម្មានំ លភន្តី”តិ **តម្ពបណ្ណិទីបំ អាគម្ម។ តំយេវ អង្កុសំ កត្វា**តិ “រូបាទយោ ‘មមា’តិ ន គហេតព្ពា”តិ នតុម្ហាកវគ្គេន បកាសិតមត្ថំ អត្តនោ ចិត្តមត្តហត្ថិនោ អង្កុសំ កត្វា។ **បាទេសុ អវហន្តេសូ**តិ អតិវេលំ ចង្កមនេន អក្កមិតុំ អសមត្ថេសុ។ **ជណ្ណុកេហិ ចង្កមតិ** “និសិន្នេ និទ្ទាយ អវសរោ ហោតី”តិ។ **ព្យាករិត្វា**តិ អត្តនោ វីរិយារម្ភស្ស សផលតាបវេទនមុខេន សព្រហ្មចារីនំ តត្ថ ឧស្សាហំ ជនេន្តោ អញ្ញំ ព្យាករិត្វា។ **ភាសិត**ន្តិ វចនំ, កស្ស បន តន្តិ អាហ “**ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស សព្ពលោកគ្គវាទិនោ**”តិ។ “**ន តុម្ហាក**”ន្តិអាទិ តស្ស បវត្តិអាការទស្សនំ។ តយិទំ មេ សង្ខារានំ អច្ចន្តវូបសមការណន្តិ ទស្សេន្តោ “**អនិច្ចា វតា**”តិ គាថមាហរិ, តេន ឥទានាហំ សង្ខារានំ ខណេ ខណេ ភង្គសង្ខាតស្ស រោគស្ស អភាវេន អរោគោ បរិនិព្ពុតោតិ ទស្សេតិ។

អស្សាតិ សក្កស្ស។ **ឧបបត្តី**តិ ទេវូបបត្តិ។ **បុន បាកតិកាវ អហោសិ** សក្កភាវេនេវ ឧបបន្នត្តា។

សុព្រហ្មាតិ ឯវំនាមោ។ អច្ឆរានំ និរយូបបត្តឹ ទិស្វា តតោ បភុតិ សតតំ បវត្តមានំ អត្តនោ ចិត្តត្រាសំ សន្ធាយាហ “**និច្ចំ ឧត្រស្តមិទំ ចិត្ត**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ **ឧត្រស្ត**ន្តិ សន្តស្តំ ភីតំ ។ **ឧព្ពិគ្គ**ន្តិ សំវិគ្គំ។ **ឧត្រស្ត**ន្តិ វា សំវិគ្គំ។ **ឧព្ពិគ្គ**ន្តិ ភយវសេន សហ និស្សយេន សញ្ចលិតំ។ **អនុប្បន្នេសូ**តិ អនាគតេសុ។ **កិច្ចេសូ**តិ តេសុ តេសុ ឥតិកត្តព្ពេសុ។ “**កិច្ចេសូ**”តិ វា បាឋោ, ទុក្ខេសូតិ អត្ថោ, និមិត្តត្ថេ ចេតំ ភុម្មំ, ភាវិទុក្ខនិមិត្តន្តិ អត្ថោ។ **ឧប្បតិតេសូ**តិ ឧប្បន្នេសុ កិច្ចេសូតិ យោជនា។ តទា អត្តនោ បរិវារស្ស ឧប្បន្នំ ទុក្ខំ សន្ធាយ វទតិ។

ពោជ្ឈាតិ ពោធិតោ, អរិយមគ្គតោតិ អត្ថោ។ “**អញ្ញត្រា**”តិ ច បទំ អបេក្ខិត្វា និស្សក្កវចនំ, ពោធឹ ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **តបសា**តិ តបោកម្មតោ, តេន មគ្គាធិគមស្ស ឧបាយភូតំ សល្លេខបដិបទំ ទស្សេតិ។ **ឥន្ទ្រិយសំវរា**តិ មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ សំវរណតោ , ឯតេន សតិសំវរសីសេន សព្ពម្បិ សំវរសីលំ, លក្ខណហារនយេន វា សព្ពម្បិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ ទស្សេតិ។ **សព្ពនិស្សគ្គា**តិ សព្ពស្សបិ និស្សជ្ជនតោ

សព្ពកិលេសប្បហានតោ។ កិលេសេសុ ហិ និស្សដ្ឋេសុ កម្មវដ្ដំ, វិបាកវដ្ដញ្ច និស្សដ្ឋមេវ ហោតីតិ។ **សោត្ថិន្តិ** ខេមំ អនុបទ្ទវតំ។

ញាយតិ និច្ឆយេន កមតិ និព្ពានំ, តំ វា ញាយតិ បដិវិជ្ឈីយតិ ឯតេនាតិ **ញាយោ**, អរិយមគ្គោតិ អាហ "**ញាយោ វុច្ចតិ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ**"តិ។ **តណ្ហាវានវិរហិតត្តា**តិ តណ្ហាសង្ខាតវានវិរិត្តត្តា។ តណ្ហា ហិ ខន្ធេហិ ខន្ធំ, កម្មុនា ផលំ, សត្តេហិ ច ទុក្ខំ វិនតិ សំសិព្ពតីតិ "វាន"ន្តិ វុច្ចតិ, តយិទំ នត្ថិ ឯត្ថ វានំ, ន វា ឯតស្មិំ អធិគតេ បុគ្គលស្ស វានន្តិ **និព្ពានំ**, អសង្ខតា ធាតុ។ បរប្បច្ចយេន វិនា បច្ចក្ខករណំ សច្ឆិកិរិយាតិ អាហ "**អត្តបច្ចក្ខតាយា**"តិ។

ននុ "វិសុទ្ធិយា"តិ ចិត្តវិសុទ្ធិយា អធិប្បេតត្តា វិសុទ្ធិគ្គហណេនេវេត្ថ សោកសមតិក្កមាទយោបិ គហិតា ឯវ ហោន្តិ, តេ បុន កស្មា គហិតាតិ អនុយោគំ សន្ធាយ "**តត្ថ កិញ្ចាបី**"តិអាទិ វុត្តំ។ **សាសនយុត្តិកោវិទេ**តិ សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទិលក្ខណាយំ ធម្មនីតិយំ ឆេកេ។ **តំ តមត្ថំ ញាបេតី**តិ យេ យេ ពោធនេយ្យបុគ្គលា សង្ខេបវិត្ថារាទិវសេន យថា យថា ពោធេតព្ពា, អត្តនោ ទេសនាវិលាសេន ភគវា តេ តេ តថា តថា ពោធេន្តោ តំ តមត្ថំ ញាបេតិ។ **តំ តំ បាកដំ កត្វា ទស្សេន្តោ**តិ អត្ថាបត្តិំ អគណេន្តោ តំ តមត្ថំ បាកដំ កត្វា ទស្សេន្តោ។ ន ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ អត្ថាបត្តិញាបកាទិសាធនីយវចនាតិ។ **សំវត្តតី**តិ ជាយតិ, ហោតីតិ អត្ថោ។ យស្មា អនតិក្កន្តសោកបរិទេវស្ស ន កទាចិ ចិត្តវិសុទ្ធិ អត្ថិ សោកបរិទេវសមតិក្កមនមុខេនេវ ចិត្តវិសុទ្ធិយា តជ្ជនតោ, តស្មា អាហ "**សោកបរិទេវានំ សមតិក្កមេន ហោតី**"តិ។ យស្មា បន ទោមនស្សបច្ចយេហិ ទុក្ខធម្មេហិ ផុដ្ឋំ បុថុជ្ជនំ សោកាទយោ អភិភវន្តិ, បរិញ្ញាតេសុ ច តេសុ តេ ន ហោន្តិ, តស្មា វុត្តំ "**សោកបរិទេវានំ សមតិក្កមោ ទុក្ខទោមនស្សានំ អត្ថង្គមេនា**"តិ។ **ញាយស្សា**តិ អគ្គមគ្គស្ស, តតិយមគ្គស្ស ច។ តទធិគមេន ហិ យថាក្កមំ ទុក្ខទោមនស្សានំ អត្ថង្គមោ។ សច្ឆិកិរិយាភិសមយសហភាវីបិ ឥតរាភិសមយោ តទវិនាភាវតោ សច្ឆិកិរិយាភិសមយហេតុកោ វិយ វុត្តោ។ **ញាយស្សាធិគមោ និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយា**តិ ផលញាណេន វា បច្ចក្ខករណំ សន្ធាយ វុត្តំ, "**និព្ពានស្ស សច្ឆិកិរិយាយា**"តិ សម្បទានវចនញ្ចេតំ ទដ្ឋព្ពំ។

វណ្ណភណនន្តិ បសំសាវចនំ។ តយិទំ ន ឥធេវ, អថ ខោ អញ្ញត្ថាបិ សត្ថុ អាចិណ្ណំ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ "**យថេវហី**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ អាទិម្ហិ កល្យាណមាទិ វា កល្យាណំ ឯតស្សាតិ **អាទិកល្យាណំ**។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ អត្ថសម្បត្តិយា **សាត្ថំ**។ ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា **សព្យញ្ជនំ**។ សីលាទិបញ្ចធម្មក្ខន្ធបារិបូរិតោ, ឧបនេតព្ពស្ស អភាវតោ ច **កេវលបរិបុណ្ណំ**។ និរុបក្កិលេសតោ អបនេតព្ពស្ស ច អភាវតោ **បរិសុទ្ធំ**។ សេដ្ឋចរិយភាវតោ សាសន**ព្រហ្មចរិយំ**, មគ្គ**ព្រហ្មចរិយ**ញ្ច វោ **បកាសេស្សាមី**តិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១៤៧) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ **អរិយវំសា**តិ អរិយានំ ពុទ្ធាទីនំ វំសា បវេណិយោ។ **អគ្គញ្ញា**តិ អគ្គាតិ ជានិតព្ពា សព្ពវំសេហិ សេដ្ឋភាវតោ។ **រត្តញ្ញា**តិ ចិររត្តាតិ ជានិតព្ពា។ **វំសញ្ញា**តិ ពុទ្ធាទីនំ វំសាតិ ជានិតព្ពា។ **បោរាណា**តិ បុរាតនា អនធុនាតនត្តា។ **អសង្កិណ្ណា**តិ អវិកិណ្ណា អនបនីតា។ **អសង្កិណ្ណបុព្ពា**តិ "កិំ ឥមេហី"តិ អរិយេហិ ន អបនីតបុព្ពា ។ **ន សង្កីយន្តី**តិ ឥទានិបិ តេហិ ន អបនីយន្តិ។ **ន សង្កីយិស្សន្តី**តិ អនាគតេបិ តេហិ ន អបនីយិស្សន្តិ។ **អប្បដិកុដ្ឋា...បេ.... វិញ្ញូហី**តិ យេ លោកេ វិញ្ញូ សមណព្រាហ្មណា, តេហិ អប្បច្ចក្ខតា អនិន្ទិតា, អគរហិតាតិ អត្ថោ។ **"វិសុទ្ធិយា"តិអាទីហី**តិ វិសុទ្ធិអាទិទីបនេហិ។ **បទេហី**តិ វាក្យេហិ, វិសុទ្ធិអត្ថតាទិភេទភិន្នេហិ វា ធម្មកោដ្ឋាសេហិ។ **ឧបទ្ទវ**តិ អនត្ថេ។ **វិសុទ្ធិ**ន្តិ វិសុជ្ឈនំ សំកិលេសប្បហានំ។ វាចុគ្គតករណំ **ឧគ្គហោ**។ **បរិយាបុណនំ** បរិចយោ។ អត្ថស្ស ហទយេ ឋបនំ **ធារណំ**។ បរិវត្តនំ **វាចនំ**។

គន្ធារកោតិ គន្ធារទេសេ ឧប្បន្នោ។ **បហោន្តី**តិ សក្កោន្តិ។ **អនិយ្យានិកមគ្គា**តិ មិច្ឆាមគ្គា, មិច្ឆត្តនិយតានិយតមគ្គាបិ វា។ **សុវណ្ណ**ន្តិ កូដសុវណ្ណម្បិ វុច្ចតិ។ **មណី**តិ កាចមណិបិ, **មុត្តា**តិ វេឡុជាបិ, **បវាឡ**ន្តិ បល្លវោបិ វុច្ចតីតិ **រត្តជម្ពូនទាទិបទេហិ តេ វិសេសិតា**។

ន តតោ ហេដ្ឋាតិ ឥធាធិប្បេតកាយាទីនំ វេទនាទិសភាវត្តាភាវា, កាយវេទនាចិត្តវិមុត្តស្ស តេភូមកធម្មស្ស វិសុំ វិបល្លាសវត្ថុន្តរភាវេន គហិតត្តា ច ហេដ្ឋា គហណេសុ វិបល្លាសវត្ថូនំ អនិដ្ឋានំ សន្ធាយ វុត្តំ, បញ្ចមស្ស បន វិបល្លាសវត្ថុនោ អភាវា "**ន ឧទ្ធ**"ន្តិ អាហ។ អារម្មណវិភាគេន ហេត្ថ សតិបដ្ឋានវិភាគោតិ។ **តយោ សតិបដ្ឋានា**តិ សតិបដ្ឋាន-សទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារទស្សនំ, ន ឥធ បាឡិយំ វុត្តស្ស សតិបដ្ឋាន-សទ្ទស្ស អត្ថទស្សនន្តិ។ **អាទីសុ ហិ សតិគោចរោ**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន "ផស្សសមុទយា វេទនានំ សមុទយោ, នាមរូបសមុទយា ចិត្តស្ស សមុទយោ, មនសិការសមុទយា ធម្មានំ សមុទយោ"តិ (សំ. និ. ៥.៤០៨) "សតិបដ្ឋានា"តិ វុត្តានំ សតិគោចរានំ បកាសកេ សុត្តប្បទេសេ សង្គណ្ហាតិ។ ឯវំ "**បដិសម្ភិទាបាឡិយ**"ម្បិ (បដិ. ម. ២.៣៤) អវសេសបាឡិប្បទេសទស្សនត្ថោ អាទិ-សទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សតិយា បដ្ឋាន**ន្តិ សតិយា បតិដ្ឋាតព្ពដ្ឋានំ។ ទានាទីនិ

ករោន្តស្ស រូបាទីនិ សតិយា ឋានំ ហោន្តីតិ តំនិវារណត្ថមាហ **“បធានំ ឋាន”**ន្តិ។ **ប**-សទ្ទោ ហិ ឥធ “បណីតា ធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. សំ. មាតិកា ១៤) វិយ បធានត្ថទីបកោតិ អធិប្បាយោ។

អរិយោតិ អរិយំ សព្ពសត្តសេដ្ឋំ សម្មាសម្ពុទ្ធមាហ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ **សឡាយតនវិភង្គសុត្តេ**។(ម. និ. ៣.៣១០) សុត្តេកទេសេន ហិ សុត្តំ ទស្សេតិ។ តត្ថ ហិ –

“តយោ សតិបដ្ឋានា យទរិយោ...បេ.... អរហតីតិ ឥតិ ខោ បនេតំ វុត្តំ, កិញ្ចេតំ បដិច្ច វុត្តំ។ ឥធ, ភិក្ខវេ, សត្ថា សាវកានំ ធម្មំ ទេសេតិ អនុកម្បកោ ហិតេសី អនុកម្បំ ឧបាទាយ ‘ឥទំ វោ ហិតាយ ឥទំ វោ សុខាយា’តិ។ តស្ស សាវកា ន សុស្សូសន្តិ។ ន សោតំ ឱទហន្តិ, ន អញ្ញា ចិត្តំ ឧបដ្ឋបេន្តិ, វោក្កម្ម ច សត្ថុ សាសនា វត្តន្តិ។ តត្រ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ ន ចេវ អនត្តមនោ ហោតិ, ន ច អនត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ, អនវស្សុតោ ច វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។ ឥទំ, ភិក្ខវេ, បឋមំ សតិបដ្ឋានំ។ យទរិយោ សេវតិ...បេ.... អរហតិ។

បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, សត្ថា...បេ...ឥទំ វោ សុខាយាតិ ។ តស្ស ឯកច្ចេ សាវកា ន សុស្សូសន្តិ...បេ.... ន ច វោក្កម្ម សត្ថុ សាសនា វត្តន្តិ។ តត្រ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ ន ចេវ អនត្តមនោ ហោតិ, ន ច អនត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ, ន ច អត្តមនោ ហោតិ, ន ច អត្តមនតំ បដិសំវេទេតិ, អនត្តមនតា ច អត្តមនតា ច តទុភយំ អភិនិវជ្ជេត្វា ឧបេក្ខកោ វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។ ឥទំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, ទុតិយំ។

បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ...បេ.... សុខាយាតិ, តស្ស សាវកា សុស្សូសន្តិ...បេ.... វត្តន្តិ។ តត្រ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ អត្តមនោ ចេវ ហោតិ, អត្តមនតញ្ច បដិសំវេទេតិ, អនវស្សុតោ ច វិហរតិ សតោ សម្បជានោ។ ឥទំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, តតិយ”ន្តិ (ម. និ. ៣.៣១១)។

ឯវំ បដិឃានុនយេហិ អនវស្សុតតា, និច្ចំ ឧបដ្ឋិតស្សតិតាយ តទុភយវីតិវត្តតា “សតិបដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តា។ ពុទ្ធានំយេវ ហិ និច្ចំ ឧបដ្ឋិតស្សតិតា ហោតិ អាវេណិកធម្មភាវតោ, ន បច្ចេកពុទ្ធាទីនំ។ **ប**-សទ្ទោ អារម្ភំ ជោតេតិ, អារម្ភោ ច បវត្តីតិ កត្វា អាហ **“បវត្តយិតព្ពតោតិ អត្ថោ”**តិ។ សតិយា ករណភូតាយ បដ្ឋានំ បដ្ឋបេតព្ពំ **សតិបដ្ឋានំ។ អន**-សទ្ទោ ហិ ពហុលំវចនេន កម្មត្ថោបិ ហោតីតិ។ តថាស្ស កត្តុអត្ថោបិ លព្ភតីតិ **“បដ្ឋាតីតិ បដ្ឋាន”**ន្តិ វុត្តំ។ **បដ្ឋាតី**តិ ឯត្ថ **ប**-សទ្ទោ ភុសត្ថវិសិដ្ឋំ បក្ខន្ទនំ ទីបេតីតិ **“ឱក្កន្ទិត្វា បក្ខន្ទិត្វា បត្ថរិត្វា បវត្តតីតិ អត្ថោ”**តិ អាហ។ បុន ភាវត្ថំ សតិ, សទ្ទំ, បដ្ឋានសទ្ទញ្ច វណ្ណេន្តោ **“អថ វា”**តិអាទិមាហ, តេន បុរិមវិកប្បេ សតិ, សទ្ទោ, បដ្ឋាន-សទ្ទោ ច កត្តុអត្ថោតិ វិញ្ញាយតិ។ **សរណដ្ឋេនា**តិ ចិរកតស្ស, ចិរភាសិតស្ស ច អនុស្សរណដ្ឋេន។ **ឥទ**ន្តិ យំ “សតិយេវ សតិបដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តំ, ឥទំ។ **ឥធ** ឥមស្មិំ សុត្តបទេសេ **អធិប្បេតំ។**

យទិ ឯវន្តិ។ យទិ សតិ ឯវ សតិបដ្ឋានំ, សតិ នាម ឯកោ ធម្មោ, ឯវំ សន្តេ កស្មា “សតិបដ្ឋានា”តិ ពហុវចនន្តិ អាហ **“សតិពហុត្តា”**តិអាទិ។ យទិ ពហុកា តា សតិយោ, អថ កស្មា “មគ្គោ”តិ ឯកវចនន្តិ យោជនា។ **មគ្គដ្ឋេនា**តិ និយ្យានដ្ឋេន។ និយ្យានិកោ ហិ មគ្គធម្មោ, តេនេវ និយ្យានិកភាវេន ឯកត្តូបគតោ ឯកន្តតោ និព្ពានំ គច្ឆតិ, អត្ថិកេហិ ច តទត្ថំ មគ្គីយតីតិ អាហ **“វុត្តញ្ចេត”**ន្តិ, អត្តនាវ បុព្ពេ វុត្តំ បច្ចាហរតិ។ តត្ថ **ចតស្សោបិ ចេតា**តិ កាយានុបស្សនាទិវសេន ចតុព្ពិធាបិ ច ឯតា សតិយោ។ **អបរភាគេ**តិ អរិយមគ្គក្ខណេ។ **កិច្ចំ សាធយមានា**តិ បុព្ពភាគេ កាយាទីសុ សុភសញ្ញាទិវិធមនវសេន វិសុំ វិសុំ បវត្តិត្វា មគ្គក្ខណេ សតិយេវ តត្ថ ចតុព្ពិធស្សបិ វិបល្លាសស្ស សមុច្ឆេទវសេន បហានកិច្ចំ សាធយមានា អារម្មណករណវសេន និព្ពានំ គច្ឆតិ។ ចតុកិច្ចសាធនេនេវ ហេត្ថ ពហុវចននិទ្ទេសោ។ **ឯវញ្ច សតី**តិ ឯវំ មគ្គដ្ឋេន ឯកត្តំ ឧបាទាយ “មគ្គោ”តិ ឯកវចនេន, អារម្មណភេទេន ចតុព្ពិធតំ ឧបាទាយ “ចត្តារោ”តិ ច វត្តព្ពតាយ សតិ វិជ្ជមានត្តា។ **វចនានុសន្ធិនា** “ឯកាយនោ អយ”ន្តិអាទិកា **ទេសនា សានុសន្ធិកាវ,** ន អននុសន្ធិកាតិ អធិប្បាយោ។ វុត្តមេវត្ថំ និទស្សនេន បដិបាទេតុំ **“មារសេនប្បមទ្ទន”**ន្តិ (សំ. និ. ៥.២២៤) សុត្តបទំ អានេត្វា **“យថា”**តិអាទិនា និទស្សនំ សំសន្ទតិ។ **“តស្មា”**តិអាទិ និគមនំ។

វិសេសតោ កាយោ, វេទនា ច អស្សាទស្ស ការណន្តិ តប្បហានត្ថំ តេសុ តណ្ហាវត្ថូសុ ឱឡារិកសុខុមេសុ អសុភទុក្ខភាវទស្សនានិ មន្ទតិក្ខបញ្ញេហិ តណ្ហាចរិតេហិ សុករានីតិ តានិ តេសំ “វិសុទ្ធិមគ្គោ”តិ វុត្តានិ។ តថា “និច្ចំ អត្តា”តិ អភិនិវេសវត្ថុតាយ ទិដ្ឋិយា វិសេសការណេសុ ចិត្តធម្មេសុ អនិច្ចានត្តតាទស្សនានិ សរាគាទិវសេន, សញ្ញាផស្សាទិវសេន, នីវរណាទិវសេន ច នាតិប្បភេទាតិប្បភេទគតេសុ តេសុ តប្បហានត្ថំ មន្ទតិក្ខបញ្ញានំ ទិដ្ឋិចរិតានំ សុករានីតិ តេសំ តានិ “វិសុទ្ធិមគ្គោ”តិ វុត្តានិ។ ឯត្ថ ច យថា ចិត្តធម្មានម្បិ តណ្ហាយ

វត្តុភាវោ សម្ភវតិ, តថា កាយវេទនានម្បិ ទិដ្ឋិយាតិ សតិបិ នេសំ ចតុន្នម្បិ តណ្ហាទិដ្ឋិវត្ថុភាវេ យោ យស្សា សាតិសយបច្ចយោ, តំ ទស្សនត្ថំ វិសេសគ្គហណំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តិក្ខបញ្ញសមថយានិកោ ឱឡារិការម្មណំ បរិគ្គណ្ហន្តោ តត្ថ អដ្ឋត្វា ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា ឧដ្ឋាយ វេទនំ បរិគ្គណ្ហាតីតិ វុត្តំ “**ឱឡារិការម្មណេ អសណ្ឋហនតោ**”តិ។ វិបស្សនាយានិកស្ស បន សុខុមេ ចិត្តេ, ធម្មេសុ ច ចិត្តំ បក្ខន្ទតីតិ ចិត្តធម្មានុបស្សនានំ មន្ទតិក្ខបញ្ញវិបស្សនាយានិកានំ វិសុទ្ធិមគ្គតា វុត្តា។

តេសំ តត្ថាតិ ឯត្ថ **តត្ថ**-សទ្ទស្ស “**បហានត្ថ**”ន្តិ ឯតេន យោជនា។ បរតោ **តេសំ តត្ថា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ បញ្ច កាមគុណា សវិសេសា កាយេ លព្ភន្តីតិ វិសេសេន កាយោ កាមោឃស្ស វត្ថុ, ភវេសុ សុខគ្គហណវសេន ភវស្សាទោ ហោតីតិ ភវោឃស្ស វេទនា វត្ថុ, សន្តតិឃនគ្គហណវសេន វិសេសតោ ចិត្តេ អត្តាភិនិវេសោ ហោតីតិ ទិដ្ឋោឃស្ស ចិត្តំ វត្ថុ, ធម្មេសុ វិនិព្ភោគស្ស ទុក្ករត្តា, ធម្មានំ ធម្មមត្តតាយ ទុប្បដិវិជ្ឈត្តា ច សម្មោហោ ហោតីតិ អវិជ្ជោឃស្ស ធម្មា វត្ថុ, តស្មា តេសុ តេសំ បហានត្ថំ ចត្តារោវ វុត្តា។

ឯវំ កាយាទីនំ កាមោឃាទិវត្ថុភាវកថនេនេវ កាមយោគកាមាសវាទីនម្បិ វត្ថុភាវោ ទីបិតោ ហោតិ ឱឃេហិ តេសំ អត្ថតោ អនញ្ញត្តា។ យទគ្គេន ច កាយោ កាមោឃាទីនំ វត្ថុ, តទគ្គេន អភិជ្ឈាកាយគន្ថស្ស វត្ថុ។ “ទុក្ខាយ វេទនាយ បដិឃានុសយោ អនុសេតី”តិ ទុក្ខទុក្ខវិបរិណាមទុក្ខសង្ខារទុក្ខភូតា វេទនា វិសេសេន ព្យាបាទកាយគន្ថស្ស វត្ថុ។ ចិត្តេ និច្ចគ្គហណវសេន សស្សតស្ស អត្តនោ សីលេន សុទ្ធីតិ អាទិ បរាមសនំ ហោតីតិ សីលព្ពតបរាមាសស្ស ចិត្តំ វត្ថុ។ នាមរូបបរិច្ឆេទេន ភូតំ ភូតតោ អបស្សន្តស្ស ភវវិភវទិដ្ឋិសង្ខាតោ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ ហោតីតិ តស្ស ធម្មា វត្ថុ។ កាយស្ស កាមុបាទានវត្ថុតា វុត្តនយាវ។ យទគ្គេន ហិ កាយោ កាមោឃស្ស វត្ថុ, តទគ្គេន កាមុបាទានស្សបិ វត្ថុ អត្ថតោ អភិន្នត្តា។ សុខវេទនស្សាទវសេន បរលោកនិរបេក្ខោ “នត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិកំ (ទី. និ. ១.១៧១; ម. និ. ១.៤៤៥; ២.៩៥, ២២៥; ៣.៩១, ១១៦; សំ. និ. ៣.២១០; ធ. ស. ១២២១; វិភ. ៩៣៨) បរាមាសំ ឧប្បាទេតីតិ ទិដ្ឋុបាទានស្ស វេទនា វត្ថុ ។ ចិត្តធម្មានំ ឥតរុបាទានវត្ថុតា តតិយចតុត្ថគន្ថយោជនាយំ វុត្តនយា ឯវ។ កាយវេទនានំ ឆន្ទទោសាគតិវត្ថុតា កាមោឃព្យាបាទកាយគន្ថយោជនាយំ វុត្តនយា ឯវ។ សន្តតិឃនគ្គហណវសេន សរាគាទិចិត្តេ សម្មោហោ ហោតីតិ មោហាគតិយា ចិត្តំ វត្ថុ។ ធម្មសភាវានវពោធេ ភយំ ហោតីតិ ភយាគតិយា ធម្មា វត្ថុ។

អាហារសមុទយា កាយស្ស សមុទយោ, ផស្សសមុទយា វេទនានំ សមុទយោ, (សំ. និ. ៥.៤០៨) សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ, វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបន្តិ (ម. និ. ៣.១២៦; ឧទា. ១; វិភ. ២២៥) វចនតោ កាយាទីនំ សមុទយភូតា កពឡីការផស្សមនោសញ្ចេតនាវិញ្ញាណាហារា កាយាទិបរិជាននេន បរិញ្ញាតា ហោន្តីតិ អាហ “**ចតុព្ពិធាហារបរិញ្ញត្ថ**”ន្តិ។ **បករណនយោ**តិ នេត្តិបករណវសេន សុត្តន្តសំវណ្ណនានយោ។

សរណវសេនាតិ កាយាទីនំ, កុសលាទិធម្មានញ្ច ឧបធារណវសេន។ សរន្តិ គច្ឆន្តិ និព្ពានំ ឯតាយាតិ សតីតិ ឥមស្មឹ អត្ថេ ឯកត្តេ ឯកសភាវេ និព្ពានេ សមោសរណំ សមាគមោ **ឯកត្តសមោសរណំ។** ឯតទេវ ហិ ទស្សេតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

ឯកនិព្ពានបវេសហេតុភូតោ វា សមានតាយ ឯកោ សតិបដ្ឋានសភាវោ **ឯកត្តំ,** តត្ថ សមោសរណំ **ឯកត្តសមោសរណំ**, តំសភាគតាវ, ឯកនិព្ពានបវេសហេតុភាវំ បន ទស្សេតុំ “**យថា**”តិអាទិមាហ។ ឯតស្មឹ អត្ថេ សរណេកត្តសមោសរណានិ សហេវ សតិបដ្ឋានេកភាវស្ស ការណត្តេន វុត្តានីតិ ទដ្ឋព្ពានិ, បុរិមស្មឹ វិសុំ។ **សរណវសេនា**តិ វា គមនវសេនាតិ អត្ថេ សតិ តទេវ គមនំ សមោសរណន្តិ, សមោសរណេ វា សតិ-សទ្ទត្ថវសេន អវុច្ចមានេ ធារណតាវ សតីតិ សតិ-សទ្ទត្ថន្តរាភាវា បុរិមំ សតិភាវស្ស ការណំ, បច្ឆិមំ ឯកភាវស្សាតិ និព្ពានសមោសរណេបិ សហិតានេវ តានិ សតិបដ្ឋានេកភាវស្ស ការណានិ វុត្តានិ ហោន្តិ។

“ចុទ្ទសវិធេន, នវវិធេន, សោឡសវិធេន, បញ្ចវិធេនា”តិ ឥទំ ឧបរិ បាឡិយំ (ទី. និ. ២.៣៧៤) អាគតានំ អានាបានបព្ពាទីនំ វសេន វុត្តំ, តេសំ បន អនន្តរភេទវសេន, តទនុគតភេទវសេន ច ភាវនាយ អនេកវិធតា លព្ភតិយេវ, ចតូសុ ទិសាសុ ឧដ្ឋានកភណ្ឌសទិសតា កាយានុបស្សនាទិតំតំសតិបដ្ឋានភាវនានុភាវស្ស ទដ្ឋព្ពា។

កថេតុកម្យតាបុច្ឆា ឥតរាសំ បុច្ឆានំ ឥធ អសម្ភវតោ, និទ្ទេសាទិវសេន ទេសេតុកម្យតាយ ច តថា វុត្តត្តា។ “**ឥធា**”តិ វុច្ចមានបដិបត្តិសម្បាទកស្ស ភិក្ខុនោ សន្និស្សយទស្សនំ, សោ ចស្ស សន្និស្សយោ សាសនតោ អញ្ញោ នត្ថីតិ វុត្តំ “**ឥធាតិ ឥមស្មឹ សាសនេ**”តិ។ **ធម្ម…បេ…. លបនមេតំ** តេសំ អត្តនោ សម្មុខាភិមុខភាវករណត្ថំ, តញ្ច ធម្មស្ស សក្កច្ចសវនត្ថំ។ “គោចរេ ភិក្ខវេ ចរថ សកេ បេត្តិកេ វិសយេ”តិអាទិ (ទី. និ.

៣.៨០; សំ. និ. ៥.៣៧២) វចនតោ ភិក្ខុគោចរា ឯតេ ធម្មា, យទិទំ កាយានុបស្សនាទយោ។ តត្ថ យស្មា កាយានុបស្សនាទិបដិបត្តិយា ភិក្ខុ ហោតិ, តស្មា “កាយានុបស្សី វិហរតី”តិអាទិនា ភិក្ខុំ ទស្សេតិ ភិក្ខុម្ហិ តំ និយមតោតិ អាហ “**បដិបត្តិយា ភិក្ខុភាវទស្សនតោ**”តិ។ សត្ថុចរិយានុវិធាយកត្តា, សកលសាសនសម្បដិគ្គាហកត្តា ច **សព្ពប្បការាយ អនុសាសនិយា ភាជនភាវោ។ តស្មិំ គហិតេ**តិ ភិក្ខុម្ហិ គហិតេ។ ភិក្ខុបរិសាយ ជេដ្ឋភាវតោ រាជគមនញាយេន ឥតរា បរិសាបិ អត្ថតោ គហិតាវ ហោន្តីតិ អាហ “**សេសា**”តិអាទិ។ ឯវំ បឋមំ ការណំ វិភជិត្វា ឥតរម្បិ វិភជិតុំ “**យោ ច ឥម**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

សមំ ចរេយ្យាតិ កាយាទិ វិសមចរិយំ បហាយ កាយាទីហិ សមំ ចរេយ្យ។ រាគាទិវូបសមេន **សន្តោ,** ឥន្ទ្រិយទមេន **ទន្តោ,** ចតុមគ្គនិយាមេន **និយតោ,** សេដ្ឋចរិតាយ **ព្រហ្មចារី,** សព្ពត្ថ កាយទណ្ឌាទិឱរោបនេន **និធាយ ទណ្ឌំ។** អរិយភាវេ ឋិតោ **សោ** ឯវរូបោ ពាហិតបាបសមិតបាបភិន្នកិលេសតាហិ “**ព្រាហ្មណោ, សមណោ, ភិក្ខូ**”តិ ច វេទិតព្ពោ។

“អយញ្ចេវ កាយោ, ពហិទ្ធា ច នាមរូប”ន្តិអាទីសុ ខន្ធបញ្ចកំ, តថា “សុខញ្ច កាយេន បដិសំវេទេតី”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៧១, ២៨៧; បារា. ១១), “យា តស្មិំ សមយេ កាយស្ស បស្សទ្ធិ បដិប្បស្សទ្ធី”តិអាទីសុ ច វេទនាទយោ ចេតសិកា ខន្ធា កាយោតិ វុច្ចន្តីតិ តតោ វិសេសនត្ថំ “**កាយេតិ រូបកាយេ**”តិ អាហ។ **កេសាទីនញ្ច ធម្មាន**ន្តិ កេសាទិសញ្ញិតានំ ភូតុបាទាធម្មានំ។ ឯវំ “ចយដ្ឋោ សរីរដ្ឋោ កាយដ្ឋោ”តិ សទ្ទនយេន កាយ-សទ្ទំ ទស្សេត្វា ឥទានិ និរុត្តិនយេនបិ តំ ទស្សេតុំ “**យថា ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អាយន្តី**តិ ឧប្បជ្ជន្តិ។

អសម្មិស្សតោតិ វេទនាទយោបិ ឯត្ថ សិតា, ឯត្ថ បដិពទ្ធាតិ កាយេ វេទនាទិអនុបស្សនាបសង្គេបិ អាបន្នេ តតោ អសម្មិស្សតោតិ អត្ថោ។ សមូហវិសយតាយ ចស្ស កាយ-សទ្ទស្ស, សមុទាយុបាទានតាយ ច អសុភាការស្ស “**កាយេ**”តិ ឯកវចនំ, តថា អារម្មណាទិវិភាគេន អនេកភេទភិន្នម្បិ ចិត្តំ ចិត្តភាវសាមញ្ញេន ឯកជ្ឈំ គហេត្វា “**ចិត្តេ**”តិ ឯកវចនំ, វេទនា បន សុខាទិភេទភិន្នា វិសុំ វិសុំ អនុបស្សិតព្ពាតិ ទស្សេន្តេន “**វេទនាសូ**”តិ ពហុវចនេន វុត្តា, តថេវ ច និទ្ទេសោ បវត្តិតោ, ធម្មា ច បរោបណ្ណាសភេទា, អនុបស្សិតព្ពាការេន ច អនេកភេទា ឯវាតិ តេបិ ពហុវចនវសេនេវ វុត្តា។

អវយវីគាហសមញ្ញាតិធាវនសារាទានាភិនិវេសនិសេធនត្ថំ កាយំ អង្គបច្ចង្គេហិ, តានិ ច កេសាទីហិ, កេសាទិកេ ច ភូតុបាទាយរូបេហិ វិនិព្ភុញ្ជន្តោ “**តថា ន កាយេ**”តិអាទិមាហ។ បាសាទាទិនគរាវយវសមូហេ អវយវីវាទិនោបិ អវយវីគាហំ ន ករោន្តិ, “នគរំ នាម កោចិ អត្ថោ អត្ថី”តិ បន កេសញ្ចិ សមញ្ញាតិធាវនំ សិយាតិ ឥត្ថិបុរិសាទិសមញ្ញាតិធាវនេ នគរនិទស្សនំ វុត្តំ។ អង្គបច្ចង្គសមូហោ, កេសលោមាទិសមូហោ, ភូតុបាទាយសមូហោ ច យថាវុត្តសមូហោ, តព្ពិនិមុត្តោ កាយោបិ នាម កោចិ នត្ថិ, បគេវ ឥត្ថិអាទយោតិ អាហ “**កាយោ វា ឥត្ថី វា បុរិសោ វា អញ្ញោ វា កោចិ ធម្មោ ទិស្សតី**”តិ។ “**កោចិ ធម្មោ**”តិ ឥមិនា សត្តជីវាទីបដិក្ខិបតិ, អវយវី បន កាយបដិក្ខេបេនេវ បដិក្ខិត្តោតិ។ យទិ ឯវំ កថំ កាយាទិសមញ្ញាតិធាវនានីតិ អាហ “**យថាវុត្តធម្ម…បេ…. ករោន្តី**”តិ។ **តថា តថា**តិ កាយាទិអាការេន។

យំ បស្សតីតិ យំ ឥត្ថី, បុរិសំ វា បស្សតិ។ ននុ ចក្ខុនា ឥត្ថិបុរិសទស្សនំ នត្ថីតិ? សច្ចមេតំ, “ឥត្ថី បស្សាមិ, បុរិសំ បស្សាមី”តិ បន បវត្តសញ្ញាយ វសេន “យំ បស្សតី”តិ វុត្តំ មិច្ឆាទស្សនេន វា ទិដ្ឋិយា **យំ បស្សតិ, ន តំ ទិដ្ឋំ** តំ រូបាយតនំ ន ហោតីតិ អត្ថោ វិបរីតគ្គាហវសេន មិច្ឆាបរិកប្បិតរូបត្តា។ អថ វា **តំ** កេសាទិភូតុបាទាយសមូហសង្ខាតំ **ទិដ្ឋំ ន** ហោតិ, អចក្ខុវិញ្ញាណវិញ្ញេយ្យត្តា **ទិដ្ឋំ វា តំ ន** ហោតិ។ **យំ ទិដ្ឋំ, តំ ន បស្សតី**តិ យំ រូបាយតនំ កេសាទិភូតុបាទាយសមូហសង្ខាតំ ទិដ្ឋំ, តំ បញ្ញាចក្ខុនា ភូតតោ ន បស្សតីតិ អត្ថោ។ **អបស្សំ ពជ្ឈតេ**តិ ឥមំ អត្តភាវំ យថាភូតំ បញ្ញាចក្ខុនា អបស្សន្តោ “ឯតំ មម, ឯសោ ហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា”តិ កិលេសពន្ធនេន ពជ្ឈតិ។

ន អញ្ញធម្មានុបស្សីតិ ន អញ្ញសភាវានុបស្សី, អសុភាទិតោ អញ្ញាការានុបស្សី ន ហោតីតិ អត្ថោ។ “**កឹ វុត្តំ ហោតី**”តិអាទិនា តំ ឯវត្ថំ បាកដំ ករោតិ។ **បថវីកាយ**ន្តិ កេសាទិកោដ្ឋាសំ បថវីធម្មសមូហត្តា “កាយោ”តិ វទតិ, លក្ខណបថវិមេវ វា អនេកប្បភេទំ សកលសរីរគតំ, បុព្ពាបរិយភាវេន ច បវត្តមានំ សមូហវសេន គហេត្វា “កាយោ”តិ វទតិ។ “**អាបោកាយ**”ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

ឯវំ គហេតព្ពស្សាតិ “អហំ មម”ន្តិ ឯវំ អត្តត្តនិយភាវេន អន្ធពាលេហិ គហេតព្ពស្ស។

ឥទានិ សត្តន្នំ អនុបស្សនាការានម្បិ វសេន កាយានុបស្សនំ ទស្សេតុំ “**អបិចា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **អនិច្ចតោ អនុបស្សតី**តិ ចតុសមុដ្ឋានិកំ កាយំ “អនិច្ចំ”ន្តិ អនុបស្សតិ, ឯវំ បស្សន្តោ ឯវញ្ចស្ស អនិច្ចាការម្បិ “អនុបស្សតី”តិ វុច្ចតិ។ តថាភូតស្ស ចស្ស និច្ចគ្គាហស្ស លេសោបិ ន ហោតីតិ វុត្តំ “**នោ និច្ចតោ**”តិ។ តថា ហេស “និច្ចសញ្ញំ បជហតី”តិ (បដិ. ម. ៣.៣៥) វុត្តោ។ ឯត្ថ ច “អនិច្ចតោ ឯវ អនុបស្សតី”តិ ឯវ-ការោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោតិ តេន និវត្តិតមត្ថំ ទស្សេតុំ “នោ និច្ចតោ”តិ វុត្តំ។ ន ចេត្ថ ទុក្ខតោ អនុបស្សនាទិនិវត្តនំ អាសង្កិតព្ពំ បដិយោគីនិវត្តនបរត្តា ឯវ-ការស្ស, ឧបរិ ទេសនារុឡ្ហត្តា ច តាសំ។ “**ទុក្ខតោ អនុបស្សតី**”តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន វិសេសោ – អនិច្ចស្ស ទុក្ខត្តា តមេវ ច កាយំ ទុក្ខតោ អនុបស្សតិ, ទុក្ខស្ស អនត្តត្តា អនត្តតោ អនុបស្សតិ។ យស្មា បន យំ អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា, ន តំ អភិនន្ទិតព្ពំ, យញ្ច ន អភិនន្ទិតព្ពំ, ន តត្ថ រញ្ជិតព្ពំ, តស្មា វុត្តំ “**និព្ពិន្ទតិ, នោ នន្ទតិ។ វិរជ្ជតិ, នោ រជ្ជតី**”តិ។ សោ ឯវំ អរជ្ជន្តោ រាគំ **និរោធេតិ, នោ សមុទេតិ** សមុទយំ ន ករោតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ បដិបន្នោ ច **បដិនិស្សជ្ជតិ, នោ អាទិយតិ។** អយញ្ហិ អនិច្ចាទិអនុបស្សនា តទង្គវសេន សទ្ធិំ កាយំ តន្និស្សយខន្ធាភិសង្ខារេហិ កិលេសានំ បរិច្ចជនតោ, សង្ខតទោសទស្សនេន តព្ពិបរីតេ និព្ពានេ តន្និន្នតាយ បក្ខន្ទនតោ “បរិច្ចាគបដិនិស្សគ្គោ ចេវ បក្ខន្ទនបដិនិស្សគ្គោ ចា”តិ វុច្ចតិ, តស្មា តាយ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ វុត្តនយេន កិលេសេ បរិច្ចជតិ, និព្ពានេ ច បក្ខន្ទតិ, តថាភូតោ ច និព្ពត្តនវសេន កិលេសេ ន អាទិយតិ, នាបិ អទោសទស្សិតាវសេន សង្ខតារម្មណំ, តេន វុត្តំ “បដិនិស្សជ្ជតិ, នោ អាទិយតី”តិ។ ឥទានិស្ស តាហិ អនុបស្សនាហិ យេសំ ធម្មានំ បហានំ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ “**អនិច្ចតោ អនុបស្សន្តោ និច្ចសញ្ញំ បជហតី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **និច្ចសញ្ញ**ន្តិ “សង្ខារា និច្ចា”តិ ឯវំ បវត្តំ វិបរីតសញ្ញំ។ ទិដ្ឋិចិត្តវិបល្លាសប្បហានមុខេនេវ សញ្ញាវិបល្លាសប្បហានន្តិ សញ្ញាគ្គហណំ, សញ្ញាសីសេន វា តេសម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ **នន្ទិ**ន្តិ សប្បីតិកតណ្ហំ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

“**វិហរតី**”តិ ឥមិនា កាយានុបស្សនាសមង្គិនោ ឥរិយាបថវិហារោ វុត្តោតិ អាហ “**ឥរិយតី**”តិ, ឥរិយាបថំ បវត្តេតីតិ អត្ថោ។ អារម្មណករណវសេន អភិព្យាបនតោ “**តីសុ ភវេសូ**”តិ វុត្តំ, ឧប្បជ្ជនវសេន បន កិលេសា បរិត្តភូមកា ឯវាតិ។ យទិបិ កិលេសានំ បហានំ អាតាបនន្តិ តំ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនម្បិ អត្ថេវ, អាតប្ប-សទ្ទោ វិយ បន អាតាបសទ្ទោ វីរិយេយេវ និរុឡ្ហោតិ វុត្តំ “**វីរិយស្សេតំ នាម**”ន្តិ។ អថ វា បដិបក្ខប្បហានេ សម្បយុត្តធម្មានំ អព្ភុស្សហនវសេន បវត្តមានស្ស វីរិយស្ស សាតិសយំ តទាតាបនន្តិ វីរិយមេវ តថា វុច្ចតិ, ន អញ្ញេ ធម្មា។ **អាតាបី**តិ ចាយមីការោ បសំសាយ, អតិសយស្ស វា ទីបកោតិ អាតាបីគហណេន សម្មប្បធានសមង្គិតំ ទស្សេតិ។ សម្មា, សមន្តតោ, សាមញ្ច បជានន្តោ **សម្បជានោ,** អសម្មិស្សតោ វវត្ថានេ អញ្ញធម្មានុបស្សិតាភាវេន សម្មា អវិបរីតំ, សព្ពាការបជាននេន សមន្តតោ, ឧបរូបរិ វិសេសាវហភាវេន បវត្តិយា សាមំ បជានន្តោតិ អត្ថោ ។ យទិ បញ្ញាយ អនុបស្សតិ, កថំ សតិបដ្ឋានតាតិ អាហ “**ន ហី**”តិអាទិ។ **សព្ពត្ថិក**ន្តិ សព្ពត្ថ ភវំ សព្ពត្ថ លីនេ, ឧទ្ធតេ ច ចិត្តេ ឥច្ឆិតព្ពត្តា។ សព្ពេ វា លីនេ, ឧទ្ធតេ ច ភាវេតព្ពា ពោជ្ឈង្គា អត្ថិកា ឯតាយាតិ **សព្ពត្ថិកា។** សតិយា លទ្ធុបការាយ ឯវ បញ្ញាយ ឯត្ថ យថាវុត្តេ **កាយេ** កម្មដ្ឋានិកោ ភិក្ខុ **កាយានុបស្សី វិហរតិ។ អន្តោ សង្ខេបោ** អន្តោឱលីយនោ, កោសជ្ជន្តិ អត្ថោ។ **ឧបាយបរិគ្គហេ**តិ ឯត្ថ សីលវិសោធនាទិ, គណនាទិ, ឧគ្គហកោសល្លាទិ ច ឧបាយោ, តព្ពិបរិយាយតោ **អនុបាយោ** វេទិតព្ពោ។ យស្មា ច ឧបដ្ឋិតស្សតិ យថាវុត្តំ ឧបាយំ ន បរិច្ចជតិ, អនុបាយញ្ច ន ឧបាទិយតិ, តស្មា វុត្តំ “**មុដ្ឋស្សតី ...បេ.... អសមត្ថោ ហោតី**”តិ។ **តេនា**តិ ឧបាយានុបាយានំ បរិគ្គហបរិវជ្ជនេសុ, បរិច្ចាគាបរិគ្គហេសុ ច អសមត្ថភាវេន។ **អស្ស** យោគិនោ។

យស្មា សតិយេវេត្ថ សតិបដ្ឋានំ វុត្តំ, តស្មាស្ស សម្បយុត្តធម្មា វីរិយាទយោ អង្គន្តិ អាហ “**សម្បយោគង្គញ្ចស្ស ទស្សេត្វា**”តិ។ **អង្គ**-សទ្ទោ ចេត្ថ ការណបរិយាយោ ទដ្ឋព្ពោ។ សតិគ្គហណេនេវ ចេត្ថ សមាធិស្សាបិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ តស្សា សមាធិក្ខន្ធេ សង្គហិតត្តា។ យស្មា វា សតិសីសេនាយំ ទេសនា។ ន ហិ កេវលាយ សតិយា កិលេសប្បហានំ សម្ភវតិ, និព្ពានាធិគមោ វា, នាបិ កេវលា សតិ បវត្តតិ, តស្មាស្ស ឈានទេសនាយំ សវិតក្កាទិវចនស្ស វិយ សម្បយោគង្គទស្សនតាតិ អង្គ-សទ្ទស្ស អវយវបរិយាយតា ទដ្ឋព្ពា។ **បហានង្គ**ន្តិ “វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២២៦; ម. និ. ១.២៧១, ២៨៧, ២៩៧; សំ. និ. ២.១៥២; អ. និ. ៤.១២៣; បារា. ១១) វិយ បហាតព្ពង្គំ **ទស្សេតុំ។** យស្មា ឯត្ថ លោកិយមគ្គោ អធិប្បេតោ, ន លោកុត្តរមគ្គោ, តស្មា បុព្ពភាគិយមេវ វិនយំ ទស្សេន្តោ “**តទង្គវិនយេន វា វិក្ខម្ភនវិនយេន វា**”តិ អាហ។ **តេសំ ធម្មាន**ន្តិ វេទនាទិធម្មានំ។ តេសញ្ហិ តត្ថ អនធិប្បេតត្តា “**អត្ថុទ្ធារនយេនេតំ វុត្ត**”ន្តិ វុត្តំ។ **តត្ថា**តិ វិភង្គេ។ **ឯត្ថា**តិ “លោកេ”តិ ឯតស្មិំ បទេ។

អវិសេសេន ទ្វីហិបិ នីវរណប្បហានំ វុត្តន្តិ កត្វា បុន ឯកេកេន វុត្តំ បហានវិសេសំ ទស្សេតុំ “**វិសេសេនា**”តិ អាហ។ អថ វា “វិនេយ្យ នីវរណានី”តិ អវត្វា អភិជ្ឈាទោមនស្សវិនយវចនស្ស បយោជនំ ទស្សេន្តោ “**វិសេសេនា**”តិអាទិមាហ។ កាយានុបស្សនាភាវនាយ ហិ ឧជុវិបច្ចនីកានំ អនុរោធវិរោធាទីនំ បហានទស្សនំ ឯតស្ស បយោជនន្តិ។ **កាយសម្បត្តិមូលកស្សា**តិ រូបពលយោព្ពនារោគ្យាទិសរីរសម្បទានិមិត្តស្ស។ វុត្តវិបរិយាយតោ **កាយវិបត្តិមូលកោ វិរោធោ** វេទិតព្ពោ។ **កាយភាវនាយា**តិ កាយានុបស្សនាភាវនាយ។ សា ហិ

ឥធ កាយភាវនាតិ អធិប្បេតា។ **សុភសុខភាវាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន មនុញ្ញនិច្ចតាទិសង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អសុភាសុខភាវាទីន**ន្តិ ឯត្ថ បន **អាទិ**-សទ្ទេន អមនុញ្ញអនិច្ចតាទីនំ។ **តេនា**តិ អនុរោធាទិប្បហានវចនេន។ **"យោគានុភាវោ ហី"**តិអាទិ វុត្តស្សេវត្ថស្ស បាកដករណំ។ យោគានុភាវោ ហិ ភាវនានុភាវោ។ **យោគសមត្ថោ**តិ យោគមនុយុញ្ជិតុំ សមត្ថោ។ បុរិមេន ហិ "អនុរោធវិរោធវិប្បមុត្តោ"តិអាទិវចនេន ភាវនំ អនុយុត្តស្ស អានិសំសោ វុត្តោ, ទុតិយេន ភាវនំ អនុយុញ្ជន្តស្ស បដិបត្តិ។ ន ហិ អនុរោធវិរោធាទីហិ ឧបទ្ទុតស្ស ភាវនា ឥជ្ឈតិ។

អនុបស្សីតិ ឯត្ថាតិ "អនុបស្សី"តិ ឯតស្មិំ បទេ លព្ភមានាយ **អនុបស្សនាយ** អនុបស្សនាជោតនាយ **កម្មដ្ឋានំ វុត្ត**ន្តិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ, អញ្ញថា "អនុបស្សនាយា"តិ ករណវចនំ ន យុជ្ជេយ្យ។ អនុបស្សនា ឯវ ហិ កម្មដ្ឋានំ, ន ឯត្ថ អារម្មណំ អធិប្បេតំ, យុជ្ជតិ វា។ កាយបរិហរណំ វុត្តន្តិ សម្ពន្ធោ។ កម្មដ្ឋានបរិហរណស្ស ចេត្ថ អត្ថសិទ្ធត្តា **"កាយបរិហរណ"**ន្ត្វេវ វុត្តំ។ កម្មដ្ឋានិកស្ស ហិ កាយបរិហរណំ យាវទេវ កម្មដ្ឋានំ បរិហរណត្ថន្តិ។ កម្មដ្ឋានបរិហរណស្ស វា "អាតាបី"តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៣៧៣) វុច្ចមានត្តា **"កាយបរិហរណ"**ន្ត្វេវ វុត្តំ។ កាយគ្គហណេន វា នាមកាយស្សាបិ គហណំ, ន រូបកាយស្សេវ, តេនេវ កម្មដ្ឋានបរិហរណម្បិ សង្គហិតំ ហោតិ, ឯវញ្ច កត្វា "វិហរតីតិ ឯត្ថ វុត្តវិហារេនា"តិ **ឯត្ថ**គ្គហណញ្ច សមត្ថិតំ ហោតិ "កាយានុបស្សី វិហរតី"តិ វិហារស្ស វិសេសេត្វា វុត្តត្តា។ **"អាតាបី"**តិអាទិ បន សង្ខេបតោ វុត្តស្ស កម្មដ្ឋានបរិហរណស្ស សហ សាធនេន វិត្ថារេត្វា ទស្សនំ។ **អាតាបេនា**តិ អាតាបគ្គហណេន។ **"សតិសម្បជញ្ញេនា"**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សព្ពត្ថកកម្មដ្ឋាន**ន្តិ ពុទ្ធានុស្សតិ, មេត្តា, មរណស្សតិ , អសុភភាវនា ច។ ឥទញ្ហិ ចតុក្កំ យោគិនា បរិហរិយមានំ "សព្ពត្ថកកម្មដ្ឋាន"ន្តិ វុច្ចតិ, សព្ពត្ថ កម្មដ្ឋានានុយោគស្សារក្ខភូតត្តា សតិសម្បជញ្ញពលេន អវិច្ឆិន្នស្ស បរិហរិតព្ពត្តា សតិសម្បជញ្ញគ្គហណេន តស្ស វុត្តតា វុត្តា។ **សតិយា វា សមថោ** វុត្តោ តស្សា សមាធិក្ខន្ធេន សង្គហិតត្តា។

វិភង្គេ(វិភ. កាយានុបស្សនានិទ្ទេសេ) បន អត្ថោ វុត្តោតិ យោជនា។ **តេនា**តិ សទ្ទត្ថំ អនាទិយិត្វា ភាវត្ថស្សេវ វិភជនវសេន បវត្តេន វិភង្គបាឋេន **សហ។ អដ្ឋកថានយោ**តិ សទ្ទត្ថស្សាបិ វិវរណវសេន យថារហំ វុត្តោ អត្ថសំវណ្ណនានយោ។ **យថា សំសន្ទតី**តិ យថា អត្ថតោ, អធិប្បាយតោ ច អវិលោមេន្តោ អញ្ញទត្ថុ សំសន្ទតិ សមេតិ, ឯវំ **វេទិតព្ពោ។**

វេទនាទីនំ បុន វចនេតិ ឯត្ថ និស្សយបច្ចយភាវវសេន ចិត្តធម្មានំ វេទនាសន្និស្សិតត្តា, បញ្ចវោការភវេ អរូបធម្មានំ រូបបដិពទ្ធវុត្តិតោ ច វេទនាយ កាយាទិអនុបស្សនាប្បសង្គេបិ អាបន្នេ តតោ អសម្មិស្សតោ វវត្ថានំ ទស្សនត្ថំ, ឃនវិនិព្ភោគាទិទស្សនត្ថញ្ច ទុតិយំ វេទនាគ្គហណំ, តេន ន វេទនាយំ កាយានុបស្សី, ចិត្តធម្មានុបស្សី វា, អថ ខោ វេទនានុបស្សី ឯវាតិ វេទនាសង្ខាតេ វត្ថុស្មិំ វេទនានុបស្សនាការស្សេវ ទស្សនេន អសម្មិស្សតោ វវត្ថានំ ទស្សិតំ ហោតិ។ តថា "យស្មិំ សមយេ សុខា វេទនា, ន តស្មិំ សមយេ ទុក្ខា, អទុក្ខមសុខា វា វេទនា, យស្មិំ វា បន សមយេ ទុក្ខា, អទុក្ខមសុខា វា វេទនា, ន តស្មិំ សមយេ ឥតរា វេទនា"តិ វេទនាភាវសាមញ្ញេ អវត្វា តំ តំ វេទនំ វិនិព្ភុជ្ជិត្វា ទស្សនេន ឃនវិនិព្ភោគោ ធុវភាវវិវេកោ ទស្សិតោ ហោតិ, តេន តាសំ ខណមត្តាវដ្ឋានទស្សនេន អនិច្ចតាយ , តតោ ឯវ ទុក្ខតាយ, អនត្តតាយ ច ទស្សនំ វិភាវិតំ ហោតិ។ **ឃនវិនិព្ភោគាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អយម្បិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អយញ្ហិ វេទនាយំ វេទនានុបស្សី ឯវ, ន អញ្ញធម្មានុបស្សី។ កឹ វុត្តំ ហោតិ – យថា នាម ពាលោ អមណិសភាវេបិ ឧទកបុព្ពុឡកេ មណិអាការានុបស្សី ហោតិ, ន ឯវំ អយំ បិតិរមណីយេបិ វេទយិតេ, បគេវ ឥតរស្មិំ មនុញ្ញាការានុបស្សី, អថ ខោ ខណបភង្គុរតាយ, អវសវត្តិតាយ កិលេសាសុចិបគ្ឃរណតាយ ច អនិច្ចអនត្តអសុភាការានុបស្សី, វិបរិណាមទុក្ខតាយ, សង្ខារទុក្ខតាយ ច វិសេសតោ ទុក្ខានុបស្សី យេវាតិ។ ឯវំ ចិត្ត ធម្មេសុបិ យថារហំ បុនវចនេ បយោជនំ វត្តព្ពំ។ **លោកិយា ឯវ** សម្មសនចារស្ស អធិប្បេតត្តា។ **"កេវលំ បនិធា"**តិអាទិនា "ឥធ ឯត្តកំ វេទិតព្ព"ន្តិ វេទិតព្ពបរិច្ឆេទំ ទស្សេតិ។ **"ឯស នយោ"**តិ ឥមិនា យថា ចិត្តំ, ធម្មា ច អនុបស្សិតព្ពា, តថា តានិ អនុបស្សន្តោ ចិត្តេ ចិត្តានុបស្សី, ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សីតិ វេទិតព្ពោតិ ឥមមត្ថំ អតិទិសតិ។ **ទុក្ខតោ**តិ ទុក្ខសភាវតោ, ទុក្ខន្តិ អនុបស្សិតព្ពាតិ អត្ថោ។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។

យោ សុខំ ទុក្ខតោ អទ្ទាតិ យោ ភិក្ខុ សុខំ វេទនំ វិបរិណាមទុក្ខតាយ "ទុក្ខា"តិ បញ្ញាចក្ខុនា អទ្ទក្ខិ។ **ទុក្ខំ អទ្ទក្ខិ សល្លតោ**តិ ទុក្ខំ វេទនំ បីឡាជននតោ, អន្តោតុទនតោ, ទុន្នីហរណតោ ច សល្លតោ អទ្ទក្ខិ បស្សិ។ **អទុក្ខមសុខ**ន្តិ ឧបេក្ខាវេទនំ។ **សន្ត**ន្តិ សុខទុក្ខានិ វិយ អនោឡារិកតាយ, បច្ចយវសេន វូបសន្តសភាវតាយ ច សន្តំ។ **អនិច្ចតោ**តិ ហុត្វាអភាវតោ, ឧទយវយវន្តតោ, តាវកាលិកតោ, និច្ចបដិបក្ខតោ ច "អនិច្ច"ន្តិ យោ អទ្ទក្ខិ។ **ស វេ សម្មទ្ទសោ ភិក្ខុ** ឯកំសេន, បរិព្យត្តំ វា វេទនាយ សម្មាបស្សនកោតិ អត្ថោ។

ទុក្ខាតិបីតិ សង្ខារទុក្ខតាយ ទុក្ខា ឥតិបិ។ **តំ ទុក្ខស្មិ**ន្តិ សព្ពំ តំ វេទយិតំ ទុក្ខស្មឹ អន្តោគធំ បរិយាបន្នំ វទាមិ សង្ខារទុក្ខតានតិវត្តនតោ។ **សុខទុក្ខតោបិ ចា**តិ សុខាទីនំ ឋិតិវិបរិណាមញាណសុខតាយ, វិបរិណាមឋិតិអញ្ញាណទុក្ខតាយ ច វុត្តត្តា តិស្សោបិ ច សុខតោ, តិស្សោបិ ច ទុក្ខតោ **អនុបស្សិតព្ពា**តិ អត្ថោ។ សត្ត អនុបស្សនា ហេដ្ឋា បកាសិតា ឯវ។ **សេស**ន្តិ យថាវុត្តំ សុខាទិវិភាគតោ សេសំ សាមិសនិរាមិសាទិភេទំ វេទនានុបស្សនាយំ វត្តព្ពំ។

អារម្មណ...បេ.... ភេទានន្តិ រូបាទិអារម្មណនានត្តស្ស នីលាទិតព្ភេទស្ស, ឆន្ទាទិអធិបតិនានត្តស្ស ហីនាទិតព្ភេទស្ស, ញាណឈានាទិសហជាតនានត្តស្ស សសង្ខារិកាសង្ខារិកសវិតក្កាទិតព្ភេទស្ស, កាមាវចរាទិភូមិនានត្តស្ស ឧក្កដ្ឋមជ្ឈិមាទិតព្ភេទស្ស, កុសលាទិកម្មនានត្តស្ស ទេវគតិសំវត្តនិយតាទិតព្ភេទស្ស, កណ្ហសុក្កវិបាកនានត្តស្ស ទិដ្ឋធម្មវេទនីយតាទិតព្ភេទស្ស, បរិត្តភូមកាទិកិរិយានានត្តស្ស តិហេតុកាទិតព្ភេទស្ស វសេន អនុបស្សិតព្ពន្តិ យោជនា។ **អាទិ**-សទ្ទេន សវត្ថុកាវត្ថុកាទិនានត្តស្ស បុគ្គលត្តយសាធារណាទិតព្ភេទស្ស ច សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សលក្ខណសាមញ្ញលក្ខណាន**ន្តិ ផុសនាទិតំតំលក្ខណានញ្ចេវ អនិច្ចតាទិសាមញ្ញលក្ខណានញ្ច វសេនាតិ យោជនា។ **សុញ្ញតធម្មស្សា**តិ អនត្តតាសង្ខាតសុញ្ញតាសភាវស្ស។ យំ វិភាវេតុំ **អភិធម្មេ**“តស្មិំ ខោ បន សមយេ ធម្មា ហោន្តិ, ខន្ធា ហោន្តី”តិអាទិនា (ធ. ស. ១២១) សុញ្ញតាវារទេសនា បវត្តា, តំ បហីនមេវ បុព្ពេ បហីនត្តា, តស្មា តស្ស តស្ស បុន បហានំ ន វត្តព្ពំ។ ន ហិ កិលេសា បហីយមានា អារម្មណវិភាគេន បហីយន្តិ អនាគតានំយេវ ឧប្បជ្ជនារហានំ បហាតព្ពត្តា, តស្មា អភិជ្ឈាទីនំ ឯកត្ថ បហានំ វត្វា ឥតរត្ថ ន វត្តព្ពំ ឯវាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ **“កាមញ្ចេត្ថា”**តិអាទិនា។ អថ វា មគ្គចិត្តក្ខណេ ឯកត្ថ បហីនំ សព្ពត្ថ បហីនមេវ ហោតីតិ វិសុំ វិសុំ បហានំ ន វត្តព្ពំ។ មគ្គេន ហិ បហីនាតិ វត្តព្ពតំ អរហន្តិ។ តត្ថ បុរិមាយ ចោទនាយ នានាបុគ្គលបរិហារោ, ន ហិ ឯកស្ស បហីនំ តតោ អញ្ញស្ស បហីនំ នាម ហោតិ។ បច្ឆិមាយ នានាចិត្តក្ខណិកបរិហារោ។ **នានាចិត្តក្ខណេ**តិ ហិ លោកិយមគ្គចិត្តក្ខណេតិ អធិប្បាយោ។ បុព្ពភាគមគ្គោ ហិ ឥធាធិប្បេតោ។ លោកិយភាវនាយ ច កាយេ បហីនំ ន វេទនាទីសុ វិក្ខម្ភិតំ ហោតិ។ យទិបិ នប្បវត្តេយ្យ, បដិបក្ខភាវនាយ សុប្បហីនត្តា តត្ថ សា “អភិជ្ឈាទោមនស្សស្ស អប្បវត្តី”តិ ន វត្តព្ពា, តស្មា បុនបិ តប្បហានំ វត្តព្ពមេវ។ **ឯកត្ថ បហីនំ សេសេសុបិ បហីនំ ហោតី**តិ លោកុត្តរសតិបដ្ឋានភាវនំ, លោកិយភាវនាយ វា សព្ពត្ថ អប្បវត្តិមត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ “បញ្ចបិ ខន្ធា ឧបាទានក្ខន្ធា លោកោ”តិ (វិភ. ៣៦២, ៣៦៤, ៣៦៦) ហិ **វិភង្គេ**ចតូសុបិ ឋានេសុ វុត្តន្តិ។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

កាយានុបស្សនា

អានាបានបព្ពវណ្ណនា

៣៧៤. អារម្មណវសេនាតិ អនុបស្សិតព្ពកាយាទិអារម្មណវសេន។ **ចតុធា ភិន្ទិត្វា**តិ ឧទ្ទេសវសេន ចតុធា ភិន្ទិត្វា។ **តតោ** ចតុព្ពិធសតិបដ្ឋានតោ ឯកេកំ សតិបដ្ឋានំ គហេត្វា កាយំ វិភជន្តោតិ ឋាបសេសោ។

កថញ្ចាតិ ឯត្ថ **កថ**ន្តិ បការបុច្ឆា, តេន និទ្ទិសិយមានេ កាយានុបស្សនាបការេ បុច្ឆតិ។ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកោ, តេន ឧទ្ទេសវារេន អបាកដំ និទ្ទេសវារេន វិភាវិយមានំ វិសេសំ ជោតេតិ។ ពាហិរកេសុបិ ឥតោ ឯកទេសស្ស សម្ភវតោ **សព្ពប្បការ**គ្គហណំ កតំ **“សព្ពប្បការកាយានុបស្សនានិព្ពត្តកស្សា”**តិ, តេន យេ ឥមេ អានាបានបព្ពាទិវសេន អាគតា ចុទ្ទសប្បការា, តទន្តោគធា ច អជ្ឈត្តាទិអនុបស្សនាប្បការា, តថា កាយគតាសតិសុត្តេ (ម. និ. ៣.១៥៣) វុត្តា កេសាទិវណ្ណសណ្ឋានកសិណារម្មណចតុក្កជ្ឈានប្បការា, លោកិយាទិប្បការា ច, តេ សព្ពេបិ អនវសេសតោ សង្គណ្ហាតិ។ ឥមេ ច បការា ឥមស្មិំយេវ សាសនេ, ន ឥតោ ពហិទ្ធាតិ វុត្តំ **“សព្ពប្បការ...បេ.... បដិសេធនោ ចា”**តិ។ តត្ថ **តថាភាវបដិសេធនោ**តិ សព្ពប្បការកាយានុបស្សនានិព្ពត្តកស្ស បុគ្គលស្ស អញ្ញសាសនស្ស និស្សយភាវបដិសេធនោ, ឯតេន **ឥធ ភិក្ខវេ**តិ ឯត្ថ **ឥធ**-សទ្ទោ អន្តោគធឯវសទ្ទត្ថោតិ ទស្សេតិ។ សន្តិ ហិ ឯកបទានិបិ អវធារណានិ យថា “វាយុភក្ខោ”តិ។ តេនាហ **“ឥធេវ ភិក្ខវេ សមណោ”**តិអាទិ។ បរិបុណ្ណសមណប្បករណធម្មោ ហិ សោ បុគ្គលោ, យោ សព្ពប្បការកាយានុបស្សនានិព្ពត្តកោ។ **បរប្បវាទា**តិ បរេសំ អញ្ញតិត្ថិយានំ នានប្បការា វាទា តិត្ថាយតនានិ។

អរញ្ញាទិកស្សេវ ភាវនានុរូបសេនាសនតំ ទស្សេតុំ **“ឥមស្សហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ ទុទ្ទមោ ទមថំ អនុបគតោ គោណោ **កូដគោណោ។** ទោហនកាលេ យថា ថនេហិ អនវសេសតោ ខីរំ ន បគ្ឃរតិ, ឯវំ ទោហបដិពន្ធិនី **កូដធេនុ។** រូប-សទ្ទាទិកេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជនកអស្សាទោ **រូបារម្មណាទិរសោ។ បុព្ពេ អាចិណ្ណារម្មណ**ន្តិ បព្ពជ្ជតោ បុព្ពេ, អនាទិមតិ វា សំសារេ បរិចិតារម្មណំ។ **និពន្ធេយ្យា**តិ ពន្ធេយ្យ។ **សតិយា**តិ សម្មទេវ កម្មដ្ឋានស្ស

សល្លក្ខណវសេន បវត្តាយ សតិយា។ **អារម្មណេ**តិ កម្មដ្ឋានារម្មណេ។ **ទឡ្ហ**ន្តិ ថិរំ, យថា សតោការិស្ស ឧបចារប្បនាភេទោ សមាធិ ឥជ្ឈតិ, តថា ថាមគតំ កត្វាតិ អត្ថោ។

វិសេសាធិគមទិដ្ឋធម្មសុខវិហារបទដ្ឋានន្តិ សព្ពេសំ ពុទ្ធានំ, ឯកច្ចានំ បច្ចេកពុទ្ធានំ, ពុទ្ធសាវកានញ្ច វិសេសាធិគមស្ស អញ្ញេន កម្មដ្ឋានេន អធិគតវិសេសានំ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារស្ស បទដ្ឋានភូតំ។

វត្ថុវិជ្ជាចរិយោ វិយ ភគវា យោគីនំ អនុរូបនិវាសដ្ឋានុបទិសនតោ។ **ភិក្ខុ ទីបិសទិសោ** អរញ្ញេ ឯកកោ វិហរិត្វា បដិបក្ខនិម្មថនវសេន ឥច្ឆិតត្ថសាធនតោ **ផលមុត្តម**ន្តិ សាមញ្ញផលំ សន្ធាយ វទតិ។ **បរក្កមជវយោគ្គភូមិ**ន្តិ ភាវនុស្សាហជវស្ស យោគ្គករណភូមិភូតំ។

អទ្ធានវសេន បវត្តានំ អស្សាសបស្សាសានំ វសេន ទីឃំ វា អស្សសន្តោ, ឥត្តរវសេន បវត្តានំ អស្សាសបស្សាសានំ វសេន រស្សំ វា អស្សសន្តោតិ យោជនា។ **ឯវំ សិក្ខតោ**តិ អស្សាសបស្សាសានំ ទីឃរស្សតាបជាននសព្ពកាយប្បដិសំវេទនឱឡារិកោឡារិកបដិប្បស្សម្ភនវសេន ភាវនំ សិក្ខតោ, តថាភូតោ វា ហុត្វា តិស្សោ សិក្ខា បវត្តយតោ។ **អស្សាសបស្សាសនិមិត្តេ**តិ អស្សាសបស្សាសសន្និស្សយេន ឧបដ្ឋិតបដិភាគនិមិត្តេ។ **អស្សាសបស្សាសេ បរិគ្គណ្ហាតិ** រូបមុខេន វិបស្សនំ អភិនិវិសន្តោ, យោ "អស្សាសបស្សាសកម្មិកោ"តិ វុត្តោ។ **ឈានង្គានិ បរិគ្គណ្ហាតិ** អរូបមុខេន វិបស្សនំ អភិនិវិសន្តោ។ **វត្ថុ នាម ករជកាយោ** ចិត្តចេតសិកានំ បវត្តិដ្ឋានភាវតោ។ **អញ្ញោ សត្តោ វា បុគ្គលោ វា នត្ថីតិ** វិសុទ្ធិទិដ្ឋិ "តយិទំ ធម្មមត្តំ, ន អហេតុកំ, នាបិ ឥស្សរាទិវិសមហេតុកំ, អថ ខោ អវិជ្ជាទិហេតុក"ន្តិ អទ្ធាត្តយេបិ កង្ខាវិតរណេន **វិតិណ្ណកង្ខោ។** "យំ កិញ្ចិ ភិក្ខុ រូប"ន្តិអាទិនា (ម. និ. ១.៣៦១; ២.១១៣; ៣.៨៦, ៨៩; បដិ. ម. ១.៥៤) នយេន កលាបសម្មសនវសេន **តិលក្ខណំ អារោបេត្វា។** ឧទយព្វយានុបស្សនាទិវសេន **វិបស្សនំ វឌ្ឍេន្តោ។ អនុក្កមេន** មគ្គបដិបាដិយា។

"**បរស្ស វា អស្សាសបស្សាសកាយេ**"តិ ឥទំ សម្មសនវារវសេនាយំ បាឡិ បវត្តាតិ កត្វា វុត្តំ, សមថវសេន បន បរស្ស អស្សាសបស្សាសកាយេ អប្បនានិមិត្តុប្បត្តិ ឯវ នត្ថិ។ **អដ្ឋបេត្វា**តិ អន្តរន្តរា ន ឋបេត្វា។ **អបរាបរំ សញ្ចរណកាលោ**តិ អជ្ឈត្តពហិទ្ធាធម្មេសុបិ និរន្តរំ វា ភាវនាយ បវត្តនកាលោ **កថិតោ។ ឯកស្មិំ កាលេ បនិទំ ឧភយំ ន លព្ភតី**តិ "អជ្ឈត្តំ, ពហិទ្ធា"តិ ច វុត្តំ ឥទំ ធម្មទ្វយំ ឃដិតំ ឯកស្មិំ កាលេ ឯកតោ អារម្មណភាវេន ន លព្ភតិ, ឯកជ្ឈំ អាលម្ពិតុំ ន សក្កាតិ អត្ថោ។

សមុទេតិ ឯតស្មាតិ **សមុទយោ**, សោ ឯវ ការណដ្ឋេន ធម្មោតិ **សមុទយធម្មោ។** អស្សាសបស្សាសានំ ឧប្បត្តិហេតុ ករជកាយាទិ, តស្ស អនុបស្សនសីលោ **សមុទយធម្មានុបស្សី**, តំ បន សមុទយធម្មំ ឧបមាយ ទស្សេន្តោ "**យថា នាមា**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ភស្ត**ន្តិ វុត្តិ។ **គគ្គរនាឡិ**ន្តិ ឧក្កាបនាឡិំ។ **តេ**តិ ករជកាយាទិកេ។ យថា អស្សាសបស្សាសកាយោ ករជកាយាទិសម្ពន្ធី តំនិមិត្តតាយ, ឯវំ ករជកាយាទយោបិ អស្សាសបស្សាសកាយសម្ពន្ធិនោ តំនិមិត្តភាវេនាតិ "សមុទយធម្មា កាយស្មិ"ន្តិ វត្តព្ពតំ លភន្តីតិ វុត្តំ "**សមុទយ...បេ.... វុច្ចតី**"តិ។ បកតិវាចី វា **ធម្ម**-សទ្ទោ "ជាតិធម្មាន"ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៣១; ៣.៣១០; បដិ. ម. ១.៣៣) វិយាតិ កាយស្ស បច្ចយសមវាយេ ឧប្បជ្ជនកបកតិកាយានុបស្សី វា "សមុទយធម្មានុបស្សី"តិ វុត្តោ។ តេនាហ "ករជកាយញ្ច"តិអាទិ។ ឯវញ្ច កត្វា **កាយស្មិ**ន្តិ ភុម្មវចនំ សុដ្ឋុតរំ យុជ្ជតិ។

វយធម្មានុបស្សីតិ ឯត្ថ អហេតុកត្តេបិ វិនាសស្ស យេសំ ហេតុធម្មានំ អភាវេ យំ ន ហោតិ, តទភាវោ តស្ស អភាវស្ស ហេតុ វិយ វោហរិយតីតិ ឧបចារតោ ករជកាយាទិអភាវោ អស្សាសបស្សាសកាយស្ស វយការណំ វុត្តោ។ តេនាហ "**យថា ភស្តាយ**"តិអាទិ ។ អយំ តាវេត្ថ បឋមវិកប្បវសេន អត្ថវិភាវនា។ ទុតិយវិកប្បវសេន ឧបចារេន វិនាយេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អជ្ឈត្តពហិទ្ធានុបស្សនា វិយ ភិន្នវត្ថុវិសយតាយ សមុទយវយធម្មានុបស្សនាបិ ឯកកាលេ ន លព្ភតីតិ អាហ "**កាលេន សមុទយំ កាលេន វយំ អនុបស្សន្តោ**"តិ។ "អត្ថិ កាយោ"តិ **ឯវ**-សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោតិ "**កាយោវ អត្ថី**"តិ វត្វា អវធារណេន និវត្តិតំ ទស្សេន្តោ "**ន សត្តោ**"តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ – យោ រូបាទីសុ សត្តវិសត្តតាយ, បរេសញ្ច សជ្ជាបនដ្ឋេន, សត្វគុណយោគតោ វា "**សត្តោ**"តិ បរេហិ បរិកប្បិតោ, តស្ស សត្តនិកាយស្ស បូរណតោ ច ចវនុបបជ្ជនធម្មតាយ គលនតោ ច "**បុគ្គលោ**"តិ, ថីយតិ សំហញ្ញតិ ឯត្ថ គព្ភោតិ "**ឥត្ថី**"តិ, បុរិ បុរេ ភាគេ សេតិ បវត្តតីតិ "**បុរិសោ**"តិ, អាហិតោ អហំ មានោ ឯត្ថាតិ "**អត្តា**"តិ, អត្តនោ សន្តកភាវេន "**អត្តនិយ**"ន្តិ, បរោ ន ហោតីតិ កត្វា "**អហ**"ន្តិ, មម សន្តកន្តិ កត្វា "**មមា**"តិ, វុត្តប្បការវិនិមុត្តោ អញ្ញោតិ កត្វា "**កោចី**"តិ, តស្ស សន្តកភាវេន "**កស្សចី**"តិ, វិកប្បេតព្ពោ កោចិ នត្ថិ, កេវលំ

“**កាយោ ឯវ អត្ថិ**”តិ។ ទសហិបិ បទេហិ អត្តត្តនិយសុញ្ញតមេវ កាយស្ស វិភាវេតិ។ **ឯវន្តិ** “កាយោវ អត្ថិ”តិអាទិនា វុត្តប្បការេន។

ញាណបមាណត្ថាយាតិ កាយានុបស្សនាញាណំ បរំ បមាណំ បាបនត្ថាយ។ **សតិបមាណត្ថាយា**តិ កាយបរិគ្គាហិកំ សតិំ បវត្តនសតិំ បរំ បមាណំ បាបនត្ថាយ។ ឥមស្ស ហិ វុត្តនយេន “អត្ថិ កាយោ”តិ អបរាបរុប្បត្តិវសេន បច្ចុបដ្ឋិតា សតិ ភិយ្យោសោ មត្តាយ តត្ថ ញាណស្ស, សតិយា ច បរិព្រូហនាយ ហោតិ។ តេនាហ “**សតិសម្បជញ្ញានំ វុឌ្ឍត្ថាយា**”តិ។ ឥមិស្សា ភាវនាយ តណ្ហាទិដ្ឋិគ្គាហានំ ឧជុបដិបក្ខត្តា វុត្តំ “**តណ្ហា… បេ… វិហរតី**”តិ។ តថាភូតោ ច លោកេ កិញ្ចិបិ “អហ”ន្តិ វា “មម”ន្តិ វា គហេតព្ពំ ន បស្សតិ, កុតោ គណ្ហេយ្យាតិ អាហ “**ន ច កិញ្ចី**”តិអាទិ។ **ឯវម្បី**តិ ឯត្ថ **បិ**-សទ្ទោ ហេដ្ឋា និទ្ទិដ្ឋស្ស តាទិសស្ស អត្ថស្ស អភាវតោ អវុត្តសមុច្ចយត្ថោតិ ទស្សេន្តោ “**ឧបរិ អត្ថំ ឧបាទាយា**”តិ អាហ យថា “អន្តមសោ តិរច្ឆានគតាយបិ, អយម្បិ បារាជិកោ ហោតី”តិ។ (បារា. ៤២) **ឯវន្តិ** បន និទ្ទិដ្ឋាការស្ស បច្ចាមសនំ និគមនវសេន កតន្តិ អាហ “**ឥមិនា បន…បេ… ទស្សេតី**”តិ។

បុព្ពភាគសតិបដ្ឋានស្ស ឥធ អធិប្បេតត្តា វុត្តំ “**សតិ ទុក្ខសច្ច**”ន្តិ។ សា បន សតិ យស្មិំ អត្តភាវេ, តស្ស សមុដ្ឋាបិកា តណ្ហា, តស្សាបិ សមុដ្ឋាបិកា ឯវ នាម ហោតិ តទភាវេ អភាវតោតិ អាហ “**តស្សា សមុដ្ឋាបិកា បុរិមតណ្ហា**”តិ, យថា “សង្ខារបច្ចយា”តិ (ម. និ. ៣.១២៦; ឧទា. ១; វិភ. ៤៨៤)។ តំវិញ្ញាណពីជតំសន្តតិសម្ភូតោ សព្ពោបិ លោកិយោ វិញ្ញាណប្បពន្ធោ “សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ” ត្វេវ វុច្ចតិ សុត្តន្តនយេន។ **អប្បវត្តី**តិ អប្បវត្តិ និមិត្តំ, ឧភិន្នំ អប្បវត្តិយា និមិត្តភូតោតិ អត្ថោ។ ន បវត្តតិ ឯត្ថាតិ វា **អប្បវត្តិ។** “**ទុក្ខបរិជាននោ**”តិអាទិ ឯកន្តតោ ចតុកិច្ចសាធនវសេនេវ អរិយមគ្គស្ស បវត្តីតិ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ អវុត្តសិទ្ធោ ហិ តស្ស ភាវនាបដិវេធោ។ **ចតុសច្ចវសេនា**តិ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានវសេន។ **ឧស្សក្កិត្វា**តិ វិសុទ្ធិបរម្បរាយ អារុហិត្វា, ភាវនំ ឧបរិ នេត្វាតិ អត្ថោ។ **និយ្យានមុខ**ន្តិ វដ្ដទុក្ខតោ និស្សរណូបាយោ។

អានាបានបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥរិយាបថបព្ពវណ្ណនា

៣៧៥. **ឥរិយាបថវសេនា**តិ ឥរិយនំ **ឥរិយា,** កិរិយា, ឥធ បន កាយិកបយោគោ វេទិតព្ពោ។ ឥរិយានំ បថោ បវត្តិមគ្គោតិ **ឥរិយាបថោ,** គមនាទិវសេន បវត្តា សរីរាវត្ថា។ គច្ឆន្តោ វា ហិ សត្តោ កាយេន កាតព្ពកិរិយំ ករោតិ ឋិតោ វា និសិន្នោ វា និបន្នោ វាតិ, តេសំ ឥរិយាបថានំ វសេន, ឥរិយាបថវិភាគេនាតិ អត្ថោ។ **បុន ចបរ**ន្តិ បុន ច អបរំ, យថាវុត្តអានាបានកម្មដ្ឋានតោ ភិយ្យោបិ អញ្ញំ កាយានុបស្សនាកម្មដ្ឋានំ កថេមិ, សុណាថាតិ វា អធិប្បាយោ ។ “**គច្ឆន្តោ វា**”តិអាទិ គមនាទិមត្តជាននស្ស, គមនាទិគតវិសេសជាននស្ស ច សាធារណវចនំ, តត្ថ គមនាទិមត្តជាននំ ន ឥធ នាធិប្បេតំ, គមនាទិគតវិសេសជាននំ បន អធិប្បេតន្តិ តំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “**តត្ថ កាម**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **សត្តូបលទ្ធិ**ន្តិ “សត្តោ អត្ថី”តិ ឧបលទ្ធិំ សត្តគ្គាហំ។ **ន បជហតិ** ន បរិច្ចជតិ “អហំ គច្ឆាមិ, មម គមន”ន្តិ គាហសព្ភាវតោ។ តតោ ឯវ **អត្តសញ្ញំ** “អត្ថិ អត្តា ការកោ វេទកោ”តិ ឯវំ បវត្តំ វិបរីតសញ្ញំ **ន ឧគ្ឃាដេតិ** នាបនេតិ អប្បដិបក្ខភាវតោ, អននុព្រូហនតោ វា។ ឯវំ ភូតស្ស ចស្ស កុតោ កម្មដ្ឋានាទិភាវោតិ អាហ “**កម្មដ្ឋានំ វា សតិបដ្ឋានភាវនា វា ន ហោតី**”តិ។ “**ឥមស្ស បនា**”តិអាទិ សុក្កបក្ខោ, តស្ស វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តមេវ ហិ អត្ថំ វិវរិតុំ “**ឥទញ្ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ **កោ គច្ឆតី**តិ សាធនំ, កិរិយញ្ច អវិនិព្ភុត្តំ កត្វា គមនកិរិយាយ កត្តុបុច្ឆា, សា កត្តុភាវវិសិដ្ឋអត្ត បដិក្ខេបត្ថា ធម្មមត្តស្សេវ គមនសិទ្ធិទស្សនតោ។ **កស្ស គមន**ន្តិ តមេវត្ថំ បរិយាយន្តរេន វទតិ សាធនំ, កិរិយញ្ច វិនិព្ភុត្តំ កត្វា គមនកិរិយាយ អកត្តុសម្ពន្ធីភាវវិភាវនតោ។ បដិក្ខេបត្ថញ្ហិ អន្តោនីតំ កត្វា ឧភយត្ថំ កី-សទ្ទោ បវត្តោ។ **កិំ ការណា**តិ បន បដិក្ខិត្តកត្តុកាយ គមនកិរិយាយ អវិបរីតការណបុច្ឆា។ ឥទញ្ហិ គមនំ នាម អត្តា មនសា សំយុជ្ជតិ, មនោ ឥន្ទ្រិយេហិ, ឥន្ទ្រិយានិ អត្ថេហីតិ ឯវមាទិ មិច្ឆាការណវិនិមុត្តអនុរូប បច្ចយហេតុកោ ធម្មានំ បវត្តិអាការវិសេសោ។ តេនាហ “**តត្ថា**”តិអាទិ។

ន កោចិ សត្តោ វា បុគ្គលោ វា គច្ឆតិ ធម្មមត្តស្សេវ គមនសិទ្ធិតោ, តព្ពិនិមុត្តស្ស ច កស្សចិ អភាវតោ។ ឥទានិ ធម្មមត្តស្សេវ គមនសិទ្ធិំ ទស្សេតុំ “**ចិត្តកិរិយាវាយោធាតុវិប្ផារេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ចិត្តកិរិយា ច សា, វាយោធាតុយា វិប្ផារោ វិប្ផន្ទនញ្ចាតិ ចិត្តកិរិយាវាយោធាតុវិប្ផារោ, តេន។ ឯត្ថ ច ចិត្តកិរិយគ្គហណេន អនិន្ទ្រិយពទ្ធវាយោធាតុវិប្ផារំ និវត្តេតិ, វាយោធាតុវិប្ផារគ្គហណេន ចេតនាវចីវិញ្ញត្តិភេទំ ចិត្តកិរិយំ និវត្តេតិ, ឧភយេន បន កាយវិញ្ញត្តិំ វិភាវេតិ។ “**គច្ឆតី**”តិ វត្វា យថា បវត្តមានេ កាយេ “គច្ឆតី”តិ វោហារោ ហោតិ, តំ

ទស្សេតុំ “**តស្មា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **តន្តិ** គន្តុកាមតាវសេន បវត្តចិត្តំ។ **វាយំ ជនេតីតិ** វាយោធាតុអធិកំ រូបកលាបំ ឧប្បាទេតិ, អធិកតា ចេត្ថ សាមត្ថិយតោ, ន បមាណតោ។ គមនចិត្តសមុដ្ឋិតំ សហជាតរូបកាយស្ស ថម្ភនសន្ធារណចលនានំ បច្ចយភូតេន អាការវិសេសេន បវត្តមានំ វាយោធាតុំ សន្ធាយាហ “**វាយោ វិញ្ញត្តិំ ជនេតី**”តិ។ អធិប្បាយសហភាវី ហិ វិការោ វិញ្ញត្តិ។ យថាវុត្តអធិកភាវេនេវ ច វាយោគហណំ , ន វាយោធាតុយា ឯវ ជនកភាវតោ, អញ្ញថា វិញ្ញត្តិយា ឧបាទាយរូបភាវោ ទុរុបបាទោ សិយា។ **បុរតោ អភិនីហារោ** បុរតោភាគេន កាយស្ស បវត្តនំ, យោ “អភិក្កមោ”តិ វុច្ចតិ។

“**ឯសេវ នយោ**”តិ អតិទេសេន សង្ខេបតោ វត្វា តមត្ថំ វិវរិតុំ “**តត្រាបិ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **កោដិតោ បដ្ឋាយា**តិ ហេដ្ឋិមកោដិតោ បដ្ឋាយ បាទតលតោ បដ្ឋាយ។ **ឧស្សិតភាវោ**តិ ឧព្ពិទ្ធភាវោ។

ឯវំ បជានតោតិ ឯវំ ចិត្តកិរិយវាយោធាតុវិប្ផារេនេវ គមនាទិ ហោតីតិ បជានតោ។ **តស្ស** ឯវំ បជាននាយ និច្ឆយគមនត្ថំ “**ឯវំ ហោតី**”តិ វិចារណា **វុច្ចតិ** លោកេ យថាភូតំ អជានន្តេហិ មិច្ឆាភិនិវេសវសេន, លោកវោហារវសេន វា។ **អត្ថិ បនា**តិ អត្ថនោ ឯវំ វីមំសនវសេន បុច្ឆាវចនំ។ **នត្ថី**តិ និច្ឆយវសេន សត្តស្ស បដិក្ខេបវចនំ។ “**យថា បនា**”តិអាទិ តស្សេវ អត្ថស្ស ឧបមាយ វិភាវនំ, តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

នាវា មាលុតវេគេនាតិ **យថា** អចេតនា នាវា វាតវេគេន ទេសន្តរំ **យាតិ, យថា** ច អចេតនោ **តេជនំ** កណ្ឌោ **ជិយាវេគេន** ទេសន្តរំ **យាតិ, តថា** អចេតនោ **កាយោ វាតាហតោ** យថាវុត្តវាយុនា នីតោ ទេសន្តរំ **យាតី**តិ ឯវំ ឧបមាសំសន្ទនំ វេទិតព្ពំ។ សចេ បន កោចិ វទេយ្យ “យថា នាវាតេជនានំ បេល្លកស្ស បុរិសស្ស វសេន ទេសន្តរគមនំ, ឯវំ កាយស្សាបី”តិ, ហោតុ, ឯវំ តច្ឆិតោ វាយមត្ថោ យថា ហិ នាវាតេជនានំ សំហតលក្ខណស្សេវ បុរិសស្ស វសេន គមនំ, ន អសំហតលក្ខណស្ស, ឯវំ កាយស្សាបីតិ។ កា នោ ហានិ, ភិយ្យោបិ ធម្មមត្តតាវ បតិដ្ឋំ លភតិ, ន បុរិសវាទោ។ តេនាហ “**យន្តសុត្តវសេនា**”តិអាទិ។

តត្ថ **បយុត្តន្តិ** ហេដ្ឋា វុត្តនយេន គមនាទិកិរិយាវសេន បច្ចយេហិ បយោជិតំ។ **ឋាតី**តិ តិដ្ឋតិ។ **ឯត្ថា**តិ តមស្មឹ លោកេ។ **វិនា ហេតុបច្ចយេ**តិ គន្តុកាមតាចិត្តតំសមុដ្ឋានវាយោធាតុអាទិហេតុបច្ចយេហិ វិនា។ **តិដ្ឋេ**តិ តិដ្ឋេយ្យ។ **វជេ**តិ វជេយ្យ គច្ឆេយ្យ កោ នាមាតិ សម្ពន្ធោ។ បដិក្ខេបត្ថោ ចេត្ថ **កឹ**-សទ្ទោតិ ហេតុបច្ចយវិរហេន ឋានគមនបដិក្ខេបមុខេន សព្ពាយបិ ធម្មប្បវត្តិយា បច្ចយាធីនវុត្តិតាវិភាវនេន អត្តសុញ្ញតា វិយ អនិច្ចទុក្ខតាបិ វិភាវិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។

បណិហិតោតិ យថា យថា បច្ចយេហិ បការេហិ និហិតោ ឋបិតោ។ **សព្ពសង្គាហិកវចន**ន្តិ សព្ពេសម្បិ ចតុន្នំ ឥរិយាបថានំ ឯកជ្ឈំ សង្គណ្ហនវចនំ, បុព្ពេ វិសុំ វិសុំ ឥរិយាបថានំ វុត្តត្តា ឥទំ នេសំ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា វចនន្តិ អត្ថោ។ បុរិមនយោ វា ឥរិយាបថប្បធានោ វុត្តោតិ តត្ថ កាយោ អប្បធានោ អនុនិប្ផាទីតិ ឥធ កាយំ បធានំ, អបធានញ្ច ឥរិយាបថំ អនុនិប្ផាទី កត្វា ទស្សេតុំ ទុតិយនយោ វុត្តោតិ ឯវម្បេត្ថ ទ្វិន្នំ នយានំ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។ **ឋិតោ**តិ បវត្តោ។

ឥរិយាបថបរិគ្គណ្ហនម្បិ ឥរិយាបថវតោ កាយស្សេវ បរិគ្គណ្ហនំ តស្ស អវត្ថាវិសេសភាវតោតិ វុត្តំ “**ឥរិយាបថបរិគ្គណ្ហនេន កាយេ កាយានុបស្សី វិហរតី**”តិ។ តេនេវេត្ថ រូបក្ខន្ធវសេនេវ សមុទយាទយោ ឧទ្ធដា។ ឯស នយោ សេសវារេសុបិ។ **អាទិនា**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន យថា “តណ្ហាសមុទយា កម្មសមុទយា អាហារសមុទយា”តិ និព្ពត្តិលក្ខណំ បស្សន្តោបិ រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតីតិ ឥមេ ចត្តារោ អាការា សង្គយ្ហន្តិ, ឯវំ “អវិជ្ជានិរោធា”តិ អាទយោបិ បញ្ច អាការា សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ឥរិយាបថបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុសម្បជញ្ញបព្ពវណ្ណនា

៣៧៦. ចតុសម្បជញ្ញវសេនាតិ សមន្តតោ បការេហិ, បកដ្ឋំ វា សវិសេសំ ជានាតីតិ សម្បជានោ, សម្បជានស្ស ភាវោ សម្បជញ្ញំ, តថាបវត្តំ ញាណំ, ហត្ថវិការាទិភេទភិន្នត្តា ចត្តារិ សម្បជញ្ញានិ សមាហដានិ ចតុសម្បជញ្ញំ, តស្ស វសេន។ “**អភិក្កន្តេ”តិអាទីនិ សាមញ្ញផលេ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.២១៤; ទី. និ. ដី. ១.២១៤ វាក្យខន្ធេបិ) **វណ្ណិតានិ**, ន បុន វណ្ណេតព្ពានិ, តស្មា តំតំសំវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនាបិ តត្ថ វិហិតនយេនេវ គហេតព្ពា។ “អភិក្កន្តេ បដិក្កន្តេ សម្បជានការី ហោតី”តិអាទិ វចនតោ
អភិក្កមាទិគតចតុសម្បជញ្ញបរិគ្គណ្ហនេន រូបកាយស្សេវេត្ថ សមុទយធម្មានុបស្សិតាទិ អធិប្បេតោតិ អាហ

“រូបក្ខន្ធស្សេវ សមុទយោ ច វយោ ច នីហរិតព្ពោ”តិ។ រូបធម្មានំយេវ ហិ បវត្តិអាការវិសេសា អភិក្កមាទយោតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ចតុសម្បជញ្ញបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បដិក្កូលមនសិការបព្ពវណ្ណនា

៣៧៧. បដិក្កូលមនសិការវសេនាតិ ជិគុច្ឆនីយតាយ បដិកូលមេវ បដិក្កូលំ, យោ បដិក្កូលសភាវោ បដិក្កូលាការោ, តស្ស មនសិ ករណវសេន។ អន្តរេនាបិ ហិ ភាវវាចិនំ សទ្ទំ ភាវត្ថោ វិញ្ញាយតិ យថា “បដស្ស សុក្ក”ន្តិ។ យស្មា **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១៨២) **វុត្តំ,** តស្មា តត្ថ, តំសំវណ្ណនាយញ្ច (វិសុទ្ធិ. ដី. ១.១៨២ អាទយោ) វុត្តនយេន “ឥមមេវ កាយ”ន្តិ អាទីនមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

វត្ថាទីហិ បសិព្ពកាការេន ពន្ធិត្វា កតំ អាវាដនំ **បុតោឡិ។** នានាការា ឯកស្មឹ ឋានេ សម្មិស្សាតិ ឯត្ថាវតា នានាវណ្ណានំ កេសាទីនញ្ច ឧបមេយ្យតា។ **វិភូតកាលោ**តិ បណ្ណត្តឹ សមតិក្កមិត្វា កេសាទីនំ អសុភាការស្ស ឧបដ្ឋិតកាលោ។ ឥតិ-សទ្ទស្ស អាការត្ថតំ ទស្សេន្តោ “ឯវ”ន្តិ វត្វា តំ អាការំ សរូបតោ ទស្សេន្តោ **“កេសាទិបរិគ្គណ្ហនេនា”**តិអាទិមាហ។ កេសាទិសញ្ញិតានញ្ហិ អសុចិភាវានំ បរមទុគ្គន្ធជេគុច្ឆបដិក្កូលាការស្ស សមុទយតោ អនុបស្សនា ឥធ កាយានុបស្សនាតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

បដិក្កូលមនសិការបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ធាតុមនសិការបព្ពវណ្ណនា

៣៧៨. ធាតុមនសិការវសេនាតិ បថវីធាតុអាទិកា ចតស្សោ ធាតុយោ អារព្ភ បវត្តភាវនា មនសិការវសេន, ចតុធាតុវវត្ថានវសេនាតិ អត្ថោ។ ធាតុមនសិការោ, ធាតុកម្មដ្ឋានំ, ចតុធាតុវវត្ថានន្តិ ហិ អត្ថតោ ឯកំ។ **គោឃាតកោ**តិ ជីវិកត្ថាយ គុន្នំ ឃាតកោ។ **អន្តេវាសិកោ**តិ កម្មករណវសេន តស្ស សមីបវាសី តំ និស្សាយ ជីវនកោ ។ **វិនិវិជ្ឈិត្វា**តិ ឯកស្មឹ ឋានេ អញ្ញមញ្ញំ វិនិវិជ្ឈិត្វា។ **មហាបថានំ វេមជ្ឈដ្ឋានសង្ខាតេ**តិ ចតុន្នំ មហាបថានំ តាយ ឯវ វិនិវិជ្ឈនដ្ឋានតាយ វេមជ្ឈសង្ខាតេ។ យស្មា តេ ចត្តារោ មហាបថា ចតូហិ ទិសាហិ អាគន្ត្វា តត្ថ សមោហិតា វិយ ហោន្តិ, តស្មា តំ ឋានំ ចតុមហាបថំ, តស្មឹ **ចតុមហាបថេ។** ឋិត-សទ្ទោ “ឋិតោ វា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៦៣; អ. និ. ៥.២៨) ឋានសង្ខាតឥរិយាបថសមង្គិតាយ, ឋា-សទ្ទស្ស វា គតិនិវត្តិអត្ថតាយ អញ្ញត្ថ ឋបេត្វា គមនំ សេសឥរិយាបថសមង្គិតាយ ពោធកោ, ឥធ បន យថា តថា រូបកាយស្ស បវត្តិអាការពោធកោ អធិប្បេតោតិ អាហ **“ចតុន្នំ ឥរិយាបថានំ យេន កេនចិ អាការេន ឋិតត្តា យថាឋិត”**ន្តិ។ តត្ថ **អាការេនា**តិ ឋានាទិនា រូបកាយស្ស បវត្តិអាការេន។ ឋានាទយោ ហិ ឥរិយាបថសង្ខាតាយ កិរិយាយ បថោ បវត្តិមគ្គោតិ “ឥរិយាបថោ”តិ វុច្ចន្តីតិ វុត្តោ វាយមត្ថោ។ **យថាឋិត**ន្តិ យថាបវត្តំ, យថាវុត្តំ ឋានមេវេត្ថ បណិធានន្តិ អធិប្បេតន្តិ អាហ **“យថា ឋិតត្តា ច យថាបណិហិត”**ន្តិ។ **“ឋិត”**ន្តិ វា កាយស្ស ឋានសង្ខាតឥរិយាបថសមាយោគបរិទីបនំ, **“បណិហិត”**ន្តិ តទញ្ញឥរិយាបថសមាយោគបរិទីបនំ។ **“ឋិត”**ន្តិ វា កាយសង្ខាតានំ រូបធម្មានំ តស្មឹ តស្មឹ ខណេ សកិច្ចវសេន អវដ្ឋានបរិទីបនំ, **បណិហិត**ន្តិ បច្ចយវសេន តេហិ តេហិ បច្ចយេហិ បការតោ និហិតំ បណិហិតន្តិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **បច្ចវេក្ខតី**តិ បតិ បតិ អវេក្ខតិ, ញាណចក្ខុនា វិនិព្ភុជ្ជិត្វា វិសុំ វិសុំ បស្សតិ។

ឥទានិ វុត្តមេវត្ថំ ភាវត្ថវិភាវនវសេន ទស្សេតុំ **“យថា គោឃាតកស្សា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បោសេន្តស្សា**តិ មំសូបចយបរិព្រូហនាយ កុណ្ឌកភត្តកប្បាសដ្ឋិអាទីហិ សំវឌ្ឍេន្តស្ស។ **វធិតំ មត**ន្តិ ហឹសិតំ ហុត្វា មតំ។ **មត**ន្តិ ច មតមត្តំ។ តេនេវាហ **“តាវទេវា”**តិ។ **គាវីតិ សញ្ញា ន អន្តរធាយតី**តិ យានិ អង្គបច្ចង្គានិ យថាសន្និវិដ្ឋានិ ឧបាទាយ គាវីសមញ្ញា មតមត្តាយបិ គាវិយា តេសំ តំសន្និវេសស្ស អវិនដ្ឋត្តា។ វិលីយន្តិ ភិជ្ជន្តិ វិភុជ្ជន្តីតិ **ពីលា,** ភាគា វ-ការស្ស ព-ការំ, ឥការស្ស ច ឦការំ កត្វា។ **ពីលសោ**តិ ពីលំ ពីលំ កត្វា។ **វិភជិត្វា**តិ អដ្ឋិសង្ឃាតតោ មំសំ វិវេចេត្វា, តតោ វា វិវេចិតំ មំសំ ភាគសោ កត្វា។ តេនេវាហ **“មំសសញ្ញា បវត្តតី”**តិ។ **បព្ពជិតស្សាបិ** អបរិគ្គហិតកម្មដ្ឋានស្ស។ **ឃនវិនិព្ភោគ**ន្តិ សន្តតិសមូហកិច្ចឃនានំ វិនិព្ភុជ្ជនំ វិវេចនំ។ **ធាតុសោ បច្ចវេក្ខតោ**តិ ឃនវិនិព្ភោគករណេន ធាតុំ ធាតុំ បថវីអាទិធាតុំ វិសុំ វិសុំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស។ **សត្តសញ្ញា**តិ អត្តានុទិដ្ឋិវសេន បវត្តា សត្តសញ្ញាតិ វទន្តិ, វោហារវសេន បវត្តសត្តសញ្ញាយបិ តទា អន្តរធានំ យុត្តមេវ យាថាវតោ ឃនវិនិព្ភោគស្ស សម្បាទនតោ។ ឯវញ្ហិ សតិ យថាវុត្តឱបម្មត្ថេន ឧបមេយ្យត្ថោ អញ្ញទត្ថុ សំសន្ទតិ សមេតិ។ តេនេវាហ **“ធាតុវសេនេវ ចិត្តំ សន្តិដ្ឋតី”**តិ។ **ទក្ខោ**តិ ឆេកោ តំតំសមញ្ញាយ កុសលោ “យថាជាតេ សូនស្មឹ

នង្គុដ្ឋខុរវិសាណាទិវន្តេ អដ្ឋិមំសាទិអវយវសមុទាយេ អវិភត្តេ គាវីសមញ្ញា, ន វិភត្តេ។ វិភត្តេ បន អដ្ឋិមំសាទិអវយវសមញ្ញា”តិ ជាននតោ។ **ចតុមហាបថេ វិយ ចតុឥរិយាបថេ**តិ គាវិយា ឋិតចតុមហាបថោ វិយ កាយស្ស បវត្តិមគ្គភូតោ ចតុព្ពិធោ ឥរិយាបថោ យស្មា **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៣០៥) **វិត្ថារិតា,** តស្មា តត្ថ, តំសំវណ្ណនាយញ្ច (វិសុទ្ធិ. ដី. ១.៣០៦) វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ធាតុមនសិការបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

នវសិវថិកបព្ពវណ្ណនា

៣៧៩. សិវថិកាយ អបវិទ្ធឧទ្ធុមាតកាទិបដិសំយុត្តានំ ឱធិសោ បវត្តានំ កថានំ, តទភិធេយ្យានញ្ច ឧទ្ធុមាតកាទិអសុភភាគានំ សិវថិកបព្ពានីតិ សង្ខិត្តិកាវេហិ គហិតសមញ្ញា ។ តេនាហ **“សិវថិកបព្ពេហិ វិភជិតុ”**ន្តិ។ មរិត្វា ឯកាហាតិក្កន្តំ **ឯកាហមតំ។ ឧទ្ធំ ជីវិតបរិយាទានា**តិ ជីវិតក្ខយតោ ឧបរិ មរណតោ បរំ។ **សមុគ្គតេនា**តិ សមុដ្ឋិតេន។ **ឧទ្ធុមាតត្តា**តិ ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ ធុមាតត្តា សូនត្តា។ សេតរត្តេហិ វិបរិភិន្នំ វិមិស្សិតំ នីលំ **វិនីលំ,** បុរិមវណ្ណវិបរិណាមភូតំ វា នីលំ **វិនីលំ។ វិនីលមេវ វិនីលក**ន្តិ ក-ការេន បទវឌ្ឍនំ អនត្ថន្តរតោ យថា “បីតកំ លោហិតក”ន្តិ (ធ. ស. ៦១៦)។ **បដិក្កូលត្តា**តិ ជិគុច្ឆនីយត្តា។ **កុច្ឆិតំ វិនីលន្តិ វិនីលក**ន្តិ កុច្ឆនត្ថោ វា អយំ ក-ការោតិ ទស្សេតុំ វុត្តំ យថា “បាបកោ កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គច្ឆតី”តិ។ (ទី. និ. ៣.៣១៦; អ. និ. ៥.២១៣; មហាវ. ២៨៥) **បរិភិន្នដ្ឋានេហិ** កាកកង្កាទីហិ។ **វិស្សន្ទមានបុព្ព**ន្តិ វិស្សវន្តបុព្ពំ, តហំ តហំ បគ្ឃរន្តបុព្ពន្តិ អត្ថោ។ **តថាភាវ**ន្តិ វិស្សន្ទមានបុព្ពភាវំ។

សោ ភិក្ខូតិ យោ “បស្សេយ្យ សរីរំ សិវថិកាយ ឆឌ្ឌិត”ន្តិ វុត្តោ, សោ ភិក្ខុ។ **ឧបសំហរតិ** សទិសតំ។ **“អយម្បិ ខោ”**តិអាទិ ឧបសំហរណាការទស្សនំ។ **អាយូ**តិ រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ, អរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ បនេត្ថ វិញ្ញាណគតិកមេវ។ **ឧស្មា**តិ កម្មជតេជោ។ **ឯវំ បូតិកសភាវោយេវា**តិ ឯវំ អតិវិយ ទុគ្គន្ធជេគុច្ឆបដិក្កូលបូតិកសភាវោ ឯវ, ន អាយុអាទីនំ អវិគមេ វិយ មត្តសោតិ អធិប្បាយោ។ ឯទិសោ ភវិស្សតីតិ **ឯវំភាវី**តិ អាហ **“ឯវំ ឧទ្ធុមាតាទិភេទោ ភវិស្សតី”**តិ។

លុញ្ចិត្វា លុញ្ចិត្វាតិ ឧប្បាដេត្វា ឧប្បាដេត្វា។ **សាវសេសមំសលោហិតយុត្ត**ន្តិ សព្ពសោ អខាទិតត្តា តហំ តហំ សេសេន អប្បាវសេសេន មំសលោហិតេន យុត្តំ។ “អញ្ញេន ហត្ថដ្ឋិក”ន្តិ អវិសេសេន ហត្ថដ្ឋិកានំ វិប្បកិណ្ណតា ជោតិតាតិ អនវសេសតោ តេសំ វិប្បកិណ្ណតំ ទស្សេន្តោ **“ចតុសដ្ឋិភេទម្បី”**តិអាទិមាហ ។

តេរោវស្សិកានីតិ តិរោវស្សំ គតានិ, តានិ បន សំវច្ឆរំ វីតិវត្តានិ ហោន្តីតិ អាហ **“អតិក្កន្តសំវច្ឆរានី”**តិ។ បុរាណតាយ ឃនភាវវិគមេន វិចុណ្ណតា ឥធ បូតិភាវោតិ សោ យថា ហោតិ, តំ ទស្សេន្តោ **“អព្ភោកាសេ”**តិអាទិមាហ។ **តេរោវស្សិកានេវា**តិ សំវច្ឆរមត្តាតិក្កន្តានិ ឯវ។ ខជ្ជមានតាទិវសេន ទុតិយសិវថិកបព្ពាទីនំ វវត្ថាបិតត្តា វុត្តំ **“ខជ្ជមានតាទីនំ វសេន យោជនា កាតព្ពា”**តិ។

នវសិវថិកបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥមានេវ ទ្វេតិ អវធារណេន អប្បនាកម្មដ្ឋានំ តត្ថ និយមេតិ អញ្ញបព្ពេសុ តទភាវតោ។ យតោ ហិ ឯវ-ការោ, តតោ អញ្ញត្ថ និយមេតិ, តេន បព្ពទ្វយស្ស វិបស្សនាកម្មដ្ឋានតាបិ អប្បដិសិទ្ធា ទដ្ឋព្ពា អនិច្ចតាទិទស្សនតោ។ សង្ខារេសុ អាទីនវវិភាវនានិ សិវថិកបព្ពានីតិ អាហ **“សិវថិកានំ អាទីនវានុបស្សនាវសេន វុត្តត្តា”**តិ។ ឥរិយាបថបព្ពាទីនំ អប្បនាវហតា បាកដា ឯវាតិ **“សេសានិ ទ្វាទសបី”**តិ វុត្តំ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ។ តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

កាយានុបស្សនាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វេទនានុបស្សនាវណ្ណនា

៣៨០. សុខំ វេទនន្តិ ឯត្ថ សុខយតីតិ **សុខា។** សម្បយុត្តធម្មេ, កាយញ្ច លទ្ធស្សាទេ ករោតីតិ អត្ថោ។ សុដ្ឋុ វា ខាទតិ, ខនតិ វា កាយិកំ, ចេតសិកញ្ចាពាធន្តិ **សុខា។** “សុករំ ឱកាសទានំ ឯតិស្សាតិ **សុខា”**តិ អបរេ។ វេទយតិ អារម្មណរសំ អនុភវតីតិ **វេទនា។ វេទយមានោ**តិ អនុភវមានោ។ **“កាម”**ន្តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ឥរិយាបថបព្ពេ វុត្តនយមេវ។ សម្បជានស្ស វេទិយនំ **សម្បជានវេទិយនំ។**

វត្ថុអារម្មណាតិ រូបាទិអារម្មណា។ រូបាទិអារម្មណញ្ហេត្ថ វេទនាយ បវត្តិដ្ឋានតាយ “វត្ថូ”តិ អធិប្បេតំ ។ **អស្សា**តិ ភវេយ្យ។ ធម្មវិនិមុត្តស្ស កត្តុ អភាវតោ ធម្មស្សេវ កត្តុភាវំ ទស្សេន្តោ **“វេទនាវ វេទយតី”**តិ អាហ។ **“វោហារមត្តំ ហោតី”**តិ ឯតេន “សុខំ វេទនំ វេទយមានោ សុខំ វេទនំ វេទយាមី”តិ ឥទំ វោហារមត្តន្តិ ទស្សេតិ។

និត្ថុនន្តោតិ ពលវតោ វេទនាវេគស្ស និរោធនេ អាទីនវំ ទិស្វា តស្ស អវសវត្តនវសេន និត្ថុនន្តោ ។ វេគសន្ធារណេ ហិ អតិមហន្តំ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតីតិ អញ្ញម្បិ វិការំ ឧប្បាទេយ្យ, តេន ថេរោ **អបរាបរំ បរិវត្តតិ។ វីរិយសមថំ យោជេត្វា**តិ អធិវាសនវីរិយស្ស អធិមត្តត្តា តស្ស ហាបនវសេន សមាធិនា សមរសតាបាទនេន វីរិយសមថំ យោជេត្វា។ **សហ បដិសម្ភិទាហី**តិ លោកុត្តរបដិសម្ភិទាហិ សហ។ អរិយមគ្គក្ខណេ ហិ បដិសម្ភិទានំ អសម្មោហវសេន អធិគមោ, អត្ថបដិសម្ភិទាយ បន អារម្មណករណវសេនបិ។ លោកិយានម្បិ វា សតិ ឧប្បត្តិកាលេ តត្ថ សមត្ថតំ សន្ធាយាហ **“សហ បដិសម្ភិទាហី”**តិ។ **សមសីសី**តិ វារសមសីសី ហុត្វា, បច្ចវេក្ខណវារស្ស អនន្តរវារេ បរិនិព្ពាយីតិ អត្ថោ។

យថា ច សុខំ, ឯវំ ទុក្ខន្តិ យថា “សុខំ កោ វេទយតី”តិអាទិនា សម្បជានវេទិយនំ សន្ធាយ វុត្តំ, ឯវំ ទុក្ខម្បិ។ តត្ថ ទុក្ខយតីតិ **ទុក្ខា**, សម្បយុត្តធម្មេ, កាយញ្ច បីឡេតិ វិពាធតីតិ អត្ថោ។ ទុដ្ឋុំ វា ខាទតិ, ខនតិ កាយិកំ, ចេតសិកញ្ច សាតន្តិ **ទុក្ខា។** “ទុក្ករំ ខិកាសទានំ ឯតិស្សាតិ **ទុក្ខា**”តិ អបរេ។ **អរូបកម្មដ្ឋាន**ន្តិ អរូបបរិគ្គហំ, អរូបធម្មមុខេន វិបស្សនាភិនិវេសនន្តិ អត្ថោ។ **ន បាកដំ ហោតិ** ផស្សស្ស, ចិត្តស្ស ច អវិភូតាការត្តា។ តេនាហ **“អន្ធការំ វិយ ខាយតី”**តិ។ **“ន បាកដំ ហោតី”**តិ ច ឥទំ តាទិសេ បុគ្គលេ សន្ធាយ វុត្តំ, តេសំ អាទិតោ វេទនាវ វិភូតតរា ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ។ ឯវញ្ហិ យំ វុត្តំ **សក្កបញ្ហវណ្ណនា** ទីសុ “ផស្សោ បាកដោ ហោតិ, វិញ្ញាណំ បាកដំ ហោតី”តិ, (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៥៩) តំ អវិរោធិតំ ហោតិ។ វេទនាវសេន កថិយមានំ កម្មដ្ឋានំ បាកដំ ហោតីតិ យោជនា។ **“វេទនានំ ឧប្បត្តិបាកដតាយា”**តិ ច ឥទំ សុខទុក្ខវេទនានំ វសេន វុត្តំ។ តាសញ្ហិ បវត្តិ ឱឡារិកា, ន ឥតរាយ។ តទុភយគ្គហណមុខេន វា គហេតព្ពត្តា ឥតរាយបិ បវត្តិ វិញ្ញូនំ បាកដា ឯវាតិ “វេទនាន”ន្តិ អវិសេសគ្គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ **សក្កបញ្ហេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ**, តស្មា តត្ថ វុត្តពោ អត្ថវិសេសោ តត្ថលីនត្ថប្បកាសនិយំ វុត្តនយេនេវ គហេតព្ពោ។

បុព្ពេ “វត្ថុំ អារម្មណំ កត្វា វេទនាវ វេទយតី”តិ វេទនាយ អារម្មណាធីនវុត្តិតាយ ច អនត្តតាយ ច បជាននំ វុត្តំ, ឥទានិ តស្សា អនិច្ចតាទិបជាននំ ទស្សេន្តោ **“អយំ អបរោបិ បជាននបរិយាយោ”**តិ អាហ។ យថា ឯកស្មិំ ខណេ ចិត្តទ្វយស្ស អសម្ភវោ ឯកជ្ឈំ អនេកន្តបច្ចយាភាវតោ, ឯវំ វេទនាទ្វយស្ស វិសិដ្ឋារម្មណវុត្តិតោ ចាតិ អាហ **“សុខវេទនាក្ខណេ ទុក្ខាយ វេទនាយ អភាវតោ”**តិ។ និទស្សនមត្តញ្ចេតំ តទា ឧបេក្ខាវេទនាយបិ អភាវតោ, តេន សុខវេទនាក្ខណេ ភូតបុព្ពានំ ឥតរវេទនានំ ហុត្វាអភាវបជាននេន សុខវេទនាយបិ ហុត្វា អភាវោ ញាតោ ឯវ ហោតីតិ តស្សា បាកដភាវមេវ ទស្សេន្តោ **“ឥមិស្សា ច សុខាយ វេទនាយ ឥតោ បឋមំ អភាវតោ”**តិ អាហ, ឯតេនេវ ច តាសម្បិ វេទនានំ បាកដភាវោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ **“វេទនា នាម អនិច្ចា អធុវា វិបរិណាមធម្មា”**តិ។ **អនិច្ច**គ្គហណេន ហិ វេទនានំ វិទ្ធំសនភាវោ ទស្សិតោ វិទ្ធស្តេ អនិច្ចតាយ សុវិញ្ញេយ្យត្តា។ **អធុវ**គ្គហណេន បាកដភាវោ តស្ស អសទាភាវិតាទិភាវនតោ។ **វិបរិណាម**គ្គហណេន ទុក្ខភាវោ តស្ស អញ្ញថត្តទីបនតោ, តេន សុខាបិ វេទនា ទុក្ខា, បគេវ ឥតរាតិ តិស្សន្នម្បិ វេទនានំ ទុក្ខតា ទស្សិតា ហោតិ។ ឥតិ “យទនិច្ចំ ទុក្ខំ, តំ ឯកន្តតោ អនត្តា”តិ តីសុបិ វេទនាសុ លក្ខណត្តយបជាននា ជោតិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ **“ឥតិហ តត្ថ សម្បជានោ ហោតី”**តិ។

ឥទានិ តមត្ថំ សុត្តេន (ម. និ. ២.២០៥) សាធេតុំ **“វុត្តម្បិ ចេត”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **នេវ តស្មិំ សមយេ ទុក្ខំ វេទនំ វេទេតី**តិ តស្មិំ សុខវេទនាសមង្គិសមយេ នេវ ទុក្ខំ វេទនំ វេទេតិ និរុទ្ធត្តា, អនុប្បន្នត្តា ច យថាក្កមំ អតីតានាគតានំ។ បច្ចុប្បន្នាយ បន អសម្ភវោ វុត្តោ ឯវ។ សកិច្ចក្ខណមត្តាវដ្ឋានតោ **អនិច្ចា។** សមេច្ច សម្ភុយ្យ បច្ចយេហិ កតត្តា **សង្ខតា។** វត្ថារម្មណាទិបច្ចយំ បដិច្ច ឧប្បន្នត្តា **បដិច្ចសមុប្បន្នា។** ខយវយបលុជ្ជននិរុជ្ឈនបកតិតាយ **ខយធម្មា វយធម្មា វិរាគធម្មា និរោធធម្មា**តិ ទដ្ឋព្ពា។

កិលេសេហិ អាមសិតព្ពតោ **អាមិសំ** នាម, បញ្ច កាមគុណា, អារម្មណករណវសេន សហ អាមិសេហីតិ **សាមិសំ។** តេនាហ **“បញ្ចកាមគុណាមិសនិស្សិតា”**តិ។

ឥតោ បរន្តិ “អត្ថិ វេទនា”តិ ឯវមាទិ បាឡី សន្ធាយាហ **“កាយានុបស្សនាយំ វុត្តនយមេវា”**តិ។

វេទនានុបស្សនាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចិត្តានុបស្សនាវណ្ណនា

៣៨១. សម្បយោគវសេន បវត្តមានេន សហ រាគេនាតិ **សរាគំ។** តេនាហ “**លោភសហគត**”ន្តិ។ **វីតរាគ**ន្តិ ឯត្ថ កាមំ សរាគបទបដិយោគិនា វីតរាគបទេន ភវិតព្ពំ, សម្មសនចារស្ស បន អធិប្បេតត្តា តេភូមកស្សេវ គហណន្តិ “**លោកិយកុសលាព្យាកត**”ន្តិ វត្វា “**ឥទំ បនា**”តិអាទិនា តមេវ អធិប្បាយំ វិវរតិ។ **សេសានិ** ទ្វេ ទោសមូលានិ, ទ្វេ មោហមូលានីតិ **ចត្តារិ អកុសលចិត្តានិ។** តេសញ្ហិ រាគេន សម្បយោគាភាវតោ នត្ថេវ សរាគតា, តំនិមិត្តកតាយ បន សិយា តំសហិតកាលេ សោតិ នត្ថេវ វីតរាគតាបីតិ ទុក្ខវិនិមុត្តតា ឯវេត្ថ លព្ភតីតិ អាហ “**នេវ បុរិមបទំ ន បច្ឆិមបទំ ភជន្តី**”តិ។ យទិ ឯវំ បទេសិកំ បជាននំ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ, ទុកន្តរបរិយាបន្នត្តា តេសំ។ យេ បន “បដិបក្ខភាវេ អគយ្ហមានេ សម្បយោគាភាវោ ឯវេត្ថ បមាណំ ឯកច្ចអព្យាកតានំ វិយា”តិ ឥច្ឆន្តិ, តេសំ មតេន សេសាកុសលចិត្តានម្បិ ទុតិយបទសង្គហោ វេទិតព្ពោ ។ ទុតិយទុកេបិ វុត្តនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អកុសលមូលេសុ សហ មោហេនេវ វត្តតីតិ សមោហន្តិ អាហ “**វិចិកិច្ឆាសហគតញ្ចេវ ឧទ្ធច្ចសហគតញ្ចា**”តិ។ យស្មា ចេត្ថ “សហេវ មោហេនាតិ សមោហ”ន្តិ បុរិមបទាវធារណម្បិ លព្ភតិយេវ, តស្មា វុត្តំ “**យស្មា បនា**”តិអាទិ។ យថា បន អតិមូឡ្ហតាយ បាដិបុគ្គលិកនយេន សវិសេសមោហវន្តតាយ “មោមូហចិត្ត”ន្តិ វត្តព្ពតោ វិចិកិច្ឆាឧទ្ធច្ចសហគតទ្វយំ វិសេសតោ “សមោហ”ន្តិ វុច្ចតិ, ន តថា សេសាកុសលចិត្តានីតិ “**វដ្ដន្តិយេវា**”តិ សាសង្កំ វទតិ។ សម្បយោគវសេន ថិនមិទ្ធេន អនុបតិតំ អនុគតន្តិ **ថិនមិទ្ធានុបតិតំ,** បញ្ចវិធំសសង្ខារិកាកុសលចិត្តំ សង្កុចិតចិត្តំ, **សង្កុចិតចិត្តំ នាម** អារម្មណេ សង្កោចនវសេន បវត្តនតោ។ បច្ចយវិសេសវសេន ថាមជាតេន ឧទ្ធច្ចេន សហគតំ សំសដ្ឋន្តិ **ឧទ្ធច្ចសហគតំ,** អញ្ញថា សព្ពម្បិ អកុសលចិត្តំ ឧទ្ធច្ចសហគតមេវាតិ។ **បសដចិត្តំ** នាម អារម្មណេ សវិសេសំ វិក្ខេបវសេន វិសដភាវេន បវត្តនតោ។

កិលេសវិក្ខម្ភនសមត្ថតាយ វិបុលផលតាយ ច ទីឃសន្តានតាយ ច មហន្តភាវំ គតំ, មហន្តេហិ វា ឧឡារច្ឆន្ទាទីហិ គតំ បដិបន្នន្តិ **មហគ្គតំ,** តំ បន រូបារូបភូមិកគំ តតោ មហន្តស្ស លោកេ អភាវតោ។ តេនាហ “**រូបាវចរារូបាវចរ**”ន្តិ។ តស្ស ចេត្ថ បដិយោគី បរិត្តំ ឯវាតិ អាហ “**អមហគ្គតន្តិ កាមាវចរ**”ន្តិ។ អត្តានំ ឧត្តរិតុំ សមត្ថេហិ សហ ឧត្តរេហីតិ **សឧត្តរំ។** តប្បដិបក្ខេន **អនុត្តរំ។** តទុភយំ ឧបាទាយុបាទាយ វេទិតព្ពន្តិ អាហ “**សឧត្តរន្តិ កាមាវចរ**ន្តិអាទិ។ បដិបក្ខវិក្ខម្ភនសមត្ថេន សមាធិនា សម្មទេវ អាហិតំ **សមាហិតំ។** តេនាហ “**យស្សា**”តិអាទិ។ **យស្សា**តិ យស្ស ចិត្តស្ស។ យថាវុត្តេន សមាធិនា ន សមាហិតន្តិ **អសមាហិតំ។** តេនាហ “**ឧភយសមាធិរហិត**”ន្តិ។ តទង្គវិមុត្តិយា **វិមុត្តំ,** កាមាវចរកុសលចិត្តំ, វិក្ខម្ភនវិមុត្តិយា **វិមុត្តំ,** មហគ្គតចិត្តន្តិ តទុភយំ សន្ធាយាហ “**តទង្គវិក្ខម្ភនវិមុត្តីហិ វិមុត្ត**”ន្តិ។ យត្ថ តទុភយវិមុត្តិ នត្ថិ, តំ ឧភយវិមុត្តិរហិតន្តិ គយ្ហមានេ លោកុត្តរចិត្តេបិ សិយាសង្កាតិ តំ និវត្តនត្ថំ “**សមុច្ឆេទ...បេ.... ឱកាសោវ នត្ថី**”តិ អាហ។ ឱកាសភាវោ ច សម្មសនចារស្ស អធិប្បេតត្តា វេទិតព្ពោ។ យំ បនេត្ថ អត្ថតោ អវិភត្តំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តានមេវ។

ចិត្តានុបស្សនាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ធម្មានុបស្សនា

នីវរណបព្ពវណ្ណនា

៣៨២. បហាតព្ពាទិធម្មវិភាគទស្សនវសេន បញ្ចធា ធម្មានុបស្សនា និទ្ទិដ្ឋាតិ អយមត្ថោ បាឡិតោ ឯវ វិញ្ញាយតីតិ តមត្ថំ ឧល្លិង្គេន្តោ “**បញ្ចវិធេន ធម្មានុបស្សនំ កថេតុ**”ន្តិ អាហ។ យទិ ឯវំ កស្មា នីវរណាទិវសេនេវ និទ្ទិដ្ឋន្តិ? វិនេយ្យជ្ឈាសយតោ។ យេសញ្ហិ វេនេយ្យានំ បហាតព្ពធម្មេសុ បឋមំ នីវរណានិ វិភាគេន វត្តព្ពានិ, តេសំ វសេនេត្ថ ភគវតា បឋមំ នីវរណេសុ ធម្មានុបស្សនា កថិតា។ តថា ហិ កាយានុបស្សនាបិ សមថបុព្ពង្គមា ទេសិតា, តតោ បរិញ្ញេយ្យេសុ ខន្ធេសុ, អាយតនេសុ ច ភាវេតព្ពេសុ ពោជ្ឈង្គេសុ, បរិញ្ញេយ្យាទិវិភាគេសុ សច្ចេសុ ច ឧត្តរា ទេសនា, តស្មា ចេត្ថ សមថភាវនាបិ យាវទេវ វិបស្សនត្ថា ឥច្ឆិតា។ វិបស្សនាបធានា, វិបស្សនាពហុលា ច សតិបដ្ឋានទេសនាតិ តស្សា វិបស្សនាភិនិវេសវិភាគេន ទេសិតភាវំ វិភាវេន្តោ “**អបិចា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ ខន្ធាយតនទុក្ខសច្ចវសេន មិស្សកបរិគ្គហកថនំ ទដ្ឋព្ពំ។ **សញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធបរិគ្គហម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទេន សកលបញ្ញាបាទានក្ខន្ធបរិគ្គហំ សម្បិណ្ឌេតិ ឥតរេសំ តទន្តោគធត្តា។

“កណ្ហសុក្កធម្មានំ យុគនទ្ធតា នត្ថី”តិ បជាននកាលេ អភាវា “**អភិណ្ហសមុទាចារវសេនា**”តិ វុត្តំ។ **សំវិជ្ជមាន**ន្តិ អត្តនោ សន្តានេ ឧបលព្ភមានំ។ **យថា**តិ យេនាការេន, សោ បន “**កាមច្ឆន្ទស្ស ឧប្បាទោ ហោតី**”តិ

វុត្តត្ថា កាមច្ឆន្ទស្ស ការណាការោវ, អត្ថតោ ការណមេវាតិ អាហ "**យេន ការណេនា**"តិ។ **ច**-សទ្ទោ វុត្ត មានត្ថសមុច្ចយត្ថោ។

តត្ថាតិ "យថា ចា"តិអាទិនា វុត្តបទេ។ **សុភម្បី**តិ កាមច្ឆន្ទោបិ។ សោ ហិ អត្តនោ គហណាការេន "**សុភ**"ន្តិ វុត្តោ, តេនាការេន បវត្តនកស្ស អញ្ញស្ស កាមច្ឆន្ទស្ស និមិត្តត្តា "**និមិត្ត**"ន្តិ ច។ តដ្ឋំ, តដ្ឋាការេន វា គយ្ហមានំ រូបាទិ **សុភារម្មណំ។** អាកង្ខិតស្ស ហិតសុខស្ស បត្តិយា អនុបាយភូតោ មនសិការោ **អនុបាយ មនសិការោ។ តន្តិ** អយោនិសោមនសិការំ ។ **តត្ថា**តិ តស្មិំ សភាគហេតុភូតេ, អារម្មណភូតេ ច ទុវិធេ សុភ និមិត្តេ។ **អាហារោ**តិ បច្ចយោ អត្តនោ ផលំ អាហរតីតិ កត្វា។

អសុភន្តិ អសុភជ្ឈានំ ឧត្តរបទលោបេន, តំ បន ទសសុ អវិញ្ញាណកអសុភេសុ ច កេសាទីសុ សវិញ្ញាណក អសុភេសុ ច បវត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ កេសាទីសុ ហិ សញ្ញា "អសុភសញ្ញា"តិ **គិរិមានន្ទសុត្តេ** (អ. និ. ១០.៦០) វុត្តា។ ឯត្ថ ច ចតុព្ពិធស្ស អយោនិសោមនសិការស្ស, យោនិសោមនសិការស្ស ច គហណំ និរវសេសទស្សនត្ថំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ, តេសុ បន អសុភេសុ "សុភ"ន្តិ, "អសុភ"ន្តិ ច មនសិការោ ឥធាធិប្បេតោ, តទនុកូលត្តា បន ឥតរេ បីតិ។

ឯកាទសសុ អសុភេសុ បដិក្កូលាការស្ស ឧគ្គណ្ហនំ, យថា វា តត្ថ ឧគ្គហនិមិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, តថា បដិបត្តិ **អសុភនិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ។** ឧបចារប្បនាវហាយ អសុភភាវនាយ អនុយុញ្ជនា **អសុភភាវនានុយោគោ។** "ភោជនេ មត្តញ្ញុនោ មិតាហារស្ស ថិនមិទ្ធាភិភវាភាវា ឱតារំ អលភមានោ កាមច្ឆន្ទោ បហីយតី"តិ វទន្តិ, អយមេវ ច អត្ថោ និទ្ទេសេបិ វុច្ចតិ។ យោ បន ភោជនស្ស បដិក្កូលតំ, តព្ពិបរិណាមស្ស តទាធារស្ស តស្ស ច ឧបនិស្សយភូតស្ស អតិវិយ ជេគុច្ឆតំ, កាយស្ស ច អាហារដ្ឋិតិកត្តំ សម្មទេវ ជានាតិ, សោ សព្ពសោ ភោជនេ បមាណស្ស ជាននេន **ភោជនេមត្តញ្ញូ** នាម។ តាទិសស្ស ហិ កាមច្ឆន្ទោ បហីយតេវ។

អសុភកម្មិកតិស្សត្ថេរោ ទន្តដ្ឋិទស្សាវី។ **បហីនស្សា**តិ វិក្ខម្ភនវសេន បហីនស្ស។ ឥតោ បរេសុបិ ឯវរូបេសុ ឋានេសុ ឯសេវ នយោ។ អភិធម្មបរិយាយេន (ធ. ស. ១១៥៩, ១៥០៣) សព្ពោបិ លោភោ កាមច្ឆន្ទនីវរណន្តិ អាហ "**អរហត្តមគ្គេនា**"តិ។

បដិឃម្បិ បុរិមុប្បន្នំ **បដិឃនិមិត្តំ** បរតោ ឧប្បជ្ជនកស្ស បដិឃស្ស ការណន្តិ កត្វា។

មេជ្ជតិ សិនិយ្ហតីតិ **មិត្តោ**, ហិតេសី បុគ្គលោ, តស្មិំ មិត្តេ ភវា, មិត្តស្ស វា ឯសាតិ មេត្តា, ហិតេសិតា, តស្សា **មេត្តាយ។ អប្បនាបិ ឧបចារោបិ វដ្ដតិ** សាធារណវចនភាវតោ។ "**ចេតោវិមុត្តី**"តិ វុត្តេ **អប្បនាវ** វដ្ដតិ អប្បនំ អប្បត្តាយ បដិបក្ខតោ សុដ្ឋុ មុច្ចនស្ស អភាវតោ។ **តន្តិ** យោនិសោមនសិការំ។ **តត្ថា**តិ មេត្តាយ។ **ពហុលំ ប វត្តយតោ**តិ ពហុលីការវតោ។

សត្តេសុ មេត្តាយនស្ស ហិតូបសំហារស្ស ឧប្បាទនំ បវត្តនំ **មេត្តានិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ**, បឋមុប្បន្នោ មេត្តា មនសិការោ បរតោ ឧប្បជ្ជនកស្ស ការណភាវតោ មេត្តាមនសិការោវ **មេត្តានិមិត្តំ។** កម្មមេវ សកំ ឯតេសន្តិ **កម្មស្សកា**, សត្តា, តព្ភាវោ **កម្មស្សកតា**, កម្មទាយាទតា។ ទោសមេត្តាសុ យាថាវតោ អាទីនវានិសំសានំ បដិសង្ខានំ វីមំសា ឥធ **បដិសង្ខានំ។** មេត្តាវិហារិកល្យាណមិត្តវន្តតា ឥធ **កល្យាណមិត្តតា។ ឱទិស្សកអនោទិស្សកទិសាផរណាន**ន្តិ (ឱធិសកអនោធិសកទិសាផរណានំ ម. និ. អដ្ឋ. ១.១១៥) អត្តអតិបិយ សហាយមជ្ឈត្តវេរិវសេន ឱទិស្សកតា, សីមាសម្ភេទេ កតេ អនោទិស្សកតា។ ឯកាទិទិសាផរណវសេន ទិសាផរណតា មេត្តាយ ឧគ្គហណេ វេទិតព្ពា។ វិហាររច្ឆាគាមាទិវសេន វា ឱទិស្សកទិសាផរណំ។ វិហារាទិឧទ្ទេស រហិតំ បុរត្ថិមាទិទិសាវសេន អនោទិស្សកទិសាផរណន្តិ ឯវំ ទ្វិធា ឧគ្គហណំ សន្ធាយ "**ឱទិស្សកអនោទិស្សកទិសា ផរណាន**"ន្តិ វុត្តំ។ **ឧគ្គហោ**តិ ច យាវ ឧបចារា ទដ្ឋព្ពោ។ ឧគ្គហិតាយ អាសេវនា **ភាវនា។** តត្ថ សព្ពេ សត្តា, បាណា, ភូតា, បុគ្គលា, អត្តភាវបរិយាបន្នាតិ ឯតេសំ វសេន បញ្ចវិធា, ឯកេកស្មិំ អវេរា ហោន្តុ , អព្យាបជ្ឈា, អនីឃា, សុខី អត្តានំ បរិហរន្តូតិ ចតុធា បវត្តិតោ វីសតិវិធា អនោទិស្សកផរណា មេត្តា។ សព្ពា ឥត្ថិយោ, បុរិសា, អរិយា, អនរិយា, ទេវា, មនុស្សា, វិនិបាតិកាតិ សត្តោធិករណវសេន បវត្តា សត្តវិធា, អដ្ឋវីសតិ វិធា វា, ទសហិ ទិសាហិ ទិសោធិករណវសេន បវត្តា ទសវិធា, ឯកេកាយ វា ទិសាយ សត្តាទិឥត្ថាទិអវេរាទិភេទេន អ សីតាធិកចតុសតប្បភេទា ច ឱធិសោ ផរណា វេទិតព្ពា។

យេន អយោនិសោមនសិការេន អរតិអាទិកានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, សោ អរតិអាទីសុ អយោនិសោមនសិការោ។ តេន និប្ផាទេតព្ពេ ហិ ឥទំ ភុម្មំ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។ ឧក្កណ្ឋិតា បន្តសេនាសនេសុ,

អធិកុសលធម្មេសុ ច ឧប្បជ្ជនភាវវិញ្ញូនា។ **កាយវិនមនា**តិ ករជកាយស្ស វិរូបេនាការេន នមនា។ **លីនាការោ**តិ សង្កោចាបត្តិ។

កុសលធម្មបដិបត្តិយា បដ្ឋបនសភាវតាយ, តប្បដិបក្ខានំ វិសោសនសភាវតាយ ច **អារម្ភធាតុ**អាទិតោ បវត្តវីរិយន្តិ អាហ **"បឋមារម្ភវីរិយ"**ន្តិ។ យស្មា បឋមារម្ភមត្តស្ស កោសជ្ជវិធមនំ, ថាមគមនញ្ច នត្ថិ, តស្មា វុត្តំ **"កោសជ្ជតោ និក្ខន្តតាយ តតោ ពលវតរ"**ន្តិ ។ យស្មា បន អបរាបរុប្បត្តិយា លទ្ធាសេវនំ ឧបរូបរិ វិសេសំ អាវហន្តំ អតិវិយ ថាមគតមេវ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ **"បរំ បរំ ឋានំ អក្កមនតោ តតោបិ ពលវតរ"**ន្តិ។

អតិភោជនេ និមិត្តគ្គាហោតិ អតិភោជនេ ថិនមិទ្ធស្ស និមិត្តគ្គាហោ , ឯត្តកេ ភុត្តេ តំ ភោជនំ ថិនមិទ្ធស្ស ការណំ ហោតិ, ឯត្តកេ ន ហោតីតិ ថិនមិទ្ធស្ស ការណាការណគាហោ ហោតីតិ អត្ថោ។ ព្យតិរេកវសេន ចេតំ វុត្តំ, តស្មា "ឯត្តកេ ភុត្តេ តំ ភោជនំ ថិនមិទ្ធស្ស ការណំ ន ហោតី"តិ ភោជនេ មត្តញ្ញុតា ច អត្ថតោ ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ **"ចតុបញ្ច...បេ.... ន ហោតី"**តិ។ **ទិវា សូរិយាលោក**ន្តិ ទិវា គហិតនិមិត្តំ សូរិយាលោកំ រត្តិយំ **មនសិ ករោន្តស្សាបី**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ធុតង្គានំ វីរិយនិស្សិតត្តា វុត្តំ **"ធុតង្គនិស្សិតសប្បាយកថាយបិ"**តិ។

កុក្កុច្ចម្បិ កតាកតានុសោចនវសេន បវត្តមានំ ចេតសោ អវូបសមាវហតាយ ឧទ្ធច្ចេន សមានលក្ខណមេវាតិ **"អវូបសមោ នាម អវូបសន្តាការោ, ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចមេវេតំ អត្ថតោ"**តិ វុត្តំ។

ពាហុស្សុតស្ស គន្ថតោ, អត្ថតោ ច សុត្តាទីនិ វិចារេន្តស្ស តព្ពហុលវិហារិនោ អត្ថវេទាទិបដិលាភសព្ភាវតោ វិក្ខេបោ ន ហោតីតិ, យថាវិធិបដិបត្តិយា, យថានុរូបបតិការប្បវត្តិយា ច កតាកតានុសោចនញ្ច ន ហោតីតិ **"ពាហុសច្ចេនបិ...បេ.... ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីយតី"**តិ អាហ។ យទគ្គេន ពាហុសច្ចេន ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីយតិ, តទគ្គេន បរិបុច្ឆកតាវិនយបកតញ្ញុតាហិបិ តំ បហីយតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ វុទ្ធសេវិតា ច វុទ្ធសីលិតំ អាវហតីតិ ចេតោវូបសមករត្តា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចប្បហានការី វុត្តា។ វុទ្ធត្តំ បន អនបេក្ខិត្វា កុក្កុច្ចវិនោទកា វិនយធរា កល្យាណមិត្តា វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពា។ វិក្ខេបោ ច បព្ពជិតានំ យេភុយ្យេន កុក្កុច្ចហេតុកោ ហោតីតិ "កប្បិយាកប្បិយបរិបុច្ឆាពហុលស្សា"តិអាទិនា វិនយនយេនេវ បរិបុច្ឆកតាទយោ និទ្ទិដ្ឋា។ **បហីនេ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចេ**តិ និទ្ធារណេ ភុម្មំ។ **កុក្កុច្ចស្ស** ទោមនស្សសហគតត្តា **អនាគាមិមគ្គេន អាយតឹ អនុប្បាទោ** វុត្តោ។

តិដ្ឋតិ បវត្តតិ ឯត្ថាតិ **ឋានីយា** វិចិកិច្ឆាយ ឋានីយា **វិចិកិច្ឆាឋានីយា,** វិចិកិច្ឆាយ ការណភូតា ធម្មា, តិដ្ឋតីតិ វា **ឋានីយា,** វិចិកិច្ឆា ឋានីយា ឯតិស្សាតិ **វិចិកិច្ឆាឋានីយា,** អត្ថតោ វិចិកិច្ឆា ឯវ។ សា ហិ បុរិមុប្បន្នា បរតោ ឧប្បជ្ជនកវិចិកិច្ឆាយ សភាគហេតុតាយ អសាធារណំ ការណំ។

កុសលាកុសលាតិ កោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន កុសលា, តប្បដិបក្ខតោ អកុសលា។ យេ អកុសលា, តេ **សាវជ្ជា, អសេវិតព្ពា, ហីនា** ច។ យេ កុសលា, តេ **អនវជ្ជា, សេវិតព្ពា, បណីតា** ច។ កុសលា វា ហីនេហិ ឆន្ទាទីហិ អារទ្ធា **ហីនា,** បណីតេហិ **បណីតា។ កណ្ហា**តិ កាឡកា ចិត្តស្ស អបភស្សរភាវករណា។ **សុក្កា**តិ ឱទាតា ចិត្តស្ស បភស្សរភាវករណា។ កណ្ហាភិជាតិហេតុតោ វា **កណ្ហា។** សុក្កាភិជាតិហេតុតោ **សុក្កា។** តេ ឯវ **សប្បដិភាគា។** កណ្ហា ហិ ឧជុវិបច្ចនីកតាយ សុក្កសប្បដិភាគា, តថា សុក្កាបិ ឥតរេហិ។ អថ វា កណ្ហសុក្កា ច សប្បដិភាគា ច **កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគា។** សុខា ហិ វេទនា ទុក្ខាយ វេទនាយ សប្បដិភាគា, ទុក្ខា ច វេទនា សុខាយ វេទនាយ សប្បដិភាគាតិ។

កាមំ ពាហុសច្ចបរិបុច្ឆកតាហិ សព្ពាបិ អដ្ឋវត្ថុកា វិចិកិច្ឆា បហីយតិ, តថាបិ រតនត្តយវិចិកិច្ឆាមូលិកា សេសវិចិកិច្ឆាតិ កត្វា អាហ **"តីណិ រតនានិ អារព្ភ"**តិ។ រតនត្តយគុណាវពោធេ "សត្ថរិ កង្ខតី"តិអាទិ (ធ. ស. ១០០៨, ១១២៣, ១១៦៧, ១២៤១, ១២៦៣, ១២៧០; វិភ. ៩១៥) វិចិកិច្ឆាយ អសម្ភវោតិ។ វិនយេ បកតញ្ញុតា "សិក្ខាយ កង្ខតី"តិ វុត្តាយ វិចិកិច្ឆាយ បហានំ ករោតីតិ អាហ **"វិនយេ ចិណ្ណវសីភាវស្សាបី"**តិ។ **ឱកប្បនិយសទ្ធាសង្ខាតអធិមោក្ខពហុលស្សា**តិ សទ្ធេយ្យវត្ថុនោ អនុបវិសនសទ្ធាសង្ខាតអធិមោក្ខេន អធិមុច្ចនពហុលស្ស, **អធិមុច្ចន**ញ្ច អធិមោក្ខុប្បាទនមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ, សទ្ធាយ វា និន្នបោណតាអធិមុត្តិ **អធិមោក្ខោ។**

សមុទយវយាតិ សមុទយវយធម្មា។ **សុភនិមិត្តអសុភនិមិត្តាទីសូ**តិ "សុភនិមិត្តាទីសុ អសុភនិមិត្តាទីសូ"តិ **អាទិ**-សទ្ទោ បច្ចេកំ យោជេតព្ពោ។ តត្ថ បឋមេន អាទិ-សទ្ទេន បដិឃនិមិត្តាទីនំ សង្គហោ, ទុតិយេន មេត្តាចេតោវិមុត្តិអាទីនំ។ សេសមេត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ វុត្តនយមេវ។

និវរណបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ខន្ធបព្ពវណ្ណនា

៣៨៣. ឧបាទានេហិ អារម្មណករណាទិវសេន ឧបាទាតព្ពា វា ខន្ធា **ឧបាទានក្ខន្ធា។**

ឥតិ រូបន្តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ ឥទំ-សទ្ទេន សមានត្ថោតិ អធិប្បាយេនាហ **"ឥទំ រូប"**ន្តិ។ តយិទំ សរូបគ្គហណភាវតោ អនវសេសបរិយាទានំ ហោតីតិ អាហ **"ឯត្តកំ រូបំ, ន ឥតោ បរំ រូបំ អត្ថី"**តិ។ **ឥតីតិ** វា បការត្ថេ និបាតោ, តស្មា **"ឥតិ រូប"**ន្តិ ឥមិនា ភូតុបាទាទិវសេន យត្តកោ រូបស្ស បភេទោ, តេន សទ្ធឹ រូបំ អនវសេសតោ បរិយាទិយិត្វា ទស្សេតិ។ **សភាវតោ**តិ រុប្បនសភាវតោ, ចក្ខាទិវណ្ណាទិសភាវតោ ច។ **វេទនាទីសុបី**តិ ឯត្ថ "អយំ វេទនា, ឯត្តកា វេទនា, ន ឥតោ បរំ វេទនា អត្ថីតិ សភាវតោ វេទនំ បជានាតី"តិអាទិនា, **សភាវតោ**តិ ច "អនុភវនសភាវតោ, សាតាទិសភាវតោ ចា"តិ ឯវមាទិនា យោជេតព្ពំ។ សេសំ វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ខន្ធបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អាយតនបព្ពវណ្ណនា

៣៨៤. **ឆសុ អជ្ឈត្តិកពាហិរេសូ**តិ "ឆសុ អជ្ឈត្តិកេសុ ឆសុ ពាហិរេសូ"តិ "ឆសូ"តិ បទំ បច្ចេកំ យោជេតព្ពំ។ កស្មា បនេតានិ ឧភយានិ ឆឡេវ វុត្តានិ? ឆវិញ្ញាណកាយុប្បត្តិទ្វារារម្មណវវត្ថានតោ។ ចក្ខុវិញ្ញាណវីថិយា បរិយាបន្នស្ស ហិ វិញ្ញាណកាយស្ស ចក្ខាយតនមេវ ឧប្បត្តិទ្វារំ, រូបាយតនមេវ ច អារម្មណំ, តថា ឥតរានិ ឥតរេសំ, ឆដ្ឋស្ស បន ភវង្គមនសង្ខាតោ មនាយតនេកទេសោ ឧប្បត្តិទ្វារំ, អសាធារណញ្ច ធម្មាយតនំ អារម្មណំ។ ចក្ខតីតិ **ចក្ខុ,** រូបំ អស្សាទេតិ, វិភាវេតិ ចាតិ អត្ថោ។ សុណាតីតិ **សោតំ។** ឃាយតីតិ **ឃានំ។** ជីវិតនិមិត្តតាយ រសោ **ជីវិតំ,** តំ ជីវិតំ អវ្ហាយតីតិ **ជិវ្ហា។** កុច្ឆិតានំ សាសវធម្មានំ អាយោ ឧប្បត្តិទេសោតិ **កាយោ។** មុនាតិ អារម្មណំ វិជានាតីតិ **មនោ។** រូបយតិ វណ្ណវិការំ អាបជ្ជមានំ ហទយង្គតភាវំ បកាសេតីតិ **រូបំ។** សប្បតិ អត្តនោ បច្ចយេហិ ហរីយតិ សោតវិញ្ញេយ្យភាវំ គមីយតីតិ **សទ្ទោ។** គន្ធយតិ អត្តនោ វត្ថុំ សូចេតីតិ **គន្ធោ** ។ រសន្តិ តំ សត្តា អស្សាទេន្តីតិ **រសោ។** ផុសីយតីតិ **ផោដ្ឋព្ពំ។** អត្តនោ សភាវំ ធារេន្តីតិ **ធម្មា។** សព្ពានិ បន អាយានំ តននាទិអត្ថេន **អាយតនានិ។** អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាយំ** (វិសុទ្ធិ. ២.៥១០, ៥១១, ៥១២; វិសុទ្ធិ. ដី. ២.៥១០) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

ចក្ខុញ្ច បជានាតីតិ (ទី. និ. ២.៣៨៤; ម. និ. ១.១១៧) ឯត្ថ **ចក្ខុ** នាម បសាទចក្ខុ, ន សសម្ភារចក្ខុ, នាបិ ទិព្ពចក្ខុអាទិកន្តិ អាហ **ចក្ខុបសាទ**ន្តិ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ "យំ ចក្ខុ ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយ បសាទោ"តិ។ (ធ. ស. ៥៩៦) **ច**-សទ្ទោ វក្ខមានត្ថសមុច្ចយត្ថោ។ **យាថាវសរសលក្ខណវសេនា**តិ អវិបរីតស្ស អត្តនោ រសស្ស ចេវ លក្ខណស្ស ច វសេន, រូបេសុ អាវិញ្ឆនកិច្ចស្ស ចេវ រូបាភិឃាតារហភូតបសាទលក្ខណស្ស ច ទដ្ឋុកាមតានិទានកម្មសមុដ្ឋានភូតបសាទលក្ខណស្ស ច វសេនាតិ អត្ថោ។ អថ វា **យាថាវសរសលក្ខណវសេនា**តិ យាថាវសរសវសេន ចេវ លក្ខណវសេន ច, **យាថាវសរសោ**តិ ច អវិបរីតសភាវោ វេទិតព្ពោ។ សោ ហិ រសីយតិ អវិរទ្ធបដិវេធវសេន អស្សាទីយតិ រមីយតីតិ "រសោ"តិ វុច្ចតិ, តស្មា សលក្ខណវសេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **លក្ខណវសេនា**តិ អនិច្ចាទិសាមញ្ញលក្ខណវសេន។

"ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណ"ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២០៤, ៤០០; ម. និ. ៣.៤២១, ៤២៥, ៤២៦; សំ. និ. ២.៤៣, ៤៥; ២.៤.៦០) សមុទិតានិយេវ រូបាយតនានិ ចក្ខុវិញ្ញាណុប្បត្តិហេតុ, ន វិសុំ វិសុន្តិ ឥមស្ស អត្ថស្ស ជោតនត្ថំ "រូបេ ចា"តិ បុថុវចនគ្គហណំ, តាយ ឯវ ច ទេសនាគតិយា កាមំ ឥធាបិ "រូបេ ច បជានាតី"តិ វុត្តំ, រូបភាវសាមញ្ញេន បន សព្ពំ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា **ពហិទ្ធា ចតុសមុដ្ឋានិករូបញ្ចា**តិ ឯកវចនវសេន អត្ថោ។ **សរសលក្ខណ វសេនា**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស វិសយភាវកិច្ចស្ស វសេន ចេវ ចក្ខុបដិហននលក្ខណស្ស វសេន ចាតិ យោជេតព្ពំ។

ឧភយំ បដិច្ចាតិ ចក្ខុំ ឧបនិស្សយបច្ចយវសេន បច្ចយភូតំ, រូបេ អារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយវសេន បច្ចយភូតេ ច បដិច្ច។ កាមំ អយំ សុត្តន្តសំវណ្ណនា, និប្បរិយាយកថា នាម អភិធម្មសន្និស្សិតា ឯវាតិ អភិធម្មនយេនេវ សំយោជនានិ ទស្សេន្តោ **"កាមរាគ...បេ.... អវិជ្ជាសំយោជន"**ន្តិ អាហ។ តត្ថ កាមេសុ រាគោ, កាមោ ច សោ រាគោ ចាតិ វា **កាមរាគោ។** សោ ឯវ ពន្ធនដ្ឋេន **សំយោជនំ។** អយញ្ហិ យស្ស សំវិជ្ជតិ, តំ

បុគ្គលំ វដ្ដស្មឹ សំយោជេតិ ពន្ធតិ ឥតិ ទុក្ខេន សត្តំ, ភវាទិកេ វា ភវន្តរាទីហិ, កម្មុនា វា វិបាកំ សំយោជេតិ ពន្ធតីតិ **សំយោជនំ។** ឯវំ បដិឃសំយោជនំអាទីនម្បិ យថារហមត្ថោ វត្តព្ពោ។ **សរសលក្ខណវសេនា**តិ ឯត្ថ បន សត្តស្ស វដ្ដតោ អនិស្សជ្ជនសង្ខាតស្ស អត្តនោ កិច្ចស្ស ចេវ យថាវុត្តពន្ធនសង្ខាតស្ស លក្ខណស្ស ច វសេនាតិ យោជេតព្ពំ។

ភវស្សាទទិដ្ឋិស្សាទនិវត្តនត្ថំ **កាមស្សាទ**គ្គហណំ។ **អស្សាទយតោ**តិ អភិរមន្តស្ស។ **អភិនន្ទតោ**តិ សប្បីតិក តណ្ហាវសេន នន្ទន្តស្ស។ បទទ្វយេនាបិ ពលវតោ កាមរាគស្ស បច្ចយភូតា កាមរាគុប្បត្តិ វុត្តា។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **អនិដ្ឋារម្មណេ**តិ ឯត្ថ “អាបាថគតេ”តិ វិភត្តិវិបរិណាមនវសេន “អាបាថគត”ន្តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **ឯតំ អារម្មណ**ន្តិ ឯតំ ឯវំសុខុមំ ឯវំទុព្ពិភាគំ អារម្មណំ។ **“និច្ចំ ធុវ”**ន្តិ ឥទំ និទស្សនមត្តំ។ “ឧច្ឆិជ្ជិស្សតិ វិនស្សិស្សតីតិ គណ្ហតោ”តិ ឯវមាទីនម្បិ សង្គហោ ឥច្ឆិតព្ពោ។ បឋមាយ សក្កាយទិដ្ឋិយា អនុរោធវសេន **“សត្តោ នុ ខោ”**តិ, ឥតរាយ អនុរោធវសេន **“សត្តស្ស នុ ខោ”**តិ **វិចិកិច្ឆតោ។** អត្តត្តនិយាទិតាហានុគតា ហិ វិចិកិច្ឆា ទិដ្ឋិយា អសតិ អភាវតោ។ **ភវំ បត្ថេន្តស្សា**តិ “ឦទិសេ សម្បត្តិភវេ យស្មា អម្ហាកំ ឥទំ ឥដ្ឋំ រូបារម្មណំ សុលភំ ជាតំ, តស្មា អាយតិម្បិ ឯទិសោ, ឥតោ វា ឧត្តរិតរោ សម្បត្តិភវោ ភវេយ្យា”តិ ភវំ និកាមេន្តស្ស។ **ឯវរូប**ន្តិ ឯវរូបំ រូបំ។ តំសទិសេ ហិ តព្ពោហារវសេនេវំ វុត្តំ។ ភវតិ ហិ តំសទិសេសុ តព្ពោហារោ យថា “សា ឯវ តិត្តិរី, តានិ ឯវ ឱសធានី”តិ។ **ឧសូយតោ**តិ ឧសូយំ ឥស្សំ ឧប្បាទយតោ។ **អញ្ញស្ស មច្ឆរាយតោ**តិ អញ្ញេន អសាធារណភាវករណេន មច្ឆរិយំ ករោតោ។ **សព្ពេហេវ** យថាវុត្តេហិ នវហិ សំយោជនេហិ។

តញ្ច ការណន្តិ សុភនិមិត្តបដិឃនិមិត្តាទិវិភាគំ ឥដ្ឋានិដ្ឋាទិរូបារម្មណញ្ចេវ តជ្ជាយោនិសោមនសិការញ្ចាតិ តស្ស តស្ស សំយោជនស្ស ការណំ។ អវិក្ខម្ភិតាសមូហតភូមិលទ្ធុប្បន្នំ តំ សន្ធាយ **“អប្បហីនដ្ឋេន ឧប្បន្នស្សា”**តិ វុត្តំ។ វត្តមានុប្បន្នតា សមុទាចារគ្គហណេនេវ គហិតា។ **យេន ការណេនា**តិ យេន វិបស្សនាសមថភាវនា សង្ខាតេន ការណេន ។ តញ្ហិ តស្ស តទង្គវសេន ចេវ វិក្ខម្ភនវសេន ច បហានការណំ។ ឥស្សាមច្ឆរិយានំ អបាយគមនីយតាយ បឋមមគ្គវជ្ឈតា វុត្តា។ យទិ ឯវំ “តិណ្ណំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា សោតាបន្នោ ហោតី”តិ (អ. និ. ៤.២៤១) សុត្តបទំ កថន្តិ? តំ សុត្តន្តបរិយាយេន វុត្តំ។ យថានុលោមសាសនា ហិ សុត្តន្តទេសនា, អយំ បន អភិធម្មនយេន សំវណ្ណនាតិ នាយំ ទោសោតិ។ **ឱឡារិកស្សា**តិ ថូលស្ស, យតោ អភិណ្ហសមុប្បត្តិបរិយុដ្ឋានតិព្ពតាវ ហោតិ។ **អណុសហគតស្សា**តិ វុត្តប្បការាភាវេន អណុភាវំ សុខុមភាវំ គតស្ស។ ឧទ្ធច្ច សំយោជនស្សបេត្ថ អនុប្បាទោ វុត្តោយេវាតិ ទដ្ឋព្ពោ យថាវុត្តសំយោជនេហិ អវិនាភាវតោ។ ឯកត្ថតាយ សោតាទីនំ សភាវសរសលក្ខណវសេន បជាននា, តប្បច្ចយានំ សំយោជនានំ ឧប្បាទាទិបជាននា ច វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពាតិ ទស្សេន្តោ **“ឯសេវ នយោ”**តិ អតិទិសតិ។

អត្តនោ វា ធម្មេសូតិ អត្តនោ អជ្ឈត្តិកាយតនធម្មេសុ, អត្តនោ ឧភយធម្មេសុ វា។ ឥមស្មឹ បក្ខេ **អជ្ឈត្តិកាយតនបរិគ្គណ្ហនេនា**តិ អជ្ឈត្តិកាយតនបរិគ្គណ្ហនមុខេនាតិ អត្ថោ។ ឯវញ្ច អនវសេសតោ សបរសន្តានេសុ អាយតនានំ បរិគ្គហោ សិទ្ធោ ហោតិ។ **បរស្ស វា ធម្មេសូ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **រូបាយតនស្សា**តិ អន្លោកាទ សប្បភេទស្ស រូបសភាវស្ស អាយតនស្ស រូបក្ខន្ធេ “វុត្តនយេន នីហរិតព្ពោ”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **សេសក្ខន្ធេសូ**តិ វេទនាសញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធេសុ។ **វុត្តនយេនា**តិ ឥមិនា អតិទេសេន រូបក្ខន្ធេ “អាហារសមុទយា”តិ វិញ្ញាណក្ខន្ធេ “នាមរូបសមុទយា”តិ សេសខន្ធេសុ “ផស្សសមុទយា”តិ ឥមំ វិសេសំ វិភាវេតិ, ឥតរំ បន សព្ពត្ថ សមានន្តិ ខន្ធបព្ពេ វិយ អាយតនបព្ពេបិ លោកុត្តរនិវត្តនំ បាឡិយំ គហិតំ នត្ថីតិ វុត្តំ **“លោកុត្តរធម្មា ន គហេតព្ពា”**តិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

អាយតនបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ពោជ្ឈង្គបព្ពវណ្ណនា

៣៨៥. ពុជ្ឈនកសត្តស្សាតិ កិលេសនិទ្ទាយ បដិពុជ្ឈនកសត្តស្ស, អរិយសច្ចានំ វា បដិវិជ្ឈនកសត្តស្ស។ **អង្គេសូ**តិ ការណេសុ, អវយវេសុ វា ។ ឧទយវយញាណុប្បត្តិតោ បដ្ឋាយ សម្ពោធិបដិបទាយំ ឋិតោ នាម ហោតីតិ អាហ **“អារទ្ធវិបស្សកតោ បដ្ឋាយ យោគាវចរោតិ សម្ពោធី”**តិ។ សុត្តន្តទេសនា នាម បរិយាយកថា, អយញ្ច សតិបដ្ឋានទេសនា លោកិយមគ្គវសេន បវត្តាតិ វុត្តំ “យោគាវចរោតិ សម្ពោធី”តិ, អញ្ញថា “អរិយសាវកោ”តិ វទេយ្យ។

“**សតិសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានីយា**”តិ បទស្ស អត្ថោ “វិចិកិច្ឆាដ្ឋានីយា”តិ ឯត្ថ វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។ **តត្ថិ** យោនិសោមនសិការោ។ **តត្ថា**តិ សតិយំ, និប្ផាទេតព្ពេ ចេតំ ភុម្មំ។

សតិ ច សម្ពុជ្ឈតិ ច **សតិសម្ពុជ្ឈតិ។** អថ វា សតិប្បធានំ អភិក្កន្តាទិសាត្ថកភាវបរិគ្គណ្ហនញ្ញាណំ **សតិសម្ពុជ្ឈតិ។** តំ សព្ពត្ថ សតោការីភាវាវហត្តា សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ ហោតិ។ យថា បច្ចនីកធម្មប្បហានំ, អនុរូបធម្មសេវនា ច អនុប្បន្នានំ កុសលានំ ធម្មានំ ឧប្បាទាយ ហោតិ, ឯវំ សតិរហិតបុគ្គលវិវជ្ជនា, សតោការិបុគ្គលសេវនា, តត្ថ ច យុត្តប្បយុត្តតា សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ “**សតិសម្ពុជ្ឈតិ**”ន្តិអាទិនា។ **តិស្សទត្តត្ថេរោ** នាម, យោ ពោធិមណ្ឌេ សុវណ្ណសលាកំ គហេត្វា “អដ្ឋារសសុ ភាសាសុ កតរភាសាយ ធម្មំ កថេមី”តិ បរិសំ បវារេសិ។ **អភយត្ថេរោ**តិ ទត្តាភយត្ថេរមាហ។

ធម្មានំ, ធម្មេសុ វា វិចយោ **ធម្មវិចយោ,** សោ ឯវ សម្ពោជ្ឈង្គោ, តស្ស **ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស។** “**កុសលាកុសលា ធម្មា**”តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ តត្ថ **យោនិសោមនសិការពហុលីការោ**តិ កុសលាទីនំ តំតំសភាវសរសលក្ខណអាទិកស្ស យាថាវតោ អវពុជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ ញាណសម្បយុត្តចិត្តុប្បាទោ។ សោ ហិ អវិបរីតមនសិការតាយ “យោនិសោមនសិការោ”តិ វុត្តោ, តទាភោគតាយ អាវជ្ជនាបិ តគ្គតិកា ឯវ, តស្ស អភិណ្ហំ បវត្តនំ ពហុលីការោ។ **ភិយ្យោភាវាយា**តិ បុនប្បុនំ ភាវាយ។ **វេបុល្លាយា**តិ វិបុលភាវាយ។ **បារិបូរិយា**តិ បរិព្រូហនាយ។

បរិបុច្ឆកតាតិ បរិយោគាហេត្វា បុច្ឆកភាវោ។ អាចរិយេ បយិរុបាសិត្វា បញ្ចបិ និកាយេ សហ អដ្ឋកថាយ បរិយោគាហេត្វា យំ យំ តត្ថ គណ្ឋិដ្ឋានភូតំ, តំ តំ “ឥទំ ភន្តេ កថំ, ឥមស្ស កោ អត្ថោ”តិ ខន្ធាយតនាទិអត្ថំ បុច្ឆន្តស្ស ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ “**ខន្ធធាតុ...បេ.... ពហុលតា**”តិ។ **វត្ថូនំ វិសទភាវករណ**ន្តិ ឯត្ថ ចិត្តចេតសិកានំ បវត្តិដ្ឋានភាវតោ សរីរំ, តប្បដិពទ្ធានិ ចីវរាទិ ច “វត្ថូនី”តិ អធិប្បេតានិ, តានិ យថា ចិត្តស្ស សុខាវហានិ ហោន្តិ, តថា ករណំ តេសំ វិសទភាវករណំ។ តេន វុត្តំ “**អជ្ឈត្តិកពាហិរាន**”ន្តិអាទិ។ **ឧស្សន្នទោស**ន្តិ វាតាទិឧស្សន្នទោសំ។ **សេទមលមក្ខិត**ន្តិ សេទេន ចេវ ជល្លិកាសង្ខាតេន សរីរមលេន ច មក្ខិតំ។ **ច**-សទ្ទេន អញ្ញម្បិ សរីរស្ស, ចិត្តស្ស ច បីឡាវហំ សង្គណ្ហាតិ។ **សេនាសនំ វា**តិ **វា**-សទ្ទេន បត្តាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អវិសទេ** សតិ, វិសយភូតេ វា។ កថំ ភាវនមនុយុត្តស្ស តានិ វិសយោ? អន្តរន្តរា បវត្តនកចិត្តុប្បាទវសេនេវំ វុត្តំ។ តេ ហិ ចិត្តុប្បាទា ចិត្តេកគ្គតាយ អបរិសុទ្ធភាវាយ សំវត្តន្តិ។ **ចិត្តចេតសិកេសុ** និស្សយាទិបច្ចយភូតេសុ។ **ញាណម្បី**តិ **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, តេន ន កេវលំ តំ វត្ថុយេវ, អថ ខោ តស្មិំ អបរិសុទ្ធេ ញាណម្បិ អបរិសុទ្ធំ ហោតីតិ និស្សយាបរិសុទ្ធិយា តំនិស្សិតាបរិសុទ្ធិ វិយ វិសយស្ស អបរិសុទ្ធតាយ វិសយិនោ អបរិសុទ្ធី ទស្សេតិ។

សមភាវករណន្តិ កិច្ចតោ អនូនាធិកភាវករណំ។ សទ្ធេយ្យវត្ថុស្មិំ បច្ចយវសេន អធិមោក្ខកិច្ចស្ស បដុតរភាវេន, បញ្ញាយ អវិសទតាយ, វីរិយាទីនញ្ច សិថិលតាទិនា សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ហោតិ។ តេនាហ “**ឥតរានិ មន្ទានី**”តិ។ **តតោ**តិ តស្មា សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវតោ , ឥតរេសញ្ច មន្ទត្តា។ កោសជ្ជបក្ខេ បតិតុំ អទត្វា សម្បយុត្តធម្មានំ បគ្គណ្ហនំ អនុពលប្បទានំ **បគ្គហោ,** បគ្គហោវ កិច្ចំ **បគ្គហកិច្ចំ,** “កាតុំ ន សក្កោតី”តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា ឋានំ, អនិស្សជ្ជនំ វា **ឧបដ្ឋានំ។** វិក្ខេបបដិក្ខេបោ, យេន វា សម្បយុត្តា អវិក្ខិត្តា ហោន្តិ, សោ **អវិក្ខេបោ។** រូបគតំ វិយ ចក្ខុនា យេន យាថាវតោ វិសយសភាវំ បស្សតិ, តំ **ទស្សនកិច្ចំ។ កាតុំ ន សក្កោតិ** ពលវតា សទ្ធិន្ទ្រិយេន អភិភូតត្តា។ សហជាតធម្មេសុ ហិ ឥន្ទដ្ឋំ ការេន្តានំ សហបវត្តមានានំ ធម្មានំ ឯករសតាវសេនេវ អត្ថសិទ្ធិ, ន អញ្ញថា។ **តស្មា**តិ វុត្តមេវត្ថំ ការណភាវេន បច្ចាមសតិ។ **តន្តិ** សទ្ធិន្ទ្រិយំ ។ **ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេនា**តិ យស្ស សទ្ធេយ្យស្ស វត្ថុនោ ឧឡារតាទិគុណេ អធិមុច្ចនស្ស សាតិសយប្បវត្តិយា សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ជាតំ, តស្ស បច្ចយបច្ចយុប្បន្នតាទិវិភាគតោ យាថាវតោ វីមំសនេន។ ឯវញ្ហិ ឯវំធម្មតានយេន សភាវសរសតោ បរិគ្គយ្ហមានេ សវិប្ផារោ អធិមោក្ខោ ន ហោតិ “អយំ ឥមេសំ ធម្មានំ សភាវោ”តិ បរិជាននវសេន បញ្ញាព្យាបារស្ស សាតិសយត្តា។ ធុរិយធម្មេសុ ហិ យថា សទ្ធាយ ពលវភាវេ បញ្ញាយ មន្ទភាវោ ហោតិ, ឯវំ បញ្ញាយ ពលវភាវេ សទ្ធាយ មន្ទភាវោ ហោតីតិ។ តេន វុត្តំ “**តំ ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេន វា, យថា វា មនសិករោតោ ពលវំ ជាតំ, តថា អមនសិការេន ហាបេតព្ព**”ន្តិ។ **តថា អមនសិការេនា**តិ យេនាការេន ភាវនំ អនុយុញ្ជន្តស្ស សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ជាតំ, តេនាការេន ភាវនាយ អននុយុញ្ជនតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥធ ទុវិធេន សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវោ អត្តនោ វា បច្ចយវិសេសេន កិច្ចុត្តរិយតោ, វីរិយាទីនំ វា មន្ទកិច្ចតាយ។ តត្ថ បឋមវិកប្បេ ហាបនវិធិ ទស្សិតោ។ ទុតិយកប្បេ បន យថា មនសិ ករោតោ វីរិយាទីនំ មន្ទកិច្ចតាយ សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ជាតំ, តថា អមនសិការេន, វីរិយាទីនំ បដុកិច្ចភាវាវហេន មនសិការេន សទ្ធិន្ទ្រិយំ តេហិ សមរសំ ករោន្តេន ហាបេតព្ពំ។ ឥមិនា នយេន សេសិន្ទ្រិយេសុបិ ហាបនវិធិ វេទិតព្ពោ។

វក្កលិត្ថេរវត្ថូតិ។ សោ ហិ អាយស្មា សទ្ធាធិមុត្តតាយ កតាធិការោ សត្ថុ រូបកាយទស្សនប្បសុតោ ឯវ ហុត្វា វិហរន្តោ សត្ថារា "កឹ តេ វក្កលិ ឥមិនា បូតិកាយេន ទិដ្ឋេន, យោ ខោ វក្កលិ ធម្មំ បស្សតិ, សោ មំ បស្សតី"តិអាទិនា (សំ. និ. ៣.៨៧; ទី. និ. អដ្ឋ. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថា; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២០៨; ធ. ប. អដ្ឋ. ២.៣៨០; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.២.១៣០; ធ. ស. អដ្ឋ. ១០០៧; ថេរគា. អដ្ឋ. ២.វក្កលិត្ថេរគាថាវណ្ណនា) ឱវទិត្វា កម្មដ្ឋានេ និយោជិតោបិ តំ អននុយុញ្ជន្តោ បណាមិតោ អត្តានំ វិនិបាតេតុំ បបាតដ្ឋានំ អភិរុហិ, អថ នំ សត្ថា យថានិសិន្នោវ ឱភាសំ វិស្សជ្ជេនេន អត្តានំ ទស្សេត្វា –

> "បាមោជ្ជពហុលោ ភិក្ខុ, បសន្នោ ពុទ្ធសាសនេ;
> អធិគច្ឆេ បទំ សន្តំ, សង្ខារូបសមំ សុខ"ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៨១) –

គាថំ វត្វា "ឯហិ វក្កលី"តិ អាហ។ សោ តេន អមតេនេវ អភិសិត្តោ ហដ្ឋតុដ្ឋោ ហុត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេសិ។ សទ្ធាយ ពលវភាវតោ វិបស្សនាវីថិំ ន ឱតរតិ, តំ ញត្វា ភគវា តស្ស ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនាយ កម្មដ្ឋានំ សោធេត្វា អទាសិ។ សោ សត្ថារា ទិន្ននយេ ឋត្វា វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គប្បដិបាដិយា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេនេតំ វុត្តំ "វក្កលិត្ថេរវត្ថុ ចេត្ថ និទស្សន"ន្តិ។ **ឯត្ថា**តិ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តភាវេ សេសិន្ទ្រិយានំ សកិច្ចាករណេ។

ឥតរកិច្ចភេទន្តិ ឧបដ្ឋានាទិកិច្ចវិសេសំ។ **បស្សទ្ធាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សមាធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ហាបេតព្ព**ន្តិ យថា សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវោ ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេន ហាយតិ, ឯវំ វីរិយិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តតា បស្សទ្ធិអាទិភាវនាយ ហាយតិ សមាធិបក្ខិយត្តា តស្សា។ តថា ហិ សមាធិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តតំ កោសជ្ជបាតតោ រក្ខន្តី វីរិយាទិភាវនា វិយ វីរិយិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តតំ ឧទ្ធច្ចបាតតោ រក្ខន្តី ឯកំសតោ ហាបេតិ។ តេន វុត្តំ **"បស្សទ្ធអាទិភាវនាយ ហាបេតព្ព"**ន្តិ។ **សោណត្ថេរស្ស វត្ថូ**តិ សុកុមារសោណត្ថេរស្ស វត្ថុ។ (មហាវ. ២៤២; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២០៥) សោ ហិ អាយស្មា សត្ថុ សន្តិកេ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា សីតវនេ វិហរន្តោ "មម សរីរំ សុខុមាលំ, ន ច សក្កា សុខេនេវ សុខំ អធិគន្តុំ, កិលមេត្វាបិ សមណធម្មោ កាតព្ពោ"តិ តំ ឋានចង្កមមេវ អធិដ្ឋាយ បធានំ អនុយុញ្ជន្តោ បាទតលេសុ ផោដេសុ ឧដ្ឋិតេសុបិ វេទនំ អជ្ឈុបេក្ខិត្វា ទឡ្ហំ វីរិយំ ករោន្តោ អច្ចារទ្ធវីរិយតាយ វិសេសំ និព្ពត្តេតុំ នាសក្ខិ។ សត្ថា តត្ថ គន្ត្វា វីណូបមោវាទេន ឱវទិត្វា វីរិយសមតាយោជនវីថិំ ទស្សេន្តោ កម្មដ្ឋានំ សោធេត្វា គិជ្ឈកូដំ គតោ។ ថេរោបិ សត្ថារា ទិន្ននយេន វីរិយសមតំ យោជេត្វា ភាវេន្តោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តេ បតិដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ **"សោណត្ថេរស្ស វត្ថុ ទស្សេតព្ព"**ន្តិ។ **សេសេសុបី**តិ សតិសមាធិបញ្ញិន្ទ្រិយេសុបិ។

សមតន្តិ សទ្ធាបញ្ញានំ អញ្ញមញ្ញំ អនូនានធិកភាវំ, តថា សមាធិវីរិយានំ។ យថា ហិ សទ្ធាបញ្ញានំ វិសុំ វិសុំ ធុរិយធម្មភូតានំ កិច្ចតោ អញ្ញមញ្ញំ នាតិវត្តនំ វិសេសតោ ឥច្ឆិតព្ពំ, យតោ នេសំ សមធុរតាយ អប្បនា សម្បជ្ជតិ, ឯវំ សមាធិវីរិយានំ កោសជ្ជុទ្ធច្ចបក្ខិកានំ សមរសតាយ សតិ អញ្ញមញ្ញូបត្ថម្ភនតោ សម្បយុត្តធម្មានំ អន្តទ្វយបាតាភាវេន សម្មទេវ អប្បនា ឥជ្ឈតិ។ **"ពលវសទ្ធោ"**តិអាទិ ព្យតិរេកមុខេន វុត្តស្សេវ អត្ថស្ស សមត្ថនំ។ តស្សត្ថោ យោ ពលវតិយា សទ្ធាយ សមន្នាគតោ អវិសទញាណោ, សោ មុធប្បសន្នោ ហោតិ, ន អវេច្ចប្បសន្នោ។ តថា ហិ **អវត្ថុស្មិំ បសីទតិ** សេយ្យថាបិ តិត្ថិយសាវកា។ **កេរាដិកបក្ខ**ន្តិ សាឋេយ្យបក្ខំ **ភជតិ។** សទ្ធាហីនាយ បញ្ញាយ អតិធាវន្តោ "ទេយ្យវត្ថុបរិច្ចាគេន វិនា ចិត្តុប្បាទមត្តេនបិ ទានមយំ បុញ្ញំ ហោតី"តិអាទីនិ បរិកប្បេតិ ហេតុបតិរូបកេហិ វញ្ចិតោ, ឯវំភូតោ ច សុក្ខតក្កវិលុត្តចិត្តោ បណ្ឌិតានំ វចនំ នាទិយតិ សញ្ញត្តិំ ន គច្ឆតិ។ តេនាហ **"ភេសជ្ជសមុដ្ឋិតោ វិយ រោគោ អតេកិច្ឆោ ហោតី"**តិ។ យថា ចេត្ថ សទ្ធាបញ្ញានំ អញ្ញមញ្ញំ វិសមភាវោ ន អត្ថាវហោ, អនត្ថាវហោវ, ឯវំ, សមាធិវីរិយានំ អញ្ញមញ្ញំ វិសមភាវោ ន អត្ថាវហោ, អនត្ថាវហោវ, តថា ន អវិក្ខេបាវហោ, វិក្ខេបាវហោវាតិ។ **កោសជ្ជំ អភិភវតិ,** តេន អប្បនំ ន បាបុណាតីតិ អធិប្បាយោ។ **ឧទ្ធច្ចំ អភិភវតី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **តទុភយ**ន្តិ សទ្ធាបញ្ញាទ្វយំ, សមាធិវីរិយទ្វយញ្ច។ **សមំ កាតព្ព**ន្តិ សមរសំ កាតព្ពំ ។

សមាធិកម្មិកស្សាតិ សមថកម្មដ្ឋានិកស្ស។ **ឯវ**ន្តិ ឯវំ សន្តេ, សទ្ធាយ ថោកំ ពលវភាវេ សតីតិ អត្ថោ។ **សទ្ទហន្តោ**តិ "បថវី បថវីតិ មនសិការមត្តេន កថំ ឈានុប្បត្តី"តិ អចិន្តេត្វា "អទ្ធា សម្មាសម្ពុទ្ធេន វុត្តវិធិ ឥជ្ឈិស្សតី"តិ សទ្ទហន្តោ សទ្ធំ ជនេន្តោ។ **ឱកប្បេន្តោ**តិ អារម្មណំ អនុបវិសិត្វា វិយ អធិមុច្ចនវសេន អវកប្បេន្តោ បក្ខន្ទន្តោ។ **ឯកគ្គតា ពលវតី វដ្ដតិ** សមាធិប្បធានត្តា ឈានស្ស។ **ឧភិន្ន**ន្តិ សមាធិបញ្ញានំ។ សមាធិកម្មិកស្ស សមាធិនោ អធិមត្តតាយ បញ្ញាយ អធិមត្តតាបិ ឥច្ឆិតព្ពាតិ អាហ **"សមតាយបី"**តិ, សមភាវេនាបីតិ អត្ថោ។ **អប្បនា**តិ លោកិយប្បនា។ តថា ហិ **"ហោតិយេវា"**តិ សាសង្កំ វទតិ។ លោកុត្តរប្បនា បន តេសំ សមភាវេនេវ ឥច្ឆិតា។ យថាហ "សមថវិបស្សនំ យុគនន្ធំ ភាវេតី"តិ (អ. និ. ៤.១៧០; បដិ. ម. ២.៥)។

យទិ វិសេសតោ សទ្ធាបញ្ញានំ, សមាធិវីរិយានញ្ច សមតាវ ឥច្ឆិតា, កថំ សតីតិ អាហ “**សតិ បន សព្ពត្ថ ពលវតី វដ្ដតី**”តិ។ **សព្ពត្ថា**តិ លីនុទ្ធច្ចបក្ខិកេសុ បញ្ចសុ ឥន្ទ្រិយេសុ។ ឧទ្ធច្ចបក្ខិកេកទេសេ គណ្ហន្តោ “**សទ្ធាវីរិយបញ្ញាន**”ន្តិ អាហ។ អញ្ញថា បីតិ ច គហេតព្ពា សិយា។ តថា ហិ “**កោសជ្ជបក្ខិកេន សមាធិនា**” ឥច្ចេវ វុត្តំ, ន “បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាហី”តិ។ **សា**តិ សតិ។ សព្ពេសុ រាជកម្មេសុ និយុត្តោ **សព្ពកម្មិកោ។ តេនា**តិ តេន សព្ពត្ថ ឥច្ឆិតព្ពត្តេន ការណេន។ **អាហ** អដ្ឋកថាយំ។ សព្ពត្ថ និយុត្តា **សព្ពត្ថិកា** សព្ពត្ថ លីនេ, ឧទ្ធតេ ច ចិត្តេ ឥច្ឆិតព្ពត្តា, សព្ពេ វា លីនេ, ឧទ្ធតេ ច ចិត្តេ ភាវេតព្ពា ពោជ្ឈង្គា អត្ថិកា ឯតាយាតិ **សព្ពត្ថិកា។ ចិត្ត**ន្តិ កុសលំ ចិត្តំ។ តស្ស ហិ សតិ បដិសរណំ បរាយណំ អប្បត្តស្ស បត្តិយា អនធិគតស្ស អធិគមាយ។ តេនាហ “**អារក្ខបច្ចុបដ្ឋានា**”តិអាទិ។

ខន្ធាទិភេទេ អនោគាឡ្ហបញ្ញានន្តិ បរិយត្តិពាហុសច្ចវសេនបិ ខន្ធាយតនាទីសុ អប្បតិដ្ឋិតពុទ្ធីនំ។ ពាហុស្សុតសេវនា ហិ សុតមយញាណាវហា។ តរុណវិបស្សនាសមង្គីបិ ភាវនាមយញាណេ ឋិតត្តា ឯកំសតោ បញ្ញវា ឯវ នាម ហោតីតិ អាហ “**សមបញ្ញាស លក្ខណបរិគ្គាហិកាយ ឧទយព្ពយបញ្ញាយ សមន្នាគតបុគ្គលសេវនា**”តិ។ ញេយ្យធម្មស្ស គម្ភីរភាវវសេន តប្បរិច្ឆេទកញាណស្ស គម្ភីរភាវគ្គហណន្តិ អាហ “**គម្ភីរេសុ ខន្ធាទីសុ បវត្តាយ គម្ភីរបញ្ញាយា**”តិ។ តញ្ហិ ញេយ្យំ តាទិសាយ បញ្ញាយ ចរិតព្ពតោ **គម្ភីរញាណចរិយំ**, តស្សា វា បញ្ញាយ តត្ថ បភេទតោ បវត្តិ គម្ភីរញាណចរិយា, តស្សា បច្ចវេក្ខណាតិ អាហ “**គម្ភីរបញ្ញាយ បភេទបច្ចវេក្ខណា**”តិ។ យថា សតិវេបុល្លប្បត្តោ នាម អរហា ឯវ, ឯវំ បញ្ញាវេបុល្លប្បត្តោតិបិ សោ ឯវាតិ អាហ “**អរហត្តមគ្គេន ភាវនាបារិបូរី ហោតី**”តិ។ វីរិយាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

“តត្តំ អយោខិលំ ហត្ថេ គមេន្តី”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.២៥០, ២៦៧; អ. និ. ៣.៣៦) វុត្តបញ្ចវិធពន្ធនកម្មការណា និរយេ និព្ពត្តសត្តស្ស យេភុយ្យេន សព្ពបឋមំ ករោន្តីតិ, ទេវទូតសុត្តាទីសុ តស្ស អាទិតោ វុត្តត្តា ច អាហ “**បញ្ចវិធពន្ធនកម្មការណតោ បដ្ឋាយា**”តិ។ **សកដវហនាទិកាលេ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន តទញ្ញមនុស្សេហិ, តិរច្ឆានេហិ ច វិពាធិយមានកាលំ សង្គណ្ហាតិ។ “**ឯកំ ពុទ្ធន្តរ**”ន្តិ ឥទំ អបរាបរំ បេតេសុ ឯវ ឧប្បជ្ជនកសត្តវសេន វុត្តំ, ឯកច្ចានំ វា បេតានំ ឯកច្ចតិរច្ឆានានំ វិយ តថា ទីឃាយុកតាបិ សិយាតិ តថា វុត្តំ។ តថា ហិ “កាលោ នាគរាជា ចតុន្នំ ពុទ្ធានំ សម្មុខីភាវំ លភិត្វា ឋិតោ មេត្តេយ្យស្សបិ ភគវតោ សម្មុខីភាវំ លភិស្សតី”តិ វទន្តិ, យំ តស្ស កប្បាយុកតា វុត្តា។

អានិសំសទស្សាវិនោតិ “វីរិយាយត្តោ ឯវ សព្ពោ លោកុត្តរោ, លោកិយោ ច វិសេសាធិគមោ”តិ ឯវំ វីរិយេ អានិសំសទស្សនសីលស្ស។ **គមនវីថិ**ន្តិ សបុព្ពភាគំ និព្ពានគាមិនី បដិបទំ, សហ វិបស្សនាយ អរិយមគ្គបដិបាដិ , សត្តវិសុទ្ធិបរម្បរា វា។ សា ហិ ភិក្ខុនោ វដ្ដនិយ្យានាយ គន្តព្ពា បដិបទាតិ កត្វា **គមនវីថិ** នាម។ **កាយទឡ្ហីពហុលោ**តិ យថា តថា កាយស្ស ទឡ្ហីកម្មប្បសុតោ។ **បិណ្ឌ**ន្តិ រដ្ឋបិណ្ឌំ។ បច្ចយទាយកានំ អត្តនិ ការស្ស អត្តនោ សម្មាបដិបត្តិយា មហប្ផលភាវស្ស ករណេន បិណ្ឌស្ស ភិក្ខាយ បដិបូជនា **បិណ្ឌាបចាយនំ។**

នីហរន្តោតិ បត្តថវិកតោ នីហរន្តោ។ **តំ សទ្ទំ សុត្វា**តិ តំ ឧបាសិកាយ វចនំ អត្តនោ វសនបណ្ណសាលទ្វារេ ឋិតោវ បញ្ចាភិញ្ញតាយ ទិព្ពសោតេន សុត្វា។ មនុស្សសម្បត្តិ, ទិព្ពសម្បត្តិ, និព្ពានសម្បត្តីតិ ឥមា **តិស្សោ សម្បត្តិយោ។ ទាតុំ សក្ខិស្សសី**តិ “តយិ កតេន ទានមយេន, វេយ្យាវច្ចមយេន ច បុញ្ញកម្មេន ខេត្តវិសេសភាវូបគមនេន អបរាបរំ ទេវមនុស្សសម្បត្តិយោ, អន្តេ និព្ពានសម្បត្តិញ្ច ទាតុំ សក្ខិស្សសី”តិ ថេរោ អត្តានំ បុច្ឆតិ។ **សិតំ ករោន្តោ វា**តិ “អកិច្ចេនេវ មយា វដ្ដទុក្ខំ សមតិក្កន្ត”ន្តិ បច្ចវេក្ខណាវសានេ សញ្ជាតបាមោជ្ជវសេន សិតំ ករោន្តោ ឯវ។

វិប្បដិបន្នន្តិ ជាតិធម្មកុលធម្មាទិលង្ឃនេន អសម្មាបដិបន្នំ។ **ឯវំ** យថា អសម្មាបដិបន្នោ បុត្តោ តាយ ឯវ អសម្មាបដិបត្តិយា កុលសន្តានតោ ពាហិរោ ហុត្វា បិតុ សន្តិកា ទាយជ្ជស្ស ន ភាគី, **ឯវំ។ កុសីតោ**បិ តេន កុសីតភាវេន អសម្មាបដិបន្នោ សត្ថុ សន្តិកា លទ្ធព្ពអរិយធនទាយជ្ជស្ស ន ភាគី។ **អារទ្ធវីរិយោវ លភតិ** សម្មាបដិបជ្ជនតោ។ ឧប្បជ្ជតិ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គោតិ យោជនា, ឯវំ សព្ពត្ថ។

មហាតិ សីលាទីហិ គុណេហិ មហន្តោ វិបុលោ អនញ្ញសាធារណោ។ តំ បនស្ស គុណមហត្តំ ទសសហស្សិលោកធាតុកម្បនេន លោកេ បាកដន្តិ ទស្សេន្តោ “**សត្ថុនោ ហី**”តិអាទិមាហ។

យស្មា សត្ថុសាសនេ បព្ពជិតស្ស បព្ពជ្ជូបគមេន សក្យបុត្តស្សភាវោ សម្បជាយតិ, តស្មា ពុទ្ធបុត្តភាវំ ទស្សេន្តោ “**អសម្ភិន្នាយា**”តិអាទិមាហ។

អលសានំ ភាវនាយ នាមមត្តម្បិ អជាននា្តនំ កាយទឡ្ហិពហុលានំ យាវទត្ថំ ភុញ្ជិត្វា សេយ្យសុខាទិអនុយុញ្ជនកានំ តិរច្ឆានកថិកានំ បុគ្គលានំ ទូរតោ វជ្ជនា **កុសីតបុគ្គលបរិវជ្ជនា។** “ទិវសំ ចង្កមេន និសជ្ជាយា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៤២៣; ៣.៦៥; សំ. និ. ៤.១២០; មហានិ. ១៦១) ភាវនាវទ្ធវសេន អារទ្ធវីរិយានំ ទឡ្ហបរក្កមានំ កាលេន កាលំ ឧបសង្កមនា **អារទ្ធវីរិយបុគ្គលសេវនា។** តេនាហ **“កុច្ឆិំ បូរេត្វា”**តិអាទិ។ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៦៤) បន ជាតិមហត្តបច្ចវេក្ខណា, សព្រហ្មចារីមហត្តបច្ចវេក្ខណាតិ ឥទំ ទ្វយំ ន គហិតំ, ថិនមិទ្ធវិនោទនតា, សម្មប្បធានបច្ចវេក្ខណតាតិ ឥទំ ទ្វយំ គហិតំ។ តត្ថ អានិសំសទស្សាវិតាយ ឯវ **សម្មប្បធានបច្ចវេក្ខណា** គហិតា ហោតិ លោកិយលោកុត្តរវិសេសាធិគមស្ស វីរិយាយត្តតាទស្សនភាវតោ។ **ថិនមិទ្ធវិនោទនំ** តទធិមុត្តតាយ ឯវ គហិតំ ហោតិ, វីរិយុប្បាទនេ យុត្តប្បយុត្តស្ស ថិនមិទ្ធវិនោទនំ អត្ថសិទ្ធមេវ។ តត្ថ ថិនមិទ្ធវិនោទនកុសីតបុគ្គលបរិវជ្ជនអារទ្ធវីរិយបុគ្គលសេវន- តទធិមុត្តតា បដិបក្ខវិធមនបច្ចយូបសំហារវសេន, អបាយភយបច្ចវេក្ខណាទយោ សមុត្តេជនវសេន វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទកា ទដ្ឋព្ពា។

បុរិមុប្បន្នា បីតិ បរតោ ឧប្បជ្ជនកបីតិយា វិសេសការណសភាគហេតុភាវតោ **“បីតិយេវ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានីយា ធម្មា”**តិ វុត្តា, តស្សា បន ពហុសោ បវត្តិយា បុថុត្តំ ឧបាទាយ ពហុវចននិទ្ទេសោ។ យថា សា ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ បដិបត្តិ **តស្សា ឧប្បាទកមនសិការោ។**

“ពុទ្ធានុស្សតី”តិអាទីសុ វត្តព្ពំ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១២៣) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

ពុទ្ធានុស្សតិយា ឧបចារសមាធិនិដ្ឋត្តា វុត្តំ **“យាវ ឧបចារា”**តិ។ **សកលសរីរំ ផរមានោ**តិ បីតិសមុដ្ឋានេហិ បណីតរូបេហិ សកលសរីរំ ផរមានោ។ ធម្មគុណេ អនុស្សរន្តស្សាបិ យាវ ឧបចារា សកលសរីរំ ផរមានោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ឧប្បជ្ជតីតិ យោជនា, ឯវំ សេសអនុស្សតីសុ។ បសាទនីយសុត្តន្តបច្ចវេក្ខណាយញ្ច យោជេតព្ពំ តស្សាបិ វិមុត្តាយតនភាវេន តគ្គតិកត្តា។ សង្ខារានំ សប្បទេសរូបសមេបិ និប្បទេសរូបសមេ វិយ តថា បញ្ញាយ បវត្តិតោ ភាវនាមនសិការោ កិលេសវិក្ខម្ភនសមត្ថោ ហុត្វា ឧបចារសមាធិំ អាវហន្តោ តថារូបបីតិសោមនស្សសមន្នាគតោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ ហោតីតិ អាហ **“សមាបត្តិយា…បេ…. បច្ចវេក្ខន្តស្សាបី”**តិ។ តត្ថ “វិក្ខម្ភិតា កិលេសា”តិ បាឋោ។ តេ ហិ ន សមុទាចរន្តីតិ។ **ឥតិ-**សទ្ទោ ការណត្ថោ, យស្មា ន សមុទាចរន្តិ, តស្មា តំ នេសំ អសមុទាចារំ បច្ចវេក្ខន្តស្សាតិ យោជនា ។ ន ហិ កិលេសេ បច្ចវេក្ខន្តស្ស ពោជ្ឈង្គុប្បត្តិ យុត្តា។ បសាទនីយេសុ ឋានេសុ បសាទសិនេហាភាវេន ថូសសមហទយតា លូខតា, សា តត្ថ អាទរគារវាករណេន វិញ្ញាយតីតិ អាហ **“អសក្កច្ចកិរិយាយ សំសូចិតលូខភាវេ”**តិ។

កាយចិត្តទរថវូបសមលក្ខណា បស្សទ្ធិ ឯវ យថាវុត្តពោធិអង្គភូតោ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គោ, តស្ស **បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស** ឯវំ ឧប្បាទោ ហោតីតិ យោជនា។

បណីតភោជនសេវនតាតិ បណីតសប្បាយភោជនសេវ នតា ។ **ឧតុឥរិយាបថសុខ**គ្គហណេន សប្បាយឧតុឥរិយាបថគ្គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ តញ្ហិ តិវិធម្បិ សប្បាយំ សេវិយមានំ កាយស្ស កល្លតាបាទនវសេន ចិត្តស្ស កល្លតំ អាវហន្តំ ទុវិធាយបិ បស្សទ្ធិយា ការណំ ហោតិ។ អហេតុកំ សត្តេសុ លព្ភមានំ សុខទុក្ខន្តិ អយមេកោ អន្តោ, ឥស្សរាទិវិសមហេតុកន្តិ បន អយំ ទុតិយោ។ ឯតេ ឧភោ អន្តេ អនុបគម្ម យថាសកំ កម្មុនា ហោតីតិ អយំ មជ្ឈិមា បដិបត្តិ។ មជ្ឈត្តោ បយោគោ យស្ស សោ **មជ្ឈត្តបយោគោ,** តស្ស ភាវោ **មជ្ឈត្តបយោគតា។** អយញ្ហិ បហាយ សារទ្ធកាយតំ បស្សទ្ធកាយតាយ ការណំ ហោន្តី បស្សទ្ធិទ្វយំ អាវហតិ, ឯតេនេវ សារទ្ធកាយបុគ្គលបរិវជ្ជនបស្សទ្ធកាយបុគ្គលសេវនានំ តទាវហនតា សំវណ្ណិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

យថាសមាហិតាការសល្លក្ខណវសេន គយ្ហមានោ បុរិមុប្បន្នោ សមថោ ឯវ **សមថនិមិត្តំ។** នានារម្មណេ បរិព្ភមនេន វិវិធំ អគ្គំ ឯតស្សាតិ **ព្យគ្គោ,** វិក្ខេបោ។ តថា ហិ សោ អនវដ្ឋានរសោ, ភន្តតាបច្ចុបដ្ឋានោ ច វុត្តោ, ឯកគ្គតាភាវតោ ព្យគ្គបដិបក្ខោតិ **អព្យគ្គោ,** សមាធិ។ សោ ឯវ និមិត្តន្តិ បុព្ពេ វិយ វត្តព្ពំ។ តេនាហ **“អវិក្ខេបដ្ឋេន ច អព្យគ្គនិមិត្ត”**ន្តិ។

វត្ថុវិសទកិរិយា, ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនា ច បញ្ញាវហា វុត្តា, សមាធានាវហាបិ តា ហោន្តិ សមាធានាវហភាវេនេវ បញ្ញាវហភាវតោតិ វុត្តំ **“វត្ថុវិសទ…បេ…. វេទិតព្ពា”**តិ។

ករណភាវនាកោសល្លានំ អវិនាភាវតោ, រក្ខនកោសល្លស្ស ច តំមូលកត្តា **“និមិត្តកុសលតា នាម កសិណនិមិត្តស្ស ឧគ្គហណកុសលតា”** ឥច្ចេវ វុត្តំ។ **កសិណនិមិត្តស្សា**តិ ច និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ អសុភនិមិត្តស្សាបិ ហិ

យស្ស កស្សចិ ឈានុប្បត្តិនិមិត្តស្ស ឧគ្គហណកោសល្លំ និមិត្តកុសលតា ឯវាតិ។ **អតិសិថិលវីរិយតាទីហីតិ អាទិ-**សទ្ទេន បញ្ញាបយោគមន្ទតំ , បមោទវេកល្លញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ **តស្ស បគ្គណ្ហនន្តិ** តស្ស លីនស្ស ចិត្តស្ស ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គាទិសមុដ្ឋាបនេន លយាបត្តិតោ សមុទ្ធរណំ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “យស្មិញ្ច ខោ, ភិក្ខវេ, សមយេ លីនំ ចិត្តំ ហោតិ, កាលោ តស្មឹ សមយេ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ។ តំ កិស្ស ហេតុ? លីនំ, ភិក្ខវេ, ចិត្តំ តំ ឯតេហិ ធម្មេហិ សុសមុដ្ឋាបយំ ហោតិ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, បុរិសោ បរិត្តំ អគ្គឹ ឧជ្ជាលិតុកាមោ អស្ស, សោ តត្ថ សុក្ខានិ ចេវ តិណានិ បក្ខិបេយ្យ, សុក្ខានិ គោមយានិ បក្ខិបេយ្យ, សុក្ខានិ កដ្ឋានិ បក្ខិបេយ្យ, មុខវាតញ្ច ទទេយ្យ, ន ច បំសុកេន ឱកិរេយ្យ, ភព្ពោ នុ ខោ សោ បុរិសោ បរិត្តំ អគ្គឹ ឧជ្ជាលិតុន្តិ។ ឯវំ ភន្តេ”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។

ឯត្ថ ច យថាសកំ អាហារវសេន ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គាទីនំ ភាវនាសមុដ្ឋាបនាតិ វេទិតព្ពា, សា អនន្តរំ វិភាវិតា ឯវ។ **អារទ្ធវីរិយតាទីហីតិ អាទិ-**សទ្ទេន បញ្ញាបយោគពលវតំ, បមោទុព្ពិលាវនញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ **តស្ស និគ្គណ្ហនន្តិ** តស្ស ឧទ្ធតស្ស ចិត្តស្ស សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គាទិសមុដ្ឋាបនេន ឧទ្ធតាបត្តិតោ និសេធនំ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ភគវតា –

> “យស្មិញ្ច ខោ, ភិក្ខវេ, សមយេ ឧទ្ធតំ ចិត្តំ ហោតិ, កាលោ តស្មឹ សមយេ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ។ តំ កិស្ស ហេតុ? ឧទ្ធតំ, ភិក្ខវេ, ចិត្តំ តំ ឯតេហិ ធម្មេហិ សុវូបសមយំ ហោតិ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, បុរិសោ មហន្តំ អគ្គិក្ខន្ធំ និព្ពាបេតុកាមោ អស្ស, សោ តត្ថ អល្លានិ ចេវ តិណានិ…បេ… បំសុកេន ច ឱកិរេយ្យ, ភព្ពោ នុ ខោ សោ បុរិសោ មហន្តំ អគ្គិក្ខន្ធំ និព្ពាបេតុន្តិ។ ឯវំ ភន្តេ”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។

ឯត្ថាបិ យថាសកំ អាហារវសេន បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គាទីនំ ភាវនាសមុដ្ឋាបនាតិ វេទិតព្ពា, តត្ថ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនា វុត្តា ឯវ។ សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស អនន្តរំ វក្ខតិ។ **បញ្ញាបយោគមន្ទតាយាតិ** បញ្ញាព្យាបារស្ស អប្បភាវេន។ យថា ហិ ទានំ អលោភបធានំ, សីលំ អទោសបធានំ, ឯវំ ភាវនា អមោហបធានា។ តត្ថ យទា បញ្ញា ន ពលវតី ហោតិ, តទា ភាវនា បុព្ពេនាបរំ វិសេសាវហា ន ហោតិ, អនភិសង្ខតោ វិយ អាហារោ បុរិសស្ស យោគិនោ ចិត្តស្ស អភិរុចឹ ន ជនេតិ, តេន តំ និរស្សាទំ ហោតិ, តថា ភាវនាយ សម្មទេវ អវីថិបដិបត្តិយា ឧបសមសុខំ ន វិន្ទតិ, តេនាបិ ចិត្តំ និរស្សាទំ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “**បញ្ញាបយោគ…បេ… និរស្សាទំ ហោតី**”តិ។ តស្ស សំវេគុប្បាទនំ, បសាទុប្បាទនញ្ច តិកិច្ឆនន្តិ តំ ទស្សេន្តោ “**អដ្ឋ សំវេគវត្ថូនី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ ជាតិជរាព្យាធិមរណានិ យថារហំ សុគតិយំ, ទុគ្គតិយញ្ច ហោន្តីតិ តទញ្ញមេវ បញ្ចវិធពន្ធនាទិឧប្បីឡាសាទិ អញ្ញមញ្ញំ វិពាធនាទិហេតុកំ អបាយទុក្ខំ ទដ្ឋព្ពំ, តយិទំ សព្ពំ តេសំ តេសំ សត្តានំ បច្ចុប្បន្នភវនិស្សិតំ គហិតន្តិ អតីតេ អនាគតេ ច កាលេ វដ្ដមូលកទុក្ខានិ វិសុំ គហិតានិ។ យេ បន សត្តា អាហារូបជីវិនោ, តត្ថ ច ឧដ្ឋានផលូបជីវិនោ, តេសំ អញ្ញេហិ អសាធារណំ ជីវិកាទុក្ខំ អដ្ឋមំ សំវេគវត្ថុ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អយំ វុច្ចតិ សមយេ សម្បហំសនាតិ** អយំ ភាវនាចិត្តស្ស សម្បហំសិតព្ពសមយេ វុត្តនយេន សំវេគជននវសេន ចេវ បសាទុប្បាទនវសេន ច សម្មទេវ បហំសនា, សំវេគជននបុព្ពកបសាទុប្បាទនេន តោសនាតិ អត្ថោ។

សម្មាបដិបត្តឹ អាគម្មាតិ លីនុទ្ធច្ចវិរហេន, សមថវីថិបដិបត្តិយា ច សម្មា អវិសមំ សម្មទេវ ភាវនាបដិបត្តឹ អាគម្ម។ “**អលីន**”ន្តិអាទីសុ កោសជ្ជបក្ខិកានំ ធម្មានំ អនធិមត្តតាយ **អលីនំ,** ឧទ្ធច្ចបក្ខិកានំ អនធិមត្តតាយ **អនុទ្ធតំ,** បញ្ញាបយោគសម្បត្តិយា, ឧបសមសុខាធិគមេន ច **អនិរស្សាទំ,** តតោ ឯវ **អារម្មណេ សមប្បវត្តំ សមថវីថិបដិបន្នំ។** តត្ថ អលីនតាយ បគ្គហេ, អនុទ្ធតតាយ និគ្គហេ, អនិរស្សាទតាយ សម្បហំសនេ ន ព្យាបារំ អាបជ្ជតិ។ អលីនានុទ្ធតតា ហិ អារម្មណេ សមប្បវត្តំ, អនិរស្សាទតាយ សមថវីថិបដិបន្នំ, សមប្បវត្តិយា វា **អលីនំ អនុទ្ធតំ។** សមថវីថិបដិបត្តិយា **អនិរស្សាទន្តិ** ទដ្ឋព្ពំ។ **អយំ វុច្ចតិ សមយេ អជ្ឈុបេក្ខនតាតិ** អយំ អជ្ឈុបេក្ខិតព្ពសមយេ ភាវនាចិត្តស្ស បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ អព្យាវដតាសង្ខាតំ បដិបក្ខំ អភិភុយ្យ បេក្ខនា វុច្ចតិ។ បដិបក្ខវិក្ខម្ភនតោ, វិបស្សនាយ អធិដ្ឋានភាវូបគមនតោ ច ឧបចារជ្ឈានម្បិ សមាធាន កិច្ចនិប្ផត្តិយា បុគ្គលស្ស សមាហិតភាវសាធនំ ឯវាតិ តត្ថ សមធុរភាវេនាហ “**ឧបចារំ វា អប្បនំ វា**”តិ។

ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានីយា ធម្មាតិ ឯត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ។ អនុរោធវិរោធវិប្បហានវសេន មជ្ឈត្តភាវោ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ការណំ តស្មឹ សតិ សិជ្ឈនតោ, អសតិ ច អសិជ្ឈនតោ។ សោ

ច មជ្ឈត្តភាវោ វិសយវសេន ទុវិធោតិ អាហ “**សត្តមជ្ឈត្តតា សង្ខារមជ្ឈត្តតា**”តិ។ តទុភយេ ច វិរុជ្ឈនំ បស្សន្តិ៍សម្ពោជ្ឈង្គភាវនាយ ឯវ ទូរីកតន្តិ អនុរុជ្ឈនស្សេវ បហានវិធឹ ទស្សេតុំ “សត្តមជ្ឈត្តតា”តិអាទិ វុត្តំ។ តេនាហ “**សត្តសង្ខារកេលាយនបុគ្គលបរិវជ្ជនតា**”តិ។ ឧបេក្ខាយ ហិ វិសេសតោ រាគោ បដិបក្ខោ។ តថា ចាហ “ឧបេក្ខា រាគពហុលស្ស វិសុទ្ធិមគ្គោ”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.២៦៧)។ **ទ្វីហាកាវេហី**តិ កម្មស្សកតាបច្ចវេក្ខណំ, អត្តសុញ្ញតាបច្ចវេក្ខណន្តិ ឥមេហិ ទ្វីហិ ការណេហិ។ **ទ្វីហេវា**តិ អវធារណំ សង្ខ្យាសមានតាទស្សនត្ថំ។ សង្ខ្យា ឯវេត្ថ សមានា, ន សង្ខ្យេយ្យំ សព្ពថា សមានន្តិ។ **អស្សាមិកភាវោ** អនត្តនិយតា។ សតិ ហិ អត្តនិ តស្ស កិញ្ចនភាវេន ថិរំ, អញ្ញំ វា កិញ្ចិ អត្តនិយំ នាម សិយា, សោ បន កោចិ នត្ថេវាតិ អធិប្បាយោ។ **អនទ្ធនិយ**ន្តិ ន អទ្ធានក្ខមំ ន ចិរដ្ឋាយិ, ឥត្តរំ អនិច្ចន្តិ អត្ថោ។ **តាវកាលិក**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ។

មមាយតីតិ មមត្តំ ករោតិ “មមា”តិ តណ្ហាយ បរិគ្គយ្ហ តិដ្ឋតិ។

មមាយន្តាតិ មានំ ទព្ពំ ករោន្តា។

អយំ សតិបដ្ឋានទេសនា បុព្ពភាគមគ្គវសេន ទេសិតាតិ បុព្ពភាគិយពោជ្ឈង្គេ សន្ធាយាហ “**ពោជ្ឈង្គបរិគ្គាហិកា សតិ ទុក្ខសច្ចំ**”ន្តិ។ សេសំ វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ពោជ្ឈង្គបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បឋមភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុសច្ចបព្ពវណ្ណនា

៣៨៦. យថាសភាវតោតិ អវិបរីតសភាវតោ។ ពាធនលក្ខណតោ យោ យោ វា សភាវោ យថាសភាវោ, តតោ, រុប្បនាទិ កក្ខឡាទិសភាវតោតិ អត្ថោ។ **ជនិកំ សមុដ្ឋាបិក**ន្តិ បវត្តលក្ខណស្ស ទុក្ខស្ស ជនិកំ និមិត្តលក្ខណស្ស សមុដ្ឋាបិកំ។ **បុរិមតណ្ហ**ន្តិ យថាបរិគ្គហិតស្ស ទុក្ខស្ស និព្ពត្តិតោ បុរេតរំ សិទ្ធំ តណ្ហំ។ សិទ្ធេ ហិ ការណេ តស្ស ផលុប្បត្តិ។ អយំ ទុក្ខសមុទយោតិ បជានាតីតិ យោជនា។ **អយំ ទុក្ខនិរោធោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ឧភិន្នំ អប្បវត្តិ**ន្តិ ទុក្ខំ, សមុទយោ ចាតិ ទ្វិន្នំ អប្បវត្តិនិមិត្តំ, តទុភយំ ន បវត្តិ ឯតាយាតិ **អប្បវត្តិ,** អសង្ខតា ធាតុ។ ទុក្ខំ ទុក្ខសច្ចំ បរិជានាតិ បរិញ្ញាភិសមយវសេន បរិច្ឆិន្ទតីតិ ទុក្ខបរិជាននោ, អរិយមគ្គោ, តំ **ទុក្ខបរិជាននំ។** សេសបទទ្វយេបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ទុក្ខសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣៨៨. ឯវំ វុត្តាតិ ឯវំ ឧទ្ទេសវសេន វុត្តា។ **សព្ពសត្តានំ បរិយាទានវចនំ** ព្យាបនិច្ឆាវសេន អាមេឌិតនិទ្ទេសភាវតោ។ **សត្តនិកាយេ**តិ សត្តានំ និកាយេ, សត្តឃដេ សត្តសមូហេតិ អត្ថោ។ ទេវមនុស្សាទិភេទាសុ ហិ គតីសុ ភុម្មទេវាទិខត្តិយាទិហត្ថិអាទិឧប្បិបាសិកាទិតំតំជាតិវិសិដ្ឋោ សត្តសមូហោ សត្តនិកាយោ។ និប្បរិយាយតោ ខន្ធានំ បឋមាភិនិព្ពត្តិ ជាតីតិ កត្វា “ជននំ ជាតី”តិ វត្វា ស្វាយំ ឧប្បាទវិការោ អបរិនិប្ផន្នោ យេសុ ខន្ធេសុ ឥច្ឆិតព្ពោ, តេ តេនេវ សទ្ទី ទស្សេតុំ “**សវិការាន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **សវិការាន**ន្តិ ឧប្បាទសង្ខាតេន វិការេន សវិការានំ។ ជាតិអាទីនិ ហិ តីណិ លក្ខណានិ ធម្មានំ វិការវិសេសាតិ។ “**ឧបសគ្គមណ្ឌិតវេចន**”ន្តិ ឥមិនា កេវលំ ឧបសគ្គេន បទវឌ្ឍនំ កតន្តិ ទស្សេតិ។ **អនុបវិដ្ឋាការេនា**តិ អណ្ឌកោសំ, វត្ថិកោសញ្ច ឱគាហនាការេន។ **និព្ពត្តិសង្ខាតេនា**តិ អាយតនានំ បាតុព្ភាវសិទ្ធិសង្ខាតេន។

អថ វា **ជននំ ជាតី**តិ អបរិបុណ្ណាយតនំ ជាតិមាហ។ **សញ្ជាតី**តិ សម្បុណ្ណាយតនំ។ សម្បុណ្ណា ហិ ជាតិ សញ្ជាតិ។ **ឱក្កមនដ្ឋេន ឱក្កន្តី**តិ អណ្ឌជជលាពុជវសេន ជាតិ។ តេ ហិ អណ្ឌកោសំ, វត្ថិកោសញ្ច ឱក្កមន្តា បវិសន្តា វិយ បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តិ។ **អភិនិព្ពត្តនដ្ឋេន អភិនិព្ពត្តី**តិ សំសេទជឱបបាតិកវសេន។ តេ ហិ បាកដា ឯវ ហុត្វា និព្ពត្តន្តិ។ អភិព្យត្តា និព្ពត្តិ **អភិនិព្ពត្តិ។** “ជននំ ជាតី”តិអាទិ អាយតនវសេន, យោនិវសេន ច ទ្វីហិ ទ្វីហិ បទេហិ សព្ពសត្តេ បរិយាទិយិត្វា ជាតី ទស្សេតុំ វុត្តំ។ “តេសំ តេសំ សត្តានំ…បេ… អភិនិព្ពត្តី”តិ សត្តវសេន វុត្តត្តា **សម្មុតិកថា។ បាតុភាវោ**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា, តេន “អាយតនានំ បដិលាភោ”តិ ឥមស្ស បទស្ស សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ អយម្បិ ហិ បរមត្ថកថាតិ។ **ឯកវោការភវាទីសូ**តិ ឯកចតុបញ្ចវោការភវេសុ។ **តស្មី** ខន្ធានំ បាតុភាវេ **សតិ។ អាយតនានំ បដិលាភោ**តិ ឯកចតុវោការភវេសុ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ អាយតនានំ វសេន, សេសេសុ រូបធាតុយំ បដិសន្ធិក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានានំ បញ្ចន្នំ, កាមធាតុយំ វិកលា

វិកលិន្ទ្រិយានំ វសេន សត្តន្នំ, នវន្នំ, ទសន្នំ, បុនទសន្នំ, ឯកាទសន្នញ្ច អាយតនានំ វសេន សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **បាតុភាវន្តានេវ,** ន កុតោចិ អាគតានិ។ **បដិលទ្ធានិ នាម ហោន្តិ** សត្តសន្តានស្ស តស្ស សំវិជ្ជមានត្តា។ **អាយតនានំ បដិលាភោ**តិ វា អាយតនានំ អត្តលាភោ វេទិតព្ពោ។

៣៨៩. **សភាវនិទ្ទេសោ**តិ សរូបនិទ្ទេសោ។ សរូបញ្ចេតំ ជិណ្ណតាយ, យទិទំ "ជរា"តិ, "វយោហានីតិ វា។ ជីរណមេវ **ជីរណតា,** ជីរន្តស្ស វា អាការោ **តា**-សទ្ទេន វុត្តោតិ អាហ **"អាការភាវនិទ្ទេសោ"**តិ។ **ខណ្ឌិតទន្តា ខណ្ឌិតា នាម** ឧត្តរបទលោបេន។ យស្ស វិការស្ស វសេន សត្តោ "ខណ្ឌិតោ"តិ វុច្ចតិ, តំ **ខណ្ឌិច្ចំ។** តថា បលិតានិ អស្ស សន្តីតិ "បលិតោ"តិ វុច្ចតិ, តំ **បាលិច្ចំ។** វលិត្តចតាយ វា វលិ តចោ អស្សាតិ **វលិត្តចោ។**

ផលូបចារេនាតិ ផលវោហារេន។

៣៩០. ចវនមេវ **ចវនតា,** ចវន្តស្ស វា អាការោ **តា**-សទ្ទេន វុត្តោ។ **ខន្ធា ភិជ្ជន្តី**តិ ឯកភវបរិយាបន្នស្ស ខន្ធសន្តានស្ស បរិយោសានភូតា ខន្ធា ភិជ្ជន្តិ, តេនេវ ភេទេន និរោធនំ **អទស្សនំ គច្ឆន្តិ, តស្មា ភេទោ អន្តរធានំ** មរណំ។ **មច្ចុមរណ**ន្តិ មច្ចុសង្ខាតំ ឯកភវបរិយាបន្នជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទភូតំ មរណំ។ តេនាហ **"ន ខណិកមរណ"**ន្តិ។ "មច្ចុ មរណ"ន្តិ សមាសំ អកត្វា យោ "មច្ចូ"តិ វុច្ចតិ ភេទោ, យញ្ច មរណំ បាណចាគោ, តទំ វុច្ចតិ មរណន្តិ វិសុំ សម្ពន្ធោ ន ន យុជ្ជតិ។ **កាលកិរិយា**តិ មរណកាលោ, អនតិក្កមនីយត្តា វិសេសេន "កាលោ"តិ វុត្តោតិ តស្ស កិរិយា, អត្ថតោ ចុតិខន្ធានំ ភេទប្បត្តិយេវ, កាលស្ស វា អន្តកស្ស កិរិយាតិ យា លោកេ វុច្ចតិ, សា ចុតិ, មរណន្តិ អត្ថោ។ **អយំ សព្ពាបិ សម្មុតិកថាវ** "យំ តេសំ តេសំ សត្តាន"ន្តិអាទិនា សត្តវសេន វុត្តត្តា។ **អយំ បរមត្ថកថា** បរមត្ថតោ លព្ភមានានំ រូប្បនាទិសភាវានំ ធម្មានំ វិនស្សនជោតនាភាវតោ។

អត្តាតិ ភវតិ ឯត្ថ ចិត្តន្តិ **អត្តភាវោ,** ខន្ធសមូហោ, តស្ស **និក្ខេបោ** និក្ខិបនំ, បាតនំ វិនាសោតិ អត្ថោ។ **អដ្ឋកថាយំ**បន **"មរណំ បត្តស្សា"**តិអាទិនា និក្ខេបហេតុតាយ បតនំ "និក្ខេបោ"តិ ផលូបចារេន វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។ "ខន្ធានំ ភេទោ"តិ បពន្ធវសេន បវត្តមានស្ស ធម្មសមូហស្ស វិនាសជោតនាតិ ឯកទេសតោ បរមត្ថកថា, "ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបច្ឆេទោ"តិ បនេត្ថ ន កោចិ វោហារលេសោ បីតិ អាហ **"ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបច្ឆេទោ បន សព្ពាការតោ បរមត្ថតោ មរណ"**ន្តិ។ ឯវំ សន្តេបិ យស្ស ខន្ធភេទស្ស បវត្តត្តា "តិស្សោ មតោ, ផុស្សោ មតោ"តិ វោហារោ ហោតិ, សោ ភេទោ ខន្ធប្បពន្ធស្ស អនុបច្ឆិន្នតាយ "សម្មុតិមរណ"ន្តិ វត្តព្ពតំ អរហតីតិ អាហ **"ឯតទេវ សម្មុតិមរណន្តិបិ វុច្ចតី"**តិ។ តេនាហ **"ជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទមេវ ហី"**តិអាទិ។ សព្ពសោ បពន្ធសមុច្ឆេទោ ហិ សមុច្ឆេទមរណន្តិ។

៣៩១. **ព្យសនេនា**តិ អនត្ថេន។ "ធម្មបដិសម្ភិទា"តិអាទីសុ (វិភ. ៧២១) វិយ **ធម្ម**-សទ្ទោ ហេតុបរិយាយោតិ អាហ **"ទុក្ខការណេនា"**តិ។ សោចនន្តិ លក្ខិតព្ពតាយ **សោចនលក្ខណោ។** សោចិតស្ស សោចនកស្ស បុគ្គលស្ស, ចិត្តស្ស វា ភាវោ **សោចិតភាវោ។ អព្ភន្តរេ**តិ អត្តភាវស្ស អន្តោ។ អត្តនោ លូខសភាវតាយ សោសេន្តោ។ ថាមគមនេន សមន្តតោ សោសនវសេន **បរិសោសេន្តោ។**

៣៩២. **"អាទិស្ស អាទិស្ស ទេវន្តិ បរិទេវន្តិ ឯតេនាតិ អាទេវោ"**តិ អាទេវន-សទ្ទំ កត្វា អស្សុមោចនាទិវិការំ អាបជ្ជន្តានំ តព្ពិការាបត្តិយា សោ សទ្ទោ ការណភាវេន វុត្តោ។ **តំ តំ វណ្ណ**ន្តិ តំ តំ គុណំ។ **តស្សេវា**តិ អាទេវបរិទេវស្សេវ។ **ភាវនិទ្ទេសា**តិ "អាទេវិតត្តំ បរិទេវិតត្ត"ន្តិ ភាវនិទ្ទេសា។

៣៩៣. និស្សយភូតោ កាយោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **កាយិកំ។** តេនាហ **"កាយបសាទវត្ថុក"**ន្តិ។ ទុក្ករំ ខមនំ ឯតស្សាតិ **ទុក្ខមនំ,** សោ ឯវ អត្ថោ សភាវោតិ **ទុក្ខមនដ្ឋោ,** តេន។ សាតវិធុរតាយ **អសាតំ។**

៣៩៤. ចេតសិ ភវន្តិ **ចេតសិកំ,** តំ បន យស្មា ចិត្តេន សមំ បការេហិ យុត្តំ, តស្មា អាហ **"ចិត្តសម្បយុត្ត"**ន្តិ។

៣៩៥. សព្ពវិសយបដិបត្តិនិវារណវសេន សមន្តតោ សីទនំ **សំសីទនំ។** ឧដ្ឋាតុម្បិ អសក្កុណេយ្យតាការណវសេន អតិពលវំ, វិរូបំ វា សីទនំ **វិសីទនំ។ ចិត្តកិលមថោ**តិ វិសីទនាការេន ចិត្តស្ស បរិខេទោ។ **ឧបាយាសោ,** សយំ ន ទុក្ខោ ទោសត្តា, សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នធម្មន្តរត្តា វា។ យេ បន ទោមនស្សមេវ "ឧបាយាសោ"តិ វទេយ្យុំ, តេ "ឧបាយាសោ តីហិ ខន្ធេហិ ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា សម្បយុត្តោ, ឯកេន ខន្ធេន ឯកេនាយតនេន ឯកាយ ធាតុយា កេហិចិ សម្បយុត្តោ"តិ (ធាតុ. ២៤៩)។ ឥមាយ បាឡិយា

បដិក្ខិបិតព្ពា។ **ឧប**-សទ្ទោ ភុសត្ថោតិ អាហ “**ពលវតរំ អាយាសោ ឧបាយាសោ**”តិ។ ធម្មមត្តតាទីបនោ **ភាវនិទ្ទេសោ** ធម្មតោ អញ្ញស្ស កត្តុអភាវជោតនោ, អសតិ ច កត្តរិ តេន កត្តព្ពស្ស, បរិក្កហេតព្ពស្ស ច អភាវោ ឯវាតិ អាហ “**អត្តត្តនិយាភាវទីបកាភាវនិទ្ទេសា**”តិ។

៣៩៨. **ជាតិធម្មានន្តិ** ឯត្ថ **ធម្ម**-សទ្ទោ បកតិបរិយាយោតិ អាហ “**ជាតិសភាវាន**”ន្តិ, ជាយន បកតិកានន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ មគ្គភាវនាយ មគ្គភាវនិច្ឆាហេតុកតា ឥច្ឆិតព្ពាតិ តាទិសំ ឥច្ឆំ និវត្តេន្តោ “**វិនា មគ្គភាវន**”ន្តិ អាហ។ អបរោ នយោ **ន ខោ បនេតន្តិ** យមេតំ “អហោ វត មយំ ន ជាតិធម្មា អស្សាម, ន ច វត នោ ជាតិ អាគច្ឆេយ្យា”តិ ឯវំ បហីនសមុទយេសុ អរិយេសុ វិជ្ជមានំ អជាតិធម្មត្តំ, បរិនិព្ពុតេសុ ច វិជ្ជមានំ ជាតិយា អនាគមនំ ឥច្ឆិតំ, តំ ឥច្ឆន្តស្សាបិ មគ្គភាវនាយ វិនា អប្បត្តព្ពតោ , អនិច្ឆន្តស្សាបិ ភាវនាយ បត្តព្ពតោ ន ឥច្ឆាយ បត្តព្ពំ នាម ហោតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ វក្ខមានត្ថសម្បិណ្ឌនត្ថោ **បិ**-សទ្ទោតិ អាហ “**ឧបរិ សេសានិ ឧបាទាយ បិ-ការោ**”តិ។ **យន្តិ** ហេតុអត្ថេ ករណេ បច្ចត្តវចនន្តិ អាហ “**យេនបិ ធម្មេនា**”តិ។ ហេតុអត្ថោ ហិ អយំ **ធម្ម**-សទ្ទោ , អលព្ភនេយ្យភាវោ ឯត្ថ ហេតុ វេទិតព្ពោ។ **តន្តិ** វា ឥច្ឆិតស្ស វត្ថុនោ អលព្ភនំ, ឯវមេត្ថ “**យម្បីតិ** យេនបី”តិ វិភត្តិវិបល្លាសេន អត្ថោ វុត្តោ។ យទា បន **យំ**-សទ្ទោ “ឥច្ឆ”ន្តិ ឯតំ អបេក្ខតិ, តទា អលាភវិសិដ្ឋា ឥច្ឆា វុត្តា ហោតិ។ យទា បន “ន លភតី”តិ ឯតំ អបេក្ខតិ, តទា ឥច្ឆាវិសិដ្ឋោ អលាភោ វុត្តោ ហោតិ, សោ បន អត្ថតោ អញ្ញោ ធម្មោ នត្ថិ, តថាបិ អលព្ភនេយ្យវត្ថុកតា ឥច្ឆាវ វុត្តា ហោតិ។ **សព្ពត្ថា**តិ “ជរាធម្មាន”ន្តិអាទិនា អាគតេសុ សព្ពវារេសុ។

សមុទយសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤០០. **បុនព្ភវករណំ បុនោព្ភវោ** ឧត្តរបទលោបំ កត្វា មនោ-សទ្ទស្ស វិយ បុរិមបទស្ស ឱ-ការន្តតា ទដ្ឋព្ពា។ អថ វា សីលនដ្ឋេន **ឥក**-សទ្ទេន គមិតត្ថត្តា កិរិយាវាចកស្ស សទ្ទស្ស អទស្សនំ ទដ្ឋព្ពំ យថា “អស្សុបកក្ខនសីលោ អស្សុបិកោ”តិ។ **សម្មោហវិនោទនិយំ** បន “បុនព្ភវំ ទេតិ, បុនព្ភវាយ សំវត្តតិ, បុនប្បុនំ ភវេ និព្ពត្តេតីតិ បោនោព្ភវិកា”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ២០៣) អត្ថោ វុត្តោ សោ “តទ្ធិតា” ឥតិ ពហុវចននិទ្ទេសតោ, វិចិត្តត្តា វា តទ្ធិតវុត្តិយា, អភិធានលក្ខណត្តា វា តទ្ធិតានំ តេសុបិ អត្ថេសុ បោនោព្ភវិកសទ្ទសិទ្ធិ សម្ភវេយ្យាតិ កត្វា វុត្តោ។ តត្ថ កម្មុនា សហជាតា បុនព្ភវំ ទេតិ, អសហជាតា កម្មសហាយភូតា បុនព្ភវាយ សំវត្តតិ, ទុវិធាបិ បុនប្បុនំ ភវេ និព្ពត្តេតីតិ ទដ្ឋព្ពា។ នន្ទនដ្ឋេន, រញ្ជនដ្ឋេន ច **នន្ទីរាគោ**, យោ ច នន្ទីរាគោ, យា ច តណ្ហាយនដ្ឋេន តណ្ហា, ឧភយមេតំ ឯកត្ថំ, ព្យញ្ជនមេវ នានន្តិ តណ្ហា “**នន្ទីរាគេន សទ្ធឹ អត្ថតោ ឯកត្តមេវ គតា**”តិ វុត្តា។ តព្ភាវត្ថោ ហេត្ថ **សហ**-សទ្ទោ “សនិទស្សនា ធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ៩) វិយ។ តស្មា **នន្ទីរាគសហគតា**តិ នន្ទីរាគភាវំ គតា សព្ពាសុបិ អវត្ថាសុ នន្ទីរាគភាវស្ស អបច្ចក្ខាយ វត្តនតោតិ អត្ថោ។ រាគសម្ពន្ធេន **ឧប្បន្នស្សា**តិ វុត្តំ។ រូបារូបភវរាគស្ស វិសុំ វុច្ចមានត្តា កាមភវេ ឯវ ភវបត្ថនុប្បត្តិ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។

តស្មិំ តស្មិំ បិយរូបេ បឋមុប្បត្តិវសេន “**ឧប្បជ្ជតី**”តិ វុត្តំ, បុនប្បុនំ បវត្តិវសេន “**និវិសតី**”តិ។ បរិយុដ្ឋានានុសយវសេន វា ឧប្បត្តិនិវេសា យោជេតព្ពា។ **សម្បត្តិយន្តិ** មនុស្សសោភគ្គេ, ទេវត្តេ ច។ **អត្តនោ ចក្ខុន្តិ** សវត្ថុកំ ចក្ខុំ វទតិ, សបសាទំ វា មំសបិណ្ឌំ។ **វិប្បសន្នំ បញ្ចបសាទន្តិ** បរិសុទ្ធសុប្បសន្ននីលបីតលោហិតកណ្ហឱទាតវណ្ណវន្តំ។ **រជតបនាឡិកំ វិយ** ឆិទ្ទំ អព្ភន្តរេ ឱទាតត្តា។ **បាមង្គសុត្តំ វិយ** អាលម្ពកណ្ណពទ្ធំ។ តុង្គា ឧច្ចា ទីឃា នាសិកា **តុង្គនាសា**, ឯវំ **លទ្ធវោហារំ** អត្តនោ **ឃានំ**។ “លទ្ធវោហារា”តិ វា បាឋោ, តស្មិំ សតិ តុង្គា នាសា យេសំ តេ **តុង្គនាសា**, ឯវំ **លទ្ធវោហារា** សត្តា អត្តនោ **ឃានន្តិ** យោជនា កាតព្ពា។ **ជិវ្ហំ...បេ.... មញ្ញន្តិ** វណ្ណសណ្ឋានតោ, កិច្ចតោ ច។ **កាយំ...បេ.... មញ្ញន្តិ** អារោហបរិណាហសម្បត្តិយា។ **មនំ...បេ.... មញ្ញន្តិ** អតីតាទិអត្ថចិន្តនសមត្ថំ។ **អត្តនា បដិលទ្ធានិ** អជ្ឈត្តញ្ច សរីរគន្ធាទីនិ, ពហិទ្ធា ច វិលេបនគន្ធាទីនិ។ **ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជតីតិ យទា ឧប្បជ្ជមានា ហោតិ, តទា ឯត្ថ ឧប្បជ្ជតី**តិ សាមញ្ញេន គហិតា ឧប្បាទកិរិយា លក្ខណភាវេន វុត្តា, វិសយវិសិដ្ឋា ច លក្ខិតព្ពភាវេន។ ន ហិ សាមញ្ញវិសេសេហិ នានត្តវោហារោ ន ហោតីតិ។ **ឧប្បជ្ជមានា**តិ វា អនិច្ឆិតោ ឧប្បាទោ ហេតុភាវេន វុត្តោ, **ឧប្បជ្ជតី**តិ និច្ឆិតោ ផលភាវេន យទិ ឧប្បជ្ជមានា ហោតិ, ឯត្ថ ឧប្បជ្ជតីតិ។

និរោធសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤០១. “សព្ពានិ និព្ពានវេវចនានេវា”តិ វត្វា តមត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ “**និព្ពានញ្ហិ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **អាគម្មា**តិ និមិត្តំ កត្វា។ និព្ពានហេតុកោ ហិ តណ្ហាយ អសេសវិរាគនិរោធោ។ ខយគមនវសេន **វិរជ្ជតិ។** អប្បវត្តិគមនវសេន **និរុជ្ឈតិ។** អនបេក្ខតាយ ចជនវសេន, ហានិវសេន វា **ចជីយតិ។** បុន យថា នប្បវត្តតិ, តថា ទូរ ខិបនវសេន **បដិនិស្សជ្ជីយតិ។** ពន្ធនភូតាយ មោចនវសេន **មុច្ចតិ។** អសំកិលេសវសេន **ន អល្លីយតិ។** ក

ស្មា បនេតំ និព្ពានំ ឯកមេវ សមានំ នានានាមេហិ វុច្ចតីតិ? បដិបក្ខនានតាយាតិ ទស្សេន្តោ “**ឯកមេវ ហី**”តិអាទិមាហ។ សង្ខតធម្មវិធុរសភាវត្តា និព្ពានស្ស នាមានិបិ គុណនេមិត្តិកត្តា សង្ខតធម្មវិធុរានេវ ហោន្តីតិ វុត្តំ “**សព្ពសង្ខតានំ នាមបដិបក្ខវសេនា**”តិ។ អសេសំ វិរជ្ជតិ តណ្ហា ឯត្ថាតិ **អសេសវិរាគោ**តិ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ អយំ បន វិសេសោ – នត្ថិ ឯតស្ស ឧប្បាទោ, ន វា ឯតស្មិំ អធិគតេ បុគ្គលស្ស ឧប្បាទោតិ **អនុប្បាទោ**, អសង្ខតធម្មោ។ “**អប្បវត្ត**”ន្តិអាទីសុបិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អាយូហនំ** សមុទយោ, តប្បដិបក្ខវសេន **អនាយូហនំ។**

តណ្ហា អប្បហីនេ សតិ យត្ថ ឧប្បជ្ជតិ, បហានេ បន សតិ តត្ថ តស្សេវស្សា អភាវោ សុទស្សិតោតិ អាហ “**តត្ថេវ អភាវំ ទស្សេតុ**”ន្តិ។ **អបញ្ញត្តិ**ន្តិ អបញ្ញាបនំ, “តិត្ត អលាពុ អត្ថី”តិ វោហារាភាវំ វា។ តិត្តអលាពុវល្លិយា អប្បវត្តិំ ឥច្ឆន្តោ បុរិសោ វិយ អរិយមគ្គោ, តស្ស តស្សា អប្បវត្តិនិន្នចិត្តស្ស មូលច្ឆេទនំ វិយ មគ្គស្ស និព្ពានារម្មណស្ស តណ្ហាយ បហានំ, តទប្បវត្តិ វិយ តណ្ហាយ អប្បវត្តិភូតំ និព្ពានំ ទដ្ឋព្ពំ។

ទុតិយឧបមាយំ ទក្ខិណទ្វារំ វិយ និព្ពានំ, ចោរឃាតកា វិយ មគ្គោ។ ទក្ខិណទ្វារេ ឃាតិតាបិ ចោរា បច្ឆា “អដវិយំ ចោរា ឃាតិតា”តិ វុច្ចន្តិ, ឯវំ និព្ពានំ អាគម្ម និរុទ្ធាបិ តណ្ហា “ចក្ខាទីសុ និរុទ្ធា”តិ វុច្ចតិ តត្ថ កិច្ចករណាភាវតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បុរិមា វា ឧបមា មគ្គេន និរុទ្ធាយ “បិយរូបសាតរូបេសុ និរុទ្ធា”តិ វត្តព្ពតាទស្សនត្ថំ វុត្តា, បច្ឆិមា និព្ពានំ អាគម្ម និរុទ្ធាយ “បិយរូបសាតរូបេសុ និរុទ្ធា”តិ វត្តព្ពតាទស្សនត្ថំ វុត្តាតិ អយំ ឯតាសំ វិសេសោ។

មគ្គសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤០២. អញ្ញមគ្គបដិក្ខេបនត្ថន្តិ តិត្ថិយេហិ បរិកប្បិតស្ស មគ្គស្ស ទុក្ខនិរោធគាមិនិបដិបទាភាវបដិក្ខេបនត្ថំ, អញ្ញស្ស វា មគ្គភាវបដិក្ខេបោ **អញ្ញមគ្គបដិក្ខេបោ,** តទត្ថំ។ “**អយ**”ន្តិ បន អត្ថនោ, តេសុ ច ភិក្ខូសុ ឯកច្ចានំ បច្ចក្ខភាវតោ អាសន្នបច្ចក្ខវចនំ។ **អារកត្តា**តិ និរុត្តិនយេន អរិយសទ្ទសិទ្ធិមាហ។ **អរិយភាវករត្តា**តិ អរិយករណោ **អរិយោ**តិ ឧត្តរបទលោបេន, បុគ្គលស្ស អរិយភាវករត្តា អរិយំ ករោតីតិ វា **អរិយោ**, អរិយផលបដិលាភករត្តា វា អរិយំ ផលំ លភាបេតិ ជនេតីតិ **អរិយោ។** បុរិមេន ចេត្ថ អត្តនោ កិច្ចវសេន, បច្ឆិមេន ផលវសេន អរិយនាមលាភោ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ ចតុសច្ចបដិវេធាវហំ កម្មដ្ឋានំ **ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ** , ចតុសច្ចំ វា ឧទ្ទិស្ស បវត្តំ ភាវនាកម្មំ យោគិនោ សុខវិសេសានំ ឋានភូតន្តិ **ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ។ បុរិមានិ ទ្វេ សច្ចានិ វដ្ដំ** បវត្តិហេតុភាវតោ។ **បច្ឆិមានិ វិវដ្ដំ** និវត្តិតទធិគមុបាយភាវតោ។ **វដ្ដេ កម្មដ្ឋានាភិនិវេសោ** សរូបតោ បរិគ្គហសព្ភាវតោ។ **វិវដ្ដេ នត្ថិ** អវិសយត្តា, វិសយត្តេ ច បយោជនាភាវតោ។ បុរិមានិ ទ្វេ សច្ចានិ ឧគ្គណ្ហិត្វាតិ សម្ពន្ធោ។ កម្មដ្ឋានបាឡិយា ហិ តទត្ថសល្លក្ខណេន វាចុគ្គតករណំ **ឧគ្គហោ។** តេនាហ “**វាចាយ បុនប្បុនំ បរិវត្តេន្តោ**”តិ។ **ឥដ្ឋំ កន្ត**ន្តិ និរោធមគ្គេសុ និន្នភាវំ ទស្សេតិ, ន អភិនន្ទនំ, តន្និន្នភាវោយេវ ច តត្ថ កម្មករណំ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯកបដិវេធេនេវាតិ ឯកញាណេនេវ បដិវិជ្ឈនេន។ **បដិវេធោ** បដិឃាតាភាវេន វិសយេ និស្សង្គចារសង្ខាតំ និព្ពិជ្ឈនំ។ **អភិសមយោ** អវិរជ្ឈិត្វា វិសយស្ស អធិគមសង្ខាតោ អវពោធោ។ “ឥទំ ទុក្ខំ, ឯត្តកំ ទុក្ខំ, ន ឥតោ ភិយ្យោ”តិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា ជាននមេវ វុត្តនយេន បដិវេធោតិ **បរិញ្ញាបដិវេធោ,** តេន។ ឥទញ្ច យថា តស្មិំ ញាណេ បវត្តេ បច្ឆា ទុក្ខស្ស សរូបាទិបរិច្ឆេទេ សម្មោហោ ន ហោតិ, តថា បវត្តិំ គហេត្វា វុត្តំ, ន បន មគ្គញាណស្ស “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិនា (ម. និ. ២.៤៨៤; ៣.១០៤) បវត្តនតោ។ បហីនស្ស បុន អប្បហាតព្ពតាយ បកដ្ឋំ ហានំ ចជនំ សមុច្ឆិន្ទនំ, បហានមេវ វុត្តនយេន បដិវេធោតិ **បហានបដិវេធោ,** តេន។ អយម្បិ យស្មិំ កិលេសេ អប្បហីយមានេ មគ្គភាវនាយ ន ភវិតព្ពំ, អសតិ ច មគ្គភាវនាយ យោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, តស្ស កិលេសស្ស បដិឃាតំ ករោន្តស្ស អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទេន្តស្ស ញាណស្ស តថាបវត្តិយំ បដិឃាតាភាវេន និស្សង្គចារំ ឧបាទាយ ឯវំ វុត្តោ។ **សច្ឆិកិរិយា** បច្ចក្ខករណំ អនុស្សវាការបរិវិតក្កាទិកេ មុញ្ចិត្វា សរូបតោ អារម្មណករណំ “ឥទំ ត”ន្តិ យថាសភាវតោ គហណំ, សា ឯវ វុត្តនយេន បដិវេធោតិ **សច្ឆិកិរិយាបដិវេធោ,** តេន។ អយំ បនស្ស អាវរណស្ស អសមុច្ឆិន្ទនតោ ញាណំ និរោធំ អាលម្ពិតុំ ន សក្កោតិ, តស្ស សមុច្ឆិន្ទនតោ តំ សរូបតោ វិភាវេន្តមេវ បវត្តតីតិ ឯវំ វុត្តោ។ **ភាវនា** ឧប្បាទនា, វឌ្ឍនា ច។ តត្ថ បឋមមគ្គេ ឧប្បាទនដ្ឋេន, ទុតិយាទីសុ វឌ្ឍនដ្ឋេន, ឧភយត្ថាបិ វា ឧភយថាបិ វេទិតព្ពំ។ បឋមមគ្គេបិ ហិ យថារហំ វុដ្ឋានគាមិនិយំ បវត្តំ បរិជាននាទិ វឌ្ឍេន្តោ បវត្តោតិ វឌ្ឍនដ្ឋេន ភាវនា សក្កា វិញ្ញាតុំ។ ទុតិយាទីសុបិ អប្បហីនកិលេសប្បហានតោ, បុគ្គលន្តរភាវសាធនតោ ច ឧប្បាទនដ្ឋេន ភាវនា សក្កា វិញ្ញាតុំ, សា ឯវ វុត្តនយេន បដិវេធោតិ **ភាវនាបដិវេធោ,** តេន។ អយម្បិ ហិ យថា ញាណេ បវត្តេ បច្ឆា មគ្គធម្មានំ សរូបបរិច្ឆេទេ សម្មោហោ ន ហោតិ, តថា បវត្តិមេវ គហេត្វា វុត្តោ។

តិដ្ឋន្តុ តាវ យថាធិគតា មគ្គធម្មា, យថាបវត្តេសុ ផលធម្មេសុបិ អយំ យថាធិគតសច្ចធម្មេសុ វិយ វិគតសម្មោហោវ ហោតិ។ តេនេវាហ “ទិដ្ឋធម្មោ បត្តធម្មោ វិទិតធម្មោ បរិយោគាឡ្ហធម្មោ”តិ (មហាវ. ១៨; ទី. និ. ១.២៩៩; ម. និ. ២.៦៩) យតោ សចស្ស ធម្មតាសញ្ចោទិតា យថាធិគតសច្ចធម្មាលម្ពនិយោ មគ្គវីថិតោ បរតោ មគ្គផលបហីនាវសិដ្ឋកិលេសនិព្ពានានំ បច្ចវេក្ខណា បវត្តន្តិ, ទុក្ខសច្ចម្មោបិ សក្កាយទិដ្ឋិអាទយោ។ អយញ្ច អត្ថវណ្ណនា “**បរិញ្ញាភិសមយេនា**”តិអាទីសុបិ វិភាវេតព្ពា។ **ឯកាភិសមយេន អភិសមេតី**តិ ឯកត្តាហ វិតណ្ឌវាទី “អរិយមគ្គញាណំ ចតូសុ សច្ចេសុ នានាភិសមយវសេន កិច្ចករ”ន្តិ, សោ **អភិធម្មេ** (កថា. ២៧៤) ឱធិសោកថាយ សញ្ញាបេតព្ពោ។ ឥទានិ តមេវ ឯកាភិសមយំ វិត្ថារវសេន វិភាវេតុំ “**ឯវមស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ “បុព្ពភាគេ…បេ…. បដិវេធោ ហោតី”តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ បដិវេធោ បុព្ពភាគិយោ ន ហោតីតិ? សច្ចមេតំ និប្បរិយាយតោ, ឥធ បន ឧគ្គហាទិវសេន បវត្តោ អវពោធោ បរិយាយតោ តថា វុត្តោ។ បដិវេធនិមិត្តត្តា វា ឧគ្គហាទិវសេន បវត្តំ ទុក្ខាទីសុ បុព្ពភាគេ ញាណំ “បដិវេធោ”តិ វុត្តំ, ន បដិវិជ្ឈនសភាវំ។ **កិច្ចតោ**តិ បុព្ពភាគេហិ ទុក្ខាទិញាណេហិ កាតព្ពកិច្ចស្ស ឥធ និប្ផត្តិតោ, ឥមស្សេវ វា ញាណស្ស ទុក្ខាទិប្បកាសនកិច្ចតោ, បរិញ្ញាទិតោតិ អត្ថោ។ **អារម្មណបដិវេធោ**តិ សច្ឆិកិរិយាបដិវេធមាហ។ **សា**តិ បច្ចវេក្ខណា។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ ឋានេ។ ឧគ្គហាទីសុ វុច្ចមានេសុ **ន វុត្តា** អនវសរត្តា។ អធិគមេ ហិ សតិ តស្សា សិយា អវសរោ។

តំយេវ ហិ អនវសរំ ទស្សេតុំ “**ឥមស្ស ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បុព្ពេ បរិគ្គហតោ**តិ កម្មដ្ឋានបរិគ្គហតោ បុព្ពេ។ ឧគ្គហាទិវសេន សច្ចានំ បរិគ្គណ្ហនញ្ហិ បរិគ្គហោ។ តថា តានិ បរិគ្គណ្ហនតោ មនសិការទឡ្ហតាយ បុព្ពភាគិយា ទុក្ខបរិញ្ញាទយោ ហោន្តិ យេវាតិ អាហ “**បរិគ្គហតោ បដ្ឋាយ ហោតី**”តិ។ **អបរភាគេ**តិ មគ្គក្ខណេ។ **ទុទ្ទសត្តា**តិ អត្តនោ បវត្តិក្ខណវសេន បាកដានិបិ បកតិញាណេន សភាវរសតោ ទដ្ឋុំ អសក្កុណេយ្យត្តា។ គម្ភីរនេវ ច ភាវនាញាណេន, តថាបិ មត្ថកប្បត្តេន អរិយមគ្គញាណេនេវ យាថាវតោ បស្សិតព្ពត្តា **គម្ភីរានិ** ។ តេនាហ “**លក្ខណបដិវេធតោ បន ឧភយម្បិ គម្ភីរ**”ន្តិ។ ឥតរានិ អសំកិលិដ្ឋអសំកិលេសិកតាយ អច្ចន្តសុខប្បត្តាយ អនុប្បត្តិភាវតាយ, អនុប្បន្នបុព្ពតាយ ច បវត្តិវសេន អបាកដត្តា ច បរមគម្ភីរត្តា, តថា បរមគម្ភីរញាណេនេវ បស្សិតព្ពតាយ បកតិញាណេន ទដ្ឋុំ ន សក្កុណេយ្យានីតិ **ទុទ្ទសានិ។** តេនាហ “**ឥតរេសំ បនា**”តិអាទិ។ **បយោគោ**តិ កិរិយា, វាយាមោ វា។ តស្ស មហន្តតរស្ស ឥច្ឆិតព្ពតំ, ទុក្ករតរតញ្ច ឧបមាហិ ទស្សេតិ “**ភវគ្គគ្គហណត្ថ**”ន្តិអាទិនា។ **បដិវេធក្ខណេ**តិ អរិយស្ស មគ្គស្ស ចតុសច្ចសម្បដិវេធក្ខណេ។ **ឯកមេវ តំ ញាណ**ន្តិ ទុក្ខាទីសុ បរិញ្ញាទិកិច្ចសាធនវសេន ឯកមេវ តំ មគ្គញាណំ **ហោតិ។**

ឥមេសុ តីសុ ឋានេសូតិ ឥមេសុ វិរមិតព្ពតាវសេន ជោតិតេសុ តីសុ កាមព្យាបាទវិហឹសាវិតក្កវត្ថូសុ។ វិសុំ វិសុំ **ឧប្បន្នស្ស** តិវិធ**អកុសលសង្កប្បស្ស។ បទបច្ឆេទតោ**តិ ឯត្ថ គតមគ្គោ “បទ”ន្តិ វុច្ចតិ, យេន ច ឧបាយេន ការណេន កាមវិតក្កោ ឧប្បជ្ជតិ, សោ តស្ស គតមគ្គោតិ តស្ស បច្ឆេទោ ឃាតោ បទបច្ឆេទោ, តតោ បទបច្ឆេទតោ។ អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនំ **អនុប្បត្តិសាធនំ**, តស្ស វសេន។ មគ្គកិច្ចសាធនេន **មគ្គង្គំ** បូរយមានោ ឯកោវ តិវិធកិច្ចសាធនោ **កុសលសង្កប្បោ ឧប្បជ្ជតិ។** តិវិធាកុសលសង្កប្បសមុច្ឆេទនមេវ ហេត្ថ តិវិធកិច្ចសាធនំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឥមិនា នយេន “**ឥមេសុ ចតូសុ ឋានេសូ**”តិអាទីសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

មុសាវាទាវេរមណិអាទយោតិ ឯត្ថ យស្មា **សិក្ខាបទវិភង្គេ** (វិភ. ៧០៣) វិរតិចេតនា, សព្ពេ សម្បយុត្តធម្មា ច សិក្ខាបទានីតិ អាគតានីតិ តត្ថ បធានានំ វិរតិចេតនានំ វសេន “វិរតិយោបិ ហោន្តិ ចេតនាយោបី”តិ (វិភ. អដ្ឋ. ៧០៣) **សម្មោហវិនោទនិយំ** វុត្តំ, តស្មា កេចិ “អាទិ-សទ្ទេន ន កេវលំ បិសុណវាចាវេរមណិអាទីនំយេវ សង្គហោ, អថ ខោ តាទិសានំ ចេតនានម្បិ សង្គហោ”តិ វទន្តិ, តំ បុព្ពភាគវសេន វុច្ចមានត្តា យុជ្ជេយ្យ, មុសាវាទាទីហិ វិរមណកាលេ វា វិរតិយោ, សុភាសិតាទិវាចាភាសនាទិកាលេ ច ចេតនាយោ យោជេតព្ពា, មគ្គក្ខណេ បន វិរតិយោវ ឥច្ឆិតព្ពា ចេតនានំ អមគ្គង្គត្តា។ ឯកស្ស ញាណស្ស ទុក្ខាទិញាណតា វិយ, ឯកាយ វិរតិយា មុសាវាទាទិវិរតិភាវោ វិយ ច ឯកាយ ចេតនាយ សម្មាវាចាទិកិច្ចត្តយសាធនសភាវាភាវា សម្មាវាចាទិភាវាសិទ្ធិតោ, តំសិទ្ធិយំ អង្គត្តយតាសិទ្ធិតោ ច។

ភិក្ខុស្ស អាជីវហេតុកំ កាយវចីទុច្ចរិតំ នាម អយោនិសោ អាហារបរិយេសនហេតុកមេវ សិយាតិ អាហ “**ខាទនីយ…បេ…. ទុច្ចរិត**”ន្តិ។ កាយវចីទុច្ចរិតគ្គហណញ្ច កាយវចីទ្វារេយេវ អាជីវបកោបោ, ន មនោទ្វារេតិ ទស្សនត្ថំ។ តេនាហ “**ឥមេសុយេវ សត្តសុ ឋានេសូ**”តិ។

អនុប្បន្នានន្តិ អសមុទាចារវសេន វា អននុភូតារម្មណវសេន វា អនុប្បន្នានំ។ អញ្ញថា ហិ អនមតគ្គេ សំសារេ អនុប្បន្នា បាបកា អកុសលា ធម្មា នាម ន សន្តិ។ តេនាហ “**ឯកស្មឹ ភវេ**”តិអាទិ។ យស្មឹ ភវេ អយំ ឥមំ វីរិយំ អារភតិ, តស្មឹ **ឯកស្មឹ ភវេ។ ជនេតី**តិ ឧប្បាទេតិ។ តាទិសំ ឆន្ទំ កុរុមានោ ឯវំ ឆន្ទំ ជនេតិ នាម។ **វាយាមំ ករោតី**តិ បយោគំ បរក្កមំ ករោតិ។ **វីរិយំ បវត្តេតី**តិ កាយិកចេតសិកវីរិយំ បការតោ វត្តេតិ។ **វីរិយេន ចិត្តំ**

បគ្គហិតំ ករោតីតិ តេនេវ សហជាតវីរិយេន ចិត្តំ ឧក្ខិបេន្តោ កោសជ្ជបាតតោ និសេធនេន បគ្គហិតំ ករោតិ។ **បទហនំ បវត្តេតី**តិ បធានំ វីរិយំ ករោតិ។ បដិបាដិយា បនេតានិ ចត្តារិ បទានិ អាសេវនាភាវនាពហុលីកម្មសាតច្ចកិរិយាហិ យោជេតព្ពានិ។

ឧប្បន្នបុព្ពានន្តិ សទិសវោហារេន វុត្តំ។ ភវតិ ហិ តំសទិសេសុ តព្ពោហារោ យថា “សា ឯវ តិត្តិរិ, តានិ ឯវ ឱសធានី”តិ។ តេនាហ “**តទានិ តាទិសេ**”តិ។ **ឧប្បន្នាន**ន្តិ “អនុប្បន្នា”តិ អវត្តព្ពតំ អាបន្នានំ។ **បហានាយា**តិ បជហនត្ថាយ។ **អនុប្បន្នានំ កុសលាន**ន្តិ ឯត្ថ **កុសលា**តិ ឧត្តរិមនុស្សធម្មា អធិប្បេតា, តេសញ្ច **ឧប្បាទោ** នាម អធិគមោ បដិលាភោ, តប្បដិក្ខេបេន **អនុប្បាទោ** អប្បដិលាភោតិ អាហ “**អប្បដិលទ្ធានំ បឋមជ្ឈានាទីន**”ន្តិ។ “ឋិតិយា វីរិយំ អារភតី”តិ វុត្តេ ន ខណឋិតិ អធិប្បេតា តទត្ថំ វីរិយារព្ភេន បយោជនាភាវតោ, អថ ខោ បពន្ធឋិតិ អធិប្បេតាតិ អាហ “**បុនប្បុនំ ឧប្បត្តិបពន្ធវសេន ឋិតត្ថ**”ន្តិ។ **សម្មុស្សនំ** បដិបក្ខធម្មវសេន អទស្សនមុបគមនន្តិ តប្បដិក្ខេបេន អសម្មុស្សនំ **អសម្មោសោ**តិ អាហ “**អសម្មោសាយាតិ អវិនាសនត្ថ**”ន្តិ។ **ភិយ្យោភាវោ** បុនប្បុនំ ភវនំ, សោ បន ឧបរូបរិ ឧប្បត្តីតិ អាហ “**ឧបរិភាវាយា**”តិ។ **វេបុល្លំ** អភិណ្ហប្បវត្តិយា បគុណពលវភាវាបត្តីតិ វុត្តំ “**វេបុល្លាយាតិ វិបុលភាវាយា**”តិ, មហន្តភាវាយាតិ អត្ថោ។ **ភាវនាយ បារិបូរិយា**តិ ឈានាទិភាវនាបរិព្រូហនត្ថំ។

ចតូសុ ឋានេសូតិ អនុប្បន្នាកុសលានុប្បាទនាទីសុ ចតូសុ ឋានេសុ។ **កិច្ចសាធនវសេនា**តិ ចតុព្ពិធស្សបិ កិច្ចស្ស ឯកជ្ឈំ និប្ផាទនវសេន។

ឈានានិ បុព្ពភាគេបិ មគ្គក្ខណេបិ នានាតិ យទិបិ សមាធិឧបការកេហិ អភិនិរោបនានុមជ្ជនសម្បិយាយនព្រូហនសន្តសុខសភាវេហិ វិតក្កាទីហិ សម្បយោគភេទតោ ភាវនាតិសយប្បវត្តានំ ចតុន្នំ ឈានានំ វសេន សម្មាសមាធិ វិភត្តោ, តថាបិ វាយាមោ វិយ អនុប្បន្នាកុសលានុប្បាទនាទិចតុវាយាមកិច្ចំ, សតិ វិយ ច អសុភាសុខានិច្ចានត្តេសុ កាយាទីសុ សុភាទិសញ្ញាប្បហានចតុសតិកិច្ចំ, ឯកោ សមាធិ ចតុឈានសមាធិកិច្ចំ ន សាធេតីតិ បុព្ពភាគេបិ បឋមជ្ឈានសមាធិ ឯវ មគ្គក្ខណេបិ, តថា បុព្ពភាគេបិ ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិ ឯវ មគ្គក្ខណេ បីតិ អត្ថោ។ **នានាមគ្គវសេនា**តិ បឋមមគ្គាទិនានាមគ្គវសេន ឈានានិ នានា។ **ទុតិយាទយោ**បិ មគ្គា **ទុតិយាទីនំ** ឈានានំ។ **អយំ បនស្សា**តិ ឯត្ថ មគ្គភាវេន ចតុព្ពិធម្បិ ឯកត្តេន គហេត្វា “អស្សា”តិ វុត្តំ, **អស្ស** មគ្គស្សាតិ អត្ថោ។ **អយ**ន្តិ បន អយំ ឈានវសេន សព្ពសទិសសព្ពាសទិសេកច្ចសទិសតាវិសេសោ។

បាទកជ្ឈាននិយមេន ហោតីតិ ឥធ បាទកជ្ឈាននិយមំ ធុរំ កត្វា វុត្តំ, យថា ចេត្ថ, ឯវំ **សម្មោហវិនោទនិយ**ម្បិ (វិភ. អដ្ឋ. ២០៥)។ **អដ្ឋសាលិនិយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. ៣៥០) បន វិបស្សនានិយមោ វុត្តោ សព្ពវាទាវិរោធតោ, ឥធ បន សម្មសិតជ្ឈានបុគ្គលជ្ឈាសយវាទនិវត្តនតោ បាទកជ្ឈាននិយមោ វុត្តោ។ វិបស្សនានិយមោ បន សាធារណត្តា ឥធាបិ ន បដិក្ខិត្តោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ អញ្ញេ ច អាចរិយវាទា បរតោ វក្ខមានា វិភជិតព្ពាតិ យថាវុត្តមេវ តាវ បាទកជ្ឈាននិយមំ វិភជន្តោ អាហ “**បាទកជ្ឈាននិយមេន តាវា**”តិ។ **បឋមជ្ឈានិកោ ហោតិ,** យស្មា អាសន្នបទេសេ វុដ្ឋិតសមាបត្តិ មគ្គស្ស អត្តនោ សទិសភាវំ ករោតិ ភូមិវណ្ណោ វិយ គោធាវណ្ណស្ស។ **បរិបុណ្ណានេវ ហោន្តី**តិ អដ្ឋ សត្ត ច ហោន្តីតិ អត្ថោ។ **សត្ត ហោន្តិ** សម្មាសង្កប្បស្ស អភាវតោ។ **ឆ ហោន្តិ** បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស អភាវតោ។ មគ្គង្គពោជ្ឈង្គានំ សត្តឆភាវំ អតិទិសតិ “**ឯស នយោ**”តិ។ **អរូបេ ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានំ…បេ… វុត្តំ** អដ្ឋសាលិនិយន្តិ អធិប្បាយោ។ ននុ តត្ថ “អរូបេ តិកចតុក្កជ្ឈានំ ឧប្បជ្ជតី”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៣៥០) វុត្តំ , ន “ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈាន”ន្តិ? សច្ចមេតំ, យេសុ បន សំសយោ អត្ថិ, តេសំ ឧប្បត្តិទស្សនេន , តេន អត្ថតោ “ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានំ ឧប្បជ្ជតី”តិ វុត្តមេវ ហោតីតិ ឯវមាហាតិ វេទិតព្ពំ។ សមុទាយញ្ច អបេក្ខិត្វា “**តញ្ច លោកុត្តរំ, ន លោកិយ**”ន្តិ អាហ “អវយវេកត្តំ លិង្គសមុទាយស្ស វិសេសកំ ហោតី”តិ។ ចតុត្ថជ្ឈានមេវ ហិ តត្ថ លោកិយំ ឧប្បជ្ជតិ, ន ចតុក្កំ, បញ្ចកំ វាតិ។ **ឯត្ថ កថ**ន្តិ បាទកជ្ឈានស្ស អភាវា កថំ ទដ្ឋព្ពន្តិ អត្ថោ។ **តំឈានិកាវស្ស តត្ថ តយោ មគ្គា ឧប្បជ្ជន្តិ,** តជ្ឈានិកំបឋមផលាទី បាទកំ កត្វា ឧបរិមគ្គភាវនាយាតិ អធិប្បាយោ។ តិកចតុក្កជ្ឈានិកំ បន មគ្គំ ភាវេត្វា តត្ថ ឧប្បន្នស្ស អរូបចតុត្ថជ្ឈានំ, តជ្ឈានិកំ ផលញ្ច បាទកំ កត្វា ឧបរិមគ្គភាវនាយ អញ្ញឈានិកាបិ ឧប្បជ្ជន្តីតិ, ឈានង្គាទិនិយាមិកា បុព្ពាភិសង្ខារសមាបត្តិបាទកំ, ន សម្មសិតព្ពាតិ ផលស្សាបិ បាទកតា ទដ្ឋព្ពា។

កេចិ បនាតិ មោរវាបីមហាទត្តត្ថេរំ សន្ធាយាហ។ បុន **កេចី**តិ តិបិដកចូឡាភយត្ថេរំ ។ តតិយវារេ **កេចី**តិ “បាទកជ្ឈានមេវ និយមេតី”តិ ឯវំ វាទិនំ តិបិដកចូឡនាគត្ថេរញ្ចេវ អនន្តរំ វុត្តេ ទ្វេ ច ថេរេ ឋបេត្វា ឥតរេ ថេរេ សន្ធាយ វទតិ។

៤០៣. សសន្តតិបរិយាបន្នានំ ទុក្ខសមុទយានំ អប្បវត្តិភាវេន បរិគ្គយ្ហមានោ និរោធោបិ ស សន្តតិបរិយាបន្នោ វិយ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ “**អត្តនោ វា ចត្តារិ សច្ចានី**”តិ។ **បរស្ស វា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ តេនាហ ភគវា “ឥមស្មិំយេវ ព្យាមមត្តេ កឡេវរេ សសញ្ញិម្ហិ សមនកេ លោកញ្ច បញ្ញាបេមិ, លោកសមុទយញ្ច បញ្ញាបេមិ, លោកនិរោធញ្ច បញ្ញាបេមិ, លោកនិរោធគាមិនិបដិបទញ្ច បញ្ញាបេមី”តិ (សំ. និ. ១.១០៧; អ. និ. ៤.៤៥) កថំ បន អាទិកម្មិកោ និរោធមគ្គសច្ចានិ បរិគ្គណ្ហាតីតិ? អនុស្សវាទិសិទ្ធមាការំ បរិគ្គណ្ហាតិ។ ឯវញ្ច កត្វា លោកុត្តរពោជ្ឈង្គេ ឧទ្ទិស្សាបិ បរិគ្គហោ ន វិរុជ្ឈតិ។ **យថាសម្ភវតោ**តិ សម្ភវានុរូបំ, ឋបេត្វា និរោធសច្ចំ សេសសច្ចវសេន សមុទយវយាតិ វេទិតព្ពាតិ អត្ថោ។

ចតុសច្ចបព្ពវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ធម្មានុបស្សនាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤០៤. “អដ្ឋិកសង្ខលិកំ សមំស”ន្តិអាទិកា សត្ត សិវថិកា អដ្ឋិកកម្មដ្ឋានតាយ ឥតរាសំ ឧទ្ធុមាតកាទីនំ សភាវេនេវាតិ នវន្នំ សិវថិកានំ អប្បនាកម្មដ្ឋានតា វុត្តា។ **ទ្វេយេវា**តិ អានាបានំ, ទ្វត្តិំសាការោតិ ឥមានិ ទ្វេយេវ។ **អភិនិវេសោ**តិ វិបស្សនាភិនិវេសោ, សោ បន សម្មសនិយធម្មបរិគ្គហោ។ ឥរិយាបថា, អាលោកិតាទយោ ច រូបធម្មានំ អវត្ថាវិសេសមត្តតាយ ន សម្មសនុបគា វិញ្ញត្តិអាទយោ វិយ។ នីវរណពោជ្ឈង្គាអាទិតោ ន បរិគ្គហេតព្ពាតិ វុត្តំ “**ឥរិយាបថ…បេ…. ន ជាយតី**”តិ។ កេសាទិអបទេសេន តទុបាទានធម្មា វិយ ឥរិយាបថាទិអបទេសេន តទវត្ថា រូបធម្មា បរិគ្គយ្ហន្តិ, នីវរណាទិមុខេន ច តំសម្បយុត្តា, តំនិស្សយធម្មាតិ អធិប្បាយេន មហាសិវត្ថេរោ ច ឥរិយាបថាទីសុបិ “**អភិនិវេសោ ជាយតី**”តិ អវោច។ “**អត្ថិ នុ ខោ មេ**”តិអាទិ បន សភាវតោ ឥរិយាបថាទីនំ អាទិកម្មិកស្ស អនិច្ឆិតភាវទស្សនំ។ អបរិញ្ញាបុព្ពិកា ហិ បរិញ្ញាតិ។

កាមំ “ឥធ ភិក្ខវេ ភិក្ខូ”តិអាទិនា ឧទ្ទេសនិទ្ទេសេសុ តត្ថ តត្ថ ភិក្ខុគ្គហណំ កតំ តំបដិបត្តិយា ភិក្ខុភាវទស្សនត្ថំ, ទេសនា បន សព្ពសាធារណាតិ ទស្សេតុំ “យោ ហិ កោចិ ភិក្ខវេ” ឥច្ចេវ វុត្តំ, ន ភិក្ខុ យេវាតិ ទស្សេន្តោ “**យោ ហិ កោចិ ភិក្ខុ វា**”តិអាទិមាហ។ ទស្សនមគ្គេន ញាតមរិយាទំ អនតិក្កមិត្វា ជានន្តី សិខាប្បត្តា អគ្គមគ្គបញ្ញា **អញ្ញា** នាម, តស្ស ផលភាវតោ អគ្គផលំ បីតិ អាហ “**អញ្ញាតិ អរហត្ត**”ន្តិ។

អប្បតរេបិ កាលេ សាសនស្ស និយ្យានិកភាវំ ទស្សេន្តោតិ យោជនា។ **និយ្យាតេន្តោ**តិ និគមេន្តោ។

មហាសតិបដ្ឋានសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

១០. បាយាសិរាជញ្ញសុត្តវណ្ណនា

៤០៦. ភគវតា ឯវំ គហិតនាមត្តាតិ យោជនា។ យស្មា រាជបុត្តា លោកេ “កុមារោ”តិ វោហរីយន្តិ។ អយញ្ច រញ្ញោ កិត្តិមបុត្តោ, តស្មា អាហ “**រញ្ញោ…បេ…. សញ្ញានីសូ**”តិ។

អស្សាតិ ថេរស្ស។ **បុញ្ញានិ ករោន្តោ** កប្បសតសហស្សំ ទេវេសុ ចេវ មនុស្សេសុ ច ឧប្បជ្ជិត្វា **វិសេសំ និព្ពត្តេតុំ នាសក្ខិ** តន្ទ្រិយានំ អបរិបក្កត្តា។ **តតិយទិវសេ**តិ បព្ពជំ អារុឡ្ហទិវសតោ តតិយេ ទិវសេ។

តេសំ សាវកពោធិយា និយតតាយ, បុញ្ញសម្ភារស្ស ច សាតិសយត្តា វិនិបាតំ អគន្ត្វា **ឯកំ ពុទ្ធន្តរំ…បេ…. អនុភវន្តានំ។ ទេវតាយា**តិ បុព្វេ សហធម្មចារិនិយា សុទ្ធាវាសទេវតាយ។

“កុលទារិកាយ កុច្ឆិម្ហិ ឧប្បន្នោ”តិ វត្វា តំ ឯវស្ស ឧប្បន្នភាវំ មូលតោ បដ្ឋាយ ទស្សេតុំ “**សា ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សា**តិ កុលទារិកា។ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកត្ថោ, តេន វុច្ចមានំ វិសេសំ ជោតេតិ។ **កុលឃរន្តិ** បតិកុលគេហំ។ **គព្ភនិមិត្តន្តិ** គព្ភស្ស សណ្ឋិតភាវនិមិត្តំ។ សតិបិ វិសាខាយ ច សាវត្ថិវាសិកុលបរិយាបន្នត្តេ តស្សា តត្ថ បធានភាវទស្សនត្ថំ “**វិសាខញ្ចា**”តិ វុត្តំ យថា “ព្រាហ្មណា អាគតា វាសិដ្ឋោបិ អាគតោ”តិ។ **ទេវតា**តិ តជ្ជបិ សា ឯវ សុទ្ធាវាសទេវតា។ **បញ្ហេ**តិ “ភិក្ខុ ភិក្ខុ អយំ វម្មិកោ”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៤៩) អាគតេ បន្នរសបញ្ហេ។

សេតព្យាតិ តត្ថិលិង្គវសេន **តស្ស នគរស្ស នាមំ។ ឧត្តរេនា**តិ ឯន-សទ្ទយោគេន “សេតព្យ”ន្តិ ឧបយោគវចនំ បាឡិយំ វុត្តំ។ អត្ថវចនេន បន ឧត្តរសទ្ទំ អបេក្ខិត្វា **សេតព្យតោ**តិ និស្សក្កប្បយោគោ កតោ។ **អនភិសិត្តករាជា**តិ ខត្តិយជាតិកោ អភិសេកំ អប្បត្តោ។

បាយាសិរាជញ្ញវត្ថុវណ្ណនា

៤០៧. **ទិដ្ឋិយេវ ទិដ្ឋិគតន្តិ** គត-សទ្ទេន បទវឌ្ឍនមាហ, ទិដ្ឋិយា វា គតមត្តំ **ទិដ្ឋិគតំ**, អយាថាវគ្គាហិតាយ គន្តព្ពាភាវតោ ទិដ្ឋិយា គហណមត្តំ, កេវលោ មិច្ឆាភិនិវេសោតិ អត្ថោ, តំ បន ទិដ្ឋិគតំ តស្ស អយោនិសោមនសិការាទិវសេន ឧប្បជ្ជិត្វា បដិបក្ខសម្ពាធីភាវាភាវតោ, អនុរូបាហារលាភតោ ច សមុទាចារប្បត្តំ ជាតន្តិ បាឡិយំ “ឧប្បន្នំ ហោតី”តិ វុត្តំ។ **តំ តំ ការណំ អបទិសិត្វា**តិ តតោ តជាគច្ឆនកស្ស, តតោ តត្ថ គច្ឆនកស្ស ច អបទិសនតោ “តត្ថ តត្ថេវ សត្តានំ ឧច្ឆិជ្ជនតោ”តិ ឯវមាទិ តំ តំ ការណំ បដិរូបកំ អបទិសិត្វា។

៤០៨. អាបន្នានធិប្បេតត្ថវិសយេ អយំ **បុរា**-សទ្ទបយោគោតិ អាហ “**បុរា…បេ…. សញ្ញាបេតីតិ យាវ ន សញ្ញាបេតី**”តិ។

ចន្ទិមសូរិយឧបមាវណ្ណនា

៤១១. យថា ចន្ទិមសូរិយា ឧឡារវិបុលោភាសតាយ អញ្ញេន ឱភាសេន អនភិភវនីយា, ឯវមេយម្បិ បញ្ញា ឱភាសេនាតិ ទស្សេន្តោ “**ចន្ទិម…បេ…. អញ្ញេនា**”តិអាទិមាហ។ **អាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន “កិត្តកេ ឋានេ ឯតេ បវត្តេន្តិ, កិត្តកញ្ច ឋានំ នេសំ អាភា ផរតី”តិ ឯវមាទិម្បិ ចោទនំ សង្គណ្ហាតិ។ **បលិវេបេស្សតី**តិ អាពន្ធិស្សតិ, អនុយុញ្ជិស្សតីតិ អត្ថោ។ **និព្ពេឋេតុំ** តំ វិស្សជ្ជេតុំ។ **តស្មា**តិ យស្មា យថាវុត្តំ ចោទនំ និព្ពេឋេតុំ ន សក្កោតិ, តស្មា។ អត្តនោ អនិច្ឆិតំ សង្ឃាតនំ បក្ខំ បដិជានន្តោ “បរស្មឹ លោកេ, ន ឥមស្មិ”ន្តិអាទិមាហ។

កថំ បនាយំ នត្ថិកទិដ្ឋិ “ទេវោ”តិ បដិជានាតីតិ តត្ថ ការណំ ទស្សេតុំ “**ភគវា បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ “ទេវាបិ ទេវត្តភាវេនេវ ឧច្ឆិជ្ជន្តិ, មនុស្សាបិ មនុស្សត្តភាវេនេវ ឧច្ឆិជ្ជន្តី”តិ ឯវំ វា អស្ស ទិដ្ឋិ, ឯវញ្ច កត្វា “ទេវា តេ, ន មនុស្សា”តិ វចនញ្ច ន វិរុជ្ឈតិ។ ឯវំ **ចន្ទេ**តិ ចន្ទវិមានេ, ន ច ចន្ទេ វា កថិយន្តេ។

៤១២. អាពាធោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **អាពាធិកា។** ទុក្ខំ សញ្ជាតំ ឯតេសន្តិ **ទុក្ខិតា។** សទ្ធាយ អយិតព្ពា **សទ្ធាយិកា**, សទ្ធាយ បវត្តិដ្ឋានភូតា។ តេនាហ “**អហំ តុម្ហេ**”តិអាទិ។ បច្ចយោ បត្តិយាយនំ ឯតេសុ អត្ថីតិ **បច្ចយិកា។**

ចោរឧបមាវណ្ណនា

៤១៣. ឧទ្ទិសិត្វាតិ ឧបេច្ច ទស្សេត្វា។ **កម្មការណិកសត្តេសូ**តិ នេរយិកានំ សង្ខាតេនកសត្តេសុ។ **កម្មមេវា**តិ តេហិ តេហិ នេរយិកេហិ កតកម្មមេវ។ **កម្មការណំ ករោតី**តិ អាយូហនានុរូបំ តំ តំ ការណំ ករោតិ, តថា ទុក្ខំ ឧប្បាទេតីតិ អត្ថោ។ **និរយបាលា**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, តេន តត្ថ សព្ពំ និរយកណ្ឌបាឡី (ម. និ. ៣.២៥៩) សង្គណ្ហាតិ។ ឯវំ សុត្តតោ (ម. និ. ៣.២៥៩) និរយបាលានំ អត្ថិភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ យុត្តិតោបិ ទស្សេតុំ **"មនុស្សលោកេ"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ នេរយិកេ និរយេ បាលេន្តិ តតោ និគ្គន្តុំ អប្បទានវសេន រក្ខន្តីតិ **និរយបាលា។** យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ **បបញ្ចសូទនីដីកាយំ** គហេតព្ពំ។

គូថកូបបុរិសឧបមាវណ្ណនា

៤១៥. និម្មជ្ជថាតិ និរវសេសតោ មជ្ជថ សោធេថ។ តំ បន តស្ស តស្ស គូថស្ស តថា សោធនំ អបនយនំ ហោតីតិ អាហ **"អបនេថា"**តិ។

អសុចីតិ អសុទ្ធោ, សោ បន យស្មា មនវឌ្ឍនកោ មនោហរោ ន ហោតិ, តស្មា អាហ **"អមនាបោ"**តិ។ អសុចិសង្ខាតំ អសុចិភាគតំ អត្តនោ សភាវតំ គតោ បត្តោតិ **អសុចិសង្ខាតោ**តិ អាហ **"អសុចិកោដ្ឋាសភូតោ"**តិ។ **ទុគ្គន្ធោ**តិ ទុដ្ឋគន្ធោ អនិដ្ឋគន្ធោ, សោ បន ន យោ កោចិ, អថ ខោ បូតិគន្ធោតិ អាហ **"កុណបគន្ធោ"**តិ។ **ជិគុច្ឆិតព្ពយុត្តោ**តិ ហិរីឡិតព្ពយុត្តោ។ **បដិកូលោ** ឃានិន្ទ្រិយស្ស បដិកូលរូបោ។ **ឧព្ពាធតី**តិ ឧបរូបរិ ពាធតិ។ **មនុស្សានំ គន្ធោ...បេ.... ពាធតិ** អតិវិយ អសុចិសភាវត្តា, អសុចិម្ហិយេវ ជាតសំវទ្ធនភាវតោ, ទេវានញ្ច ឃានបសាទស្ស តិក្ខវិសទភាវតោ។

៤១៦. ទូរេ និព្ពត្តា បរនិម្មិតវសវត្តិអាទយោ។

៤១៩. សុន្ទរធម្មេតិ សោភនគុណេ។ **សុគតិសុខន្តិ** សុគតិ ចេវ តប្បរិយាបន្នំ សុខញ្ច។

គព្ភិនីឧបមាវណ្ណនា

៤២០. បុញ្ញកម្មតោ ឯតិ ឧប្បជ្ជតីតិ **អយោ,** សុខំ។ តប្បដិបក្ខតោ **អនយោ,** ទុក្ខំ ។ **អបក្កន្តិ** ន សិទ្ធំ ន និដ្ឋានប្បត្តំ។ **ន បរិបាចេន្តិ** ន និដ្ឋានំ បាបេន្តិ។ **ន ឧបច្ឆិន្ទន្តិ** អត្តវិនិបាតស្ស សាវជ្ជភាវតោ។ **អាគមេន្តី**តិ ឧទិក្ខន្តិ។ **និព្ពិសន្តិ** យស្ស បន តំ កម្មផលំ និព្ពិសន្តោ និយុញ្ជន្តោ, **និព្ពិសន្តិ** វា និព្ពេសំ វេតនំ បដិកង្ខន្តោ ភតបុរិសោ យថា។

៤២១. ឧព្ភិន្ទិត្វាតិ ឧបសគ្គេន បទវឌ្ឍនមត្តន្តិ អាហ **"ភិន្ទិត្វា"**តិ។

សុបិនកឧបមាវណ្ណនា

៤២២. "និក្ខមន្តំ វា បវិសន្តំ វា ជីវ"ន្តិ ឥទំ តស្ស អជ្ឈាសយវសេន វុត្តំ។ សោ ហិ "សត្តានំ សុបិនទស្សនកាលេ អត្តភាវតោ ជីវោ ពហិ និក្ខមិត្វា តំតំអារាមរាមណេយ្យកទស្សនាទិវសេន ឥតោ ចិតោ ច បរិព្ភមិត្វា បុនទេវ អត្តភាវំ អនុបវិសតី"តិ ឯវំ បវត្តមិច្ឆាគាហវិបល្លត្ថចិត្តោ។ អថស្ស ថេរោ ឧទ្ធកាយ អាណិយា វិបុលំ អាណឹ នីហរន្តោ វិយ ជីវសមញ្ញាមុខេន ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ នីហរិតុកាមោ "អបិ នុ តា តុយ្ហំ ជីវំ បស្សន្តិ បវិសន្តំ វា និក្ខមន្តំ វា"តិ អាហ។ យត្ថ បន តថារូបា ជីវសមញ្ញា, តំ ទស្សេន្តោ **"ចិត្តាចារំ ជីវន្តិ គហេត្វា អាហា"**តិ វុត្តំ។

៤២៣. វេបេត្វាតិ វេខទានសង្ខេបេន វេបេត្វា។ **ចវនកាលេ**តិ ចវនស្ស ចុតិយា បត្តកាលេ, ន ចវមានកាលេ។ **រូបក្ខន្ធមត្តមេវា**តិ កតិបយរូបធម្មសង្ខាតមត្តមេវ។ ឧតុសមុដ្ឋានរូបធម្មសមូហមត្តមេវ ហិ តទា លព្ភតិ, មត្ត-សទ្ទោ វា វិសេសនិវត្តិអត្ថោ, តេន កម្មជាទិតិសន្តតិរូបវិសេសំ និវត្តេតិ។ **អប្បវត្តា ហោន្តី**តិ អប្បវត្តិកា ហោន្តិ, ន ឧបលព្ភតីតិ អត្ថោ។ វិញ្ញាណេ បន ជីវសញ្ញី, តស្មា **"វិញ្ញាណក្ខន្ធោ គច្ឆតី"**តិ អាហ, តត្ថ អនុបលព្ភនតោតិ អធិប្បាយោ។

សន្តត្តអយោគុឡឧបមាវណ្ណនា

៤២៤. វូបសន្តតេជន្តិ វិគតុស្មំ។

៤២៥. **អាមតោ**តិ ឯត្ថ **អា**-សទ្ទោ អាមិស-សទ្ទោ វិយ ឧបឌ្ឍបរិយាយោតិ អាហ "**អទ្ធមតោ**"តិ, **អាមតោ**តិ វា ឦសំ ទរថេន ឧស្មនា យុត្តមរណោ មរន្តោតិ អត្ថោ។ មីយមានោ ហិ អវិគតុស្មោ ហោតិ, ន មតោ វិយ វិគតុស្មោ។ តេនាហ "**មរិតុំ អារទ្ធោ ហោតី**"តិ។ តថា រូបស្ស **ឱធុននំ** នាមស្ស ឱរតោ បរិវត្តនមេវាតិ អាហ "**ឱរតោ ករោថា**"តិ។ ឱរតោ កាតុកាមស្ស បន សំបរិវត្តនំ **សន្ធុននំ**, តំ បន បរតោ ករណន្តិ អាហ "**បរតោ ករោថា**"តិ។ បរមុខំ កតស្ស ឥតោ ចិតោ បរិវត្តនំ **និទ្ធុននន្តិ** អាហ "**អបរាបរំ ករោថា**"តិ។ ឥន្ទ្រិយានិ អបរិភិន្នានីតិ អធិប្បាយេន "**តញ្ចាយតនំ ន បដិសំវេទេតី**"តិ វុត្តំ។

សង្ខធមឧបមាវណ្ណនា

៤២៦. សង្ខំ ធមតិ, ធមាបេតីតិ វា **សង្ខធមោ**។ **ឧបលាបេត្វា**តិ ឧបរូបរិ សទ្ទយោគវសេន សល្លាបេត្វា, សទ្ទយុត្តំ កត្វាតិ អត្ថោ។ តំ បន អត្ថតោ ធមនមេវាតិ អាហ "**ធមិត្វា**"តិ។

អគ្គិកជដិលឧបមាវណ្ណនា

៤២៨. អាហិតោ អគ្គិ ឯតស្ស អត្ថីតិ **អគ្គិកោ,** ស្វាស្ស អគ្គិកភាវោ យស្មា អគ្គិហុតមាលាវេទិសម្បាទនេហិ ចេវ ឥន្ធនធូមពាហិសសប្បិតេលូបហរណេហិ ពលិបុប្ផធូមគន្ធាទិឧបហារេហិ ច តស្ស បយិរុបាសនាយ ឥច្ឆិតោ, តស្មា វុត្តំ "**អគ្គិបរិចារកោ**"តិ។ **អាយុំ បាបុណាបេយ្យន្តិ** យថា ចិរជីវី ហោតិ, ឯវំ អាយុំ បច្ឆិមវយំ បាបេយ្យំ។ **វឌ្ឍី គមេយ្យន្តិ** សរីរវយវេ, គុណាវយវេ ច ផាតី បាបេយ្យំ។ **អរណី យុគឡន្តិ** ឧត្តរារណី, អធរារណីតិ អរណិទ្វយំ។

៤២៩. **ឯវន្តិ** "ពាលោ បាយាសិរាជញ្ញោ"តិអាទិប្បការេន។ **តយា**តិ ថេរំ សន្ធាយ វទតិ។ **វុត្តយុត្តការណមក្ខលក្ខណេនា**តិ វុត្តយុត្តការណស្ស មក្ខនសភាវេន។ **យុគគ្គាហលក្ខណេនា**តិ សមធុរគ្គហណលក្ខណេន។ **បលាសេនា**តិ បលាសេតីតិ បលាសោ, បរស្ស គុណេ ឧត្តរិតរេ ឌំសិត្វា វិយ ឆឌ្ឌេន្តោ អត្តនោ គុណេហិ សមេ ករោតីតិ អត្ថោ។ សមករណរសោ ហិ បលាសោ, តេន បលាសេន។

ទ្វេសត្ថវាហឧបមាវណ្ណនា

៤៣០. **ហរិតកបត្តន្តិ** ហរិតពណ្ណបត្តំ, អប្បបត្តន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ "**អន្តមសោ**"តិអាទិ។ **សន្នទ្ធធនុកលាបន្តិ** ឯត្ថ **កលាបន្តិ** តូណីរមាហ, តញ្ច សន្នយ្ហតោ ធនុនា វិនា ន សន្នយ្ហតីតិ អាហ "**សន្នទ្ធធនុកលាប**"ន្តិ។ **អាសិត្តោទកានិ វដុមានី**តិ គមនមគ្គា ចេវ តំតំឧទកមគ្គា ច សម្មទេវ ទេវេន ផុដ្ឋត្តា តហំ តហំ បត្សរិតឧទក សន្ទមានឧទកា។ តេនាហ "**បរិបុណ្ណសលិលា មគ្គា ច កន្ទរា ចា**"តិ។

យថាភតេនាតិ សកដេសុ យថាឋបិតេន, យថា "អម្ហ ឥតោ ករោហី"តិ វុត្តេ ឋបេសីតិ អត្ថោ ករណកិរិយាយ កិរិយាសាមញ្ញវាចីភាវតោ។ តស្មា **យថារោបិតេន, យថាគហិតេនាតិ អត្ថោ** វុត្តោ។

អក្ខធុត្តកឧបមាវណ្ណនា

៤៣៤. **បរាជយគុឡន្តិ** យេន គុឡេន, យាយ សលាកាយ បិតាយ ច បរាជយោ ហោតិ, តំ អទស្សនំ គមេន្តោ **គិលតិ។ បជ្ជោហនន្តិ** បការេហិ ជុហនកម្មំ។ តំ បន ពលិទានវសេន ករីយតីតិ អាហ "**ពលិកម្ម**"ន្តិ។

សាណភារិកឧបមាវណ្ណនា

៤៣៦. **គាមបត្តន្តិ** គាមោ ឯវ ហុត្វា អាបជ្ជិតព្ពំ, សុញ្ញភាវេន អនាវសិតព្ពំ។ តេនាហ "**វុដ្ឋិតគាមបទេសោ**"តិ។ **គាមបទន្តិ** យថា បុរិសស្ស បាទនិក្ខិត្តដ្ឋានំ អធិគតបរិច្ឆេទំ "បទ"ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវំ គាមវាសីហិ អាវសិតដ្ឋានំ អធិគតនិវុត្ថាគារំ "គាមបទ"ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ "**អយមេវត្ថោ**"តិ។ **សុសន្នទ្ធោ**តិ សុខេន គហេត្វា គមនយោគ្យតាវសេន សុដ្ឋុ សង្ឃិតោ។ តំ បន សុសជ្ជនំ សុដ្ឋុ ពន្ធនវសេនេវាតិ អាហ "**សុពទ្ធោ**"តិ។

អយាទីនម្បិ លោហភាវេ សតិបិ លោហ-សទ្ទោ សាសនេ តម្ពលោហេ និរុឡ្ហោតិ អាហ "**លោហន្តិ តម្ពលោហ**"ន្តិ។

សរណគមនវណ្ណនា

៤៣៧. អភិរទ្ធោតិ អារាធិតចិត្តោ, សាសនស្ស អារាធិតចិត្តតា បសីទនវសេនាតិ អាហ “**អភិប្បសន្នោ**”តិ។ **បញ្ចបដ្ឋានានី**តិ បញ្ចសុ ឧបដ្ឋានានិ មយា បុច្ឆិតត្ថេសុ តុម្ហាកំ វិស្សជ្ជនវសេន ញាណុបដ្ឋានានិ។

យញ្ញកថាវណ្ណនា

៤៣៨. សង្ឃាតន្តិ **សំ**-សទ្ទោ បទវឌ្ឍនមត្តន្តិ អាហ “**ឃាត**”ន្តិ។ **វិបាកផលេនា**តិ សទិសផលេន។ **មហប្ផលោ ន ហោតិ** គវាទិបាណឃាតេន ឧបក្កិលិដ្ឋភាវតោ។ **គុណានិសំសេនា**តិ ឧទ្ទយផលេន។ **អានុភាវជុតិយា**តិ បដិបក្ខវិគមនជនិតេន សភាវសង្ខាតេន តេជេន។ **ន មហាជុតិកោ ហោតិ** អបរិសុទ្ធភាវតោ។ **វិបាកវិប្ផារតាយា**តិ វិបាកផលស្ស វិបុលតាយ, បារិបូរិយាតិ អត្ថោ។ **ទុដ្ឋខេត្តេ**តិ ឧសភាទិទោសេហិ ទូសិតខេត្តេ, តំ បន វប្បាភាវតោ អសារំ ហោតីតិ អាហ “**និស្សារខេត្តេ**”តិ។ **ទុព្ភូមេ**តិ កុច្ឆិតភូមិភាគេ, ស្វាស្ស កុច្ឆិតភាវោ អសារតាយ វា សិយា និន្នតាទិទោសវសេន វា។ តត្ថ បឋមោ បក្ខោ បឋមបទេន ទស្សិតោតិ ឥតរំ ទស្សេន្តោ “**វិសមភូមិភាគេ**”តិ អាហ។ ទណ្ឌាភិឃាតាទិនា **ឆិន្នភិន្នានិ។ បូតីនី**តិ គោមយលេបទានាទិសុខេន អសុក្ខាបិតត្តា បូតិភាវំ គតានិ។ តានិ បន យស្មា សារវន្តានិ ន ហោន្តិ, តស្មា វុត្តំ “**និស្សារានី**”តិ។ **វាតាតបហតានី**តិ វាតេន ច អាតបេន ច វិនដ្ឋពីជសាមត្ថិយានិ។ តេនាហ “**បរិយាទិន្នតេជានី**”តិ។ យំ យថាជាតវីហិអាទិគតេន តណ្ឌុលេន អង្កុរុប្បាទនយោគ្យពីជសាមត្ថិយំ, តំ **តណ្ឌុលសារោ**, តស្ស **អាទានំ** គហណំ តថាឧប្បជ្ជនមេវ។ **ឯតានិ** បន ពីជានិ **ន តាទិសានិ** ខណ្ឌាទិទោសវន្តតាយ។ ធារាយ ខេត្តេ **អនុប្បវេសនំ** នាម វស្សនមេវ, តំ បដិក្ខេបវសេន ទស្សេន្តោ អាហ “**ន សម្មា វស្សេយ្យា**”តិ។ **អង្កុរមូលបត្តាទីហី**តិ ចេត្ថ អង្កុរកន្ទាទីហិ **ឧទ្ធំ វុទ្ធី**, មូលជដាទីហិ **ហេដ្ឋា វិរុឡ្ហី**, បត្តបុប្ផាទីហិ **សមន្តតោ ច វេបុល្ល**ន្តិ យោជនា។

អបរូបឃាតេនាតិ បរេសំ វិពាធនេន។ **ឧប្បន្នបច្ចយតោ**តិ និព្ពត្តិតឃាសច្ឆាទនាទិទេយ្យធម្មតោ។ គវាទិឃាតេនបិ ហិ តត្ថ បដិគ្គាហកានំ ឃាសោ សង្គីយតិ។ “**អបរូបឃាតិតាយា**”តិ ឥទំ សីលវន្តតាយ ការណវចនំ ។ **គុណាតិរេក**ន្តិ គុណាតិរិត្តំ, សីលាទិលោកុត្តរគុណេហិ វិសិដ្ឋន្តិ អត្ថោ។ **វិបុលា**តិ សទ្ធាសម្បទាទិវសេន ឧឡារា។

ឧត្តរមាណវវត្ថុវណ្ណនា

៤៣៩. អថ ខោ តេហិ សកុណ្ឌកេហិ តណ្ឌុលេហិ សិទ្ធំភត្តំ ឧត្តណ្ឌុលមេវ ហោតីតិ អាហ “**ឧត្តណ្ឌុលភត្ត**”ន្តិ។ **ពិលង្គំ** វុច្ចតិ អារនាលំ ពិលង្គតោ និព្ពត្តនតោ, តទេវ កញ្ជិយតោ ជាតន្តិ **កញ្ជិយំ**, តំ ទុតិយំ ឯតស្សាតិ **ពិលង្គទុតិយំ**, តំ “**កញ្ជិកទុតិយ**”ន្តិ ច វុត្តំ។ **ធោរកានី**តិ ធោរិយានិ។ យស្មា ថូលតរានិបិ “ថូលានី”តិ វត្តព្ពតំ អរហន្តិ, តស្មា “**ថូលានិ ចា**”តិ វុត្តំ។ **គុឡទសានី**តិ សុត្តានំ ថូលតាយ, កញ្ជិកស្ស ពហលតាយ ច បិណ្ឌិតទសានិ។ តេនាហ “**បុញ្ជបុញ្ជ…បេ…. ទសានី**”តិ។ **អនុទ្ទិសតី**តិ អនុ អនុ កថេតិ។

៤៤០. អសក្កច្ចន្តិ ន សក្កច្ចំ អនាទរការំ, តំ បន កម្មផលសទ្ធាយ អភាវេន ហោតីតិ អាហ “**សទ្ធាវិរហិត**”ន្តិ។ **អចិត្តីកត**ន្តិ ចិត្តីការបច្ចុបដ្ឋាបនវសេន ន ចិត្តីកតំ។ តេនាហ “**ចិត្តីការវិរហិត**”ន្តិអាទិ។ ចិត្តីការរហិតំ វា **អចិត្តីកតំ**, យថា កតំ បរេសំ វិម្ហយាវហំ ហោតិ, តថា អកតំ។ ចិត្តស្ស ឧឡារបណីតភាវោ បន អសក្កច្ចទានេនេវ ពាធិតោ។ **អបវិទ្ធ**ន្តិ ឆឌ្ឌនីយធម្មំ វិយ អបវិទ្ធំ កត្វា, ឯតេន តស្មិំ ទានេ គារវាករណំ វទតិ។ **សេរីសកំ នាមា**តិ “សេរីសក”ន្តិ ឯវំ នាមកំ។ **តុច្ឆ**ន្តិ បរិជនបរិច្ឆេទវិរហតោ រិត្តំ។

បាយាសិទេវបុត្តវណ្ណនា

៤៤១. តស្សានុភាវេនាតិ តស្ស ទានស្ស អានុភាវេន។ **សិរីសរុក្ខោ**តិ បភស្សរខន្ធវិដបសាខាបលាសសម្បន្នោ មនុញ្ញទស្សនោ ទិព្ពោ សិរីសរុក្ខោ។ **អដ្ឋាសី**តិ ផលស្ស កម្មសរិក្ខតំ ទស្សេន្តោ **វិមានទ្វារេ** និព្ពត្តិត្វា អដ្ឋាសិ។ **បុព្ពាចិណ្ណវសេនា**តិ បុរិមជាតិយំ តត្ថ និវាសបរិចយនវសេន។ ន កេវលំ បុព្ពាចិណ្ណវសេនេវ, អថ ខោ ឧតុសុខុមវសេន បីតិ ទស្សេន្តោ “**តត្ថ កិរស្ស ឧតុសុខំ ហោតី**”តិ អាហ។

សោតិ ឧត្តរោ មាណវោ។ យទិ អសក្កច្ចំ ទានំ ទត្វា បាយាសិ តត្ថ និព្ពត្តោ, បាយាសិស្ស បរិចារិកា សក្កច្ចំ ទានំ ទត្វា កថំ តត្ថ និព្ពត្តាតិ អាហ “**បាយាសិស្ស បនា**”តិ។ **និកន្តិវសេនា**តិ បាយាសិម្ហិ សាបេក្ខាវសេន,

បុព្ពេបិ វា តត្ថ និវុត្ថបុព្ពតាយ។ **ទិសាចារិកវិមាន**ន្តិ អាកាសដ្ឋំ ហុត្វា ទិសាសុ វិចរណកវិមានំ, ន រុក្ខបព្ពតសិខរាទិសម្ពន្ធំ។ ***វដ្តនិអងវិយ***ន្តិ វិមានវីថិយន្តិ។

បាយាសិរាជញ្ញសុត្តវណ្ណនាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

និដ្ឋិតា ច មហាវគ្គដ្ឋកថាយ លីនត្ថប្បកាសនា។

មហាវគ្គដីកា និដ្ឋិតា។